Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті

«ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВ ҚҰБЫЛЫСЫ: ТҰЛҒА ТАҒЫЛЫМЫ ЖӘНЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР» атты «ЖӘНІБЕКОВ ОҚУЛАРЫ – 2» Халықаралық ғылыми-теориялық конференциясының ҒЫЛЫМИ МАҚАЛАЛАР ЖИНАҒЫ

СБОРНИК НАУЧНЫХ СТАТЕЙ Международной научно-теоретической конференции «ЖАНИБЕКОВСКИЕ чтения – 2» «ФЕНОМЕН УЗБЕКАЛИ ЖАНИБЕКОВА: УРОКИ ЛИЧНОСТИ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ЦЕННОСТИ»

A Collection of scientific articles of the International Scientific and theoretical Conference «ZHANIBEKOV READINGS – 2» «THE PHENOMENON OF OZBEKALI ZHANIBEKOV: A ROLE MODEL AND PEDAGOGICAL VALUES»

III том

Шымкент 2025

УДК 001
ББК 72
Ө25

Ұйымдастыру алқасының төрайымы

Сугирбаева Гулжан Даулетбековна	**Өзбекәлі Жәнібеков ат. Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университетінің Басқарма төрағасы-Ректордың у.м.а.**

Ұйымдастыру алқасы

Исабек Баршагүл Қашқынқызы	**Басқарма мүшесі – Стратегиялық даму және әлеуметтік істер жөніндегі проректор**
Керімбеков Ержан Рахымжанұлы	**Басқарма мүшесі - Ғылыми жұмыстар және инновациялар жөніндегі проректор**
Байхамурова Мөлдір Оразалықызы	**Ғылыми зерттеулер департаментінің директоры**
Оразбаева Эльмира Бейсенбайқызы	**Өзбекәлі Жәнібеков орталығының басшысы**
Куралбаева Жулдызай Шынжигитқызы	**Ғылыми зерттеулер офисінің маманы**

«Өзбекәлі Жәнібеков құбылысы: Тұлға тағылымы және педагогикалық құндылықтар» атты «Жәнібеков оқулары – 2» халықаралық ғылыми-теориялық конференциясының ғылыми мақалалар жинағы. Шымкент, 2025 жыл. 441 Бет. III том

Сборник научных статей международной научно-теоретической конференции «Жанибековские чтения – 2» «Феномен Узбекали Жанибекова:уроки личности и педагогические ценности» Шымкент. 2025 г. 441 Стр. III том

A Collection of scientific articles of the International Scientific and theoretical Conference «Zhanibekov readings – 2» «THE PHENOMENON OF OZBEKALI ZHANIBEKOV: a role model and pedagogical values» Shymkent, 2025. 441 Page. III volume

ISBN 978-601-7968-48-9

Жинаққа Қазақстандық және шетелдік ғалымдардың ғылыми-зерттеу жұмыстарының нәтижелері ендірілді. Барлық жарияланымдар авторлардың редакциясымен берілген.

© Өзбекәлі Жәнібеков ат.Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, 2025

ҚҰРМЕТТІ ӘРІПТЕСТЕР, БІЛІМ АЛУШЫЛАР, ҚҰРМЕТТІ КОНФЕРЕНЦИЯ ҚОНАҚТАРЫ МЕН ҚАТЫСУШЫЛАРЫ!

Сіздерді көрнекті тұлға, этнограф, мемлекет және қоғам қайраткері Өзбекәлі Жәнібековке арналған ғылыми-теориялық конференцияның ашылуымен шын жүректен құттықтаймын.

Бүгін біз көрнекті мемлекет қайраткері Өзбекәлі Жәнібековтің ұлт руханиятына қосқан үлесі мен жетістіктерін зерделеу, насихаттау және еске алу үшін осында жиналдық.

Өзбекәлі Жәнібеков – қазіргі Түркістан облысы, Отырар ауданы, Сарықамыс ауылында 1931 жылы 28 тамызда дүниеге келді. Абай атындағы Қазақ педагогикалық институтының (қазіргі Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті) түлегі. Бұрынғы Шымкент - қазіргі Түркістан облысының Келес ауданында мектеп мұғалімінен бастаған еңбек жолында Қазақстан мәдениет министрінің орынбасары, мәдениет министрі, Қазақстан компартиясының хатшысы қызметіне дейін өсті.

Өзбекәлі Жәнібеков еліміздегі тарихи-мәдени мұраларды түгендеу, зерттеу, қайта қалпына келтіру жұмыстарына сүбелі үлес қосқан бірегей тұлға. Мәдени-ұлттық майданда “Шертер”, Адырна”, “Алтынай”, т.б. фольклорлық өнер ансамбльдерін ұйымдастырды.

Наурыз мейрамының жаңғырып, репрессияға ұшыраған ақын-жазушылар еңбектерінің жарық көруіне себепші болды. “Қазақтың ұлттық қол өнері”, “Қазақ киімі”, “Ежелгі Отырар” және т. б. кітаптардың авторы.

Жоғары билікте ұзақ жыл қызмет еткен Өзбекәлі Жәнібеков туралы естеліктерде «басшылық қызметте жүріп Қазақстан мәдениетін дамытуға ерекше еңбек сіңірген тұлға» ретінде сипатталады.

Өткен ғасырдың 70-жылдарының өзінде-ақ Қожа Ахмет Ясауи кесенесінің қалпына келтірілуіне ұйытқы болды.

Жәнібековтің бастамасымен Қазақстанның көптеген қалаларында этнографиялық мұражайлар ашылды.

Қазақстанның тарихи және мәдени ескерткіштерін сақтау мен қалпына келтіру мақсатын көздеген “Арқас” қоғамы құрылды.

Жәнібеков “Наурыз” мейрамының, М.Дулатов, Ж.Аймауытов, М.Жұмабаев, Ш.Құдайбердіұлы есімдерінің халқына қайта оралуына белсене ат салысты.

Ана тілін дамыту бағдарламасының мемлекеттік тұжырымдамасын жасауға қатысты.

Биыл біздің университеттің Өзбекәлі Жәнібеков атауын иеленгеніне екі жыл толады және осыған байланысты «Жәнібеков оқулары» ғылыми-тәжірибелік конференциясын екінші рет ұйымдастыруда. Осы маңызды тақырыпқа елімізден бөлек, Ресей, Қырғызстан, Өзбекстан ғалымдары да қызығушылық танытып келеді. Зерттеушілер ғылыми ізденісінде Жәнібековтің тарихи-этнографиялық мұраларына, оның еңбектеріндегі ұлттық тәрбие және педагогикалық құндылықтарға (педагогика, психология, әдістеме) маңыз берді. Сондай-ақ, Өзбекәлі Жәнібеков және ұлттық өнер мен спорт тақырыбы, жаратылыстану ғылымдарының өзекті мәселелері мен шешу жолдары, заманауи физика-математикалық білімнің тәжірибесі мен проблемалары, келешегі зерделенді. Биыл да келіп түскен барлығы 300-ден астам зерттеу еңбектері университет сайтында жарияланып, арнайы жинақ құрастырылады.

Биылғы барлық қатысушыларға да терең ризашылығымды білдіруге рұқсат етіңіздер және конференция барысында нәтижелі, жемісті жұмыс жасаймыз деп үміттенемін.

Біздің конференциямыз Өзбекәлі Жәнібековтің сіңірген еңбегі қазақ халқының ұлттық мәдениетінің, ана тілінің, дәстүрі мен әдет-ғұрпының жаңарып, дамудағы үлесін еске алу мен мойындаудағы маңызды сәт болсын.

Өзбекәлі Жәнібеков ат. Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университетінің
Басқарма төрағасы-Ректордың у.м.а.
Сугирбаева Гулжан Даулетбековна

ЗАМАНАУИ ФИЗИКА-МАТЕМАТИКАЛЫҚ БІЛІМ: ТӘЖІРИБЕ, ПРОБЛЕМАЛАР, КЕЛЕШЕК

ӘОЖ 371.3

МАТЕМАТИКА КУРСЫН ОҚЫТУДА ЕСЕПТЕРДІҢ АТҚАРАТЫН ҚЫЗМЕТІ

Ибраева.С.Н.
Педагогика ғылымдарының кандидаты І.Жансүгіров атындағы Жетісу университетнің физика- математика факультетінің оқытушы –әдіскері
Талдыкорган қ
Төкенов А.
.Жансүгіров атындағы Жетісу университетнің физика- математика факультетінің 2-курс магистранты
E-mail: ibraeva62@bk.ru

Түйін

Мақалада есеп арқылы оқытудың психологиялық аспектілерінің оқушылардың ойлау қабілетіне дамытуға ықпалы қарастырылған. Математиканы оқыту үдерісінде оқушыладың қабылдайтын ақпараттың көптеген бөлігін есептерді шығару барысында меңгерілетіні айқындалды. Есеп арқылы оқытудың педагогика–психологиялық принциптері негізделген.

Резюме

В статье рассматривается влияние психологических аспектов обучения через задачи на развитие мышления учащихся. Установлено, что большая часть информации, принимаемой учащимися в процессе обучения математике, усваивается в процессе решения задач. Обоснованы педагогико–психологические принципы обучения через задачи.

Summary

The article discusses the influence of psychological aspects of learning through tasks on the development of students' thinking. It is established that most of the information accepted by students in the process of learning mathematics absorbed in the process of solving problems. The pedagogical and psychological principles of learning through tasks are substantiated

Қазақстан Республикасының президенті Қ.Тоқаев Қазақстан халқына жолдауында отандық білім беру жүйесінің үздіксіз үдерісін сақтай отырып, бір орында тұрып қалмай, әрдайым даму жолында болу керектігін атап өтті [1].

Математика ғылымы есептер арқылы пайда болып, олардың негізінде дамиды. Математикалық есептер ұғымдарды, теорияны және математика әдістерін меңгерудің тиімді құралы болып табылады.

Есептің ойлау әрекетіндегі мағынасын аша отырып, А.Ф. Эсаулов былай деп жазды: «есептің психологиялық аспектісі есеп шығарушыға оның барлық жеке позициясы мен осыған сәйкес қатынасы сипатында қажетті ойлау туғыза алатын шарттар мен мақсаттарды ұйымдастырушы рөлінде көрінеді» [2].

Оқушылардың ойлау қабілетін дамытуда, оларды тәрбиелеуде, біліктіліктері мен дағдыларының қалыптасуында, математиканың практикамен байланысын көрсетуде есептің атқаратын қызметі ерекше. Математиканы оқытудағы басты есептің негізгі міндеттері: оқыту, тәрбиелеу, дамыту және бақылау. Есепті шығару барысында математикадан теориялық білім алады, есеп шығару біліктілігі қалыптасады, дағдыға ие болады, яғни математикалық білім деңгейі жоғарылайды. Әр есеп өзінің мазмұны арқылы тәрбиелік міндетін атқарады.

Б.Баймұханов «Математикалық есеп дегеніміз – оқушылардың ойы мен іс-әрекетін талап ететін және математикалық білімді меңгеруге, практикада қолдана білуге дағдыландыруға, ойлау қабілетін дамытуға бағытталған ситуация» - деп анықтама берген.

Заманауи білім беру жүйесі оқушылырды өз іс-әрекеті арқылы білім алуға бағыттау керектігі талап етеді. Ал, есептер арқылы оқытуда оқушылар есепті шығару үдерісінде шешімдерді жалпылау арқылы жаңа білімдерді меңгереді, демек, оқушылар танымдық іс-әрекеті кезінде белсенді ат салысады. Психологтар А.А.Смирнов, П.Н.Зинченко егер материалды терең түсінуге бағытталған оқу іс-әрекетінің белсенді әдісін қолданса, есте сақтау қабілеті өте жоғары болатындығын айтты. Өз күшінің арқасында алынған білім есте оңай және көпке дейін сақталатындығы тұжырымдалған [3], [4].

Л.П. Гурова есепті оқыту құралы дей келе «...есеп-ой жетістігінің обьектісі, белгілі және белгісіз элементтер арасындағы байланысты ашуға мүмкіндік беретін кейбір практикалық түрлендіруден немесе теориялық сұрақтарға жауап беретін тікелей шарттарды іздеу...» деп тұжырымдаған. [5]

Есептер арқылы оқытудың негізгі бір проблемасы теориялық материалдың мағынасын ашатын есептер жүйесін дайындау, сонымен қатар есептерді мұқият таңдау және оларды белгілі бір жүйемен орналастыру болып табылады. Есептерді қолданып оқыту үшін «мұғалім оқу материалын мынадай түрде өзгертуі керек: баяндау үшін текст мазмұны ерекше болуы керек, ол проблемалық және ақпараттық сұрақтар түріндегі танымдық есептер мен оқу тапсырмалар түрінде тұжырымдалуы қажет»

Есеп арқылы оқытуда есептер жүйесін дұрыс таңдап оқу материалының мағынасын ашатындай етіп алынады. Оқушыларға ұсынылатын есептердің қиындық деңгейі осы бағдарламаның талаптарына сай етіп таңдап алып, есептерді деңгейлеп берген пайдалы болады. Есептерді таңдаудың міндетті деңгейіне барлық оқушылармен жетуге қойылатын талаптарды саралау оқушыларға қиындық келтірмеудің негізін қалайды, оларды шамалары келетін жұмыспен қамтамасыз етеді және оқуға дұрыс көзқарас қалыптастырады.

Математиканы оқыту үдерісінде есептердің атқаратын қызметіне тоқталайық:

- *математикалық есептердің білім алудағы қызметі.* Математикалық есептерді шеше отырып, оқушылар жаңа ұғымдарды, меңгереді. Оқытушылық есептер жүйесін негізінде оқушылардың өздігінен теориялық тұжырым жасауға мүмкіндігі болуы тиіс. Бұл қандай да бір математикалық обьектінің қасиеттерін анықтайтын тұжырым болуы немесе жаңа теориялық жағдайдың дәлелдемесі болуы немесе белгілі бір типтегі есептерді шешу алгоритмі болуы мүмкін. Математикалық есептерді шешу арқылы оқушылар көптеген математикалық ұғымдарды меңгереді, математикалық таңбаларды біледі, дәлелдеу жолын үйренеді. Математиканы есептер арқылы оқыту логикалық ойлауды дамытуға, ойымыздың анықтылығын, ойлау жолының дәлдігін, таңбаларды қолдана білу мен еске сақтау қабілеттерін қалыптастыруға үйретеді. Есеп оқушыларды жаңа математикалық біліммен қаруландырып, қалыптасқан білім мен біліктілігін жүйелеуге, нақтылауға көмектеседі

- *математикалық есептердің дамытушылық қызметі* Есептер арқылы дамытушылықтың мәні оның ойлауы, еске сақтауы, елестетуі, осы және басқа да қабілеттері мен ерекшеліктері оның тұлға ретінде дамуы болып табылады. Оқушылар үшін олардың қабілеттерін, қызығушылықтарын, бейімділіктерін жан–жақты және үйлесімді дамытуда есептердің рөлі зор. Оқушылардың танымдық мүмкіндіктерін өркендету оларды өздігінен білім алып, ғылыми техникалық және саяси жаңалықтардан хабардар болуға үйретеді, күрделі логикалық талдау жасауды, сөйтіп диалектикалық ойлауы мен шығармашылық іс-әректтерін мүмкіндігінше өз бетімен математикалық есептерді шешу арқылы фактілер мен заңдылықтарды тұжырымдайды.

- *математикалық есептердің тәрбиелік қызметі* . Есептер өзінің мазмұны арқылы оқушылардың дүниеге ғылыми көзқарасын қалыптастыруға, табиғатты ғылыми жағынан танудың негізгі заңдылықтарының математикадағы көрінісін бейнелеуге тәрбиелейді.

Есептерді шешу арқылы оқушы ұстамдылыққа, шыдамдылыққа, өз еңбегін бағалай білуге, алған бағытын соңына дейін шешуге үйренеді. Сондықтан математикалық есептердің тәрбиелік мәні оқушылардың математикалық ойлауын дамыту, математикалық мәдениетке тәрбиелеу, оқушылардың метематикаға деген ықыласының тиянақты болуын қамтамасыз ету болып табылады.

Математикалық ұғымдарды меңгеруге арналған оқытушылық есептер. Математикалық есептерді шешу, жаттығуларды орындау арқылы оқушылар көптеген математикалық ұғымдарды меңгереді. Сонымен қатар математикалық ұғымды меңгеру үшін оның анықтамасын, ерекше белгілерін және қасиеттерін білу қажет. Квадрат теңдеу ұғымын басқа теңдеулерден ажырата білу үшін әр түрлі жаттығулар беріп, оқушылардың білімін, түсініктілігін арттыруға болады.

Есептер арқылы оқыту әдісі деп - оқушылардың жаңа теориялық материалды белгілі есептер жүйесін шығару мен шешімдер нәтижесін жалпылау негізінде меңгеретін оқыту әдісін айтады.

Есептер арқылы оқытудың негізгі бір проблемасы теориялық материалдың мағынасын ашатын есептер жүйесін дайындау, сонымен қатар есептерді мұқият таңдау және оларды белгілі бір жүйемен орналастыру болып табылады. Есептерді қолданып оқыту үшін «мұғалім оқу материалын мынадай түрде өзгертуі керек: баяндау үшін текст мазмұны ерекше болуы керек, ол проблемалық және ақпараттық сұрақтар түріндегі танымдық есептер мен оқу тапсырмалар түрінде тұжырымдалуы қажет»

Оқыту барысы тұтастай оқушы өзі еркін меңгеретін арнайы әзірленген дидактикалық материалдарды қолдану негізінде құрылуы керек;

Оқушының таным үдерісінің артықшылығы оқушы өзі біртіндеп орнымен анықтайтын белгілі бір мақсатқа бағытталған белсенді және тәуелсіз әрекеттермен жүзеге асады.

Оқыту есептер жүйесін құрастыру әдістемесі оқылатын материал нені білдіретінін оқушылардың өздігінен теориялық тұжырым жасауға мүмкіндігі болуы тиіс. Бұл қандай да бір математикалық обьектінің қасиеттерін анықтайтын тұжырым болуы немесе жаңа теориялық жағдайдың дәлелдемесі болуы немесе белгілі бір типтегі есептерді шешу алгоритмі болуы мүмкін.

Есеп арқылы оқыту үшін есептер жүйесін құруда ескерілетін талаптар:

a) Меңгерілген білім, білік пен дағдының жиынтығын алдын ала айқындау қажет;

b) Жаңа материалды меңгеруде оқушыларды ойланатын нақты практикалық және ой әрекеттеріне дайындауды қарастыру керек;

c) Өзіндік таным әрекетін жетік ұйымдастыру үшін ізденіс ситуациясын құру керек;

d) Жаңа теориялық материалды меңгеру үшін оқушының оқу түрткісін дамыту керек.

Мысалы 10 сыныптағы алгебра және анализ бастамалары курсындағы «Функцияның кризистік нүктесі, максимум және минимумы» тақырыбындағы теориялық материалды талдауда бұл материалды оқып-үйренуді 4 кезеңге бөлуге болады:

а) Экстремум ұғымын қалыптастыру;

б) Экстремум нүктесін танып білу;

в) Экстремум нүктелерін іздестіру (теориялық бөлім);

г) Экстремум белгілерін қолдану.

Осы жалпы міндеттерден (кезеңдер) берілген теориялық материалды оқып–үйрену үшін қажетті есептер жүйесі құрылады.

Теориялық материалды есеппен немесе есептер жүйесімен ауыстырып, оларды шешіп, қорытындыларды жалпылау, теориялық мағлұматтарды үйреніп қана қоймай, математикалық дағды мен білікті қалыптастырады, кейбір алгоритмдерді тікелей өңдейді, демек жаңа

материалды бекітуге арналған біртекті есептер санын қысқартуға мүмкіндік болады. Сонымен қатар математикалық дағдылар мен білімдерді қалыптастыруға арналған уақытты үнемдейді, математикалық обьектілерді оқытуда білімді тереңдету үшін есептерді жалпылау, жаңа есептерді құру және есептеу, теориялық мағлұматтарды алу мүмкіншілігі туады. Оқу үдерісінде оқушылармен жеке жұмыс істеуге қосымша мүмкіндіктер болады.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000249#z16 28.03.2023.
2. Эсаулов А.Ф. Психология решения задач. - М.:Высшая школа, 1992.- С. 216
3. Смирнов А.А. Проблемы психологии памяти. – М.: Просвещение, 1996.- С.423
4. Зинченко П.И. Непроизвольное заполнение. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1961.- С.562.
5. Гурова Л.Л. Психологический анализ решения задач. // Воронеж / Издательство Воронежского университета, 1996.- С. 327
6. Вопросы проблемного обучения в школе / Под.ред. М.Н. Махмутова. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1990.- С.119
7. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – М.: Учпедгиз, 1946, С.704.

в школе, 1988 №3.- С.21-23.

8. М.Е. Есмұханов Функцияны зерттеу / - А.: Мектеп, 1988.
9. А.Е.Әбілқасымова, А.К Көбесов, Д.Р.Рахымбек, Ә.С. Кенеш Математиканы оқытудың теориясы мен әдістемесі / - А.: Білім, 1998.- Б.55.
10. О. Сатыбалдиев Математикалық анализ курсының практикалық сабақтарында кәсіби бағдар мәселелерін жәтілдіру, -А.: Ғылыми -әдістемелік журнал, №6 2000.- Б.2.

5-6 СЫНЫПТЫҢ МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ОҚЫТУДЫҢ БЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНЫП ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ

Ибраева С.Н

Педагогика ғылымдарының кандидаты, Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің физика –математика факультетінің оқытушы-дәріскері

Жетісу облысы, Талдықорған қаласы E-mail: ibraeva62@bk.ru

Жүкен Ернұр Ерланұлы

Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің физика –математика факультетінің 2-курс магистранты

Түйін

Қазіргі білім беруде оқытудың белсенді түрлерін дамыту заман қажеттілігі бойынша туындап отыр, өйткені мұғалім оқушылардың тек жүйелік білімді ғана емес, сонымен бірге үйренген білімі мен дағдыларын практикалық іс-әрекетте қолдануға үйретуі керек. Мақала бүгінгі күннің өзекті мәселесіне арналған: "математика сабақтарында белсенді оқыту әдістерінің маңыздылығы мен қолданылуы?" жайында сөз қозғалмақ. Белсенді оқытудың әртүрлі нысандарын ұсынып, оларды талдадым және оларды білім беру процесінде қолдану мүмкіндіктерін қарастырдым. Математиканы оқытудың ойын түрлеріне ерекше назар аударылады. Қорытындылай келе, математика сабақтарында оқытудың белсенді әдістерін үнемі қолдану математикалық дайындықтың сапасын арттырады және оқушылардың математика сабағына белсенділігін арттырады.

Резюме

Развитие активных форм обучения в современном образовании безусловно необходимо , так как учитель должен учить учащихся применять в практической деятельности не только системные

знания, но и приобретенные знания и навыки. Статья посвящена актуальной сегодня проблеме: "важность и применение методов активного обучения на уроках математики?". Предложил различные формы активного обучения, проанализировал их и рассмотрел возможности их применения в образовательном процессе. Особое внимание уделяется игровым видам обучения математике. Таким образом, регулярное использование активных методов обучения на уроках математики повышает качество математической подготовки и повышает активность учащихся на уроках математики.

Summary

The development of active teaching methods in modern education is undoubtedly essential, as teachers must teach students to apply not only systematic knowledge but also acquired skills in practical activities. This article addresses a highly relevant issue: "The value and application of active learning methods in mathematics lessons." Various forms of active learning are proposed, analyzed, and their potential for implementation in the educational process is discussed. Special attention is given to game-based learning methods in mathematics, such as mathematical relays and games. Regular use of active learning methods in mathematics lessons improves the quality of mathematical education and increases student engagement during lessons.

"Белсенді оқыту әдістері" термині XX ғасыр алпысыншы жылдар әдебиеттерінде кездестіруге болады. Белсенді әдістерді дамытудың теориялық және практикалық негіздерін Я.А. Коменский, Ж.-Ж. Руссо, И. Г. Песталоцци, К. Д. Ушинский және тағы да басқа танымал шетел педагогтарының еңбектерінде қаланды.

Педагогика тарихы бойынша білім беру процесінде оқытуды жүргізудің екі түрлі ұстанымы бар: біреуінің жақтаушылары оқушы пассивті субъект болуы керек, оған мұғалім әсер етеді, тек мұғалім өзінің белсенділігін көрсетеді; екінші позицияға сәйкес, оқушылар оқу процесінде тең құқықтарға ие, мұғалім сияқты, олар мұғалімнің қол астында жұмыс істейді, сонымен бірге теориялық білім тәжірибесін белсенді түрде игереді.

Жылдар өте келе және педагогикалық тәжірибе көрсеткендей оқытудың белсенді формасы тиімді екенін байқаймыз. Белсенді оқыту әдістері білім берудің математика саласында аса сұранысқа ие және өте эффективті.

Оқу процесі сәтті болуы үшін оқушылар әр сабақта тапсырманы уақытылы орындап үлгеруі керек. Жасыратыны жоқ, оқушылар мұғалімнің не туралы айтып жатқанын түсінген кезде ғана сабақты ұғынады және алған білімдерін басқалармен бөліседі. Басқаша айтқанда, оқудың сәтті болуының шарттарының бірі-оқушының сабақтағы жұмысына белсенді қатысуы. Бұған оқу процесіне белсенді оқыту әдістерін енгізе отырып қол жеткізуге болады.

Оқытудың белсенді әдістері-бұл оқушыларды оқу материалын игеру процесінде белсенді ойлау және практикалық іс-әрекетке итермелейтін әдістер. Белсенді оқыту негізінен мұғалімнің дайын білімді ұсынуына, оларды есте сақтауға және көбейтуге емес, белсенді ойлау және практикалық іс-әрекет процесінде оқушылардың білім мен дағдыларды өз бетінше игеруіне бағытталған әдістер жүйесін қолдануды қамтиды. Математика сабақтарында белсенді әдістерді қолдану тек білім-репродукцияны ғана емес, осы білімді талдау, жағдайды бағалау және дұрыс шешім қабылдау үшін қолдану дағдылары мен қажеттіліктерін қалыптастыруға көмектеседі.[1]

Оқудағы оқушының жеке басының белсенділігі мәселесі білім беру практикасындағы өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Соңғы уақытта Қазақ білім беру жүйесі тұрақты өзгерістерге ұшырауда. Білім беру процесін модернизациялау әр мұғалімді оқушылардың қызығушылығын тудыратын және оларды пәнді оқуға ынталандыратын оқытудың осындай заманауи белсенді формалары мен әдістерін іздеу қажет екенін түсінуге мәжбүр етеді.

Белсенді оқыту әдістері математика сабақтарында зеріккен оқушыға, оқуға деген шабытын ашады, сабақты үйренудің жеңіл әрі қызықты формасын таниды. Оқушылар осы әдістер арқылы сыныптастарымен бірге жұмыс жасай отыра өзінің ұжымдық қабілетін ашады және өзінің ойын ашық жеткізуіне көмегін тигізбек.

Белсенді оқыту әдістерінің негізгі көмектесуші факторлары:

- ойлау қабілетінің қыртысы ылғида жұмыс жасайды және сол арқылы дамып отырады
- ұзақ уақыт белсенділік — оқушы эпизодтық емес, бүкіл оқу процесінде жұмыс істейді;
- қойылған міндеттердің шешімдерін табумен және олардың шешімін табу үшін өздігінен жұмыс жасайды;
- оқуға деген ынтасы артады.[2]

Оқу процесінде мұғалім бір белсенді әдісті таңдай алады және бірнеше әдістердің комбинациясын қолдана алады. Бірақ сәтті шығуы таңдалған әдістер мен тапсырмалардың жүйелілігі мен арақатынасына байланысты.

Оқытудың белсенді және интерактивті әдістерінің міндеттері:

- әр оқушыны жаңа материалды игеру процесіне белсенді қосу;
- математика сабақтарында мотивация мен белсенділікті арттыру;
- өз пікірін қалыптастыру;
- өз бетінше іздеу, ақпаратты талдау және жағдайды дұрыс шешу дағдыларын үйрету.
- табысты қарым-қатынас дағдыларын үйрету.

Қатысушылардың саны бойынша белсенді оқыту әдістері:

* жеке;
* топтық;
* ұжымдық

Осы қарастырылған жеке, топтық және ұжымдық белсенді әдістер талабына сәйкес келесі бөлімде нақты мысалдар қарастырып, олардың пайдасы мен пайдаланылу тәртібін көрсететін боламын.[2]

Жеке белсенді оқыту әдісіне сай «шындық па, өтірік пе?» әдісін ұсынғым келеді. Бұл әдіс оқушының өткен тақырыбын пысықтауына көп септігін тигізеді. Есептеу дағдыларын дамыту, өткен материалды бекіту және қайталау, формативті бағалау.[4]

1. Оқушыларға тақтада немесе карталарда әртүрлі мәлімдемелер (шын және жалған) беріледі.

2. Егер мәлімдемелер тақтада берілсе, мұғалім мәлімдемені оқиды, ал оқушылар оның шынайылығын немесе жалғандығын анықтайды. Олар өз таңдауларын "Ш" - "шындық" - шынайы мәлімдеме, "Ж" - "жалған" - жалған мәлімдеме арқылы көрсетеді.

3. Егер мәлімдемелер жеке карточкаларда жазылса (бір мәлімдеме үшін бір карточка), оқушылар оларды партаға екі " шындық " және " жалған " топтарына орналастырады немесе сәйкесінше екі бағаннан тұратын кестеге орналастырады.

Көрсетілген белсенді оқыту тәсілі алгебралық өрнектерді және бір айнымалысы бар сызықты теңдеулерде не болмаса бөлшектерге амалдар қолдануда тиімді тәсіл болып табылады.

Ұжымдық белсенді оқыту әдісі ретінде математикалық эстафетаны ұсынғым келеді. Бұл әдіс арқылы оқушылар ойлау қабілеті артып, оқушылар арасындағы ұжымдық, достық қатынасты арттырады.

Қосу және азайту, көбейту және бөлудің кестелік жағдайлары туралы білімді тексеру, формулаларды қолдана білу, қарапайым есептерді шешу, формативті бағалау.

1. Мұғалім "терезелермен", яғни толтырылмаған торлармен бірдей кестелер дайындайды.

2. Мұғалім оқушылардың әр қатарына кесте таратады (оң жақтағы бірінші үстелге қояды).

3. Ойынның басталуы туралы бұйрық бойынша оң жақтағы бірінші партада отырған оқушы бірінші "терезені" жаба бастайды, яғни.бірінші бос торды толтырыңыз.

4. Бірінші "терезені" жауып, ол кестені көршісіне береді және т. б.

5. Қатардағы соңғы оқушы тапсырманы орындағаннан кейін оны сарапшыға тапсырады, оны "озат" оқушыларды арасынан мұғалім алдын ала тағайындайды.

6. Сарапшы кестені толтырудың дұрыстығын тексереді, ал мұғалім оқушыларға дұрыс толтырылған кестені экранға проекциялау немесе оны тақтаның артында алдын-ала дайындау арқылы тапсырмалардың дұрыстығын тексеруге мүмкіндік береді.

Мысалы 6-сыныптардағы рационал сандарды қосуға және азайтуға дұрыс үйрету және естерінде сақтату қатысты «Жоғалған цифрды тап ойыны» оқушыларға жылдам есептеу, ұшқыр ойлау дағдысын және ойын оқу түрткісін оятып белсенділігін арттыруға ықпал етеді.

-5 + … = 10	6 + … = 7	7 + … = - 2
23 - … = - 3	- 2 – 8 = …	- 4 + … = 2
… + 2 = - 7	… - 6 = -11	9 + (- 7) = …
… - 7 = 13	-8 + 5 = …	… - 12 = -21

Топтарда жұмысты ұйымдастырған кезде топтарға бөлудің әртүрлі тәсілдерін қолдану ұсынылады [3]:

1. "Міндетті емес": оқушылардың өздері кіммен жұмыс істейтінін және топтарға бірігетінін анықтайды.

2. "Қалай отыру керек": топтар "аумақтық негізде" қалыптасады-бір партада отырған студенттер бірге жұмыс істейді; көрші парталарда отырған жұптар; бір бағанда отырған студенттер және т. б.

3. "Мұғалім қалай айтады": топтарды мұғалім өз қалауы бойынша басқарады күшті әлсіз, қыздар/ұлдар, бір-бірімен достасатын оқушылар/оппозициядағы оқушылар және т. б.

4. "Тізім бойынша", яғни мұғалім сыныпты ресми түрде журнал тізімі мысалы, А-және, К-О және т.б. аты-жөнінің бірінші әрпі бойынша топтарға бөлінеді.

Оқу материалдарын, ұғымдарды, формулаларды пысықтау және жүйелеуге мүмкіндік береді.

1. Оқушылар 5-6 адамнан тұратын топтарды біріктіреді.

2. Мұғалім тақтаға алдын-ала дайындалған плакат іліп қояды, онда әр түрлі түсті үлкен және кіші шрифтімен 15-20 сөз жазылады.

3. Бөлінген уақыттан кейін (40 сек – 1 мин)плакат алынып тасталады, ал топтар есте қалған барлық сөздерді жазады.

4. Содан кейін топтар өздерінің жазбаларымен алмасады және оларды тақтаға ілінген постермен салыстырады. Түзетулер басқа түсті қаламмен енгізіледі.

5. Тексерілген парақтар бұрынғы топқа қайтарылады.

Сандар бойынша операциялар. Бөлшектерді қосу және азайту.

Бірдей бөлгіштері бар бөлшектерді қосу және азайту алгоритмдерін қолдану. Сынып топтарға бөлінеді. Мұғалім әр топқа қағаз парағын береді және әр түрлі қаріп түсі мен өлшемін, көлденеңінен, тігінен, диагональ бойынша бірдей бөлгіштері бар бөлшектерді қосу және азайту үшін өрнектерді жазуды ұсынады. Өрнектердің шамамен саны-12-15. Тапсырманы орындаудың шамамен уақыты-5-8 минут. Топтар постерді дайындаған кезде, олар орындарын тастап, сағат тілімен басқа топтардың парақтарына қарай жылжиды. 1-2 минут ішінде олар өрнектерді есте сақтайды, сигналдан кейін, орнына оралып, көргендерін жазады. Содан кейін жазбаларды тексеріп, түзетулерді басқа түспен енгізіңіз. Жұмыс өрнектердің мағынасын табумен аяқталады.

Білім беру жүйесінің дәстүрлі форматы қазірде артта қалды. Оқушы өз ойын ашық жеткізе алуы және сабаққа белсене қатыса алуының тиімді жолдарының бірі белсенді оқыту әдістерінде жатыр. Белсенді оқыту әдістерін математика сабағында пайдалану оқушы білімін ұштап, көзге қиын болып көрінетін математиканың үйренуге жеңіл екенін оқушыларға ұғындырады және барлық оқушылардың сабаққа деген белсенділігін арттыратынына көзіміз жетті. Белсенді оқыту әдістерінің маңыздылығы жоғары және қолданылу мүмкіншіліктерінің біршама пайдасы бар.

Әдебиеттер

1. Анашкина И.В. Активные и интерактивные формы обучения: методические рекомендации / И.В. Анашкина. – Тамбов: изд. ООО Орион, 2011. – 239 с.

2. Курьянов, М. А. Активные методы обучения [Текст] : метод. пособие / М. А. Курьянов, В. С. Половцев. - Тамбов: Изд-во ФГБОУ ВПО "ТГТУ", 2011.

3. Cole, G. (2006) 101 Essentials Lists for using ICT in the classroom [Сыныпта АКТ пайдалануға арналған негізгі тәсілдердің 101 тізімі]. Continuum International Publishing Group.

4. Карпова Е.А. Игра на уроках математики как один из эффективных путей воспитания у школьников интереса к предмету. – http://www.uchportal.ru/publ/15-1-0-1105

УДК 29.01.45

ИННАВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ К ОБУЧЕНИЮ ФИЗИКЕ В ПРОФИЛЬНЫХ КЛАССАХ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ

Толаметов А.О.,
магистрант II курса,ЮКПУ имени У.Жанибекова г.Шымкент, Казахстан
науч.рук.:Рамазанова С.А.,
к.ф-м.н., доц., ЮКПУ имени У.Жанибекова г.Шымкент, Казахстан

Түйін

Мақалада бейіндік сыныптарда физиканы оқытудың негізгі инновациялық әдістері талданады. Проблемалық және көп деңгейлі оқыту, жобалау және зерттеу әдістері, ойын технологиялары, топтық және топтық жұмыс, модульдік оқыту, денсаулық сақтау технологиялары сияқты тәсілдер қарастырылады. Компьютерлік технологияларға ерекше көңіл бөлінуде, бұл сабақ уақытының шектеулі кезінде де оқушылардың білім деңгейін тез және жүйелі түрде бақылауға мүмкіндік береді.

Резюме

В статье анализируются ключевые инновационные методы обучения физике в профильных классах. Рассмотрены такие подходы, как проблемное и разноуровневое обучение, проектные и исследовательские методы, игровые технологии, групповая и командная работа, модульное обучение, здоровье сберегающие технологии. Особое внимание уделено компьютерным технологиям, которые позволяют быстро и систематически контролировать уровень знаний учащихся даже в условиях ограниченного времени урока.

Summary

The article analyzes key innovative methods of teaching physics in specialized classes. Such approaches as problem-based and multi-level learning, project and research methods, game technologies, group and team work, modular learning, health-saving technologies are considered. Particular attention is paid to computer technologies that allow you to quickly and systematically monitor the level of students' knowledge even in conditions of limited lesson time.

Инновационная педагогическая деятельность сегодня является неотъемлемой частью работы средних образовательных учреждений. Под инновационными методами понимается совершенствование педагогических технологий, применение разнообразных методик и средств обучения. Эти подходы укрепляют конкурентоспособность образовательных учреждений, стимулируют профессиональное развитие педагогов, раскрывают их творческий потенциал и способствуют гармоничному развитию личности учащихся [1].

Современная школа находится в процессе трансформации образовательных целей и методов обучения. Основная задача системы образования — обеспечить успешное развитие и сохранить здоровье подрастающего поколения [2].

Личность XXI века должна обладать креативностью, социальной активностью, трудолюбием, уверенностью в себе, компетентностью и высоким уровнем образованности [3]. Долгое время образовательная система выполняла преимущественно информативную функцию, однако сегодня приоритетом становится формирование научно-гуманной образовательной среды, в которой педагог:

- создаёт условия для воспитания социально активных личностей;
- обучает детей самостоятельно добывать знания;
- выполняет роль организатора познавательной деятельности, планирует образовательный процесс, управляет им и анализирует достигнутые результаты (рис.1).

Рис.1. Роль педагога в современном образовании

Основная часть

Несмотря на изменения, урок остаётся основной формой работы педагога. Современные образовательные технологии ориентированы на индивидуализацию, дистанционность, вариативность и академическую мобильность учащихся. В школах активно применяются разнообразные педагогические технологии, особенно при обучении физике в профильных классах [4].

Влияние инновационных методов на обучение физике и другим точным наукам

Внедрение современных информационных и образовательных технологий в процесс преподавания физики предоставляет педагогам уникальные возможности.

Важно отметить, что инновационные методы не вытесняют традиционные формы обучения, а дополняют их. Совмещение классических подходов с современными позволяет учителям эффективнее использовать учебное время и добиваться лучших результатов. Это сочетание лежит в основе достижения главной цели школы — высокого уровня обучаемости и личностного роста учеников.

Современная система образования предоставляет педагогам широкий выбор методик, среди которых каждый учитель может найти ту, что наиболее соответствует его опыту и стилю работы. Основной целью становится развитие у учеников творческих способностей, их мышления, внимания и памяти. Ниже представлены инновационные подходы, которые делают уроки физики современными и эффективными [5].

Основные инновационные методы

Рис.2. Улучшение физического образования через инновации

1. Проблемное обучение

Этот метод предполагает создание на уроках проблемных ситуаций, решение которых требует от учащихся активного участия и самостоятельной работы. Результатом такого подхода

становится не только овладение знаниями и навыками, но и развитие аналитического мышления[6]. Например, учащиеся могут работать над задачами, связанными с энергосбережением, предлагая свои пути решения.

2. Разноуровневое обучение

Подход ориентирован на учёт индивидуальных особенностей учеников. Учитель может помогать учащимся с разной степенью подготовки: слабым — справляться с материалом, а сильным — углублять свои знания[7]. Это повышает мотивацию и укрепляет уверенность учащихся в собственных способностях.

3. Проектные методы обучения

Проекты, например, "Исследование возобновляемых источников энергии", помогают развивать творческий потенциал учащихся, осознавать их профессиональные и социальные ориентиры.

4. Исследовательские методы

Данный метод учит школьников самостоятельно изучать предмет и глубже вникать в темы. Это способствует формированию исследовательского мышления, развитию аналитических навыков и закладывает основу для индивидуального развития.

5. Игровые методы

Применение ролевых и деловых игр особенно актуально для младших школьников. Игры развивают коммуникативные навыки, расширяют кругозор и стимулируют интерес к предмету. Например, физические викторины или квесты могут сделать обучение увлекательным.

6. Обучение в сотрудничестве (групповая работа)

Этот метод основывается на взаимодействии и совместной деятельности учеников. В основе подхода лежит не учебный предмет, а индивидуальные возможности ребёнка. С использованием диагностик учитель адаптирует материал под каждого учащегося.

7. Модульное обучение

Данный метод предполагает адаптивный подход к изучению предмета. В его рамках организуется самостоятельная работа учащихся, применяются разноуровневые задания и различные формы контроля знаний. Например, на уроках физики используются демонстрационные эксперименты и технические средства обучения (ТСО), что помогает учащимся закрепить знания.

Применение модульного подхода позволяет систематизировать знания и поддерживать познавательный интерес учащихся. Ключевым фактором является правильно организованная проверка усвоенного материала, которая стимулирует активное участие школьников в образовательном процессе.

8. Здоровьесберегающие технологии

Использование здоровьесберегающих технологий на уроках физики позволяет эффективно распределять задания между учащимися, сочетая интеллектуальную нагрузку с физической активностью. Для младших школьников это включает физкультминутки, которые помогают поддерживать концентрацию и снижать утомляемость. Применение таких технологий также способствует рациональной подаче сложного учебного материала, выделению времени на самостоятельные задания и использованию технических средств обучения (ТСО) [8]. Всё это положительно влияет на качество усвоения материала и результаты обучения.

Компьютерные технологии как основа организации и управления учебным процессом

До появления современных компьютерных технологий преподаватели физики сталкивались с рядом проблем:

- нехватка времени для систематического устного и письменного контроля знаний;
- сложности с проверкой письменных тестов, особенно при подготовке к ЕНТ;
- ограниченность оборудования, которая мешала многократно повторять эксперименты;
- формальный подход к решению задач, когда практика ограничивалась теоретическими расчётами;

- трудности в оперативной обратной связи между учителем и учениками, особенно в больших классах;

- отрицательное отношение части учеников к традиционным методам контроля.

Эти недостатки приводили к снижению качества образования. С появлением современных компьютеров и цифровых инструментов преподаватели получили возможность улучшить организацию уроков.

Примером успешного применения компьютерных технологий является тема «Электрический ток». Интерактивные задания, лабораторные работы в виртуальной среде и автоматизированный контроль знаний помогают формировать ключевые компетенции учащихся.

Современный урок физики: интеграция традиционных и инновационных подходов

Эффективный урок физики сочетает классические методики преподавания с современными технологиями. Информационно-коммуникационные технологии (ИКТ) делают уроки более наглядными, содержательными и интересными. Однако невозможно задействовать все доступные ресурсы в рамках одного урока. Поэтому учитель физики должен выстраивать систему интеграции ИКТ.

Заключение

Сочетание традиционных методов и инновационных технологий способствует развитию личности учащихся, их познавательной активности и успешности. Инновационная деятельность преподавателей тесно связана с научно-методической работой и исследовательской активностью школьников. В условиях современного образования такая интеграция становится не только важной, но и необходимой.

Список литератур

1. Митина Л. Психология личностно-профессионального развития субъектов образования. – Litres, 2022.
2. Асмолов А. Г., Семенов А. Л., Уваров А. Ю. Российская школа и новые информационные технологии: взгляд в следующее десятилетие //М.: НексПринт. – 2010. – С. 23-26.
3. Казарян М. Ю. Представления о творческой личности и профессионале в юношеском возрасте :дис. – М. : Дис.... канд. психол. наук, 2009.
4. Бердибаев Э. Р. Инновационные технологии-важнейший компонент в формировании научно-технического мировоззрения молодежи в процессе изучения дисциплин: астрономии, робототехники, математики, информатики, физики //Известия Кыргызского государственного технического университета им. И. Раззакова. – 2017. – №. 2. – С. 126-133.
5. Муштавинская И. Технология развития критического мышления на уроке и в системе подготовки учителя. – Litres, 2015.
6. Рахимов З. Т. Этапы применения технологий профессионально-ориентированного проблемного обучения //European Scientific Conference. – 2019. – С. 273-276.
7. Копьева Л. В. Реализация уровневой дифференциации в процессе обучения математике :дис. – 2021.
8. Соломеина Д. А. Реализация здоровьесберегающих технологий в процессе обучения физике :дис. – 2016.

УДК 29.01.45

ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІЛЕР ДЕНСАУЛЫҒЫ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРҒА ФИЗИКАНЫ ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДЫҢ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Саипов Ж.Т.,
II курс магистранты, Ө.Жәнібеков атындағы ОҚПУ
Шымкент қ., Қазақстан
Ғыл.жетекші: Рамазанова С.А.,
Ф-м.ғ.к., доц., Ө.Жәнібеков атындағы ОҚПУ
Шымкент қ., Қазақстан

Түйін

Бұл мақалада денсаулық мүмкіндіктері шектеулі оқушыларға арналған физиканы қашықтықтан оқыту тәсілдері әлеуметтік желілер арқылы қарастырылған. WordPress және BuddyPress платформалары негізінде құрылған және білім беру процесінің қолжетімділігін арттыруға бағытталған сайтты құру және енгізу тәжірибесі сипатталады.

Резюме

В этой статье рассматриваются подходы к дистанционному обучению физике для учащихся с ограниченными возможностями здоровья через социальные сети. Описывается опыт создания и внедрения сайта, созданного на базе платформ WordPress и BuddyPress и направленного на повышение доступности образовательного процесса.

Summary

This article discusses approaches to distance learning in physics for students with disabilities through social media.The article describes the experience of creating and implementing a website based on the WordPress and BuddyPress platforms and aimed at increasing the accessibility of the educational process.

Қазақстан қоғамы денсаулығы шектеулі балаларды әлеуметтік бейімдеу мәселесін шешуге күш салуда. Инклюзивті білім беру контексінде денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім беру процесіне интеграциялау үдерісіне ерекше назар аударылады.
Бұл мақалада денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балалар үшін физиканы оқыту процесін қашықтықтан оқыту технологияларын қолдану арқылы ұйымдастыру мәселелері қарастырылған. Себебі дәстүрлі үйде оқыту мен қашықтықтан білім беру тәсілдерін үйлестіру оқыту процесінің тиімділігін арттырады [1].

Д.Султаналиева, М.Маркова сияқты зерттеушілердің еңбектерінде инклюзивті білім беру мәселелері қарастырылады. Бұл еңбектерде қашықтықтан оқытуды ұйымдастыру ерекшеліктері, танымдық қызметінде шектеулері бар оқушылардың әлеуметтік дағдыларын қалыптастыру мәселелері, сондай-ақ интеграцияланған оқыту мен тәрбиені дамыту жолдары көрсетілген [2].

Инклюзивті білім беру жағдайында қашықтықтан оқытудың келесі артықшылықтарын атап өтуге болады:

1. Оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеру.
2. Білім беру процесінің қатысушылары арасындағы форумдар мен чаттар арқылы өзара әрекеттесу.
3. Қажетті материалды онлайн режимде көру мүмкіндігі, сондай-ақ физикалық тәжірибелердің фото және бейнежазбалары.
4. Тестілеу.
5. Қосымша ақпарат көздерін пайдалану [3].

Әлеуметтік желілер және білім беру

Қашықтықтан білім беру технологиялары ақпарат алмасудың әртүрлі әдістері арқылы жүзеге асырылады (электрондық пошта, сайттағы байланыс құралдары, бейнебайланыс және

т.б.). Әлеуметтік желілер интернетте адамдар арасындағы қарым-қатынастың жаңа деңгейін қалыптастырады, бұл шынайы және виртуалды кеңістікті «жақындастырады» [4].

Қазіргі уақытта жалпы қолданыстағы әлеуметтік желілерге Facebook, «ВКонтакте», «Одноклассники», Google Plus және басқа да танымал платформалар жатады. Бұл ірі платформалар интернеттегі әлеуметтік желі технологияларының дамуына айтарлықтай әсер етеді.

Жалпы қолданыстағы әлеуметтік желілер қашықтықтан қолдау көрсету үшін белсенді қолданылады, бірақ бұл көбінесе оқушылардың өз бастамасымен жүзеге асады. Олар оқуға байланысты мәселелерді талқылауға және материалдармен алмасуға арналған жабық қауымдастықтар құрады [5].

Әлеуметтік желілерді білім беру мақсатында қолдану

Әлеуметтік желілерге негізделген жобалар оқушылардың оқу қауымдастықтарын және мұғалімдердің кәсіби қауымдастықтарын белсендіру, мектептерді ақпараттандыру және мұғалімдердің кәсіби дамуын қолдау, электронды білім беру ресурстарын тарату, оқытудың жаңа әдістері мен тәсілдерін енгізу сияқты мақсаттарды көздейді. Сонымен қатар, мұғалімдер мен оқушылардың ақпарат алмасу, қарым-қатынас және өзін-өзі дамыту қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған.

Әлеуметтік желілерге арналған арнайы сайтты жасау танымал CMS платформаларының бірін қолдануды талап етеді (мысалы, WordPress, Joomla, Drupal және т.б.). Бұл жұмыста WordPress платформасы мен BuddyPress қондырмасы таңдалды (сурет 1), себебі бұл нұсқа лицензияның тегіндігі мен минималды шығындарды ескере отырып, әлеуметтік желі құруға мүмкіндік береді.

Сурет 1 – WordPress платформасымен BuddyPress қондырмасы

WordPress пен BuddyPress орнату дәстүрлі тәсілмен жүзеге асырылады және қиындық туғызбайды. Орнатқаннан кейін сайт дизайнын, навигация блоктарын және мәзірді баптау, сондай-ақ бастапқы бетті рәсімдеу қажет. Бұл қадамдардан кейін әлеуметтік желі үлгісінде салынған сайт дайын болады [6].

Виртуалды қолдау және оқыту процестері

Денсаулығы шектеулі оқушыларға физиканы үйренуде келесі іс-әрекеттер үшін виртуалды қолдау қажет:

- Физикалық тәжірибелердің әртүрлі түрлерін (демонстрациялық, зертханалық) өткізу.
- Мұғаліммен онлайн әрекеттесу арқылы есептер шығару.
- Жаңа материалды меңгеру кезінде туындаған сұрақтарды мұғаліммен және сыныптастарымен талқылау.
- Жобаларды, соның ішінде топтық жобаларды орындау.
- Оқытушы бейнежазбалар мен қысқа фильмдерді көру.
- Білімді бақылау.

Виртуалды зертханалар және ресурстар

Үйде физиканы оқыған кезде денсаулығы шектеулі оқушылар тәжірибелерді бақылау мүмкіндігінен айырылады, бұл жаңа материалды түсінуді қиындатады және теория мен тәжірибе арасындағы байланысты орнатуға мүмкіндік бермейді. Бұл жағдайда физикалық тәжірибелер виртуалды зертханалар арқылы жүзеге асырылады. Сайт бетінде қажетті ресурстарға сілтемелер беріледі.

Қазіргі уақытта көптеген электрондық оқыту құралдары бар, соның ішінде виртуалды зертханалық жұмыстарды ұсынатын ресурстар. Мысалы, Virtulab.Net – физика, химия,

биология, экология және басқа пәндер бойынша виртуалды тәжірибелерді өткізуге мүмкіндік беретін тегін онлайн ресурс. Сондай-ақ, «Біріңғай ЦБР коллекциясы» сайтында онлайн және оффлайн режимдерінде қолжетімді интерактивті зертханалық жұмыстар ұсынылған [7].

Виртуалды лабораторияда жұмыс істеудің маңыздылығы оқушыларға өлшемдер жүргізуге, алынған нәтижелерді өңдеуге және графиктерді көрсетуге мүмкіндік беретіні атап өту қажет. Мұндай ресурстар арқылы объектіге дейінгі қашықтық, температура, қысым, айнымалы және тұрақты ток параметрлері, магнит өрісі, жарықтылық, дененің бұрылуы және дыбыс қарқындылығы сияқты параметрлердің жедел мәндерін қадағалауға болады.

Жаңа материалды оқыту барысында мұғалім оқушыларға физиканы қашықтан оқитындарға қарауға мүмкіндік беретін оқытушы бейнемазмұндар мен шағын фильмдер жасай алады, олар кейін сайтқа орналастырылады. Тақырыптарды талқылау да форумдар арқылы ұйымдастырылады, мысалы, «Молекулалық физика және термодинамика» тақырыбы бойынша оқушылар денелердің құрылымын және физикалық қасиеттерін, сондай-ақ олардың қасиеттерінің бөлшектердің қозғалысы мен өзара әрекеттесу сипатына тәуелділігін талқылай алады. «Оптика» бөлімінде оқушылар жарық құбылыстарының заңдылықтары, жарықтың табиғаты және оның затпен өзара әрекеттесуі, сондай-ақ көлбеу беттен шағылған сәуленің бағыты сияқты мәселелерді талқылай алады.

Негізгі қиындықтардың бірі – білімді практикада қолдану, түрлі тапсырмаларды шешу арқылы, сондықтан оқушылардың жұмысын түзету үшін мұғаліммен онлайн қарым-қатынас қажет. Осы процесте тиімді құрал – компьютерлік тренажерлер. Бұл тренажерлер мектеп физикасы курсының типтік тапсырмаларын шешу дағдыларын қалыптастыруға бағытталған. Мысалы, «Активті физика» тренажері тапсырмаларды шешу дағдыларын дамытуға көмектеседі, әрқайсысы 7-11 біртіндеп қиындатылған тапсырмаларды қамтитын бөлімдерге топтастырылған, әрбір тапсырма 4 нұсқамен, әртүрлі бастапқы деректермен беріледі.

Қашықтан оқытуда физика пәні бойынша білімді бақылау жүйесі тесттер мен бақылау жұмыстарын өткізу арқылы жүзеге асырылады, оларды мұғалім оқушыларға жібереді, ал оқушылар орындалған тапсырмалардың фотосуреттерін жауап ретінде ұсынады. Сондай-ақ, қазіргі кезеңде маңызды бақылау түрі болып табылатын жобалық жұмыс оқушылардың пәнді меңгеру деңгейін ғана емес, сондай-ақ метапәндік дағдыларын да бағалауға мүмкіндік береді.

Денсаулығы шектеулі оқушылармен жұмыс істегенде біз аптаның ішінде орындалатын топтық шағын жобаларды қолданамыз. Әрбір оқушы мұғалім берген тапсырманы орындайды, содан кейін белгіленген уақытта орындалған жұмысын форумда талқылауға ұсынады. Бұл тек танымдық тапсырмаларды шешуге ғана емес, сонымен қатар коммуникативтік дағдыларды дамытуға да ықпал етеді.

«Үй жағдайында кристалдар өсіру» тақырыбында жобаның мысалын қарастырайық. Осы жоба аясында оқушылар кристалдық денелердің құрылымын зерттеп, кристалдар өндірісі үшін жабдықтар мен шикізаттарды таңдайды, кристалдарды үй жағдайында өсіреді, олардың түзілу шарттарын, пішіндері мен түстерін зерттейді және алынған нәтижелерді талдайды. Біз жүргізген WordPress платформасында BuddyPress қосымшасымен әлеуметтік желі сайттарын жасау эксперименті осындай сайттың қашықтан интернет арқылы қолдау көрсету үшін барлық қажетті құралдарды қамтитынын көрсетті, бұл физика пәнін оқуда денсаулығы шектеулі оқушылар үшін тиімді жұмыс формаларын қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер

1. Клеветова Т. В., Абдрахманова Е. И. Разработка образовательного сайта для обучения физике учащихся с ОВЗ с использованием дистанционных технологий //Поиск (Волгоград). – 2019. – №. 1. – С. 157-159.
2. Маркова М., Султаналиева Д. Активизм родителей в Казахстане: защита прав на образование детей с аутизмом фондом «Ашик Алем» //Журнал исследований социальной политики. – 2013. – Т. 11. – №. 4. – С. 483-500.

3. Мохова О. Л. и др. Сетевые образовательные платформы и онлайн-курсы: анализ эффективности и преимуществ в контексте дистанционного обучения //Управление образованием: теория и практика. – 2023. – Т. 13. – №. 9. – С. 116-123.
4. Выдрыч Е. И., Клеветова Т. В. Дистанционное обучение физике детей с ограниченными возможностями здоровья посредством социальных сетей //ББК 74.262. 23+ 22.3 р30 А43 Рецензенты: ЕВ Мамонтов, д-р физ.-матем. наук, проф. – 2016. – С. 18.
5. Дворянкин О. А. Социальные сети, видеохостинги, мессенджеры-новые технологии интернета //Евразийский Союз ученых. Серия: филология, искусствоведение и культурология. – 2021. – №. 8. – С. 14-20.
6. Лаптева Н. В., Волкова Е. А. Научно-теоретическое обоснование выбора CMS для разработки сайта для конкурса научно-исследовательских работ студентов и учащихся //Наука и перспективы. – 2016. – №. 3. – С. 43-57.
7. Энгельгардт Э. Э. Интерактивные тренажеры для обеспечения самостоятельной работы студентов по курсу «Информационные системы и базы данных» : дис. – Сибирский федеральный университет, 2016.

УДК (373:512)

ПЛАНИРОВАНИЕ ПРОГРАММЫ УРОКОВ МАТЕМАТИКИ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Жиренбаева Гаухар Оналбаевна
Общеобразовательная школа № 44 «Жана дала», город Жетысай
e-mail: Gulzat-077@mail.ru

Түйін.

Оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың негізгі формасы – бірнеше ғасыр бұрын өмір сүрген чех педагогы Я.А.Коменскийдің сабағында осыны тамаша түрде дәлелдеген. Ал сабақтың өнімділігі мен сапасы оны ғылыми негізде ұйымдастыру және оқушылардың бағдарламалық материалды толық меңгеруіне қол жеткізу үшін мұғалімнің сабаққа толық дайын болуы және оны дұрыс жоспарлай білуі қажет.

Summary.

The main form of the organization of the educational process is the lesson of the Czech teacher Ya. A. Komensky, who lived a few centuries ago, brilliantly proved. And the productivity and quality of classes make it possible to organize on a scientific basis and achieve full assimilation of the program material by students, the teacher must be comprehensively prepared for the lesson and be able to plan it correctly.

В целом известно, что мы понимаем процесс оснащения людей системой знаний, знаний и навыков. В теории педагогики процесс обучения описывается как единый педагогический процесс, тесно связанный с понятиями «воспитание» и «обучение», направленный на решение задач воспитания и развития личности подрастающего поколения.

Поэтому, прежде всего, попробуем прояснить смысл понятий преподавания, воспитания и обучения. Воспитание молодого поколения в соответствии с современными требованиями является одной из важнейших и главных задач, стоящих перед обществом. Образование – это процесс приобретения знаний, умений и навыков, приведенный в определенную систему, необходимое условие подготовки молодого поколения к жизни.

Закон Республики Казахстан «Об образовании» гласит: «Образование – это непрерывный процесс образования и обучения, направленный на обеспечение высокого уровня нравственного, интеллектуального, культурного развития и профессиональной квалификации членов общества». Правильное осуществление воспитательной работы требует продуманной системы образовательных учреждений.

Любая страна создает систему народного образования в соответствии со своими политико-экономическими и культурно-социальными условиями развития. Система государственного образования в Республике Казахстан в основном состоит из следующей структуры [1].

1. Дошкольная подготовка;
2. Общее среднее образование;
3. Среднее специальное образование;
4. Высшее образование;
5. Последипломное образование.

Важнейшим звеном системы народного образования является общее среднее образование; потому что здесь охвачены все дети школьного возраста.

Основная цель уроков математики в начальных классах — раскрыть природные качества каждого ребенка и сформировать личность, приспособленную к жизни в быстро развивающемся обществе; углубляет свои практические навыки и знания.

Развитие логического мышления, сообразительности, математической сообразительности; уметь распознавать наиболее способных и талантливых детей, помогать им в дальнейшем развитии их мышления, повышать интерес к математике; педагогическая дисциплина, организованность, настойчивость, трудолюбие, работа в команде, креативность.

Только талантливая и образованная молодежь может улучшить экономику суверенной страны и задуматься о будущем нашей страны. Именно поэтому необходимостью часа является улучшение их способности работать самостоятельно и развитие умственной деятельности наряду с качественным образованием.

Однако, судя по опыту школы, можно заметить, что в последнее время возникают неприятные ситуации, связанные с подготовкой и планированием уроков.

В связи с изменениями, произошедшими в нашем обществе в последние годы, бытуют мнения, что требовать от учителя план урока неправильно, ему просто необходимо глубоко знать урок, а все остальное учитель должен придумать в процессе.[2].

Среди учителей бытуют мнения, что содержание учебного материала начальных классов не сложное, поэтому готовиться к нему не нужно.

Подобные ситуации свидетельствуют о наличии противоречий между теоретическим рассмотрением проблемы и ее реализацией в школьной практике. В связи с такими условиями и ростом требований, предъявляемых к учителям начальных классов, возникла необходимость всестороннего анализа и переиздания ранее изданного 5 методического пособия «Подготовка учителя математики начальных классов к урокам» для учителей начальных классов общеобразовательных школ.

Во-вторых, основная цель представленного в новом контенте учебного пособия – рассмотреть проблему подготовки учителя и планирования уроков как педагогическую задачу, основанную на достижениях современной педагогической науки, и показать технологию подготовки и планирования уроков математики. начальных классов.

Во-вторых, основная цель представленного в новом содержании учебника - рассмотреть проблему подготовки учителей и планирования уроков как педагогическую задачу, основанную на достижениях современной педагогической науки, и показать технологию подготовки и планирования уроков математики. начальные классы.

Более того, если принять во внимание, что учитель начальных классов преподает несколько предметов, то становится ясно, что составить ежедневный план уроков по математике ему не так-то просто [3].

На наш взгляд, основная причина этого заключается в том, что большинство учителей не воспринимают план урока как конкретный план работы, который необходимо выполнить за 45 минут, как отражение комплекса действий, которые он и его ученики выполняют вместе.

Чтобы создать план урока как реальный план работы, который будет использоваться на уроке, учителю, прежде всего, необходимо досконально овладеть технологией подготовки и планирования урока. Мы не просто используем здесь слово «технология».

В настоящее время понятие «технология» широко используется в психолого-педагогической литературе. Этот термин характеризуется появлением компьютерных технологий и внедрением новых компьютерных технологий в сферу образования. Ожило новое направление развития науки – технологическое.

Появление этого технологического направления в науке и более глубокое его изучение в педагогике не случайно.

Потому что наука педагогика всегда стремилась передавать знания, использовать их в жизни, получать высокие результаты, находить новые формы и методы обучения. Поэтому прежде всего давайте выясним этимологию и значение слова «технология».

Слово «технология» составлено из двух фраз греческого языка: «techne» означает мастерство, искусство, бизнес; «логос» — наука, учение. Таким образом, это буквально означает науку о мастерстве и искусстве.

Понятие техника в его современном понимании часто используется, особенно в экономике (промышленность, сельское хозяйство и т. д.), в различных видах научной и производственной деятельности человека.

Здесь имеется в виду совокупность знаний о способах (методах, операциях) производственных процессов таким образом, чтобы достичь некоторого соответствующего результата [4].

Итак, значимыми признаками и характеристиками техники являются: 1) совокупность некоторых частей (гармония, сочетание); 2) последовательность, логика частей; 3) приемы, способы, действия, операции (как части); 4) эффективность.

Эти существенные особенности характерны для педагогической технологии, а также технологии подготовки и планирования урока. Какую деятельность должен осуществлять учитель при подготовке и планировании урока математики?

Как начать эту работу, в каком порядке и как ее закончить? Как правило, в учебниках по педагогике и методике на эти вопросы нет четкого ответа. [5].

Упражнения для когнитивного развития. Учащиеся помещают в квадрат число:

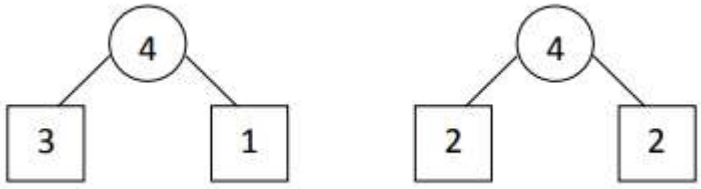

Рисунок 1

Самодельные работы учащихся. Учащиеся меняют игрушки и определяют состав цифры 4: - Ребята, сколько игрушек вы поставили на первую полку? (2.) - А что на второй полке? (2.) – Сколько игрушек было на первой и второй полке? (4.) То есть сумма 2 и 2 равна 4. Сумма 1 и 3 равна 4.

Рисунок 2

Освежающий момент: В лесу, Приземляется на дерево. Давайте встанем, сделаем круг. Наклонитесь вправо, наклонитесь налево. Один шаг вперед, один шаг назад. Давайте посмотрим вверх и вниз, Давайте найдём своё место. Самостоятельная работа учащихся: определение состава числа 4 и сложение и вычитание числа. Находим равенство и неравенство:

$4 > 0$	$4 > 1$	$4 > 2$	$4 > 3$	
$1 = 1$	$2 = 2$	$3 = 3$	$4 = 4$	$0 = 0$
$0 < 1$	$0 < 2$	$0 < 3$	$0 < 4$	

Рисунок 3

Игра «Найди загаданное число». Найдите числа вместо пустых кубиков:

	1		3		0		2		4
4		2		0		3		1	

Рисунок 4

Считает числами 1, 2, 3, 4. Одно я имею в виду – колыбель, Ты из нее выросла, – Два – это моя страна, моя страна, моя гора, мое озеро. - Я имею в виду троих - надежду, парня, который вселяет надежду. — Я имею в виду четыре — выносливость, я и сам выдержу. Работы, направленные на развитие способностей логического мышления учащихся:

Рисунок 5

Цель: Учить назначать существенные изменения составных частей фигуры. Инструкция: Сначала внимание учащихся обращается на приведенную выше фигуру и определяется, сколько квадратов она содержит.

После этого она сравнивается с каждой из фигур следующего ряда в отдельности и определяется, как изменится количество квадратов в последних. Ответ: У каждой из фигур 2-го ряда убрана по одной палочке так, чтобы в каждой из них оказалось по 2 квадрата.

Эффективность, результативность и качество урока напрямую зависит от профессиональной подготовки учителя. Профессиональная подготовка, на наш взгляд, состоит из следующих трех компонентов: теоретической подготовки, психолого-педагогической подготовки и методической подготовки.

Если профессиональная подготовка педагога находится на высоком уровне, то успех придет сам собой. Учитель готовится к хорошему уроку всю свою жизнь. Он никогда не должен ограничиваться теми знаниями, которые он получил в высшем учебном заведении, его основное внимание всегда должно быть сосредоточено на изучении педагогической и методической литературы, периодических педагогических изданий, передового опыта.

Литература

1. Концепция развития образования Республики Казахстан до 2015 года. - Астана, 2004.

2. Типовая учебная программа. Высшее профессиональное образование. Теория и технология обучения математике в начальной школе. -Алматы, 2007.

3. Стандарт государственного обязательного образования Республики Казахстан. Министерство образования и науки Республики Казахстан. Педагогика и методика начального образования. - Астана, 2010.

4. Министерство образования и науки Республики Казахстан. Типичная учебная программа. Высшее профессиональное образование. Теория и технология обучения математике в начальной школе. -Алматы, 2007.

5. Государственные общеобязательные стандарты общего среднего образования Республики Казахстан. Общее начальное образование. Математика. 1-4 классы. Оспанов, М.Е. Эралиева, В.Я. Анисимова, Л.А. Колесниченко, Н.Б. -Алматы: «РОНД», 2002.

ОӘЖ 372.853

ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДА ИНТЕГРАЦИЯЛЫҚ ӘДІС ТӘСІЛДЕРДІ ЖЕТІЛДІРУ

А.Е.Байбосын, А.Д.Өмірәлі, 1510 -14 тобының студенттері
Ғылыми жетекші: **Э.К. Кожабекова.,** аға оқытушы
Ө.Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті,
Шымкент, Қазақстан

Резюме.

В этой статье будут показаны методы решения задач при интегративном обучении физике. Связь физики с другими дисциплинами сводится к решению задач, т. е. к творческим, экспериментальным, логическим задачам.

Summary.

This article will show the methods of solving problems in the integrated teaching of physics. The connection of physics with other disciplines is given by a set of problems, that is, creative, experimental, logical problems.

Ғылыми білімнің кез-келген ұлттың дамуындағы маңызды рөлін бағаламауға болмайды. Ғылым әртүрлі аспектілерден тұратындықтан, жаратылыстану ғылымдарының ішінде адамзаттың қазіргі және болашақтағы прогресінде шешуші рөл атқаратын іргелі пән физика болып табылады. Физика білім алушыларды біліммен, дағдылармен және көзқарастармен қамтамасыз ету, сондай-ақ оларға күн сайын нақты әлемдегі мәселелерді шешуде қажетті мақсатты оқыту қолдауын қамтамасыз ету үшін технологиялық негізделген ғылыми оқытуды қажет ететін тәжірибелер мен эмпирикалық фактілерді анықтауға негізделген. Сондай-ақ, білім алушылар оқу процесінде белсенді, интерактивті және позитивті болып қалыптасады.

Білім алушылардың есте сақтаудың орнына технологиялық оқыту арқылы физика ұғымдарын меңгеру үшін өз тәжірибелері мен идеялары арасындағы мағынаны қалыптастыруға бағытталған негізгі тәсілдердің бірі практикалық тәсіл (яғни, теория мен практиканы интеграциялау) физиканы оқытуға негізделеді. Бұл жұмыста интеграциялық практикалық жұмыс пен оқытудың практикалық тәсілін қолдану бір - бірінің орнына қолданылады.

Физиканың практикалық жұмысы юілім алушыға бағытталған және ол физика ұғымдарын жүйелі түрде өңдеуге мүмкіндік береді. Физика сабақтарында практикалық жұмыстарды интеграциялау физика білімінің көрнекті және айрықша белгілері болып табылатын теориялық және практикалық дағдыларды үйлестіруге бағытталған. Осыған байланысты физиканы оқытудағы практикалық тәсілдің тиімділігі өте маңызды және маңызды болып саналады. Практикалық тәжірибе арқылы оқыту өте маңызды, өйткені ол білім алушыларға өз тәжірибелерінің, идеяларының және жалпы ғылымның, атап айтқанда физиканың пәні болып табылатын физикалық әлемнің өзара әрекеттесуінен білім мен мағына қалыптастыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, физиканы оқытудың практикалық тәсілінің

қаншалықты тиімді болатыны көбінесе оқытушылар мен студенттердің практикалық жұмыстарды атқаруына байланысты. Жалпы, ғылыми білім берудегі практикалық жұмыс білім алушыларды ғылыми көзқарастарға, мәселелерді шешу дағдыларына баулиды және ұғымдарды меңгеруді арттырады. Нақтырақ айтсақ, физикадағы практикалық жұмыс - бұл оқушылардың оқуын жетілдіретін, физикаға деген оң көзқарасын дамытатын және ең бастысы білімнің тұрақтылығын ынталандыратын орта. Көптеген жаратылыстану ғылымдарының білім алушыларға, әсіресе, білімді қалыптастыру қиынға соғады, өйткені олар өздерінің тұжырымдамалық және процедуралық түсініктерін тиісті іс-әрекеттермен дамытуы керек. Дәл осы себептен физика пәнінің мұғалімдері оқу тәсілдерін, эксперименттік жұмыстарды, математикалық есептерді шешуді, оқушылардың алдын-ала түсініктері мен модельдерін білуі керек.

Физика-бұл материяны, энергияны және олардың өзара әрекеттесуін, сондай-ақ өлшеулерді зерттеумен айналысатын жаратылыстану ғылымыКөптген білім алушылар физиканы концептуализациялау қиын, дерексіз және теориялық деп санайды және тұжырымдайды, бұл түсінбеушіліктің, түсінбеушіліктің және ассимиляцияның артуына әкелді. Білім алушылар айтқан физиканың қабылданған қиындықтары жоғары оқу орындарында физиканы оқытудың практикалық тәсілі сияқты қалыптасқан құралдарға баса назар аудара отырып, педагогикалық негізді қажет етеді. Бұл физикада оқытылатын ұғымдарды терең түсінуді қамтамасыз етуде тірек болады. Білім алушылардың кеңейтілген практикалық жұмыстармен айналысу дәрежесі оларға ғылыми тәжірибе туралы түсінік беріп, ғылымды зерттеуді жалғастыруға ынталандыратыны байқалды. Сонымен қатар, мұғалімдердің практикалық жұмысты оқу уақытына қаншалықты тиімді біріктіретіні және олардың оқу тәсілдері туралы білімдері білім алушыларды практикалық жұмысқа тартудың сәттілігін анықтайды.

Интгерациялық білімді жүйелеуде мұғалімдер практикалық жұмысты практикалық іс-әрекет ретінде қабылдайды және білім алушыларға қажетті дағдыларды, білімдерді және түсініктерді дамытуға көмектесетін ақыл-ой әрекеттерін жүзеге асырады. Оқу уақытында практикалық жұмысты интеграциялау физиканы тек нақты білім деңгейінде ғана емес, сонымен қатар білім алушылардың ғылыми білімдерін мәселелер мен мәселелерге қолдана білуіне, сонымен қатар практикалық және тәжірибелік дағдыларға қабілеттілікке ие болуын қамтамасыз етеді. Әдебиеттерде теория мен практиканы интеграциялау студенттердің тыңдаудан гөрі көп жаттығатын, білімді жеткізуден гөрі дағдыларды дамытуға көп көңіл бөлетін және жоғары деңгейлі ойлау мен ізденіспен айналысатын белсенді оқуға ықпал ететіндігі туралы айтылады..

Теория мен практиканың интеграциясы, демек, физиканы және ғылымға қатысты басқа салаларды оқытуда өте маңызды. Практикалық жұмысты оқытуға енгізу білім алушылардың қазіргі әлемде тиімді жұмыс істеуі үшін қажетті танымдық процестерін дамытуға көмектеседі. Мұғалімдерге оқушылардың танымдық, аффективті және психомоторлық салаларын дамытуға көмектесу үшін белсенді қатысу стратегияларын қолдану ұсынылады. Бұл арқылы білім алушылар ұғымдарды процедуралық тұрғыдан түсініп қана қоймай, белсенді қатысу және қатысу арқылы мағыналы түрде үйренеді. Зерттеу нәтижелері сонымен қатар физика мұғалімдерінің де, білім алушылардың да практикалық жұмысты орта мектепте физиканы оқыту мен оқытуға неге біріктіру керектігі туралы ұқсас пікірлері бар екенін көрсетті. Физика бойынша практикалық жұмыс туралы бұл пікірлер, ең бастысы, білім алушылардың ғылыми дағдылар мен көзқарастарды меңгеруін арттырады, түсінуге ықпал етеді және оларға мүмкіндік беру үшін оқытылатын ғылыми теорияларды, тұжырымдамалар мен принциптерді демистификациялайды.ғылымды барынша тиімді және тиімді ғылыми түрде тәжірибеде қолдану. Зерттеу нәтижелері сонымен қатар мұғалімдердің оқушылардың бақылау қабілеттерін шыңдау, сұрақтарды ынталандыру және жаңа ғылыми түсінік пен сөздік қорын дамытуға көмектесу үшін практикалық жұмыстарды физиканы оқыту мен оқытуға біріктіретінін көрсетті.

Практикалық жұмысты ақыл-ой және практикалық іс-әрекет ретінде сыныпта да, одан тыс жерлерде де физика сабақтарына біріктіру ғылымды тиімді оқытудың таптырмас құрамдас

бөлігі болып табылатынын және физиканы практикалық жұмыссыз оқыту мүмкін емес екенін көрсетеді. Өйткені ол білім алушыларға білім, мазмұн, практикалық және эксперименттік тәжірибе береді. Практикалық жұмысты физика сабақтарына біріктіру барлық қабілетті оқушылар үшін жақсы стратегия болып табылады, өйткені ол оқушылардың білімін, дағдыларын және көзқарастарын дамытуға көмектеседі. Оқу кезеңдеріндегі физика бойынша практикалық жұмыстарды біріктіру білім алушыларға ғылымды тиімдірек және тиімдірек қолдануға мүмкіндік беретін ғылыми принциптерді сақтауды, түсіндіруді және пайдалануды талап етеді.

Қорытындылай келе, практикалық жұмысты теориядан бөлек субъект ретінде емес, физиканы оқыту мен оқытудың ажырамас бөлігі ретінде оқыту ұсынылады. Бұл білім алушылардың білімін, түсінігін, көзқарасын және ғылыми дағдыларды қолдануын нығайтады. Мұғалімдер білім алушыларға олардың бақылауымен практикалық жұмыстарды жобалауға және орындауға шақыруы керек. Оқытушылар білім алушылардың ғылыми баяндамаларын жазумен байланысты тиісті практикалық сабақтарды өткізуі керек. Біліма алушылар практикалық сабақтар барысында өз нәтижелерін ұсынуға немесе жеткізуге мәжбүр болуы керек.

Әдебиеттер

1. Widya, R. Rifandi, and Y. Laila Rahmi, "STEM education to fulfill the 21st-century demand: a literature review," J. Phys.: Conf. Ser., vol. 1317, p. 012208, Oct. 2019, doi:10.1088/1742-6596/1317/1/012208 https://www.researchgate.net/publication/337141243_STEM_education_to_fulfil_the_21_st_century_demand_a_literature_review

2. Wechsler, S. M., & Nakano, T. C. (2018). Criatividade e inovação como elementos da psicologia positiva: implicações para o contexto organizacional. In A. C. S. Vasquez & C. S. Hutz (Orgs.),

3. Yermekova Zk.K., Stukalenko N.M. Kozhabekova E., Magauova A., Pazylbek S., Sadvakassova Z.(2021). Web Conf. Ural Environmental Science Forum "Sustainable Development of Industrial Region" Informatization of teaching based on interdisciplinary connections of robotics with other subjects. E3S Web Conf., 258 (2021) 10002

4. Zhusupkalieva G. K. Dzhumasheva A. A. Kubaeva B. S., theory and methodology of teaching physics courses at school. Uralsk 2012, 197 pages

ОӘЖ 372.853

ИНТЕГРАЦИЯЛАП ОҚЫТУДА ДЕМОНСТРАЦИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫ ҚОЛДАНУ ӘДІСІ

Ә.Ж.Шәкір, Ж.Е.Тоқтағұл, 1502 -14 тобының студенттері
Ғылыми жетекші: **Э.К. Кожабекова.,** аға оқытушы
Ө.Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті,
Шымкент, Қазақстан

Резюме.

В этой статье будут показаны основные методы интегрированного обучения физике. Приводятся примеры интегральных лабораторных работ при проведении физических демонстрационных работ.

Summary.

This article will show the main methodological approaches to integrated teaching of physics. Examples of integrative laboratory work in conducting physical demonstration work are given.

Қазіргі инновациялық білім беру процесін ұйымдастыру мұғалімнен білім алушылардың оқу – танымдық және дүниетанымдық іс – әрекетін ұйымдастырудың мазмұнын, формаларын,

әдістерін және жаңа құндылық басымдылықтарын іздеу арқылы кәсіби қызметін жетілдіруді талап етеді. Жалпы білім беру мекемелеріндегі ұйымдастырушылық – әдістемелік қаматамасыз етуді жаңартудың өзекті бағыттарының бірі ол интеграциялық білім беру. Бұл негізгі бір тақырыпқа, мәселеге және тұдырымдамаға байланысты білім алушының өзі таңдаған білім салаларын біріктіру дегенді білдіреді.

Жалпы білім беру мекемелерінде әр түрлі оқу бағдарламаларының интегарцияланған пәндердің дамуы, пәнаралық байланыстың білім беру мазмұнының практикалық бағдарлануымен байланысты болады. Дегенмен, қалыптасқан дәстүрлі ұйымдастыру жүйесі және білім алушылардың оқу – танымдық және дүниетанымдық іс – әрекетін падегогикалық жолмен қолданған жөн. Сонымен қатар білім беру құзыреттілік форматына көшуге байланысты пәндік білім беру бағдарламаларына ене бастады. Осыған байланысты зерделеу жұмыстары білім алушылардың физиканы оқытуда интегарцияланған білімдерінің дайындығы сабақтарды жобалау және білім беру процесіне енгізу мүмкіндіктері өте көп.

Интеграцияланған сабақ дегеніміз – бұл мұғалімнен де, білім алушылардан да жақсы дайындықты талап ететін оқу танымдық және дүниетанымдық іс – әрекеттердің өте ауқымды түрін айтамыз. Интеграциялық сабақта өзіндік әдістемелік мүмкіндіктері мен артықшылықтарына төмендегідей :

- Мұғалімнің теориялық ақпаратты бір уақытта ұсынуы және көрнекілігі жоғары демонстрациялық материалды көрсету арқылы білім беру процесінің тиімділігін арттыру;
- Объектілер мен құбылыстарды молдельдеу мүмкіндігінің пайда болуы;
- Білім алушыларды оқу мәселелерін шешу үшін компьютерлік техниканы қолдануға үйрету мүмкіндігі, оның ішінде компьютердегі оқу ақпаратын практикалық өңдеу;
- Білім алушылардың жеке жұмысын ұйыдастыру, олардың танымдық дербестігі мен шығармашылығын дамыту;
- Мультимедиялық әсерлер есебінен өсетін компьютерледің алуан түрлілігі;
- Білім алушылардың көрнекі- бейнелі ойлауын, дүниетанымдық қабілеттерін дамыту;
- Ақпаратпен жұмыс істеу дағдаларын қалыптастыру (іздеу, іріктеру, қайта өңдеу).

Осы бағыттағы ұйымдастырушылық форматын ұсыну негізінде бірнеше деонстарциялық жұмыстарды интеграциялық сабақтармен байланысын ұсынамыз.

№1 Капиллярлы құбылыспен танысу демонстрациялық жұмысы

Орнату

Құрал-жабдықтар:

1 мензурка, 250 мл
1 бояғыш зат, қызыл
1 айдағыш құбыр, 40 см
1 капиллярлы аппарат

Эксперимент барысы:

- Мензуркада су дайындаңыз.
- Көрнекілікті арттыру үшін суға қосыңыз бояғыш зат.
- Мензурка шетіндегі судың бетін бақылаңыз

және 1-тармақ астында өз бақылауыңызды жазыңыз.
-Погрузите нагнетательную құбырды суға шығару керек ол қайтадан. 2-тармақ астында өз бақылауыңызды жазыңыз.
- Айдау түтігін шүберекпен немесе үрлеумен құрғатыңыз оған. Содан кейін су үстінде айдағыш құбыр ұстаңыз мәселен, ол әрең судың бетіне қатысты.
3-тармақ астында өз бақылауыңызды жазыңыз.
Су үстінде капиллярлы аппаратты ұстаңыз ол тек судың бетіне тиді. Өзіңізбен жазыңыз
4-тармақ астындағы бақылау.
Ескерту: қатаңдыққа байланысты сондай-ақ ластанған жағдайда капиллярлар, сабын киюге қосу ұсынылады, су жақсы суға көтерілу үшін. Құрғатыңыз қайталау алдында капиллярлы аппарат эксперимент.
Өлшеу нәтижелерін бағалау
- Су көтерілу үшін не қажет, капиллярлар (тар түтіктер) және сонда қалды ма?
Күші.
- Бұл әсерді қалай түсіндіруге болады?
Түтік қабырғасының молекулалары мен су молекулалары күш әрекет етеді.
- Капиллярлы құбылыстың мысалдары?

Суды сіңіретін губка, жер асты сулары жер бетіне көтеріледі, су ағаштарда көтеріледі, парафин көтеріледі.

№2. Ауа алатын фактімен танысу көлемін анықтау демонстрациялық жұмысы

Орнату

Құрал-жабдықтар:

1 мензурка, 250 мл
1 өлшеу цилиндрі, 100 мл
1 алюминий брусы
1 қызыл түсті бояғыш зат

Эксперимент барысы:
- Мензуркада шамамен 175 мл дайындаңыз су.
- Суды бояғыш затпен бояыңыз.
- Өлшеу цилиндрін суға салыңыз төмен бұраңыз, өз бақылауыңызды жазыңыз 1-тармағында.
- Мензуркадан өлшеу цилиндрін шығарыңыз және алюминий кесектерін салыңыз.
- Өлшеу цилиндрін суға тиеңіз, алюминий брускалары толығымен болуы үшін өлшеуіш цилиндр, өз 2-тармақ астындағы бақылау.
- Өлшеуіш цилиндрді мұқият көтеріңіз, оның шеттері суға сәл батыру үшін,
3-тармақ астында өз бақылауыңызды жазыңыз.
Өлшеу нәтижелерін бағалау
- Алғашқы бақылауды қалай түсіндіруге болады
Өлшеу цилиндріндегі ауа мүмкін емес ол да ал ні. Сондықтан ауа суды ығыстырады бұл қатты денемен қалай болды
- Екінші бақылауды қалай түсіндіруге болады?
Өлшеу цилиндріндегі ауа ығысады су, біра ес өз кезегінде ауаны ығыстырады
- Қандай ауа көлемі, вытесненного бірі өлшеу цилиндрі?

Ауа көлемі көлемге сәйкес келеді орналасқан алюминий цилиндрі өлшеу цилиндрінің ішінде.
- Үшінші бақылауды қалай түсіндіруге болады?

Өйткені өлшеу цилиндрінің ішінде енді алюминий бруска жоқ, көлемі енді су бос емес, ауа кіре алмайды.

Әдебиеттер

1.References 1 State obligatory standard of higher and postgraduate education approved by The Government of the Republic of Kazakhstan (2018). August 23, 2012 № 1080.

2 Elmira Kozhabekova, Zhadyra Yermekova, and Sara Ramazanova. (2023). Increasing students'cognitive interest through the integration of disciplines. E3S Web of Conferences 449, 07012 (2023) https://doi.org/10.1051/e3sconf/202344907012 PDSED 2023

3 Молдабекова М.С., Акжолова А.А. Развитие исследовательской компетентности обучающихся по физике при решении профессиональных задач. // Вестник. Серия "Физико-математические науки", №3 (51). – Алматы: КазНПУ имени Абая, 2015. – С. 178-183.

4 Frank Deer. Onkwehón:we Spirituality and the Reconciliatory Journey in Canadian Education. Canadian Journal of Education / Revue canadienne de l'éducation 47:3 (2024) https://journals.sfu.ca/cje/index.php/cje-rce/article/view/6855/3785

ОӘЖ 372.853

ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДА ИНТЕГРАЦИЯЛЫҚ ЕСЕПТЕР ШЫҒАРУ ӘДІСІ

Кожабекова Э.К., аға оқытушы
Ө.Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті,
Шымкент, Қазақстан

Резюме.

В этой статье будут показаны методы решения задач при интегративном обучении физике. Связь физики с другими дисциплинами сводится к решению задач, т. е. к творческим, экспериментальным, логическим задачам.

Summary.

This article will show the methods of solving problems in the integrated teaching of physics. The connection of physics with other disciplines is given by a set of problems, that is, creative, experimental, logical problems.

Білім беру процесінде интеграция білімі әлеуметтік – педаогикалық және стратегиялық маңызға ие болып отыр. Оқыту мен тәрбиелеу жүйелерінің, оқу технологияларының білім беру кеңісігінің даму тенденциялары мен перспективаларын практикалық іске асыру мүмкіндері мол. Педагогикалық жоғары оқу орындарында білім алушылардың физикалық есептер шығару әдістеріне оқыту мәселесін шешудің жаңа тәсілдерін қолдануда. Сондай бағыттардың бірі интеграциялық есептер шығарудың әдістемесін қолдануда.

Интеграциялық есептерді шығарудың өзіндік әдіс – тәсілдеріне тоқтала өтсек. Мысалы физика пәнімен математика пәнінің байланыс құру негізінде шығармашылы есептерге мысал келтірейік:

№1 шығармашылық есеп. Күнделікті өмірдегі шығындарды есептеу.

Отбасының апталық азық – түлікке, суға, жарыққа, көлік шығындарына кететін жалпы шығынды есептеңдер. Осы шығындарды 1 айға және 1 жылға есептеп көріңдер. Егер отбасы білгілі бір пайызға үнемдеу жасауға тырысса, онда бір дыл ішінде қанша үнемдецге болатынын есептеңдер.

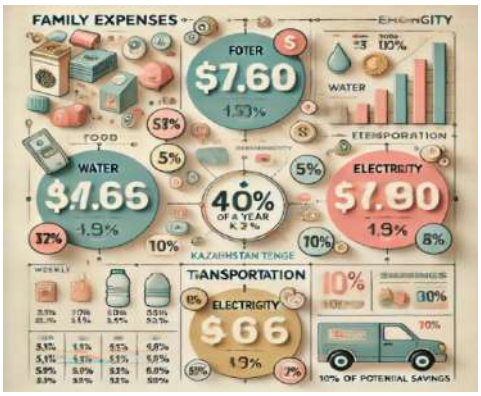

Мысал:

- Апталық азық-түлік шығыны — 5000 теңге.
- Су шығыны — 1000 теңге.
- Жарық шығыны — 1500 теңге.
- Көлік шығыны — 2000 теңге.

Осы шығындарды 10%-ға азайтса, бір жылда қанша үнемдеуге болады?

№ 2 шығармашылық есеп. Көпір салуға қажетті материалдарды есептеу.

Өзеннің үсінде ағаш көпір салуды жоспарлаңыз. Көпірдің ұзындығы 10 метр, ені 2 метр болса, оған қанша ағаш керек екенін есептеңіз. Әрбір ағаш тақтайдың ұзындығы – 2 метр, ені – 0,2 метр, ал қалыңдығы – 0,05 метр. Әр тақтайдң салмағын да есептеңіз. Мысалы бір тақтай 5 кг тартады.

Мысал:

- Көпірдің жалпы ауданы $= 10\text{ м} * 2\text{ м} = 20\text{ м}^2$.
- Бір тақтайдың ауданы $= 2\text{ м} * 0.2\text{ м} = 0.4\text{ м}^2$.

Тақтай саны мен көпірдің жалпы салмағын есептеңіз.

Интеграциялық білімдерін шыңадау барысында білім алушылардың физика пәнімен логикалық білімдерін ұшастыру мақсатында бірнеше мысалдар келтірейік.

№1 логикалық есеп.

Бөлмеде тұрған шам белігілі бір нысандардың көлеңкелерін түсірді. Шамның орны мен көлеңкелірінің бағыты арқылы шамның қай жерде орналасқанын анықтаңыз.

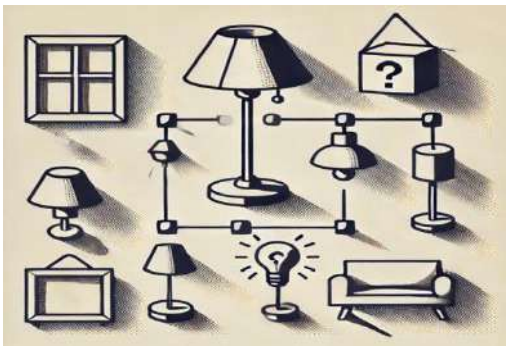

Логикалық ойлау: Мұнда көлеңке түсірудің заңдылықтарын пайдаланып, шамның орналасу орынны табу қажет.

№2 логикалық есеп.

Электр өрісіндегі магнит оң және теріс зарядтарды тартып тұр. Егер магнит зарядтарды электр өрісінің бағытымен тартып алатын болса, магнит пен зарядтардың салыстырмалы орналасуы қандай?

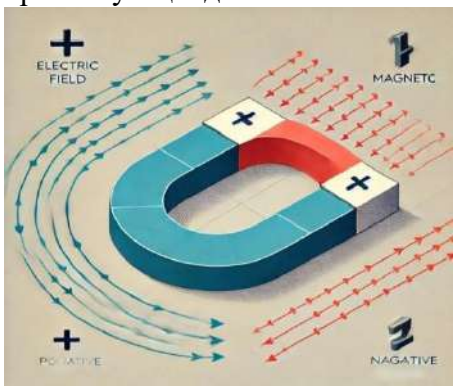

Білім алушылардың интеграциялық білімдерін, яғни ғылымға деген қызығушылығын арттыру мақсатында интгерациялық эксперименттік есептерді төмендегідей көруге болады.

№1 эксперименттік есеп. Еркін түсі үдеуін өлшеу.

Мақсаты: Жердің тартылыс өрісінде еркін құлаған дененің үдеуін өлшеп, еркін түсу үдеуінің (g) мәнін анықтау.

Құрал-жабдықтар: Секундомер, сызғыш, металл шар

Еркін түсу үдеуі — денелердің ауырлық күшінің әсерінен құлауы кезінде Жерге қарай алатын үдеуі. Бұл үдеу тұрақты және барлық денелерге бірдей болады, егер ауа кедергісі ескерілмесе. Еркін түсу үдеуі g символымен белгіленеді және шамамен $9.8\ м/с^2$ құрайды.

Математикалық маятник — бұл ұзындығы L жіңішке жіпке ілінген, массасы mm нүктелік дене. Егер маятник аз бұрышпен ауытқыса, онда оның қозғалысы гармониялық болады, ал тербеліс периоды T келесі формуламен анықталады: $T = 2\pi\sqrt{\frac{L}{g}}$

мұндағы:

T — маятниктің тербеліс периоды.

L — маятниктің ұзындығы,

g — еркін түсу үдеуі.

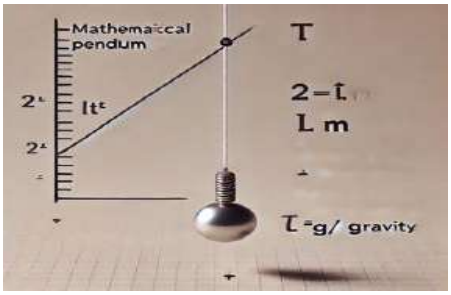

Тапсырма: Еркін түсу үдеуін анықтау үшін виртуалды маятник тәжірибесін өткізіңіз. Маятниктің ұзындығын өзгертіп, тербеліс периодының ұзындығын өлшеңіз. Үдеуді $g = \frac{4\pi^2 L}{T^2}$ формуласы арқылы есептеңіз.

№2 эксперименттік есеп. Электр өрісін зерттеу.

Мақсаты: Нүктелік зарядтардың айналасындағы электр өрісін зерттеу.

Құрал-жабдықтар: Нүктелік зарядтар (мысалы, батарейкалар), электроскоп, картон немесе қағаз, сызғыш

Электр өрісі — электр зарядтарының арасында әсер ететін күштерді сипаттайтын физикалық өріс. Электр өрісі — электр заряды бар денелердің айналасында пайда болып, зарядтардың өзара әрекеттесуін көрсетеді. Ол заряды бар дененің әсерінен пайда болады және заряды жоқ денелерге әсер етеді.

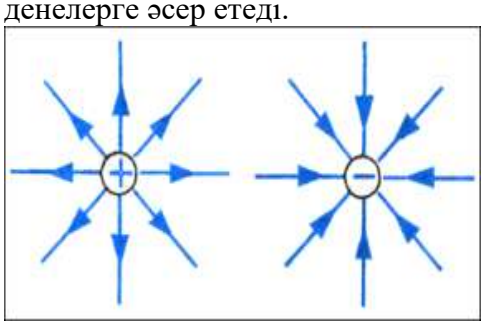

Тапсырма: Нүктелік зарядтардың айналасындағы электр өрісін зерттеңіз. Әртүрлі зарядтарды орналастырып, электр өрісінің бағыты мен қарқындылығын бақылаңыз.

Қорытындылай келе, бұл ұсынған интеграциялық есептер білім алушылардың ғылымға, пәнге деген қызығушылықтарын арттырады. Сомен қатар олардың дүниетанымдық қабілеттері дамиды. Білім алушылар әр тапсырманы, яғни есептерді шығару арқылы тек теорияны меңгеріп қана қоймай, физиканың өмірімізде орнын жақсырақ түсітін болады.

Әдебиеттер

1. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы: Рауан, 2004. – 384 б.
2. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Ана тілі, 1992. – 160 б.
3. Сәтімбекова М., Жаңабекова Қ. Физиканы оқыту әдістемесі. – Алматы: Мектеп, 2006. – 240 б.
4. Әбілқасымова А.Е. Орта мектепте физиканы оқыту әдістемесі. – Алматы: Мектеп, 1991. – 285 б.

ӘОЖ 378.14

ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДА РОБОТОТЕХНИКА МЕН ARDUINO ПЛАТФОРМАСЫН ҚОЛДАНУ

Кудайбергенова Құралай Байтемірқызы
[3] «8D01502-Физика педагогтерін даярлау» бағдарламасының докторанты,
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы
Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті,
Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
(Қазақстан, Шымкент қ.), e-mail: kura.95_kz@mail.ru
https://orcid.org/0000-0003-4344-6638

Түйін.

Бұл жұмыс робототехника мен физика арасындағы байланысты зерттеуге арналған. Онда роботтардың жұмыс істеу негізінде жатқан негізгі физикалық принциптер қарастырылады, олардың ішінде кинематика, динамика, электрлік және магниттік құбылыстар, сондай-ақ автоматты басқару теориясы бар. Сервоқозғалтқыштардың, сенсорлардың және басқа робототехникалық жүйелердің құрамдас бөліктерінің физикалық тұрғыдан жұмысы физика заңдарын тиімді әрі дәл механизмдер құру үшін қалай қолданылатынын түсінуге көмектеседі. Бұл жұмыстар физиканың роботтарды және жоғары технологиялық жүйелерді дамытудағы маңыздылығын атап көрсетеді, сонымен қатар осы ғылымдардың қазіргі заманғы интеллектуалды технологияларды жасау үшін өзара әрекеттесетінін көрсетеді.

Summary.

This work is dedicated to exploring the connection between robotics and physics. It examines the fundamental physical principles underlying the operation of robots, including kinematics, dynamics, electrical and magnetic phenomena, as well as the theory of automatic control. The study of how servomotors, sensors, and other components of robotic systems function from a physical standpoint helps understand how the laws of physics are applied to create efficient and precise mechanisms. This work emphasizes the importance of physics in the development of robots and high-tech systems, while also showing how these sciences interact to create modern intelligent technologies.

Резюме.

Данная работа посвящена исследованию связи между робототехникой и физикой. В ней рассматриваются основные физические принципы, которые лежат в основе работы роботов, включая кинематику, динамику, электрические и магнитные явления, а также теорию автоматического управления. Описание работы сервоприводов, сенсоров и других компонентов робототехнических систем помогает понять, как законы физики используются для создания эффективных и точных механизмов. Работа подчеркивает важность физики в разработке роботов и высокотехнологичных систем, а также демонстрирует, как эти науки взаимодействуют для создания современных интеллектуальных технологий.

Кіріспе

Қазіргі заманғы білім беру жүйесі Қазақстанда ғылыми-техникалық прогресс пен оқыту саласындағы жаһандық үрдістердің ықпалымен белсенді түрде өзгеруде. Заман талабына сай келетін, нарық сұранысына жауап беретін, цифрлық құралдармен жұмыс жасай алатын білікті мамандарды даярлаудың бірнеше әдіс-тәсілдері ойлап табылуда. Осы бағыттардың бірі, әрі бірегейі – STEM-білім беру (Science, Technology, Engineering, Mathematics), ол оқушылардың сыни ойлауын, зерттеу дағдыларын және пәнаралық оқыту тәсілін дамытуға бағытталған [1]. STEM-білім беру технологиясын оқу процесіне ендірудің де бірнеше тәсілі бар, соның ішінде осы саланың барлық бағыттарын қамтитын робототехника саласы болып табылады. Қазіргі таңда, робототехниканы мектеп деңгейінде оқыту тәжірибесі кеңінен қолданылады, алайда жоғары оқу орындарындағы педагогикалық бағыттарда бұған аса назар аударылмайды. Осы себепті, білім алушылардың арасында робототехниканы информатика саласының мамандары немесе IT- мамандар түсіндіру керек деген ой қалыптасқан. Алайда, бұл саланы оқу барысында

инженериямен қатар жаратылыстану ғылымдарының білімдері де керек. Сондықтан, осы жұмыста робототехника саласын физика ғылымдарымен сабақтастырып қарастырамыз. Университеттің оқу процесінде робототехниканы өткізудің икемді жолы Arduino микроконтроллерлік платформасын қолдану.

Arduino — бұл білім алушыларға физиканың теориялық негіздерін ғана емес, сондай-ақ оларды тәжірибе жүзінде қолдануға мүмкіндік беретін қолжетімді және икемді микроконтроллерлік платформа. Датчиктер, қозғалтқыштар және басқа да электронды компоненттердің көмегімен білім алушылар механикалық қозғалыстарды, электр заңдарын, оптикалық жүйелердің жұмыс принциптерін зерттеп, тіпті күрделі физикалық құбылыстарды модельдей алады [2].

Arduino платформасын білім беру процесіне интеграциялау физиканы оқытуды интерактивті түрде жүргізуге, инженерлік дағдыларды, логикалық ойлауды дамытуға және ғылымға қызығушылықты арттыруға ықпал етеді. Бұл мақалада біз робототехника мен бағдарламаланатын құрылғылар физикалық процестерді терең түсінуге және оқытуды қызықты етуге қалай көмектесетінін қарастырамыз.

Әдебиеттік шолу

Қазақстанда робототехника қарқынды дамып келеді, ол білім беру, өнеркәсіп және кәсіпкерлік салаларын қамтиды. Білім беру саласында робототехника барған сайын танымал бола түсуде. Қазақстандық оқушылар мен студенттер халықаралық жарыстарға үнемі қатысып, жоғары нәтижелер көрсетуде. Мысалы, 2016 жылы Қазақстан командасы Мәскеуде өткен «Робофест-2016» робототехника фестивалінде алтын және күміс медаль жеңіп алып, АҚШ-тағы VEX Worlds әлемдік жарысына қатысу мүмкіндігіне ие болды [3].

2024 жылы Sana Team командасы Кипрдің Никосия қаласында өткен FIRST Tech Challenge робототехника чемпионатында Қазақстан атынан өнер көрсетті. Сонымен қатар, елде RoboLand сияқты өз шаралары ұйымдастырылады. Бұл робототехника, бағдарламалау және инновациялық технологиялар бойынша халықаралық фестиваль 2025 жылы оныншы рет өтеді [4].

Қазақстандық кәсіпкерлер бизнесте робототехникалық шешімдерді белсенді енгізуде. Мысалы, Enterprise Systems компаниясы сервистік роботтарды түрлі салаларда, соның ішінде сақтандыру, білім беру және құқық қорғау органдарында қолданады.

Qmobot сияқты стартаптар инновациялық шешімдер әзірлеп, «Қазпошта» үшін пошта тасымалдаушы роботтар мен гид-роботтар жасауда. Назарбаев Университетінің түлектері бұл жобаны Ұлыбританиядан оралып, Қазақстанда дамытуды шешті [5].

Зерттеу әдістері

Мақаланы әзірлеуде педагогикалық зерттеулер жүргізудің теориялық және практикалық әдістері негізге алынды. Теориялық әдістерінде робототехника саласына әдебиеттік шолу жасалынып, практикалық бөлімде білім алушылармен эксперименттік сабақтар жүргізілді. Зерттеу жұмыстары Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің «Физика» кафедрасында 6В01502-Физика педагогтерін даярлау бағдарламасының 3 курс студенттерімен (17 студент) өтті. Зерттеу барысында Arduino платформасы қолданылды.

Нәтижелері мен оларды талқылау

Arduino платформасында келесідей жұмыстар атқарылды:

№	Сабақтың тақырыбы	Суреттер
1	Сервомотор физикасы Сервожетектер – бұл бұрыштық айналысты дәл басқару үшін кері байланыс принципін пайдаланатын құрылғылар. Олар келесі принциптер негізінде жұмыс істейді: -Электромагнетизм: Катушкадағы ток магнит өрісін тудырып, ротордың қозғалуына әсер етеді.	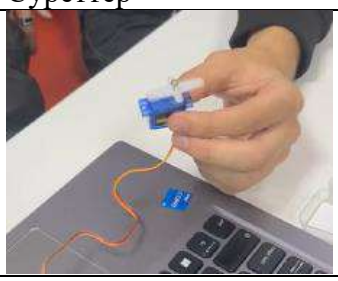

	- Айналу кинематикасы: Айналу бұрышы басқару сигналына байланысты, әдетте 0°–180° диапазонында болады. - Импульстік ені модуляциясы (ШИМ): Бұрыш басқару импульсының ұзақтығына қарай анықталады.	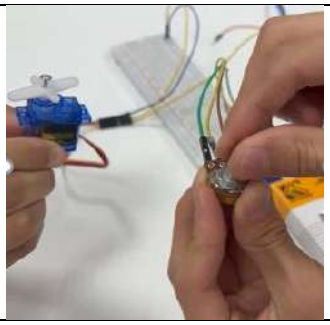
2	Жарықдиодты және тактильді түйме: физикамен байланыс *Светодиод* – бұл электр тогы өткен кезде жарық шығаратын жартылай өткізгіш құрылғы. Ол p-n ауысу принципі бойынша жұмыс істейді, онда: Кернеу берілген кезде электрондар мен кемтіктер рекомбинацияға ұшырап, жарық фотондары бөлінеді (электролюминесценция). Светодиодтың жұмыс кернеуі әдетте 1.8 – 3.3 В аралығында болады. Ом заңы және кедергіні есептеу Ом заңы (U = IR) светодиодты зақымданудан қорғау үшін қажетті кедергіні (R) есептеуге көмектеседі: $$R = \frac{U_к - U_{LED}}{I_{LED}}$$ Мұнда: $U_к$– қорек көзі кернеуі (мысалы, 5В), U_{LED}– светодиодтағы кернеу түсуі (әдетте 2В), I_{LED} – светодиодтың жұмыс тогы (шамамен 20 мА). Егер 5 В қолдансақ, 220 Ом резисторын қою ұсынылады. *Тактильді батырма (Push Button)* Түйме электр тізбегін жабу немесе үзу арқылы светодиодқа ток беруді басқарады. Батырма басылған кезде электрлік контакт түзіледі, тізбек жабылады және Arduino-ға HIGH сигналы жіберіледі. Физикалық құбылыстар: Контактілердің электрлік кедергісі (әдетте өте аз). Контактілердің дребезгі – батырма басылған кезде пайда болатын кездейсоқ қысқа тұйықталулар. Оларды бағдарламалық сүзгілеу (debounce) қажет.	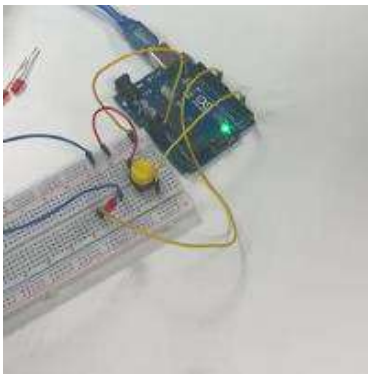 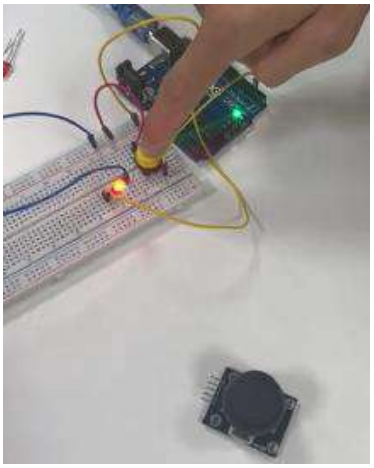

3	Потенциометрді айналдыру кезінде жарық диодының жарықтығын өзгерту: физикамен байланыс *Потенциометр* – айнымалы кедергі Потенциометр – бұл айнымалы резистор, оның кедергісі бұрылу бұрышына байланысты өзгереді. Ом заңы (U=IR) кедергінің өзгеруі шығыс кернеуіне қалай әсер ететінін түсіндіреді: $$U_{\text{шығыс}} = U_{\text{кіріс}} \times \frac{R_2}{R_1 + R_2}$$ Мұнда: $U_{\text{шығыс}}$– шығыс кернеуі, $U_{\text{кіріс}}$– кіріс кернеуі, R_2– потенциометрдің өзгеретін кедергісі. Потенциометрді айналдырғанда, R_2 мәні өзгереді, бұл шығыс кернеуінің өзгеруіне әкеледі. Arduino потенциометрден кернеуді АЦП (аналогтық-цифрлық түрлендіргіш, ADC) арқылы өлшейді. АЦП диапазоны: 0–1023 (10-биттік рұқсатпен). Егер потенциометр 5В кіріс кернеуінде 2.5В берсе: $$\frac{2.5}{5} \times 1023 \approx 512$$ Бұл мәнді светодиодтың жарықтығын басқару үшін пайдалануға болады.	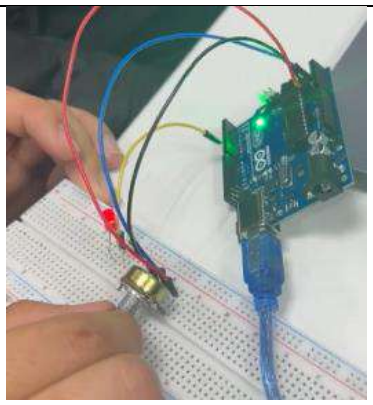 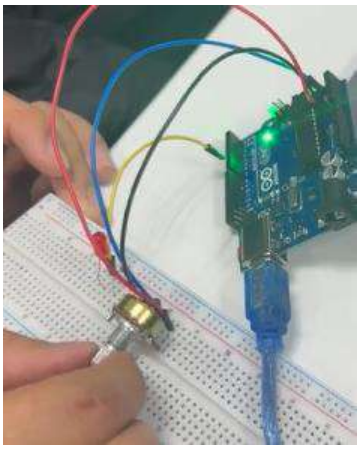

Зерттеу нәтижелері ретінде білім алушылардың рефлексиясы мен ойлары келтіріледі. Ол төмендегі кестеде көрсетілген.

Студенттер саны	Өте жақсы	Жақсы	Орташа	Нашар
10	+	–	–	–
7	–	+	–	–

Студент №5: Сабақ жүргізу барысында қазіргі таңда кеңінен қолданылатын Phyton тілін пайдаланғанымыз ұнады. Әлі де үйренеріміз көп екенін түсіндім. Физиканы нағыз өмірде қалай қолдануға болатындығы менің қызығушылығымды арттырды.

Студент №11: Біздің дипломдық жобамыздың тақырыбы STEM- білім беру болғандықтан бұл саламен бұрыннан таныспын.

Қорытынды

Робототехника физиканың негізгі заңдарымен тығыз байланысты. Роботтардың жұмыс істеуінің барлық аспектілері – механикалық қозғалыстан бастап, сигналдарды өңдеу және электрлік жетектерді басқаруға дейін – физикалық принциптерге негізделген.

1. Кинематика және динамика роботтардың қозғалысын, сервоқозғалтқыштардың және манипуляторлардың жұмысын түсіндіреді.
2. Электрлік және магниттік құбылыстар қозғалтқыштар, датчиктер және басқару схемаларының жұмысында қолданылады.
3. Автоматты басқару теориясы роботтардың нақты тапсырмаларды орындау үшін кері байланыс принциптерін пайдаланады.
4. Широтно-импульсная модуляция (ШИМ) және аналогтық-цифрлық түрлендіру (АЦП) роботтарға қозғалысты жеңіл басқаруға және сыртқы сигналдарды өңдеуге мүмкіндік береді.

Осылайша, робототехника – физика заңдарын инженерияда қолданудың айқын мысалы. Бұл саладағы дамуды физиканы терең түсінбей жүзеге асыру мүмкін емес, бұл оны болашақ инженерлер мен интеллектуалды жүйелерді әзірлеушілер үшін негізгі ғылымға айналдырады.

Әдебиеттер

1. Абдрахманова Х.К., Кудайбергенова Қ.Б. Мектеп мұғалімдерінің STEM- білім беру әдісімен жаратылыстану пәндерін оқытуға дайындығы// ҚР Ұлттық ғылым академиясы Хабаршысы. –2023. – №5(405). –Б.7–19. https://doi.org/10.32014/2023.2518-1467.572
2. Zadorozhnii, V. M. (2023). Using Arduino to develop research competencies of students in school physics education. https://doi.org/10.55056/cte.663
3. https://the-steppe.com/ [Электрондық ресурс] (date of access 31.01.2025).
4. https://profit.kz/ [Электрондық ресурс] (date of access 31.01.2025).
5. https://roboland.kz/ [Электрондық ресурс] (date of access 31.01.2025).
6. https://forbes.kz/ [Электрондық ресурс] (date of access 31.01.2025).

ӘОЖ 378.14

PBL(PROJECT − BASED LEARNING) ӘДІСІН НАНОТЕХНОЛОГИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДА ҚОЛДАНУ

Кудайбергенова Құралай Байтемірқызы[1],
Нұрышева Айгерім Кенжеғалиқызы[2]
[1] Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, оқытушы
(Қазақстан, Ақтөбе қ.), e-mail: kura.95_kz@mail.ru
https://orcid.org/0000-0003-4344-6638
[2] Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, 6В05345- Физика бағдарламасының 3 курс студенті (Қазақстан, Ақтөбе қ.),
e-mail: aigerim.nurysheva @bk.ru

Түйін.

Бұл мақалада жоғары технологиялық пәндерді оқытудағы дәстүрлі әдістердің шектеулері қарастырылады және инновациялық тәсілдер, оның ішінде жоба негізіндегі оқыту (PBL) әдісінің артықшылықтары талқыланады. Нанотехнологияның пәнаралық сипатын ескере отырып, PBL әдісін қолдану білім алушылардың теориялық білімді практикада қолдану дағдыларын жетілдіруге, ғылыми-зерттеу қабілеттерін дамытуға және нақты мәселелерді шешу дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік беретіні көрсетілген. Зерттеу барысында Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінде 3-курс студенттерімен тәжірибелік сабақтар өткізілді, олардың нәтижелері инновациялық әдістердің тиімділігін растайды.

Summary.

This article examines the limitations of traditional methods for teaching high-technology subjects and discusses the advantages of innovative approaches, including the Project-Based Learning (PBL) method. Taking into account the interdisciplinary nature of nanotechnology, it is demonstrated that using the PBL method enhances learners' ability to apply theoretical knowledge in practice, develops their research skills, and fosters the capacity to solve specific problems. During the study, practical lessons were conducted with third-year students at the K. Zhubanov Aktobe Regional University, and the results confirm the effectiveness of these innovative methods.

Резюме.

В данной статье рассматриваются ограничения традиционных методов преподавания высокотехнологичных дисциплин, а также обсуждаются преимущества инновационных подходов, среди которых выделяется метод проектно-ориентированного обучения (PBL). Учитывая междисциплинарную природу нанотехнологий, показано, что применение метода PBL способствует

совершенствованию навыков практического применения теоретических знаний, развитию исследовательских способностей и формированию умения решать конкретные задачи. В ходе исследования проводились практические занятия с третьекурсниками Актóбейского регионального университета имени К. Жубанова, результаты которых подтверждают эффективность инновационных методов.

Кіріспе

Жоғары технологиялық пәндерді оқытудың дәстүрлі әдістері қазіргі таңда үздіксіз дамып жатқан технологиялық прогресс пен білімнің жаңару жағдайында көбінесі тиімсіз болып табылады. Қазіргі қоғам білім беру мекемелерінен тек теориялық білімді жеткізуге ғана емес, сонымен қатар білім алушылардың ғылыми-зерттеу, сыни талдау және шығармашылық қабілеттерін дамытуға, жаңа талаптарға тез бейімделуге мүмкіндік беретін әдістерді қолдануды талап етеді. Осыған байланысты инновациялық тәсілдерді енгізу шын мәнінде өзекті қажеттілікке айналады. Инновациялық әдістер студенттер мен мектеп оқушыларына күрделі теориялық ұғымдарды меңгеріп қана қоймай, оларды практикада қолдануға, нақты мәселелерді шешуге және пәнаралық ойлау қабілетін қалыптастыруға септігін тигізеді [1,2].

Осы мақаланың мақсаты – PBL(Project − Based Learning) жоба әдісін қолданудың нанотехнологияны терең меңгеруге қалай ықпал ететінін көрсету. Жоба негізіндегі оқыту – бұл дербес зерттеу, топтық жұмыс және практикалық іс-әрекетті біріктіретін әдіс, ол білім алушыларды білім қалыптастыру процесіне белсенді қатысуға ынталандырады. Мұндай тәсіл тек теориялық материалды меңгеруге емес, оны нақты тапсырмаларды шешу үшін қолдануға мүмкіндік береді, бұл, әсіресе, нанотехнология саласында маңызды, өйткені пәнаралық білімнің сипаты физика, химия, биология және инженерия салаларынан алынған ақпаратты біріктіруді талап етеді [3].

Әдебиеттік шолу

Жоба негізіндегі оқыту – білім берудің инновациялық технологиясы ретінде анықталады, оның негізінде нақты мәселелерді дербес және топтық түрде зерттеу жатыр, бұл зерттеулер әртүрлі пән салаларындағы білімдерді интеграциялауды талап етеді. Осы әдістің негізгі қағидаларына мыналар жатады:

- Дербестік: оқушылар өз бетімен тапсырмалар қою, ақпарат іздеу және шешімдерді әзірлеу процесіне белсенді қатысады;
- Топтық жұмыс: жобаларды бірлесіп орындау, идеялармен алмасу және мәселелерді топтық түрде шешу, бұл өз кезегінде коммуникациялық дағдыларды жетілдіруге ықпал етеді;
- Білімдердің интеграциясы: әртүрлі пәндерден алынған ақпаратты біріктіре отырып, шешілетін мәселе бойынша жан-жақты көзқарас қалыптастырылады.

Жоба негізіндегі оқыту тарихи тұрғыдан Джон Дьюидің еңбектерінен бастау алады, ол оқыту процесінде тәжірибе мен практикалық қызметтің маңыздылығын ерекше атап өткен. XX ғасырдың басынан бастап бұл әдіс жаңа білім беру реалияларына бейімделе келе, елеулі өзгерістерге ұшырады және бүгінгі күні оқушылардың сыни ойлау мен шығармашылық қабілеттерін қалыптастырудың тиімді құралы болып саналады [4].

Нанотехнология пәні физика, химия, биология және инженерлік ғылымдардың элементтерін біріктіретін пәнаралық сипатқа ие. Оның күрделілігі негізгі фундаменталды принциптер мен заманауи зерттеулерді терең меңгеруді талап етеді, бұл ғылыми-технологиялық прогрестің қарқынды дамуы жағдайында пәнді оқытуды өзекті етеді.

Дәстүрлі оқыту әдістері нанотехнологияның толық әлеуетін ашуға мүмкіндік бермейді, өйткені олар ақпаратты пассивті қабылдауға бағытталған және практикалық дағдыларды дамытуға қолайсыз. Сондықтан, теориялық білімді практикалық эксперименттер мен нақты зерттеу тапсырмаларымен біріктіретін практикалық бағдарланған әдістерге – жобалық әдіске –

қажеттілік туындайды. Бұл тәсіл оқушыларға алынған білімдерді нақты инженерлік және ғылыми мәселелерді шешу үшін қолдануға мүмкіндік береді [5].

Зерттеу әдістері

Мақаланы дайындау барысында педагогикалық зерттеулер жүргізудің теориялық және практикалық әдістері ескеріле отырып, ғылыми негіз қалыптастырылды. Теориялық бөлімде нанотехнология саласына арналған әдебиеттерді жан-жақты талдау жүргізілді, ал практикалық бөлімде білім алушылармен эксперименттік сабақтар өткізілді. Зерттеу жұмыстары Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің «Физика» кафедрасында 6В05345-Физика бағдарламасы аясында 3-курс студенттерімен (22 студентпен) жүзеге асырылды.

Нәтижелері мен оларды талқылау

Нанотехнология сабағында келесідей жұмыстар атқарылды:

№	Сабақтың тақырыбы	Суреттер
1	Үй жағдайында гидрофобты беткі қабат жасау (наножабындар)	
2	Нанотехнологияларды қолдана отырып, экологиялық таза бояғыштар жасау	

3	Көпір құрылысындағы нанобөлшектердің қолданылуы	
4	Суды тазартуда қолданылатын нанофильтрлерді әзірлеу	
5	Нанотехнология негізінде үй жағдайында скраб жасау	

6	Жарық көзіннің түрлері және тиімдісін таңдау	

Қорытынды

Жоба әдісін қолдану нанотехнологияны меңгерудегі сапаны айтарлықтай жоғарылатты, себебі бұл тәсіл оқушыларды практикалық ғылыми-зерттеу қызметіне белсенді қатысуға, сыни ойлау қабілеттерін дамытуға және пәндер арасындағы білімді интеграциялауға ынталандырады. Осы әдіс арқасында студенттер теориялық аспектілерді тереңірек түсініп, оларды нақты технологиялық мәселелерді шешуде тиімді пайдалана алды. Болашақта жоба әдісін білім беру процесіне әрі қарай интеграциялау пәндер арасындағы байланыстарды кеңейтуге, цифрлық технологияларды белсенді енгізуге және практикалық бағдарланған оқытуды күшейтуге негізделеді. Сонымен қатар, жоба жұмысының әдістемелік тәсілдерін жетілдіру, мұғалімдердің біліктілігін үздіксіз арттыру және оқушылардың шығармашылық белсенділігін ынталандыру жоғары білікті мамандарды дайындауға ықпал етеді.

Әдебиеттер

1. Zahroh, U., Darmayanti, R., C, C., & Soebagyo, R. I. (2023). *Project-Based Learning Training and Assistance for Prospective High School Teacher*. https://doi.org/10.61650/jip-dimas.v1i2.237
2. Кадирбаева Р.И., Абдрахманова Х.К., Кудайбергенова К.Б. Білім беруді цифрландыру жағдайында STEM-оқытуды қолданудың дидактикалық нұсқаулары // *Ясауи университетінің хабаршысы*. – 2024. – №2 (132). – Б. 204–217. https://doi.org/10.47526/2024-2/2664-0686.55
3. Кудайбергенова К.Б., Абдрахманова Х.К. STEM-білім беруде физиканы оқытудың тиімді әдістері: «Жаңа Талап 2.0» бағдарламасының бітіруші мұғалімдерінің тәжірибесі// *Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университетінің көпсалалы ғылыми журналы*. – 2024. – №4. – Б. 244–252. https://doi.org/10.52269/22266070_2024_4_244
4. Ramírez, M. del S., & Vega-Cantú, Y. I. (2019). Nanotechnology learning through product development. *International Journal on Interactive Design and Manufacturing (Ijidem)*, *13*(3), 1013–1027. https://doi.org/10.1007/S12008-019-00561-Y
5. Bauer, J. (2021). Teaching Nanotechnology through Research Proposals. *Journal of Chemical Education*, *98*(7), 2347–2355. ttps://doi.org/10.1021/ACS.JCHEMED.0C01251

ИНФОРМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚАБЛЕТТЕРІН АРТТЫРУ ӘДІСТЕРІ

Бекназарова Айдана Нұрланқызы,
магистрант, Компьютерлік ғылымдар кафедрасы, Yessenov University, Ақтау қ.
Ғылыми жетекшісі: Алдабергенова Айгуль Оналбековна,
Педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор (доцент)

Резюме

В статье рассматриваются методы повышения исследовательских способностей старшеклассников на уроках информатики. Применение таких методов, как проектное обучение, участие в научных исследованиях и активное использование интернет-ресурсов для проведения дополнительных исследований, способствует развитию критического мышления и научной работы

среди учеников. Также внимание уделяется важности сотрудничества между учителями и учениками для эффективного развития исследовательских навыков.

Summary

This article discusses methods to enhance the research skills of high school students in computer science classes. Methods such as project-based learning, participation in scientific research, and the use of online resources for conducting additional research are proposed to develop critical thinking and scientific work among students. The importance of cooperation between teachers and students is also emphasized for effectively developing research skills.

Түйін

Қазіргі кезде информатика пәні тек бағдарламалау дағдыларын ғана үйретпей, оқушыларға зерттеу жүргізу дағдыларын да дамыту қажет. Бұл мақалада жоғары сынып оқушыларының зерттеушілік қабілеттерін арттыру үшін қолданылатын бірнеше әдіс ұсынылған. Оларға жобалық оқыту, ғылыми зерттеулерге қатысу, интернет-ресурстар арқылы қосымша зерттеу жүргізу жатады. Мұғалімдер мен оқушылардың өзара ынтымақтастығы да маңызды рөл атқарады. Оқушыларға зерттеу дағдыларын қалыптастыру арқылы олардың ғылыми көзқарастары мен ақпараттық технологияларға деген қызығушылықтарын арттыруға болады.

Кіріспе

Қазіргі цифрлық әлемде информатика бойынша білім беру орта мектеп оқушыларын болашақ академиялық және мансаптық жолдарға дайындау үшін өте маңызды. Технология қоғамның барлық дерлік аспектілерін қалыптастыруды жалғастыра отырып, оқушылардың сыни зерттеу дағдыларын дамыту барған сайын маңызды бола түсуде. Дәстүрлі информатика сабақтары ең алдымен бағдарламалау тілдері мен алгоритмдеріне бағытталғанымен, зерттеуге бағытталған оқу бағдарламасы оқушының проблемаларды шешу және аналитикалық дағдыларын айтарлықтай жақсарта алады. Бұл мақалада информатика сабақтарында жоғары сынып оқушыларының зерттеу деңгейін көтеру әдістері зерттеліп, ғылыми-зерттеу жұмыстарын қолданыстағы оқу бағдарламаларына біріктіруге, тәлімгерлікті қамтамасыз етуге және бірлескен оқытуды ынталандыруға баса назар аударылады.

Информатика бойынша білім берудегі зерттеу дағдыларының қажеттілігі

Информатика саласындағы зерттеулер оқушыларға күрделі жүйелерді түсінуге, инновациялық шешімдерді әзірлеуге және технологиялық жетістіктерге үлес қосуға көмектесу арқылы нақты әлемдегі мәселелерге ғылыми көзқараспен қарауға мүмкіндік береді. C. J. Бейкер мен оның әріптестерінің «A Holistic Approach for Computer Science Education in Secondary Schools» мақаласына сәйкес, зерттеу әдістемелерін орта мектептің информатика бағдарламаларына біріктіру оқушыларды осы қажетті дағдылармен қамтамасыз ету үшін өте маңызды. Кодтау және бағдарламалау информатикада орталық орын алғанымен, зерттеу оқушыларға есептеу мәселелеріне тереңірек үңілуге, технологияның кеңірек салдарын түсінуге және жаңа тенденциялардан озып кетуге мүмкіндік беру үшін бірдей маңызды (Бейкер және басқалар., 2018). Зерттеуге негізделген білім беру пассивті оқытудан белсенді қатысуға көшуді қолдайды, мұнда оқушылар нақты әлем сценарийлерін көрсететін күрделі тапсырмаларды орындайды.

1-әдіс: Ғылыми-зерттеу жобаларын оқу жоспарына енгізу

Жобалық оқыту (PBL) - зерттеулерді информатика бойынша оқу бағдарламасына енгізудің ең тиімді әдістерінің бірі. Мақалада оқушылардың нақты әлемдегі мәселелерді шешуге шақыратын практикалық, ізденіске негізделген оқытумен айналысқанда жақсы оқитыны атап өтілген (Бейкер және т.б. 2009)., 2018). Зерттеуге негізделген жобалар жасанды интеллект, деректер ғылымы немесе киберқауіпсіздік сияқты жаңа технологиялардың айналасында құрылымдалуы мүмкін, бұл оқушыларға сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамыта отырып, өзекті тақырыптарды зерттеуге мүмкіндік береді.

Мысалы, оқушылар ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ негізгі алгоритмін әзірлеуді және оның өнімділігін нақты деректермен салыстыруды қамтитын жобада жұмыс істей алады. Осы жобалар арқылы оқушылар ғылыми әдісті қолданады: гипотезаны тұжырымдау,

эксперименттер жүргізу, нәтижелерді талдау. Бұл тәсіл олардың техникалық дағдыларын арттырып қана қоймайды, сонымен қатар болашақ зерттеушілер үшін маңызды дағды болып табылатын өз нәтижелерін жеткізуге үйретеді.

Жобаларды зерттеу тапсырмалары ретінде тұжырымдай отырып, мұғалімдер оқушыларға ғылыми ойлауды қабылдауға бағыт-бағдар бере алады. Олар өз жаңалықтарын ұсынбас бұрын деректерді жинауды, әдебиеттерге шолу жасауды және бар шешімдерді бағалауды үйренеді. Бұл өз бетінше оқуды ынталандырады және оқушыларды информатика саласындағы болашақ академиялық зерттеулерге дайындайды (Бейкер және басқалар., 2018).

2-әдіс: Ғылыми байқаулар мен конференцияларға қатысуды ынталандыру

Зерттеу дағдыларын арттырудың тағы бір тиімді әдісі оқушыларды информатикаға байланысты ғылыми-зерттеу конкурстары мен конференцияларына қатысуға ынталандыру болып табылады. Мақалада Intel International Science and Engineering Fair (ISEF) Және Google Science Fair сияқты байқаулар оқушыларға өз білімдерін нақты әлемдегі мәселелерге қолдануға және өз нәтижелерін кеңірек аудиторияға ұсынуға тамаша платформа беретіні атап өтілген (Бейкер және Т.б.).)., 2018).

Бұл байқаулар оқушыларды академиялық зерттеу үдерісіне баулып қана қоймай, оларды зерттеушілер, кәсіпқойлар және тәлімгерлер желісімен байланыстырады. Осы іс-шараларға қатысу оқушыларға өздерінің зерттеу қабілеттеріне деген сенімділікті арттыруға, кері байланыспен жұмыс істеуді үйренуге және қарым-қатынас дағдыларын жетілдіруге көмектеседі. Бұл байқаулар сонымен қатар стандартты сынып жағдайында кездесетіндерге қарағанда күрделірек жобалармен жұмыс істеудің бірегей мүмкіндігін ұсынады.

Сонымен қатар, конференцияларда өз зерттеулерін ұсыну оқушыларға басқа мектептердің, университеттердің құрдастарымен және сала мамандарымен өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді. Бұл тәжірибе әртүрлі зерттеу әдістемелерімен және технологиялық инновациялармен танысу арқылы олардың зерттеу дағдыларын одан әрі байытады.

3-әдіс: Зерттеу әдістемесін оқытуды қамтамасыз ету

Құрылымдық зерттеу әдістемесін оқытуды орта мектептің информатика пәнінің оқу бағдарламасына енгізу оқушылардың зерттеушілік дағдыларын одан әрі жетілдіре алады. Мақалада айтылғандай, оқушыларға гипотезаларды тұжырымдаудан бастап деректерді талдауға дейінгі мәселелерге ғылыми тұрғыдан қалай қарау керектігін үйрену өте маңызды (Бейкер және т.б. 2009)., 2018).

Ресми оқыту оқушыларға ғылыми зерттеулерді жобалау принциптерін, соның ішінде әдебиеттерге шолу жасауды, зерттеу сұрақтарын тұжырымдауды, гипотезаларды тексеруді және деректерді тиімді ұсынуды үйрететін семинарларды немесе модульдерді қамтуы мүмкін. Оқушыларды осы құралдармен жабдықтай отырып, оқытушылар оларға тәуелсіз зерттеулер жүргізу үшін нақты негіз береді. Мысалы, модуль оқушыларға алгоритмнің тиімділігін талдауды және әртүрлі эксперименттердің деректерін пайдалана отырып нәтижелерді салыстыруды үйретуге бағытталуы мүмкін. Бұл тәжірибе жоғары оқу орындарында немесе техникалық мансапта ғылыми зерттеулер жүргізетін оқушылар үшін баға жетпес құнды.

Сонымен қатар, академиялық стильде зерттеулер жүргізуді және нәтижелерді құжаттауды үйрену оқушыларға информатикадан тыс бірқатар салаларда, соның ішінде бизнес, инженерия және тіпті әлеуметтік ғылымдарда маңызды болып табылатын ауыспалы дағдыларды дамытуға көмектеседі.

4-әдіс: Тәлімгерлік және салалық серіктестіктер

Сала мамандарымен және академиялық зерттеушілермен тәлімгерлік және ынтымақтастық мүмкіндіктерін құру информатика саласындағы білім беру саласындағы зерттеулерді жетілдірудің тағы бір негізгі стратегиясы болып табылады. Мақалада университеттермен, технологиялық компаниялармен немесе ғылыми зертханалармен серіктестік оқушыларға нақты әлемдік зерттеу тәжірибесін ұсынады (Бейкер және басқалар., 2018).

Тәлімгерлер оқушыларға зерттеу процесінде бағыт-бағдар бере алады, озық технологиялар туралы түсінік бере алады және олардың жұмысы туралы кері байланыс бере алады. Бұл серіктестіктер көбінесе оқушыларға неғұрлым жетілдірілген зерттеу құралдары мен әдістемелеріне қол жеткізуге мүмкіндік беретін тағылымдамадан өтуге немесе бірлескен жобаларға әкеледі. Нақты әлемдегі зерттеулермен танысу оқушылардың түсінігін байытып қана қоймайды, сонымен қатар оларды информатика саласында одан әрі оқуға немесе мансапқа ұмтылуға ынталандырады.

Салалық серіктестіктер оқушыларға қазіргі тенденциялар мен технологияларға сәйкес келетін жобалармен жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Мысалы, киберқауіпсіздік фирмасымен серіктестік оқушыларға қауіпсіздікке төнетін нақты қауіптерді талдауға немесе деректерді қорғау шешімдерін әзірлеуге көмектесуге мүмкіндік береді, бұл олардың зерттеу дағдыларын одан әрі арттырады.

5-әдіс: Бірлескен зерттеу ортасын құру

Ақырында, сыныпта бірлескен зерттеу ортасын құру өте маңызды. Мақалада айтылғандай, бірлескен оқыту оқушыларға материалмен тереңірек танысуға, топтық жұмыс дағдыларын дамытуға және әртүрлі перспективалар туралы сыни тұрғыдан ойлауға көмектеседі (Бейкер және т.б. 2009)., 2018).

Оқушыларды ғылыми-зерттеу топтарына біріктіру арқылы тәрбиешілер құрдастарының оқуын ынталандырып, пікір алмасуға ықпал ете алады. эксперименттерді жобалау немесе есептеу есептерін шешу бойынша бірлесіп жұмыс істейтін топтық жобалар динамикалық оқу ортасын қамтамасыз ете алады. Сонымен қатар, оқушылар өздерінің зерттеу нәтижелерін топқа ұсынуға машықтана алады, бұл олардың қарым-қатынас және топтық жұмыс дағдыларын шыңдауға көмектеседі.

Ынтымақтастық сонымен қатар пәнаралық топтар күрделі мәселелерді шешу үшін жиі бірлесіп жұмыс істейтін нақты жағдайларда зерттеулердің қалай жүргізілетінін көрсетеді. Осы тәжірибені модельдеу арқылы оқытушылар оқушыларға жоғары білім мен салалық зерттеулердің бірлескен сипатына дайындалуға көмектеседі.

Қорытынды

Информатика бойынша жоғары сынып оқушыларының ғылыми-зерттеу деңгейін жоғарылату ғылыми-зерттеу жобаларын, салалық серіктестіктерді және ресми ғылыми дайындықты біріктіретін кешенді тәсілді қажет етеді. Осы стратегияларды қолдана отырып, мектептер оқушыларға академиялық зерттеулерде де, кәсіби әлемде де жетістікке жету үшін қажетті дағдыларды бере алады. Оқушылардың зерттеуге бағытталған ойлау қабілетін дамыту олардың техникалық мүмкіндіктерін арттырып қана қоймайды, сонымен қатар оларды информатика саласындағы алда тұрған қиындықтар мен инновацияларға дайындайды.

Әдебиеттер

1. Дүйсенбаев А.Қ. Педагогика. Оқулық. – Астана: «Фолиант», 2018. – 264 б.
2. Adilova E., Aimaganbetova O. Value orientations of modern Kazakhstanis// Open Psychology Journal, 2021, 14(1), pp. 150-162.
3. Baker, C. J., et al. (2018). *A Holistic Approach for Computer Science Education in Secondary Schools*
4. Vihavainen, A., et al. (2014). *Teaching Programming to High School Students: What Works?*ACM Digital Library
5. Grover, S., & Pea, R. D. (2013). *Computational Thinking in K-12: A Review of the State of the Field* Educational Researcher
6. Wing, J. M. (2006). *Computational Thinking* Communications of the ACM

7-СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА АСТРОНОМИЯ НЕГІЗДЕРІН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІН КОМПЬЮТЕРЛІК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ЖОЛЫМЕН ЖЕТІЛДІРУ ӘДІСТЕМЕСІ

Жақсылық Сымбат Жолбарысқызы
Шымкент қаласы, Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Физика-математика факультеті, физика кафедрасы, 4-курс студенті

Резюме

В данной статье рассматриваются результаты педагогического эксперимента, направленного на совершенствование преподавания основ астрономии в 7-х классах. В ходе исследования изучалось влияние цифровых технологий на учебную мотивацию школьников и их успеваемость. Анализировались различия в результатах экспериментальной и контрольной групп, выявлена эффективность интерактивных методов в образовательном процессе. Полученные данные послужат основой для разработки рекомендаций по улучшению методики преподавания астрономии. Статья предназначена для учителей средней школы, методистов и исследователей в области образования.

Summary

This article examines the results of a pedagogical experiment aimed at improving the teaching of the basics of astronomy in grades 7. The study examined the impact of digital technologies on students' learning motivation and academic performance. The differences in the results of the experimental and control groups were analyzed, and the effectiveness of interactive methods in the educational process was revealed. The data obtained will serve as the basis for the development of recommendations for improving the teaching methods of astronomy. The article is intended for secondary school teachers, methodologists and researchers in the field of education.

Педагогикалық эксперимент – білім беру процесін зерттеу, оның тиімділігін бағалау және жаңа әдіс-тәсілдерді енгізу мақсатында жүргізілетін арнайы ғылыми зерттеу әдісі. Бұл әдіс білім беру жүйесінің жетілдірілуіне бағытталған және оқыту әдістерінің, құралдарының, технологиялардың тиімділігін тексеруге мүмкіндік береді. Педагогикалық эксперименттің басты мақсаты – білім беру үдерісін жақсартуға ықпал ететін жаңа тәсілдерді енгізу және оларды зерттеу арқылы білім сапасын арттыру.

Қазіргі заманғы білім беру саласында педагогикалық эксперименттің рөлі ерекше. Оқушылардың білім алу сапасын жақсарту үшін инновациялық әдістер мен технологияларды қолдану қажет. Әсіресе, ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қарқынды дамуы аясында оқыту үдерісіне жаңа әдіс-тәсілдер мен құралдар енгізу өзекті болып отыр.

Осы тұрғыдан алғанда, астрономия пәні бойынша педагогикалық эксперимент жүргізу үлкен маңызға ие. Астрономия – ғылымның күрделі әрі қызықты саласы. Сондықтан оны оқыту оқушылардың білім деңгейін арттыруға және олардың пәнге деген қызығушылығын қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Педагогикалық эксперимент арқылы компьютерлік технологияларды пайдалану астрономияны оқыту процесін жаңаша көзқараспен ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Осы дипломдық жұмыста ұсынылған педагогикалық эксперимент астрономия пәні бойынша оқушылардың білім деңгейін тереңдетуге және жаңа әдіс-тәсілдерді енгізу арқылы олардың пәнге деген қызығушылығын арттыруға бағытталған. Эксперимент барысында компьютерлік технологияларды қолдану арқылы оқу үдерісінің тиімділігін арттыру мақсат етілді.

Педагогикалық эксперименттің негізгі мақсаты – 7-сынып оқушыларына астрономия негіздерін оқыту әдістемесін компьютерлік технологияларды қолдану арқылы жетілдіру. Осы мақсатқа жету үшін қазіргі заманғы әдіс-тәсілдер мен құралдарды пайдалана отырып, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру және олардың білімдерін тереңдету көзделеді.

Эксперимент барысында келесі міндеттер қойылды:

- Астрономия пәнін оқытуда компьютерлік технологиялар мен интерактивті әдістерді қолдану;
- Оқушылардың сыни ойлау қабілеттерін дамыту және оларды тәжірибеде қолдана білу дағдыларын қалыптастыру;
- Оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру және олардың білім деңгейін бағалау.

Педагогикалық эксперимент «Intellect» физика-математикалық мектеп-лицейінің 7 «А» сынып оқушыларымен өткізілді. Экспериментке жалпы 21 оқушы қатысты (21 қыз).

Келесі кезекте педагогикалық эксперименттің негізгі кезеңдеріне тоқталып өтетін болмын. Жалпы мен 7-сынып оқушыларына өткен педагогикалық эксперимент 3 кезеңді қамтиды:

- Констатациялық кезең – бұл кезеңде 7-сынып оқушыларының астрономия негіздері бойынша бастапқы білім деңгейі мен компьютерлік технологияларды қолдану дағдылары зерттелді.
- Қалыптастырушы кезең – бұл кезеңде астрономия негіздерін оқыту үшін компьютерлік технологияларды қолдану әдістемесі іске асырылды.
- Бақылаушы кезең – бұл кезеңде оқушылардың жетістіктерін бағалау мақсатында қорытынды тест және сауалнама жүргізілді.

Енді әр кезеңде жүргізілген жұмыстар, қолданылған әдістерге, алынған тесттер мен сауалнамаларға жеке-жеке тоқталып өтемін.

1 – констатациялық кезең.

Бұл кезең бойынша 7-сынып оқушыларының 2, 4, 5, 6-сыныптарда алған астрономия негіздері бойынша бастапқы білім деңгейі мен компьютерлік технологияларды қолдану дағдылары зерттелді. Оқушылардың бастапқы білім деңгейін бақылау мақсатында тест жүргізілді. Мен тестті Google формасының көмегімен алдым. Себебі, ол жерде нәтижелерді бақылау қарапайым және түсінікті. Тестке өтуге арналған сілтеме:
https://forms.gle/8yXAmK2njNVkDYiz6

Тест нәтижесі бойынша оқушылардың ішінде 4 оқушы жоғары деңгейдегі, 6 оқушы орта деңгейдегі, 11 оқушы төменгі деңгейдегі баллдарды жинады. Жалпы тест нәтижесі төмендегі бағалау критерийінің көмегімен есептелінді:

- 12-15 дұрыс жауап – жоғары деңгей;
- 8-11 дұрыс жауап – орташа деңгей;
- 4-17 дұрыс жауап – төмен деңгей;
- 0-3 дұрыс жауап – өте төмен деңгей.

Осы критерийдің көмегімен жалпы сынып ішіндегі оқушылардың астрономия негіздері жөніндегі білім 48%-ті құрады.

Енді оқушылардың компьютерлік бағдарламалармен қаншалықты деңгейде таныс екендіктерін білу үшін сауалнама алдым. Сауалнама Google формасында өтті. Сауалнама нәтижесі:

Сауалнама нәтижесінен көріп тұрғандай, оқушылардың 28,6%-ті компьютерлік бағдарламалармен таныс, 14,3%-ті қолданып көргенін анықтадым.

Жалпы бұл кезеңдегі басты мақсат – оқушылардың астрономия негіздері жайлы бастапқы білімдерін және компьютерлік бағдарламаларды қаншалықты деңгейде меңгергенін анықтау болған. Тест нәтижесінде оқушылардың бастапқы білім деңгейлері және бағдарламаларды қолдану мүмкіндіктері анықталды. Келесі кезеңде осы деңгейлерді әдістеменің көмегімен жетілдіру жұмыстары жүргізілетін болады.

2 – қалыптастырушы кезең.

Бұл кезеңде 7-сынып оқушыларының деңгейлерін ары қарай көтеру жұмыстары жүргізілді. Ол бойынша компьютерлік бағдарламаларды қолданып, 7-сыныптағы астрономия негіздерінің 3 тақырыбы өткізілді. Сол тақырыптар бойынша қысқа мерзімді жоспар жасалынып, оқыту әдістері тиімді қолданылды. Сабақ барысында интерактивті бағдарламалар, модельдеуші сайттар, бейнематериалдар және топтық жұмыстар ұйымдастырылды. Негізгі мақсат – оқушылардың астрономиялық құбылыстарды түсінуін жақсартып, оларды компьютерлік симуляциялар арқылы зерттеуге мүмкіндік беру. Жалпы сабақтар келесідей құрылым бойынша жүргізілді:

1. Теориялық материалды меңгеру – мұғалімнің түсіндіруі, оқулықпен жұмыс, бейнематериалдар қарастыру.
2. Интерактивті тәжірибелік жұмыс – Stellarium, Star Walk, Solar Walk, Moon and Phasses бағдарламалары және Time and Date сайттары арқылы аспан денелерін, күнтізбені зерттеу.
3. Топтық және жеке жұмыс – оқушылар модельдеу бағдарламаларында тапсырмалар орындайды, зерттеу нәтижелерін талдайды.
4. Қорытынды тест және рефлексия – оқушылар жаңа білімді бекітеді және бағалау жүргізіледі.

Келесі кезекте астрономия негіздері бойынша 7-сыныпта қамтылатын 3 сабақты қолданылған оқу әдістері, сабақтың жүру барысын сипаттап өтетін боламын.

1-сабақ: «Аспан денелері туралы ғылым».

Сабақтың қысқа мерзімді жоспарына қол жеткізу:

Мақсаты:

- Геоцентрлік және гелиоцентрлік жүйелерді салыстыру.
- Аспан денелерінің негізгі түрлерін анықтау.
- Компьютерлік бағдарламаларды пайдалана отырып, аспан денелерін зерттеу.

Ең алдымен, сыныптың ішінде жағымды психологиялық ахуал орнаттым. Ол үшін «Сиқырлы қалпақтың» орнына сынып ішінде бар гүл пішінді жұмсақ ойыншықты қолдандым. Ол оқушылардың көңіл-күйін көтеріп, сабақ барысын жеңілдетті.

Оқушылардың топтық жұмысын дамыту мақсатында оқушыларды Randomus сайтының көмегімен топтарға жіктедім.

Үй тапсырмасын тексеру мақсатында Learnings app бағдарламасын қолдандым. Оқушылар интерактивті тақтада көрсетілген qr-кодын сканерлеп, сайтқа өтіп өткен тақырыптар бойынша берілген сәйкестендіру тапсырмасын орындады.

Жаңа білімді қалыптастыру кезеңі бойынша, алдымен оқушыларға кітаптағы теориялық мәліметтерді айтып түсіндіремін. Одан кейін You Tube сайты арқыл Коперниктің гелиоцентрлік жүйені ашқаны жайлы видеоролик көрсетемін. Сосын You Tube сайтынан гелио- және геоцентрлік жүйелерді салыстырып көрсететін видеоролик көрсетемін. Vascak модельдеуші сайты арқылы күн жүйесінің модельдерін көрсетіп, гелио- және геоцентрлік жүйелерді анықтап беруін сұраймын.

Оқушылар бағдарламалармен жұмыс жасауға дағдылану мақсатында, әр оқушы өзінің зодиак белгілерін Star Walk бағдарламасынан тауып, суретін берілген парақтарға салып өткізді. Бұл оқушыларды қызықтырып, бағдарламамен жұмыс жасауға деген ынталарын арттырды. Ең алдымен бағдарламаны жүктеп алулары үшін qr-кодын экранға шығардым.

Бағдарламалармен жұмыс жасау әдістемесі чаттарына тасталды. Оқушылар бағдарламаға өтіп, өздерінің зодиак белгілерін іздеп, суреттерін салды. Бұл кезең бойынша фотосуреттер:

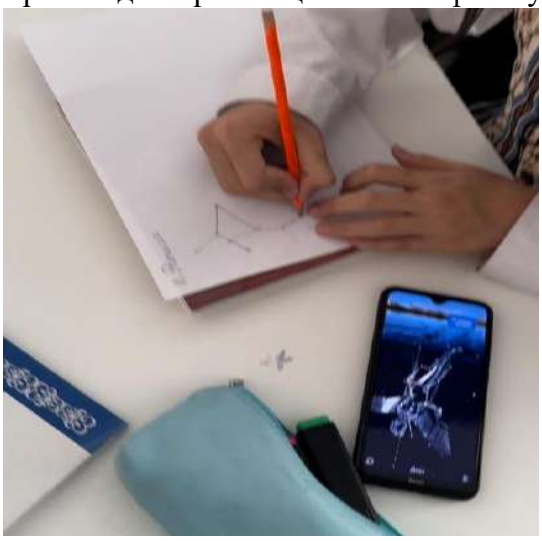

Жаңа тақырыпты пысықтау мақсатында quizziz сайтынан тест тапсырмалары берілді. Оқушылар сайтқа өтіп, тест тапсырмаларын орындады.

Solar Walk бағдарламасымен жұмыс жасауды меңгеру мақсатында Google формасы арқылы тапсырмалар берілді. Оқушылар qr-код арқылы тапсырмалардың мәтініне өтеді. Оқушыларға әдістеме жіберіліп қойылған, сол жерден бағдарламалмен жұмыс жасауды біледі. Оқушвлар Google формасы арқылы берілген тапсырмаларды Solar Walk бағдарламасынан іздеп тауып, жауабын жазды.

Оқушылардың сабақтан алған әсерлерін білу үшін рефлексия алдым. Ол үшін WordWoll бағдарламасын қолдандым. Оқушылар чаттарына тасталған сілтеме арқылы өтіп, сұрақтарға стикерлерге жазып жауап береді. Бұл кезеңдегі фотосуреттер:

Оқушыларды бағалау үшін Excel электронды кестесін қолдандым. Оқушылардың әр кезең бойынша алған баллдарын кестеге енгізіп, жалпы қорытынды баллдарын шығардым.

Үй тапсырмасы беріліп болған соң, оқушылардың оқу материалдарын қаншалықты меңгергендігін анықтау үшін Google формасында оқушылардан сауалнама алдым.

Жалпы, бірінші сабағым бойынша педагогикалық эксперимент осылай өтті. Сауалнама нәтижелері қорытынды бөлімінде келтірілетін болады. Бұл қолданылған әдістер оқушылардың сабаққа деген ынтасын арттырып, астрономия пәніне қызығушылықтарын қалыптастырды.

Қорытынды.

Сабақ соңында оқушылардан алынған сауалнама нәтижелері мынадай көрсеткіштерге ие болды:

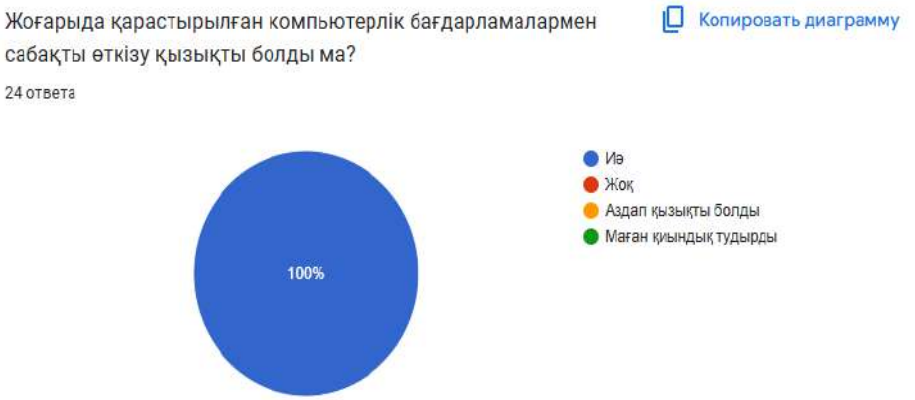

Бірінші сұраққа оқушылардың жауаптарының нәтижесі бойынша, оқушылардың барлығы 100% сабақта компьютерлік бағдарламаларды қолданып өту қызықты болатынын белгілеген.

Ұсынылған әдістеме бағдарламаларды қолдануда қаншалықты көмегін тигізді?

Копировать диаграмму

24 ответа

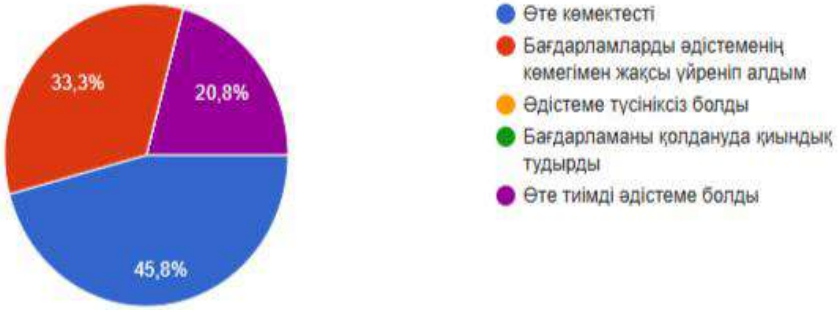

Оқушылардың 33,3%-і әдістеменің көмегімен бағдарламаларды қолдануды тез үйренгенін, 20,8%-і өте тиімді екенін, 45,8%-і көмектескені жайлы жауаптарды белгілеген.

Осы бағдарламалардың арқасында астрономияға деген қызығушылығыңыз артты ма?

Копировать диаграмму

24 ответа

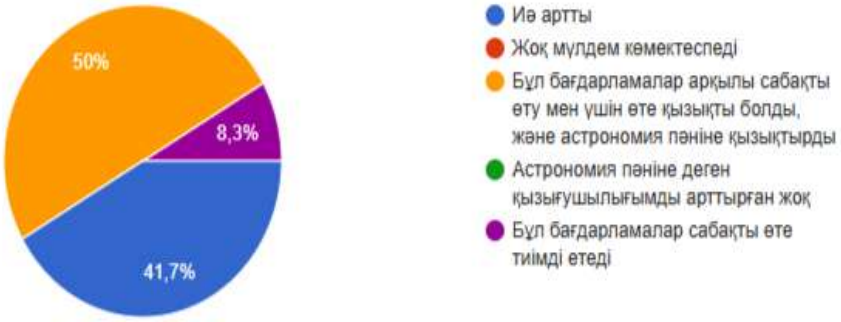

Оқушылардың 50%-і бағдарламаларды сабақта қолдану астрономия пәніне қызықтырғанын, 41,7%-і астрономия пәніне деген қызығушылықтарының артқанын, 8,3%-і сабақты тиімді өтетіні жайлы жауаптарды белгілеген.

Алдағы уақытта осы бағдарламаларды сабақ процесіне енгізу жайлы не айтасыз?

Копировать диаграмму

24 ответа

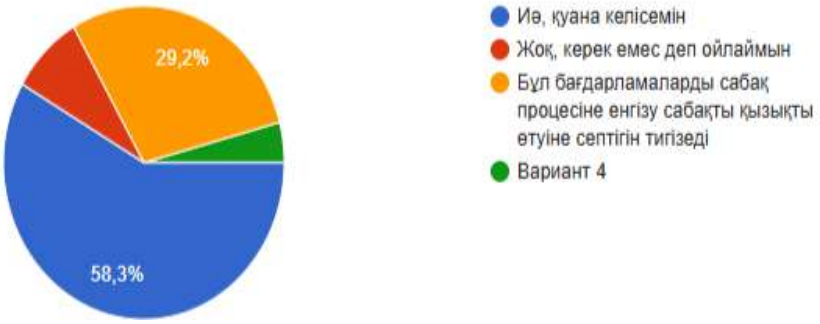

Оқушылардың 58,3%-і бұл бағдарламаларды қолдануды оқу процесіне енгізуге келісу, 29,2%-і сабаққа енгізілсе, қызықты болатыны, 8,3%-і сабақ процесіне енгізу керек еместігі жайлы жауаптарды белгілеген.

Сауалнама нәтижелерінен көрініп тұрғандай, оқушылардың басым бөлігі компьютерлік бағдарламаларды қолдану астрономияны оқытуда тиімді екенін атап өтті. Олар бұл әдістеменің

бағдарламаларды тез үйренуге көмектескенін, оқу процесін жеңілдеткенін және сабақтың тиімділігін арттырғанын көрсетті. Сонымен қатар, оқушылардың көпшілігі бағдарламаларды сабақта пайдалану астрономия пәніне деген қызығушылықтарын арттырғанын мәлімдеді. Бұл компьютерлік технологияларды енгізу оқушылардың пәнге деген ынтасын күшейтіп, оқыту сапасын жақсартқанын дәлелдейді.

Жүргізілген зерттеу нәтижелері 7-сынып оқушыларына астрономия негіздерін оқытуда компьютерлік технологияларды қолданудың тиімділігін дәлелдеді. Зерттеу нәтижелері негізінде болашақта астрономияны оқыту әдістемесін одан әрі жетілдіру үшін сандық ресурстарды кеңінен енгізу, мұғалімдерді ақпараттық тиімді пайдалануға үйрету және оқушылардың өз бетімен жұмыс істеу дағдыларын дамыту бағытында қосымша зерттеулер жүргізу ұсынылады.

Әдебиеттер

1. Физика. Жалпы білім беретін мектептің 7-сыныбына арналған оқулық/ Р.Башарұлы – Алматы: «Атамұра, 2017» – 208б.
2. Жаратылыстану. Жалпы білім беретін мекептің 5-сыныбына арналған оқулық/ Б.Ш.Әбдіманапов, А.У. Әбілғазиев – Алматы: «Атамұра, 2017» - 208б.
3. Жаратылыстану. Жалпы білім беретін мектептің 6-сыныбына арналған оқулық/ Б.Ш.Әбдіманапов, С.Е. Нұркенова, А.Ұ.Әбілғазиев, Г.У.Әуезова – Алматы «Атамұра, 2018», 280б.
4. Астрономия оқулық / Рамазанова С.А., Садық Б.Х. – Шымкент «Әлем» баспаханасы, 2024ж., 244б.
5. Владимир Васкак. Vascak. Қолжетімді: https://www.vascak.cz/
6. Vito Technology, Inc. Solar Walk (2.5.1.89 нұсқасы). Қолжетімді: https://apkpure.net/ru/solar-walk-2-ads- : solar system/com.vitotechnology.SolarWalk2Free/download#google_vignette
7. Фабьен Шеро. Stellarium (v1.12.9 нұсқасы). Қолжетімді: https://stellarium.org/ru/

АЙНЫМАЛЫ ТОК ТАРАУЫН ОҚЫТУДА САНДЫҚ ЖӘНЕ STEM ТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫ ҚЫСҚА МЕРЗІМДІ ЖОСПАРЛАУ ӘДІСТЕМЕСІ

Туймебек Ақнұр Жақсылыққызы

Ө.Жәнібеков атындағы ОҚПУ «Физика» кафедрасының 6В01502 Физика мұғалімін даярлау оқу тобының 4-курс студенті, Шымкент, Қазақстан

Ғылыми жетекші: Садық Болатбек Халдаруұлы

Ө.Жәнібеков атындағы ОҚПУ «Физика» кафедрасының аға оқытушысы, Шымкент, Қазақстан

Резюме

Эффективное использование STEM – технологий и цифровых образовательных ресурсов в учебном процессе является одним из важнейших направлений повышения качества обучения. В том числе эффективное использование цифровых образовательных ресурсов в преподавании физики – стимулирует интерес учащихся к предмету, позволяет сочетать теорию и практику. В этой статье рассматриваются эффективные методы использования цифровых образовательных ресурсов и технологии STEM при обучении главе «Переменный ток». В исследовательской работе систематически планировался каждый этап урока, были предложены методические подходы, направленные на повышение активности учащихся. Особенно экспериментальные, творческие задачи моделируются в таблице MS Excel, а результаты проверяются и доказываются на языках программирования MATLAB, Python для проверки правильности задачи. Это способствует развитию творческих способностей учащихся и позволяет глубже понять физические явления.

Summary

The effective use of STEM technologies and digital educational resources in the educational process is one of the most important areas for improving the quality of education. This includes the effective use of digital educational resources in teaching physics, which stimulates students' interest in the subject and allows them to combine theory and practice. This article discusses effective methods of using digital educational resources and STEM technology in teaching the chapter "Alternating Current". In the research work, each stage of the lesson was systematically planned, and methodological approaches aimed at increasing student activity were proposed. Especially experimental, creative tasks are modeled in an MS Excel spreadsheet, and the results are checked and proven in the programming languages MATLAB and Python to verify the correctness of the task. This contributes to the development of students' creative abilities and allows them to better understand physical phenomena.

Физика сабақтарын, әсіресе Айнымалы ток тарауын оқытуда сандық білім ресурстары мен STEM технологияларын пайдалана отырып жаңа сабақ түсіндіру, зертханалық жұмыстар орындау, эксперименттік және шығармашылық тапсырмалар ұйымдастыру ол тек сабақтың көрнекілігін ғана ашып қоймай, оқушылардың сабаққа деген қызығушылықтарын арттырып, қауіпсіздігін қамтамасыз етеді. Себебі айнымалы ток желісімен жұмыс жасау оқушылар үшін қауіпті болуы мүмкін. Айнымалы ток тарауын оқытуда STEM әдістемесіне негізделген қысқа мерзімді жоспарлау тәсілі дәстүрлі әдістермен салыстырғанда оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамытып, олардың практикалық біліктілігін жетілдіреді. Осы жағдайларды ескере отырып келсі кезекте Айнымалы ток тарауына қатысты бірнеше сабақтарды сандық технологиялар көмегімен ұйымдастырудың қысқа мерзімді жосарлау үлгілерін ұсына кетсем.

Тақырып: Айнымалы ток тізбегіндегі активті және реактивті кедергілер

Оқу мақсаты: 11.4.3.2 -айнымалы ток тізбегінде активті және реактивті кедергіні сипаттау;

Сабақ мақсаттары: Барлық оқушылар: Айнымалы ток тізбегіндегі активті және реактивті кедергілер біледі, формулаларын дәстүрлі есептеулер жүргізуде дұрыс қолдана алады; Оқушылардың басым бөлігі: Виртуальды моделдеуші бағдарламаны пайдалан отырып физикалық құрал-жабдықтармен өлшеу жұмыстарын сан мәндерін өзгерте отырып есептеулер жүргізе алады, Айнымалы ток тізбегіндегі активті және реактивті кедергілер формуласын эксперименттік түрде дұрыс қолданады;

Сабақтың басы: Оқушылармен амандасып, түгендеп болған соң, қалыпты жағдай туғыза отырып, өтілген сабақтарды еске түсіруге көмек ретінде интербелсенді тақта көмегімен шағын бейнеролик көресету. Ой қозғау- әдісі арқылы өткен барлық сабақтан алған білімдерін қайталау, өткен материалдарды толық меңгергендерін тексеру мақсатында қайталау жүргізуге, жаңа сабақ түсіндірмесіне дайындығын бағалауға арналған сұрақтар беріледі. Оқушыларға интерактивті тақта көмегімен Wordwall сайтынан, Спинер тәсілі арқылы сұрақтар қойылады. Үй тапсырмасы көрсетілетін бағдарламаға келесі сілтеме арқылы кіруге болады: https://wordwall.net/ru/resource/72191030.

Сабақтың ортасы: Білім дағдысы: Білу, түсіну, қолдану

Жаңа сабақ тақырыбын оқушыларға қызықты әрі нақты түсіндіру үшін интербелсенді тақта көмегімен сандық білім бағдарламаларынан активті және реактивті кедергілердің пайда болуы жайлы, әрі сәйкесінше элементтердегі ток күші мен кернеудің фазалық ығысу графигі анимациялық түрде көрсетіліп, түсіндірме жұмыстар жасалады. Түсіндірмелер Vascak және Walter.fendt сандық білім сайттарында жүргізіледі.

Ең алдымен Walter.fendt сандық бағдарламасына кіріп Простая цепь переменного тока жұмысын таңдаймыз, сандық бағдарламаға келесі сілтеме арылы өте аламыз: https://www.walter-fendt.de/html5/phru/newtonlaw2_ru.htm, интерактивті тақта көмегімен бағдарламаны қазақ тіліне ауыстыруға болады. Ол жұмысты демонстрациялық түрде оқушыларға көрсету арқылы, жаңа тақырып жайлы тиімді әрі толық түсінікті қалыптастыруға болады. Бағдарлама арқылы активті және реактивті элементтерді айнымалы ток желісінде толық зерттеуге болады.

Ативті кедергі тудыратын резисторды айнымалы ток тізбегіне жалғап, тудыратын кедергісін анықтауға, және ток күші мен кернеудің фазалық ығысуының графикалық бейнесін анимаця түрінде көруге болды. Ол үшін ең алдымен бағдарламаның оң жақ бөлігінен резисторды таңдап тізбектегі қажетті шамаларға мән береміз. Яғни жиілік, кернеудің максималды шамасы және резистор кедергісін енгізсеңіз болды. Қалғанын Старт батырмасын басу арқылы бағдарлама өзі автоматты түрде бейнелеп көрсетеді.

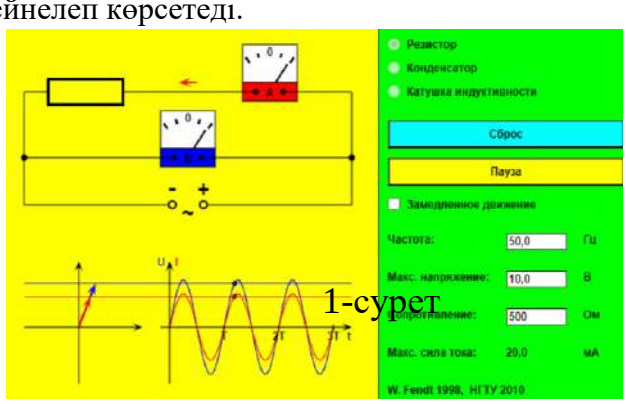

1-сурет

Реактивті кедергі тудыратын элементтермен де танысып жұмыс жасауға бағдарламада мүмкіндіктер қарастырылған. Ол үшін бағдарламаның оң жақ бөлігінен конденсатор немесе катушканы тізбекке жалғап, жоғарыда көрсетілген нұсқаулықты орнындау арқылы конденсатордағы немесе катушкадағы ток күші мен кернеудің фазалық ығысуын графиктік, диаграмаллық түрде анимациялап көрсетуге болады.

Конденсатор

Индуктивті шарғы

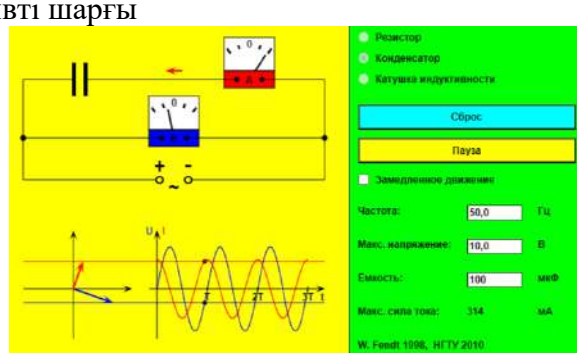

2-сурет

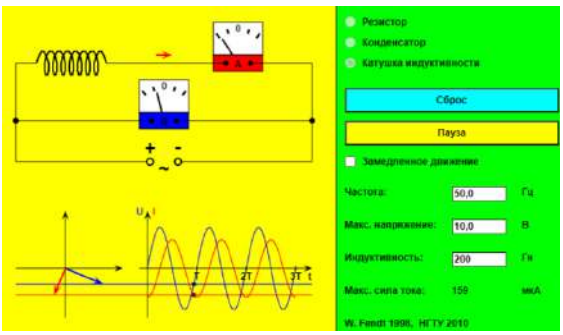

3-сурет

Екінші кезекте оқушылар сабақты толық түсініп, сабаққа белсенді түрде қатысушы үшін Vascak бағдарламасын пайдалана отырып, демонстрациялар көрсетіледі. Онда да активті және реактивті элементтермен жұмыс істеу арқылы тізбекті зерттеуге, әр элемент сәйкесінше тудыратын кедергілермен, олардың өрнектерімен танысуға, фазалық ығысуды графиктер мен диаграммалар бойынша анимациялап көрсетуге мүмкіндіктер ашылған.

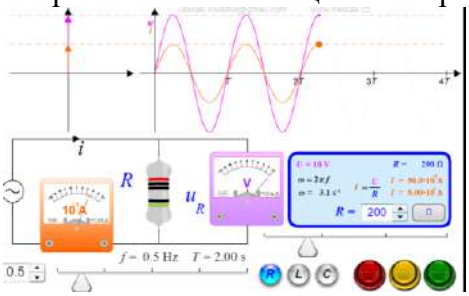

4- сурет

5-сурет

Бағдарлама көмегімен резистор, конденсатор, индуктивті катушкамен жұмыс жасай аламыз. Бастапқы шамаларды енгізіп, жасыл батырманы басу арқылы бағдарлама автоматты түрде шығаратын тізбектегі активті кедергіні, реактивті кедергінің шамасын анықтауға болады

Бағдарламада барлығы түсінікті әрі оңай, онымен қоса бағдарламада көрсетілген өрнектер есептеуге қажетті жаңа өтілген сабақ өрнектері оларды көріп бақылау арқылы оқушыларға сабақ толық түсінікті болады. Оқушылар сабақты тыңдай отырып келесі білім дағдыларын қалыптастыра алады: -Айнымалы ток тізбегіндегі активті кедергі ұғымымен танысады; -Резистордағы ток күші мен кернеудің фазалық ығысуын сипаттайды, түсінеді, қорыта алады; -Айнымалы токты сипаттайтын шамаларды біледі; -Айнымалы ток тізбегіндегі

реактивті кедергі ұғымын біледі; - Конденсатордағы ток күші мен кернеудің фазалық ығысуын сипаттайды, түсінеді, қорыта алады; -Сыйымдылық кедергі ұғымын біледі; - Катушкадағы ток күші мен кернеудің фазалық ығысуын сипаттайды, түсінеді, қорыта алады; -Катушканың индуктивті кедергісі ұғымын түсінеді; -Активті және реактивті элементтердегі ток күші мен кернеудің фазалық ығысуын графикалық, диаграммалық түрде түсінеді; Өтілген тақырыптарды қорытындылай отырып, түсінеді; -Vascak бағдарламасынан көрсетілген жұмыстарды түсінеді; - Walter.fendt бағдарламасынан көрсетілген жұмыстарды түсініп, жұмысты құралмен орындауға білім дағдысын қалыптастырады;

Білім дағдысы: Қолдану, талдау

Оқушыларды ең алдымен Flippity.net https://www.flippity.net/ сайтын пайдалана отырып 3 адамнан топтастыра отырып бөлемін оқушылар өз тобындағы адаммен жұптаса отырып эксперименттік жұмысты орындайды.

Бағдарламала жайында түсінік қалыптастырып болған соң, оқушыларға бағдарламаламада орындалуы керек жұмыс тапсырма ретінде қойылады. Оқушылар айнымалы ток тізбегін құрастырып, алгоритм бойынша тапсырма орындайды. Эксперименттік тапсырма орындалу жолын толығымен көрсете кетсем:

Эксперименттік есептің қойылуы:Актив кедергісі 1кОм резистор сыйымдылығы С 1мкФ конденсаторға тізбектей қосылған. Егер тізбектегі айнымалы ток жиілігі 50Гц ал желідегі кернеу 220В болса, тізбектегі ток күшінің әсерлік мәнін теориялық және эксперимент жүзінде анықтаңыз. Конденсатордағы кернеу мен ток күшінің уақытқа тәуелділік теңдеуін жазыңыз, фазалық ығысуын табыңыз [1].

Эксперименттік есеп алгоритмі:

1. Эксперименттік есептің берілгенін оқып, қысқаша теориялық түсінікпен танысып шығыңыз;
2. Ең алдымен қажетті мәнді теориялық түрде есептеу үшін элементтердің бастапқы шамаларын; Генератор: Uэф = 220 В; ν = 50 Гц; Резистор: R = 1000 Ом; Конденсатор: С = 1 мкФ; кестеге енгізіңіз;
3. Конденсатордың сыйымдылығы 1мкФ-тан 5мкФ-қа дейін 1мкФ-қадаммен өзгртіңіз;
4. Айнымалы ток тізбегіндегі толық кедергіні кестедегі 5 сыйымдылық үшін анықтаңыз;
5. Айнымалы ток тізбегіндегі кернеудің амплитудалық мәнін анықтаңыз;
6. Айнымалы ток тізбегіндегі ток күшінің амплитудалық мәнін кестедегі 5 толық кедергі үшін анықтаңыз;
7. Айнымалы ток тізбегіндегі ток күшінің әсерлік мәнін кестедегі 5 ток күшінің амплитудалық шамасы үшін анықтаңыз;
8. (3-4-5-6-7) қадамдардан алынған нәтижелерді кестеге енгізіңіз;
9. Эксперименттік тапсырманы орындау үшін "Electronics Workbench" модельдеуші бағдарламасын ашыңыз;
10. Суретте көрсетілген тізбекті модельдеуші ортада жинаңыз.;
11. Элемент параметрлерінің мәндерін келесідей орнатыңыз: Генератор: Uэф = 220 В; ν = 50 Гц; Резистор: R = 1000 Ом; Конденсатор: С = 1 мкФ;
12. Конденсатордың сыйымдылығын 1мкФ-тан 5мкФ-қа дейін 1мкФ қадаммен өзгерте отырып, амперметрдің көмегімен айнымалы ток тізбегіндегі ток күшінің әсерлік мәнін өлшеңіз;
13. Эксперимент жүзінде өлшеніп алынған шамаларды теориялық түрде алынған нәтижелермен салыстырыңыз;
14. Эксперимент есеп шартына сай айнымалы ток тізбегіндегі кернеу мен ток күшінің уақытқа тәуелділік теңдеуін жазыңыз, фазалық ығысуын табыңыз, теориялық алынған нәтиженің дұрыстығына эксперимент арқылы көз жеткізіңіз
15. Есепті MS Excel электронды кестесінде модельдеңіз;
16. Iə(C) тәуелділік графигін теориялық және эксперименттік алынған нәтижелерді салыстыра отырып құрыңыз;

17. Есептің шешімін талдаңыз, есептеулерді эвристикалық алгоритмдік әдіс бойынша Python, MatLab бағдарламалалау тілдерінде орындап салыстырыңыз. Қорытынды жасаңыз

Эксперименттік есептің математикалық моделі:

Математикалық моделін құру

Берілгені:
Uэф = 220 В
ν = 50 Гц
R = 1000 Ом;
C = 10 мкФ;

Т/к Iə-?

Шешуі:

1-тапсырма

Z=√(1000^2)+((1/(2*3,14*50∗10^-6))^2=3338Ом

U_m=U∗√2 =220*√2 =311,13В

I_m=U_m/R=311,13/3338=0,093А

2-тапсырма

U= U_m*cos(wt)

C= $\frac{q}{U}$ q=CU

I= $\frac{dq}{dt} = \frac{d(CU_m\cos(wt)}{dt}$

I= $-wCU_m\sin(wt)=wCU_m\cos(wt+\frac{\pi}{2})$

I= $I_m\cos(wt+\frac{\pi}{2})$

Эксперименттік есептің MS Excel электронды кестесі арқылы алынған нәтижелері:

Алынған нәтижелерді талдау

Алынған нәтижелерді талдау									
U,В	**ν, Гц**	**R, Ом**	**C, Ф**	**Z, Ом**	**Um, теория**	**Um экс**	**Im**	**Iə, теория**	**Iə экс**
220	50	1,00E+03	1,00E-06	3338,02326	311,1269837	311,127	0,09321	0,06591	0,06671
220	50	1,00E+03	2,00E-06	1880,319074	311,1269837	311,127	0,16546	0,117	0,1181
220	50	1,00E+03	3,00E-06	1458,400924	311,1269837	311,127	0,21333	0,15085	0,15119
220	50	1,00E+03	4,00E-06	1278,240961	311,1269837	311,127	0,2434	0,17211	0,173
220	50	1,00E+03	5,00E-06	1185,620501	311,1269837	311,127	0,26242	0,18556	0,1862

Эксперименттік есептің MS Excel электронды кестесі арқылы алынған Iə(C)тәуелділік графигі:

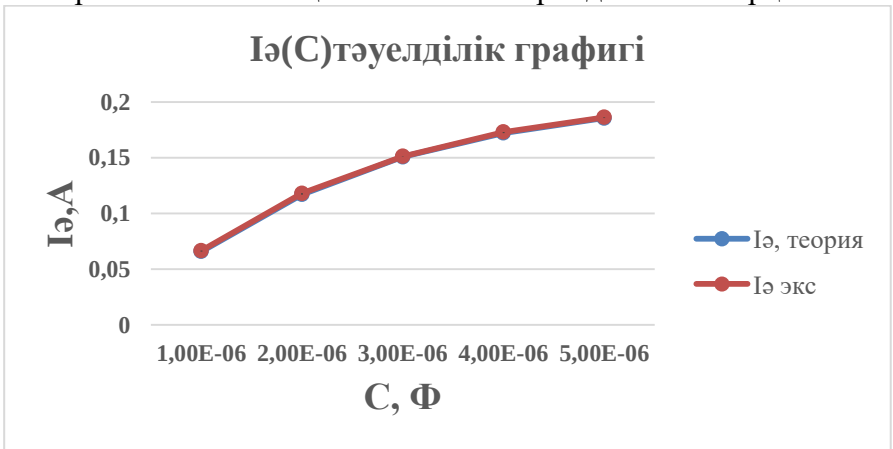

6-сурет

Эксперименттік есептің Python тілінде нәтижелерін алу коды:	Эксперименттік есептің MATLAB бағдарламасы көмегімен нәтижелерін алу коды:
U=220 V=50 R=1000 C1=1E-6 C2=2E-6 C3=3E-6 C4=4E-6 C5=5E-6 Z1=sqrt((R**2)+(1/(2*3.14*V*C1))**2) Z2=sqrt((R**2)+(1/(2*3.14*V*C2))**2) Z3=sqrt((R**2)+(1/(2*3.14*V*C3))**2) Z4=sqrt((R**2)+(1/(2*3.14*V*C4))**2) Z5=sqrt((R**2)+(1/(2*3.14*V*C5))**2) U1=(2**(1/2))*U I1=U1/Z1 I2=U1/Z2 I3=U1/Z3 I4=U1/Z4 I5=U1/Z5 A1=I1/sqrt(2) A2=I2/sqrt(2) A3=I3/sqrt(2) A4=I4/sqrt(2) A5=I5/sqrt(2) print('Z1=',Z1) print('Z2=',Z2) print('Z3=',Z3) print('Z4=',Z4) print('Z5=',Z5) print('U1=',U1) print('I1=',I1) print('I2=',I2) print('I3=',I3) print('I4=',I4) print('I5=',I5) print('A1=',A1) print('A2=',A2) print('A3=',A3) print('A4=',A4) print('A5=',A5)	U=220 V=50 R=1000 C1=1E-6 C2=2E-6 C3=3E-6 C4=4E-6 C5=5E-6 Z1=sqrt((R^2)+(1/(2*3.14*V*C1))^2) Z2=sqrt((R^2)+(1/(2*3.14*V*C2))^2) Z3=sqrt((R^2)+(1/(2*3.14*V*C3))^2) Z4=sqrt((R^2)+(1/(2*3.14*V*C4))^2) Z5=sqrt((R^2)+(1/(2*3.14*V*C5))^2) U1=(2^(1/2))*U I1=U1/Z1 I2=U1/Z2 I3=U1/Z3 I4=U1/Z4 I5=U1/Z5 A1=I1/sqrt(2) A2=I2/sqrt(2) A3=I3/sqrt(2) A4=I4/sqrt(2) A5=I5/sqrt(2) X=(1E-6:1E-6:5E-6) Y=[A1 A2 A3 A4 A5] Z=[0.06671 0.1181 0.1519 0.173 0.1862] plot(X,Y,X,Z) title('Iə(C)тәуелділік графигі'); xlabel('C,Ф'); ylabel('Iə,A');

MS Excel электронды кестесі арқылы алынған нәтижелерінің дұрыстығына MATLAB бағдарламасы көмегімен алынған Iə(C)тәуелділік графигі:

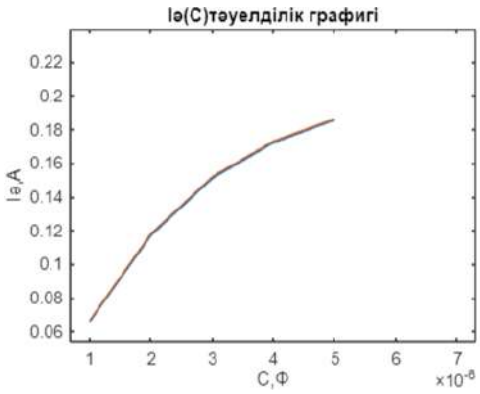

7-сурет

Оқушылар сабақтан алған білімдерін, түсініктері мен тәжірибелерін жинақтай отырып, қорытынды жасай алуы үшін Learningapps сайтынан Сәйкестендіру тапсырмасы беріледі. Оқушылар ұялы телефондарын пайдалана отырып, бағдарламадағы сұрақтарға жауап береді

Сабақтың соңы. Сабақтың соңғы 1 мин-да үйге тапсырма беріліп, жалпы қорытынды балл анықталады. Онымен қоса сандық бағдарламалар көмегімен өткізілген сабақ деңгейін анықтау үшін сауалнама сұрақтарына жауап берулері ескертіледі. Сауалнама Google форматта алынады.

Бағалау MS Excel кестесінде жүргізіледі Интербелсенді тақтада оқушылардың аты көрсетілген ұяшықтар ашылады, оқушы дұрыс жауап беріп, тапсырманы жылдам әрі дұрыс орындап балл алып отырады. Әр дұрыс жауап бергеніне 1 балл қосылып, тапсырма ұяшықтарына балл енгізіледі, соңғы кезекте есептеулер 10 баллдық жүйемен MS Excel кестесінде жүйеленеді.

Үйге тапсырма: Үйге берілетін тапсырма сандық бағдарлама арқылы орындалады. 1) Бүгінгі эксперименттік тапсырмалар жүргізілген немесе осы бағдарламаларға ұқсас бағдарламалармен тереңірек білім қалыптастырып, ары қарай да жұмыс істеп, физикалық білім деңгейлерін шыңдау үшін өз ізденістерімен онлайн бағдарламаларды түсіндіріп, қалай жұмыс жасау керек екенін баяндайтын реферат әзірлеу, рефератта қандай да бір жұмысқа қарастырылып отырға бағдарлама арқылы мысал келтіруі керек. (Efizika,Vascak, Phet.colorado, Walter.fent …....)

Қорытындылай келе, сандық білім ресурстарын пайдалана отырып физика сабақтарын жоспарлау – білім алушылардың жаңа заман талабына сай білім дағдыларын меңгеруіне мүмкіндік беретін тиімді әдістерінің бірі екендігі жүргізілген зерттеулер барысында дәлелденді. Айнымалы ток тарауын оқытуда бұл тәсілді қолдану – оқушылардың танымдық белсенділігін арттырумен қатар, олардың ғылыми ойлау қабілетін дамытуға зор үлес қосып, физикалық құбылыстарды көрнекі түрде түсінуге, алынған нәтижелерді талдауға және есептеулерді автоматтандыруға жағдай жасайды.

Әдебиеттер

1. Турякбаев С.Т. Физика: Жалпы білім беретін мектептің 11-сыныбының жаратылыстану-математикалық бағытына арналған оқулық. Екі бөлімді. 1-бөлім. – Алматы: Мектеп, 2019. – 240 б.
2. Закирова Н.А., Аширов Р.Р. Физика: Жалпы білім беретін мектептің 11-сыныбының жаратылыстану-математикалық бағытына арналған оқулық. – Нұр-Сұлтан: Арман-ПВ, 2020. – 336 б.
3. Владимир Васкак. Vascak. Қолжетімді: https://www.vascak.cz/#kapitoly

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ STEM-ТЕХНОЛОГИЙ В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ ВОЛНОВОЙ ОПТИКИ ДЛЯ УЧЕНИКОВ СТАРШИХ КЛАССОВ

Тоқтарова Ақсымбат Ғалымжанқызы
Южно-Казахстанский педагогический университет имени Өзбекәлі Жәнібеков, город Шымкент, Республика Казахстан, студент группы: 1510-81

Садық Болатбек Халдаруұлы
Старший преподаватель кафедры «физика» ЮКПУ имени Өзбекәлі Жәнібеков, город Шымкент, Республика Казахстан

Түйін

Бұл ғылыми-зерттеу жұмысында суреттерде физика виртуалды бағдарламасын қолдану негізінде жоғары сыныптарда толқындық оптиканы оқыту әдістемесін жетілдіруде STEM технологияларын қолданудың тиімді әдістерінің бірі ұсынылды. Физиканы оқытуда осы бағдарламаларды сапалы пайдалану кезінде мұғалім оқушыларға оқу орнына қарамастан виртуалды ресурстарды тарта отырып, материалды өз бетінше зерттеуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, алынған теориялық, математикалық және сандық деректерді жүйелеу үшін Microsoft Excel бағдарламасын қолдану қарастырылды. Бұл бағдарламалар толқындық оптиканы ғана емес, физиканың басқа салаларын түсіндіру процесінде жоғары сынып мұғалімінің жұмысының ажырамас бөлігі бола алады.

Summary

In this research paper, one of the most effective methods of using STEM technologies in improving the teaching methods of Wave Optics in high schools based on the use of the virtual Physics in Pictures program was proposed. With the high-quality use of these programs in teaching physics, the teacher offers students the opportunity to independently study the material using virtual resources, regardless of the place of study. Additionally, the use of the Microsoft Excel program for systematization of the obtained theoretical, mathematical and numerical data was considered. These programs can become an integral part of the work of a high school teacher in the process of explaining to them the topics of not only wave optics, but also other branches of physics.

Актуальность исследовательской работы: В школах разного типа при проведении занятий по Волновой оптике основным является - виртуальное моделирования. Его использование при преподавании Волновой оптики в старших классах даёт хорошую теоретическую и практическую базу ученикам. Вследствие множества материала по данному разделу объяснение последующих тем будет являться продуктивным. Данная работа является актуальной для использования её в преподавательской деятельности и укрепления познаний об это разделе.

Цель научно-исследовательской работы: Возможность использования виртуальных платформ для решения и понимания тем учениками и использование данных ресурсов дальше.

Обязанности научно-исследовательской работы: Объяснение роли компьютерных технологий в качестве примера использования виртуальной программы Физика в картинках (Дифракция света. Дифракционная решетка).

Предмет исследования: Учебник по физике для 11 классов естественно-математического направления.

Объект исследования: Использование компьютерных технологий в целях объяснения раздела волновая оптика.

Метод исследования: По проделанной работе необходимо изучить влияние данной методики во внедрение данных.

Введение.

Свет, проходящий через препятствия или малые отверстия, который сравним по размерам с длиной волны, является одним из главных формул раздела Волновой оптики.

Одним из основных свойств, доказывающих существование дифракции, является дифракционная решётка, которая необходима для изучения спектров, измерения длин волн и остальных задач.

При нынешних условиях в образовательных учреждениях использование компьютерных моделей будет необходимым вследствие его необходимости в визуальной составляющей ученику. С помощью данных моделей преподаватели могут объяснять сложные физические явления при отсутствии или неисправности физического прибора, а ученики в свою очередь могут визуально изучать школьный материал согласно своим возрастным предпочтениям и закреплять, таким образом, практическую и экспериментальную часть.

Физика в картинках. Данная виртуальная программа предназначена для работы с учениками в практическом, экспериментальном виде с большим объемом информации по всем разделам. Программа имеет более 70+ виртуальных лабораторий и демонстраций по разным разделам физики 7-11 классов. В данной статье мы будем рассматривать следующую тему: *Дифракция света. Дифракционные решётки.* Описание по работе приводится в следующем виде:

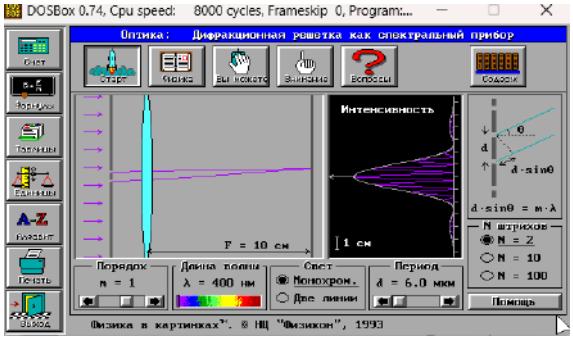

1-рисунок

1. Вам необходимо установить данную программу из открытых источников сети;
2. Необходимо зайти в раздел Оптика;
3. Далее выбрать лабораторную работу Дифракционная решетка как спектральный прибор (1-рисунок);
4. По условию экспериментальной задачи « Дифракционная решетка, постоянная, которой равна 0,006 мм, освещается красным светом, определите под каким углом к решетке нужно проводить наблюдение, чтобы видеть изображение спектра второго порядка» необходимо ввести все данные(2-рисунок);
5. С помощью ползунка необходимо менять значение красного спектра 5 раз;

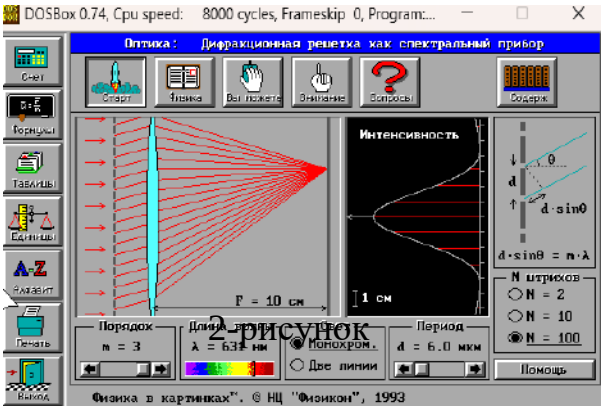

2-рисунок

6. С помощью формулы dsinθ=mλ (1)–>sinθ=mλ/d(1.2)--> θ=arcsin*(mλ/d) (1) вычисляете значение угла θ;

Для получения более точных числовых значений необходимо ввести данные, полученные из виртуальной лаборатории, в программу Microsoft Excel. Работа с данной программой

Microsoft Excel. Теперь данные, полученные через компьютерную программу необходимо систематически посчитать вследствие идентичности формул. В этом нам поможет программа – MS Excel. Возможности MS Excel были продуманы так, что математический анализ, анализ проделанной работы можно внести именно сюда. Кратко о том, как работать с данной программой:

№	d,м	m	λ,м	θ	θ,°
1	0,000006	2	0,00000063	0,21157496	12,21466489
2	0,000006	2	0,00000065	0,218398728	12,61499998
3	0,000006	2	0,00000067	0,225232846	13,01657074
4	0,000006	2	0,000000687	0,23105026	13,35891279
5	0,000006	2	0,0000007	0,235504237	13,62134766

1-рисунок

1.Устанавливаются необходимые пункты, такие как: название экспериментальной задачи, цель и приборы, необходимые для работы, то есть ноутбук;

2.Дальше необходимо составить алгоритм экспериментальной работы, что подразумевает занесение всех значений в таблицу и выдача формулы всем ячейкам (3-рисунок);

3-рисунок

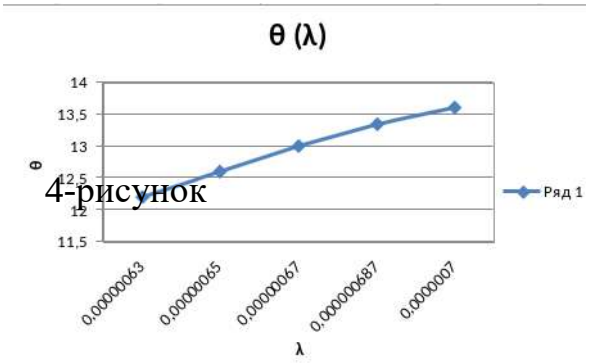

4-рисунок

3.Дополнительно можно будет ввести компьютерное моделирование на основе условия одного процесса;

4.Также можно добавлять теоретическую часть урока, а также построить график зависимости величин друг от друга (4-рисунок).

Таким образом, использование компьютерных лабораторных работ является необходимым инструментам для наглядного объяснения темы преподавателя, а также для визуальной достаточности для ребенка.

Заключение.

В заключение необходимо отметить важность использования новых компьютерных технологий постепенно добавляя к темам, которым раньше не были прикреплены демонстрации и лабораторные работы в связи с отсутствием необходимого материала. Так как волновая оптика является сложным разделом физике в плане его визуализации, то эти самые виртуальные лаборатории и демонстрации смогут решить данную проблему. Изучение данной темы - дифракция света и использование дифракционной решётки является не только одним из составляющих волновой оптики, а также является продуктивной базой для развития творческих и экспериментальных навыков учеников. Такие лабораторные работы могут систематизировать вычисления, численные измерения в ходе работы с лабораторной работой точны и т.д. Вследствие этого хочется заключить, что применение данных технологий в будущем станет неотъемлемой частью образовательного процесса во всех регионах Республики Казахстан.

Литературы.

1. Учебник для 11 кл. естественно-математического направления общеобразоват. шк. / Н.А. Закирова, Р.Р. Аширов – Нур-Султан: Издательство «Арман-ПВ», 2020. – 336 с. Глава 6. Волновая оптика,119 стр.
2. http://old-dos.ru/index.php?page=files&mode=files&do=show&id=3281

ӘӨЖ 004.056

ИНФОРМАТИКА МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ АҚПАРАТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІК САЛАСЫНДАҒЫ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ

Тасқара А.Қ. – магистрант,
Ш.Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті
(МНИНФ-24-1)
Ғылыми жетекші: Алдабергенова А.О.
Педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор (доцент)

Резюме:

В статье подчеркивается острая необходимость повышения профессиональной компетентности преподавателей информатики в области информационной безопасности. Решая проблемы и реализуя целевые стратегии, преподаватели могут быть лучше подготовлены к обучению учащихся навыкам, необходимым им для безопасного ориентирования в цифровом мире. Интеграция программ развития навыков, отраслевого сотрудничества, практического обучения и инновационных технологий будет играть важную роль в достижении этой цели.

Summary:

This article highlights the urgent need to improve the professional competence of computer science teachers in the field of information security. By addressing challenges and implementing targeted strategies, educators can be better prepared to teach students the skills they need to navigate the digital world safely. Integrating professional development programs, industry collaboration, hands-on learning, and innovative technologies will play a key role in achieving this goal.

Түйін

Бұл мақалада ақпараттық қауіпсіздік саласындағы информатика мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін арттырудың маңыздылығы қарастырылады. Цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы білім беру қызметкерлерінің ақпараттық қауіпсіздік саласында алдыңғы қатарлы білім мен дағдыларды меңгеру қажеттілігін өзекті етті. Бұл мақалада осы тақырып аясындағы өзекті мәселелер талқыланады, мұғалімнің құзыреттілігін арттыру стратегиялары ұсынылады және мұғалімдерді студенттерге ақпараттық қауіпсіздік тұжырымдамаларын тиімді оқытуға дайындаудағы үздіксіз кәсіби дамудың рөлі көрсетіледі. Нәтижелер тәжірибелік оқытудың, заманауи педагогикалық тәсілдердің және мұғалімдердің цифрлық дәуірдің өзгермелі талаптарын қанағаттандыруға жақсы дайын болуын қамтамасыз ету үшін салалық сарапшылармен ынтымақтастықтың ықпалдастығын көрсетеді. Технологияның жылдам эволюциясы информатика пәні мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін, әсіресе ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету құзыреттілігін арттыруды қажет етеді. Бұл мақала қазіргі оқыту әдістемелері мен оқу жоспарларындағы маңызды олқылықтарды зерттей отыра, кәсіби дамудың озық тәжірибелерін ұсынады және қауіпсіз есептеу ортасын қалыптастыруда үздіксіз білім беру мен ынтымақтастықтың маңыздылығын көрсетеді. Бейімделетін оқыту стратегияларына, практикалық тренингтерге және пәнаралық тәсілдерге назар аудара отырып, біз білім берушілердің ақпараттық қауіпсіздік саласындағы дағдылары мен білімдерін байыту үшін негіз құруды мақсат етеміз.

Кіріспе:

Цифрлық технологияға тәуелділіктің артуы ақпараттық қауіпсіздікті заманауи білім берудің маңызды аспектісіне айналдырды. Цифрлық технология өмірдің барлық саласына енуді жалғастырған сайын, қауіпсіз ақпараттық жүйелерге деген сұраныс сәйкесінше өседі. Сондықтан киберқауіпсіздік қатерлері күрделі және ауқымды түрде дамып келеді, олар киберқауіпсіздік мамандарынан арнайы білімді ғана емес, сонымен қатар информатика мұғалімдері арасында іргелі түсінікті қажет етеді. Бұл мақала ақпараттық қауіпсіздік саласындағы информатика мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін арттыру жолдарын белгілеп, оларға технология көшбасшыларының келесі ұрпағын жақсырақ оқытуға мүмкіндік береді. Көптеген информатика мұғалімдерінің ақпараттық қауіпсіздікті тиімді оқыту үшін қажетті

дағдылары мен білімдері жеткіліксіз. Осы салада мұғалімдердің құзыреттілігін арттыру студенттердің цифрлық әлемде қауіпсіз шарлау дағдыларына ие болуын қамтамасыз етеді. Сол үшін де алға қойған мақсат - ақпараттық қауіпсіздік саласында информатика мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін арттыру стратегияларын ұсыну.

Білім берудегі ақпараттық қауіпсіздіктің маңызы. Кибершабуылдар мен деректердің бұзылуы мәселелерінің өсуі ақпараттық қауіпсіздік бойынша білім берудің қажеттілігін айқындайды. Киберқылмыстың, жеке бас деректерін ұрлаудың және басқа да қауіпті мәселелердің өсуі білім беру бағдарламасына ақпараттық қауіпсіздік тұжырымдамаларын енгізудің өзектілігін көрсетті. Мектептер мен мекемелер студенттерді осы тәуекелдерді басқаруға және азайтуға белсенді түрде дайындауы керек. Мұғалімдер студенттердің желідегі цифрлық қауіпсіздік және этикалық мінез-құлық, желідегі ұстамдылық туралы түсінігін дамытуда маңызды рөл атқарады. Оқу бағдарламаларын интеграциялау барысында барлық деңгейдегі информатика білімінің негізгі құрамдас бөлігі ақпараттық қауіпсіздік болуы керек.

Мұғалімдерді даярлаудағы мәселелер. Көптеген мұғалімдер формальды дайындықтың болмауына байланысты киберқауіпсіздік бойынша білім беруде қиындықтарға кезігуде, бұл олардың студенттерді тиімді оқыту қабілетіне кедергі келтіретін маңызды білімдегі олқылықтарға әкеледі. Стандартталған, киберқауіпсіздікке арналған арнайы оқыту бағдарламаларының болмауы мұғалімдерді берік білім базасынсыз қалдырып, бұл мәселеге одан әрі ықпал етеді. Бұған қоса, киберқауіпсіздік саласының үнемі өзгеріп отыратын қауіп-қатерлері, тенденциялары және технологиялары бар жылдам дамып келе жатқандығы педагогтардың жаңалықтан хабардар болуын қиындатады. Үздіксіз кәсіби даму мүмкіндіктері мұғалімдер үшін әрқашан қол жетімді немесе керісінше болуы мүмкін, бұл оларды үнемі оқуды талап ететін салада болуына әкеліп соғады.

Сонымен қатар, мектептерде киберқауіпсіздік тұжырымдамаларын тиімді оқыту үшін қажетті құралдар, бағдарламалық қамтамасыз ету және жаңартылған оқу жоспары материалдары жиі жетіспейді. Бюджеттері шектеулі болғандықтан, олар қызықты және практикалық сабақтарды өткізуге қажетті ресурстарды алу үшін тырысады. Техникалық білімді тартымды, жас ерекшеліктеріне сәйкес мазмұнға аудару бұл пәнмен таныс емес мұғалімдер үшін киберқауіпсіздікті оқушылардың күнделікті тәжірибесімен байланыстыру қиын болуы мүмкін, бұл тақырыптың өзектілігіне ықпал етеді. Сонымен қатар, оқушылардың киберқауіпсіздік туралы түсінігін дәл көрсететін бағалауды әзірлеу мұғалімдердің өздері материалды жан-жақты түсінбеген жағдайда оңай болмайды.

Мұғалімдердің құзыреттілігін арттыру стратегиялары:

- Біліктілікті арттыру бағдарламалары:

Мұғалімдердің киберқауіпсіздік саласындағы құзыреттілігін арттыру үшін кәсіби даму бағдарламалары сияқты стратегияларды іске асыру өте маңызды. Киберқауіпсіздік сарапшылары жетекшілік ететін жүйелі түрде ұйымдастырылатын семинарлар мұғалімдерге практикалық тәжірибе мен саладағы ағымдағы үрдістер мен қиындықтар туралы құнды түсініктер бере алады. Бұл семинарлар мұғалімдерге жаңарып отыруға және практикалық білімді өз сабақтарында қолдануға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мұғалімдерді киберқауіпсіздік саласындағы сертификаттау бағдарламаларын орындауға ынталандыру олардың тіркелу деректерін қорғауын айтарлықтай арттырып, тақырыпты түсінуін тереңдетуі мүмкін. Сертификаттау мұғалімдердің сенімін арттырып қана қоймайды, сонымен қатар олардың осы күрделі салада оқушыларға тиімді білім беру қабілетін арттырады.

Сонымен қатар, Coursera және edX сияқты онлайн оқыту платформаларын пайдалану мұғалімдерге киберқауіпсіздік бойынша жетілдірілген курстарға қол жеткізуге мүмкіндік береді. Бұл платформалар икемді оқу мүмкіндіктерін ұсынып, мұғалімдерге өздерінің кәсіби міндеттемелерін теңестіре отырып, өз қарқынымен біліктіліктерін арттыру үшін де мүмкіндікті жоғарылатады. Осындай ресурстарды пайдалана отырып, мұғалімдер өз тәжірибесін үздіксіз

дамыта алады және жылдам дамып жатқан киберқауіпсіздік ландшафтының шыңында бола алады.

- Сала мамандарымен ынтымақтастық:

Киберқауіпсіздік компанияларымен бірлесе жұмыс істеу қазіргі трендтерді, құралдарды және қиындықтарды қамтитын сала мамандарынан семинарлық дәрістер беру арқылы киберқауіпсіздік бойынша білім беруді айтарлықтай жақсарта алады. Практикалық семинарларды ұйымдастыру студенттерге еніп кету сынағы және оқиғаға жауап беру сияқты әдістерді үйренуге мүмкіндік береді. Жақында болған киберқауіпсіздік оқиғалары бойынша тәжірибелік зерттеулер сыни ойлауды дамыта алады, ал серіктестік студенттердің практикалық тәжірибе алу үшін тағылымдамадан өтуін жеңілдетеді. Сонымен қатар, құрылымдық тәлімгерлік бағдарламаларын құру мұғалімдерді тәжірибелі мамандармен тұрақты басшылық және салалық ресурстарға қол жеткізу үшін байланыстыра алады. Оқытушыларға арналған тұрақты оқыту олардың соңғы қауіптер мен оқыту әдістері туралы хабардар болуын қамтамасыз етеді, ынтымақтастық үшін тәжірибе қоғамдастығын дамытады. Іске асыру қадамдары серіктестерді анықтауды, нақты мақсаттарды белгілеуді, келісім негіздерін әзірлеуді және өзектілігі мен әсерін сақтау үшін осы бастамаларды жүйелі түрде бағалауды қамтиды. Салалық тәжірибені пайдалана отырып, білім беру мекемелері академиялық теорияны нақты әлемдік тәжірибемен тиімді байланыстыра алады.

- Практикалық жаттығулар мен симуляциялар:

Мұғалімдерге киберқауіпсіздік дағдыларын үйренуге көмектесу үшін виртуалды зертханалар мен симуляцияларға рұқсат беру, процессті қызықты және интерактивті ету үшін геймификацияны қосқан жөн. Ойындар мен тапсырмаларды қолдану арқылы мұғалімдер киберқауіпсіздік тұжырымдамаларымен қызықты және практикалық түрде айналыса алады, практикалық тәжірибе арқылы түсінігін жақсартады.

- Оқу жоспарын әзірлеу:

Ақпараттық қауіпсіздік тақырыптарын қамтитын информатика оқу бағдарламаларын жаңарту, сонымен бірге мұғалімдерге оңай қол жеткізу және бөлісу үшін сабақ жоспарларының, әрекеттердің және оқу материалдарының репозиторийлерін жасау арқылы тиімділікті жоғарылатуға мүмкіндік аламыз. Бұл мұғалімдердің киберқауіпсіздік тұжырымдамаларын тиімді оқыту үшін қажетті ресурстарға ие болуын қамтамасыз етеді.

- Зерттеулер мен инновацияларды ынталандыру:

Профессор-оқытушылар құрамын ақпараттық қауіпсіздік мәселелері бойынша зерттеулер жүргізуге және оқытудың инновациялық әдістерін дамытуға ынталандыру, сонымен қатар мұғалімдерге өз нәтижелерімен бөлісу және әріптестерімен бірлесіп жұмыс істеу үшін конференциялар мен басылымдар сияқты платформаларды қамтамасыз ету киберқауіпсіздік бойынша білім беру саласында үздіксіз оқу және инновациялар мәдениетін қалыптастырады.

Практикалық мысалдар мен үздік тәжірибелер үшін мыналар ұсынылады:

1-мысал: [елдегі/аймақтағы] информатика мұғалімдеріне арналған табысты кәсіби даму бағдарламасы, олардың дағдылары мен оқыту әдістерін қалай жақсартқанын көрсетеді.

2-мысал: мектеп ақпараттық қауіпсіздікті өзінің оқу бағдарламасына кіріктіріп, оқушы нәтижелерінің айтарлықтай жақсарғанын байқаған жағдай.

3-мысал: өнеркәсіптік серіктестіктердің нақты өмірлік түсініктер мен оқыту мүмкіндіктерін ұсына отырып, мұғалімдердің құзыреттілігін арттыруға әсері.

Мұғалімдерді оқытудағы технологияның рөлі. Педагогтардың кәсіби дамуын арттыруда, әсіресе ақпараттық қауіпсіздік саласында мұғалімдерді оқытудағы технологияның рөлі барған сайын маңызды бола бастады. Электрондық оқыту платформалары мұғалімдерге өздігінен оқуға және дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді. Онлайн курстардың, оқу құралдарының және интерактивті модульдердің көмегімен мұғалімдер заманауи материалдарға қол жеткізе алады және киберқауіпсіздік тұжырымдамалары туралы түсінігін өз қарқынымен жақсарта

алады. Бұл икемділік тәрбиешілерге алдыңғы қатарда болуға және жаңа білімді оқытуға енгізуге мүмкіндік береді.

Виртуалды шындық (VR) технологиясы мұғалімдерді оқытудағы, әсіресе киберқауіпсіздік үшін тағы бір перспективті құрал болып табылады. Иммерсивті, практикалық орталарды жасау арқылы VR мұғалімдер мен студенттерге киберқауіпсіздіктің күрделі сценарийлерін қауіпсіз, басқарылатын және тартымды түрде зерттеуге мүмкіндік береді. Мұғалімдер шынайы әлемдегі кибершабуылдарды, деректердің бұзылуын немесе желінің осал тұстарын модельдей алады, бұл студенттерге осы жағдайларды өз көзімен көруіне көмектеседі. Интерактивті, тәжірибелік оқытудың бұл түрі күрделі ұғымдарды нақтырақ етеді және материалды тереңірек түсінуді қамтамасыз етеді.

Жасанды интеллект (AI) оқыту тәжірибесін жекелендіру арқылы мұғалімнің білімін одан әрі өзгерте алады. AI мұғалімнің үлгерімін, күшті жақтарын және жақсарту бағыттарын талдай алады, арнайы ресурстар мен нақты уақыттағы кері байланысты қамтамасыз етеді. Бұл мұғалімдерге ең көп дамуды қажет ететін салаларға назар аударуға мүмкіндік беретін жеке көзқарасқа мүмкіндік береді. Бұған қоса, AI басқаратын құралдар күнделікті тапсырмаларды автоматтандырып, мұғалімдерге мазмұнды жеткізу мен оқыту әдістерін жақсартуға көбірек уақыт береді.

Қорытынды.

Қорытындылай келе, информатика мұғалімдерінің ақпараттық қауіпсіздік саласындағы кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру студенттерді барған сайын цифрлық әлемде шарлауға дайындау үшін өте маңызды. Мұғалімдер келер ұрпақты цифрлық мәселелерді шешуге қажетті дағдылармен қаруландыруда шешуші рөл атқарады және олардың киберқауіпсіздік бойынша білімдерін арттыру оқушылардың жақсы дайындалуын қамтамасыз етеді. Мектептер, ЖОО және салалық мүдделі тараптар мұғалімдерге ресурстарды, оқытуды және киберқауіпсіздік саласындағы тәжірибесін арттыруға мүмкіндік беру үшін бірлесіп жұмыс істеуі керек. Бұл ұжымдық күш-жігер тек мұғалімдерге ғана емес, сонымен бірге олар оқытатын студенттерге де ұзақ әсер етеді.

Алдағы уақытта ақпараттық қауіпсіздікте оқытудың әртүрлі стратегияларының тиімділігін және олардың студенттердің оқу нәтижелеріне әсерін бағалау үшін көбірек зерттеулер қажет. Қай әдістердің ең тиімді екенін түсіну болашақ оқыту тәжірибесін қалыптастыруға көмектеседі және мұғалімдерді цифрлық дәуірдің қиындықтарына дайындау үшін ең жақсы құралдармен жабдықталғанын қамтамасыз етеді. Үздіксіз ынтымақтастық, инвестиция және мұғалімдерді оқытудағы инновация ақпараттық қауіпсіздік саласындағы білім беруді жақсартудың негізгі мәні болады.

Әдебиеттер

1. Асылбеков У. Б., Исмаилова А. А. Киберқауіпсіздік /Кибербезопасность : оқу құралы. – Алматы : Бастау, 2019.
2. Кызайбай, А. Б. Студенттердің ақпараттық құзыреттілігін дамытудың жолдары / А. Б. Кызайбай. – Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2020.
3. Мұхамбетжанова С. Т., Мелдебекова М. Т. Педагогтардың ақпараттық — коммуникациялық технологияларды қолдану бойынша құзырлылықтарын қалыптастыру әдістемесі. Алматы: ЖШС «Дайыр Баспа», 2010 ж.
4. Чусавитина С., Чусавитин Г.Н. Модель методики формирования у будущего учителя информатики компетенции в области обеспечения информационной безопасности. - 2018.
5. Минина Н.К. Формирование информационной картины мира на уроках информатики с использованием интернет-технологий. Вестник Брянского государственного университета. - 2015.

ОӘЖ 372.853

ФИЗИКА САБАҒЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ДАҒЫДЫЛАРЫН ДАМЫТУДАҒЫ ҚИЫНДЫҚТАР МЕН КЕДЕРГІЛЕР.

Темирханова М. 1 –курс магистр
Ғылыми жетекші: Тұрмамбеков Т.А. – ф-м.ғ.д., доцент
Ө.Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті,
Шымкент, Қазақстан

Резюме.

В этой статье будут показаны основные методы интегрированного обучения физике. Приводятся примеры интегральных лабораторных работ при проведении физических демонстрационных работ.

Summary.

This article will show the main methodological approaches to integrated teaching of physics. Examples of integrative laboratory work in conducting physical demonstration work are given.

Қиындықтар мен кедергілердің осы күрделі желісінде осы мәселелердің өзара байланысты сипатын мойындау өте маңызды. Жоғары білім білім беру мен академиялық шеберлікті алудың үнемі қажеттілігімен ерекшеленеді, бұл академияда ғылыми-зерттеу дағдыларын дамытудың негізі болып табылады. Магистранттар үшін күшті зерттеу дағдыларын дамыту жай ғана академиялық талап емес, сонымен қатар оларды сыни талдау, ақпаратты синтездеу және өз салаларына мағыналы үлес қосу құралдарымен жабдықтайтын трансформациялық саяхат болып табылады. Қарапайым бұрылысы бар білім беру күш-жігеріне қарамастан, бұл іс-шара білім алушылардың ғылыми-зерттеу дағдыларын үздіксіз дамытуға кедергі келтіретін қиындықтар мен орындау кедергілерін тудырмай қоймайды. Оқытуға бағытталған көптеген пәндері мен жаңа әдістемелері бар академияны басқаратын контексте білім берудегі бұл эволюциялар білім алушылар үшін кедергілер ортасын білдіреді, өйткені олар білікті зерттеуші болу үшін оқыту әдістерін жеңуі керек. Негізгі проблемалардың бірі зерттеу процесінің өзіне тән күрделілігінен туындайды. Зерттеу сұрағын тұжырымдау, әдеби ақпараттың үлкен көлемін талдау, әдістемелерді әзірлеу және гипотезаларды интерпретациялау арасындағы күрделі би зерттеу әлеміне енгісі келетін болашақ біліім алушыларды таң қалдыратын интеллектуалдық ептілік деңгейін талап етеді. Білім алушылар осы қиындықтарға тап болған кезде, олар неден бастау керектігін және қалай әрекет ету керектігін білмей, белгісіздіктің үлкен лабиринтіне тап болуы мүмкін. Академиялық орта ғылыми-зерттеу дағдыларын дамытуға кедергі келтіретін жүйелік проблемалардан иммунитетке ие емес. Университеттердегі қаржылық және инфрақұрылымдық ресурстардың шектеулі болуы білім алушылардың жаңа технологияларға қол жеткізуін шектеуі мүмкін, бұл білім алушыларға дереу дерекқорларға және зерттеу үшін қажетті озық әдеби ресурстарға қол жеткізуге мүмкіндік береді. Жеткіліксіз репетиторлық және басшылық бұл мәселені ушықтырып, білім алушыларды өздері таңдаған саланың нюанстарын шарлау үшін компассыз ақпарат теңізінде қалдырады. Бұл ғылыми-зерттеу дағдыларын дамытуға кедергі келтіріп қана қоймайды, сонымен қатарбілім алушылардың академиялық әңгімеге мағыналы үлес қоса алатындығына деген сеніміне кедергі келтіреді. Мәдени және әлеуметтік-экономикалық факторлар маңызды зерттеу дағдыларын дамыту траекториясына сәйкес келеді. Осы факторлардағы кемшіліктер білім алушылар арасындағы алшақтықты тудыратындықтан, технологияға қол жетімділікті, тілдік кедергілерді және ақпаратқа қол жеткізу мүмкіндіктерін шектейді, бұл осы модельдерді дамытудың негізгі тірегі болып табылады. Академиялық кеңістіктердің біртектілігі жасырын көзқарастармен бірге белгілі бір білім алушылар академиялық дискурстың какофониясы аясында өз дауыстарын табу үшін күресіп жатқан бөгде адамдар сияқты сезінетін ортаны құра алады. Технологиялық фактор осы тергеу дағдыларын дамытуда күрделіліктің тағы бір

кедергісін қосатынын білсек те. Онлайн платформалар мен цифрлық құралдар ақпаратқа уақтылы және тиімді түрде толық қол жеткізуді қамтамасыз етеді, сонымен қатар олар тік оқу қисығын ұсынады. Интернеттегі дерекқорлар теңізінде шарлау, дереккөздердің сенімділігін анықтау және цифрлық дәуірде жаңа зерттеу әдістемелерін меңгеру, әсіресе технологияға негізделген мәдениетке еніп өспегендер үшін қиын болуы мүмкін. Осы кедергілерді мойындай отырып, университеттер өз білім алушыларының ғылыми-зерттеу дағдыларының органикалық өсуіне қолайлы жағдай жасай алады, бұл болашақтың күрделі мәселелерін шешуге дайын ғалымдардың ұрпағын тәрбиелейді. Осы себепті, бұл мақалада зерттеушілік дағыдаларын қалыптастыру үшін мән мәтіндік есептерге төмендегідей мысалдар келтіріледі.

№1 мән мәтіндік есептер. Теннис үстеліндегі соқтығусулар және механикалық заңдар.

Теннис — физикада соқтығысу мен қозғалыс заңдарын зерттеуге тамаша мысал болатын спорт. Бұл спорт түрінде шардың үстелмен және ракеткамен соқтығысқандағы механикалық әсерлерді талдау өте маңызды. Теннис шарлары жеңіл, бірақ олар өте жылдам қозғалады және үстелмен соқтығысқанда олардың жылдамдығы, қозғалысы мен энергиясы өзгереді. Сонымен қатар, шар мен ракетка арасындағы соқтығысулар кезінде де энергия мен импульс сақталады.

Теннис шарларының үстелмен соқтығысуы кезінде **механикалық энергияның бір бөлігі** қыздыруға және дыбысқа айналады, бірақ ең маңыздысы — **импульс пен энергияның сақталуы**. Егер шар еденге немесе үстелдің бетіне соғылса, оның жылдамдығы мен бағыты өзгеріп, оның импульсі сақталады, бірақ энергияның бір бөлігі жұтылады. Бұл процестер физикадағы соқтығысу түрлеріне (серпімді немесе серпімсіз соқтығысулар) сәйкес келеді.

Есеп 1: Теннис шарын үстелге 15 м/с жылдамдықпен түсіреді. Үстелмен соқтығысқаннан кейін оның жылдамдығы 10 м/с-ке төмендеді. Егер шардың массасы 0,05 кг болса, онда үстелмен соқтығысқан кездегі жоғалған кинетикалық энергияны есептеңіз.

Есеп 2: Теннис шарын үстелге 5 м/с жылдамдықпен лақтырғаннан кейін, шардың жылдамдығы үстелге соқтығысқаннан кейін 4 м/с-қа өзгерді. Шардың массасы 0,06 кг. Соқтығысу кезінде шардың импульсі қалай өзгерді?

Есеп 3: Екі теннис шары бір-біріне қарама-қарсы бағытта қозғалып келеді. Бірінші шардың массасы 0,05 кг, жылдамдығы 3 м/с. Екінші шардың массасы да 0,05 кг, жылдамдығы - 3 м/с (кері бағытта). Екі шардың соқтығысу алдында жалпы импульсі қандай болады?

№2 мән мәтіндік есеп. Адамның тыныс алуы

Жас баланың тыныс алу -дем шығару жиілігі 1минутта 35 рет, жасөпірімдерде 20 рет, ересек адамда 15 рет. Демек, ересек адам жуық шамамен 1 сағатта 1000 рет, тәулігіне 22000рет және бір жылда 8 миллион рет тыныс алады екен.

1. Ересек адамның тыныс алу периоды
2. Жасөспірімдердің демалу жиілігі
3. Жасөспірім мен жас баланың тыныс алу периодының айырмашылығы
4. Жас бала 800 рет тыныс алатын уақытта ересек адамның тыныс алу саны
5. Ересек адам жуық шамамен 22000 рет тыныс алатын уақытта жас баланың тыныс алу саны жуық шамамен .

Ресурстарға қол жетімділіктің шектеулі болуы, оқу бағдарламаларының жеткіліксіздігі және тәлімгерлік мүмкіндіктерінің болмауы білім алушылардың зерттеу процесіне терең араласуына кедергі келтіруі мүмкін. Университеттер білім алушыларға қажетті құралдармен және заманауи жүйеленген қолдаумен қамтамасыз ететін ғылыми зерттеулерге бағытталған

мәдени бағыттағы кампус құрудың маңыздылығын мойындауы керек.зерттеудің күрделілігіне төтеп беру. Тағы бір үлкен кедергі-академиялық оқу бағдарламаларында сыни тұрғыдан ойлау дағдыларына баса назар аудармау. Зерттеулер ақпаратты жинау немесе деректерді декодтау кезінде саналы ғана емес, сонымен қатар ақпараттық сайттардан алынған ақпаратты сыни және объективті түрде талдап, синтездей білу маңызды. Сыни тұрғыдан ойлаудың берік негізі болмаса, студенттерге қажетті тереңдік пен аналитикалық қырағылықпен зерттеуге жақындау қиынға соғуы мүмкін. Сыни тұрғыдан ойлауды білім беру жүйесіне интеграциялау жан-жақты зерттеушілерді даярлау үшін өте маңызды. Білім алушылардың әлеуметтік-экономикалық ортасының маңыздылығын атап өту маңызды, өйткені бұл зерттеумен байланысты дағдыларды меңгеруге кедергі келтіретіндіктен, экономикалық және қаржылық ресурстардың жетіспеушілігі ресурстар мен зерттеу мүмкіндіктеріне қолжетімділікті күрт шектейді. Сондықтан университеттердің осы түрдегі олқылықтарды жоюы маңызды, өйткені бұл олардың дағдыларын барынша пайдалануға мүмкіндік береді, сондықтан зерттеу материалдары мен тәлімгерлік бағдарламаларына және қаржылық қолдауға тең қолжетімділікті қамтамасыз ету арқылы оқу жетістіктерін жақсартуды қамтамасыз етеді.

Әдебеиттер

1. Criollo-C, S., Moscoso-Zea, O., Guerrero-Arias, A., Jaramillo-Alcázar, A., & Lujan-Mora, S. (2021). Mobile learning as the key to higher education innovation: A systematic mapping. IEEE Access, 9, 66462-66476.

2. Cukierman, U. R., Agüero, M., Silvestri, S., Gonzalez, M., Drangosch, J., Gonzalez, C., . . . Dellepiane, P. (2019). A student-centered approach to learning mathematics and physics in engineering freshmen courses. Paper presented at the 2018 World Engineering Education Forum - Global Engineering Deans Council, WEEF-GEDC 2018,

D'almeida, F. S., de Carvalho, R. B., Dos Santos, F. S., & de Souza, R. F. M. (2021). On the hibernating electronic waste in rio de janeiro higher education community: An assessment of population behavior analysis and economic potential.

РОБОТОТЕХНИКА ЖӘНЕ ОНЫҢ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТЕХНИКАЛЫҚ БІЛІМДЕРІН ДАМЫТУДАҒЫ РӨЛІ

Бекбердиев Салимжан Саматович
Түркістан облысы, Қазығұрт ауданы
«Шарбұлақ» жалпы білім беретін мектебінің информатика пәні мұғалімі

Резюме

Робототехника – это научно-техническая область, занимающаяся созданием и управлением автоматизированных систем, роботов и их компонентов. В современной образовательной системе предмет робототехники играет важную роль в развитии технических знаний учащихся. Робототехника способствует развитию мышления, творческих способностей и инженерных навыков учащихся.

Summary

Robotics is a scientific and technical field focused on the creation and management of automated systems, robots, and their components. In the modern educational system, the subject of robotics plays an important role in developing students' technical knowledge. Robotics helps to enhance students' thinking skills, creativity, and engineering abilities.

Қазіргі әлемде ғылым мен технологияның даму деңгейі жоғары, сонымен қатар робототехника күнделікті өмірде кеңінен қолданылуда. Роботтар мен автоматтандырылған жүйелердің әртүрлі салаларда қолданылуы өмірдің барлық салаларына әсер етеді.

Робототехниканың білім беру жүйесінде де маңызы артып келеді, себебі бұл сала жастардың техникалық білімдерін дамытуға бағытталған тиімді құрал болып табылады. Робототехника пәні мектеп оқушыларына техникалық және инженерлік дағдыларды игеруге мүмкіндік береді, сондай-ақ оларды проблемаларды шешуге, шығармашылықпен ойлауға және инновациялық жобаларды жасауға ынталандырады.

Робототехника мектеп бағдарламасына енгізілген соң, оқушылар тек теориялық біліммен ғана емес, сонымен қатар практикалық дағдыларды да меңгереді. Бұл пән оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытып, инженерлік ойлау және топтық жұмыс дағдыларын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Сонымен қатар, робототехника оқушыларды ақпараттық технологиялармен жұмыс істеуге үйретеді, бұл қазіргі әлемде өте маңызды дағдылардың бірі.

2. Робототехниканың теориялық негіздері және маңызы

2.1 Робототехника дегеніміз не?

Робототехника – бұл роботтарды, автоматты жүйелерді және олардың құрамдас бөліктерін жасау, құрастыру және басқару ғылымы мен техникасы. Робототехниканың негізгі мақсаты – роботтардың жұмысын тиімді басқару және оларды адамның көмегінсіз белгілі бір міндеттерді орындауға қабілетті етіп жасау. Роботтар көптеген салаларда қолданылып келеді, оның ішінде өнеркәсіп, медицина, білім беру, әскери іс және басқа да бағыттар бар. Робототехниканың негізгі құрамдас бөліктері сенсорлар, актуаторлар, басқару жүйелері және алгоритмдер болып табылады.

2.2 Робототехниканың білім беру жүйесіндегі рөлі

Робототехника білім беру саласында оқушылардың техникалық білімдерін арттырудың бірден-бір тиімді құралы болып табылады. Робототехника пәні оқушылардың математикалық, ғылыми және инженерлік дағдыларын дамытуға, сондай-ақ шығармашылық және сыни ойлауды қалыптастыруға ықпал етеді. Робототехника арқылы оқушылар өздерінің техникалық дағдыларын дамытуға ғана емес, сонымен қатар инновациялық жобаларды жүзеге асыру, командалық жұмыс жасау және уақытты басқару сияқты дағдыларды да меңгереді.

Робототехника оқушылардың ғылым мен техникаға деген қызығушылығын оятады, оларды инженерлік міндеттерді шешуге үйретеді және проблемаларды жүйелі түрде шешу қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Бұл пән оқушыларды әрі қарайғы кәсіби білім алу үшін қажетті техникалық дағдылармен қамтамасыз етеді.

2.3 Робототехниканы оқыту әдістері

Робототехниканы оқытуда қолданылатын әдістер әртүрлі болуы мүмкін. Олардың ішінде:

- Практикалық сабақтар: Оқушыларға нақты жобаларды жасау, роботтарды құрастыру және бағдарламалау.
- Проблемалық оқыту: Оқушыларға нақты тапсырмалар мен мәселелер беріледі, олар осы мәселелерді шешу үшін өз шешімдерін ұсынады.
- Жобалық оқыту: Оқушылар бір команда ретінде жұмыс істейді, олар белгілі бір робот жобасын жасайды.
- Теориялық сабақтар: Робототехниканың негізгі принциптері мен теориялық аспектілері туралы білім беру.

Робототехниканы оқыту кезінде оқушылардың практикалық дағдыларын дамыту маңызды, себебі бұл дағдылар олардың болашақта инженер, программист немесе басқа да техникалық мамандықтарда жұмыс істеуге дайын болуына ықпал етеді.

3. Робототехника және оқушылардың техникалық білімдерін дамыту

3.1 Оқушылардың инженерлік дағдыларын дамыту

Робототехника оқушылардың инженерлік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Робот жасау процесі көптеген техникалық аспектілерді қамтиды: конструкцияны жобалау, электроника, бағдарламалау және жүйелерді басқару. Бұл кезеңдерде оқушылар шығармашылықпен жұмыс істейді, күрделі мәселелерді шешеді және өз идеяларын жүзеге

асырады. Олар роботтың барлық компоненттерін жасау процесінде өз дағдыларын арттырады, сонымен қатар жаңа техникалық шешімдер табуға үйренеді.

3.2 Робототехниканы қолдану арқылы шығармашылық қабілеттерді дамыту

Робототехника оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытуда маңызды рөл атқарады. Олар роботты құрастыру барысында өз идеяларын жүзеге асыру үшін шығармашылық қабілеттерін қолданады. Роботтың функционалдығы мен дизайндық ерекшеліктерін ойлап табу барысында оқушылар жаңа шешімдер ұсынады, бұл олардың шығармашылық ойлауын арттырады.

3.3 Робототехника арқылы топтық жұмыс дағдыларын дамыту

Робототехника жобаларын жасау көбінесе топтық жұмыс формасында жүргізіледі. Бұл оқушыларға өзара ынтымақтастықты, командалық жұмыс дағдыларын үйренуге мүмкіндік береді. Әрбір оқушы өзіне берілген міндетті атқарып, жалпы мақсатқа жетуге бағытталған жұмыста бірлеседі. Бұл топтық жұмыс оқушылардың коммуникация дағдыларын да дамытады.

3.4 Проблемаларды шешу дағдыларын дамыту

Робототехниканы оқыту барысында оқушылар әртүрлі мәселелермен кездеседі, мысалы, роботтың жұмысында ақаулар пайда болуы немесе оның бағдарламасында қателіктер болуы мүмкін. Бұл жағдайлар оқушыларды проблемаларды шешуге, өз шешімдерін табуға және ол үшін жаңа идеялар ұсынуға мәжбүр етеді. Мұндай процестер оқушылардың сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

4. Робототехниканы мектепте енгізудің практикалық жолдары

4.1 Мектеп бағдарламасына робототехниканы енгізу

Робототехниканы мектеп бағдарламасына енгізу – оқушылардың техникалық білімдерін арттырудағы маңызды қадам. Ол үшін мектептерде арнайы пәндер мен клубтар ұйымдастырылуы қажет. Сонымен қатар, мектептердің материалдық базасын жаңартып, робототехникамен жұмыс істеуге қажетті құралдар мен жабдықтарды қамтамасыз ету керек.

4.2 Робототехниканы оқытудың заманауи құралдары

Қазіргі кезде робототехниканы оқыту үшін түрлі бағдарламалық қамтамасыз ету мен құрылғылар қолданылады. Оқушылар LEGO Mindstorms, VEX Robotics және Arduino сияқты құрылғылармен жұмыс істейді. Бұл құралдар оқушыларға роботтарды құрастыру, бағдарламалау және басқару бойынша практикалық тәжірибе алуға мүмкіндік береді.

4.3 Мұғалімдердің біліктілігін арттыру

Робототехниканы тиімді түрде оқыту үшін мұғалімдердің біліктілігін арттыру қажет. Мұғалімдер робототехниканы оқытудың жаңа әдістемелері мен құралдары туралы тұрақты түрде білім алып, өз сабақтарын заманауи талаптарға сай ұйымдастыруы тиіс.

Қорытынды

Робототехника – бұл қазіргі білім беру жүйесіндегі маңызды пәндердің бірі. Ол оқушыларға техникалық білімдер мен дағдыларды меңгеруге мүмкіндік береді, сонымен қатар шығармашылық, инженерлік және командалық жұмыс дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Робототехника оқушылардың ойлау қабілеттерін арттырып, оларды инновациялық жобаларды жасауға ынталандырады. Мектеп бағдарламасына робототехниканы енгізу арқылы оқушылардың болашақ мамандықтарға дайындық деңгейін көтеруге болады.

Әдебиеттер

1. Mataric M. J. *Building socially assistive robotics*. Proceedings of the IEEE, 94(9), 1706-1715, 2007.
2. Groß A., Dörflinger F. *Robotics and education: A review*. In Proceedings of the International Conference on Robotics and Education, 2011.
3. Tharp B., Ringstaff C. *The impact of robotics on STEM education: A review of the literature*. Journal of STEM Education, 18(4), 1-11, 2017.

ӘОЖ:372.853

МЕКТЕП ФИЗИКА КУРСЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМЫТУ ЖОЛДАРЫ МЕН ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ

Орманова Г.К. - п.ғ.к., доцент,
Рамазанова С.А. - ф.-м.ғ.к., доцент
Мырзатаева А.Б. - 2-курс магистранты
Ө.Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент, Қазақстан.

Резюме

Функциональная грамотность в физике имеет решающее значение для понимания учащимися окружающего мира и достижения успехов в научных начинаниях. В этой статье рассматриваются различные методы и стратегии повышения функциональной грамотности учащихся в школьном курсе физики. Интегрируя интерактивные методы обучения, приложения реального мира и междисциплинарные связи, преподаватели могут способствовать более глубокому пониманию и признательности учащимся за концепции физики.

Sammary

Functional literacy in physics is crucial for students to comprehend the world around them and excel in scientific endeavors. This article explores various methods and strategies to enhance students' functional literacy in the school physics course. By integrating interactive learning techniques, real-world applications, and interdisciplinary connections, educators can foster a deeper understanding and appreciation of physics concepts among students.

Үкіметтің 2012 жылғы 25 маусымдағы № 832 қаулысымен бекітілген Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012 - 2016 жылдарға арналған ұлттық іс - қимыл жоспары қабылданды [1]. Жоспардың мақсаты - Қазақстанда мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту үшін қажетті жағдайлар жасау болып белгіленген. ол нақты әлемдегі мәселелерді сыни тұрғыдан шешу үшін ғылыми білімді қолдану қабілетін қамтиды. Қазіргі қарқынды дамып келе жатқан әлемде оқушылар технологиялық жетістіктерді бағдарлау және қоғамға елеулі үлес қосу үшін физиканың берік негізін құруы керек. Бұл мақалада мектеп физикасы курсында оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырудың мұғалімдерге арналған тиімді әдістері қарастырылады [2].

Практикалық эксперименттер мен демонстрациялар физиканы оқытуда баға жетпес құрал ретінде қызмет етеді, оқушыларға тек теориялық түсініктен тыс иммерсивті оқу тәжірибесін береді. Бұл интерактивті іс-шаралар оқушыларға физикалық құбылыстармен тікелей айналысуға мүмкіндік береді, осылайша басқаша түсініксіз болып қалуы мүмкін дерексіз ұғымдарды терең түсінуге ықпал етеді.

Практикалық эксперименттер арқылы оқушыларға жабдықты белсенді түрде басқаруға, нәтижелерді өз көздерімен көруге нақты уақыт режимінде талдауға кеңес беріледі. Бұл тәжірибелік оқыту тәсілі теориялық білімді нығайтып қана қоймайды, сонымен қатар физикада және одан тыс жерлерде табысқа жету үшін қажетті мәселелерді шешудің практикалық дағдылары мен сыни ойлау қабілеттерін дамытады [3].

Сонымен қатар, практикалық эксперименттер аспаптарды дұрыс өңдеу, деректерді жинау және талдау әдістері сияқты маңызды зертханалық дағдыларды дамытуға ықпал етеді. Ғылыми процеске белсенді қатыса отырып, оқушылар эксперименттік жұмыста талап етілетін қатаңдық пен дәлдікті тереңірек бағалайды, осылайша олардың жалпы ғылыми сауаттылығын арттырады.

Физиканы оқыту процесінде оқушылар функционалдық сауаттылығын дамыту мақсатында практикалық әдісті қолдану тиімді болып табылады. Бұл әдіс оқушылардың теориялық білімдерін практикада қолдану қабілетін қалыптастыруға, өлшеулер жүргізу мен талдауларды талдауға үйретуге бағытталған.

Практикалық эксперимент әдісін жүзеге асырудың мысалы ретінде ***"Маятниктің тербеліс периоды оның ұзындығына тәуелді ме?"*** деген зерттеу сұрағына негізделген тәжірибені зерттеуге болады. Бұл тәжірибе механика негізінде заңдылықты жақсартуға және функционалдық сауықтылықты арттыруға мүмкіндік береді.

Эксперимент жүргізу әдістемесі:

Эксперимент барысында оқушыларға маятниктің тербеліс периоды мен оның ұзындығы арасындағы байланысты анықтау міндеті қойылады. Оқушыларға бірінші рет берілген мәселе бойынша гипотеза ұсынады, кейіннен алынған деректерді талдайды.

Эксперименттік жұмыс бірнеше кезеңнен тұрады:

- ***Гипотеза жасау:*** Оқушылар маятниктің ұзындығы артқан сайын оның тербеліс периоды ұзарады деген болжам айтады.
- ***Өлшеу және деректер жинау:*** Әр түрлі ұзындықтағы маятниктердің тербеліс уақытын секундомер арқылы өлшеу. Әр саны бірнеше рет қайталанып, мән береді.
- ***Нәтижелерді өңдеу:*** Оқушылар алынған деректер негізінде кесте құрып, график тұрғызады.
- ***Қорытынды:*** График арқылы маятниктің тербеліс периоды оның ұзындығының түбіріне пропорционалды түрде жасау, бұл теориялық заңдылықпен ерекшеленеді.

Функционалдық сауаттылықты дамыту аспектілері.

Практикалық эксперимент жүргізу арқылы бірнеше маңызды дағдылар қалыптасады:

✓ *Ғылыми сауаттылық:* Эксперименттік зерттеу әдістерін қолдану, физикалық құбылыстарды талдау.

✓ *Математикалық сауаттылық:* Өлшеу өңдеу, математикалық есептеулер жүргізу, графиктер құру.

✓ *Ақпараттық талдау:* Алынған деректерді дұрыс рәсімдеу, талдау интерпретациялау.

✓ *Коммуникативтік құқық:* Экспериментпен дәлелді түрде баяндау, қорытындыларды түсіндіру, қолдану, практикалық эксперимент әдісін қолдану арқылы физикалық құбылыстарды тереңдетуге мүмкіндік береді, оларды функционалдық сауаттылығын кешенді түрде дамытуға мүмкіндік береді.

Практикалық демонстрациялар күрделі физикалық принциптерді нақты және қол жетімді түрде тиімді түрде көрсете алады [4]. Мысалы, Ньютонның қозғалыс заңдары немесе электромагниттік индукция сияқты іргелі ұғымдардың демонстрацияларының куәсі бола отырып, оқушылар негізгі принциптерді және олардың нақты әлемде қолданылуын жақсырақ түсіне алады.

Тұжырымдамалық түсінікті арттырумен қатар, практикалық эксперименттер мен демонстрациялар оқушылардың оқуға деген ынтасы мен қызығушылығын арттырады. Бұл іс-шаралардың интерактивті сипаты белсенді қатысуға және қызығушылыққа итермелейді, тіпті үлгерімі төмен оқушылардың қызығушылығы мен жігерін оятады [5].

Практикалық эксперименттер мен демонстрацияларды физиканың оқу бағдарламасына енгізу сонымен қатар ғылыми ізденісін арттырады. Оқушыларды сұрақтар қоюға, гипотезаларды тұжырымдауға және өз идеяларын тексеру үшін эксперименттер жасауға шақыра отырып, мұғалімдер оларға оқу жауапкершілігін өз мойнына алуға және қажетті зерттеу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Физика ұғымдарын нақты әлемдегі құбылыстармен байланыстыру абстрактілі теориялар үшін нақты контексттер беру арқылы оқу тәжірибесін байытады. Оқушылар қозғалыс, энергия және күштер сияқты принциптердің күнделікті сценарийлерде қалай болатынын көргенде, олардың түсінігі тереңдеп, қызығушылықтары артады [6]. Мысалы, ойын-сауық саябағындағы аттракциондардың физикасын талқылау оқушыларғакүш, центрге тартқыш үдеу және үйкеліс коэффицентң сияқты ұғымдарды қызықты және түсінікті контексте түсінуге көмектеседі.

Сол сияқты, смартфондар, автомобильдер немесе тіпті тұрмыстық техника сияқты технологиялардың артындағы физиканы зерттеу оқушыларға физиканың олардың өміріне

тікелей әсерін түсінуге мүмкіндік береді. Электромагнетизм, термодинамика және механика сияқты принциптердің осы құрылғылардың жұмысына қалай ықпал ететінін түсіну арқылы оқушылар тақырыпты практикалық тұрғыдан түсінеді [7].

Физиканы нақты әлемдегі құбылыстармен байланыстыру оқушыларды қоршаған әлем туралы сыни тұрғыдан ойлауға итермелейді. Мысалы, трафик ағынының физикасын зерттеу оңтайландыру стратегиялары, қоршаған ортаға әсері және қала құрылысы мәселелері бойынша пікірталастарды тудыруы мүмкін. Осындай мысалдарды қолдана отырып, оқушылар аналитикалық дағдыларды дамытады және физиканың қоғамдық мәселелерді шешудегі рөлін терең бағалайды.

Тұтастай алғанда, физика ұғымдарын нақты әлемдегі қолданбалармен байланыстыру түсінуді арттырып қана қоймайды, сонымен қатар оқушылардың қызығушылығы мен өзектілігін арттырады.

Интерактивті модельдеу және мультимедиялық ресурстар физиканы оқыту тәсіліндегі парадигманың өзгеруін білдіреді, бұл мұғалімдерге де, оқушыларға да көптеген артықшылықтар береді. Бұл инновациялық құралдар әртүрлі оқу стильдеріне сәйкес келетін динамикалық оқу тәжірибесін қамтамасыз етеді, бұл оқушыларға интерактивті, көрнекі және олардың жеке қарқыны мен қалауларына сәйкес реттелетін тәсілдермен күрделі тұжырымдамалармен өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді.

Виртуалды зертханаларды, модельдеулерді және интерактивті сабақтарды ұсынатын платформалар оқушыларға оқу процесін бақылауға мүмкіндік береді. Виртуалды ортада практикалық зерттеулер мен эксперименттер жүргізу арқылы оқушылар айнымалыларды анықтай алады, нәтижелерді бақылай алады, қауіпсіз және бақыланатын ортада физиканың негізгі принциптері туралы түсінік ала алады. Бұл олардың негізгі ұғымдарды түсінуін нығайтып қана қоймайды, сонымен қатар қызығушылығын оятады [8].

Сонымен қатар, интерактивті модельдеу мен мультимедиялық ресурстар абстрактілі теория мен нақты әлемдегі құбылыстар арасындағы алшақтықты жоюға мүмкіндік береді. Физикалық құбылыстардың көрнекі көріністерін және ғылыми процестердің динамикалық модельдеулерін қамтамасыз ете отырып, бұл құралдар оқушыларға түсіну қиын болуы мүмкін күрделі ұғымдарды елестетуге көмектеседі. Мысалы, планетарлық қозғалысты немесе электромагниттік өрістерді модельдеу оқушыларға іс-әрекеттегі дерексіз принциптердің куәсі болуға мүмкіндік береді, бұл оқу тәжірибесін анағұрлым айқын және тартымды етеді.

Концептуалды түсінуді арттырумен қатар, интерактивті модельдеу және мультимедиялық ресурстар белсенді оқыту мен проблемаларды шешу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Оқушыларды виртуалды ортадағы деректерді зерттеуге, тәжірибе жасауға және талдауға ынталандыру арқылы бұл құралдар сыни тұрғыдан ойлауға және зерттеуге негізделген оқытуға ықпал етеді [9]. Сонымен қатар, бұл ресурстардың интерактивті сипаты оқушыларға қате түсініктерді анықтауға, қателерді түзетуге және нақты уақыт режимінде түсініктерін нақтылауға мүмкіндік беретін жедел кері байланыс орнатуға мүмкіндік береді.

Бірлескен оқыту-интерактивті модельдеу және мультимедиялық ресурстар арқылы жеңілдетілген тағы бір негізгі аспект. Топтық іс-шаралар, құрдастарының пікірталастары және бірлескен жобалар арқылы оқушылар проблемаларды шешу, түсініктермен бөлісу және физика ұғымдары туралы түсініктерін тереңдету үшін құрдастарымен ынтымақтаса алады. Бұл топтық жұмыс пен қарым-қатынас дағдыларын дамытып қана қоймайды, сонымен қатар оқушылардың қоғамдастық сезімін және өзара қолдауын арттырады.

Сонымен қатар, компьютерлік модельдеу, деректерді тіркеу құралдары және білім беру материалдары сияқты технологияларды физика оқу бағдарламасына енгізу оқушылардың технологиялық сауаттылығын арттырады және оларды цифрлық дәуірге дайындайды. Озық құралдар мен платформаларды пайдалана отырып, мұғалімдер оқушылардың қызығушылығын оятатын және өмір бойы физикаға деген құштарлығын оятатын қызықты оқу тәжірибесін жасай алады [9].

Интерактивті модельдеу және мультимедиялық ресурстар сонымен қатар оқушыларға физика мен математика, инженерия, биология және қоршаған ортаны қорғау сияқты басқа салалардың өзара әрекеттесуін зерттеуге мүмкіндік беретін пәнаралық байланыстарды жеңілдетеді. Әр түрлі пәндердің өзара байланыстылығын көрсете отырып, бұл ресурстар оқушылардың оқу тәжірибесінің мазмұны мен өзектілігін қамтамасыз етеді, табиғат әлемін біртұтас түсінуге ықпал етеді және пәнаралық мәселелерді шешу дағдыларын ынталандырады.

Интерактивті модельдеу және мультимедиялық ресурстар оқушыларға тұжырымдамалық түсінуді жақсартатын, белсенді оқыту мен проблемаларды шешу дағдыларын дамытатын, ынтымақтастық пен коммуникацияны дамытатын, технологиялық сауаттылықты арттыратын динамикалық, тартымды және теңшелетін оқу тәжірибесін ұсына отырып, физиканы оқыту мен оқуда трансформациялық тәсілді ұсынады [10]. Осы инновациялық құралдардың күшін пайдалана отырып, мұғалімдер осы дағдылар мен біліммен жабдықталған ғылыми сауатты тұлғалардың жаңа буынын 21 ғасырда өркендеуге шабыттандыра алады.

Қазіргі қарқынды дамып келе жатқан әлемде физикадағы функционалдық сауаттылық оқушылар үшін ғылыми-техникалық прогреске негізделген қоғамның қиындықтарын шарлау үшін бұрынғыдан да маңызды. Практикалық эксперименттердің, нақты әлемдегі қолданбалардың, интерактивті модельдеулердің, бірлескен оқытудың, технологиялық интеграцияның және пәнаралық байланыстардың үйлесімі арқылы мұғалімдер мектеп физикасының оқу бағдарламасы аясында осы маңызды сауаттылықты дамытуға мүмкіндік алады. Қызығушылықты, сыни тұрғыдан ойлауды және проблемаларды шешу дағдыларын дамыта отырып, мұғалімдер оқушыларға нақты мәселелерді шешу үшін физика принциптерін қолдана алатын жан-жақты дамыған тұлға болуға мүмкіндік береді.

Бұл мақала физика бойынша білім берудің сапасы мен тиімділігін арттыруға ұмтылатын мұғалімдер үшін жан-жақты ресурс ретінде қызмет етеді. Осы стратегияларды жүзеге асыра отырып, мұғалімдероқушыларды тек академиялық талпыныстарында ғана емес, сонымен қатар болашақ мансаптарында да табысқа жетуге жақсырақ дайындай алады, оларды барған сайын күрделі және өзара байланысты әлемде өркендеу үшін қажетті білім мен дағдылармен жабдықтай алады.

Әдебиеттер

1.https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1200002012/links

2. Selevko G. G., Sovremennye obrazovatel’nye tehnologii Modern educational technologies Moscow, Narodnoe obrazovanie, 1998. S.25-27

3. Zair-Bek S., Mushtavinskaya I. Razvitie kriticheskogo myshleniya na uroke Development of critical thinking at the lesson| Toolkit for a teacher. – M.,2004.

4.The website of the international journal “Peremena” on the development of the critical thinking http://ct-net.net/ru/ct_tcp_

5.http://www.kmspb.narod.ru./posobie/priem.htm The methods of the technology DKT

6.The national plan of actions on the development of functional literacy for 2012–2016 in RK. P. 104-109

7. The quality of the pedagogical education: The problems and of the development. Materials of the International Science-Practical conference in May 18–19, 2004 — Almaty, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, 2004. P. 11

8. Deberdeyeva,T. H. Novye cennosti obrazovaniya v usloviyah informacionnogo obshestva New values of education in the realm of informational society 2005г. № Bassova E. A. Formirovaniye u podrostkovfunkcional’noi gramotnisti v sfere kommunicacyi The formational of functional literacy in teenagers in the sphere of communication|. St. Petersburg, 2012г. S. 54-60

9. Konflict vzaimodeistviya v pedagpgicheskom processe The conflict of interaction in the pedagogical process. M. Rybakova, 1991, Moscow. S.177-180

10. Медиженский С., Сассон И., Иегуда И., Учебные сообщества учителей для развития навыков мышления высокого порядка — Тематическое исследование школьных педагогических изменений, Interchange, 52 (4), -2021. -С.577–598.

ӘӨЖ 372.8:51

МЕКТЕП МАТЕМАТИКАСЫ ЭПИСТАҚЫРЫПТАРЫН ОҚЫТУ ПРОЦЕСІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ СТУДЕНТТЕРДІ ПРОЦЕСКЕ ЖҰМЫЛДЫРУ

А.Әмірбекұлы – п.ғ.к., доцент Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті
email: amirbekuly@inbox.ru
Д.Наркулова – магистрант, Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті
email: amirbekuly@inbox.ru

Түйін.

Қазіргі білім беру жүйесінде математиканы оқыту тек теориялық білім берумен шектелмеуі керек. Оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру үшін эпистақырыптық тәсілді қолдана отырып, оларды оқу процесіне белсенді түрде тарту қажет. Бұл тәсіл оқушыларға математиканың логикалық құрылымын түсінуге, оның әртүрлі салалары арасындағы байланысты көруге және өмірлік тәжірибеде қолдануға мүмкіндік береді. Дегенмен, студенттерді оқу процесіне жұмылдырудың өзіндік қиындықтары бар. Оқушылардың көбісі математиканы өмірмен байланыстырмайды, сондықтан мүддесін жоғалтады. Осы мәселені шешу үшін конструктивті оқыту әдістерін, практикалық есептерді, жобалық жұмыстарды және интерактивті тәсілдерді қолдану маңызды.

Резюме.

В современной системе образования преподавание математики не должно ограничиваться только теоретическими знаниями. Для повышения интереса учащихся к предмету необходимо активно вовлекать их в учебный процесс, используя эпистемический подход. Такой подход позволяет учащимся понять логическую структуру математики, увидеть взаимосвязь между ее различными областями и применить ее на жизненном опыте. Однако мобилизация студентов в учебный процесс имеет свои трудности. Большинство учащихся не связывают матматику с жизнью и поэтому теряют интерес. Для решения этой проблемы важно использовать конструктивные методы обучения, практицеские задачи, проектные работы и интерактивные подходы.

Summary.

In the modern education system, teaching mathematics should not be limited to theoretical knowledge alone. To enhance students' interest in the subject, it is essential to actively engage them in the learning process by using an interdisciplinary approach. This method helps students understand the logical structure of mathematics, see the connections between its various fields, and apply their knowledge in real-life situations. However, engaging students in the learning process comes with its own challenges. Many students do not associate mathematics with real life, which leads to a loss of interest. To address this issue, it is important to use constructive teaching methods, practical problems, project-based work, and interactive approaches.

Кіріспе.

Қазіргі заманғы білім жүйесі процедуралық білімге қарағанда тұжырымдамалық білімге баса аударады. оқушылардың практикалық дағдыларын қалыптастырудан гөрі теориялық білім беруге бағытталған. Көптеген оқушылар математика сабақтарында: "Бұл маған өмірде керек пе?" деген сұрақ қояды. Мұндай сұрақтардың пайда болуын – математиканың өмірмен байланысының жеткіліксіз екендігінің көрінісі деп түсінген дұрыс. Осыған байланысты, математиканы оқыту процесін шынайы өмірмен байланыстыру маңыздылығы арта түседі. Бұл мәселені шешу бағытында әлемдік білім жүйесінде айтарлықтай жұмыстар жүргізілуде.

STEM-білім беру әдісі (Science, Technology, Engineering, Mathematics) – математиканы ғылыммен, техникамен және инженериямен байланыстырудың тиімді жолы. Бұл әдіс оқушыларға теориялық білімді практикалық дағдылармен ұштастыруға мүмкіндік береді. Мысалы, робототехника немесе бағдарламалау арқылы оқушылар математикалық есептерді нақты жобаларда қолдануды үйренеді. Мұндай тәжірибе оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытып, болашақта кәсіби бағдарлануына ықпал етеді. Сонымен қатар, STEM

тәсілдері оқушыларды командалық жұмысқа, зерттеу дағдыларына және инновациялық ойлауға үйретеді.

PISA және TIMSS халықаралық зерттеулері өмірдің жылдам өзгеріп орыуы себепті, болашақтың анықталмағандығына баса назар аударып, келесі метапәндік құзыреттерді алға қояды[1]:

- Жаңа құндылықтар жасау – шығармашылық ойлау және инновациялық шешімдер табу қабілетін қалыптастыру.
- Мәселелерді шешу – аналитикалық ойлау, логикалық негіздеу және математикалық модельдеу қабілеттерін қалыптастыру.
- Жауапкершілік қабылдау – өзін-өзі реттеу, дербес шешім қабылдау және ұжымдық жұмыс істеу қабілеттерін қалыптастыру.

Қазақстандық білім жүйесінің басты мақсаты – өзгермелі әлеуметтік-экономикалық жағдайларға бейімделе алатын, жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыру. Бұл үшін 2023-2029 жылдары білім жүйесін жетілдіру, оқушылардың рухани және әлеуметтік дамуына жағдай жасау көзделген. Педагогтердің рөлі өзгеріп, олар оқушылардың қызығушылықтары мен қабілеттерін ескеретін фасилитатор ретінде әрекет етеді. Оқушыларға жеке оқу траекторияларын ұсыну арқылы сараланған білім беру жүйесі енгізіледі. Жаңартылған білім беру моделі оқушылардың өмірлік құзыреттерін дамытып, олардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған[2].

Конструктивті оқыту әдісін енгізудің басты мақсаты – оқушыларды белгісіздік жағдайында дұрыс шешім қабылдауға және күрделі мәселелерді тиімді шешуге үйрету. Бұл әдістің негізгі қағидалары Д.А. Сретенская[3], И.В. Трайнев[4] және А. Әмірбекұлы[5] сияқты педагог ғалымдардың еңбектерінде қарастырылған.

Конструктивті оқыту әдісінің басты ерекшелігі – оқушыларға дайын білім берілмей, керісінше олар оны өз бетімен немесе топтық жұмыстар арқылы игереді. Сондықтан оқыту процесі оқушылардың танымдық және коммуникативтік тәжірибесіне негізделіп, олардың қажеттіліктеріне сай ұйымдастырылуы тиіс[6].

Н.П. Шаталова[7] конструктивті оқыту әдісінің бірнеше маңызды қағидаларын атап көрсетеді:

1) Саналы қажеттілік – адам тек білімге деген қажеттілікті сезінгенде ғана тиімді оқиды.
2) Потенциалды мүмкіндіктер мен мақсат қою – оқыту процесі оқушылардың қабілеттеріне және мақсаттарына сәйкес ұйымдастырылады.
3) Мүдделік басқару – оқыту процесі оқушының ішкі мүддесін оятып, жүйелі түрде жүргізілуі тиіс.
4) Таңдау еркіндігі – оқушы оқу ортасын, әдісін, қарқынын және мазмұнын таңдау құқығына ие болуы керек.
5) Ақпараттың білімге айналуы – алынған ақпарат тек белсенді әрекет барысында нақты білімге айналады.
6) Қарама-қайшылықтардың бірлігі – оқыту процесінде әртүрлі әдістер мен тәсілдердің үйлесімділігі қамтамасыз етіледі.

Қазіргі таңда мектеп математикасын оқытуда басты мәселе – оқытылатын тақырыптардың көптігі мен оларды игеруге бөлінген оқу уақытының шектеулілігі. Бұд жағдай, оқушыларға кең ауқымды математикалық ұғымдарды түсіне отырып игертуге мүмкіндік бермейді.

Бұл мәселені шешудің бірден-бір жолы – математиканы эпистақырыптар негізінде оқыту. Эпистақырыптар – математикадағы, оқушыны өмір бойы сүйемелдеп жүретін, кілттік ұғымдар мен идеялар: сандық информация, сан және фигура. Мұндағы сан – нақты өмірдегі кез-келген заттар құрастырылатын элементар құрылымдардың, фигура – элементар құрылымдардан құрастырылатын құрама құрылымдардың математикалық модельдері. Сандық информация – құрылымдық модельдердің өлшем, шама түрінде берілетін сипаттамалары.

Эпистақырыптар мәніне өмірлік мәселелерді шешу негізінде біртіндеп ену, оқушыларға академиялық білім алумен шектелмей, қоршаған ортаны жүйелі түрде танып білуге, алған

білімін алдағы өмірінде қоршаған ортамен бірлесе отырып пайдалануға, ұзақ мерзімдік мақсаттар қоюға мүмкіндіктер береді.

Мектеп математикасы эпистақырыптарын оқытуда фасилитатордың рөлі ерекше. Фасилитатор тек ақпарат беруші болумен қатар, оқушының танымдық қабілеттерін дамытатын жетекші болуы да тиіс. Мысалы, проблемалық оқыту әдісі арқылы оқушыларды нақты мәселелерді шешуге тарту, жоба әдісімен топтық жұмыстар ұйымдастыру олардың белсенділігін арттырады. Сонымен қатар, математикалық ұғымдарды көрнекілендіру, яғни графиктер, модельдер, анимациялар пайдалану – түсінуді жеңілдетеді және оқушылардың қызығушылығын оятады[8-9].

Олай болса, оқушыларды мектеп математикасының эпистақырыптары мазмұнын ашатын ашық мәселелерді шешуге оқыту, оқушылардың оқуға қызығушылықтары мен қабілеттерін қалыптастыратын фасилитатор даярлау, қазіргі заманауи білім жүйесінің өзекті мәселесі.

Ұсынылып отырған жұмыс осы өзекті мәселені шешуге арналған.

Негізгі бөлім.

Әрине, мектеп математикасының эпистақырыптары мазмұнын ашатын ашық мәселелерді шешуге оқыту, оқушылардың оқуға қызығушылықтары мен қабілеттерін қалыптастыратын фасилитатор даярлау, осы процестің қалай ұйымдастырылып, іске асырылатындығына байланысты екендігі түсінікті.

Олай болса, мектеп математикасының эпистақырыптарын оқытудың өзіне тән ұстанымы, құралдары және әдістері болуы тиіс.

Мектеп математикасының эпистақырыптарын оқыту білім жүйесіндегі экзистенциалдық, конструктивтілік және акмеологиялық ұстанымдарға негізделген.

Экзистенциалдық ұстанымның негізгі қағидасы – адам өміріндегі кез-келген қиындықтар шешілмеген немесе дұрыс шешілмеген маңызды, экзистенциалды (ішкі) мәселелердің салдары болып табылады. Сондықтан педагогтың міндеті – әрбір оқушының мінез-құлқын сипаттаушы ретіндегі қазіргі ахуалын, осы ахуалды тудырушы субъективті себептерді көре білу.

Конструктивтілік ұстанымның негізгі қағидасы – білімді оқушыға дайын түрде беру мүмкін емес. Оқушы өзінің экзистенциялық мәселелерін шешу барысында өз білімін нәтижелі құрастырады және дамытады. Сондықтан, оқушының өз білімін құрастырып дамытуына қолайлы жағдай жасау өте маңызды.

Акмеологиялық ұстаным негізгі қағидасы – оқушы информациялық-коммуникациялық ортада білімпаздықтың бір шыңынан екінші шыңына қарай қозғалуға өз өмірімен қызметін ұйымдастыруға, ең жоғары жетістіктерге жете отырып, өзін-өзі жасап шығаруға қабілетті өмірлік субъект. Мектеп математикасының эпистақырыптарын оқыту оқушының информациялық-коммуникациялық ортада өзін-өзі дамытуына бағытталған.

Келтірілген ұстанымдарға сай, мектеп математикасының эпистақырыптарын оқыту кезеңдермен іске асырылатын 6 сабақ түрінде ұйымдастырылады.

1-сабақ. Екі сабақтан тұратын топтық-дәріс сабағы. 1-сабақтың мақсаты: оқушыларды эпситақырыпты оқыту себептерімен алдын ала таныс-тыру, олардың ішкі танымдық мүдделілігін ояту. Оқушылар сабаққа келесі іс-әрекеттер арқылы жұмылдырылады:

A. Өмірлік мәселелер мысалдарын келтіру.

B. "Сендерге мектепте осындай мәселелерді шешуге үйретті ме? сұрағын қою. Көпжағдайда "Үйреткен жоқ" деген жауап алынады.

C. Осы жағдайды анықтағаннан кейін, мектептегі білім мазмұнымен эпистақырыптардың ашық мәселелерін шешу мүмкіндігі арасындағы қайшылықтар сипатталынады.

D. Оқушыларды түрлі көзқарастарды, ұстанымдармен әдістерді талқылауға жұмылдыра отырып, өмірдегі өзекті проблемаларды, тапсырмалар ұсыну.

2-сабақ. Топтық-танымдық сабақ. Сабақтың мақсаты – оқушыларды танымдық іс-әрекеттің материалданған негіздерімен қамтамасыз ету.

Жұмылдыру іс–әрекеттері:

А. Ашық және тұйық есептер, ақиқат және ақылға қонымды пайымдау, ашық мәселені құрастыру және шешудің жалпыланған алгоритмі, туралы түсінік беру.

В. Ашық есептерді шешу нәтижесі ретінде мәселе мәтінінде қойылған сұрақтарға жауап орнына, оларды конструктивті шешу алгоритмін қабылдау.

3-сабақ. Ауыспалы жұптық қалыптастырушы. Сабақ мақсаты – дауыстап сөйлеу іс-әрекетін, "Мен" тұжырымын қалыптастыру.

Жұмылдыру іс–әрекеттері:

А. Кез келген мәселені шешу алгоритмін пайлаланып, тура, кері, жалпылама, ашық мәселелер төрттігін шешу. Тура, кері, жалпылама мәселелер зерттеу мәселері болуы тиіс. Мәселелер натурал, бүтін, бөлшек сандар жиындарында шешілуі қажет. Осы арқылы нақты мәселені шешу алгоритмі дамиды.

В. Топтың ауыспалы жұптарға бөлінуі және жұп мүшелерінің әрқайсысының кезек-кезек педагог пен білімгер рөлін атқаруы – олардың әрқайсысы екіншісіне тапсырма береді, екіншісі тапсырманы сол жерде орындайды.

С. Нәтижені баяндау. Тапсырма орындалып біткен соң, нәтижені бір-біріне немесе педагогке дауыстап өз атынан айту. Бұл әрі информация, әрі сөздік іс-әрекет. Информация тыңдаушыға түсінікті болуы тиіс.

3-сабақта сыртқы, материалданған іс-әрекеттің сөздік іс-әрекетке өтуі түріндегі секіріс болады. Игерілетін іс-әрекет жалпыланады, алайда қысқармаған, баяу түрде қалады.

4-сабақ. Минитоптық – қалыптастырушы. Сабақ мақсаты – дауыстап сөйлеу іс-әрекетін, "Біз" тұжырымын қалыптастыру.

Жұмылдыру іс–әрекеттері:

А. Топты күнелту, қауіпсіздік, табыс әкелетін материалдық игілік түріндегі ашық мәселер бойынша бірнеше ауыспалы минитоптарға бөлу.

В. Сабақты минилекция және минипрактикалық түрде өткізу.

- *Минилекциялық сабақ.* Минилекцияларды оқушылар бір сабақта оқиды. Минилекция қисыны педагог лекциясындағыдай. Айырмашылық – оның нақты типтегі ашық мәселеге бағытталатындығында.

Алдын-ала бекітілген оқушылар лекцияның классиктер цитаталары-мен, педагогикалық практика көрсетілімдерімен толықтырылған фрагменттерін даярлайды. Лекция фрагменті өзектілік, айбындылық, қисындылық, өзектілік, мәліметтілік, коммуникативтілік критерийлерін қанағаттандыруы тиіс.

Кез-келген оқушы(квазилектор) лекция фрагментін оқиды. Квазилектор минилекциясын бағалау үшін топ екіге бөлінеді. Бірінші топ мүшелері лекция идеясының маңыздылығы мен болашағын негіздейді. Бірінші топ мүшелері лекциядағы логикалық кемшіліктерді, айтылған ойдағы кемшіліктер мен шектемелерді ашады.

Алдын-ала хабарланған минилекция тақырыбы бойынша бірнеше оқушы, педагог қатысуымен, минилекция контентіне сүйене отырып талданатын көрсетілім (презентация) даярлайды.

Осылайша, 2-сабақта оқушыларға көпшілік алдында сөйлеу және көптеген тыңдаушылармен қарым-қатынас жасау тәжірибесі қалыптасады.

- *Практикалық сабақ.* Квазилектор минилекция типіне сәйкес проблема қояды. Оқушылар проблеманы шешу жолдарын айқындап, оны іске асыруы тиіс.

Проблеманы түрлі жолдармен шешілген соң, ең маңызды мәселе – әрбір шешім шығынын анықтау мәселесі пайда болады. Шешімнің ең аз шығынды жолын іске асыру – игілікті іс.

Проблеманы шешу жолдары мен олардың нәтижелерін бағалау үшін топ төрт ауыспалы минитоптарға бөлінеді.

1-топ. Жаңашылдар. Бұл топ мүшелері өз шешімдерін басқа білімгерлерге презентациялайды.

2-топ. Пессимисттер. Бұл топ мүшелері проблеманы шешу барысында жіберілген теріс, ойластырылмаған, ескерілмеген сәттерді айқындайды.

3-топ. Оптимисттер. Бұл топ мүшелері проблеманы шешу барысында қол жеткізілген оң алға басушылық сәттерді айқындайды.

4-топ. Эксперттер. Бұл топ мүшелері шешімді презентациялау барысында алынған информацияны талдап жалпылайды. Әрбір минитоп жұмысын Блум таксономиясы критерийлері негізінде, топ алдына қойылған мақсат тұрғысынан бағалайды. Өз пікірін негіздейді.

Осылайша, 4-сабақта әрбір оқушы өзін түрлі рөлдерде байқап көреді және өз ойын түрлі көзқарастан көруге мүмкіндік алады.

5-сабақ. Жекелей – қалыптастырушы. Сабақ мақсаты – сыртқы іс-әрекетті сыбырлай сөйлеу түрінде қалыптастыру.

Жұмылдыру іс–әрекеттері. Оқушы, ашық мәселенің шешу алгоритмін сыбырлап айтады. Іс-әрекет жинақталынып, жылдамдығы жоғарылап, автоматтандырылып қатесіз іске аырылады. Қателік пайда болған жағдайда, алдыңғы кезеңдердің сәйкес біреуіне өту қажет.

6-сабақ. Жекелей – қалыптастырушы. Сабақ мақсаты – сыртқы іс-әрекетті іштей сөйлеу, яғни ойлау түрінде қалыптастыру.

Жұмылдыру іс–әрекеттері. Оқушы ашық мәселенің шешу алгоритмін сыбырлап та айтпай, тек нәтижені айтады. Сабақ іс-әрекеттің жылдам және қатесіз іске асырылуына қол жеткен кезде аяқталады.

Бөлім соңында, жұмыс идеясын ашатын мысал келтірелік.

Төрт дос құс атуға шықты. Олардың біреуі - 4, екіншісі – 3, үшіншісі – 1 үйрек атып алды. Төріншісі – бірде-бір үйрек атып ала алмады.

1. Достар атып алған үйректерімен үйлеріне қайтты. Әрбір үйректің құны қандай?

2. Достар атып алған үйректерді теңдей бөлісіп, үйлеріне қайтты. Әрбір үйректің құны қандай?

3. Төртінші дос үйректерді түгелдей 16 мың теңгеге сатып алды. Әрбір үйректің құны қандай?

4. Достар атып алған үйректерін пісіріп, тамақтанды. Төртінші дос достарына риза болып, 16 мың теңге берді де, “Сыйластықпен бөлісіп алыңдар.” деген тілек айтты. Сен достардың бірі болсаң, 16 мың теңгені қалай бөлісетін едің?

Міне осылайша, бір оқиғадан 4 ашық мәселе (есеп емес) құрастырылды.

Қорытынды.

Сонымен, мектеп математикасы эпистақырыптарын конструктивті оқыту процесін тиімді ұйымдастыру және оқушыларды осы процеске белсенді жұмылдыру – қазіргі білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі. Математиканы өмірмен байланыстыра отырып оқыту оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың сыни ойлау қабілеттерін дамытуға да ықпал етеді[10]. Нәтижесінде, оқушылар математика пәнін тек теориялық тұрғыдан емес, практикалық тұрғыдан да меңгеріп, алған білімдерін өмірде қолдана алатын болады.

Мектеп математикасы эпистақырыптарын ұйымдастыру және оқушыларды осы процеске жұмылдыру үшін:

1. Мектеп математикасына математикалық эпистақырыптарды енгізу – оқушыларға олардың ішкі байланыстарын көрсет;.

2. Конструктивті оқыту әдістерін қолдану – білімнің практикамен байланысын арттыру;

3. Математиканы өмірмен байланыстыру – оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру;

4. Мұғалімнің кәсіби деңгейін көтеру – оқытудың заманауи әдістерін пайдалану аса маңызды.

Оқыту барысында интерактивті әдістерді – диалогтық оқыту, проблемалық жағдаяттарды шешу, топтық жұмыстар ұйымдастыру сияқты тәсілдер – қолдану, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын оятып, белсенді қатысуын қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер

1.Проект «Будущее образования и навыков: Образование-2030». Организация экономического сотрудничества и развития, 2018г.

2.Концепция развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023 – 2029 годы. Утверждена постановлением Правительства Республики Казахстан от 28 марта 2023 года № 249.

3.Сретенская Д.А. Конструктивная педагогика как основа повышения качества обучения в вузе // Саратовский научно-медициский журнал. -№4, 2011. – С.988-991.

4.Трайнев И.В. Конструктивная педагогика. Учебное пособие. – М.: Сфера, 2004. 320 стр.

5.Амирбекулы А. Конструктивное обучение эпистем школьной математики. Монография. Шымкент: издательство ЮКГПУ, 2023. – 83 стр.

6.Б. Козаков. Интеллектуальность – что это за качество? Как стать интеллектуальным человеком?

7.Шаталова Н.П. Азбука конструктивного обучения. Монография. – Красноярск: ООО «Научно-иннавационный центр», 2011. – 204 стр.

8.Рудинский И. Д., Давыдова Н. А., Петров С. В. Компетенция. Компетентность. Компетентностный подход. Москва. Горячая линия – Телекеом. 2019. 240 стр.

9.Амирбекулы А., Кадирбаева Р.И.Формирование профессиональной компетентности будущих учителей посредством разработки информационно-коммуникационных предметных сред. Монография. – Шымкент: Алем, 2020. – 204 стр.

10.Сартр Ж.П. Экзистенциализм - это гуманизм // Сумерки богов: Сборник // Ф. Ницше, З. Фрейд, Э. Фромм и др. Сост., общ.ред. и предисл. А. А. Яковлева. –М.: Политиздат, 1989. – С.319-344.

ФИЗИКА САБАҚТАРЫНДА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ТҰРАҚТЫ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Исхабаева Нурлай Жуманалиевна

Түркістан облысы, Арыс қаласы С.Қожанов атындағы жббм физика пәні мұғалімі

Түйін

Бұл мақалада физика сабақтарында экологиялық білім берудің маңыздылығы қарастырылады. Тұрақты даму мәселелері мен олардың физикалық заңдармен байланысы талданады. Сондай-ақ, оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастыруға ықпал ететін әдістемелік тәсілдер ұсынылады.

Abstract

This article discusses the importance of environmental education in physics lessons. Issues of sustainable development and their connection with physical laws are analyzed. Additionally, methodological approaches that contribute to the formation of students' environmental awareness are proposed.

Қазіргі таңда экологиялық мәселелер жаһандық маңызға ие болып отыр. Адамзаттың табиғатқа әсері күн санап артып, экожүйелердің тұрақтылығына қауіп төндіруде. Осыған байланысты білім беру жүйесінде, әсіресе жаратылыстану ғылымдарында, экологиялық білім берудің маңыздылығы артып келеді. Физика пәні арқылы экологиялық сауаттылықты арттыру – оқушыларға табиғи заңдылықтарды түсіндіріп қана қоймай, олардың қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарауын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Экологиялық білім берудің маңызы

Экологиялық білім беру – қоршаған ортаға саналы көзқарасты қалыптастыруға бағытталған білім жүйесі. Ол келесі міндеттерді шешуге көмектеседі:

- Табиғат заңдылықтарын түсіну;
- Қоршаған ортаны қорғауға деген жауапкершілікті қалыптастыру;
- Экологиялық мәселелерді шешуге ғылыми тұрғыдан қарау;
- Тұрақты даму қағидаларын ұстану.

Физика және тұрақты даму

Физика – табиғат құбылыстарын зерттейтін ғылым. Оның тұрақты даму мәселелерімен байланысы өте тығыз. Физика заңдары арқылы біз:

- Энергияның сақталу және түрлену заңдарын;
- Жаңартылатын және жаңартылмайтын энергия көздерін;
- Климаттың өзгеру себептерін;
- Өндіріс пен тұтыну процестерінің қоршаған ортаға әсерін түсіндіре аламыз.

Физика сабақтарында экологиялық мәселелерді талқылау оқушылардың ғылыми ойлау қабілетін арттырып, олардың экологиялық мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді.

Физика және тұрақты даму тақырыбы өте өзекті және кең ауқымды қамтиды. Міне, тағы бірнеше аспект:

Жаңартылатын энергия көздері: Физика жаңартылатын энергия көздерін түсінуде маңызды рөл атқарады. Мысалы, жел, күн және су энергиясы сияқты ресурстарды зерттеу арқылы физика олардың тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Мысалы, күн панельдерінің жұмыс істеуін физика заңдарымен түсіндіріп, олардың энергия өндіру тиімділігін арттыру жолдары зерттелуде.

Энергияның сақталу заңы және тұрақты даму: Энергияның сақталу заңы бойынша энергия жойылмайды, ол тек басқа түрге айналады. Бұл принцип өндірісте және тұтынуда энергияны үнемдеп қолданудың маңыздылығын көрсетеді. Қалдықсыз технологияларды әзірлеу осы заңдарды ескерусіз мүмкін емес.

Климаттың өзгеруі: Физикалық құбылыстарды зерттеу климат өзгерісінің себептерін түсінуге көмектеседі. Мысалы, атмосферадағы парниктік газдардың энергия балансын бұзуын, жылудың жер бетіне қалай таралатынын зерттеу климат моделдерін жақсартуға ықпал етеді.

Энергияны сақтау және аккумуляциялау: Физика жаңа, тиімді аккумуляторлар мен энергия сақтау жүйелерін жасауға мүмкіндік береді. Бұл, өз кезегінде, тұрақты даму процесін тездетіп, жаңартылатын энергия көздерін одан әрі таратуға ықпал етеді.

Экологиялық білім беру: Физиканы оқыту барысында тұрақты дамудың экологиялық аспектілерін талқылау арқылы оқушылардың қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарауына ықпал етуге болады. Мысалы, энергияны үнемдеу немесе тұрмыстағы экологиялық таза технологияларды қолдану бойынша қарапайым эксперименттер оқушылардың ой-өрісін кеңейтеді.

Физика тұрақты даму үшін ғылыми негіз ұсынады және оның заңдарын дұрыс пайдалану арқылы табиғатты сақтау мен әлемді жақсартуға мүмкіндік жасайды. Қандай аспектіні тереңірек қарастырғымыз келеді?

Экологиялық білім беру әдістері

Физика сабақтарында экологиялық білім беру үшін келесі әдістерді қолдануға болады:

1. **Жобалық жұмыс** – оқушылар экологиялық мәселелерге қатысты жобалар әзірлеп, оларды сыныпта талқылайды.
2. **Эксперименттік зерттеулер** – қоршаған ортадағы физикалық процестерді зерттеу арқылы оқушылар экологиялық заңдылықтарды түсінеді.
3. **Кейстік әдіс** – нақты экологиялық жағдайларды талдау, мысалы, климаттың өзгеруі, ластану проблемалары.
4. **Интерактивті сабақтар** – экологиялық мәселелерді шешуге бағытталған рөлдік ойындар мен пікірталастар.

Қорытынды

Физика сабақтарында экологиялық білім беру – оқушылардың экологиялық сауаттылығын арттырудың тиімді жолы. Табиғи заңдылықтарды түсіну арқылы олар қоршаған ортаны қорғаудың маңыздылығын ұғынады. Сондықтан білім беру жүйесінде экологиялық аспектілерге ерекше мән беру қажет.

Әдебиеттер:

1. Кенесариев У.Е., "Экологиялық білім беру". Алматы: Мектеп, 2015.
2. Назарбаев Н.Ә., "Тұрақты дамудың маңызы". Астана: Елбасы НҚ, 2012.
3. Бейсенова Ә.С., "Қоршаған орта және экология". Алматы: Қазақ университеті, 2018.
4. Мухамбетжанова С., "Физика және тұрақты даму". Астана: Білім, 2020.
5. Айтхожина К., "Оқушыларға экологиялық білім беру әдістері". Алматы: Ғылым, 2017.

МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА КРЕАТИВТІ ТАПСЫРМАЛАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОЙЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ

Турлыбекова Ляйла Абдыманаповна
Түркістан облысы, Қазығұрт ауданы Шарбұлақ жалпы білім беретін мектебінің математика пәні мұғалімі

Резюме

Математика предмет – это не только решение числовых задач и формул, но также дисциплина, направленная на развитие логического мышления, аналитических способностей и навыков поиска креативных решений. Применение креативных заданий на уроках математики способствует углублению мыслительных навыков учащихся, развитию их творческих способностей, а также позволяет всесторонне освоить математические знания.

Abstract

Mathematics is not just about solving numerical problems and formulas, but also a subject aimed at developing logical thinking, analytical skills, and the ability to find creative solutions. The use of creative tasks in mathematics lessons helps deepen students' thinking skills, enhances their creative abilities, and provides an opportunity to acquire a comprehensive understanding of mathematical knowledge.

Қазіргі білім беру жүйесінде математика пәнінің рөлі тек сандық есептеулермен шектелмейді. Бұл пән оқушыларға тек теориялық білімді ғана емес, олардың ақыл-ойын, аналитикалық және шығармашылық дағдыларын дамытуға бағытталған. Математика сабағында креативті тапсырмаларды қолдану оқушылардың ойлау қабілетін арттырып, оларды тиімді әрі қызықты түрде білім алуға ынталандырады.

Креативті тапсырмалар оқушыларға жаңа білімді шығармашылық тұрғыда меңгеруге, өз ойларын еркін жеткізуге, сыни тұрғыдан ойлауға мүмкіндік береді. Бұл тапсырмалар оқушылардың математикалық тұжырымдар мен концепцияларды кеңінен және терең түсінуіне әсер етеді. Математика сабағында креативті тапсырмаларды қолданудың маңызы туралы сөз қозғау барысында, сонымен қатар олардың тиімділігін нақты мысалдармен дәлелдеу қажет.

2. Математика сабағында креативті тапсырмалардың мәні мен маңызы

2.1 Креативті тапсырмалардың анықтамасы

Креативті тапсырмалар – бұл оқушыларды тек белгілі бір математикалық ұғымды түсінуге ғана емес, сонымен қатар шығармашылықпен, логикалық тұрғыдан ойлауға, жаңа шешімдер мен идеялар ұсынуға бағытталған тапсырмалар. Олар оқушыларды белгілі бір тақырыпты терең зерттеуге, шешімдерді әртүрлі жолдармен іздеуге, жаңа көзқарастарды қолдануға мәжбүр етеді. Математика сабағында креативті тапсырмаларды қолдану

оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады және олардың ойлау дағдыларын дамытады.

2.2 Креативті тапсырмалардың білім беру процесіндегі рөлі

Математика сабағында креативті тапсырмаларды қолдану білім беру процесін тиімді ете отырып, оқушылардың математикалық білімін жүйелі түрде тереңдетеді. Бұл тапсырмалар оқушыларға тек шешім табу ғана емес, сондай-ақ қиындықтарды жеңу, шығармашылықпен ойлау және әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолдану мүмкіндігін береді. Математика сабағында шығармашылық тапсырмаларды қолдану оқушылардың абстрактілі ойлауын дамытуға және оларды өз ойларын дұрыс әрі дәл айтуға ынталандырады.

2.3 Ойлау дағдыларын дамытудағы креативті тапсырмалардың маңызы

Креативті тапсырмалар оқушыларды ойлаудың әртүрлі деңгейлеріне бағыттайды. Олар сыни ойлауды дамытуға көмектеседі, яғни оқушылар мәселелерді әртүрлі тұрғыдан қарастыруды үйренеді. Математика сабағындағы креативті тапсырмалар оқушылардың математикалық ұғымдарды терең түсінуіне ғана емес, олардың күнделікті өмірде кездесетін мәселелерді шешуде математикалық тәсілдерді қолдануына мүмкіндік береді.

3. Математика сабағында қолданылатын креативті тапсырмалардың түрлері

3.1 Логикалық тапсырмалар

Логикалық тапсырмалар – бұл ойлауды дамытатын тапсырмалар, олар оқушылардың аналитикалық және сыни ойлау қабілеттерін арттырады. Логикалық тапсырмаларда оқушылардан белгілі бір мәселені шешуде тек стандартты әдістерді емес, өздеріне тән әдіс-тәсілдермен шешім табу талап етіледі. Бұл тапсырмалар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін арттырады және олардың математикаға деген қызығушылығын оятады.

3.2 Проблемалық тапсырмалар

Проблемалық тапсырмалар оқушыларды белгілі бір мәселені шешу үшін өз ойларын қолдануға мәжбүр етеді. Мұндай тапсырмалар оқушылардың сыни ойлауын дамытып, өз пікірлерін дәлелдеу мен қорғауға мүмкіндік береді. Проблемалық тапсырмаларды қолдану оқушылардың есептерді шешуде өз әдісін табуына мүмкіндік береді.

3.3 Дидактикалық ойындар

Дидактикалық ойындар оқушыларға математика пәнін ойын түрінде үйренуге мүмкіндік береді. Бұл тапсырмалар оқушылардың қызығушылығын оятып, оларды пәнді тереңірек меңгеруге ынталандырады. Дидактикалық ойындар арқылы оқушылар қиын есептерді шешу кезінде шығармашылықпен ойлауға үйренеді.

3.4 Суреттер мен графиктер арқылы тапсырмалар

Суреттер мен графиктерді қолдану арқылы математика сабағында креативті тапсырмаларды ұйымдастыру оқушылардың визуалды ойлауын дамытуға мүмкіндік береді. Бұл тапсырмалар оқушыларды математикалық ұғымдар мен процестерді нақты түрде көруге, оларды дұрыс талдап, түсінуге мүмкіндік береді.

3.5 Құрастыру тапсырмалары

Құрастыру тапсырмалары оқушыларға белгілі бір математикалық ұғымдарды құрастыруға мүмкіндік береді. Бұл тапсырмалар арқылы оқушылар тек теориялық білімдермен шектелмей, оларды іс жүзінде қолдануды үйренеді. Құрастыру тапсырмалары шығармашылықпен ойлауды дамытады және математикалық білімді терең меңгеруге ықпал етеді.

4. Креативті тапсырмаларды қолданудың әдістемелік тәсілдері

4.1 Топтық жұмыстар мен жобалар

Топтық жұмыс кезінде оқушылар бірлесіп жұмыс істей отырып, әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолдана алады. Топта жұмыс істей отырып, олар бір-бірінен үйренеді және әртүрлі пікірлерді тыңдайды. Топтық жұмыстар креативті тапсырмаларды орындауда оқушылардың ынтымақтастығын, өзара көмегін арттырады. Сонымен қатар, жобалық жұмыстар оқушылардың мәселелерді шешуде өз шығармашылығын қолдануына мүмкіндік береді.

4.2 Кейс-стадилар мен зерттеу жобалары

Кейс-стадилар мен зерттеу жобалары оқушыларды нақты өмірдегі жағдайларды зерттеуге және математикалық тәсілдермен шешім қабылдауға ынталандырады. Мұндай жұмыстар оқушылардың математикалық ойлауын, зерттеу қабілеттерін және шығармашылық шешімдер қабылдау дағдыларын дамытады.

4.3 Оқыту технологияларын қолдану

Оқыту технологиялары мен цифрлық құралдар математика сабағында креативті тапсырмаларды орындауды қызықты және тиімді етеді. Оқушылар түрлі бағдарламалар мен қосымшалар арқылы есептерді шешу кезінде шығармашылықты қолдануға мүмкіндік алады.

5. Креативті тапсырмалардың тиімділігін бағалау

5.1 Оқушылардың ынтасы мен қызығушылығы

Креативті тапсырмаларды қолдану оқушылардың математика пәніне деген ынтасын арттырады. Олар бұл пәнді тек қиындықтармен емес, қызықты әрі шығармашылықпен орындауға бағыттайды.

5.2 Ойлау дағдыларының дамуы

Креативті тапсырмалардың негізгі тиімділігі оқушылардың ойлау дағдыларын дамытуда жатыр. Мұндай тапсырмалар логикалық, сыни және шығармашылық ойлауды дамытуға бағытталған.

5.3 Жеке және топтық нәтижелер

Креативті тапсырмалар жеке және топтық жұмыстың нәтижелері бойынша оқушылардың деңгейін көрсетеді. Бұл тапсырмалар арқылы оқушылар өз білімдерін ғана емес, топта жұмыс істей білу қабілеттерін де дамытуға мүмкіндік алады.

Қорытынды

Математика сабағында креативті тапсырмаларды қолдану оқушылардың ойлау қабілетін дамытуға, олардың шығармашылық әлеуетін ашуға және пәнге деген қызығушылығын арттыруға ықпал етеді. Оқушыларды тек теориялық біліммен ғана емес, сонымен қатар математикалық ұғымдарды шығармашылық тұрғыда қолдануға үйрету маңызды. Креативті тапсырмаларды тиімді қолдану оқушылардың математикалық білімдерін тереңдетіп, олардың ойлау қабілетін жаңа деңгейге көтереді.

Әдебиеттер

1. Гальперин П. Я. *Психология и педагогика творческого мышления*. Москва: Педагогика, 1989.
2. Давыдов В. В. *Проблемное обучение в школе*. Москва: Просвещение, 1996.
3. Шульман Л. *Креативное мышление в обучении и воспитании*. Москва: Издательство "Просвещение", 1987.

ӘОЖ:372.853

ОРТА МЕКТЕПТЕ «ЗАТТЫҢ МАГНИТТІК ҚАСИЕТТЕРІ» ТАРАУЫН ФИЗИКАЛЫҚ ЭКСПЕРИМЕНТ НЕГІЗІНДЕ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Орманова Г.К. п.ғ.к., доцент м.а, Атабекова Л.Н. - 1-курс магистранты
Ө.Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент, Қазақстан.

Резюме

В данной статье рассматриваются эффективные методы преподавания раздела “Магнитные свойства вещества” в средней школе. Физический эксперимент играет важную роль в объяснении магнитных явлений, так как он повышает интерес учащихся к предмету и позволяет связать теоретические знания с практичаским опытом. В ходе исследования была изучена эффективность экспериментальных методов и проанализировано их влияние на учебный процесс. Предложенная методика способствует глубокому пониманию физики учащимися и ее связи с повседневной жизнью.

Summary

This article explores effective methods for teaching the topic "Magnetic Properties of Substances" in secondary schools. The study emphasizes the importance of physical experiments in explaining magnetic phenomena, as they enhance students' interest in the subject and allow them to connect theoretical knowledge with real-world applications. The effectiveness of experimental methods was analyzed, and their impact on the learning process was assessed. The proposed methodology helps students gain a deeper understanding of physics and relate it to everyday life.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесі оқушылардың ғылыми танымын дамытуға, олардың теориялық білімдерін практикамен ұштастыруға бағытталған. Әсіресе, жаратылыстану пәндерін, соның ішінде физиканы оқытуда көрнекілік және тәжірибелік әдістерді қолдану ерекше маңызға ие. Себебі физикалық құбылыстарды тек теориялық тұрғыда түсіндіру оқушылар үшін кейде қиындық тудырады, ал тәжірибе арқылы оларды көзбен көріп, қолмен ұстап сезіну материалды жеңіл әрі тез меңгеруге көмектеседі.

Физиканың маңызды тарауларының бірі – «Заттың магниттік қасиеттері». Бұл тақырып мектеп бағдарламасында ерекше орын алады, себебі ол электромагниттік құбылыстарды түсінудің негізін қалайды. Магниттік өрістер, олардың заттарға әсері, әртүрлі материалдардың магниттік қасиеттері секілді ұғымдарды игеру оқушыларға тек теориялық білім беріп қана қоймай, олардың күнделікті өмірде кездесетін құбылыстарды ғылыми тұрғыда түсінуіне мүмкіндік береді [1].

Дегенмен, оқыту тәжірибесінде бұл тақырыпты игеруде бірқатар қиындықтар туындайды. Оқушыларға магниттік қасиеттерді түсіндіру кезінде тек оқулық материалдары мен схемалық суреттер жеткіліксіз болуы мүмкін. Сондықтан зертханалық жұмыстар мен тәжірибелік сабақтарды қолдану – білім берудің тиімді жолдарының бірі. Физикалық эксперименттер оқушылардың логикалық ойлауын дамытып, олардың ғылыми – зерттеу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді.

Осы мақалада орта мектепте «Заттың магниттік қасиеттері» тарауын оқытуда физикалық эксперименттердің маңызы қарастырылады. Сонымен қатар зерттеудің мақсаты – тәжірибелік әдістерді қолдану арқылы оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, олардың алған білімдерін өмірде қолдана білу дағдыларын жетілдіру болып саналады.

Магниттік құбылыстарды зерттеу физиканың маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Заттардың магниттік қасиеттері олардың ішкі құрылымына, атомдық және молекулалық деңгейдегі құбылыстарға байланысты. Заттарды диамагнетиктер, парамагнетиктер және ферромагнетиктер деп жіктеу олардың магнит өрісіне әсеріне қарай ажыратылады [2].

Оқушыларға бұл ұғымдарды түсіндіру үшін көрнекі эксперименттер мен интерактивті оқыту әдістерін қолдану қажет. Зерттеу барысында «Заттың магниттік қасиеттері» тарауын оқытуда қолданылатын бірнеше тәжірибелік жұмыстар ұсынуымызға болады. Оқушылар тәжірибе арқылы әртүрлі заттардың магниттік қасиеттерін зерттеп, теориялық білімдерін бекіте алады. Төменде осы тақырып бойынша қарапайым және тиімді эксперименттер ұсынылған:

Эксперимент 1. Әртүрлі материалдардың магнитке тартылуын зерттеу

Мақсаты: Диамагнетик, парамагнетик, ферромагнетик заттарды ажырату.

Қажетті құралдар: Тұрақты магнит, әртүрлі материалдар: темір шеге, болат қасық, алюминий фольга, мыс сым, пластмасса, ағаш, қағаз, су.

Эксперимент барысы:

1. Магнитті кезекпен әртүрлі материалдарға жақындатыңыз.
2. Қай материалдардың магнитке тартылатынын және қайсысы тартылмайтынын бақылаңыз.
3. Нәтижелерді жазып, заттарды диамагнетиктер, парамагнетиктер, ферромагнетиктер деп жіктеңіз.

Нәтиже: Ферромагнетиктер (темір, болат) магнитке күшті тартылады. Парамагнетиктер (мыс, алюминий) әлсіз реакция көрсетеді. Диамагнетиктер (ағаш, пластик, су) магнитке мүлде тартылмайды.

Қорытынды: Эксперимент нәтижесінде материалдардың магнитке әртүрлі деңгейде тартылатыны анықталады. Ферромагнетиктер магнитке күшті тартылады, бұл олардың ішкі магнит өрісін күшейту қабілетімен түсіндіріледі. Парамагнетиктер әлсіз әсер етеді, себебі олардың магниттелуі өте төмен және уақытша сипатқа ие. Ал диамагнетиктер магнит өрісіне кері әсер етіп, тартылмайтыны байқалады.

Эксперимент 2. Магниттің қозғалысы арқылы электр тогын алу.

Мақсаты: Магнитті қозғалтқан кезде электр тогының пайда болатынын бақылау.

Қажетті құралдар: Тұрақты магнит, орам сым (мыс сымнан жасалған 100-200 орам), гальванометр.

Эксперимент барысы:

1. Мыс сымнан бірнеше орам жасап, оны катушка ретінде дайындаңыз.
2. Катушканың екі ұшын гальванометрге жалғаңыз.
3. Тұрақты магнитті катушканың ішіне баяу кіргізіп, шығарып көріңіз.
4. Гальванометр тілшесінің өзгерісін бақылаңыз.

Нәтиже: Магнит катушкаға кіргенде және шыққанда гальванометр тілі қозғалады.

Қорытынды: Қозғалмалы магниттің әсерінен катушкада электр тогы пайда болады. Бұл құбылыс электромагниттік индукция деп аталады және генераторлар мен трансформаторлардың жұмыс істеу принципіне негізделген.

Оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырудың тиімді әдістерінің бірі – компьютерлік технологияларды пайдалану[3]. Виртуалды зертханалар, анимациялар және сандық модельдеу арқылы күрделі құбылыстарды көрнекі түрде түсіндіруге болады. Бұл әдіс оқушылардың эксперименттік дағдыларын дамытуға, теориялық білімдерін бекітуге және сабақтың интерактивтілігін арттыруға ықпал етеді. Компьютерлік технологиялар оқушыларға:

- ✓ Қауіпсіз ортада тәжірибе жасауға;
- ✓ Құбылыстарды нақты уақыт режимінде бақылауға;
- ✓ Эксперимент нәтижелерін өзгермелі параметрлер арқылы талдауға мүмкіндік береді.

Мысалы, Phet Colorado, Vascak.kz, Walter – fendt, Olabs, Efizika, Geogebra, Virtulab, Javalab.org, nationalmaglab.org сайттары арқылы жәнеде «Физика в картинках», «электронды оқулық», «Виртуальные лаборатории» бағдарламалары арқылы әртүрлі эксперименттерді оңай және түсінікті қылып орындауға болады. Компьютерлік модельдеу эксперименттерді орындау барысында туындауы мүмкін қиындықтарды жеңілдетіп, физикалық заңдылықтарды тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Әсіресе, магниттік құбылыстарды зерттеуде компьютерлік модельдерді қолданудың келесі артықшылықтарын атап өтуге болады:

- ➢ Уақытты үнемдеу: көптеген тәжірибелерді нақты құрал-жабдықсыз жылдам орындауға болады;
- ➢ Қауіпсіздік: Электромагниттік өрістермен байланысты тәжірибелер кезінде оқушылар қауіпсіз ортада жұмыс істей алады;
- ➢ Көрнекілік: Модельдер құбылыстардың визуализациясын қамтамасыз етіп, абстрактілі ұғымдарды түсінуді жеңілдетеді;
- ➢ Әртүрлілік: Бір құбылысты әртүрлі параметрлер арқылы зерттеп, нәтижелерді салыстыруға болады [4].

Компьютерлік технологияларды пайдалана отырып эксперимент жүргізуге мысал келтірсек:

Эксперимент 3. Магнит өрісі және оның бағытын зерттеу.

Мақсаты: Магнит өрісінің күш сызықтарын зерттеу, өрістің бағытын анықтау, компас инесінің магнит өрісіне тәуелді қозғалысын бақылау.

Құралдар: Phet симуляциясы, компас, магнит.

https://phet.colorado.edu/sims/html/magnet-and-compass/latest/magnet-and-compass_all.html

Эксперименттің Phet Colorado сайтындағы бейнесі (1 – сурет):

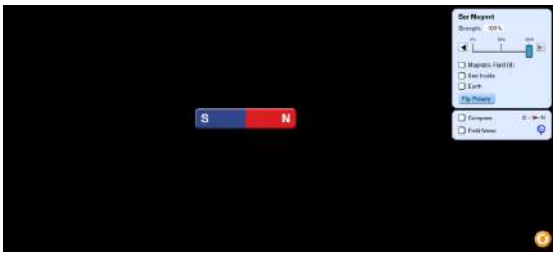

1 – сурет

Эксперимент барысы:

1. Магнит өрісін зерттеу: Симуляцияда тұрақты магнитті орналастырып, магнит өрісінің күш сызықтарын бақылаңыз;
2. Компас инесінің бағытын бақылау: Компасты магниттің әртүрлі аймақтарына жақындатыңыз (2.а-2.б суреттер);

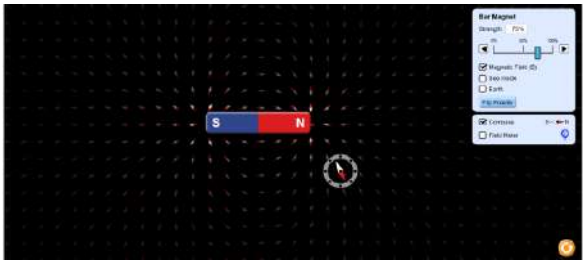

2.а – сурет

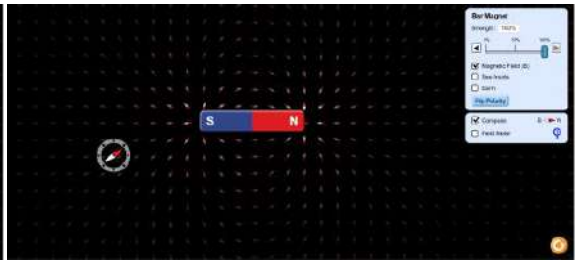

2.б – сурет

3. Магнит полюстерін өзгерту: « Flip Polarity» батырмасын басып, магнит полюстерін ауыстырыңыз.
4. Магнит өрісінің күшін өзгерту: «Strength» жүгірткісімен магнит өрісінің күшін 0% - дан 100% - ға дейін өзгертіп көріңіз.

Қорытынды: Магнит өрісі әрдайым N полюстен S полюске қарай бағытталады. Компас инесі магнит өрісіне сәйкес орналасады және магнитті жылжытқанда бағытын өзгертеді. Магниттің полюстерін ауыстырғанда өріс бағыты да өзгереді, бұл магниттік қасиеттердің динамикалық сипатын көрсетеді. Магнит өрісінің күшін өзгерту оның әсер ету ауқымын анықтауға мүмкіндік береді.

Бұл тәжірибе магнит өрісінің табиғатын көрнекі түрде зерттеуге, компас пен магниттің өзара әрекетін түсінуге, сондай-ақ магниттік қасиеттердің өзгерісін бақылауға мүмкіндік береді.

Жасалған әдістемелік нұсқаулық пен эксперименттік тапсырмалардың оқу үдерісіне еңгізілуі оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, олардың зерттеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Осылайша, олардың білім деңгейі және практикалық шеберлігі жоғарылайды. Бұл әдістер білім беру процесінің сапасын арттырып, оқушылардың ғылыми көзқарасын қалыптастыруға мүмкіндік береді [5].

Зерттеу барысында «Заттың магниттік қасиеттері» тарауы бойынша мектеп физика курсына арналған эксперименттік жұмыстарды ұйымдастыру әдістемелері мектеп оқушыларының теориялық білімдерін тәжірибемен ұштастыру, оларды зерттеушілік дағдыларға баулу және ғылымға қызығушылықтарын арттырады. Әдістемелік нұсқау мен эксперименттік тапсырмаларды оқу үдерісінде пайдалану оқушылардың ғылым мен техниканың негіздерін терең түсінуге, олардың тәжірибе жасау арқылы осы заңдардың орындалуын өз көздерімен көруіне мүмкіндік береді және өз бетінше зерттеу жүргізуге үйретеді. Бұл әдіс арқылы олар тек дайын білім қабылдамайды, гипотезалар құрастыру, оларды тексеру және қорытынды шығару сияқты дағдыларды меңгереді. Әдістемелік нұсқаулық пен

экспериментттік тапсырмаларды тиімді пайдалану арқылы мұғалімдер оқушылардың білімін тексеру, олардың жеке қасиеттері мен қажеттіліктеріне сәйкес келетін тапсырмаларды беру арқылы оқу процесін оңтайландыру мүмкіндігін алады.

Қорытындылай келе, физика сабақтарында магниттік құбылыстарды эксперименттік тапсырмалар арқылы оқыту оқушылардың білімін тереңдетуге, ғылымға деген қызығушылығын арттыруға, олардың ойлау қабілеттерін дамытуға ықпал ететін тиімді құрал болып табылады. Сондықтан, болашақта осы әдістемелерді оқу үдерісінде кеңінен енгізу және одан әрі жетілдіру маңызды.

Әдебиеттер:

1. Физика: жалпы білім беретін мектептің жаратылыстану – математикалық бағытындағы 10-сыныбына арналған оқулық. Н.А.Закирова, Р.Р. Аширов- Нұр-Сұлтан: «Арман-ПВ» баспасы, 2019.- 336 б.
2. Г.Т.Сарсенбаева Орта мектепте физикалық экспериментті жүргізу әдістемесі. Астана: Фолиант, 2016.
3. J.M.Coey Magnetism and magnetic materials. Cambridge University Press, 2019.
4. В.А.Смирнов Методика преподавания физики в средней школе. Санкт-Петербург: Лант, 2019.
5. Knight, R.D. Five Easy Lessons: Strategies for Successful Physics Teaching. Addison-Wesley, 2021.

ФИЗИКА САБАҚТАРЫНДА ИНТЕГРАЦИЯЛЫҚ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ ӘДІСТЕМЕСІ

Абдиманап Фатима Мадиқызы
Шымкент қаласы, Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Физика-математика факультеті, физика кафедрасы, 6В01502-Физика мұғалімін даярлау білім беру бағдарламасы бойынша 4 курс студенті

Резюме

В данной статье рассматриваются результаты педагогического исследования, направленного на интеграцию физики и казахской литературы в образовательный процесс. В ходе исследования изучалось влияние межпредметного подхода на уровень усвоения учебного материала, развитие логического и критического мышления школьников, а также их мотивацию к изучению предметов. Анализировались примеры использования литературных произведений для объяснения физических явлений, а также выявлена эффективность данного подхода в обучении. Полученные данные могут стать основой для разработки методических рекомендаций по внедрению интеграционного обучения в школьную программу. Статья предназначена для учителей физики и литературы, методистов, а также исследователей в области образования.

Summary

This article examines the results of pedagogical research aimed at integrating physics and Kazakh literature into the educational process. The study examined the impact of the interdisciplinary approach on the level of learning of educational material, the development of logical and critical thinking of schoolchildren, as well as their motivation to study subjects. Examples of the use of literary works to explain physical phenomena were analyzed, and the effectiveness of this approach in teaching was revealed. The data obtained can become the basis for the development of methodological recommendations for the implementation of integration education in the school curriculum. The article is intended for teachers of physics and literature, methodologists, as well as researchers in the field of education.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың жекеленген пәндерді меңгеруімен қатар, олардың арасындағы өзара байланысты терең түсінуіне де ерекше мән беріледі. Білім берудің заманауи тәсілдері білім алушыларды тек нақты пәндік білім беріп ғана қоймай, олардың зияткерлік, мәдени және әлеуметтік дамуына ықпал етуді көздейді. Осы тұрғыда, пәндер

арасындағы интеграция білім алушылардың ой-өрісін кеңейтіп, түрлі салалардағы білімдерін өзара байланыстыра отырып қолдануға мүмкіндік береді.

Алайда, оқушылардың қызығушылықтары мен қабілеттері әртүрлі болғандықтан, барлық пәндерге бірдей ынта танытпайтыны заңды құбылыс. Кейбір оқушылар жаратылыстану ғылымдарына ерекше көңіл бөлсе, басқалары гуманитарлық пәндерге көбірек қызығушылық танытады. Осы айырмашылықтарды ескере отырып, білім беру үдерісінде оқушылардың ынтасын арттыруға және алған білімдерін тиімді игеруіне бағытталған жаңа әдістерді енгізу қажеттілігі туындайды. Мұндай мәселенің шешімі ретінде интеграциялық оқыту технологияларын пайдалану тиімді болып табылады.

Пәнаралық интеграция оқушылардың білімін жүйелеуге, олардың әртүрлі салалар бойынша меңгерген теориялық мәліметтерін байланыстыра отырып, біртұтас ғылыми көзқарас қалыптастыруға көмектеседі. Бұл тәсіл оқу үдерісін қызықты әрі мағыналы етіп ұйымдастыруға ықпал етеді. Сонымен қатар, ол оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, сыни ойлауын жетілдіруге және пәнаралық мәселелерді шешу дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі.

Әсіресе, жаратылыстану ғылымдары мен гуманитарлық пәндердің өзара байланысын орнату оқушыларға алған білімдерін өмірмен байланыстыра отырып меңгеруге жағдай жасайды. Білім алушылар тек жекеленген пәндік білімді игеріп ғана қоймай, олардың қоғамдағы, мәдениеттегі және экономикадағы рөлін тереңірек түсінеді. Осы тұрғыда, физика мен қоғамдық пәндерді ықпалдастыра оқыту – білімнің қолданбалы сипатын арттырып, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын оятатын тиімді әдістердің бірі.

Физика мен қазақ әдебиетінің интеграциясы және оның білім берудегі маңызы

Қазіргі білім беру жүйесіндегі физиканы оқыту тек жаратылыстану ғылымдарының шеңберінде шектеліп қалмай, оның қоғамдық пәндермен өзара байланысын қарастыру арқылы оқушылардың жан – жақты білім алуына жағдай жасауы тиіс. Себебі физика – тек табиғат құбылыстарын ғана зерттейтін ғылым емес, сонымен қатар технологиялық жаңалықтардың, өркениеттің дамуымен тығыз байланысты іргелі ғылым саласы. Ғасырлар бойы физикалық заңдар мен ғылыми жаңалықтар адамзат қоғамының дамуына үлкен рөл атқарып, түрлі тарихи өзгерістерге әкелді. Сондықтан, физика мен тарих, әдебиет, экономика және музыка сияқты қоғамдық пәндерді интеграциялау оқушылардың ғылыми көзқарасын кеңейтіп, физиканың күнделікті өмірде қалай қолданылатын тереңірек түсінуіне ықпал етеді.

Физиканы қазақ әдебиетімен байланыстыра оқыту –ғылым мен өнердің бір–бірімен үндестінін көрсетіп, оқушылардың шығармашылық тұрғыдан ойлау дағдыларын жетілдіруге көмектесетін тиімді әдістердің бірі. Әдебиетте табиғат құбылыстары көркем бейнеленсе, физика сол процестердің ғылыми негізін түсіндіреді. Осы екі саланы біріктіре отырып зерттеу оқушылардың пәндер арасындағы логикалық байланыстарды терең түсінуіне, ғылыми дүниетанымын кеңейтуіне және шығармашылық қабілеттерін дамытуына жол ашады.

Қазақ әдебиетіндегі табиғат құбылыстары, жыл мезгілдерінің алмасуы, жарықтың шағылысуы мен сынуы, дыбыстың таралуы сияқты құблыстардың көркемдік тұрғыда берілуі физикалық заңдылықтармен тығыз байланысты. Бұл құбылыстарды тек әдеби бейнелеу арқылы ғана емес, физикалық заңдар тұрғысынан талдау арқылы оқыту оқушыларға екі түрлі ғылымды байланыстыра отырып, кешенді білім алуға көмектеседі.

Физика мен қазақ әдебиетін интеграциялық оқыту келесідей маңызды білім беру мақсаттарын жүзеге асыруға ықпал етеді:

- *Оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру:* Физикалық заңдардың көркем шығармаларда қалай бейнеленгенін зерттеу олардың пәнге деген ынтасын күшейтеді. Әдеби кейіпкерлердің табиғат құбылыстарын бақылауы, олардың өмірге әсерін түсіндіруі – оқушылардың физикалық процестерге деген танымдық қызығушылығын арттырады.

- *Пәндер арасындағы логикалық байланыстарды терең түсіну қабілетін дамыту:* Қазақ әдебиетіндегі табиғат құбылыстарын физикалық тұрғыдан талдау оқушылардың аналитикалық ойлау дағдыларын қалыптастырады. Бұл олардың жаратылыстану ғылымдары мен гуманитарлық білімнің өзара тығыз байланысты екенін түсінуіне көмектеседі. Оқушылар тек әдеби шығармаларды оқып ғана қоймай, ондағы бейнеленген табиғат құбылыстарының ғылыми негізін зерттейді, бұл олардың кешенді ойлау қабілетін арттырады.
- *Оқушылардың кешенді, жүйелі ойлауға баулу:* Физикалық құбылыстарды әдебиетпен байланыстыра отырып зерттеу оқушылардың ғылыми мәселелерге шығармашылық көзқараспен қарауын дамытады. Бұл тәсіл оларды зерттеу жұмыстарын жүргізуге, ғылыми болжамдар жасауға және шығармашылық ізденіс қабілеттерін арттыруға ынталандырады. Әдеби шығармаларда кездесетін физикалық құбылыстарды тереңірек зерттеу оқушылардың ғылыми және әдеби сауаттылығын қатар дамытады.
- *Физиканы өмірмен байланыстыра отырып меңгеруге көмектеседі*: Қазақ әдебиетінде сипатталған табиғат заңдылықтарын ғылыми көзқараспен талдау арқылы оқушылар физиканың өмірде қолданылуын жақсырақ түсінеді. Табиғаттағы әрбір құбылыстың ғылыми негізі бар екенін түсіну оқушыларға теориялық білімдерін нақты өмірде қолдануға жол ашады.

Қазақ әдебиетіндегі физикалық құбылыстардың көрінісі

Қазақ әдебеті табиғатты көркемдік тұрғыдан сипаттау арқылы физикалық заңдылықтардың мағынасын ашуға мүмкіндік береді. Әдеби шығармаларда кездесетін физикалық құбылыстарды ғылыми тұрғыдан зерттеу оқушылардың білімін жүйелеуге көмектесіп ғана қоймай, олардың физикалық заңдарды өмірмен байланыстыра отырып түсінуіне жағдай жасайды. Осындай шығармалардың бірі – Абай Құнанбайұлының «Желсіз түнде жарық ай» өлеңі қазақ поэзиясыдағы табиғат көрінісін нәзік әрі дәлдікпен сипаттайды. Бұл өлеңді тек әдеби тұрғыдан ғана емес, физикалық тұрғысынан талдауға болады.

Өлең мәтіні:
Желсіз түнде жарық ай,
Сәулесі суда дірілдеп,
Ауылдың жаны - терең сай,
Тасыған өзен күрілдеп.
Қалың ағаш жапырағы
Сыбырласып өзді-өзі,
Көрінбей жердің, топырағы,
Құлпырған жасыл жер жүзі.
Тау жаңғырып, ән қосып
Үрген ит пен айтаққа.
Келмеп пе едің жол тосып
Жолығуға аулаққа?
Таймаңдамай тамылжып,
Бір суынып, бір ысып,
Дем ала алмай дамыл қып,
Елең қағып, бос шошып.
Сөз айта алмай бөгеліп,
Дүрсіл қағып жүрегі,
Тұрмап па еді сүйеніп,
Тамаққа кіріп иегі? [1].

Өлеңдегі физикалық құбылыстарды 1 кесте арқылы айқындай аламыз.

1 кесте

Өлең жолдары	***Физикалық құбылыс***	***Қолданылатын физикалық заң***
Желсіз түнде жарық ай	Айдың жарығының таралуы	Жарықтың түзу сызықты таралу заңы
Сәулесі суда дірілдеп	Жарықтың шағылысуы және толқындық қасиеті	Жарықтың шағылысу және сыну заңдары
Ауылдың жаны - терең сай	Дыбыстың таралуы және акустикалық құбылыстар	Акустика заңдары, дыбыстың таралу жылдамдығы
Тасыған өзен күрілдеп	Сұйықтықтың қозғалысы, гидродинамика	Бернулли теңдеуі, гидродинамика
Қалың ағаш жапырағы Сыбырласып өзді-өзі,	Желдің әсері, механикалық тербеліс	Аэродинамика, үйкеліс күші
Тау жаңғырып, ән қосып Үрген ит пен айтаққа.	Дыбыстың шағылысуы және жаңғырық	Дыбыстың шағылысу заңы, эхо эффектісі
Таймаңдамай тамылжып, Бір суынып, бір ысып,	Жылу алмасу және дененің температуралық өзгерісі	Жылу динамикасы, меншікті жылу сыйымдылығы

1. *Жарықтың шағылысуы және толқындық қасиеті:*

«Сәулесі суда дірілдеп» - мұнда жарықтың судың бетінде шағылысу және сыну құбылыстары көркемдік тұрғыда сипатталады. Ай сәулесі суға түскен кезде, судың бетіндегі толқындардың әсерінен жарық дірілдеп көрінеді. Бұл жарықтың сынуы, толқындық қасиеттері және толқындардың интерференциясы сияқты физикалық заңдылықтармен түсіндіріледі. Жарықтың судан шағылысуы кезінде Френель формуласы бойынша жарықтың бір бөлігі судың бетінде шағылысады, ал бір бөлігі суға енеді. Бұл құбылыс өлеңде әсемдікпен сипатталған.

2. *Дыбыс толқындарының таралуы және жаңғырық құбылысы:*

«Тау жаңғырып, ән қосып» - бұл жолда дыбыстың жаңғырық беру құбылысы сипатталады. Дыбыс қатты денелерден шағылысқанда жаңғырық пайда болады. Егер тау беткейі дыбыс толқындарын қабылдап, оларды шағылыстырса, дыбыс жаңғырып, күшейеді.

«Үрген ит пен айтаққа» - дыбыс толқындарының таралуы мен кедергіден шағылысуы. Иттің дауысы мен адамдардың айтағына таулардың жаңғырық беруі акустика заңдылықтарымен байланысты.

3. *Гидродинамика және өзеннің ағысы:*

«Тасыған өзен гүрілдеп» - мұнда өзеннің қозғалысы мен судың ағысының физикалық заңдылықтары сипатталады. Өзен ағысы гидродинамиканың негізгі заңдарына, атап айтқанда Бернулли теңдеуіне бағынады. Су ағысы кезінде жылдамдықта қозғалғанда, оның күшіне, ауырлық күшіне және ағыс бағытына байланысты өзгеретінін физика тұрғысынан түсіндіруге болады.

Қорытындылай келетін болсақ, физика мен қазақ әдебиетін интеграциялық оқыту – оқушылардың ғылыми және әдеби танымын қатар меңгеруіне, дүниетанымын кеңейтуіне және шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытуға мүмкіндік беретін тиімді әдіс. Осы тұрғыдан алғанда, Абай Құнанбайұлының «Желсіз түнде жарық ай» өлеңі әдеби және ғылыми көзқарастарды тоғыстыратын тамаша шығарма. Өлеңде жарық пен дыбыстың таралуы,

гидродинамика, жылу алмасу және механикалық тербелістер секілді физикалық құбылыстар көркемдік тәсілдер арқылы бейнеленген. Бұл шығарманы ғылыми тұрғыдан талдау әдебиет пен жаратылыстану ғылымдарының өзара байланысын айқындап, оқушылардың пәндерді терең меңгеруіне ықпал етеді. Сонымен қатар, интеграциялық оқыту пәндер арасындағы логикалық байланысты терең түсінуге, зерттеушілік қабілеттерді дамытуға және ғылыми көзқарасты қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. https://abaialemi.kz/post/view?id=275
2. Физика. Жалпы білім беретін мектептің 8-сыныбына арналған оқулық/ Башарұлы Р., Шүйіншина Ш., Сейфоллина К. - Алматы: Атамұра, 2018 ж.
3. Физика. Жалпы білім беретін мектептің 9-сыныбына арналған оқулық/ Р.Башарұлы, Ш.Шүйіншина, К.Сейфоллина. - Алматы: Атамұра, 2019 ж.
4. Физика. Жалпы білім беретін мектептің жаратылыстану-математика бағытындағы 10-сыныбына арналған оқулық. 1-бөлім/ Б.А.Кронгарт, Д.М.Қазақбаева, О.Имамбеков, Т.Қыстаубаев. - Алматы: Мектеп, 2019 ж.

ӘӨЖ:53(09):37.02

ФИЗИКА ҒЫЛЫМЫНЫҢ ДАМУ ТАРИХЫН БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕ ПАЙДАЛАНУ

Қуандық Гаухар Нұрғалиқызы
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті,
Физика-математика факультеті
Физика кафедрасы
Ғылыми жетекші:Рахашев Бақытғали Құрманәліұлы,ф-м.ғ.к

Резюме

В данной работе рассматриваются вопросы использования истории развития физики в образовательном процессе. Рассматривается влияние изучения трудов ученых на развитие научного мышления учащихся, их исследовательских навыков и повышение интереса к науке. Также предлагаются эффективные методы освоения истории физики.

Summary

This paper examines the issues of using the history of physics development in the educational process. It explores how studying the works of scientists contributes to the development of students' scientific thinking, research skills, and interest in science. Additionally, effective methods for mastering the history of physics are proposed.

Физика ғылымы – адамзат өркениетінің дамуына зор ықпал еткен іргелі ғылымдардың бірі. Оның заңдары табиғат құбылыстарын түсіндірумен қатар, инженерия, медицина, ақпараттық технологиялар сияқты көптеген салаларда қолданылады. Алайда, қазіргі білім беру жүйесінде физиканы оқыту көбінесе теориялық заңдар мен формулаларды жаттауға бағытталады, ал ғылымның тарихи дамуы, оның адамзат қоғамына тигізген әсері екінші қатарға қойылады.Физика ғылымының даму тарихын оқыту тек ғылыми білім берумен шектелмейді, ол оқушылардың сыни ойлауын, зерттеушілік дағдыларын қалыптастырып, ғылымның маңыздылығын түсінуге көмектеседі. Сонымен қатар, тарихи контексті қолдану оқушыларды мотивациялаудың, оларды ғылымға қызықтырудың тиімді тәсілі болып табылады.

Проблема: Физика ғылымының тарихын оқытудағы қиындықтар.Физика тарихының оқу бағдарламасында екінші орынға қойылуы.Қазіргі білім беру жүйесінде физика ғылымының тарихына жеткілікті деңгейде көңіл бөлінбейді.Физика пәнінің оқу бағдарламалары көбінесе теориялық заңдар мен математикалық есептерді қамтиды, ал ғылымның қалыптасуы мен дамуы туралы тарихи аспектілер қосымша немесе факультативтік бөлім ретінде ғана беріледі.Бұл мәселенің бірнеше негізгі себептері бар.

Біріншіден, оқу бағдарламаларының мазмұны көбінесе ғылыми фактілерді жаттау мен есептер шығаруға бағытталған. Оқушылар физикалық құбылыстардың қалай ашылғанын, қандай тарихи жағдайларда пайда болғанын толық түсінбейді. Физика заңдарын меңгерукезінде олардың ашылу тарихына тоқталу сирек кездеседі, бұл оқушылардың пәнді тек формулалар мен есептер жиынтығы ретінде қабылдауына алып келеді.[1]

Екіншіден, уақыттың шектеулі болуы да маңызды факторлардың бірі. Физика сабақтары негізінен физикалық заңдар мен олардың қолданылуын оқытуға арналатындықтан, ғалымдардың өмірі мен олардың еңбектерін талқылауға көп уақыт бөлінбейді.[2] Мұғалімдер көбіне физика тарихын тек қосымша ақпарат ретінде ғана қарастырады, ал негізгі назар формулалар мен есептерді шешуге бағытталады.

Үшіншіден, физика тарихы туралы ақпарат көбінесе оқулықтарда құрғақ фактілер түрінде ғана беріледі. Бұл материалдар әдетте оқушыларға тек белгілі бір ғалымның атын, оның ашқан жаңалығын және жылын жаттатуға негізделеді. Бірақ мұндай тәсіл ғылымның даму динамикасын түсінуге көмектеспейді, себебі тарихи үдерістің күрделілігі, ғалымдардың идеяларын дамыту жолындағы қиындықтар, ғылыми жетістіктердің өзара байланысы толыққанды көрсетілмейді.[3]

Тағы бір маңызды мәселе – пәнаралық байланыстың әлсіздігі. Физика тарихы көп жағдайда жеке, оқшауланған тақырып ретінде қарастырылады. Егер оны тарих, философия, математика және басқа да пәндермен байланыстыра оқытса, оқушылар ғылымның дамуы туралы тұтас көзқарас қалыптастыра алар еді.[4]Мысалы, Ньютон заңдарын оқытқанда сол дәуірдің ғылыми атмосферасы, Галилей мен Кеплердің еңбектерімен байланысы қарастырылса, оқушылар физика заңдарының кездейсоқ емес, белгілі бір тарихи үдерістердің нәтижесі екенін жақсырақ түсінер еді.

Бұдан бөлек, оқыту әдістерінің дәстүрлілігі де мәселенің бір бөлігі. Қазіргі таңда білім беру технологиялары қарқынды дамып келе жатқанына қарамастан, көптеген мектептерде физика тарихы әлі де ескі әдістермен оқытылады. Мұғалімдер көбінесе баяндау тәсілін қолданады, ал интерактивті әдістер – тарихи тәжірибелерді қайталау, зерттеу жобалары, ғылыми жаңалықтардың тарихи мәнін талқылау – сирек пайдаланылады. Бұл оқушылардың қызығушылығын төмендетеді, себебі олар физика тарихын тек қосымша, маңызы төмен материал ретінде қабылдайды.Осы қиындықтардың барлығы физика ғылымының тарихын оқу үдерісінде екінші орынға ығыстыруға әкеледі. Егер физика тарихына көбірек көңіл бөлінсе, бұл пән оқушылар үшін әлдеқайда қызықты әрі түсінікті болар еді. Ғылымның қалай дамығанын білу оқушыларға ғылыми жаңалықтардың маңызын тереңірек түсінуге, ғалымдардың еңбегіне құрметпен қарауға және физиканың күнделікті өмірде қалай қолданылатынын жақсырақ сезінуге мүмкіндік береді.

Тәжірибе:Физика ғылымының тарихын оқытуда тарихи рөлдік ойын әдістемесін қолдану.Физика ғылымының тарихын оқытуда дәстүрлі әдістермен қатар, оқушылардың белсенді қатысуын қамтамасыз ететін интерактивті әдістерді қолдану тиімді. Солардың бірі – тарихи рөлдік ойын әдісі. Бұл әдістің мақсаты – оқушыларды белгілі бір тарихи кезеңге енгізіп, ғалымдардың жаңалық ашу үдерісін өздері бастан кешіргендей сезіндіру, олардың ғылыми ойлау қабілетін дамыту және зерттеушілік дағдыларын жетілдіру.

Тәжірибенің мақсаты:

1.Оқушылардың физика ғылымының даму тарихына деген қызығушылығын арттыру.

2.Ғалымдардың жаңалық ашу процесін түсінуге мүмкіндік беру.

3.Ғылыми ойлау, зерттеу және дәлелдеу дағдыларын қалыптастыру.

Тәжірибенің барысы:

Бұл тәжірибе 9-сынып оқушылары арасында жүргізілді.Оқушыларға белгілі бір тарихи оқиғаға байланысты рөлдік ойын ұйымдастырылды.

1.Тақырып таңдау:Оқушыларға Галилео Галилейдің телескопты жетілдіруі, Ньютонның механика заңдарын ашуы, Фарадейдің электромагнетизм саласындағы тәжірибелері сияқты тарихи оқиғалар ұсынылды.Әр оқушы немесе оқушылар тобы бір ғалымның рөлін сомдауға дайындалды.

2.Дайындық кезеңі:Әр топ өздерінің ғалымы туралы зерттеу жүргізді.Ғалымның ғылыми әдістерін, ашқан жаңалығын және сол кездегі тарихи жағдайды зерттеп, қысқаша баяндама дайындады.

3.Рөлдік ойын:Оқушылар өздерін ғалымдар немесе олардың қарсыластары (ғылыми оппоненттер, корольдік кеңес мүшелері, шіркеу өкілдері, зерттеушілер) ретінде таныстырып, сол кезеңдегі ғылыми пікірталасты ойнады.Мысалы, Ньютонның тартылыс заңын ашуы тақырыбында бір оқушы Ньютонның рөлін сомдап, өз теориясын дәлелдеп түсіндіреді, ал басқа оқушылар оны қолдайтын немесе жоққа шығаратын ғалымдар, замандастар рөлінде пікірталасқа түседі.Оқушылар өз кейіпкерлерінің ойларын, дәлелдерін, қарсы аргументтерін білдірді.

4.Қорытынды талдау:Әр топ өздерінің ашқан жаңалығының қазіргі ғылымдағы рөлін талқылады.Ғалымдардың еңбегінің маңыздылығын, олардың ғылыми қауымдастықтағы күресін және жаңалықтарының бүгінгі қоғамға тигізген әсерін қорытындылады.

Тәжірибе нәтижелері:

• Оқушылардың 90%-ы тарихи рөлдік ойын барысында материалды жеңіл меңгергенін және оның қызықты болғанын айтты.

•Тақырыпты түсіну деңгейі 30%-ға артты, себебі оқушылар тек ақпаратты жаттамай, оны өздері белсенді түрде зерттеді.

• Ғалымдардың тарихи контексті мен ғылыми әдістерін қабылдау деңгейі артты, себебі оқушылар ғылыми жаңалық ашу процесін өздері “басынан өткерді”.

• Ғылымға деген қызығушылық жоғарылады, себебі оқушылар өздерін зерттеушілер ретінде сезінді және олардың сыни ойлау қабілеті дамыды.Тарихи рөлдік ойын әдісі оқушыларды белсенді қатыстыру арқылы физика ғылымының дамуын түсіндірудің тиімді тәсілі болып табылады. Бұл әдіс физика тарихын тек құрғақ теория ретінде емес, тарихи оқиғалар мен ғылыми ізденіс ретінде сезінуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, оқушылар ғалымдардың еңбегін бағалауды, ғылыми ойлау дағдыларын дамытуды және тарихи деректерді өз бетімен зерттеуді үйренеді. Осылайша, физика тарихын оқытуда рөлдік ойын әдісін қолдану болашақта білім беру сапасын арттырудың маңызды құралдарының бірі бола алады.

Келешегі:Физика ғылымының даму тарихын білім беру үдерісінде пайдалану болашақта оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың ғылыми ойлау қабілетін дамытуға, зерттеушілік дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Физика тарихы тек өткеннің бір бөлігі емес, ол ғылымның даму үдерісін түсінуге, ғылыми әдістің қалай жұмыс істейтінін ұғынуға және ғылымның қоғамға тигізген әсерін бағалауға көмектеседі. Бүгінгі білім беру жүйесінде бұл аспект жиі екінші орынға ығыстырылып, оның орнына тек формулалар мен есептерді шығару басымдық алады. Дегенмен, физика тарихын оқыту әдістерін жетілдіру арқылы біз оқушылардың пәнді тек теориялық тұрғыдан ғана емес, тарихи және тәжірибелік қырынан да тереңірек меңгеруіне ықпал ете аламыз.Рөлдік ойындар әдістемесі – физика тарихын оқытудың болашағы зор инновациялық тәсілдерінің бірі. Бұл әдіс оқушыларды белгілі

бір тарихи оқиғаға енгізіп, олардың белгілі бір ғалымның рөлін сомдауына мүмкіндік береді. Оқушылар өздерін зерттеуші ретінде сезініп, тарихи деректерді, ғалымдардың ғылыми ізденісін және олардың жаңалық ашу жолындағы күресін өз бетімен зерттейді. Бұл әдіс физиканы оқытудың тиімділігін арттырып, оқушылардың тақырыпты түсіну деңгейін жақсартады. Рөлдік ойындарды қолдану арқылы оқушылар тек теорияны меңгеріп қана қоймай, ғылыми ойлау, дәлелдеу, аргумент келтіру және пікірталас жүргізу дағдыларын қалыптастырады.Мысалы, сабақ барысында оқушыларға Исаак Ньютонның тартылыс заңын ашу кезеңі берілсе, бір оқушы Ньютонның рөлін ойнап, оның жаңалығын сипаттайды, ал басқа оқушылар бұл теорияға күмән келтіретін немесе оны қолдайтын замандастарының рөлін атқарады. Осылайша, тарихи оқиғаларға негізделген пікірталас жүргізу арқылы оқушылар ғылымның тек зерттеу мен есептеулерден ғана тұрмайтынын, ол өз дәуірінің шектеулерімен, ғылыми қауымдастықтың пікірталастарымен және тәжірибелік дәлелдеулермен қатар жүретінін түсінеді.Болашақта бұл әдісті кеңінен қолдану үшін бірнеше бағытты дамыту қажет. Біріншіден, оқу бағдарламасына физика тарихын тереңірек енгізу арқылы оқушыларға тек фактілер мен даталарды емес, ғылыми процестің мәнін түсіндіруге басымдық беру керек. Екіншіден, цифрлық технологияларды пайдалана отырып, рөлдік ойындарды мультимедиялық форматта ұйымдастыруға болады. Мысалы, интерактивті сценарийлер, виртуалды симуляциялар арқылы оқушылар өздерін белгілі бір тарихи дәуірде жүргендей сезініп, ғалымдардың тәжірибелерін қайта жасап көре алады. Үшіншіден, мұғалімдер үшін арнайы әдістемелік нұсқаулықтар әзірлеу қажет, себебі рөлдік ойындарды тиімді ұйымдастыру үшін педагогтар шығармашылық тәсілдерді меңгеруі тиіс.Бұл әдісті енгізу нәтижесінде физика тарихын оқыту қызықты әрі әсерлі бола түседі. Оқушылар өздері ғалымдардың орнында болып көргенде, олардың зерттеу тәсілдерін, жаңалық ашу жолындағы күресін және ғылымның дамуына қосқан үлесін жақсырақ түсінеді. Сонымен қатар, рөлдік ойындар ғылыми этика, зерттеудің объективтілігі және ғылыми қауымдастықтағы пікірталастар сияқты маңызды аспектілерді талқылауға мүмкіндік береді. Осылайша, физика тарихын оқыту тек өткенді зерттеу ғана емес, болашақ зерттеушілерді қалыптастырудың маңызды қадамы бола алады.

Қорытындылай келе,физика ғылымының даму тарихын білім беру үдерісінде пайдалану оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырудың, олардың ғылыми ойлау қабілетін дамытудың және зерттеушілік дағдыларын жетілдірудің тиімді тәсілі болып табылады. Қазіргі таңда физика көбінесе теориялық заңдар мен формулаларды жаттауға негізделгенімен, оны тарихи контексте оқыту ғылымның даму үдерісін түсінуге, ғылыми әдістің қалай жұмыс істейтінін ұғынуға және ғылымның қоғамға тигізген әсерін бағалауға көмектеседі. Осы мақсатта рөлдік ойындар әдісін қолдану ерекше маңызға ие. Бұл әдіс оқушыларды белсенді қатыстыру арқылы олардың ғалымдардың ашқан жаңалықтарын өздері зерттеп, ғылыми пікірталастарға араласуына мүмкіндік береді. Рөлдік ойындар барысында оқушылар белгілі бір ғалымның рөлін сомдап, оның ғылыми жаңалықтарын дәлелдеуге тырысады, қарсы пікірлерге жауап береді және зерттеу әдістерін түсінеді. Бұл оқыту тәсілі тек теориялық білім берумен шектелмей, оқушылардың аналитикалық ойлау қабілетін дамытып, олардың ғылымға деген қызығушылығын арттырады.Болашақта физика тарихын оқытуда рөлдік ойындарды кеңінен қолдану арқылы оқушылардың ғылыми-зерттеу дағдыларын нығайтуға, топтық жұмысқа бейімделуін жақсартуға және олардың сыни ойлау қабілетін дамытуға болады. Бұл әдісті тиімді пайдалану үшін оқу бағдарламасында тарихи оқиғалар мен ғалымдардың еңбектерін талқылауға көбірек уақыт бөлінуі қажет. Сонымен қатар, цифрлық технологиялар мен мультимедиялық ресурстарды пайдалану арқылы рөлдік ойындарды виртуалды форматқа бейімдеу білім беру сапасын арттырудың маңызды құралына айналады. Мұғалімдер үшін арнайы әдістемелік құралдар мен дайын сценарийлер әзірленсе, бұл әдісті қолдану жеңілдейді және оның тиімділігі артады. Осылайша, физика ғылымының тарихын оқыту тек өткенді

зерттеу ғана емес, болашақ зерттеушілерді, инженерлерді, жаңашыл ойлайтын тұлғаларды қалыптастырудың маңызды қадамы бола алады.

Әдебиеттер:

1. Аймағамбетова Қ. Физиканы оқыту әдістемесі. – Алматы: Мектеп, 2006. – 256 б.
2. Жұмаділова Ә.Ғ., Қожахметова К.Ж. Орта мектепте физиканы оқыту әдістемесі. – Алматы: Білім, 2011. – 312 б.
3. Әбдіғаппарова О., Жаназарова З. Педагогика негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2015. – 284 б.
4. Кенжебеков Б., Мұстафина Р. Жоғары оқу орындарында физиканы оқыту әдістемесі. – Астана: Фолиант, 2018. – 275 б.

УДК 620.9.001.12/.18

БОЛЖАМДЫ ТАЛДАУ АРҚЫЛЫ ОҚУ НӘТИЖЕЛЕРІН ЖАҚСАРТУ

С.Е. Алдешов[1], З.С.Кубеева[2], Н.Е. Айдарханова[3]
[1]п.ғ.к., доцент м.а., Шымкент университеті, [2] PhD доктор, Шымкент университеті,
[3] аға оқытушы, Ғ.Мұратбаев атындағы Жетісай гуманитарлық-техникалық колледжі

Резюме

Educational Data Mining (EDM) - это многообещающая область исследований, которая использует вычислительные методы для улучшения образовательных результатов, извлекая ценную информацию из обширных наборов образовательных данных. Целью данного исследования является изучение взаимосвязи между EDM и различными образовательными теориями, включая теорию аналитики обучения (LAT), теорию педагогической психологии, теорию когнитивной нагрузки, теорию саморегулируемого обучения (SRL), теорию таксономии Блума, теорию множественного интеллекта, теорию схемы, теорию обучения, теорию развития теории. Это научное исследование дает всесторонний обзор каждой теории и обсуждает, как EDM можно использовать для улучшения понимания и применения этих теорий в образовательных учреждениях.

Summary

Educational Data Mining (DM) is a promising field of research that uses computational methods to improve educational outcomes by extracting valuable information from vast sets of educational data. The purpose of this study is to study the relationship between EDM and various educational theories, including learning analytics theory (LAT), educational psychology theory, cognitive load theory, self-regulated learning theory (S RL), Bloom's taxonomy theory, multiple intelligence theory, schema theory, learning theory, theory of theory development. This scientific study provides a comprehensive overview of each theory and discusses how EDM can be used to improve understanding and application of these theories in educational institutions.

I. Кіріспе

Educational Data Mining (EDM) - білім беру деректерін талдау үшін деректерді өндіру әдістерін пайдалану процесі. EDM-білім беру жүйелері жасаған үлкен деректер жиынын талдау алгоритмдері мен әдістемелерін әзірлеуге бағытталған зерттеу саласы [1]. ЭДО-ның мақсаты - білім беру деректеріндегі заңдылықтар мен тенденцияларды анықтау арқылы оқыту мен оқытуды жақсарту. EDM оқушылардың үлгерімі, Оқу стильдері және қатысу схемалары сияқты білім беру деректерін талдау үшін статистикалық және машиналық оқыту алгоритмдерін пайдалануды қамтиды. Деректерді оқытуды басқару жүйелері, онлайн оқыту платформалары және оқу ойындары сияқты әртүрлі көздерден жинауға болады [2]. Содан кейін деректер

маңызды ақпаратты алу үшін алдын ала өңделеді, түрлендіріледі және талданады. Біріншіден, EDM оқушылардың оқуы туралы пайдалы ақпарат алу үшін үлкен деректер жиынтығын талдау үшін есептеу әдістерін қолдануды қамтитынын ескеру маңызды [3]. Содан кейін бұл ақпаратты оқыту мен оқыту тәжірибесіне қатысты шешімдер туралы хабарлау үшін пайдалануға болады. EDM мұғалімдерге бірден байқалмайтын деректердегі заңдылықтар мен қатынастарды анықтауға көмектесе алады, бұл оларға оқушылардың қалай оқитынын және олардың оқу қажеттіліктерін қалай жақсы қанағаттандыру керектігін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

Сурет. 1. Білім беру деректерін кластерлеу процесі.

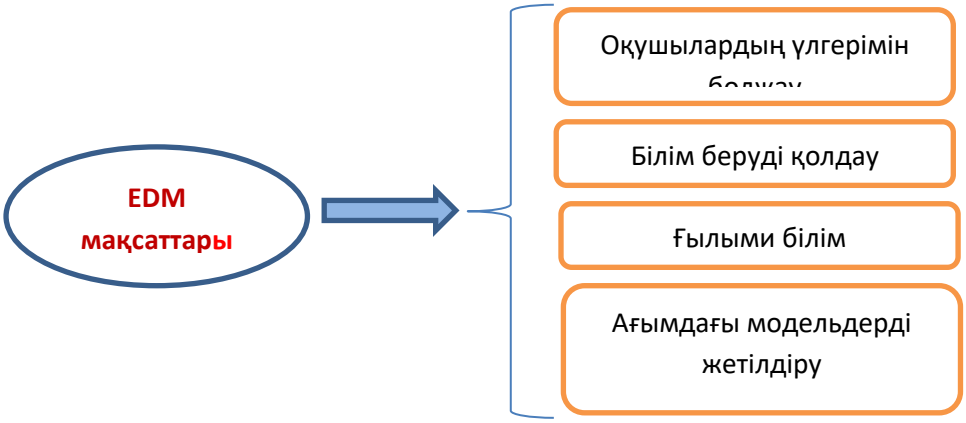

Сурет. 2. EDM мақсаттары.

EDM әсіресе пайдалы болуы мүмкін негізгі бағыттардың бірі-оқушылардың оқу стильдерін анықтау [4]. Деректерді талдау арқылы EDM тәрбиешілерге әрбір жеке студент үшін ең қолайлы стратегиялар мен тәсілдерді анықтауға көмектеседі. Содан кейін бұл ақпаратты әр оқушының ерекше қажеттіліктерін қанағаттандыратын жекелендірілген және бейімделген оқу тәжірибесін дамыту үшін пайдалануға болады [5].

Сурет. 3. EDM - оқыту аналитикасымен байланысты негізгі бағыттар.

EDM пайдалы болуы мүмкін тағы бір сала - үлгерімді болжау [6]. Өткен уақыттағы оқушылардың үлгерімі туралы деректерді, сондай-ақ демография және әлеуметтік-экономикалық шығу тегі сияқты басқа да өзекті факторларды талдай отырып, EDM оқытушыларға артта қалу қаупі бар оқушыларды анықтауға және олардың табысқа жетуіне көмектесу үшін мақсатты қолдау көрсетуге көмектеседі. EDM оқу нәтижелерін жақсарту мақсатында оқушылар мен олардың контексттері туралы деректерді жинауды, талдауды және есеп беруді қамтитын Learning Analytics саласымен тығыз байланысты [7]. Learning Analytics модулі оқытушыларға оқушылардың оқу тәжірибесі туралы кең ақпарат бере алады, бұл оларға оқу қажеттіліктерін қалай жақсы қанағаттандыру керектігі туралы негізделген шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді.

EDM сонымен қатар педагогикалық психологияға негізделген, бұл адамдардың қалай оқитыны және оқытудың оқуға қалай ықпал ететіні туралы ғылыми зерттеу. Педагогикалық психологияның қорытындыларына сүйене отырып, EDM оқытушыларға жеке оқушылардың қажеттіліктеріне бейімделген тиімдірек оқыту және оқыту тәжірибелерін әзірлеуге көмектесе алады [8]. Бұл мақалада зерттеуші EDM және бірқатар негізгі білім беру теориялары, соның ішінде когнитивті жүктеме теориясы, өзін-өзі реттейтін оқыту теориясы, Блумның taxonomy теориясы, көп интеллект теориясы, схема теориясы, локализацияланған оқыту теориясы, проксимальды даму аймағы теориясы және Connectivism теориясы арасындағы байланысты зерттейді. Бұл құжатта EDM-ді жекелендірілген оқытуға ықпал ететін оқыту стратегиялары туралы хабарлау үшін қалай пайдалануға болатындығы қарастырылады студенттерге арналған тәжірибе және бұл мұғалімдерге оқушылардың қалай оқитынын және олардың оқу қажеттіліктерін қалай қанағаттандыру керектігін жақсы түсінуге көмектесе алады.

II. БІЛІМ БЕРУ ДЕРЕКТЕРІН ТАЛДАУ (EDM) ЖӘНЕ ОҚЫТУДЫ ТАЛДАУ ТЕОРИЯСЫ

EDM-бұл білім беру деректерін талдау үшін деректерді өндіру әдістерін қолдануға бағытталған оқытуды талдау теориясының (LAT) ішкі жиынтығы. Екінші жағынан, LAT-бұл білім беру деректерін талдаудың бірқатар әдістері мен тәсілдерін, соның ішінде EDM-ді қамтитын кең сала. Оқу сабағында математика курсында text жазған бейне дәрістер және жаттығулар бағдарламалау сияқты бірнеше оқу материалдарын қамтиды. Студенттер осы материалдармен өзара әрекеттескенде, олардың мінез-құлқын EDM және LAT әдістерімен талдауға болатын деректер нүктелері ретінде жазуға болады. EDM әдістерін ең тиімді Оқу материалдары немесе оқушылардың артта қалу қаупі сияқты деректер үлгілері мен тенденцияларын анықтау үшін пайдалануға болады [9]. Екінші жағынан, LAT әдістерін осы

модельдер мен тенденцияларды визуализациялау және түсіндіру үшін қолдануға болады, бұл мұғалімдерге оқушылардың оқуына әсер ететін негізгі факторларды түсінуге көмектеседі.

Сурет. 5. Түйіршіктіліктің әртүрлі деңгейлері және олардың деректер көлемімен байланысы.

Мысал үшін EDM әдістері Математикалық жаттығуларды көбірек орындайтын студенттер емтиханда жақсы жұмыс істейтінін көрсете алады. Содан кейін LAT әдістерін осы қатынасты визуализациялау үшін қолдануға болады, мысалы, диффузор немесе жылу картасы арқылы, бұл мұғалімдерге жаттығуларды бағдарламалау мен емтихан өнімділігі арасындағы байланысты түсінуге көмектеседі [10].

Сурет. 6. Білім беру деректерін зияткерлік талдаудың тарихи дамуы.

Сонымен қатар, EDM және LAT әдістерін Нұсқаулық шешімдері туралы хабарлау үшін ортақ пайдалануға болады. Example үшін ADM белгілі бір бағдарламалау тұжырымдамасымен күресетін студенттердің курстан шығу ықтималдығы жоғары екенін анықтай алады [11]. EDM мен LAT арасындағы байланыс бірін-бірі толықтырады, ал EDM әдістері заңдылықтар мен тенденцияларды анықтау үшін аналитикалық қабілетті қамтамасыз етеді білім беру деректері және мұғалімдерге осы модельдер мен тенденцияларға сәйкес түсінуге және әрекет етуге көмектесетін визуализация және интерпретация құралдарын ұсынатын LAT әдістері. Олар бірге оқушылардың оқу нәтижелерін жақсарту үшін деректерді пайдаланудың күшті негізін ұсынады.

III. БІЛІМ БЕРУ ДЕРЕКТЕРІН ӘЗІРЛЕУ (EDM) ЖӘНЕ ОҚЫТУ ПСИХОЛОГИЯ ТЕОРИЯСЫ

Педагогикалық психология теориясы-Студенттердің қалай оқитынын және студенттердің оқу нәтижелерін жақсартатын білім беру араласуларын қалай дамыту керектігін зерттеу. Екінші жағынан, EDM-білім беру араласуларына негіз бола алатын ақпаратты алу үшін білім беру деректерінен мәліметтерді өндіру әдістерін қолдану [12].

Сурет. 7. Learning Analytics анықтамалық моделі.

Оқу сыныбында математика сабағында оқитын студенттер тобы бейне дәрістер, жазбаша мәтін және практикалық тесттер сияқты бірнеше оқу материалдарын қамтиды. Студенттер осы материалдармен өзара әрекеттескенде, олардың мінез-құлқын EDM және білім беру психологиясының теориялары арқылы талдауға болатын деректер нүктелері ретінде жазуға болады. Педагогикалық психология теориясындағы іргелі ұғымдардың бірі-ақпаратты өңдеуге қажетті психикалық күш-жігердің мөлшерін білдіретін когнитивті жүктеме идеясы. Когнитивті жүктеме теориясы студенттердің когнитивті жүктемесі олардың білімі мен тәжірибе деңгейіне сәйкес келген кезде жақсы оқитынын көрсетеді. EDM әдістерін когнитивті жүктеме теориясына қатысты мәліметтердегі заңдылықтар мен тенденцияларды анықтау үшін қолдануға болады. Бұл түсінікті когнитивті жүктеме теориясына негізделген білім беру араласуларын ақпараттандыру үшін пайдалануға болады. Мұғалім оқушылардың білімі мен тәжірибе деңгейіне жақсырақ сәйкес келу үшін практикалық тесттердің қиындық деңгейін реттей алады.

IV. БІЛІМ БЕРУ ДЕРЕКТЕРІН ӘЗІРЛЕУ (EDM) ЖӘНЕ ПРОКСИМАЛЬДЫ ДАМУ АЙМАҚ ТЕОРИЯСЫ (ZPD)

Educational Data Mining (EDM) - бұл білім беру тәжірибесін ақпараттандыру және жетілдіру үшін пайдаланылуы мүмкін білім беру деректеріндегі заңдылықтар мен қатынастарды анықтауға бағытталған деректерге негізделген тәсіл [13]. EDM қолдануға болатын теориялық негіздердің бірі-проксимальды даму аймағы (ZPD) теориясы. ZPD-бұл студенттерге қазіргі құзыреттілік деңгейінен тыс, бірақ әлі де қандай да бір көмекпен немесе нұсқаулықпен орындай алатын тапсырмалар берілген кезде жақсы оқитынын көрсететін оқыту теориясы. Мұғалімнің рөлі-оқушының оқуын тірекке қою қажетті уақытта қажетті қолдау деңгейін қамтамасыз ету. Білім беру деректерін талдай отырып, EDM оқушының қазіргі құзыреттілік деңгейін анықтай алады және мұғалімдерге қолдау көрсету деңгейін сәйкесінше реттеуге көмектесу арқылы олардың өсу әлеуетін болжай алады [14]. Мысал үшін мұғалім оқушыларға математикалық есептер жиынтығын тағайындау үшін онлайн платформаны пайдалана алады. Платформа әр оқушының үлгерімі туралы мәліметтерді, соның ішінде әр мәселені шешуге кететін уақытты және қате жауаптар санын жазады.

Осы деректерді талдай отырып, мұғалім белгілі бір ұғымдармен күресетін және қосымша қолдаудың пайдасын көре алатын студенттерді анықтай алады. Олар сондай-ақ жақсы жұмыс

істейтін және күрделі тапсырмаларға дайын студенттерді анықтай алады. Содан кейін мұғалім қиындыққа тап болған оқушыларға қосымша көмек немесе ресурстар беру немесе жоғары өнімді оқушыларға күрделі тапсырмалар ұсыну арқылы оқуын реттей алады. Бұл тәсіл мұғалімге әр оқушы үшін оқу тәжірибесін жекелендіруге мүмкіндік береді және оқу нәтижелерінің жақсаруына әкелуі мүмкін. Оқушылардың деректерін үнемі талдай отырып, мұғалім уақыт өте келе прогрестi бақылай алады және қажет болған жағдайда олардың көзқарасын реттей алады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорытындылай келе, Educational Data Mining (DM) оқытушыларға да, студенттерге де әртүрлі жолдармен пайда әкелетін қуатты құрал екенін атап өткен жөн. Деректерді талдау әдістерін қолдана отырып, мұғалімдер оқушылардың оқу стильдері, күшті және әлсіз жақтары мен өнімділігі туралы түсінік ала алады, бұл оларға оқуды жеке қажеттіліктерге бейімдеуге көмектеседі. EDM сонымен қатар болашақ оқу үлгерімін болжауға, курстың күрделі бағыттарын анықтауға және өзін-өзі реттейтін оқытуды қолдауға көмектеседі. EDM-ді әртүрлі оқыту теорияларымен біріктіру білім беру тәжірибесінің тиімділігін арттыруда перспективалы нәтижелер көрсетті. Дегенмен, EDM өздігінен шешім емес екенін ескеру маңызды. Оны басқа оқыту және оқыту стратегияларымен бірге пайдалану керек. Сонымен қатар, EDM инклюзивті және студенттердің белгілі бір топтарына қатысты біржақтылық пен кемсітушілікті күшейтпейтін жолмен жүзеге асырылуын қамтамасыз ету маңызды. EDM білім беруде төңкеріс жасап, оқу нәтижелерін жақсарта алады. Осы саладағы зерттеулер мен әзірлемелерді жалғастыру жекелендірілген және бейімделгіш оқытуда одан әрі ілгерілеуге әкелуі мүмкін, бұл сайып келгенде оқушыларға және жалпы қоғамға пайда әкелуі мүмкін.

Әдебиеттер

1. Aldowah, H., Al-Samarraie, H., & Fauzy, W. M. (2019). Анализ образовательных данных и аналитика обучения для высшего образования 21 века: Обзор и синтез. *Телематика и информатика*, *37*, 13-49.

2. Алам, А. (2022). Социальные роботы в образовании для долгосрочного взаимодействия человека и робота: социально поддерживающее поведение робота T для создания робо-материальной среды обучения в управляемом открытии обучающего взаимодействия. ECSTransacts, 107 (1), 12389.

3. Alam, A., & Mohanty, A. (2022). Metaverse и Posthuman Animated Avatars for Teaching-Learning Process: Interperception in Virtual Universe for Educational Transformation. В Международной конференции по инновациям в области интеллектуальных вычислений и коммуникаций (стр. 47-61). Спрингер, Чам.

4. Алам, А. (2022). Платформа, использующая технологию блокчейн для электронного обучения и онлайн-обучения для открытого обмена академическими знаниями и рекордами прогресса. В: Asokan, R., Ruiz, D.P., Baig, Z.A., Piramuthu, S. (eds) Smart Data Intelligence. Алгоритмы для интеллектуальных систем. Спрингер, Сингапур.

5. Алам, А. (2022). Использование адаптивного обучения и интеллектуальных роботов T utoring для виртуальных классов и умных кампусов: реформирование образования в эпоху искусственного интеллекта. В: Shaw, R.N., Das, S., Piuri, V., Bianchini, M. (eds) Advanced Computing and Intelligent Technologies. Примечания к лекциям по электротехнике, том 914. Спрингер, Сингапур.

6. Алам, А. (2022). Облачное электронное обучение: разработка концептуальной модели адаптивной экосистемы электронного обучения на основе инфраструктуры облачных вычислений. В: Кумар, А., Фистер-младший, И., Гупта, П. К., Дебэйл, Дж., Чжан, З. Дж., Усман, М. (eds) Artificial Intelligence and Data Science. ИКЭЙДС 2021. Communications in Computer and Information Science, vol. 1673. Спрингер, Чам.

7. Алам, А. (2022). Образовательная робототехника и компьютерное программирование в раннем детском образовании: концептуальная основа для оценки компьютерного мышления учащихся начальной школы для разработки мощных образовательных сценариев. В 2022 году Международная конференция по интеллектуальным технологиям и системам для вычислений

следующего поколения (ICSTSN) (стр. 1-7). IEEE.
8. Хан, А., и Гош, С. К. (2021). Анализ успеваемости и прогнозирование учащихся в аудиторном обучении: Обзор образовательных исследований интеллектуального анализа данных. *Образование и информационные технологии*, *26*, 205-240.
9. Baek, C., & Doleck, T. (2021). Анализ образовательных данных в сравнении с аналитикой обучения: Обзор публикаций с 2015 по 2019 год. *Интерактивные учебные среды*, 1-23.
10. Hicham, A., Jeghal, A., Sabri, A., & Tairi, H. (2020, June). Опрос по исследованию образовательных данных [2014-2019]. В *2020 году Международная конференция по интеллектуальным системам и компьютерному зрению* (ISCV) (стр. 1-6). IEEE.
11. Алам, А., Моханты, А. (2023). Проектирование, разработка и внедрение виртуальной лаборатории программной инженерии: благо для образования в области компьютерных наук и инженерии (CSE) во время пандемии Covid-19. В: Shakya, S., Balas, V.E., Haoxiang, W. (eds) Proceedings of Third International Conference on Sustainable Expert Systems. Lecture Notes in Networks and Systems, vol. 587. Спрингер, Сингапур.
12. Алам, А. (2021). Должны ли роботы заменить учителей? Мобилизация ИИ и аналитика обучения в образовании. В 2021 году Международная конференция по достижениям в области вычислительной техники, связи и управления (ICAC3) (стр. 1-12). IEEE.
13. Ингейл, Н. В. (2021). Опрос по системе прогнозирования успеваемости учащихся с использованием интеллектуального анализа образовательных данных. *Turkish Journal of Com puter and Mathematics Education (TURCOMAT)*, *12* (13), 363-369.
14. Чака, С. (2021). Разработка образовательных данных, прогнозирование успеваемости студентов, методы прогнозирования, алгоритмы и инструменты: Обзор обзоров.

STEM БІЛІМ БЕРУ АЯСЫНДА ФИЗИКАНЫҢ РӨЛІ

Ердалы Бақытқүл Берікқызы, Кушимбаев Саятбек Мейрбек угли
6В01510-Физика-информатика мұғалімін даярлау білім беру бағдарламасы бойынша
4 курс студенттері
Ғылыми жетекшісі:
Гулира Кенжеевна Нурмуханбетова п.ғ.к., доцент
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық
университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Түйін:

Бұл мақалада STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) және STEAM (Art қосылған STEM) білім беру модельдерінің айырмашылықтары мен артықшылықтары қарастырылады. STEAM тәсілінің техникалық және ғылыми білім берудегі маңыздылығы, оның оқушылардың креативті ойлауын дамытудағы рөлі талқыланады. Сондай-ақ, өнер мен техниканың үйлесімі арқылы инновациялар мен кәсіпкерлікке қалай ықпал ететіні туралы нақты мысалдар келтірілген. STEAM білім беру жүйесінің болашағы, оны енгізудің қиындықтары және Қазақстандағы білім беру саласындағы рөлі қарастырылады.

Резюме:

В этой статье рассматриваются различия и преимущества моделей образования STEM (наука, технология, инженерия, математика) и STEAM (STEM с включением искусства). Обсуждается важность подхода STEAM в техническом и научном образовании, а также его роль в развитии творческого мышления учащихся. Также приводятся конкретные примеры того, как гармония искусства и техники способствует инновациям и предпринимательству. Обсуждаются будущее системы образования STEAM, трудности её внедрения и её роль в системе образования Казахстана.

Summary:

This article examines the differences and advantages of the STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) and STEAM (STEM with the addition of Art) educational models. It discusses the importance of the STEAM approach in technical and scientific education, as well as its role in fostering creative thinking among students. Additionally, it provides concrete examples of how the integration of art and technology contributes to innovation and entrepreneurship. The article also considers the future of the STEAM education system, the challenges of implementing it, and its role in Kazakhstan's education system.

Қазіргі білім беру жүйесі ғылым мен технологияның дамуына сәйкес жаңаша оқыту әдістерін талап етеді. Солардың бірі – STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) білім беру жүйесі. Бұл тәсіл оқушылардың ғылыми және инженерлік ойлау қабілетін дамытып, олардың алған білімдерін өмірде қолдана білуіне бағытталған. STEM білім беру аясында физиканы оқыту ерекше орын алады, себебі ол табиғат заңдарын түсіндіретін негізгі ғылымдардың бірі болып табылады. Физика пәнін STEM тәсілдері арқылы оқыту оқушыларға тек теориялық білім беріп қана қоймай, оларды практикалық міндеттерді шешуге баулиды.

Физика – STEM білім беру жүйесіндегі негізгі пәндердің бірі. Ол оқушыларға табиғи құбылыстарды түсіндіруге, технологиялық процестерді зерттеуге және инженерлік шешімдер қабылдауға көмектеседі. Физика сабақтарында қолданылатын STEM әдістері оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытып, оларды ғылыми зерттеулерге баулиды. Сонымен қатар, физика пәні математикалық есептеулерге, ғылыми эксперименттерге және технологиялық инновацияларға негізделгендіктен, STEM жүйесі бұл пәннің мазмұнын тереңдетуге және оны оқытудың тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Физиканы оқытудағы STEM әдістері:

1. Зертханалық жұмыстар мен тәжірибелер – оқушыларға физикалық заңдарды өз бетінше зерттеп, тәжірибе арқылы түсінуге мүмкіндік береді. Зертханалық жұмыстар физикалық құбылыстарды бақылап, олардың заңдылықтарын анықтау үшін жүргізіледі. Бұл әдіс оқушылардың аналитикалық ойлауын және эксперименттік дағдыларын дамытады. *Мысал:* Ньютонның екінші заңын зерттеу үшін әртүрлі массаларға әртүрлі күштер әсер еткен кездегі үдеу мәндерін өлшеп, олардың арасындағы байланысты анықтау.

2. Робототехника және инженерия – бұл механика, электроника және бағдарламалау салаларын біріктіретін ғылымдар. Физика заңдары, әсіресе механика, электрмагнетизм және динамика, роботтардың қозғалысын басқаруда және олардың тиімді жұмыс істеуін қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Бұл әдіс оқушыларға техникалық дағдыларды меңгеруге және инженерлік ойлау қабілетін дамытуға көмектеседі. *Мысал:* Оқушыларға қарапайым робот қолын жасау тапсырмасы беріледі. Роботтың қозғалысын қамтамасыз ету үшін олар рычагтар мен айналу моменті заңдарын зерттеп, электр тізбегін құрастырады. Нәтижесінде, оқушылар механикалық құрылымдарды жобалау мен оларды басқару негіздерін тәжірибе жүзінде меңгереді.

3. Сандық технологияларды қолдану – физикалық процестерді визуалдау, модельдеу және деректерді талдау үшін компьютерлік құралдарды пайдалану. Бұл әдіс күрделі құбылыстарды түсіндіруде интерактивті оқытудың тиімділігін арттырады. Виртуалды зертханалар, 3D модельдеу, симуляциялар және деректерді өңдеу бағдарламалары оқушылардың теориялық білімдерін тереңдетіп, практикалық дағдыларын жетілдіруге көмектеседі. *Мысал:* Оқушылар физикалық қозғалыстың компьютерлік моделін жасайды. Мысалы, еркін түсу қозғалысын зерттеу үшін олар арнайы бағдарламалар (мысалы, PhET симуляторлары немесе Python бағдарламалау тілі) арқылы биіктік пен уақытқа байланысты дененің жылдамдығы мен үдеуін есептеп, графиктерін сызады. Бұл әдіс теориялық есептеулерді визуалды түрде көрсетуге және алынған нәтижелерді нақты құбылыстармен салыстыруға мүмкіндік береді.

4. Жобалық оқыту – оқушылардың алған білімдерін нақты өмірлік жағдайларда қолдануына бағытталған әдіс. Бұл тәсіл оқушылардың шығармашылық және зерттеу дағдыларын дамытып, өз бетінше шешім қабылдау қабілетін қалыптастырады. Физикадағы жобалық оқыту оқушыларға теориялық білімді тәжірибемен ұштастыруға, инженерлік ойлау қабілетін дамытуға және ғылыми-зерттеу жұмыстарына қызығушылығын арттыруға мүмкіндік береді. *Мысал:* Оқушылар "Күн энергиясын тиімді пайдалану" тақырыбында жоба жасайды. Олар күн батареяларының жұмыс принципін зерттеп, энергия өндіру тиімділігін арттыру жолдарын қарастырады. Жобаның соңында оқушылар күн сәулесін максималды сіңіретін құрылғы макетін жасап, оның физикалық параметрлерін (қуат, тиімділік коэффициенті, температура әсері) зерттейді. Бұл жоба олардың жаңартылатын энергия көздері туралы түсінігін кеңейтіп, инженерлік дағдыларын дамытуға көмектеседі.

5. Кәсіби бағдар беру – оқушыларды болашақ мамандықтармен таныстырып, олардың қабілеттері мен қызығушылықтарына сәйкес кәсіби бағыт таңдауға көмектесетін әдіс. STEM білім беру жүйесі арқылы физика пәнін оқыту оқушыларға ғылым, инженерия, ақпараттық технологиялар, энергетика және аэроғарыш салаларындағы мамандықтар туралы түсінік береді. Физиканың практикалық қолданылуын көрсету арқылы оқушылардың болашақ кәсібіне деген ынтасын арттыруға болады. *Мысал:* Оқушыларға "Физика және болашақ кәсіптер" тақырыбында зерттеу жобасы беріледі. Олар энергетика, робототехника, ғарыштық инженерия, медициналық физика сияқты салаларды зерттеп, сол бағыттағы мамандықтарға қажетті дағдыларды анықтайды. Зерттеу барысында оқушылар маман иелерімен сұхбат жүргізіп, олардың жұмыс ерекшеліктері туралы ақпарат жинайды. Нәтижесінде, оқушылар өздерінің қызығушылықтарына сәйкес болашақ мамандықтарын саналы түрде таңдау мүмкіндігіне ие болады.

Физиканы STEM негізінде оқытудың артықшылықтары:

- ❖ Теория мен практиканы үйлестіру – алынған теориялық білімді нақты тәжірибелік тапсырмалар арқылы бекіту әдісі. Бұл тәсіл оқушыларға физикалық заңдардың шынайы өмірде қалай қолданылатынын көрсетуге көмектеседі. Теориялық түсініктерді зертханалық жұмыстар, инженерлік жобалар, тәжірибелер және сандық модельдеу арқылы қолданып, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыруға және түсінігін тереңдетуге болады.
- ❖ Инженерлік дағдыларды дамыту – оқушылардың техникалық ойлау, жобалау және конструкциялау қабілеттерін қалыптастыруға бағытталған оқыту әдісі. Бұл дағдыларға механизмдерді құрастыру, физикалық заңдарды техникалық мәселелерді шешуде қолдану, материалдардың қасиеттерін зерттеу және инновациялық технологияларды пайдалану кіреді. Инженерлік дағдылар STEM білім берудің негізгі құрамдас бөлігі болып табылады және оларды дамыту оқушылардың болашақта ғылыми-зерттеу және өнеркәсіптік салаларда табысты болуына ықпал етеді.
- ❖ Мамандыққа бағыттау – оқушылардың болашақ кәсіби бағытын анықтауға көмектесетін білім беру тәсілі. Бұл әдіс физиканың әртүрлі салалардағы рөлін түсіндіру арқылы олардың ғылыми және техникалық мамандықтарға қызығушылығын арттыруға бағытталған. Оқушылар нақты жобалар, зерттеулер және кәсіби кездесулер арқылы өздерінің қабілеттері мен қызығушылықтарына сәйкес келетін салаларды анықтай алады. STEM тәсілі болашақ инженерлерді, ғалымдарды, IT мамандарын және басқа да техникалық бағыттағы мамандарды даярлауға мүмкіндік береді.
- ❖ Топтық жұмыс және зерттеу дағдылары – оқушылардың бірлесіп жұмыс істеуін, ақпаратты талдауды және ғылыми зерттеу жүргізуді дамытатын маңызды дағдылар. Топтық жұмыс барысында оқушылар мәселелерді бірлесіп шешіп, идеяларымен бөлісіп, пікір алмасады. Ал зерттеу дағдылары деректерді жинау, талдау, эксперимент жүргізу және

қорытынды жасау қабілеттерін қалыптастырады. Бұл тәсіл оқушыларды ғылыми зерттеулерге қызықтырып, олардың аналитикалық ойлауын дамытады.

❖ Шығармашылық пен инновацияны дамыту – оқушылардың жаңа идеяларды ойлап табу, оларды жүзеге асыру және ғылым мен техникада жаңалықтар енгізу қабілетін қалыптастыратын процесс. STEM білім беру аясында физика сабақтарында оқушыларға тәжірибелер жасау, инженерлік жобалар құрастыру және технологиялық шешімдер ұсыну арқылы шығармашылық ойлау дағдыларын дамытуға мүмкіндік беріледі. Бұл әдіс болашақта инновациялық жобалар жасауға және ғылыми-техникалық жетістіктерге үлес қосуға ынталандырады.

STEM білім беру аясында физиканы оқыту – қазіргі заман талабына сай тиімді әдіс. Ол оқушылардың ғылыми ойлауын дамытып, олардың шығармашылық және аналитикалық қабілеттерін жетілдіруге көмектеседі. Физика сабақтарында STEM әдістерін қолдану оқушыларға тек теориялық білім беріп қана қоймай, оны өмірде қалай пайдалану керектігін де үйретеді. Осылайша, STEM тәсілдері болашақ мамандарды даярлауда маңызды рөл атқарады. Физика сабақтарын STEM принциптеріне сәйкес ұйымдастыру арқылы оқушылардың ғылым мен техникаға деген қызығушылығын арттырып, оларды жоғары технологиялық салаларда жұмыс істеуге даярлауға болады.

Әдебиеттер

1. Аймағамбетов А. Білім беру жүйесінде STEM технологияларын енгізу мәселелері. – ҚР Білім және ғылым министрлігі баяндамасы, 2021.
2. Жұмабаева Ә., Сайлауова Б. STEM білім беру жүйесі және оның маңызы. // «Қазіргі білім берудегі инновациялар» халықаралық конференциясы, 2020.
3. Чикош А. STEM-образование как интеграция науки, технологии, инженерии и математики в школе. – Москва: Просвещение, 2018.

STEM-ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІН БАСТАУЫШ МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНА ЕНГІЗУ

Амантаева Жанат Жанибековна
Түркістан облысы, Арыс қаласы, Шағыр ауылы, А.Тілеубердин атындағы жалпы білім беретін мектебінің бастауыш сынып мұғалімі

Резюме

В статье рассматривается внедрение STEM-методов обучения в начальных классах на примере уроков математики. Особое внимание уделяется значению связи математики с реальной жизнью, что позволяет ученикам более глубоко понять важность математических знаний в повседневной жизни. Применение STEM-подхода способствует развитию логического и критического мышления, а также навыков самостоятельного решения проблем. Статья подчеркивает, что использование реальных жизненных ситуаций для решения математических задач помогает учащимся более эффективно осваивать математические концепции и улучшать навыки их применения в реальной жизни.

Abstract

The article discusses the integration of STEM teaching methods in elementary school mathematics lessons. Special attention is given to the importance of connecting mathematics with real-life situations, which helps students better understand the relevance of mathematical knowledge in everyday life. The application of the STEM approach promotes the development of logical and critical thinking, as well as skills in independent problem-solving. The article emphasizes that using real-life situations to solve mathematical problems helps

students more effectively master mathematical concepts and improve their ability to apply them in real-world contexts.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың жеке қабілеттерін дамытудың жаңа тәсілдері маңызды орын алады. STEM-оқыту әдістері (Science, Technology, Engineering, Mathematics – ғылым, технология, инженерия, математика) осы бағытта тиімді тәсілдердің бірі болып табылады. STEM-оқыту әдісін бастауыш сыныптарға енгізу оқушылардың математикалық және ғылыми ойлау қабілеттерін дамытуға, олардың шығармашылық тұрғыда шешімдер қабылдау дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі.

STEM-оқыту әдісінің маңызы.

STEM-оқыту әдісі бастауыш сыныптарда математиканы оқытуға жаңа көзқарас қалыптастырады. Бұл әдіс оқушыларға әртүрлі пәндер арасындағы байланыстарды түсінуге мүмкіндік береді. STEM-оқыту әдісінің басты мақсаты – пәндерді оқушылардың нақты өмірінде кездесетін мәселелермен байланыстырып, олардың пәндер арасындағы интеграцияны сезінуін қамтамасыз ету. Бұл әдіс оқушылардың сыни ойлауын дамытып, оларды ғылыми зерттеу, тәжірибе жасау, мәселені шешу жолдарын іздеу сияқты дағдыларға үйретеді.

STEM-оқыту әдісін бастауыш математика сабақтарына енгізу

1. STEM-оқыту әдісінің бір ерекшелігі – пәндерді өмірлік жағдайлармен байланыстыру. Математика сабақтарында STEM әдісін қолдану арқылы оқушыларға күнделікті өмірде кездесетін есептерді шешу ұсынылады. Мысалы, дүкеннен зат алу, уақытты есептеу, құрылыс салу, саяхатқа дайындық немесе басқа да күнделікті жағдайлармен байланысты есептерді шығару арқылы балалар математиканың өмірде қаншалықты маңызды екенін түсінеді. Мұндай есептер оқушыларға тек теориялық білім беру емес, оларды нақты өмірлік дағдыларға үйретуге мүмкіндік береді.

Мысалы, оқушыларға дүкеннен белгілі бір заттарды сатып алу тапсырмасы берілуі мүмкін, онда олар бағаны қосу, жеңілдіктерді есептеу немесе әртүрлі төлем әдістерін салыстыру арқылы математикалық дағдыларын қолданады. Немесе уақытты есептеу мәселесі ұсынылады: оқушыларға жоспарланған іс-шараларға қанша уақыт қалғанын есептеу немесе күннің әртүрлі уақыттарын салыстыру тапсырмасы беріледі.

Құрылыс мәселелері де маңызды болып табылады. Мысалы, оқушыларға белгілі бір бөлменің ұзындығы мен енін біле отырып, оның ауданын есептеу немесе бөлмені бояуға қанша бояу керек екенін анықтау тапсырмасы беріледі. Бұл оқушыларға математикалық есептеулерді нақты өмірде қолданудың қажеттілігін көрсетеді және оларды шынайы проблемаларды шешуге ынталандырады.

Осындай тапсырмалар арқылы балалар математикалық білімдерін белсенді қолданады, олар тек сандар мен формулаларды ғана емес, сол білімдерін күнделікті тұрмыста, кәсіби өмірде және басқа да әлеуметтік жағдайларда қалай тиімді пайдалану керектігін түсінеді. Сонымен қатар, оқушылардың логикалық ойлау қабілеті мен шығармашылық дағдылары дамиды. Олар математикалық шешімдер қабылдау барысында мәселелердің әртүрлі шешімдерін табуға тырысып, сыни ойлау қабілеттерін арттырады.

STEM әдісі арқылы оқушылар тек абстрактілі математикалық түсініктерді меңгеріп қоймай, сонымен қатар олардың математиканы өмірде қолдануға, мәселелерді шешуде қиялды іске асыруға және болашақта туындайтын нақты жағдайларға дайын болуға мүмкіндігі болады. Мұның барлығы оқушылардың жеке тұлғалық және кәсіби дағдыларын дамытады.

2. Жобалау жұмыстары.

STEM-оқыту әдісінің маңызды компоненттерінің бірі – жобалау жұмыстары. Математика сабағында жобалау арқылы оқушылар нақты математикалық мәселелерді шешу үшін командалық жұмыс жасап, практикалық дағдыларды меңгереді. Мысалы, оқушыларға құрылыс жобасын жасау тапсырмасы берілуі мүмкін, онда олар ұзындықтарды есептейді, материалдардың көлемін есептейді және бюджет жоспарлайды. Бұл балаларға математикада алған білімдерін қалай пайдалану керектігін үйретеді.

3. Интерактивті тапсырмалар мен ойындар.

STEM-оқыту әдісін енгізу үшін, оқу процесін қызықты әрі тиімді ету маңызды. Математика сабағында интерактивті тапсырмалар мен ойындарды қолдану арқылы оқушылардың қызығушылығын арттыруға болады. Оқушылар математикалық ойындар арқылы өз дағдыларын жақсарта алады. Мысалы, "сандарды жинақтау", "құрылыс құру" немесе "сандардың арасындағы заңдылықтарды табу" сияқты ойындар STEM-оқыту әдісінің элементтері болып табылады, олар оқушыларға маңызды математикалық дағдыларды меңгеруге мүмкіндік береді.

4. Технологиялар мен құралдарды пайдалану.

STEM-оқыту әдісінің тиімділігі оқушыларды жаңа технологиялармен таныстыруда да көрінеді. Математика сабағында түрлі технологиялық құралдарды (интерактивті тақта, түрлі бағдарламалар, мобильді қосымшалар) қолдану оқушылардың математикалық білімі мен дағдыларын дамытуға көмектеседі. Мысалы, геометриялық фигураларды қалыптастыру үшін 3D модельдеу құралдарын, математика пәнінде есеп шығаруға арналған арнайы қосымшаларды пайдалану балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

5. Білімді жобалық әдістермен бекіту.

STEM әдісін қолдануда оқушыларды өз бетімен зерттеу жұмыстарын жүргізуге шақыру маңызды. Бұл тәсіл оқушыларға математикалық мәселелерді шешуде өздерінің креативтіліктерін және сыни ойлау қабілеттерін қолдануға мүмкіндік береді. Мысалы, оқушыларға нақты өмірден алынған мәселелерді шешуге арналған тапсырмалар беріледі. Олар осы тапсырмаларды топ болып немесе жеке шешіп, әртүрлі әдістерді пайдалану арқылы шешімдер қабылдайды.

STEM-оқыту әдісінің артықшылықтары.

1. Көппәнді интеграция

STEM әдісінің басты артықшылығы – пәндер арасындағы байланысты орнату. Математика сабағында оқушылар тек математикалық дағдыларды ғана емес, ғылым мен технологияның байланысын да түсінеді. Олар математиканы қолдану арқылы ғылыми зерттеулер мен инженерлік шешімдерді табуға үйренеді.

2. Шығармашылық және сыни ойлау

STEM-оқыту оқушыларға жаңа идеялармен жұмыс істеуге, мәселені сыни тұрғыдан қарауға мүмкіндік береді. Олар әртүрлі әдістерді қолданып, математикалық есептерді шешу жолдарын іздейді.

3. Қолданбалы дағдыларды дамыту

STEM әдісін қолдану арқылы оқушылар өмірде кездесетін нақты мәселелерді шешуге арналған дағдыларды меңгереді. Олар математикалық білімдерін өздері көріп жүрген өмірлік жағдайларға қолдана алады.

4. Топтық жұмыс

STEM әдісі оқушыларды топ болып жұмыс істеуге үйретеді. Бұл балалардың бір-бірімен пікір алмасып, өз идеяларын ортаға салып, бірлесіп шешім қабылдауға дағдыландырады.

Қорытынды

STEM-оқыту әдістерін бастауыш математика сабақтарына енгізу – оқушылардың математикалық, ғылыми және техникалық дағдыларын дамытуда маңызды қадам болып табылады. Бұл әдіс оқушыларды сыни ойлауға, шығармашылық ізденістерге және командалық жұмысқа баулиды. STEM әдісін қолдану арқылы математика пәні оқушылар үшін қызықты әрі пайдалы болады, әрі олар өз білімдерін күнделікті өмірде қолдануды үйренеді. Осылайша, STEM оқыту әдістері оқушылардың білім деңгейін жаңа сапаға көтеруге ықпал етеді.

Әдебиеттер

1. Байтенова Г.К. STEM білім беру жүйесі: теориясы және тәжірибесі. Алматы: Білім. 2021 ж.
2. Шарафетдинова А.А. Бастауыш сыныптарда STEM әдісін қолдану. Астана: Мектеп. 2020 ж.
3. Rodriguez A. Integrating STEM into the curriculum. New York: Springer. 2019.
4. Lee M. STEM Education: Innovation and Technology Integration. London: Routledge. 218.

ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ ДАМЫТУ БОЙЫНША «МАТЕМАТИКА» ОҚУЛЫҚТАРЫНДАҒЫ ОҚУ ТАПСЫРМАЛАРЫНЫҢ МАЗМҰНЫ

Дайрабаева Гулайна Бекдиллаевна
Түркістан облысы, Сарыағаш ауданы
№48 І.Жансүгіров атындағы ЖББМ
бастауыш сынып мұғалімі

Резюме

Целью данной статьи является совершенствование и развитие знаний, навыков и умений учащихся для решения различных жизненных проблем. Позволяет добиться результатов ситуативных задач и проблемного обучения в учебнике математи

Annotation

The purpose of this article is to improve and develop students' knowledge, skills and abilities to solve various life problems. Allows you to achieve the results of situational tasks and problem-based learning in a mathematics textbook.

Білім беруді жаңғырту оқытудың дәстүрлі тәсілдерін қайта қарау процесін жандандырды. Білім беру мазмұнын жаңарту – бұл білім беру бағдарламасының құрылымы мен мазмұнын, оқыту мен тәрбиелеудің тәсілдері мен әдістерін қайта қарау, жеке тұлғаның үйлесімді қалыптасуы мен зияткерлік дамуы үшін қолайлы, ұлттық және жалпы адами құндылықтарды үйлестіретін, кез келген өмірлік жағдайда функционалдық сауаттылық пен бәсекеге қабілеттілікті көрсете алатын білім беру ортасын құру.

Бастауыш білім берудің мақсаты мынадай кең ауқымды дағдылардың:

1) білімді функционалдық және шығармашылық қолдану;
2) сыни ойлау;
3) зерттеу жұмыстарын жүргізу;
4) ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану;

5) коммуникацияның әртүрлі тәсілдерін қолдану, оның ішінде білім алушының жеке басын үйлесімді қалыптастыру және дамыту үшін қолайлы білім беру кеңістігін құру;

6) топта және жеке жұмыс істей білу болып табылады.

Білім беру мазмұны күтілетін нәтижелерге негізделген, олар білім беру салаларында анықталады және қызмет аспектісін көрсетеді, яғни білім алушылар «біледі», «түсінеді», «қолданады», «талдайды», «синтездейді», «бағалайды».

Білім алушылардың функционалдық сауаттылығының деңгейін арттыру білім берудің жаңартылған мазмұнын табысты іске асыру арқылы, яғни оқу үдерісінде кешенді жүйелік-әрекеттік тәсілді іске асыру арқылы жоспарланған пәндік, пәнаралық және тұлғалық нәтижелерге қол жеткізу есебінен қамтамасыз етілуі мүмкін. Әрбір мұғалім өзінің оқу үдерісінде қолданатын тапсырмалар жүйесін талдау керек. Ол өз жұмысының нәтижесі көп жағдайда сабақта және балалардың үйде сабаққа дайындалу кезінде қолданылатын материалдардың сапасына байланысты екенін есте сақтауы тиіс.

1-4-сыныптардағы «Математика» пәнінің мазмұны білім алушыларда қоршаған болмыстың әртүрлі объектілері мен құбылыстарын сипаттау үшін бастапқы математикалық білімді қалыптастыруға; есептерді шешудің жалпы тәсілдерін, өлшеу және есептеу дағдылары негізінде логикалық пайымдаулар құра білуін дамытуға бағытталған.

«Бастауыш білім беру деңгейінің 1-4-сыныптарына арналған "Математика" оқу пәні бойынша үлгілік оқу бағдарламасында» (*Қазақстан Республикасы Оқу - ағарту министрлігінің 2022 жылғы 16 қыркүйектегі № 399 бұйрығына 26-қосымша*) 1-4 сыныптарда математиканы оқытудың мақсаты мен міндеттері айқындалған.

Мақсаты: математиканы әлемді бейнелеу және түсіну тәсілі ретінде қабылдауды дамытуға бағытталған, қоршаған әлемдегі пәндердің кеңістіктік формалары мен сандық арақатынасының сипаттамасын қамтитын математикалық таным негіздері мен тиісті дағдыларды беру.

Міндеттері:

1) логикалық ойлауды, кеңістіктік қиялды дамыту, математикалық терминдерді пайдалана білу және математиканы әлемді бейнелеу, модельдеу және түсіну тәсілі ретінде қабылдау;

2) оқу және практикалық мәселелерді шешу, арифметикалық алгоритмдерді пайдалану, геометриялық құрылыстарды орындау және математикалық зерттеулер жүргізу қабілетін дамыту;

3) сыни ойлау мен шығармашылық қабілеттерін дамыту;

4) оқу және практикалық мәселелерді шешу тәсілдерін үйрету; математикалық білім мен дағдыларды басқа пәндерді оқуда және күнделікті өмірде қолдану;

5) жеке тұлғалық қасиеттерді дамыту: білуге құмарлық, мақсаттылық, жауапкершілік, сенімділік, Тәуелсіздік;

6) түсінудің, түсіндірудің, талдаудың, синтездеудің, жіктеудің, қолдану мен бейнелеудің когнитивті дағдыларын дамыту;

7) коммуникативтік және әлеуметтік дағдыларды дамыту: командада жұмыс істеу, өз көзқарасын білдіру, басқа адамдардың пікірін құрметтеу, көшбасшылық қасиеттерді көрсету дағдылары, ауызша нысанда ұсыну дағдыларын дамыту;

8) ақпаратты іздеу және іріктеу, өз уақытын басқару және өзін-өзі реттеу дағдыларын дамытуға міндетті.

Негізгі дағдылар мен құзыреттіліктерді дамыту, оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру және бастауыш білім беру деңгейінде математикалық ойлауды дамыту үшін оқулық

материалы, атап айтқанда жаттығулар жүйесінің мазмұны, яғни оқулықта берілген әр түрлі оқу тапсырмалары маңызды.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру мен дамытуда оқулықтарда берілетін тапсырмалардың мазмұны басты назарда болуы өте маңызды. Мұндай тапсырмалардың дидактикалық мақсаты –теориялық білімді бекіту мен тереңдету, оқу пәні бойынша жаңа біліктер мен дағдыларды қалыптастыру, оқу процесін нақты өмір жағдайларына жақындату.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыруға арналған тапсырмалар білім алушылардың шығармашылық қабілетін, танымдық қызығушылықтарын дамытатын түрлі материалдармен таныстыруға ықпал етеді; практикалық дағдыларын қалыптастырумен қатар олардың түрлі көрнекіліктермен жұмыс жасауын көздейді; ұсынылған проблема мен ситуацияға талдау барысында қажетті ақпаратты таба білу біліктілігін бағалауға мүмкіндік береді

Математика оқулықтарындағы негізгі оқу тапсырмалары стандартты тапсырмалар болып табылады. Олар білім алушылардың қызметін үлгі немесе зерделенген ереже бойынша қамтамасыз етеді және пән бойынша анықталған оқыту мақсаттарына қол жеткізуге мүмкіндік береді, тапсырмаларда пайдаланылған ұғымдар мен тұжырымдар білім алушыларға қолжетімді және мазмұны шынайы, практикаға бағытталған. Тапсырмалардың келесі түрлері бұл білім алушылардың талдау, жалпылау және заңдылықтарды табу қабілеттерін қалыптастыратын тапсырмалар; математикалық объектілерді жобалау. Оқу тапсырмаларының негізгі мазмұны Үлгілік оқу бағдарламасының оқу мақсаттарына сәйкес.

Оқулықта тек теориялық материал ғана емес, сонымен қатар білім алушылар теориялық білімді де игеріп, оқу бағдарламасымен анықталған дағдыларды игеруі керек оқу тапсырмалары да берілген. Оқу тапсырмалары білім алушылардың теориялық білімді саналы және берік меңгеруін, іскерліктер мен дағдыларды игеруін қамтамасыз етеді. Сондай-ақ, оқу тапсырмаларының мазмұнына байланысты контекстте ақпарат суреттер, сандар, математикалық символдар, формулалар, диаграммалар, карталар, кестелер түрінде ұсынылуы мүмкін, әсіресе 1 сыныпта суреттермен сүйемелденеді.

Математикадан бағдарламаның негізгі мақсатына қол жеткізу үшін сауаттылықтың барлық түрлерін дұрыс қалыптастыру және дамыту маңызды, бұл білім алушыларға алған білімдері мен дағдыларын шынайы өмірде әртүрлі міндеттерді шешу үшін қолдануға мүмкіндік береді. Осыған байланысты ҮОБ-да оқыту мақсаттарында пәндік (академиялық) және функционалдық (әртүрлі өмірлік жағдайларда пайымдаудың креативтілігін, мәселені шешудегі сындарлы тәсілді және т.б. көрсете отырып қолдану) оқыту мақсаттарының құрамдас бөлігін ажырату маңызды, мысалы,

Үлгілік оқу бағдарламасының бөлімі	Оқытудың басым пәндік (академиялық) мақсаттары	Оқытудың басым функционалдық (әртүрлі өмірлік жағдайларда қолдану) мақсаттары
Алғашқы функция және интеграл	11.4.1.7 - анықталған интеграл ұғымын білу, анықталған интегралды есептей білу; 11.4.1.8 - берілген сызықтармен шектелген жазық фигураның ауданын есепте; 11.4.1.9 - айналу денесінің көлемін анықталған	11.4.2.1 – анықталған интегралды жұмыс пен арақашықтықты есептеуге берілген физикалық есептерді шығару үшін қолдану

	интеграл көмегімен есептеу формуласын білу және қолдану	

Академиялық мақсаттар: математикалық ұғымдарды, алгоритмдер мен процесстерді меңгеруге бағытталған білім мен біліктер.

Функционалдық мақсаттар: сыни ойлауды, креативтілікті және практикалық тапсырмаларды шешуді қоса алғанда, шынайы өмірлік жағдайларда математикалық білімді қолдануға бағытталған міндеттер.

Қорытынды: Функционалдық сауаттылықтың әрбір түрі оқушыларға барлық пәндер бойынша тапсырмаларды табысты шешуге көмектесетін оқу дағдыларына сүйенеді. Сауаттылықтың әрбір түрін дамыту жалпы білім беру әлеуетін күшейтеді және оқушыларға білімдерін әртүрлі контекстерде неғұрлым сенімді қолдануға көмектеседі, бұл сайып келгенде олардың оқу нәтижелеріне оң әсер етеді.

Әдебиеттер

1. Өстіміров К., Айтбаева А. «Қазіргі білім беру технологиялары» // Алматы, 2006.
2. Жигалкина Т.К. «Игровые и занимательные задания по математике» // Москва: Просвещение, 1989.
3. Имангалиев Е.Н. «Пути формирования функциональной грамотности школьников» // Справочник руководителей образовательных учреждений, 2012, №9.
4. «PISA Халықаралық зерттеуі». Методическое пособие – Астана: ҰББСБО, 2020.
5. «Оқушылардың математикалық сауаттылығы». Учебное пособие. Центр педагогических измерений. АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы». Астана, 2019.
6. Әлімов А.Қ. «Оқытуда интербелсенді әдістерді қолдану» // Алматы, 2012.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА МАТЕМАТИКАЛЫҚ ОЙЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Орынбасарова Кундызай Байрбековна
Түркістан облысы, Шардара ауданы
"Достық жалпы білім беретін мектеп" бастауыш сынып мұғалімі

Резюме

Статья посвящена формированию математических навыков у учащихся начальных классов. В работе рассматриваются различные методы и подходы, такие как решение простых задач, использование математических игр, связка математики с реальной жизнью, групповая работа и проблемное обучение. Особое внимание уделяется важности развития логического и аналитического мышления у детей через практическое применение математических знаний. Автор подчеркивает, что такие методы способствуют развитию не только математических, но и общих когнитивных способностей, таких как внимание, память и способность к решению проблем. Статья направлена на понимание важности математического образования в начальных классах как основы для успешного обучения в будущем.

Abstract

The article is dedicated to the formation of mathematical skills in primary school students. The paper discusses various methods and approaches, such as solving simple problems, using mathematical games, connecting mathematics with real life, group work, and problem-based learning. Special attention is given to the importance of developing logical and analytical thinking in children through the practical application of mathematical knowledge. The author emphasizes that these methods contribute to the development not only of

mathematical, but also of general cognitive abilities, such as attention, memory, and problem-solving skills. The article aims to highlight the importance of mathematical education in primary school as a foundation for future academic success.

Математика пәні оқушылардың логикалық ойлауын дамытуда маңызды рөл атқарады. Бастауыш сынып оқушыларының математикалық ойлау дағдыларын қалыптастыру оларды тек математикалық есептерді шешуге үйретіп қана қоймай, сонымен қатар жалпы өмірде сандық және логикалық ойлауды дұрыс қолдана білуіне көмектеседі. Бұл дағдылар балалардың зейінін, есте сақтау қабілетін, талдау және салыстыру қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

Математикалық ойлауды қалыптастырудың маңызы

Математикалық ойлау — бұл тек сандар мен формулаларды есте сақтау ғана емес, сонымен қатар, математикадан алған білімді түрлі жағдайларда қолдану, анализ жасау және жаңа идеяларды туғызу қабілеті. Бастауыш сынып оқушыларына математикалық ойлау дағдыларын қалыптастыру арқылы біз оларға тек математикалық білім беріп қана қоймай, олардың болашақтағы білім алуларына негіз қалдырамыз. Бұл дағдылар кейіннен олардың басқа пәндер бойынша да жетістікке жетуіне ықпал етеді, себебі кез келген ғылымда логика мен талдау маңызды орын алады.

Математикалық ойлауды дамыту әдістері

1. Қарапайым есептер мен тапсырмалар: Бастауыш сынып оқушылары үшін ең алдымен қарапайым математикалық тапсырмаларды қолдану маңызды. Мысалы, қосу, алу, көбейту, бөлу сияқты негізгі арифметикалық амалдарды меңгеру барысында олардың ойлау қабілеттері қалыптасады. Оқушыларды есеп шығару арқылы математикалық ұғымдарды түсінуге және жүйелі ойлауға үйретуге болады.

2. Математикалық ойындар мен жаттығулар: Ойын арқылы оқыту — балалардың қызығушылығын арттырады және оларды математикаға деген қызығушылықпен таныстырады. Оқу ойындары балалардың математикалық ойлау дағдыларын қалыптастыру үшін тиімді құрал болып табылады. Ойындар оқушыларға өз бетінше шешім қабылдауға, қиындықтарды жеңуге және тапсырмаларды орындауға мүмкіндік береді.

3. Математика мен өмірді байланыстыру: Математикалық есептерді тек сыныпта емес, өмірде де қолдану өте маңызды. Мысалы, күнделікті өмірде кездесетін есептерді шешу (дүкеннен зат алу, уақытты анықтау, құрылыс салу сияқты) балалардың математикаға деген қызығушылығын арттырады. Бұл олардың өмірде математикадан алған білімдерін қалай қолдану керектігін түсінуіне көмектеседі. Математиканы тек теориялық тұрғыдан емес, нақты жағдайларда қолдану арқылы балалар өздерінің алған білімін іс жүзінде көреді, бұл олардың өз білімдерін тереңірек түсінуге және бағалауға мүмкіндік береді.

Мысалы, дүкенде белгілі бір затты сатып алу барысында ақшаны санау, жеңілдіктерді есептеу немесе әртүрлі бағаларды салыстыру сияқты математикалық тапсырмалар күнделікті өмірде жиі кездеседі. Б…

Құрылыс салу кезінде, мысалы, өлшеу, аумақты есептеу, бұрыштарды өлшеу сияқты жұмыстар арқылы математика күнделікті өмірде қалай қолданылатынын көруге болады. Бұл балаларға өз білімін практикалық жағдайда пайдалану дағдыларын үйретеді. Математикалық дағдыларды нақты өмірмен байланыстыру балалардың сабаққа деген қызығушылығын арттырады, өйткені олар математика пәнінің тек мектепте ғана емес, сондай-ақ шынайы өмірде де маңызды екенін түсінеді.

Әлеуметтік қатынастарды, экономика, өнеркәсіп, ғылым салаларын үйрену барысында да математиканың рөлі айқын көрінеді. Балаларға әртүрлі салаларда математиканы қолданудың маңыздылығын көрсету олардың болашақ кәсіби таңдауына және өмір сүру дағдыларына да оң әсер етеді. Математиканы күнделікті өмірде қолдану баланың сыни ойлау қабілетін дамытады,

оларды проблемаларды шешуде шығармашылықпен ойлауға ынталандырады және өз бетінше шешім қабылдай білу дағдыларын қалыптастырады.

4. Топтық жұмыс: Топпен жұмыс істегенде балалар бір-бірімен пікір алмасып, математикалық тапсырмаларды бірге шешеді. Бұл әдіс оларды бірге жұмыс істеуге, қиындықтарды бірге жеңуге үйретеді. Сонымен қатар, топтық жұмыс оқушылардың өзара байланыс орнатуына және математикаға қызығушылығын арттыруға септігін тигізеді.

5. Проблемалық оқыту: Проблемалық оқыту әдісі — оқушыларды өз бетімен ойлануға, зерттеуге және шешімдер қабылдауға үйретеді. Оқушыларға тек дайын жауапты емес, мәселелерді шешудің жолдарын іздеуді үйрету маңызды. Мысалы, балаларға күнделікті өмірде кездесетін мәселелерді (құрылыс, жоспарлау, сатып алу) шешуге арналған есептер беріледі, олар бұл есептерді өздігінен және топпен шешіп, нәтижесінде математикалық ойлаудың дамуына ықпал етеді.

Қорытынды

Бастауыш сынып оқушыларына математикалық ойлау дағдыларын қалыптастыру — олардың білім алуындағы маңызды кезең. Бұл дағдылар балалардың логикалық ойлауын дамытуға, сандық және талдау қабілеттерін жетілдіруге, сондай-ақ болашақта әртүрлі пәндерде табысты болуы үшін қажетті негіз қалдыруға көмектеседі. Математиканы оқыту барысында ойындар, есептер, топтық жұмыстар, өмірмен байланыс сияқты әдістерді қолдану баланың қызығушылығын арттырып, математикалық ойлауды дамытуға ықпал етеді.

Әдебиеттер

1. Петрова Н. В. Математикалық ойлау дағдыларын дамыту. Алматы: Мектеп. 2016 ж.
2. Иманғазиева Г. К. Математика сабағында оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту. Алматы: Білім.2017 ж.
3. Воскресенская Н. П. Математика сабағында ойын арқылы оқыту әдістері. Мәскеу: Просвещение. 2015 ж.

ИНФОРМАТИКА ПӘНІН ОҚЫТУДА ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ ҚОЛДАНЫЛУЫ

Шымбергенова Ұлсая Оразбекқызы
Шымкент қаласы, №88 жалпы орта білім беретін мектебінің
информатика пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматривается использование игровых технологий в обучении информатике в школе. Описание различных видов игр, таких как компьютерные, ролевые, цифровые игры и тренажеры, подчеркивает их эффективность в обучении. Использование игровых элементов позволяет улучшить мотивацию учащихся, развивает их логическое и креативное мышление, способствует активному участию в учебном процессе. Описание методов применения игровых технологий на уроках информатики, таких как игровые задания и геймификация, демонстрирует, как это помогает сделать обучение более интересным и доступным для учеников.

Аннотация

The article explores the use of gaming technologies in teaching computer science in schools. It describes various types of games such as computer, role-playing, digital games, and simulators, emphasizing their effectiveness in education. The use of gaming elements enhances students' motivation, develops their logical and creative thinking, and encourages active participation in the learning process. The article outlines

methods of applying gaming technologies in computer science lessons, such as gaming tasks and gamification, demonstrating how it makes learning more engaging and accessible for students.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқыту әдістері мен технологияларының дамуымен бірге жаңа, заманауи тәсілдер де енгізілуде. Олардың бірі – ойын технологияларын қолдану. Информатика пәнін оқытуда ойын элементтерін пайдалану оқушылардың қызығушылығын арттырып, оқу процесін жеңіл әрі қызықты етуге көмектеседі. Осы мақалада ойын технологияларының информатика сабағында тиімділігін арттырудағы рөлі және оны қолданудың әдістемелері қарастырылады.

Ойын технологияларының мәні және маңызы

Ойын технологиялары – бұл оқыту процесінде ойын элементтерін немесе бүкіл ойын құрылымын пайдалану арқылы білім беру. Олар оқушыларға оқудың қиындықтарымен күресуге, тапсырмаларды орындауға, білімді практикада қолдануға мүмкіндік береді. Мұндай әдіс оқушылардың оқу процесіне белсене қатысуына ықпал етіп, олардың пәнге деген қызығушылығын арттырады. Информатика сабағында ойын технологияларын пайдалану оқушылардың логикалық ойлау қабілетін, проблемаларды шешу дағдыларын, шығармашылықтарын дамытуға бағытталған.

Ойын технологияларының түрлері

1. Компьютерлік ойындар

Компьютерлік ойындар оқушыларға түрлі алгоритмдер мен бағдарламалау тілдерін үйретуде тиімді құрал ретінде қолданылуы мүмкін. Ойындар оқушылардың логикалық ойлауын дамытып, түрлі тапсырмаларды орындау барысында қажетті дағдыларды қалыптастырады. Мысалы, белгілі бір ойынның деңгейлерін өту үшін алгоритмдер мен командаларды дұрыс қолдану керек.

2. Диджитал ойындар

Диджитал ойындар, яғни компьютерлік ойындар, көбінесе оқу мақсатында дайындалады. Олар арнайы тапсырмалар мен жағдайларды модельдеуге мүмкіндік береді. Бұл ойындар оқушыларға бағдарламалау, есептеу немесе компьютерлік графика сияқты дағдыларды үйретуге бағытталған.

3. Рөлдік ойындар

Рөлдік ойындар арқылы оқушылар нақты жағдайларда өздерінің білімін қолданады. Бұл түрдегі ойындар оқушыларға тапсырмаларды шешу барысында білімдерін практикада қолдануға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, рөлдік ойындар топтық жұмыс дағдыларын дамытуға көмектеседі.

4. Тренажерлер мен симуляторлар

Информатика сабағында арнайы бағдарламалық тренажерлер немесе симуляторлар қолданылады. Бұл құралдар оқушыларға түрлі тапсырмаларды шешу үшін қажетті дағдыларды жаттықтыруға мүмкіндік береді. Тренажерлер оқу процесін ойын элементтерімен үйлестіре отырып, оқушылардың материалды жақсы меңгеруіне ықпал етеді.

Ойын технологияларын қолданудың артықшылықтары

1. Оқушылардың мотивациясын арттыру

Ойын технологиялары оқушыларды оқуға қызықтырудың жақсы құралы болып табылады. Олар оқу процесіне белсене араласуға, тапсырмаларды орындауға ынталандырады. Ойындар оқушыларды өзін-өзі сынап көруге, қиындықтарды жеңуге және жаңа нәрсені үйренуге мотивациялайды.

2. Креативті ойлау дағдыларын дамыту

Ойындар барысында оқушылар тек дайын білімді қабылдап қана қоймай, оны түрлі жағдайларға бейімдей отырып қолданады. Бұл олардың креативті ойлау қабілетін арттырады және проблемаларды шешу дағдыларын қалыптастырады.

3. Топтық жұмыс дағдыларын дамыту

Ойындар оқушылардың өзара қарым-қатынасын жақсартып, топтық жұмыс дағдыларын дамытады. Бұл әсіресе жобалық жұмыстарда немесе тапсырмаларды шешуде маңызды.

4. Қолданбалы дағдыларды дамыту

Ойын технологияларын пайдалану балаларға тек теориялық білімді ғана емес, сонымен қатар оларды өмірде қолдану дағдыларын да үйретеді. Мысалы, бағдарламалау және логикалық ойлау дағдыларын дамыту, математикалық есептерді шешу ойындарында кездесетін нақты өмірлік жағдайлармен байланысты.

Ойын технологияларын информатика сабақтарында қолдану әдістері

1. Ойын тапсырмалары

Мұғалімдер сабақтарында ойын тапсырмаларын құра алады, мысалы, логикалық сұрақтар, алгоритмдер мен бағдарламалау тілдерін түсінуге арналған ойындар. Оқушылар тапсырмаларды орындау барысында білімдерін пайдалана отырып, жаңа ақпаратты меңгереді.

2. Топтық ойындар

Оқушылар топтарға бөлініп, әрқайсысы өз міндеттерін орындап, бірлесіп жұмыс істейді. Бұл әдіс топтық ынтымақтастықты және ұйымшылдықты дамытуға мүмкіндік береді.

3. Ойын платформалары мен бағдарламалық құралдар

Оқушыларға арнайы ойын платформаларын немесе бағдарламалық құралдарды пайдаланып, нақты жобалар мен тапсырмаларды орындау ұсынылады. Мысалы, Scratch немесе CodeCombat сияқты платформаларда балалар код жазуды және бағдарламалау тілдерін үйренеді.

4. Геймификация

Геймификация әдісін пайдаланып, мұғалімдер оқушылардың жетістіктері үшін ұпай жүйесін немесе марапаттарды енгізе алады. Бұл оқушыларды оқу процесінде белсенді болуға ынталандырады.

Қорытынды

Ойын технологияларын информатика пәнін оқытуда қолдану – бұл оқушылардың қызығушылығын арттырып, олардың білімін практикалық тұрғыда қолдануға мүмкіндік беретін өте тиімді әдіс. Ойындар оқушыларға жаңа ақпаратты жеңіл әрі қызықты түрде меңгеруге көмектеседі, сонымен қатар олардың шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Бұл әдіс қазіргі заманғы білім беру жүйесінде маңызды рөл атқарады және оқу процесін жетілдіруге бағытталған маңызды құрал болып табылады.

Әдебиеттер

1. Gee J.P. What video games have to teach us about learning and literacy. Computers in entertainment (CIE), 1(1), 20-20.2003.

2. Deterding S., Dixon, D., Khaled R., Nacke, L. From game design elements to gamefulness: defining" gamification". Proceedings of the 2011 annual conference extended abstracts on Human factors in computing systems, 2425-2428.2011.

МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ЛОГИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕРДІ ШЫҒАРУ ТӘСІЛДЕРІ

Естаева Мәлика Әбдірәсілханқызы
Шымкент қаласы, № 49 жалпы орта білім беретін мектебінің
математика пәні мұғалімі

Резюме

Решение логических задач на уроках математики оказывает значительное влияние на развитие критического мышления и аналитических способностей учащихся. Логические задачи не только обучают детей арифметическим навыкам, но и развивают их творческое мышление, навыки решения проблем и систематическое мышление. Такие задания помогают учащимся развивать абстрактное мышление, а также дают глубокие знания для понимания и применения математических теорий. В данной статье рассматриваются методы и способы решения логических задач, а также пути их эффективного использования.

Annotation

Solving logical problems in mathematics lessons has a significant impact on the development of critical thinking and analytical skills in students. Logical problems not only teach children arithmetic skills but also develop their creative thinking, problem-solving abilities, and systematic thinking. These tasks help students develop abstract thinking and provide deep knowledge for understanding and applying mathematical theories. This article discusses methods and techniques for solving logical problems and ways to use them effectively.

Математика пәні мұғалімі
«Ақыл – ойды тәртіпке келтіретін математика, сондықтан оны оқу керек»
М.ВЛомоносов

Қазіргі кезде ғылым мен техниканың даму деңгейі әрбір адамға сапалы және терең білімнің, іскерліктің болуын қамтиды. Оқушының белсенді шығармашылықпен жұмыс істеуін және кеңінен ойлауға қабілетті болуын талап етеді. Сондықтан да мектептегі оқу процесінің негізгі мақсаты арнайы педогогикалық әдістермен мақсатты және жүйелі түрде оқушылардың 466 интеллектік, шығармашылық ойлауын дамыту, ғылыми көзқарасы мен белсенділігін қалыптастыру. Әр адамның бойындағы туғаннан пайда болған интуициясын әрі қарай дамытуға ықпал ету, оқушының табиғи қасиеттерін, математикалық білімін тереңдету үшін оқытуды жоспарлы түрде ұйымдастыру, өз бетінше білім алу дағдыларының дамуына негізін салу болып табылады. Математиканы оқыту арқылы мәселені талдай білуге, нақтылауға, ұғымдарды анықтауға, ой қорытулар жасауға, дәлелдеуге тағы басқа іс – жүзінде қадам сайын логикалық білім беріледі. Математиканың өмірмен байланысы анық. Миды жаттықтыру үшін адамға математиканы үйрену, есеп шығару, математиканың бүкіл заңдарын басқа ғылымдарды оқығанда пайдаланады. Біздің өміріміздегенің бәрі бір – бірімен өзара байланысты. Тіршілік құбылыстарын бір – бірінен бөліп зерттеуге болмайды. Математиканың басқа ғылымдармен байланысын анықтайық. Оның химиямен, физикамен, биологиямен, информатикамен тығыз байлыныстылығында дау жоқ. Ал тарихпен ше? Тарих толығымен даталардан және оған сәйкес оқиғалардан тұрады. Оларды есте сақтау үшін ойлау қабілеті немесе оқиғалардың логикалық тізбегін қадағалай білу қажет. Географиямен байланысына келсек, қалалардың ара қашықтығын анықтағанда масштаб, қолда бар карталар есепке алынады, қарапайым математикалық есептеулер арқылы қажетті деректерді алуға болады. Әдебиетпен байланыстыа көз алдымызға логикалық ойлау қабілеті жақсы дамыған адамды келтіреді. Егер ол шығарманың авторын жақсы білмесе де, оның туған жылын, дүниеден өткен жылын білу арқылы сол уақыт арасында болған оқиғаларды логикалық түрде ұштастыра алады. Мұндай логикалық ойлауды логикалық және математикалық есептердің көмегімен жүргізу керек. Логика дегеніміз - спортшыға да,

бишіге де, жазушыға да керек. Өз атыңды, сезіміңді логикалық тұрғыда жеткізе білу де үлкен өнер. Ой - әрекетті дамыту үшін оқу материалдарына теориялық талдау жасауға, өз бетінше қорытындыға келуге айрықша мән беріледі. Өз бетімен, кітаппен жұмыс жасау оқу материалдарының қандай түрлерін есте сақтау керектігін білуге, өз бетінше білімді тәжірибеде пайдалану дағдысын арттыруға мүмкіндік береді. Логикалық тапсырмалар қарапайымнан басталып, біртіндеп қиындап оқушылардың танымдық қызметін жақсартады. Логикалық есептерді шығаруда шығармашылықпен жұмыс істеу әрбір оқушыға тиімді дер едім. Ең бастысы шығармашылықпен жұмыс істеген адамның өзіне және өз ісіне деген сенімі, жауапкершілігі артады, іскерлік дағдысы қалыптасады. Математиканы оқып – үйрену, есеп шығаруды үйрену үшін ғана емес, кез – келген проблеманы шеше білуге, өз қабілетіңді жетілдіру үшін де қажет. Сондықтан, «Мен ақша санаймын, өз кірісім мен шығысымды есептей аламын, одан өзге математиканың маған қажеті шамалы» деуге болмайды. Егер олай десеңіз, адам өмірінің мәнін түсінбегеніңізді көрсетесіз, өмір деп отырғаныңыз шын мағынасында өмір емес, жай ғана тіршілік болады. Біз тек сол үшін жаратылған жоқпыз, бізге ақыл – ой сол үшін берілмеген. Біз өз өмірімізді мәнді қылып, барлық жетістіктерге жету үшін табиғаттағы барлық білімді пайдалана білуіміз керек. Адамның ерекше қасиеттерінің бірі - есепті дұрыс шеше білу. Менің мақсатым - әр түрлі қиындықтағы есептердлі дұрыс шығара білуге үйрену. Біздің заманымыз ғылым мен техниканың қарқынды дамуымен ерекшеленеді. Сондықтан әрбір мектеп оқушысының алдында тұрған міндеті – қазіргі заманғы математикалық логиканың негізін түсіне білу, логикалық есептерді шеше білу. Математикалық логиканы білмейінше, оны ойдағыдай меңгеру қиын. Өйткені бүгінгі күні ғылым мен техниканың қарыштап дамуы ол адамның ойлау қабілетінің ең 467 ірі жетістіктері болып табылуда. Арнайы формуланы қолдануға келмейтін әрқайсысына өзінше талдау жасауды қажет ететін есептерді логикалық есептер дейміз. Математиканың ғылым және пән ретінде дамуына логиканың әсері мол. Логика заңдары мектеп математикасы ұғымдарының жүйесін құру кезінде, оқыту құралдары жүйесін жасағанда кеңінен қолданылады. Логикалық жаттығуларды орындау баланың ақыл-ойын, қиялын, ой ұшқырлығын дамытады. Бұл оқушыларды түрлі мазмұнды есептерді шығаруда, есептің шартын құра білуге қалыптастырады. Бұл есептің бірнеше шешімдерін табуға жетелейді. Логикалық жаттығуларды орындау: 1. Оқушылардың математикаға қызығушылығын арттыру; 2. Оқушылардың математикалық қабілеттерін, іздену дағдыларын арттыру; 3. Математика сабақтарында өз бетімен әрекет ете алатын ізденгіш жеке тұлға қалыптастыру; 4. Математикалық ойлауын тереңдету; 5. Логикалық ойлау қабілетімен есептеу дағдыларын жетілдіру; 6. Ғылыми-көпшілік әдебиеттерді өз беттерімен пайдалана білу және т. б. мақсаттарға жетуін көздеу. Қорытынды Математиканы оқыту процесінің мақсаты – жеке оқушының есеп шығаруын дамыту және математикалық ойлау қабілетін арттыру үшін мектептегі білім сапасын арттыру болып табылады. Математика пәні мазмұны ғылым жетістігіне сай болып, оны түсініп қолдануға және әрі қарай дамытуға жағдай жасайтындай болуға және де басқа ғылымдарды жай ғана меңгерту емес, жеке тұлғаның интеллектуалдық қорын ұлғайту. Математиканың ерекше орны басқа ғылымдарды меңгеруде негіз болатын ойлаудың сапалық та, сандық та дамуына әсер етуінен көрінеді. Бұл мақсатта дұрыс ойлап шығарылатын - логикалық есептер түрлері мен оны шешудің әртүрлі әдістерімен танысады.

Әдебиеттер:

1. Бейсеков Ж., Нуржигитова Г. Параметрлі және логикалық есептерді шешу. - Шымкент, 2011ж.
2. Математика - логика. Шымкент, 2010ж.
3. Математика және физика журналы №2.2005 ж.

БАСТАУЫШ СЫНЫП МАТЕМАТИКА ПӘНІН ОҚЫТУДА ЦИФРЛЫ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚОЛДАНУ

«Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы
акционерлік қоғамының
Түркістан облысы және Шымкент қаласы бойынша
Кәсіби даму институты» филиалының аға оқытушысы
Тастанова Лаззат Амзеевна
Түркістан облысы Шардара ауданы
№1 М.Әуезов атындағы жалпы білім беретін мектебінің бастауыш сынып мұғалімі
Туребекова Гулай Абдухаликовна

Аннотация:

Цифровое образование способствует созданию педагогических и психологических условий для всестороннего развития будущих поколений, раскрывая их способности, творческий потенциал и свободу развития. Это доказывает свою полезность в формировании компетентных, талантливых и успешных личностей.

Abstract:

Digital education contributes to creating pedagogical and psychological conditions for the comprehensive development of future generations, unlocking their abilities, creative potential, and freedom of growth. Its benefits are proven in shaping competent, talented, and successful individuals.

Қазіргі кездегі шапшаң жүріп жатқан жаһандану үрдісі әлемдік бәсекелестікті күшейте түсуде. «Білім беру реформасы – Қазақстанның бәсекеге нақтылы қабілеттілігін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін аса маңызды құралдардың бірі» деп баса көрсетіп отыр. Бәсекелестіктің жоғарғы қабілетіне жету үшін заманауи, әрі тиімді білім беру жүйесін қолдау керек. Цифрландырудағы негізгі мақсат – бәсекеге қабілеттілікті арттыру, оқу-тәрбие процесін жеделдету және жеңілдету, балаларға, ұстаздарға, ата-аналарға жүктемені азайту. Ең бастысы – білім беру сапасын арттыру. Біздің балаларымыз халықаралық деңгейде әртүрлі салаларда, оның ішінде жасанды интеллект және ауқымды деректер жасау саласында бәсекеге қабілетті болуға тиіс. Мемлекет басшысы Қ.Тоқаев атап көрсеткендей, елді цифрландыру – бұл мақсат емес, бұл – Қазақстанның абсолюттік артықшылыққа қол жеткізу құралы. Білім сферасындағы цифрландырудың ең басты міндеті – білім беру сапасын арттыру, яғни халықаралық дейгейде әртүрлі салаларда, оның ішінде «жасанды интеллект» және «ауқымды деректер» жасау саласында бәсекеге қабілетті Ел жастарын дайындау. [2]Яғни, негізгі талап — оқушыларға ақпараттық білім негіздерін беру, логикалық және құрылымдық ойлау қабілеттерін дамыту, ақпараттық технологияны пайдалану дағдыларын қалыптастыру және оқушы әлеуетінің ақпаратты сауатты болып өсуімен ғасыр ағымына бейімделе білуге тәрбиелеу. Заманауи бала электронды мәдениет әлемінде өмір сүреді. Мұғалімдер оқушыларға әр түрлі оқыту стратегияларын емес, ең алдымен, оқу-тәрбие процесінде цифрлық білімдік ресурстарын пайдалануды толық меңгерту қажет.Цифрлық білім беру ресурстары – бұл сабақта электрондық оқытуды немесе үйде өзіндік дайындықты іске асыру үшін арналған цифрлық форматтағы дидактикалық материалдар. Цифрлық білімдік ресурстардың мазмұны пәннің оқу бағдарламасына және Қазақстан Республикасы жалпы орта білім беру мемлекеттік жалпы міндетті стандартына сәйкес болуы тиіс. Сондықтан цифрлық білім беру ресурсы – бұл

заманауи оқушының мақсат-міндеттерін жүзеге асыруға бағытталған, графикалық, сандық, тілдік, музыкалық, видео, сурет және басқа да ақпараттан тұратын ақпарат көзі. Цифрландырылған оқыту барысында сандық оқыту құжаттары, комьютерге арналған ойындар, мерзімді электронды құралдар, оқу құралдары мен оқу порталдарын құрастыру көзделуі керек. Олар оқу пәнінің белгілі бір тақырыбы бойынша мультимедиялық түсіндіруді, интерактивтік тапсырмаларды және тестілік сұрақтарды қамтиды. [1]Бастауыш сыныптарда математиканы оқыту мектепке сабақ және сабақтан тыс жүргізілетін сабақтар формасында жүзеге асырылады. Сабақтарда балалардың математикаға деген ынтасын арттыруға,олардың өз бетінше жұмыс істей білу дағдысын тәрбиелеуге ерекше назар аударылады. Пәнге деген ынтасы мен өз бетінше ойлай білу өзара тығыз байланысты.Сабақ балалар үшін қызықты өткенде, олардың оқу жұмысында да белсенділігі артып, өз бетінше жұмыс жасап, белсенділігін арттырғандығынан олардың пәнге деген ынтасы өседі. Оқушыларды өз бетімен ойлауға тәрбиелеп, математикаға деген ынтасын арттыру үшін оқыту әдістерін дұрыс таңдап алудың маңызы зор. Оқудың белсенді әдістерінің бірі – оқушыларға өз бетімен жұмыс істете білу.

Барлық сабақтың елеулі бөлігінде өз бетімен жұмыс істегенде оқушы жұмыстың мақсатын айқын түсіне білуі, оны орындауы, тексеруі және қателіктерді түзетуі сияқты өз бетімен істелетін жұмыстың жалпы әдістерін бірте-бірте игеріп алуы тиіс.Оқушылардың сабақта өздігінен орындайтын жұмыстарын тиімді ұйымдастыру үшін математика кабинеттерінде дидактикалық материалды, үлестірмелі материалдар, баспа негіздегі дәптерлер, тағы басқа оқу құралдары жинастырылуы қажет. Дегенмен оқушыларға оқулықпен жұмыс істеуді үйретудің орны ерекше. Барлық ғылыми-техникалық білімнің көзі – кітапқа, оның ішінде оқулыққа оқушылардың сүйіспеншілігі мен құрметін арттыру, олармен өздігінен жұмыс істеуді үйрету мұғалімнің басты міндетінің бірі. Әр сынып оқулықтары қажетіне орай орындалуға тиісті жаттығулармен, есептермен, практикалық тапсырмалармен, суреттермен қамтамассыз етілген. Өздігінен жұмыс істеуді оқушылардың сабақ үстіндегі қызметіне енгізу сабақтың құрылымына да, элементтеріне де әсерін тигізеді.Өзіндік жұмыс үшін оқулықтан берілген жаттығулармен қатар көбінесе тақтаға жазылған, сондай-ақ қалталы полотноға белгіленген тапсырмалар ұсынылады. Өзіндік жұмыс үшін кейде тапсырма әрбір оқушыға жеке түрде беріледі. Бұл жағдайда тапсырмаларды әр оқушының шама-шарқын ескере отырып, сораптауға болады. Сонда жұмыстың өз бетімен орындалу дәрежесінің жоғары болуы қамтамасыз етіледі. Өзіндік жұмысты сыныпта жүргізу оқушыларға дағдыларын игертеді және олардың сабаққа деген ынтасын арттырады. Өзіндік жұмыстарды жүргізгенде тапсырмаларды карточкалар бойынша ұсынған тиімді. Мұнда оқушылардың жеке дара ерекшеліктері және үлгерім деңгейлерін барынша ескеру мүмкін болады. Оқушыларды жалықтырып жібермес үшін, өзіндік жұмыс түрлерінің өзгермелі болғаны жөн.

Бүгінде цифрлық білім беру серфистері мен платформалар түрі күн санап артуда. Бұрынғы уақытта сабақтарға тек электронды оқулықтар мен электронды карталар, бейнесабақтар қолданылса, кейін пандемия кезеңінде білімді қашықтан алуға байланысты білім беру платформалары мен сервистерінің түрі де, ауқымы да кеңейді. Бүгінде оқушының қызығушылығы мен білім талабына сай сабақтың өн бойында, яғни барлық кезеңдерінде қолдануға болады. Ұйымдастыру кезеңі, негізгі бөлім, кері байланыс пен рефлексия, білімді бағалау кезінде оқушылардың білім, білік, дағдыларын дамыту мен оқу прцесін ұйымдастыруда үлкен маңызға ие.

Бүгінде цифрлық білім беру ресурстарын оқушының жас ерекшелігін , қолдану аясы мен мүмкіндігін ескере отырып, өз сабақтарыма қолданатын цифрлық платформалар мен сервистерін түріне тоқталып өтейін:Білім алушылар үшін: Wordwall, Plickers, Educaplay, Bouncy Balls, Learningapps; Quizizz, Kahoot, ZipGrade, Google Forms, Google Maps, Padlet

платформаларын қолданудың тиімділігі мен артықшылықтарына көз жеткіздім.Математика сабағында цифрлық білім беру ресурстарын қолдану оқу материалын меңгертуге ғана емес, сонымен қатар оқушылардың пәнге деген қызығушылықтарын туғызып, шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін жаңа мүмкіндіктер ашады. Мектеп мұғалімдері үшін цифрлық платформалар мен сервистерді пайдаланудың тиімділігі:
— оқушының өз бетімен жұмысына;
— уақытын үнемдеуге;
— білім-білік дағдыларын тест тапсырмалары арқылы тексеруде;
— қашықтықтан білім алу мүмкіндігінің туындауы;
— қажетті ақпаратты жедел түрде алу мүмкіндігі;
— экономикалық тиімділігі;
— қарапайым көзбен көріп, қолмен ұстап сезіну немесе құлақпен есту мүмкіндіктері болмайтын табиғаттың таңғажайып процестерімен әртүрлі тәжірибе нәтижелерін көріп, сезінуге мүмкіндік береді;
— оқушының ой-өрісін дүниетанымың кеңейтуге де ықпалы зор.
Сабақ бере отырып, цифрлық білім беру ресурстарының ішінде математика пәнінен сабақ үрдісінде үнемі қолданып жүрген Wordwall платформасын пайдалану мен тапсырмалар құрудағы артықшылықтарына тоқталып өтер болсам:
Wordwall — интерактивті және баспа материалдарын жасауға арналған көп функционалды құрал. Көптеген шаблондар интерактивті және баспа түрінде қол жетімді. Wordwall платформасы – өзіңіздің оқу ресурстарыңызды құрудағы қарапайым тәсіл. Ұстаздар мен оқушыларға арналған ойын тапсырмаларын құруға көмекші платформа болып табылады. Мақсаты – оқу мотивациясын арттыру үшін интерактивті және баспа материалдарын жасау болып табылады. Бүгінгі таңда ақпараттық технологияның көмегімен оқу процесін осы платформа арқылы тиімді етуге болады. Wordwall қызметінің артықшылықтарының бірі – бағдарламада көптеген тілдерде интерфейсі бар. Ресурс мұғалімдерге әртүрлі пәндер бойынша дайындық үшін көптеген интерактивті жаттығулар мен тренажерлерді пайдалануға мүмкіндік береді! Әр ойынның шарты мен мазмұнын өзгертуге, толықтыруға болады. Сонымен қатар, бүкіл жер шары бойынша әріптестерідің дайын әзірлемелерді пайдалану мүмкіндігі бар. WordWall бағдарламасын пайдалану оңай және оған интерактивті тақта үшін де, жаттығулар үшін де оңтайлы компьютерлерде жеке жұмыс істеу үшін арнайы бағдарлама қажет емес. Кіріктірілген іздеуші суреттерді автоматты түрде табады және ұсынады. Оқушының жас ерекшелігін ескере отырып дайын шаблондарға тапсырманы түрлендіріп сала отырып, сабаққа дайын көрнекілік құрал, дидактикалық тапсырма ретінде пайдалана аласыз. Платформаны пайдалану барысында көптеген артықшылықтары мен тиімділігін көріп, күнделікті сабақ беру құралыма айналдырдым. «Салыстыру», «Артығын тап», « Кездейсоқ сандар», «Анаграмма», «Викториналар», «Сөзжұмбақ», «Толықтырып жаз», «Математикалық диктант», «Колесо» және ашық, жабық сұрақтардың барлығын бір платформа көмегін бір рет жасау арқылы сабақтарды күнделікті түрлендіріп отыра аласыз. Мұғалім уақытын айтарлықтай үнемдейді. Бұл платформаны таңдауымдағы басты ерекшеліктері:

1. Көптеген сабаққа арналған әдіс-тәсілдер;
2. Оқушыларға қосымша телефон, планшет, компьютерлерді қажет етпеуі;
3. Әдемі, әрі түсінікті, жеңіл интерфейс;
4. Тапсырмалар базасын жинақтап, қолжетімді ету;
5. Тапсырмаларды жылдам құру және өзгерту;
6. Платформаны тегін қолдану;
7. Оқушы алған білімін жүйелейді;
8. Оқу материалын деңгей, уақыт, көлеміне қарамастан меңгереді;

9. Оқушы тапсырманы бірнеше рет орындау арқылы жақсы нәтижеге жетеді;
10. Жалпы оқуға деген мотивация пайда болады

Күнделікті сабақ барысында мен осы платформаның өзім жасаған ойын түрлерін көп қолданамын. Wordwall платформасында сабақтың ұйымдастырушылық, қайталау, жаңа тақырыпты игеру, бекіту, қорытындылау, үй тапсырмасын сұрау, талдау кезеңдерінде, білім бақылауда, оқушының қызығушылығын , оқуға танымдық қасиетін оятуға үлкен мүмкіндік береді. Сонымен қатар обьективті бағалауға, оқушының еркін сезінуіне, ақпараттық – коммуникациялық мәдениетінің деңгейі өсуіне жағдай жасайды. Бұл платформада қолданған ойын түрлерін қашықтықтан оқыту кезінде немесе оқушы сабақты жіберіп алған кезінде де сілтеме арқылы оқушыларға бір мезетте таратып, оқушының қызығушылықпен орындап, кері байланысқа шығып, пәнге қызығушылығы пайда болғанын бірден байқай аласыз. Жалпы платформаны қолданып көру барысында кез-келген мұғалім артықшылықтары мен тімділігін көре алады. Мен математика пәнінен бірнеше тапсырмалар және ойын түрлерін құрастырдым. Платформаға тіркелу тегін және компьютер және ноутбугіңіздегі https://wordwall.net/ru сайты арқылы өз аккаунтыңызбен тіркеле аласыз. Егер сізге платформа кең көлемде қажет болса, сыныптар бойынша тапсырмалар жинағын жасағыңыз келсе, тапсырмаларды түрлендіріп, күрделірек тапсырмалар жасағыңыз келсе ақылы түріне тіркеліп, тапсырмалар мен ойындарыңызды құрып алғасын, ай сайынғы төлемді алып тастап қолдана бересіз.Бұрынғы алған сервистеріңіз келесіде ешқандай ақысыз сізге тапсырмалар құруда қолдануға жарай береді. Математика пәнінен сабақ беретіндіктен және оқушылардың төменгі сыныптан келе бірден сабақтың күрделелігін ұнатпайтынын ескере отырып, сабақтарымды қызықты етіп түрлендіріп өткізу мақсатында түрлі цифрлық платформалар мен сервистерді пайдалана бастадым, әрбір платформаның өз артықшылықтары мен кемшіліктерін, сабаққа тиімділігін зерттей отырып, мен осы платформаны таңдап, күнделікті сабаққа тапсырмалар дайындап әкеліп қолдана бастадым. Wordwall платформасының оқушыларға қатты ұнағанын, оқушылардың «апай тапсырмалар орындайықшы» деп асыға күтетіндіктерін, тапсырмаларды орындауда сынып түгел қамтылатындығын, үнсіз, тыныш оқушының өзі тапсырмалар мен ойындар кезінде белсенділік танытатын ескеріп, осы платформаны таңдап алып 4-сыныпқа арналған «Математика» оқулығы бойынша (оқулық авторлары Ақпаева Ә.Б.-АлматыКітап баспасы) тапсырмадан тұратын жинақ құрастырып, күнделікті сабақтарыма пайдаланып келемін. Платформадағы тапсырмалар мен ойын түрлерінің алуантүрлілігін ескере отырып, тапсырмаларды да түрлендіріп, жас ерекшелігін ескере отырып, оқулық пен күнтізбелік – тақырыптық жоспарды сәйкестендіре отырып, тапсырмаларды түрлі-түсті, қызықты сервистер мен шаблондарды қолдана отырып жасадым. Осы ресурстың көмегімен әр баланың мүмкіндіктерін ескере отырып, интерактивті немесе баспа жаттығуларын жасау арқылы оқуды саралау мен жекелендіруді ұйымдастыруға болады. Тапсырмалар орындау барысында оқушы тез шешім қабылдауға, сабақтағы негізгі ұғымдар мен анықтамаларды жаттап жүруге, есте сақтау дағдыларын дамытатына бірден көз жеткізесіз.

Wordwall интерактивті тапсырма құру сервисін қолдану төмендегідей мақсатты көздейді:

— оқушылардың ақпаратпен жұмыс жасау іскерлігін қалыптастыру арқылы коммуникативтік қабілеттерін, ақыл-ойын, танымдық және шығармашылық қабілеттерін дамыту
— алған білімдерін практикалық іс-әрекетте қолдануға үйрету.
— оқу мотивациясын арттыру;
— оқушылардың танымдық белсенділігін дамыту;
— сабаққа дайындық кезінде оқушылардың дербестігін ынталандыру;
— білім беру сапасын арттыру;

— оқу процесін ұйымдастырудың формалары мен әдістерін жетілдіру.
Өз оқыту тәжірибемізде осы платформаны пайдаланудың келесі артықшылықтарын атап өтсек:

1. Ойын түрінде ынталандырушы тапсырмаларды құру.
2. Оқушылардың білімін үздіксіз бақылау үшін қарапайым және жылдам қолдану.
3. Барлық пәндер үшін қолайлы.
4. Интерфейс тілін өзгерту мүмкіндігі.
5. Үлгілерді жылдам өзгертуге және осылайша жаңа тапсырмалар жасауға болады.
6. Сіз басқа платформаларда кездеспейтін бірегей үлгілерді пайдалана аласыз.
7. Тапсырмаларды тексеру үшін мұғалімнен қосымша уақыт қажет емес, өйткені оқушы өз білім деңгейін көз алдында анықтап береді.

Бастауыш сынып математикасын оқыту үрдісінде есепті шығара білу шеберлігін қалыптастыру, жетілдіру және дамытудың шешуші бағыттарына тоқталайық.

1. Есеп шығаруға үйрету – математиканы оқытудағы ең қиын әрі күрделі мәселелердің бірі. Бұл балалардың шама-шарқына, психологиялық жас ерекшелігіне сәйкес салыстыру, жан-жақты талдау жасау, қарама-қарсы қою. Жалпылау, түрлендіру, зерттеу, әр алуан категорияларға біріктіру, қорытындылау, абстрактциялау сияқты түрліше меңгеруіне байланысты бірдей дәрежеде орындала бермейді.
2. Балалардың топтық, өзіндік ерекшеліктері қабілет деңгейлерінің әр түрлілігіне байланысты, олардың бәрінен де бір тарақтың жүзінен шыққандай есепті шығара білуге біркелкі үйренеді деуге болмайды.
3. Есеп шығаруға үйрету алғашқы сабақтардың өзінде-ақ басталып, сынып ілгерілген сайын бірте-бірте сәйкес шеберлік те қалыптаса бастайды.

Мектеп оқушыларының өз бетінше жұмыстарын ұйымдастырудың басты формасы – жұмыстарды орындау, ептілік, іскерлік, шеберлік дағдысын дамыту. Бұл үшін төмендегідей тиісті талаптарды орындауға тура келеді:

1. Өз бетінше істелетін кез-келген жұмыстың нақты мақсаты болу керек. Әрбір оқушы жұмыстың орындалу тәртібін жетік білу керек.
2. Өз бетінше жұмыс оқушылардың бойындағы танымдық қабілетін, творчестволық ойлау жүйесін қалыптастыруға мүмкіндік береді.
3. Жұмыстың мазмұны оқушының қызығуын, талпынысын оята білуі тиіс. Яғни оның тілегі жұмыстың соңына дейін бәсендемейтіндей болуы керек.
4. Өз бетінше жұмысты оқушылар еңбек дағдылары мен әдістерін жетік игеріп түсетіндей етіп ұйымдастыру қажет.

Қорытындылай келе, мұғалімдердің кәсібилігіне қойылатын талаптар да артып келеді – енді оларға материалды аралап өтіп, таныс маршрут бойынша дәріс оқу жеткіліксіз. Олар заманауи оқыту әдістері мен барлық жаңаша инновациялық, сандық технологиялар мен платформаларды қолдана білуі керек – қазір бұл пәнді білуден гөрі маңызды. Жиырма бірінші ғасыр мұғалімі оқушыларға әмбебап дағдылар мен дағдыларды нақты мәліметтерге орналастыру арқылы дамытуға көмектеседі. Wordwall – жаңа білім беру стандарттарын енгізу жағдайында жұмыс істеуге және оқу үдерісін жүзеге асыруда алдында тұрған міндеттерді шешуге ұмтылатын мұғалім үшін нағыз қазына.

Wordwall платформасымен білім беруде пайдалану балалардың сабаққа, тәуелсіз жұмыс түрлеріне деген қызығушылығын арттырады, олар сабақтарда белсенді жұмыс істей бастайды, өз сайттарын құруға тырысады, көптеген проблемалық тақырыптар бойынша өз ойын еркін жеткізуге, үй тапсырмасын өз бетінше орындауға, мұғалімдермен кері байланыс тудыруға керемет құрал болып табылады. Wordwall-ды сабақта пайдалану білімді жақсы түсінуге және меңгеруге, сонымен қатар материалды тиімді бекітуге ықпал етеді. Оқушылар білімін жедел

бақылауға ықпал етеді және соның нәтижесінде оқытудың тиімділігін арттырады. Осы Wordwall платформасын өз сабақтарымда қолдануда жеткен нәтижем:

1. Оқушылардың сабаққа қызығушылығы артты;
2. Уақыт үнемделеді;
3. Білім сапам артты;
4. Барлық оқушылар бағаланады;

Мұғалімдердің өздері «ғұмыр бойы оқып үйрену» қағидасын ұстана отырып, әлі күнге дейін белгісіз әлемді ашуға, ашушыларға айналады, балалармен бірге оқиды, бір-бірімен жинақталған тәжірибесімен бөліседі, әріптестеріне көмектеседі, дау-дамайда шындықты табады және ерте ме, кеш пе сенеді, бірақ олар «тікенектен Жұлдыздарға» өтеді.

Пайдаланған әдебиеттер мен сілтемелер:

1.«Цифрлық білім беру ресурстары математика сабағында» әдістемелік нұсқаулық. Р.Саттибаева, 2019ж
2. «Егеменді Қазақстан» ақпараттық сайты
3. «EDUNEWS.KZ» ақпарат агентігі
4. https://wordwall.net/ru/ платформасы
5. Аймағамбетова Б. Көңілге қонған көрнекілік / Б. Аймағанбетова // Бастауыш мектеп. — 1989. — № 8.-14-17 бет.
6. Бантова М.А. Бастауыш кластарда математиканы оқыту методикасы / М.А. Бантова .- Алматы: Мектеп, 1978.

МАТЕМАТИКАДАН ӘРТҮРЛІ ДЕҢГЕЙЛІ ОҚУШЫЛАРДЫ ОҚЫТУДА WOLFRAM ALPHA-НЫ ОҚЫТУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІН ЗЕРТТЕУ

Джораева Калжан Молдабековна
Түркістан облысы, Түркістан қаласы "Кешкі мектеп" коммуналдық мемлекеттік мекемесінің математика пәнінің мұғалімі

Резюме

Қазіргі таңда цифрлық технологиялардың білім беру саласына енгізілуі оқу процесін тиімді әрі қызықты етуге мүмкіндік беруде. Бұл мақалада математика сабағында әртүрлі деңгейлі оқушыларды оқытуда Wolfram Alpha платформасының тиімділігін зерттеу қарастырылады. Wolfram Alpha — есептеулер мен математикалық анализді жылдам орындауға мүмкіндік беретін қуатты білім беру құралы болып табылады. Оқушыларға түрлі деңгейлерде есептерді шешу барысында бұл құралды қолдану олардың теориялық білімдерін кеңейтіп, практикалық дағдыларын арттыруға ықпал етеді. Сонымен қатар, Wolfram Alpha-ның интерактивті мүмкіндіктері оқушылардың қызығушылығын арттырып, сабаққа белсене қатысуына мүмкіндік береді. Мақалада осы құралды оқу үдерісінде қолданудың тиімділігі мен оның оқушылардың математикаға деген қызығушылығын арттырудағы рөлі талқыланады.

Annotation

In today's education system, the integration of digital technologies has made learning more effective and engaging. This article explores the effectiveness of using Wolfram Alpha as a teaching tool for students of varying levels in mathematics lessons. Wolfram Alpha is a powerful educational tool that allows quick calculations and mathematical analysis. Using this tool while solving problems at different levels helps students expand their theoretical knowledge and enhance their practical skills. Moreover, the interactive features of Wolfram Alpha increase students' interest and encourage active participation in class. This article discusses the

effectiveness of using this tool in the learning process and its role in enhancing students' interest in mathematics.

Ақпараттық технологиялар мен интернет-ресурстардың күн сайын дамуы білім беру саласында жаңа мүмкіндіктер ашып келеді. Бұл әсіресе математика пәнін оқытуда айқын көрінеді. Қазіргі уақытта математика сабағында түрлі сандық құралдар мен бағдарламаларды қолдану білімнің сапасын арттыруға және оқушылардың қызығушылығын оятуға көмектеседі. Бұл мақалада математикадан әртүрлі деңгейлі оқушыларды оқытуда Wolfram Alpha онлайн платформасының тиімділігін зерттеу көзделеді. Wolfram Alpha — бұл тек математикалық есептерді шешу үшін ғана емес, сонымен қатар әртүрлі салалар бойынша мәлімет алу үшін де қолданыла алатын күшті құрал. Оның көмегімен оқушыларға деңгейіне сәйкес тапсырмалар беру, сондай-ақ есептерді шешу барысында көрнекі материалдар мен графиктерді пайдалану мүмкіндігі туады.

Wolfram Alpha-ның мүмкіндіктері

Wolfram Alpha — бұл ең заманауи, қуатты әрі көпфункционалды есептеу жүйесі. Ол математикалық есептерді шешуден бастап, ғылыми зерттеулер мен деректерді талдауға дейінгі түрлі тапсырмаларды орындауға мүмкіндік береді. Бұл құрал математикалық білім беру үшін аса маңызды, өйткені ол тек есептің шешімін ғана емес, оның әрбір қадамын түсіндіріп береді. Wolfram Alpha-ны математика сабағында пайдалану арқылы мұғалімдер оқушыларға күрделі мәселелерді шешудің нақты жолдарын көрсете алады.

Wolfram Alpha-ның негізгі мүмкіндіктері:

- Есептерді шешу: Wolfram Alpha математикалық есептерді шешуде көптеген түрлерін қамтиды, соның ішінде арифметика, алгебра, геометрия, тригонометрия және calculus.
- Графиктер мен диаграммалар: Бұл құрал графиктерді тұрғызуға, математикалық функциялардың визуализациясын ұсынуға мүмкіндік береді, бұл оқушылардың тақырыпты түсінуін жақсартады.
- Жүйелік қадамдар: Есептің шешімін әр қадам бойынша көрсету мүмкіндігі оқушылардың білімін тереңдетеді, себебі олар тек нәтижеге ғана емес, шешім жолына да назар аударады.
- Интерактивті тапсырмалар: Wolfram Alpha платформасы оқушыларға түрлі деңгейде тапсырмалар ұсынады, бұл олардың біліміне сәйкес оқу материалдарын таңдауға мүмкіндік береді.

Әртүрлі деңгейлі оқушыларды оқытуда Wolfram Alpha-ның тиімділігі

Математика сабағында әртүрлі деңгейдегі оқушыларды оқыту өте күрделі мәселе болып табылады. Оқушылардың дайындық деңгейі әртүрлі болғандықтан, барлық оқушыларға бірдей тапсырма беру оларды тереңірек түсінуге ынталандырмайды. Бұл мәселені шешу үшін мұғалімдер әр оқушыға жеке тапсырмалар беруі қажет. Wolfram Alpha осы міндетті орындауға көмектеседі.

- Қарапайым тапсырмалар: Оқушыларға қарапайым арифметикалық есептерді шешу тапсырылса, Wolfram Alpha олардың шешімдерін көрнекі түрде, қадам бойынша көрсетеді. Бұл, әсіресе, математикаға жаңадан келген оқушылар үшін пайдалы.
- Күрделі тапсырмалар: Жоғары деңгейдегі оқушыларға күрделі есептер мен математикалық теориялар бойынша тапсырмалар беріледі. Wolfram Alpha бұл есептердің шешімдерін бірнеше қадаммен түсіндіреді, оқушыларға математикалық тұжырымдамаларды жақсы түсінуге көмектеседі.
- Графиктер мен визуализация: Қиын есептерді шешу кезінде графиктер мен диаграммалар оқушылардың есептерді көбірек түсінуіне ықпал етеді. Бұл әсіресе геометрия және функциялар тақырыбында өте пайдалы.

Әрбір оқушының деңгейіне сәйкес тапсырмалар беру арқылы олардың білімін жүйелі түрде дамытуға болады. Сонымен қатар, Wolfram Alpha платформасы оқушыларды жеке көзқарас арқылы оқытуға мүмкіндік береді, бұл олардың математика пәніне деген қызығушылығын арттырады.

Wolfram Alpha-ның оқушылардың қызығушылығын арттырудағы рөлі

Wolfram Alpha тек математикалық есептерді шешумен шектелмейді, ол оқушылардың математикаға деген қызығушылығын арттыруға да көмектеседі. Бұл құралдың графикалық мүмкіндіктері, есептің әр қадамдарын көрсететін интерактивті тапсырмалары оқушылардың пәнге деген ынтасын жоғалтпай, оқу процесіне белсенді қатысуына ықпал етеді. Оқушылар үшін мұғалімнің оқыту тәсілі өте маңызды. Егер ол дәстүрлі әдістермен ғана шектеліп қалса, оқушылардың зейіні басқа жаққа ауып кетуі мүмкін. Ал, Wolfram Alpha сияқты құралдар арқылы оқу үдерісі интерактивті, қызықты әрі тиімді болады.

Оқушылар көрнекі түрде есепті шешудің әдістерін көрген кезде олардың логикалық ойлау қабілеті артады. Сонымен қатар, мұғалімдер бұл платформаны қолдана отырып, әртүрлі деңгейдегі тапсырмалар мен сұрақтарды көбірек ұсынуға болады. Оқушылар осылайша математикалық білімдерін тереңдетіп, сыныптастарымен бірге математиканы талқылап, белсенді түрде қатысады.

Қорытынды

Wolfram Alpha — математика сабағында қолдануға болатын аса тиімді құрал. Оның интерактивті мүмкіндіктері, көрнекі шешімдер мен графиктер оқушылардың пәнді терең түсінуіне мүмкіндік береді. Әртүрлі деңгейдегі оқушылар үшін бұл құрал ерекше тиімді, өйткені ол әр оқушыға өз мүмкіндігіне сай тапсырмалар ұсынады. Мұғалімдер бұл платформаны қолдану арқылы оқу процесін қызықты етіп, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыра алады. Сонымен қатар, Wolfram Alpha математикалық білім беруді интерактивті және қолжетімді ету арқылы оқушылардың білімін жақсартады. Осылайша, Wolfram Alpha платформасын математика сабақтарында тиімді қолдану білім сапасын арттыруға және оқушылардың математикаға деген қызығушылығын оятуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Wolfram Alpha: https://www.wolframalpha.com/
2. Peltier G. T. "Mathematics and Computing with Wolfram Alpha," Journal of Computational Mathematics. 2017.
3. Hammond J. L. "The Use of Computational Tools in Mathematics Education," International Journal of Educational Technology. 2019.
4. Shultz L. S. "Student Engagement and Technology in the Classroom," Educational Technology Review. 2020.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА МАТЕМАТИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Еспенбетова Ақмарал Мырзабайқызы
Түркістан облысы, Жетісай қаласы «№7 «Тұран» мектеп-гимназия» КММ бастауыш сынып мұғалімі

Аннотация:

В статье рассматриваются пути формирования математической грамотности у младших школьников. Математическая грамотность — это способность понимать математику и эффективно использовать её в повседневной жизни. Формирование математической грамотности у учащихся развивает их навыки критического мышления и способствует формированию жизненно важных навыков.

Abstract:

The article discusses ways of developing mathematical literacy in primary school students. Mathematical literacy is the ability to understand mathematics and use it effectively in everyday life. By developing mathematical literacy in students, their critical thinking skills are enhanced, and it also helps in the formation of essential life skills.

Қазіргі білім беру жүйесінде математикалық сауаттылықтың маңызы күннен-күнге артып келеді. Қазақстанның білім беру саясаты математикалық сауаттылықты жоғары деңгейде дамытуға бағытталған, себебі ол оқушылардың өмірдегі түрлі міндеттерді шешуге қажетті дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Математикалық сауаттылық дегеніміз — оқушының математикалық білімін өмірде, қоғамда дұрыс қолдану, әртүрлі мәселелерді шешу қабілеті.

Бастауыш сыныптардағы математикалық сауаттылықты қалыптастырудың маңызы ерекше. Бұл кезеңде оқушылардың математикалық түсініктері мен дағдыларының негіздері қаланады, ал оларды дұрыс меңгеру кейінгі оқу кезеңдеріндегі математикалық білімдеріне үлкен әсер етеді. Сондықтан математикалық сауаттылықтың бастапқы кезеңде дұрыс қалыптасуы өте маңызды.

1. Математикалық сауаттылықтың мәні мен маңызы

1.1 Математикалық сауаттылықтың анықтамасы

Математикалық сауаттылық дегеніміз — математиканы тек білімдік тұрғыда меңгеру ғана емес, сонымен қатар оның негіздерін күнделікті өмірде қолдана білу қабілеті. Бұл дағды оқушылардың өздерінің тұрмыстық және кәсіби өмірінде түрлі мәселелерді шешу барысында қажет болады. Математикалық сауаттылық — бұл есептеулер мен формулаларды ғана білумен шектелмейді, сонымен қатар логикалық ойлауды, сыни пікір айту қабілетін және ақпаратты талдай білу дағдыларын қамтиды.

1.2 Математикалық сауаттылықтың маңызы

Математикалық сауаттылықты дамыту оқушылардың сандық және логикалық ойлауын жетілдіреді. Бұл дағдылар олардың өмір сүру дағдыларын, шешім қабылдау қабілеттерін арттырады және қоғамдағы әртүрлі өзгерістерге тез бейімделулеріне мүмкіндік береді. Әлемдегі цифрландыру мен ақпараттық технологиялардың дамуына байланысты математикалық сауаттылықтың маңызы одан сайын артып отыр. Балаларға тек математикалық теориялық білімді ғана емес, сонымен бірге оларды өмірде қолдану дағдыларын үйрету маңызды.

2. Математикалық сауаттылықты қалыптастырудағы негізгі мақсаттар мен міндеттер

2.1 Математикалық сауаттылықты қалыптастырудың басты мақсаттары

Бастауыш сыныпта математикалық сауаттылықты қалыптастырудың басты мақсаттары:

- Балалардың сандық және кеңістіктік ойлауын дамыту;
- Математикалық ұғымдарды түсіндіру және оларды өмірде қолдану дағдыларын қалыптастыру;
- Математика пәніне деген қызығушылықты арттыру;
- Логикалық ойлау және сыни ойлау дағдыларын дамыту;
- Оқушыларды өз ойларын дәл және нақты түрде білдіруге үйрету.

2.2 Математикалық сауаттылықты қалыптастырудың міндеттері

Математикалық сауаттылықты қалыптастыру барысында келесі міндеттер қойылады:
- Математикалық ұғымдар мен терминдерді дұрыс пайдалану;
- Математикалық есептерді шығарудың тиімді тәсілдерін үйрету;
- Математикалық тұрғыдан ойлау қабілетін дамыту;
- Оқушыларға математикалық білімдерін өмірде қолдануды үйрету.

3. Математикалық сауаттылықты дамыту әдіс-тәсілдері

3.1 Қолданбалы әдістер

Математикалық сауаттылықты дамытуда қолданбалы әдістер маңызды рөл атқарады. Бұл әдістер математиканы оқушылардың күнделікті өміріндегі нақты жағдайлармен байланыстыра отырып оқытуға бағытталған. Әр түрлі есептер мен тапсырмалар арқылы оқушыларға математика пәнін тек теориялық тұрғыда ғана емес, сондай-ақ практикалық тұрғыда қолдануды үйрету маңызды.

3.2 Ойын технологиялары

Математикалық сауаттылықты арттыру үшін ойын технологияларын қолдану өте тиімді. Ойындар балалардың математикалық ұғымдарды қызықты әрі тиімді түрде меңгеруіне көмектеседі. Математика пәніне арналған ойындар арқылы балалар тек математикалық білімдерін арттырып қана қоймай, сонымен қатар шығармашылық ойлау қабілеттерін де дамытуға болады.

3.3 Математикалық зертханалар мен жобалар

Математикалық сауаттылықты дамыту үшін оқушыларға жобалар мен зертханалық жұмыстар ұсынуға болады. Бұл жұмыстар барысында балалар математикалық ұғымдар мен теорияларды зерттеп, нақты өмірлік жағдайларда қолдануды үйренеді. Жобалар арқылы балалар тапсырмаларды шешуге, эксперимент жүргізуге, алынған нәтижелерді талдауға дағдыланады.

4. Математикалық сауаттылықты дамытудағы мұғалімнің рөлі

4.1 Мұғалімнің әдістемелік қолдауы

Мұғалімнің рөлі математика пәнін оқытуда маңызды. Оқушыларға математика пәнін қызықты әрі тиімді оқыту үшін мұғалімдер заманауи әдіс-тәсілдер мен инновациялық технологияларды пайдалану керек. Сонымен қатар, мұғалім балаларға математикалық сауаттылықтың маңыздылығын түсіндіріп, оларға өз ойларын дәл және нақты түрде білдіруді үйретуі қажет.

4.2 Топтық жұмыс және ынтымақтастық

Топтық жұмыстар арқылы оқушылар бір-бірімен өз білімдерін бөлісіп, мәселелерді бірлесіп шешуге дағдыланады. Топтық жұмыс балалардың бірлесіп жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыруға, өз ойын дәлелдеуге және пікірталас жүргізуге үйретеді.

Қорытынды

Бастауыш сыныпта математикалық сауаттылықты қалыптастыру — бұл балалардың өмірлік дағдыларын дамытудағы маңызды қадам. Оқушыларға тек математикалық білім мен дағдыларды ғана емес, сондай-ақ олардың өмірде тиімді қолданылуының жолдарын үйрету өте маңызды. Математикалық сауаттылықты дамыту әдіс-тәсілдері оқушылардың логикалық ойлауын, сыни пікір айту қабілеттерін арттыруға, математиканы күнделікті өмірде қолдану

дағдыларын қалыптастыруға бағытталған. Осы мақсатта мұғалімдердің және мектептердің рөлі ерекше.

Әдебиеттер

1. Білім және ғылым министрлігі. Қазақстан Республикасының жалпы білім беру стандарттары. – Алматы: Білім, 2020.
2. Шарипова А. Ж. Математикалық сауаттылықты дамыту әдістемесі. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ұлттық білім академиясы, 2019.
3. Нұрғалиева Ж. Қ. Математикадан білім беру жүйесі және оның тиімділігі. – Алматы: Мектеп, 2018.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ КОМПЬЮТЕРЛІК ГРАФИКА МЕН АНИМАЦИЯҒА ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Жусипова Динара Маханбетовна
Түркістан облысы, Мақтаарал ауданы "О.Бапышев атындағы N8 жалпы білім беретін мектеп" КММ информатика пәні мұғалімі

Аннотация:

В статье рассматриваются способы повышения интереса учащихся к компьютерной графике и анимации. В современной системе образования компьютерная графика и анимация играют важную роль. Их использование способствует развитию творческих способностей учащихся, освоению новых технологий и формированию навыков визуального мышления.

Abstract:

The article discusses ways to increase students' interest in computer graphics and animation. In the modern education system, computer graphics and animation play an important role. Their use helps develop students' creative abilities, master new technologies, and foster visual thinking skills.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде компьютерлік графика мен анимацияның орны ерекше. Бұл құралдар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, күрделі тақырыптарды визуалды түрде түсіндіруге, оқушылардың өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыруға үлкен ықпал етеді. Дәстүрлі білім беру әдістерінің дамуымен қатар, жаңа технологиялар мен мультимедиялық ресурстарды қолдану білім берудің сапасын арттыруда маңызды рөл атқарады.

Оқушылардың компьютерлік графика мен анимацияға қызығушылығын арттыру – бұл тек оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамыту ғана емес, сонымен қатар олардың білім алудағы мотивациясын күшейтетін маңызды аспект болып табылады. Жаңа ақпараттық технологиялар арқылы оқыту, әсіресе анимация мен графиканы пайдалану, оқушылардың қызығушылығын арттырады және оларды оқу процесіне белсене қатысуға ынталандырады.

1. Компьютерлік графика мен анимацияның маңызы

Компьютерлік графика мен анимация – бұл тек өнер мен шығармашылық қана емес, сонымен қатар білім беру саласында ақпаратты көрсету, түсіндіру және оқушылардың білімін жүйелеудің тиімді әдістері. Бұл технологиялар оқушыларға күрделі тақырыптарды түсіндіруде маңызды құрал болып табылады. Графика мен анимацияның көмегімен, әсіресе техникалық және ғылыми пәндерде, білім беруді визуалды түрде көрсетуге болады, бұл оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырады.

Компьютерлік графика мен анимацияның білім беру процесіндегі маңызы келесі аспектілермен анықталады:

- Визуалды қабылдауды дамыту: графика мен анимация оқушылардың визуалды ойлау дағдыларын қалыптастырады, бұл өз кезегінде олардың шығармашылық қабілеттерін арттырады.
- Ақпараттың түсініктілігі: оқу материалдарын графикалық және анимациялық түрде көрсету арқылы түсінікті әрі қызықты етуге болады.
- Шығармашылық қабілетті дамыту: анимация мен графика арқылы оқушылар өз идеяларын жүзеге асырып, жаңа шығармашылық жұмыстар жасайды.
- Жаңа технологияларды меңгеру: компьютерлік графика мен анимацияны оқыту арқылы оқушылар қазіргі заманғы технологияларды игеріп, оларды болашақта әртүрлі салаларда қолдана алады.

2. Оқушылардың қызығушылығын арттыру әдістері

Оқушылардың компьютерлік графика мен анимацияға қызығушылығын арттыру үшін бірнеше әдістер мен тәсілдер қолданылады:

2.1 Интерактивті сабақтар мен мультимедиялық материалдар

Интерактивті сабақтар мен мультимедиялық құралдарды қолдану оқушылардың қызығушылығын арттырудың тиімді жолы болып табылады. Мультимедиялық презентациялар, анимациялар және графикалық материалдар оқыту процесін жандандырып, оқушылардың назарын аударады. Бұл әдіс әсіресе қиын тақырыптарды түсіндіруде пайдалы.

2.2 Жоба негізінде оқыту

Жоба негізінде оқыту әдісі арқылы оқушылар өздігінен жұмыс істеп, компьютерлік графика мен анимацияны қолдана отырып шығармашылық жұмыстар жасайды. Мұндай тапсырмалар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін шыңдап, олардың қызығушылығын арттырады.

2.3 Компьютерлік ойындар мен симуляциялар

Компьютерлік ойындар мен симуляциялар оқушылардың қызығушылығын арттыру үшін өте тиімді құрал болып табылады. Олар білім беру мақсатында арнайы жасалынған ойындар арқылы оқушыларға ойын түрінде үйретуге мүмкіндік береді.

2.4 Құралдар мен бағдарламаларды оқыту

Оқушыларға графика мен анимация құралдарын қолдануды үйрету маңызды. Бұл үшін графикалық дизайн, анимация жасауға арналған арнайы бағдарламалар мен платформаларды қолдануға болады. Осы бағдарламалар арқылы оқушылар өз шығармашылық жұмыстарын жасап, оларды ұжымдастық жұмыс ретінде жүзеге асырады.

2.5 Топтық жұмыстар мен шығармашылық конкурстар

Топтық жұмыстар мен шығармашылық конкурстар оқушылардың бір-бірімен жұмыс істеу дағдыларын дамытып қана қоймай, олардың шығармашылық қабілеттерін ашуға мүмкіндік береді. Топтар бірлесіп, графика мен анимация жасауға қатысты тапсырмаларды орындап, өз идеяларын бірлесіп жүзеге асырады.

3. Компьютерлік графика мен анимацияның білім беру жүйесіндегі орны

Компьютерлік графика мен анимация білім беру жүйесінде маңызды рөл атқарады. Олар:

- Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді;
- Сабақтарды қызықты әрі динамикалық етеді;
- Оқушылардың жаңа ақпаратты жеңіл қабылдауын қамтамасыз етеді;
- Оқушыларды қазіргі заманғы технологиялармен таныстырады.

Оқушылардың компьютерлік графика мен анимацияға деген қызығушылығы олардың шығармашылық әлеуетін толық ашуға мүмкіндік береді. Бұл технологиялар оқушылардың өздігінен жұмыс істеу қабілеттерін дамытуға, әрі өз іс-әрекеттеріне сын көзбен қарауға дағдыландырады.

4. Қазіргі замандағы бағдарламалық құралдар мен платформалар

Қазіргі уақытта көптеген бағдарламалық құралдар мен онлайн платформалар бар, олар оқушылардың компьютерлік графика мен анимация саласындағы дағдыларын дамытуға арналған. Олардың ішінде ең танымалдары:

- Adobe Photoshop, Illustrator, Animate: графика мен анимацияны жасауға арналған кәсіби бағдарламалар;
- Scratch, Tynker, Code.org: балаларға арналған анимация мен бағдарламалауды үйретуге арналған платформалар;
- Blender, Toon Boom: үш өлшемді графика мен анимация жасауға арналған құралдар.

Бұл бағдарламалар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға және жаңа технологияларды игеруге көмектеседі.

Қорытынды

Қазіргі заманда компьютерлік графика мен анимацияның білім беру жүйесіндегі маңызы зор. Олар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, жаңа технологияларды игеруге, сондай-ақ визуалды ойлау дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Оқушылардың компьютерлік графика мен анимацияға қызығушылығын арттыру үшін интерактивті сабақтар, жоба негізіндегі оқыту, компьютерлік ойындар мен симуляциялар, сондай-ақ шығармашылық конкурстар сияқты әдістерді қолдану тиімді. Оқушылардың қызығушылығы мен шығармашылығын дамыту арқылы біз оларды қазіргі заманғы технологияларды қолдануға дайындай аламыз.

Әдебиеттер

1. Кемерова Л. М. Интерактивные методы в обучении: теории и практика. М.: Просвещение, 2015.
2. Шмидт А. М. Компьютерная графика и анимация в образовании. Санкт-Петербург: БХВ-Петербург, 2017.
3. Солдатова Е. С. Использование мультимедийных технологий в учебном процессе. Москва: Академия, 2019.

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ МАТЕМАТИКАҒА ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ ҮШІН ОҚЫТУДА ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Қалмахан Ғалияш Әбдірәсілханқызы
Шымкент қаласы, Т.Тәжібаев атындағы №47 мектеп-гимназиясының математика пәні мұғалімі

Аннотация

В статье рассматривается значение и эффективность использования новых технологий в обучении для повышения математических способностей учащихся. В настоящее время применение новых информационных и педагогических технологий в образовательной сфере является важным инструментом, направленным на улучшение математической грамотности учащихся, повышение их интереса к предмету и развитие творческих способностей.

Abstract

This article discusses the significance and effectiveness of using new technologies in teaching to enhance students' mathematical abilities. Currently, the application of new information and pedagogical technologies in education is an important tool aimed at improving students' mathematical literacy, increasing their interest in the subject, and developing their creative abilities.

Қазіргі білім беру жүйесінде жаңа технологияларды қолдану біртіндеп дәстүрлі әдістерді ауыстыруда. Әсіресе математика пәні сияқты күрделі ғылымды оқытуда жаңа технологиялардың маңызы зор. Математика білімін жетілдіру үшін тек теориялық біліммен шектелмей, практикалық дағдыларды қалыптастыру қажеттілігі туындайды. Оқушылардың математикалық қабілеттілігін арттыруда түрлі әдіс-тәсілдер мен инновациялық технологияларды қолдану өте тиімді әрі заманауи талаптарға сәйкес келеді.

1. Математика пәні және оның білім алушылардың дамуындағы рөлі

Математика — адамзаттың дамуына үлкен үлес қосқан ғылымдардың бірі болып табылады. Математиканың тек есептеу ғана емес, сондай-ақ аналитикалық ойлау, логикалық қабілеттер мен жүйелі түрде жұмыс істеу дағдыларын дамытуға зор әсері бар. Бұл пән оқушыларды ұқыптылыққа, дәлдікке және жауапкершілікке үйретеді. Сонымен қатар, математиканың әлеуметтік өмірде қолданылуы, оның нақты мәселелерді шешудегі рөлі туралы білім береді. Сондықтан, мектепте математиканы оқытудың мақсаты — оқушылардың математикалық қабілетін дамыту, олардың логикалық ойлауын, аналитикалық қабілеттерін және шешім қабылдау дағдыларын қалыптастыру болып табылады.

2. Жаңа педагогикалық технологиялардың енгізілуі

Қазіргі кезеңде білім беруде жаңа педагогикалық технологияларды қолдану оқытудың тиімділігін арттырудың басты құралдарының бірі болып табылады. Жаңа технологиялар мұғалімнің сабақ жүргізу әдісін жаңартып, білім алушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттыруға септігін тигізеді. Педагогикалық технологиялардың ішінде ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, электронды оқыту құралдары, жобалық әдіс, интерактивті әдістер, ойын технологиялары мен басқа да инновациялық тәсілдер маңызды орын алады.

3. Математика сабақтарында жаңа технологияларды қолданудың тиімділігі

Математика сабақтарында жаңа технологияларды қолданудың тиімділігі ең алдымен оқушылардың математикалық қабілеттерін арттыруда көрінеді. Оқытудың жаңа әдістері мен тәсілдері білім алушылардың танымдық белсенділігін, шығармашылық ойлауын дамытып, алған білімдерін тәжірибеде қолдана білу дағдыларын қалыптастырады. Мысалы, ақпараттық технологияларды қолдану арқылы математика пәнінде графиктер, диаграммалар мен анимацияларды пайдалану оқушылардың математикалық концепцияларды түсінуін жеңілдетеді. Сонымен қатар, түрлі интерактивті жаттығулар мен тапсырмалар оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырады.

4. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) қазіргі уақытта білім берудің маңызды құралына айналып отыр. Математика пәнінде АКТ құралдарын қолдану оқушыларға абстрактілі ұғымдарды нақты көрнекі түрде түсінуге мүмкіндік береді. Электрондық оқулықтар, виртуалды зертханалар мен симуляторлар арқылы математикалық есептерді шешу барысындағы теориялық білім мен практикалық дағдылар бір-бірімен тығыз байланысты болады. Бұл технологиялар әсіресе қиын тақырыптарды түсінуде үлкен көмек көрсетеді, себебі олар математикалық моделдер мен күрделі есептердің визуалды түрде көрсетілуіне мүмкіндік береді.

5. Интерактивті әдістер мен жобалық әдіс

Интерактивті әдістер мен жобалық әдіс математиканы оқытуда кеңінен қолданылады. Интерактивті әдістер оқушылардың өзара іс-әрекетіне негізделген, мұнда оқушылар бір-бірімен пікір алмасып, мәселелерді бірлесе шешеді. Бұл әдіс оқушылардың сыни ойлауын, логикалық ойлау қабілетін дамытып, олардың білім алу үдерісіне белсенді қатысуына мүмкіндік береді. Жобалық әдіс оқушыларға практикалық тапсырмалар мен жобаларды орындау арқылы математикалық теория мен практиканы байланыстыруға мүмкіндік береді. Бұл әдіс олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға септігін тигізеді.

6. Математикаға қызығушылықты арттыру үшін ойын технологиялары

Ойын технологиялары оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттыруға көмектеседі. Математика пәнінде түрлі ойындар мен жаттығуларды қолдану арқылы оқушылардың логикалық ойлау қабілеттерін дамытуға болады. Мысалы, математикаға арналған танымдық ойындар, квиздер, логикалық тапсырмалар оқушылардың пәнге деген қызығушылығын оятып, олардың терең ойлауын қамтамасыз етеді. Ойындар арқылы оқушылар математикадағы негізгі ұғымдарды жеңіл әрі тиімді меңгереді, сондай-ақ қиын есептерді шешуде шеберлік пен дағдыларын шыңдайды.

7. Оқушылардың математикалық дағдыларын дамытуға бағытталған жаттығулар мен тапсырмалар

Математикалық дағдыларды дамыту үшін әртүрлі жаттығулар мен тапсырмалар маңызды рөл атқарады. Математиканы оқыту барысында әр оқушының жеке қабілеттері мен мүмкіндіктері ескеріліп, тапсырмалар түрлендірілуі керек. Мысалы, кейбір оқушыларға математикалық есептерді шешуде жеке көмек көрсету қажет болса, басқалары топтық жұмыс арқылы өзара тәжірибе алмасып, қиын есептерді шешуде көмек көрсетуі мүмкін. Бұл жерде мұғалімнің міндеті — әр оқушының деңгейіне сәйкес тапсырмалар беру, олардың білім деңгейін үнемі бақылап, бағалау болып табылады.

Қорытынды

Математикалық қабілеттілікті дамытуда жаңа технологияларды қолдану маңызды рөл атқарады. Бұл әдістер оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, олардың математикалық ойлауын дамытуға мүмкіндік береді. Ақпараттық технологиялар, интерактивті әдістер, ойын технологиялары мен жобалық әдістер оқу үдерісін тиімді ұйымдастырудың жаңа жолдары болып табылады. Математика пәнін оқытуда бұл инновациялық тәсілдерді енгізу білім алушылардың сапалы білім алуына, олардың логикалық ойлау қабілетінің қалыптасуына, сонымен қатар шығармашылық дағдыларының дамуына ықпал етеді.

Әдебиеттер

1. Қ. С. Жұматаева Математика пәнін оқытуда ақпараттық технологияларды қолдану әдістері. Алматы: "Білім", 2021.
2. М. Ә. Құсайынова Математика пәні бойынша білім беру әдістемелері. Астана: "Ұлағат", 2020.
3. Л. Г. Горбунова Интерактивті оқыту технологиялары. Мәскеу: "Просвещение", 2019.
4. A. J. Robbins "Innovative Teaching Methods in Mathematics". Educational Journal, 2020.

МЕКТЕПАЛДЫ ДАЯРЛЫҚ ТОПТАРДА БАЛАЛАРҒА МАТЕМАТИКА НЕГІЗДЕРІН ОҢАЙ ҮЙРЕТУ ЖОЛДАРЫ

Адилбекова Зейнеп Эрмахамедовна
Түркістан облысы, Арыс қаласы Саттар Ерубаев атындағы жалпы білім беретін мектебінің мектепалды даярлық сыныбы

Аннотация:

В данной статье рассматриваются методы и методики обучения основам математики в подготовительных группах. Математика является важным предметом в жизни ребенка, так как она способствует развитию познавательных способностей, формированию навыков логического мышления и рассуждения. В статье рассматриваются методы преподавания математики с учетом возрастных особенностей ребенка, а также инструменты и подходы в обучении.

Abstract:

This article discusses the methods and techniques for teaching the basics of mathematics in preschool groups. Mathematics plays an important role in a child's life as it contributes to the development of cognitive abilities and the formation of logical thinking and reasoning skills. The article explores teaching methods, approaches, and tools for teaching mathematics in accordance with the child's age characteristics.

Қазіргі уақытта мектепалды даярлық топтарындағы балаларды математика негіздеріне үйрету — баланың бастауыш білім алу кезеңіне дайындығын қамтамасыз етудің маңызды аспектісі болып табылады. Математика негіздерін үйрету — балалардың ойлау қабілетін, зейінін, есте сақтау қабілетін, шығармашылық дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі. Сонымен қатар, мектепке дейінгі білім беру бағдарламасында математикалық дағдыларды қалыптастыру оқушылардың бастауыш сыныптарға дайын болуына ықпал етеді.

Мектепалды даярлық топтарында балаларға математикалық білім беру бірнеше кезеңдерден өтеді. Алдымен балалардың өздері үшін қолжетімді және қызықты болатын әдістер мен тәсілдер арқылы олардың математикаға деген қызығушылығын арттыруға болады. Математика балаларға тек қатаң заңдылықтар мен формулаларды үйретумен ғана шектелмей, оларды логикалық ойлауға, шығармашылыққа, талдауға және проблемаларды шешуге дағдыландырады.

Осы мақалада балаларға математика негіздерін үйретудің тиімді әдістері мен тәсілдеріне талдау жасалып, олардың ерекшеліктері мен артықшылықтары қарастырылады. Мектепалды даярлық топтарындағы балалардың математикалық білім алуына қолайлы жағдай жасау және оқыту процесін тиімді ұйымдастыру үшін арнайы құралдар мен ресурстар ұсынылады.

1. Мектепалды даярлық топтарында математикалық білім берудің маңызы

Мектепалды білім беру — бұл баланың негізгі қабілеттерін қалыптастырудың алғашқы кезеңі. Математика пәні мектепке дейінгі білім беру бағдарламасында ерекше орын алады, өйткені ол балалардың ойлау қабілетін, зейінін және есептеу дағдыларын дамытады. Математика оқыту арқылы балалардың абстрактілі ойлауын, талдау жасау және пайымдау қабілеттерін арттыруға болады. Математика балалардың тілдік және когнитивті дағдыларын дамытуға, оларды ұқыптылыққа, дәлдікке және тәртіпке үйретеді.

Мектепалды даярлық топтарында математиканың алғашқы элементтерін енгізу балалардың математикаға деген қызығушылығын арттырумен қатар, олардың бастауыш мектепке дайын болуына көмектеседі. Математикалық дағдылар мен білімдер балалардың жаратылыстану ғылымдары мен логикалық ойлау қабілеттерін дамытуға негіз болады.

2. Математика негіздерін үйретудің тиімді әдістері

2.1. Ойын әдісі

Ойын әдісі мектепалды даярлық топтарында балаларға математиканы үйретудің ең тиімді тәсілдерінің бірі болып табылады. Ойындар балалардың назарын аударып, математикаға деген қызығушылықты арттырады. Математикалық ойындар балалардың шығармашылық ойлауын, есептеу қабілеттерін және зейінін дамытуға көмектеседі. Сонымен қатар, ойын барысында балалар өздері қалағандай әрекет ете отырып, есептер шешудің түрлі тәсілдерін іздейді.

Математика пәнін оқытуда қолданылатын ойындар балалардың логикалық ойлауын дамытуға, математикалық терминдерді үйретуге, математикалық ұғымдарды түсіндіруге мүмкіндік береді. Мысалы, «сандық айна», «құрылысшылар», «математикалық пазл» секілді ойындар арқылы балаларға сандарды, геометриялық пішіндерді, оларды салыстыру және топтастыру дағдыларын үйретуге болады.

2.2. Пәнаралық байланыс

Пәнаралық байланыс — мектепалды даярлық топтарында математика пәнін оқытудың тағы бір тиімді тәсілі. Математика мен басқа да пәндерді байланыстыру арқылы балаларға олардың

күнделікті өмірдегі практикалық маңыздылығын түсіндіруге болады. Мысалы, математика мен табиғаттану пәндерін біріктіру арқылы балаларға санды табиғаттағы түрлі объектілермен (өсімдіктер, жануарлар) байланыстырып үйретуге болады.

Сонымен қатар, математика мен әдебиет пәндерін біріктіру арқылы балаларға ертегілер мен әңгімелерде кездесетін математикалық мәселелерді шешу ұсынылуы мүмкін. Балалар бұл тәсіл арқылы математика мен басқа пәндерді біріктіре отырып, олардың маңызын жақсырақ түсінеді.

2.3. Көрнекілік әдісі

Мектепалды даярлық топтарында балалардың қабылдауы әлі де даму үстінде болғандықтан, математиканы үйретуде көрнекілік әдісінің маңызы ерекше. Көрнекі құралдар (карталар, суреттер, ойыншықтар, планшеттер және басқа құралдар) балалардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, түсіндірілетін материалдың көзге көрінуін қамтамасыз етеді. Көрнекі әдістер арқылы балалар ақпаратты жеңіл қабылдайды, ұғымдарды нақтырақ түсінеді.

Мысалы, сандарды көрсету үшін балаларға арнайы карточкалар немесе сандық сызбалар қолдану, геометриялық пішіндерді таныстыру үшін түрлі түсті фигураларды көрсету, сандармен жұмыс істеу үшін санау абакусын қолдану тиімді болып табылады.

2.4. Әңгімелесу және сұрақ-жауап әдісі

Математика сабағында балалардың өз пікірін білдіруіне, есептер шешу барысындағы қиындықтары туралы айтуына мүмкіндік беретін әңгімелесу әдісі маңызды рөл атқарады. Әңгімелесу арқылы балалардың математикалық ойлауын дамыту, олардың сұрақтар мен жауаптар арқылы проблемаларды шешу қабілетін арттыруға болады. Әңгімелесу әдісін қолданғанда, балаларға әртүрлі тапсырмалар мен сұрақтар қойылып, оларды талдау жүргізуге мүмкіндік беріледі.

3. Мектепалды даярлық топтарында математика оқытуда қолданылатын құралдар мен ресурстар

Математика сабақтарында балалардың танымдық қабілеттерін арттыру үшін арнайы құралдар мен ресурстар қажет. Балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес құралдар мен әдістерді таңдап, оларды сабақ барысында тиімді қолдану өте маңызды.

- Жұмыс дәптерлері: Балалардың сандық ұғымдарды дұрыс қабылдауына, сандарды жазуға, математикалық амалдарды орындауға көмектесетін түрлі жұмыс дәптерлері мен жаттығулар.
- Интерактивті тақталар мен мобильді қосымшалар: Заманауи ақпараттық технологияларды қолдану арқылы математика сабағын қызықты ету, балалардың белсенділігін арттыру.
- Қолданбалы ойыншықтар: Сандарды салыстыру, геометриялық пішіндерді тану, сандық операцияларды үйрету үшін арнайы ойыншықтар мен құрылғылар қолдану.

4. Математика негіздерін үйретуде кездесетін қиындықтар мен оларды шешу жолдары

Мектепалды даярлық топтарында балаларға математика негіздерін үйрету кезінде бірнеше қиындықтар туындауы мүмкін. Оларға баланың жасына сәйкес материалдың күрделілігі, оқу мотивациясының төмендігі, балалардың көңіл-күйі мен зейінінің аздығы жатады. Бұл қиындықтарды шешу үшін оқыту әдістерін дұрыс таңдау, материалды балаларға қолжетімді етіп беру, ойын арқылы оқу процессін қызықты ету қажет.

Қорытынды

Мектепалды даярлық топтарында математиканы үйрету — бала өміріндегі маңызды кезең болып табылады. Бұл кезеңде балалардың логикалық ойлауын дамыту, сандық ұғымдарды дұрыс түсінуге көмектесу, шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру үшін әртүрлі әдіс-тәсілдер қолданылуы қажет. Ойын, пәнаралық байланыс, көрнекі құралдар мен басқа да әдістер арқылы балаларды математикаға қызықтырып, оларды болашақта жоғары сыныптарда тереңірек оқуға дайындауға болады.

Әдебиеттер

1. Қожабекова М. Қ. Мектепалды даярлық топтарында математикалық білім берудің ерекшеліктері. Алматы: ҚазМУ баспасы, 2015.
2. Бейсембаева Ә. Математика оқытудың жаңа әдістері. Астана: Педагогика баспасы, 2018.
3. Ахметова С. А. Математика пәнін мектепалды даярлық топтарында оқыту әдістері мен құралдары. Астана: Рауан баспасы, 2019.

МАТЕМАТИКАЛЫҚ МОДЕЛЬДЕУ: ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПРОБЛЕМАЛАРДЫ ШЕШУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Туртахмет Қарлығаш Балғабайқызы
Түркістан облысы, Қазығұрт ауданы М. Өтемісұлы атындағы жалпы білім беретін мектебінің математика пән мұғалімі

Аннотация

В статье рассматривается значение математического моделирования в формировании у школьников навыков решения проблем. Математическое моделирование — это процесс описания и анализа явлений и процессов реального мира с помощью математических методов. Этот метод помогает учащимся решать сложные задачи, развивать аналитическое и логическое мышление.

Abstract

This article discusses the importance of mathematical modeling in developing students' problem-solving skills. Mathematical modeling is the process of describing and analyzing real-world phenomena and processes using mathematical methods. This approach helps students solve complex problems and develop their analytical and logical thinking abilities.

Қазіргі қоғамда ғылыми-техникалық прогрестің жедел дамуымен қатар, ақпараттық технологиялар мен математикалық білімнің маңызы артты. Математика – ғылым мен техниканың негізі болып табылатын пәндердің бірі, оның ішінде математикалық модельдеу ерекше орын алады. Математикалық модельдеу – бұл нақты өмірде кездесетін мәселелер мен процестерді математикалық әдістермен сипаттау және талдау. Оқушылардың проблемаларды шешу дағдыларын қалыптастыру, шығармашылық ойлау қабілеттерін дамыту үшін математикалық модельдеуді қолдану үлкен рөл атқарады.

Бұл мақалада математикалық модельдеудің маңызы, оны мектептегі білім беру процесінде қолдану жолдары, және оқушылардың проблемаларды шешу дағдыларын дамытудағы тиімділігі қарастырылады.

1. Математикалық модельдеу дегеніміз не?

Математикалық модельдеу – бұл нақты объектілерді немесе құбылыстарды математикалық ұғымдар мен әдістер арқылы сипаттау процесі. Модельдер – әртүрлі салада туындайтын мәселелерді түсінуге және шешуге арналған құралдар. Математикалық модельдеуде қарастырылатын нәрселер арасында физикалық, экономикалық, экологиялық, инженерлік және басқа да салалардағы мәселелер бар.

Математикалық модельдің негізгі мақсаты – нақты әлемдегі құбылыстарды немесе процестерді түсіну, олардың жүрісін болжау, тиімді шешімдер қабылдауға көмектесу.

2. Математикалық модельдеу мектепте: маңызы мен қажеттілігі

Математикалық модельдеу оқу процесінде әр түрлі мәселелерді шешуге арналған әдіс болып табылады. Оқушыларға математикалық модельдеуді үйрету арқылы оларды күрделі

мәселелерді шешуге үйретуге болады, бұл олардың логикалық ойлауын дамытады, проблемаларды шешуге арналған тиімді стратегиялар құрастыруға мүмкіндік береді.
Математикалық модельдеу мектептерде, әсіресе, жоғары сыныптарда оқытуда қолданылады. Оқушыларға нақты өмірдегі проблемаларды математикалық модельдер арқылы шешуге мүмкіндік беру, олардың математикаға деген қызығушылығын арттыруға және осы пәннің пайдалы екенін түсіндіруге көмектеседі.

3. Математикалық модельдеудің түрлері

Математикалық модельдеу бірнеше түрге бөлінеді, олардың әрқайсысы әртүрлі мәселелерді шешуге арналған.
1. Сызықты модельдер – бұл тұрақты қатынастар мен тәуелділіктерді сипаттайтын модельдер. Олар негізінен экономика, экология, инженерия салаларында қолданылады.
2. Дифференциалдық модельдер – табиғи және әлеуметтік процестерді уақытқа тәуелді түрде сипаттайтын модельдер. Мысалы, экологиялық жүйелердің динамикасын зерттеу, халықтың өсуін немесе аурулардың таралуын модельдеу.
3. Статистикалық модельдер – статистикалық деректерді пайдалану арқылы процестер мен құбылыстарды сипаттайтын модельдер. Мұндай модельдер көбінесе әлеуметтік және экономикалық мәселелерді шешу үшін қолданылады.
4. Дискретті модельдер – жүйелердегі оқиғалар мен процестерді уақыттың немесе басқа айнымалылардың нақты дискретті мәндерімен сипаттайтын модельдер.

4. Математикалық модельдеудің мектептегі рөлі

Математикалық модельдеуді оқыту тек пәннің техникалық аспектілерімен ғана шектелмейді, бұл оқушыларды шығармашылық тұрғыдан ойлауға, шешімдер қабылдауға және алынған нәтижелерді сын көзбен қарауға үйретеді. Математикалық модельдеуді мектепте оқыту арқылы оқушылар өздерінің логикалық және аналитикалық дағдыларын дамытады. Сондай-ақ, математикалық модельдер қолданылатын сала өте кең, сондықтан бұл тәсілдерді әртүрлі жағдайларға қолдануға мүмкіндік береді.

5. Математикалық модельдеуді қолдану арқылы оқушылардың проблемаларды шешу дағдыларын дамыту

Математикалық модельдеудің тиімділігі оқушылардың проблемаларды шешу дағдыларын дамытуда айтарлықтай көрінеді. Оқушыларға нақты өмірдегі мәселелерді математикалық модельдер арқылы шешу жолдарын үйрету олардың өз бетінше жұмыс істеу қабілетін арттырады. Бұл әдіс төмендегі аспектілерді дамытуға ықпал етеді:
1. Критикалық ойлау – оқушылар математикалық модельдер арқылы әр түрлі шешімдерді бағалай алады, бұл олардың критикалық ойлау қабілетін арттырады.
2. Шығармашылық қабілеттер – модельдер жасау кезінде оқушылар шығармашылық тұрғыдан ойлауды қажет етеді. Оларға бір мәселені бірнеше түрлі тәсілдермен шешуге мүмкіндік беріледі.
3. Командалық жұмыс – кейбір математикалық модельдер топтық жұмыс арқылы шешіледі. Бұл оқушылардың командалық жұмыс дағдыларын дамытады.
4. Математикалық дағдылар – математикалық модельдеуді оқу арқылы оқушылар математикалық тәсілдер мен әдістерді үйренеді, бұл олардың математикалық сауаттылығын арттырады.
5. Мәселелерді шешу дағдылары – әртүрлі практикалық мәселелерді шешу кезінде оқушылар математикалық модельдерді тиімді пайдалану жолдарын үйренеді.

6. Математикалық модельдеуді оқыту әдістері

Математикалық модельдеуді оқытуда бірнеше тиімді әдістер қолдануға болады:

1. Жобалық әдіс – оқушыларға нақты өмірде кездесетін мәселелерді модельдеу үшін жобалар жасау ұсынылады. Бұл әдіс оқушыларды мәселені толық түсініп, әртүрлі шешімдер ұсынуға мәжбүр етеді.
2. Сұрақ-жауап әдісі – оқушыларға сұрақтар қойып, оларды математикалық модельдер арқылы жауап табуға ынталандыру. Бұл әдіс олардың сын тұрғысынан ойлау қабілетін дамытады.
3. Интерактивті әдіс – оқушыларға әртүрлі жағдайлар мен мәселелерді ұсыну және оларды математикалық модельдер арқылы талқылау. Бұл әдіс оқушылардың белсенділігін арттырады.
4. Мультимедиялық құралдар – математикалық модельдеу процестерін түсіндіру үшін бейнемазмұн, анимациялар және интерактивті бағдарламаларды пайдалану.
5. Ойын әдісі – оқушыларды ойындар арқылы математикалық модельдермен таныстыру. Мысалы, математикалық викториналар немесе модельдер құрастыру ойындары.

7. Математикалық модельдеу арқылы оқушылардың қызығушылығын арттыру

Математикалық модельдеу – оқушылардың логикалық ойлау қабілетін дамытып, нақты өмірде кездесетін мәселелерді математикалық тұрғыда шешу тәсілдерін үйретететін маңызды құрал. Бұл әдіс әсіресе мектеп бағдарламасындағы түрлі тақырыптарды тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Математикалық модельдеу әдісінің негізгі мақсаты – нақты жағдайды немесе құбылысты математикалық тілде суреттеу және оны талдау арқылы шешімдер қабылдау дағдыларын қалыптастыру. Осы арқылы оқушылар тек теориялық біліммен ғана шектелмей, оларды практикада қолдану жолдарын үйренеді.

Математикалық модельдеу оқушылардың қызығушылығын арттыруда үлкен рөл атқарады. Оқушыларға қызықты әрі маңызды мәселелерді модельдеу арқылы оларды математикаға деген оң көзқарас қалыптастыруға болады. Математика пәнінің күрделілігін жеңілдету, жаңа тақырыптарды тереңірек ұғыну үшін оларды нақты өмірлік мәселелермен байланыстыру өте маңызды. Бұл оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, өздерінің мәселелерді шешу жолдарын өз бетімен іздеуге және шығармашылық тұрғыдан ойлауға мүмкіндік береді.

Қорытынды

Математикалық модельдеу – оқушылардың проблемаларды шешу дағдыларын дамыту үшін тиімді құрал болып табылады. Бұл әдіс оқушылардың логикалық ойлауын, шығармашылық қабілеттерін, математикалық сауаттылығын арттырады. Математикалық модельдер арқылы оқушылар нақты өмірдегі мәселелерді шешуге үйренеді, бұл олардың болашақта кәсіби өмірінде үлкен маңызға ие болады. География, экономика, экология сияқты салалардағы мәселелерді математикалық модельдер арқылы шешу арқылы оқушылардың математикаға деген қызығушылығы артып, оларды жаңа білім алу үшін ынталандырады.

Әдебиеттер

1. Ахметов А. А. Математикалық модельдеу негіздері. Алматы: Білім баспасы, 2015.
2. Мухтарова Л. Т. Математикалық модельдер мен олардың білім беру жүйесіндегі маңызы. Астана: Ұлттық баспа, 2018.
3. Құдайбергенова С. Е. Математикалық модельдеуді оқыту әдістемелері. Алматы: Жоғары мектеп, 2016.

МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ПРАКТИКАЛЫҚ ДАҒДЫЛАРДЫ ДАМЫТУ: НАҚТЫ ӨМІРМЕН БАЙЛАНЫС ОРНАТУ

Естаева Мәлика Әбдірәсілханқызы
Шымкент қаласы, №49 жалпы орта білім беретін мектебінің математика пәні мұғалімі

Аннотация

В статье рассматриваются способы укрепления связи между математикой и повседневной жизнью в учебном процессе, а также методы демонстрации практической значимости математики для учащихся и обучения их применению математических навыков. Установив связь с реальной жизнью, ученики осознают, что математическая теория — это не только учебный предмет, но и необходимость в их личной жизни.

Abstract

This article discusses ways to strengthen the connection between mathematics and everyday life in the learning process, as well as methods for demonstrating the practical importance of mathematics to students and teaching them to apply mathematical skills. By establishing a link to real life, students realize that mathematical theory is not only a subject in the classroom but also a necessity in their personal lives.

Математика пәнінің негізгі мақсаты — оқушылардың тек теориялық білімін ғана емес, сонымен қатар олардың өмірде қолдана алатын практикалық дағдыларын дамыту болып табылады. Оқу барысында математика және нақты өмір арасындағы байланысты орнату — бұл оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыруға, алған білімдерін күнделікті өмірде қолдануға мүмкіндік береді. Өйткені, математика тек мектепте үйренілетін теориялық пән емес, ол түрлі кәсіптер мен салаларда да кеңінен қолданылады. Осы тұрғыдан алғанда, математика сабақтары мен нақты өмірді байланыстыру — оқыту процесін тиімді және практикалық етуге мүмкіндік береді.

1. Математиканың мектепте оқытылуы және оның өмірмен байланысы

Математика мектептің барлық сыныптарында оқытылатын пәндердің бірі болып табылады. Алайда, көп жағдайда оқушылар математика пәнінің тек есептер мен формулаларды шешуден тұратынын ғана түсінеді. Бұл түсінік оларды математикалық білімді өмірде қолдануға ынталандырмайды. Осылайша, математика сабақтарын нақты өмірмен байланыстыру маңызды міндет болып табылады.

Математиканың өмірмен байланысын дамыту үшін бірнеше бағыттар бар:

- Математиканың әртүрлі салалардағы қолданылуы. Математика — тек ғылым ғана емес, оның тиімді қолданылу салалары кең. Математика әртүрлі инженерлік, техникалық, экономикалық және әлеуметтік мәселелерді шешуде қолданылады.
- Математикалық модельдеу. Математикалық модельдеу — бұл өмірдегі әр түрлі құбылыстарды математикалық тұрғыдан бейнелеу мен шешу процесі. Бұл тәсіл нақты өмірдің әртүрлі аспектілерін математикалық тұрғыдан түсінуге мүмкіндік береді.
- Математикалық сауаттылық. Нақты өмірде математикалық сауаттылықтың маңызы зор. Мысалы, қаржы есептерін шешу, тұтынушылық бюджетті есептеу, уақытты жоспарлау, статистикалық мәліметтерді талдау сияқты дағдылар өмірде маңызды болып табылады.

2. Практикалық дағдыларды дамыту арқылы оқушыларды жетілдіру

Практикалық дағдыларды дамыту — бұл оқушылардың күнделікті өмірде математикалық білімдерін қолдана білуіне бағытталған маңызды қадам. Математика сабағында практикалық дағдыларды дамыту үшін әртүрлі әдіс-тәсілдер қолдануға болады. Оларға мыналар жатады:

- Жобалық жұмыс. Оқушылар нақты өмірден алынған мәселелерді шешу үшін жобалар жасайды. Бұл әдіс оқушылардың математикалық білімдерін практикалық түрде қолдануға мүмкіндік береді.
- Математикалық моделдеу. Оқушылар математикалық модельдер жасап, нақты өмірдегі жағдайларды модельдеу арқылы мәселелерді шешуді үйренеді.
- Математикалық зерттеулер. Оқушыларға белгілі бір мәселені зерттеу тапсырмасы беріледі, олар сол мәселені математикалық құралдар арқылы шешеді.

3. Нақты өмірмен байланысты мәселелерді шешу

Математика пәнінде нақты өмірмен байланысты мәселелерді шешу кезінде оқушылар тек теориялық білімдерін ғана емес, практикалық дағдыларын да дамытады. Бұл әдіс оқушылардың күнделікті өмірде математиканы қолдану мүмкіндігін көрсету арқылы пәнге деген қызығушылығын арттырады. Мысалы, олар қаржы мәселелерін шешу, уақытты тиімді басқару, тұтынушылық шешімдер қабылдау және басқа да күнделікті міндеттерді орындау барысында математика саласындағы дағдыларды қолдана алады.

4. Математика сабағында жаңа әдіс-тәсілдерді қолдану

Математика сабағында оқушылардың практикалық дағдыларын дамыту үшін инновациялық әдіс-тәсілдерді қолдану маңызды болып табылады. Мысалы:
- Интерактивті әдістер. Бұл әдістер оқушылардың белсенділігін арттырады және оларды оқу процесіне белсенді қатысуға ынталандырады.
- Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану. Оқушыларды компьютерлік бағдарламалар мен цифрлық құралдар арқылы математикалық мәселелерді шешуге үйрету олардың қызығушылығын арттырады.
- Топтық жұмыс. Оқушылардың бірлескен жұмысы оларды бір-бірінен үйренуге және шынайы мәселелерді шешу үшін математиканы қолдануға ынталандырады.

5. Математика мен нақты өмір арасындағы байланыстың артықшылықтары

Математика мен нақты өмір арасындағы байланыстың артықшылықтары көп. Бұл байланыс оқушылардың математикалық білімдерін тек теориялық тұрғыда ғана емес, өмірде, жұмыста, тұрмыста қолдануға үйретететіндіктен, бірнеше маңызды пайда әкеледі. Оқушылар үшін бұл тәсіл көптеген жағымды аспектілерді ұсынады, олардың ішінде:

5.1. Математикаға деген қызығушылықтың артуы

Математика мен нақты өмір арасындағы байланысты орнату оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады. Оқушылар үшін математика тек есептер мен теоремаларды шешу емес, оларды күнделікті өмірде, нақты жағдайларда қалай қолдануға болатындығын көрсету маңызды. Мысалы, экономика, қаржы есептері, шынайы өмірдегі уақытты басқару мен жоспарлау мәселелері арқылы математика пәнінің маңыздылығын түсіну оқушыларды одан әрі ынталандырады.

Осылайша, олар тек математикалық әдістерді қолдануды үйреніп қана қоймайды, сонымен қатар математиканың күнделікті өмірмен байланысқандығын, оның шынайы жағдайлардағы рөлін де сезінеді. Бұл өз кезегінде оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады, олардың математикалық білімдерін тереңірек игеруге септігін тигізеді.

5.2. Практикалық дағдылардың дамуы

Математика сабағында нақты өмірмен байланысты мәселелерді шешу арқылы оқушылар практикалық дағдыларды дамытады. Олар математиканы тек теориялық тұрғыдан ғана емес, сонымен қатар түрлі жағдайда қолдануға үйренеді. Мысалы, тұтынушылық бюджетті есептеу, пайыздық қатынастарды есептеу, кеңістіктік есептерді шешу және т. б. Осы мәселелердің шешілуі оқушылардың математикалық дағдыларын өмірде қолдануға мүмкіндік береді.

5.3. Теория мен практика арасындағы алшақтықты азайту

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылар көбінесе теориялық білімді алады, бірақ оны өмірде қалай қолдану керектігін біле бермейді. Математика пәнін нақты өмірмен байланыстыру бұл алшақтықты азайтуға мүмкіндік береді. Егер оқушылар күнделікті өмірде математикалық әдістер мен принциптерді қолдануды үйренсе, олар алған білімдерін практикада қолдануға мүмкіндік алады.

Қорытынды

Математика сабағында практикалық дағдыларды дамыту және нақты өмірмен байланыс орнату — бұл қазіргі білім беру жүйесінің маңызды мақсаты. Мұғалімдер оқушыларға математикалық білімдерін күнделікті өмірде қолдануға мүмкіндік беретін тиімді әдіс-тәсілдер мен оқу стратегияларын қолдануы қажет. Нақты өмірмен байланыс орнату арқылы оқушылар математиканың маңыздылығын түсінеді, оны өз өмірінде қолданып, танымдық қабілеттерін арттырады. Математика сабағында инновациялық әдістер мен практикалық дағдыларды қолдану оқушылардың қызығушылығын арттырып, оларды өздерінің өмірінде кездесетін мәселелерді шешуге қабілетті ете алады.

Әдебиеттер

1. Құдайбергенова Г. Қ. Математика пәнін оқыту әдістемесі. – Алматы, 2015.
2. Баймұхаметова Р. М. Математика оқытуда шығармашылық әдіс-тәсілдерді қолдану. – Астана, 2017.
3. Ахметова С. Математикалық білім беруді жаңғырту: теория және практика. – Алматы, 2019.

ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ СЛОЖНЫХ ТЕМ НАЧАЛЬНОЙ МАТЕМАТИКИ

Әбіл Салтанат Амангелдіқызы
Туркестанская область, город Туркестан, муниципальное государственное учреждение «Вечерняя школа», учитель русского языка и литературы

Аннотация

Мақалада бастауыш математика пәнінің қиын тақырыптарын оқытудағы тиімді әдістер қарастырылған, олар оқушылардың математикалық сауаттылығын арттыруға және қызығушылығын оятуға бағытталған. Оқытуда инновациялық тәсілдерге, ойындық және практикалық әдістерді қолдануға, сондай-ақ материалды жақсы меңгеру үшін технологияларды қолдануға ерекше назар аударылған.

Abstract

This article discusses effective methods of teaching complex topics in primary mathematics aimed at improving students' mathematical literacy and engagement. Special attention is given to innovative approaches in teaching, the use of game-based and practical methods, as well as the application of technology for better material comprehension.

Введение в тему статьи. Важность преподавания начальной математики, актуальность вопроса эффективных методов для усвоения сложных тем. Упоминание о том, как часто школьники сталкиваются с трудностью восприятия математических понятий, и как важно преподавателям использовать разнообразные методы, чтобы помочь детям преодолеть эти сложности.

1.Математика является одной из базовых дисциплин школьной программы, и правильное освоение её на ранних этапах играет ключевую роль в развитии логического и абстрактного мышления. Тем не менее, многие ученики испытывают трудности с пониманием

некоторых математических понятий, таких как дроби, геометрические фигуры, арифметические операции. Чтобы преодолеть эти трудности, необходимо использовать эффективные методы преподавания, которые способствуют лучшему усвоению материала.

1.2. Цели и задачи исследования

Цель данной работы заключается в анализе и систематизации методов преподавания сложных тем начальной математики, а также в исследовании их влияния на учебный процесс. Задачи работы включают изучение основных теорий и подходов в преподавании математики, рассмотрение примеров практического применения методов и технологий, а также анализ их эффективности.

2. Теоретические основы преподавания начальной математики

2.1. Психология восприятия математических понятий детьми младшего школьного возраста

Дети в возрасте 6-10 лет только начинают развивать абстрактное и логическое мышление. Психологические исследования показывают, что младшие школьники способны воспринимать только те абстракции, которые непосредственно связаны с реальными объектами или явлениями. Например, дети не всегда могут понять, что такое «дробь», если они не увидят её на практике (например, разделение яблока на части).

2.2. Трудности восприятия сложных тем математики

Среди самых распространённых трудностей, с которыми сталкиваются младшие школьники при изучении математики, можно выделить:

- Понимание абстракций.
- Применение теоретических знаний на практике.
- Проблемы с памятью и вниманием.

Для преодоления этих трудностей необходимы методики, которые обеспечат связь теории и практики, визуализацию сложных понятий и использование наглядных материалов.

3. Эффективные методы преподавания сложных тем начальной математики

3.1. Игровые методы

Игры являются мощным инструментом в обучении, поскольку они делают процесс познания более увлекательным и доступным для детей. Использование математических игр позволяет:

- Развивать логическое мышление.
- Усваивать сложные математические концепции через практическое применение.
- Снижать стресс и тревожность, связанные с решением сложных задач.

Примеры:

- Математические квесты, где ученики должны решать задачи, чтобы перейти на следующий уровень.
- Логические игры (например, «Судоку» или «Ребусы»), которые развивают умение решать проблемы.

3.2. Визуализация и наглядные материалы

Для успешного усвоения математических понятий важно использовать наглядные материалы, такие как:

- Схемы и таблицы.
- Геометрические модели и фигуры.
- Диаграммы и графики.

Визуализация позволяет детям «увидеть» абстрактные идеи и помогает сформировать устойчивые умственные связи.

3.3. Использование информационно-коммуникационных технологий (ИКТ)

Современные технологии открывают новые возможности для преподавания математики. Программы и приложения, такие как Geogebra или Mathletics, позволяют учащимся на практике осваивать математические концепции, играя и решая задачи. Видеоуроки и интерактивные платформы дают возможность обучать детей в более динамичном и интересном формате.
Примеры технологий:
- Мобильные приложения для тренировки арифметических навыков.
- Виртуальные доски для рисования графиков и геометрических фигур.
- Онлайн-курсы и видеоуроки по математике.

3.4. Коллективные методы обучения

Групповые работы и коллективные проекты развивают умение работать в команде, обмениваться идеями и искать решения вместе. Совместное решение задач помогает ученикам развивать навыки критического мышления и учит учитывать мнения других.
Примеры:
- Совместное решение задач в группе.
- Проектные работы, где ученики используют математику для создания моделей или анализа данных.

4. Роль учителя в процессе обучения математике

4.1. Эмоциональный настрой и мотивация

Учитель должен создать атмосферу, в которой ученики чувствуют себя комфортно, даже когда сталкиваются с трудными заданиями. Это важно для поддержания интереса к математике и повышения мотивации.

4.2. Индивидуальный подход к ученикам

Каждый ученик уникален, и важным элементом эффективного обучения является способность педагога подбирать методы в зависимости от особенностей восприятия каждого ученика.

4.3. Формирование творческого подхода к решению задач

Математика часто воспринимается как сухая наука, не имеющая отношения к реальной жизни. Важно научить детей видеть в математике не только набор формул, но и инструмент для решения реальных проблем.

Заключение

Для того чтобы успешно преподавать сложные темы начальной математики, необходимо использовать разнообразные методики, которые обеспечат прочное усвоение материала и развитие критического мышления у учеников. Важнейшими инструментами являются игровые и практические методы, визуализация, а также использование современных технологий. Совмещение традиционных и инновационных методов преподавания поможет создать увлекательный и продуктивный процесс обучения.

Список литературы

1. Петроченко И.С. Современные методы преподавания в начальной школе. — М.: Народное образование, 2011.
2. Шмидт Г.Е. Новые методы обучения математике в начальной школе. — М.: Просвещение, 2015.
3. Воскобович С.Ю. Методы и приемы математического развития дошкольников. — СПб.: Балтийская издательская группа, 2006.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУ ПРОЦЕСІН ЖЕТІЛДІРУ

Ниязова Сапаркул Абаевна
Түркістан облысы, Қазығұрт ауданы М. Өтемісұлы атындағы жалпы білім беретін мектебінің бастауыш сынып мұғалімі

Аннотация

В данной статье рассматривается тема совершенствования учебного процесса в начальной школе через использование цифровых технологий. На сегодняшний день цифровые технологии считаются важным инструментом в сфере образования, и их эффективное применение в учебном процессе способствует оптимизации способов обучения детей. Цифровые технологии, включая образовательные платформы, мобильные приложения, интерактивные доски, а также инструменты виртуальной и дополненной реальности, способствуют развитию познавательных способностей младших школьников, делая учебные материалы более увлекательными и доступными.

Abstract

This article discusses the topic of enhancing the learning process in primary school through the use of digital technologies. Today, digital technologies are considered an important tool in education, and their effective application in the learning process helps optimize children's learning methods. Digital technologies, including educational platforms, mobile applications, interactive whiteboards, and virtual and augmented reality tools, enhance the cognitive abilities of primary school students, making learning materials more engaging and accessible.

Қазіргі білім беру жүйесінде цифрлық технологиялардың маңызы артып келеді. Цифрлық технологиялар оқу процесін жаңарту, оқушылардың оқу сапасын арттыру және олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуда маңызды рөл атқарады. Әсіресе бастауыш сыныптарда бұл құралдар оқушылардың оқу материалдарын меңгеруін жеңілдетіп, оқу процесін тиімді етеді. Цифрлық құралдарды қолдану оқушылардың білімге деген қызығушылығын арттырып, сабақтарды тиімді әрі қызықты етуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, цифрлық технологиялар оқу процесін дер кезінде бақылауға, әрбір оқушының даму деңгейін бағалауға және оқыту әдістерін оқушының жеке ерекшеліктеріне сай бейімдеуге мүмкіндік береді.

1. Цифрлық технологиялардың білім беру жүйесіндегі рөлі

1.1. Цифрлық технологиялардың анықтамасы және түрлері

Цифрлық технологиялар — бұл компьютерлік жүйелер мен бағдарламалық қамтамасыз ету, интернет ресурстары, мультимедиялық құралдар және басқа да цифрлық құралдар, оларды қолдану арқылы білім беру және оқу процесін ұйымдастыруды жеңілдетуге болады. Олардың негізгі түрлері мыналар болып табылады:

- Интерактивті тақталар — мұғалімдер мен оқушылардың ақпаратты нақты уақыт режимінде көрсетіп, талқылауға мүмкіндік беретін құралдар.
- Білім беру платформалары мен қосымшалар — оқушыларға әртүрлі тапсырмалар мен ойындарды орындауға, білімді өз бетімен игеруге мүмкіндік беретін цифрлық құралдар.
- Мультимедиялық ресурстар — видеоматериалдар, анимациялар, оқыту видеолар және басқа да интерактивті мазмұн.
- Виртуалды және кеңейтілген шындық құралдары — нақты өмірді модельдейтін, білім беру мақсатында пайдаланылатын технологиялар.

1.2. Цифрлық технологиялардың бастауыш сынып оқушыларына әсері

Цифрлық технологиялар бастауыш сынып оқушыларына білімді меңгеру тәсілдерін жеңілдетіп қана қоймай, олардың шығармашылық ойлау қабілетін дамытуға да ықпал етеді.

Оқушылар әртүрлі интерактивті тапсырмаларды орындау арқылы оқу процесіне қызығушылықпен қатысады. Цифрлық технологиялардың қолданылуы оқушылардың ақпараттық сауаттылығын арттырып, оларды цифрлық қоғамға бейімдеуге көмектеседі.
- Ақыл-ой дамуы: Интерактивті тапсырмалар мен білім беру ойындары балалардың логикалық ойлауын дамытады.
- Шығармашылық: Виртуалды және кеңейтілген шындық құралдары балаларға түрлі әлемдерді зерттеуге, өз ойын көрсетуге мүмкіндік береді.
- Тілдік дағдылар: Мультимедиялық құралдар мен білім беру қосымшалары балалардың тілдік дағдыларын дамытуға көмектеседі.

1.3. Цифрлық технологияларды қолданудың білім беру жүйесіне ықпалы

Цифрлық технологиялар білім беру жүйесіне ықпал етіп, оқу сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Оқушылардың қызығушылығы артқан сайын, олар сабақты тиімді әрі қызықты түрде меңгереді. Мұғалімдерге оқу материалдарын жеке тұлғаға бейімдеп беру мүмкіндігі пайда болады, бұл өз кезегінде білімнің сапасын арттыруға әсер етеді.

2. Бастауыш сыныпта цифрлық технологияларды қолданудың тиімділігі

2.1. Оқу процесін тиімді ұйымдастыру

Цифрлық технологиялар бастауыш сыныпта оқу процесін тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Мұғалімдер сабақ барысында цифрлық ресурстарды қолдану арқылы оқу материалдарын визуализациялай алады. Бұл оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып, оқу процесін жеңілдетеді. Оқушылар өздерінің мүмкіндіктеріне сәйкес оқу материалына тереңірек үңіліп, білімдерін нығайта алады.

2.2. Оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыру

Цифрлық технологиялар оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыруда маңызды рөл атқарады. Әртүрлі білім беру платформалары мен қосымшалары балаларға жеке тапсырмаларды орындауға мүмкіндік береді. Оқушылар өзіндік білім алу дағдыларын дамыта отырып, тақырыптарды тереңірек меңгереді. Мұндай тәсіл оқушылардың өзін-өзі ұйымдастыру қабілеттерін де дамытады.

2.3. Оқушылардың ынтасын арттыру

Цифрлық технологиялар оқушылардың ынтасын арттырып, оқу процесіне белсенді қатысуына мүмкіндік береді. Интерактивті тақталар мен мультимедиялық құралдар балалардың назарын тартып, оқу материалына қызығушылығын арттырады. Оқушылар тек тыңдап қана қоймай, өз ойларын ұсынуға, сұрақтар қоюға мүмкіндік алады.

3. Цифрлық технологияларды қолданудың педагогикалық әдістері

3.1. Ойын арқылы оқыту

Цифрлық технологиялар арқылы ойындар мен тапсырмалар ұйымдастыру — бастауыш сынып оқушыларын қызықтырып, олардың танымдық қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Ойын элементтерін қосу оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырады және оқу процесін жеңілдетеді.

3.2. Топтық жұмыс арқылы оқу

Цифрлық технологияларды қолдану арқылы топтық жұмыстарды ұйымдастыру оқушылардың бірігуіне және бір-бірімен жұмыс істеуіне мүмкіндік береді. Әртүрлі тапсырмалар мен жобалар оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытып, олардың топтық жұмыс дағдыларын нығайтады.

3.3. Оқушылардың жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, тапсырмалар беру

Цифрлық технологиялар мұғалімдерге әрбір оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқу материалдарын ұсынуға мүмкіндік береді. Бұл оқушылардың жеке мүмкіндіктеріне сай білім алуды қамтамасыз етеді.

4. Бастауыш сыныпта цифрлық технологияларды қолданудың қиындықтары мен шешу жолдары

4.1. Цифрлық құралдар мен ресурстардың жетіспеушілігі

Бастауыш сыныпта цифрлық құралдардың барлығы бірдей қолжетімді емес. Әсіресе ауылды жерлерде немесе мектептерде бұл құралдардың жетіспеушілігі байқалады. Мұндай жағдайларда білім беру жүйесінің цифрлық ресурстармен қамтамасыз етілуі маңызды мәселе болып табылады.

4.2. Мұғалімдердің дайындық деңгейі

Цифрлық технологияларды тиімді қолдану үшін мұғалімдердің арнайы дайындықтан өтуі қажет. Оқу процесінде цифрлық құралдарды дұрыс қолдану үшін мұғалімдерге техникалық білім мен дағдыларды меңгеру қажет.

4.3. Оқушылардың шектен тыс цифрлық технологияларға тәуелділігі

Цифрлық технологиялар оқушылардың оқу процесіне пайдасы зор болғанымен, олардың шектен тыс қолданылуы бала денсаулығына және әлеуметтік дағдыларының дамуына кері әсер етуі мүмкін. Оқушылардың көп уақытын экран алдында өткізуі олардың көздеріне, миына және психологиялық жағдайына әсер етуі мүмкін. Бұл мәселені шешу үшін оқу процесінде цифрлық технологияларды дұрыс уақыт пен жиілік бойынша пайдалану қажет. Сонымен қатар, балалардың денсаулығын қорғау үшін әртүрлі ұйымдастыру әдістерін қолдануға болады, мысалы, оқу және ойын уақытын теңестіру.

4.4. Педагогикалық әдістердің жаңашылдығын талап етуі

Цифрлық технологияларды тиімді қолдану үшін педагогтар жаңа әдістемелер мен әдістерді меңгеруі тиіс. Бұл технологиялар оқу процесінде тек қосымша құрал ретінде пайдаланылмауы керек, керісінше оларды оқу бағдарламасына интеграциялау қажет. Мұғалімдер оқушыларға цифрлық құралдарды қолдануды үйретіп, оларды оқыту барысында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды тиімді қолдану үшін жаңаша тәсілдерге көшуі керек.

Қорытынды

Бастауыш сыныпта цифрлық технологияларды қолдану оқу процесін жетілдіруде үлкен мүмкіндік береді. Бұл құралдар оқушылардың оқу материалдарын жеңіл әрі қызықты түрде меңгеруіне көмектеседі, олардың шығармашылық қабілеттерін дамытады және білім деңгейін арттырады. Дегенмен, цифрлық технологияларды қолданудың тиімді болуы үшін мұғалімдер арнайы дайындықтан өтіп, жаңа педагогикалық әдістерді меңгеруі керек. Оқушылар мен мұғалімдер арасындағы ынтымақтастықты арттырып, цифрлық технологияларды дұрыс қолдану үшін оқу бағдарламалары мен әдістемелерді жаңарту қажет.

Әдебиеттер

1. Абдуллина А. Цифрлық білім беру технологиялары. Алматы: Қазақ университеті, 2018.
2. Багиров Р. Бастауыш сыныпта жаңа білім беру әдістері. Алматы: Мектеп, 2020.

ҚАЗАҚ ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫНДАҒЫ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ҰҒЫМДАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ОҚЫТУ

Абуова Бақыткүл Сопбековна
Түркістан облысы, Сайрам ауданы
№30 Ы.Алтынсарин атындағы жалпы білім беретін мектебінің
бастауыш сынып мұғалімі

Аннотация

В данной статье рассматриваются математические понятия в казахской народной педагогике и методы их преподавания. Исторические традиции и культура казахского народа играют особую роль в формировании понятий, основанных на некоторых основах математики.

Abstract

This article discusses mathematical concepts in Kazakh folk pedagogy and the methods of teaching them. The historical traditions and culture of the Kazakh people play a special role in the formation of concepts based on certain fundamentals of mathematics.

Қазіргі таңда білім беру саласында математикалық сауаттылықтың маңызы артып отыр. Әсіресе, мектеп жасындағы балаларға математикалық ұғымдарды дұрыс әрі тиімді үйрету мәселесі педагогтар мен ғалымдардың басты назарында. Ал қазақ халық педагогикасының алатын орны ерекше. Қазақ халқының дәстүрлері мен мәдениеті көптеген математикалық ұғымдарды қамтитын терең мазмұнға ие. Халық педагогикасының негізінде жатқан халықтық әдістер мен тәсілдер, балаларға математикалық ұғымдарды үйретуде маңызды рөл атқара алады.

Қазақ халқының тарихи тәжірибесіне сүйенсек, математикалық ойлау мен ұғымдар балалардың күнделікті өміріне үнемі байланысты болған. Осы себептен, халықтық тәрбие мен білім беру арқылы балаларға математикалық түсініктерді жетілдіруге болатындығын ескерген жөн. Бұл мақалада қазақ халық педагогикасындағы математикалық ұғымдарды оқыту әдістемелері және оларды қазіргі мектеп жүйесіне енгізу жолдары талданады.

1. Қазақ халық педагогикасындағы математикалық ұғымдар.

Қазақ халқының халық педагогикасында математикаға қатысты түсініктер, олардың теориялық негіздері айқын көрінбеуі мүмкін, бірақ күнделікті тұрмыста және қолөнерде қолданылатын белгілі математикалық ұғымдар мен дағдылар көп. Мысалы, қазақ халқының дәстүрлі шаруашылығында математикалық есептеу мен өлшеу өте кеңінен қолданылған. Мұндай ұғымдар мен дағдылар балаларға түрлі ойындар, тұрмыс-салт рәсімдері мен әдет-ғұрыптар арқылы берілген.

1.1. Өлшеу және санау жүйесі.

Қазақ халқының тұрмыстық шаруашылық ісінде өлшеу, санау және есептеу ерекше орын алады. Оларды күнделікті өмірде ұшырасатын көптеген объектілермен байланыстырып үйреткен. Мысалы, ауыл шаруашылығы мен мал шаруашылығында әртүрлі өлшем бірліктері (салмағы, көлемі, саны) қолданылған, бұл балалардың санау, өлшеу дағдыларын дамытуға ықпал етті.

1.2. Есептеу дағдылары мен математикалық ойлау.

Қазақ халқының халықтық педагогикасында балаларға еселеу, бөлу, қосу, азайту сияқты негізгі математикалық ұғымдар тұрмыс жағдайларына негізделіп үйретілген. Мысалы, жылқы санын, малдың қарнын, егінді санап шығу сияқты есептер арқылы балаларға логикалық ойлауды дамытуға мүмкіндік берілген.

1.3. Геометриялық түсініктер мен пішіндер.

Қазақ халқында геометриялық пішіндер мен фигураларға қатысты түсініктер дәстүрлі қолөнерде, үй құрылысында, киіз үй жасау шеберлігінде қалыптасқан. Жиһаздарды, ою-өрнектерді, киіз үйдің құрылысын жасау кезінде геометриялық фигуралардың қолданылуы балалардың кеңістіктік ойлау қабілетін дамытқан.

2. Қазақ халық педагогикасында математикалық ұғымдарды үйретудің әдістері

Қазақ халық педагогикасында балаларға математикалық ұғымдарды үйретудің көптеген тәсілдері қолданылған. Бұл әдістердің ішінде ойындар, халықтық ертегілер мен аңыздар, шығармашылық жұмыстар ерекше орын алады.

2.1. Ойындар арқылы математикалық ұғымдарды үйрету.

Қазақ халқының тәрбиесінде ойындардың рөлі өте маңызды. Математикалық ұғымдарды балаларға ойын арқылы үйрету қазіргі педагогикада да кеңінен қолданылады. Мысалы, түрлі есептер мен есептеу ойындары, геометриялық пішіндермен байланысты ойындар балалардың математикалық дағдыларын дамытады.

2.2. Халықтық ертегілер мен аңыздар.

Қазақ халқының ертегілерінде математикаға қатысты көптеген жағдайлар кездеседі. Мәселен, ертегілерде математикалық есептерді шешу, пішіндер мен санды дұрыс анықтау сияқты мәселелер айтылады. Бұл әдіс балаларға математикалық ұғымдарды табиғи түрде меңгеруге мүмкіндік береді.

2.3. Қолөнер арқылы үйрету.

Қолөнер – қазақ халқының мәдениетінде маңызды орын алады. Балаларға математикалық ұғымдарды үйретуде ұлттық қолөнер үлгілерін пайдалану өте тиімді. Мысалы, кілем тоқу, ою-өрнек салу кезінде балаларға геометриялық пішіндер мен сандарды үйретуге болады.

3. Математикалық ұғымдарды қазіргі мектепте оқытудың әдістері

Қазақ халық педагогикасындағы математикалық ұғымдарды қазіргі мектеп жүйесіне енгізу – маңызды мәселе. Бұл бағытта көптеген инновациялық әдістер мен тәсілдер бар. Әсіресе, математикалық білімді ұлттық ерекшеліктерді ескере отырып беру, оқушылардың қызығушылығын арттыруға мүмкіндік береді.

3.1. Жаңашыл әдістерді қолдану

Қазіргі мектептерде математикалық ұғымдарды оқытудың көптеген жаңа әдістері бар. Олардың ішінде жобалық жұмыстар, топтық тапсырмалар, ойындар арқылы оқыту, дифференциалды әдістер қолдану, ақпараттық технологияларды пайдалану сияқты тәсілдер үлкен маңызға ие.

3.2. Қазақ халық педагогикасын оқу бағдарламасына енгізу.

Қазақ халық педагогикасының мазмұнын қазіргі оқу бағдарламасына интеграциялау мектеп оқушыларына математикаға деген қызығушылықты арттыруға мүмкіндік береді. Бұл үшін ұлттық ойындар мен халықтық әдістерді оқу процесінде жүйелі түрде қолдану керек.

4. Қазақ халық педагогикасындағы математикалық ұғымдарды қазіргі білім беру жүйесіне енгізу жолдары.

Қазіргі таңда қазақ халқының педагогикалық әдіс-тәсілдері мен халықтық білім беру дәстүрлерін мектептерде қолдану өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Осы тұста, қазақ халық педагогикасындағы математикалық ұғымдарды мектептегі оқу үдерісіне енгізу өте маңызды. Бұл, бір жағынан, балалардың ұлттық рухта тәрбиеленуіне ықпал етсе, екінші жағынан, математикалық білім мен дағдыларды терең меңгеруге мүмкіндік береді. Қазақ халық педагогикасының негізгі принциптерін оқу бағдарламаларына енгізу арқылы мұғалімдер оқушылардың қызығушылығын оята отырып, олардың шығармашылық және логикалық ойлау қабілеттерін дамыта алады.

Қорытынды

Қазақ халық педагогикасындағы математикалық ұғымдар мен оларды оқыту әдістері қазіргі білім беру жүйесінде өте маңызды. Математика пәнін үйрету кезінде халық педагогикасының дәстүрлерін пайдалану оқушылардың логикалық ойлауын, есептеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Қазақ халқындағы математикалық ұғымдардың қазіргі мектеп жүйесіне енгізілуі оқушыларға ұлттық мәдениетке негізделген терең білім беру мүмкіндігін ашады. Болашақта осы әдістерді кеңінен қолдану арқылы мектеп оқушыларының математикалық сауаттылығын арттыруға болады.

Әдебиеттер

1. Әбдірахманова М. Ә. Қазақ халық педагогикасы: теория және тәжірибе. Алматы: ҚазМУ, 2017.
2. Нұрғалиева А. Ш. Қазақ тілінің математика пәні саласындағы терминологиясы. Астана: Елорда, 2015.
3. Жұбанов Ә. Қазақ педагогикасы және оның бүгінгі мәні. Алматы: Қазақ университеті, 2018.

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ БАСТАУЫШ МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ПАЙДАЛАНУ

Атембаева Нурсулу Хожахмедовна
Шымкент қаласы, №88 жалпы орта білім беретін мектебінің
бастауыш сынып мұғалімі

Аннотация

В статье рассматривается использование современных цифровых технологий на уроках математики в начальной школе. Особое внимание уделяется применению интерактивных досок, мобильных приложений, мультимедийных материалов и онлайн-платформ, которые способствуют активизации познавательной деятельности учеников, повышению их интереса к математике и улучшению усвоения учебного материала. Автор акцентирует внимание на том, что использование цифровых инструментов помогает развивать математическое мышление, повысить уровень учеников, а также сделать обучение более увлекательным и эффективным. В статье представлены различные методы и подходы к интеграции цифровых технологий в процесс обучения и раскрываются их преимущества.

Abstract

The article discusses the use of modern digital technologies in primary school mathematics lessons. Special attention is paid to the application of interactive whiteboards, mobile apps, multimedia materials, and online platforms that contribute to activating students' cognitive activities, increasing their interest in mathematics, and improving the retention of learning material. The author emphasizes that the use of digital tools helps develop mathematical thinking, enhance students' levels, and make the learning process more engaging and effective. Various methods and approaches to integrating digital technologies into the teaching process are presented, along with their advantages.

Қазіргі білім беру жүйесінде цифрлық технологияларды қолданудың маңызы барған сайын артып келеді. Цифрлық құралдар мен бағдарламалар оқушылардың оқыту үдерісіне қатысуын оңтайландырып, олардың пәнге деген қызығушылығын арттырады. Бастауыш сыныптарда математика сабағын тиімді өткізу үшін заманауи цифрлық технологияларды пайдалану арқылы оқу мен оқытудың сапасын арттыруға болады. Осы мақалада цифрлық технологияларды математика пәнін оқытуда қолданудың тиімділігі мен оның бастауыш сынып оқушыларын оқытудағы рөлі қарастырылған.

Цифрлық технологиялардың маңызы.

Цифрлық технологиялар – бұл жаңа білім беру тәсілдері мен әдіс-тәсілдерін қолдануға мүмкіндік беретін құралдар мен ресурстар жиынтығы. Бастауыш сынып оқушыларының математика пәнінде білімін жетілдіруде интерактивті тақталар, онлайн платформалар, мобильді қосымшалар және басқа да цифрлық құралдар үлкен көмек көрсетеді. Олар оқушылардың логикалық ойлау қабілеттерін дамытып, математикалық есептерді шешу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді.

Цифрлық технологияларды қолданудың әдіс-тәсілдері.

1. Интерактивті тақта мен сандық платформалар.

Интерактивті тақталар мен сандық платформалар арқылы оқушылардың назарын аудару және олардың математикалық есептерді шешуге деген қызығушылығын арттыру мүмкіндігі туындайды. Мысалы, түрлі графиктер, диаграммалар, үлгілер мен мысалдарды көрсету арқылы түсіндіру процесі жеңілдетіледі. Сонымен қатар, сандық платформалар арқылы оқушылар өздерінің білім деңгейін тексеріп, тапсырмаларды орындау барысында нәтижелерін бірден көреді.

2. Математикалық мобильді қосымшалар.

Математикалық мобильді қосымшалар оқушыларға мектептен тыс уақытта да өз білімін жетілдіруге мүмкіндік береді. Оқушылар түрлі тапсырмаларды орындап, ойындар арқылы математикалық ойлау қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Бұл қосымшаларға есеп шығару, логикалық ойындар, геометриялық фигураларды құрастыру және тағы да басқа жаттығулар кіреді.

3. Мультимедиялық материалдар мен бейнемазмұн.

Математика сабақтарында бейнемазмұндарды пайдалану оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады. Мысалы, математикалық ұғымдарды немесе формулаларды түсіндіруде анимациялар, видеороликтер және басқа да мультимедиялық материалдарды қолдану тиімді болады. Бұл әдіс білімнің терең түсінілуіне және оқушылардың білімін визуалды түрде қабылдауға көмектеседі.

4. Онлайн сабақтар мен виртуалды оқу құралдары.

Оқушыларға тапсырмаларды үйрену және орындау үшін онлайн сабақтар мен виртуалды оқу құралдары ұсынылады. Виртуалды оқыту платформалары арқылы математикалық есептерді орындау барысында оқушыларға визуалды және дыбыстық нұсқаулар беріледі, бұл олардың тапсырмаларды дұрыс орындауына мүмкіндік береді. Мұндай онлайн платформалар оқушылардың білімін бақылап, олардың әртүрлі тақырыптарды қаншалықты меңгергенін тексеруге мүмкіндік береді.

Цифрлық технологиялардың тиімділігі.

1. Оқушылардың танымдық белсенділігін арттырады.

Цифрлық құралдар мен бағдарламалар оқушылардың сабақты қызығушылықпен өткізуіне мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде олардың оқу материалын терең меңгеруіне, тапсырмаларды тиімді орындауына ықпал етеді. Математика пәні көп жағдайда абстрактілі ойлауды талап ететін пән болғандықтан, цифрлық технологиялар арқылы оны визуалды түрде көрсету оқушылардың математикалық ойлау қабілеттерін жақсартады.

2. Тапсырмаларды орындау процесін қызықты әрі тиімді етеді.

Цифрлық құралдар арқылы математикалық тапсырмаларды орындау процесі дәстүрлі оқыту әдістерімен салыстырғанда әлдеқайда қызықты әрі тиімді болады. Математикалық есептер мен жаттығулар интерактивті режимде ұсынылып, оқушылардың тапсырмаларды орындауға деген ынтасын арттырады.

3. Оқушылардың жеке қажеттіліктеріне сай білім беру.

Цифрлық технологияларды қолдану арқылы әр оқушының оқу деңгейі мен қажеттіліктеріне сәйкес жеке тапсырмалар мен жаттығулар ұсынылады. Мұндай тәсіл оқушыларға өз күш-жігерін оңтайлы бағыттауға мүмкіндік береді.

Қорытынды

Цифрлық технологиялар қазіргі заманғы білім берудің маңызды құралына айналды. Бастауыш сынып оқушыларын оқытуда цифрлық технологияларды қолдану олардың танымдық белсенділігін арттырып, математика пәніне деген қызығушылықтарын оятады. Интерактивті тақталар, мобильді қосымшалар, мультимедиялық материалдар мен онлайн платформалар оқыту процесін тиімді етіп, оқушылардың білім деңгейін бақылауға мүмкіндік береді. Цифрлық технологиялар білім беруді заманауи деңгейге көтеріп, оқушылардың білім сапасын арттыруға үлкен септігін тигізеді.

Әдебиеттер

1. Жұбаназарова Ш. С. Математика пәнін оқытуда цифрлық технологияларды қолданудың әдіс-тәсілдері. Алматы: Білім. 2019 ж.
2. Құрманғалиева А. Т. Бастауыш мектепте цифрлық құралдарды қолдану: теориясы мен практикасы. Астана: ҚазҰПУ баспасы. 2020 ж.
3. Назарбаева Б. Цифрлық білім беру: жаңа мүмкіндіктер. Қазақстанның білім беру жүйесінде цифрлық технологияларды қолдану мәселелері. Алматы: Қазақ университеті. 2018 ж.
4. Бектемірова А. Цифрлық білім беру құралдарының бастауыш мектепте қолдану мүмкіндіктері. Алматы: Ғылым. 2021 ж.

ФИЗИКА САБАҚТАРЫНДА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ТҰРАҚТЫ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Кадырбекова Аинур
Шымкент қаласы, №90 мектеп Дарынды балаларға арналған мамандандырылған мектеп гимназиясының физика пәні мұғалімі

Аннотация

В статье рассматриваются проблемы и пути внедрения экологии в преподавание физики в школах, а также возможности для развития устойчивого подхода к обучению на основе экосознания. Акцент сделан на важности формирования у школьников экологической грамотности через физику, с использованием современных методов и технологий. Автор анализирует экологические аспекты, связанные с природными ресурсами, энергоэффективностью и изменениями климата, и их влияние на окружающую среду. Рассматриваются методики и подходы, позволяющие преподавать физику через призму экологии, включая использование экспериментальных и исследовательских методов, а также практических задач. В итоге, подчеркнута важность формирования у учащихся научного подхода к решению глобальных экологических проблем и их вовлечение в проектные работы и исследования.

Annotation

The article addresses the issues and approaches to integrating ecology into the teaching of physics in schools, as well as ways to promote a sustainable approach to education based on eco-consciousness. The focus is on the importance of forming ecological literacy among students through physics, using modern methods and technologies. The author analyzes ecological aspects related to natural resources, energy efficiency, and climate change, and their impact on the environment. Teaching methods and approaches are explored, allowing the teaching of physics through the lens of ecology, including the use of experimental and research methods, as well as practical tasks. Ultimately, the article emphasizes the importance of fostering a scientific approach among students to solve global ecological problems and engaging them in project work and research.

Қазіргі таңда әлемдегі экологиялық мәселелер, соның ішінде табиғи ресурстардың сарқылуы, климаттың өзгеруі, биологиялық әртүрліліктің жоғалуы, және жаһандық экологиялық дағдарыс адамдарды қоршаған ортаға деген жауапкершілікті сезінуге итермелеп отыр. Осыған байланысты білім беру саласы, әсіресе физика пәні, жастардың экологиялық санасын қалыптастыру мен тұрақты дамудың маңызды құрамдас бөлігіне айналып отыр. Экологиялық білім беру арқылы оқушыларға табиғаттың заңдылықтары мен экологиялық мәселелерді ғылыми тұрғыдан түсіндіріп қана қоймай, олардың тұрақты дамуға, табиғатты қорғауға және табиғи ресурстарды тиімді пайдалануға деген ұстанымдарын қалыптастыру мақсат етіледі.

1. Экологиялық білім берудің мәні мен маңызы.

Физика пәні табиғаттың негізгі заңдылықтарын түсіндіріп қана қоймай, экологиялық проблемаларға қатысты жауаптарды іздеу үшін маңызды рөл атқарады. Энергия мен ресурстарды тиімді пайдалану, табиғи құбылыстар мен олардың экологияға әсерін зерттеу физика ғылымының басты міндеттері болып табылады. Осы пән арқылы оқушылар қоршаған ортаның барлық өзгерістеріне ғылыми тұрғыдан қарап, экология мен физика арасындағы тығыз байланысты түсінуі қажет.

2. Тұрақты даму принциптері

Тұрақты даму дегеніміз — бұл әлеуметтік, экологиялық және экономикалық мәселелердің тепе-теңдігін сақтау, табиғи ресурстарды болашақ ұрпақ үшін қорғау және олардың орнын толтыру үшін тиімді пайдалану ұстанымы. Тұрақты даму принциптерін білім беру процесінде енгізу арқылы оқушыларға экологияны сақтай отырып, қоғамның дамуына үлес қосуға мүмкіндік беріледі. Бұл принциптерді физика сабақтарында қолдану арқылы оқушыларды экологиялық таза энергия көздерін пайдалану, энергия үнемдеу және табиғи ресурстарды үнемді тұтыну сияқты ұғымдармен таныстыруға болады.

3. Физика пәнінде экологиялық білім беру әдістері.

Физика пәнінде экологиялық білім беруді тиімді ұйымдастыру үшін түрлі әдістерді қолдану керек. Олардың ішінде:

- Эксперименттер мен модельдер: Оқушыларға экологиялық мәселелер мен физикалық процестерді зерттеу үшін зертханалық жұмыстар мен тәжірибелер ұйымдастыру. Мысалы, энергия үнемдеудің түрлі әдістерін көрсете отырып, оқушыларға энергияның көптеп жоғалуы мен қоршаған ортаға әсері туралы түсіндіруге болады.

- Технологиялар мен инновацияларды енгізу: Қазіргі таңда жаңартылатын энергия көздері мен экологиялық таза технологиялар қоғамның дамуына үлкен ықпал етеді. Физика сабағында күн, жел, су энергиясы, геотермалдық энергия және басқа да экологиялық таза энергия көздерін зерттеу арқылы оқушыларға экологиялық таза және тиімді энергия көздерін пайдалану мүмкіндіктері туралы білім беріледі.

- Қоршаған ортаның экологиялық проблемаларын талқылау: Физика сабағы барысында климаттың өзгеруі, жылу алмасу, парниктік газдардың әсері туралы мәселелерді талқылау арқылы оқушылардың экологиялық ойлау қабілетін дамыту. Сонымен қатар, ғаламдық жылынудың нәтижесінде табиғатта болып жатқан өзгерістер мен олардың адам өміріне әсері туралы мысалдар келтіруге болады.

- Жаңартылатын энергия көздерін қолдану: Физика пәні арқылы жаңартылатын энергия көздерінің тиімділігін, қолдану ауқымын, қоршаған ортаға әсерін және осы саладағы технологияларды талқылау маңызды. Мысалы, күн және жел энергиясының табиғатқа оң әсерін көрсету.

4. Экологиялық тәрбие мен білімді арттыру жолдары.

Физика сабағы арқылы экологиялық тәрбие беру мақсатында мынадай жолдарды ұсынуға болады:

- Жобалық жұмыстар: Оқушыларды экологиялық мәселелер бойынша зерттеу жобаларымен айналысуға тарту. Мысалы, табиғи ресурстарды үнемдеу, қалдықтарды қайта өңдеу, суды үнемдеу және энергияны сақтау бойынша жобалар жасау.

- Энергия үнемдеу және ресурстарды қорғау: Энергияның түрлері мен қолдану әдістерін оқып-үйрену арқылы оқушыларға энергия үнемдеу мен оның қоршаған ортаға әсері туралы түсінік беру. Бұл тақырыптар оқушыларды энергия көздерін үнемді пайдалану, қалдықтарды қайта өңдеу сияқты экологиялық дағдыларға тәрбиелейді.

- Экологиялық есептер мен мәселелерді шешу: Оқушыларға қоршаған орта мен табиғи процестер арасындағы байланысты көрсету мақсатында экологиялық есептер мен мәселелерді шешу тапсырмаларын беру. Мысалы, көмірқышқыл газының атмосферада таралуын есептеу арқылы оқушыларға климаттың өзгеруінің физикалық заңдылықтарын түсіндіруге болады.

5. Қорытынды.

Физика сабағында экологиялық білім беруді дамыту арқылы біз оқушыларға тек қана физикалық құбылыстарды үйретіп қоймай, олардың экологиялық тұрғыдан ойлау қабілетін арттырамыз. Оқушылардың экологиялық санасын қалыптастыру, табиғат пен оның ресурстарын қорғауға деген жауапкершілік сезімін дамыту бүгінгі күннің басты мақсаты болып табылады. Тұрақты даму принциптерін білім беру жүйесіне енгізу арқылы біз болашақ ұрпаққа табиғатты тиімді пайдалануға және қоршаған ортаны сақтауға бағытталған дағдыларды қалыптастыра аламыз.

Әдебиеттер

1. Иванова Н. В. Экология и устойчивое развитие: Проблемы и решения. Москва: Наука. 2016 г.
2. Власова Т. М. Экологическое воспитание в школьном курсе физики. Екатеринбург: Уральский университет. 2018 г.
3. Григорьев И. А. Современные подходы в обучении экологии. Санкт-Петербург: Питер. 2019 г.

МАТЕМАТИКА ПӘНІ БОЙЫНША ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМЫТУ

Отарбаева Динара Конысбаевна
Шымкент қаласы, №88 жалпы орта білім беретін мектебінің
бастауыш сынып мұғалімі

Аннотация

В статье рассматривается важность развития функциональной грамотности у младших школьников на уроках математики. Описание различных методов и подходов, направленных на развитие математических навыков и способности к решению практических задач, показывает значимость этой темы для образовательного процесса. Ожидаемый результат внедрения таких методов — повышение качества обучения и развитие навыков, которые пригодятся детям в повседневной жизни и профессиональной деятельности. Также рассмотрены современные инструменты и ресурсы, которые могут помочь в обучении, такие как цифровые технологии и интерактивные пособия.

Annotation

This article discusses the importance of developing functional literacy among primary school students in mathematics lessons. It describes various methods and approaches aimed at developing mathematical skills and the ability to solve practical problems, highlighting the significance of this topic for the educational process. The expected outcome of implementing such methods is the improvement of the quality of education

and the development of skills that will be useful to children in their everyday lives and professional activities. It also discusses modern tools and resources that can assist in teaching, such as digital technologies and interactive materials.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде функционалдық сауаттылықтың маңызы өте зор. Бастауыш сыныптардағы математика пәні – бұл балалардың логикалық ойлауын дамытуға, есептеулер мен талдауларды түсінуге, математикалық ұғымдар мен олардың өмірдегі қолданылуын меңгеруге көмектесетін маңызды кезең. Математика пәні оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда басты рөл атқарады, өйткені математикалық білімдер күнделікті өмірде кездесетін көптеген мәселелерді шешуге, мәселені тиімді талдай білуге, деректермен жұмыс жасауға және дәлдікпен қорытындылар жасауға мүмкіндік береді.

1. Математика пәні бойынша функционалдық сауаттылықтың мәні.

Функционалдық сауаттылық дегеніміз – адамға күнделікті өмірде кездесетін мәселелерді шешу үшін алған білімдерін дұрыс қолдана алу қабілеті. Математика пәнінде бұл сауаттылықты дамыту оқушылардың математикалық ұғымдарды түсінуі мен оларды өмірде пайдалану дағдыларын қалыптастыруды көздейді. Математикалық сауаттылықтың негізгі аспектілері ретінде есеп шығару, мәліметтерді талдау, логикалық ойлау және проблемаларды шешу қабілеті жатады.

Математикада функционалдық сауаттылықты дамыту процесінде оқушылар тек теориялық білімдермен шектелмей, нақты өмірлік жағдайларда математикалық дағдыларды қолдануды үйренеді. Мысалы, күнделікті өмірде кездесетін есептер мен проблемаларды шешу, деректермен жұмыс жасау, өз пікірін дәлелдей білу және математикалық шешімдер қабылдау – бұл оқушыларға берілетін функционалдық сауаттылықтың нақты көрінісі.

2. Математикада функционалдық сауаттылықты дамыту әдістері.

Математика сабағында функционалдық сауаттылықты дамыту үшін қолданылатын әдістер мен тәсілдер әртүрлі. Олардың негізгілері:

- Проблемалық оқыту: Оқушыларға нақты өмірден алынған тапсырмаларды шешу арқылы математикалық дағдыларын дамыту. Мұндай тапсырмалар оқушылардың өздеріне күнделікті өмірде кездесетін қиындықтарды шешуге мүмкіндік береді. Мысалы, дүкенге бару, ақша есептеу, жол картасын оқу секілді тапсырмалар оқушылардың математикалық ойлау қабілетін арттырады.

- Деректермен жұмыс: Математика пәнінде оқушылар деректерді талдау, графиктер мен диаграммаларды оқу дағдыларын меңгеруге тиіс. Бұл оларға ақпаратты дұрыс интерпретациялауға және негізделген шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді. Оқушылар өздерінің күнделікті өмірінде, мысалы, ауа райы болжамдарын немесе қоғамдық көлік қозғалысын талдай алады.

- Жобалық әдіс: Оқушыларға тақырыпты зерттеу арқылы өздерінің функционалдық сауаттылығын арттыруға мүмкіндік беретін жоба жұмыстарын ұсыну. Бұл әдіс оқушылардың шығармашылық және аналитикалық қабілеттерін дамытады. Мысалы, "Экономикадағы математика" атты жоба арқылы оқушылар белгілі бір қоғамдағы қаржылық есептеулерді зерттеп, өз жобаларын жасай алады.

- Жұптық және топтық жұмыс: Оқушыларға топта немесе жұпта жұмыс жасау арқылы тапсырмаларды шешуге, пікір алмасуға және бір-біріне көмектесуге мүмкіндік береді. Бұл әдіс оқушылардың ынтымақтастық дағдыларын дамытады. Әрбір оқушы өз пікірін білдіріп, топтық жұмыс барысында тұжырымдар мен шешімдер қабылдауға қатысады.

3. Математика пәнінде функционалдық сауаттылықты дамытуда қолданылатын құралдар.

Қазіргі заманғы білім беру процесінде жаңа технологиялар мен құралдар маңызды рөл атқарады. Оқытушылар мен оқушылар үшін сандық құралдар мен ресурстар функционалдық сауаттылықты дамыту үшін өте тиімді. Мысалы:

- Интерактивті тақталар мен бағдарламалар: Оқушылардың тапсырмаларды орындау кезінде қателіктерді түзетуге, дәлелдер мен есептеулерді түсіндіруге мүмкіндік береді. Қазіргі таңда математика сабағында түрлі интерактивті тақта бағдарламалары мен оқыту қосымшалары оқушылардың ынтасын арттырып, қызығушылығын оятады.
- Математикалық ойындар мен қосымшалар: Оқушылардың қызығушылығын арттырып, есептеу дағдыларын дамытуға арналған түрлі мобильді қосымшалар мен ойындар. Бұл қосымшалар балалардың негізгі математикалық ұғымдарды терең түсінуіне көмектеседі.
- Деректер базасы мен ақпараттық ресурстар: Оқушыларға деректерді өңдеу және талдау үшін қажетті ресурстар мен деректер жинақтарын пайдалануға мүмкіндік береді. Оқытушылар әртүрлі онлайн ресурстарды қолданып, оқушылардың білімін кеңейтеді.

4. Математика сабағында функционалдық сауаттылықты арттырудың нәтижелері.

Математика пәні бойынша функционалдық сауаттылықты дамыту балалардың білім деңгейін арттыруға ғана емес, олардың өмірдегі қажетті дағдыларын қалыптастыруға да көмектеседі. Оқушылар өздерінің алған білімдерін өмірлік жағдайларда тиімді пайдаланып, сандық және сапалық мәліметтерді дұрыс талдай отырып, математикалық есептерді шешу барысында дәл қорытындылар жасауға үйренеді. Бұл дағдылар оларды болашақта кез келген мамандықты игеруде және күнделікті өмірде қажет болады.

Қорытынды

Бастауыш сыныптарда математика пәні арқылы функционалдық сауаттылықты дамыту – бұл оқушыларды өмірде қажет болатын дағдыларға баулу процесі. Математика – балалардың логикалық ойлауын, проблемаларды шешу қабілеттерін және математикалық әдістерді қолдануды үйрететін пән. Қазіргі заманғы әдістер мен технологиялар бұл процесті тиімді әрі қызықты етеді, оқушыларды күнделікті өмірде кездесетін жағдайларға дайындайды. Сондықтан, математика сабағында функционалдық сауаттылықты дамытуға бағытталған шараларды жүзеге асыру маңызды әрі қажет.

Әдебиеттер:

1. Пирогова Л. Н. Математика: теория и практика. – Москва, 2020.
2. Сейтбатталова Г. А. Бастауыш сынып математикасы. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.
3. Нұрсейітова М. Ж. Қазіргі заманғы педагогика мен әдістеме. – Алматы: Білім, 2019.
4. Джордан А. Развитие математического мышления у младших школьников. – Санкт-Петербург, 2017.
5. Рахметова С. Ж. Бастауыш сыныпта математикалық сауаттылықты дамыту. – Алматы: Тұран, 2021.

ЛОГИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕР АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН АРТТЫРУ

Жунисова Акжан Тургановна
Түркістан облысы, Созақ ауданы
Макаренко атындағы жалпы білім беретін мектебінің
бастауыш сынып мұғалімі

Аннотация

Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының ойлау қабілетін дамытудағы логикалық есептердің рөлі қарастырылады. Логикалық есептер балалардың аналитикалық ойлауын, мәселені шешу қабілетін және шығармашылық дағдыларын қалыптастырады. Мақалада логикалық есептерді оқу үрдісіне енгізу әдістері, олардың тиімділігі және оқушылардың білім сапасына тигізетін әсері талқыланады. Сонымен қатар, бастауыш сынып оқушыларына арналған логикалық есептердің бірнеше түрлері ұсынылады.

Annotation

This article explores the role of logical problems in developing the thinking skills of primary school students. Logical problems help foster analytical thinking, problem-solving abilities, and creativity. The article discusses methods of incorporating logical problems into the learning process, their effectiveness, and their impact on students' academic performance. Additionally, various types of logical problems suitable for primary school students are provided.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың сыни және логикалық ойлау қабілетін дамыту маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Әсіресе, бастауыш сынып оқушылары үшін логикалық есептерді қолдану олардың ой-өрісін кеңейтіп, интеллектуалды дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі. Логикалық есептер математикалық ойлау ғана емес, сонымен қатар өмірдегі түрлі жағдайларды шешуде де маңызды рөл атқарады.

Логикалық есептердің маңызы.

Логикалық есептер бастауыш сынып оқушыларының ойлау қабілетін дамытуда маңызды рөл атқарады. Мұндай есептер балалардың танымдық белсенділігін арттырып, пәнге деген қызығушылығын оятады.

Логикалық есептерді шешу барысында оқушылардың:

- **Аналитикалық ойлау қабілеті дамиды** – балалар ақпаратты талдап, салыстырып, дұрыс қорытынды жасауға үйренеді.
- **Шығармашылық және креативті ойлау дағдылары қалыптасады** – есептерді шешуде оқушылар әртүрлі тәсілдерді қолданып, тапқырлық танытады.
- **Шешім қабылдау және мәселені шешу қабілеті артады** – күрделі мәселелерді шешу арқылы баланың өзіне деген сенімділігі нығаяды.
- **Математикалық білімін күнделікті өмірде қолдану қабілеті дамиды** – логикалық есептер арқылы оқушылар алған білімін нақты өмірде пайдалану дағдысын меңгереді.
- **Зейіні мен есте сақтау қабілеті күшейеді** – есептерді шешу кезінде баланың назары тұрақталып, есте сақтау қабілеті жақсарады.
- **Ойлау жылдамдығы артады** – логикалық тапсырмаларды орындау барысында оқушылар тез әрі нақты шешім қабылдауға дағдыланады.

Логикалық есептерді қолдану әдістері.

1. **Топтық жұмыс:** Оқушыларды шағын топтарға бөліп, логикалық есептерді бірлесіп шешуге мүмкіндік беру.
2. **Жеке жұмыс:** Оқушыларға дербес жұмыс жасау үшін түрлі деңгейдегі логикалық есептер ұсыну.

3. **Ойын әдістері:** Логикалық есептерді қызықты ойындар, жұмбақтар, викториналар арқылы өткізу.
4. **Интерактивті технологиялар:** Электронды ресурстар мен мобильді қосымшаларды пайдалану.

Бастауыш сыныптарға арналған логикалық есептер үлгілері.

1. **Жұмбақ-есеп:** Бір қорапта үш қызыл, екі көк және бір жасыл шар бар. Қораптың ішіне қарамай, бір шар алғанда оның қызыл болу ықтималдығы қандай?
2. **Сандардың байланысы:** Бір сан ойлаңыз. Оны екіге көбейтіп, 4-ті қосыңыз. Нәтижені қайтадан екіге бөліп, бастапқы санды азайтыңыз. Қандай сан қалды?
3. **Қозғалыс есебі:** Екі қала арасы 120 км. Бірінші көлік 60 км/сағ жылдамдықпен, ал екінші көлік 40 км/сағ жылдамдықпен бір-біріне қарама-қарсы шықты. Олар қанша уақытта кездеседі?

Логикалық есептерді шешу барысында кездесетін қиындықтар және оларды жеңу жолдары

- Оқушылардың логикалық ойлау қабілетінің жеткіліксіздігі.
- Есептің күрделілігін дұрыс бағаламау.
- Есептерді шешуге арналған стратегияларды меңгермеу.
- Ойын элементтерін қолдану арқылы есептерді қызықты әрі түсінікті ету.

Мұғалімнің рөлі мен оқыту стратегиялары

- Логикалық есептерді күнделікті сабақта тиімді пайдалану.
- Оқушылардың есептерді шешуге деген қызығушылығын арттыру.
- Шәкірттердің сыни ойлау дағдыларын дамытуға бағытталған әдістерді енгізу.

Қорытынды

Логикалық есептерді бастауыш сынып бағдарламасына енгізу оқушылардың ойлау қабілетін дамытуда маңызды рөл атқарады. Бұл әдіс олардың сыни ойлау дағдыларын қалыптастырып, күнделікті өмірде тез әрі дұрыс шешім қабылдауына көмектеседі. Мұғалімдер логикалық есептерді тиімді қолдана отырып, білім сапасын арттыра алады.

Әдебиеттер

1. Қайырбекова А.Қ. «Математиканы оқыту әдістемесі». – Алматы: Атамұра, 2020.
2. Смирнова Е.В. «Развитие логического мышления у младших школьников». – Москва: Просвещение, 2019.
3. Polya G. «How to Solve It». – Princeton University Press, 2014.
4. Жұмаділова Н. «Бастауыш сыныпта логикалық есептерді қолдану». – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2021.

ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВТІҢ ТАРИХИ-ЭТНОГРАФИЯЛЫҚ МҰРАЛАРЫ (гуманитарлық бағыт)

ӨНЕГЕДЕН ӨЗЕК ТАРТҚАН ӨЗАҒА

Қанат Тұяқбаев

Қасиетті Отырар топырағы дүние жүзі өркениетіне көптеген ұлы даналармен қоса, әлемнің екінші ұстазы атанған, Әбу Нәсір әл-Фарабиді, қазақ халқы «қазақ вальсінің королі» деп аялаған Шәмші Қалдаяқовты, этнограф ғалым, мемлекет және қоғам қайраткері Өзбекәлі Жәнібековті де дүниеге келтірді. Ғасырда бір туылатын қайраткерлер болады. Өз еңбегіне бәлсінбеген, біреулерден бағасын беруді өтінбеген, қазақ халқының мәдениетінің, әдебиетінің, салт-дәстүрінің өркендеуіне өлшеусіз үлес қосқан, сондай жанның бірі Өзбекәлі Жәнібеков еді. XX ғасырдағы қазақ өркениетінің шарықтау тұстарын ол кісісіз көзге әсте елестете алмаймыз. Мен білетін Өзекең адамды кескін-келбет, түсіне, мінезіне қарап емес, лайықты бітірген ісіне қарап бағалайтын. Сондай-ақ, рушылдыққа бұрушылықтан өзін аулақ ұстайтын, Кеңестік керенау жүйенің өктемшілдігінен ықпай, әділеттің ақ жолынан таймаған ондай жандар халыққа жаққанымен билікке жақпай, Кеңестік құрсау-қалыпқа мойынұсына қоймағандықтан көптеген қиыншылыққа кезікті. Бірақ, «тасқа салып кетілген, қайрауға салып жетілген» қайран Өзағам, ешбір мойымай қай қызметте де барын аямады, Республика комсомолының көшбасында тұрғанда ол кісінің демеуін сезінбеген ақылын тыңдамаған өнер иесі кем де кем десе де болғандай. Тұңғыш рет Қазақстан комсомолы сыйлығын тағайындатуы өз алдына бір жыр.

Ол қазақ тілінің шын мәніндегі жанашыры бола білді. Тілдің қадір-қасиетін, дыбыс үндестігінің соншалық әуезділігін, қисапсыз сөз байлығын терең сезінген Өзекең өзгеден де соны талап етті.

Нәтиже шығару үшін ең алдымен өз тіліңді, мәдениет пен ел тарихын білуің қажет – деген қағиданы әріптестеріне, шәкірттеріне немересіне жиі-жиі айтып отыратын, ағаның бұл талабы – әлі күнге күн тәртібінен түскен емес. Оның ойы ұшқыр, қаламы жүйрік еді. Республика Орталық Комитетінің хатшылығында жүргенде шығыс халқының төл мерекесі – әз Наурыздың араға жылдар салып оралуына Өзағаңның мұрындық болғанын бұл күнде біреу білсе, біреу білмес. Хатшы болып тағайындалғанына небәрі он күн толғанда М.Шаханов, Р.Бердібай ағаларымыздың ұсынысын жүзеге асырып, 1988 жылдың көктемінде мереке алғаш тойланған-ды. Ол кезде отаншылдық мүддесіне сәйкестеп, тарихи тақырыпты игеруге де жете мән берілмей келді. Әйтпесе, «қара қылды қақ жарған» Әйтекенің жарқын бейнесі, қазақ жұртының қамымен біте қайнасқан Төленің кемеңгерлігі, талай рет қазақ делегациясын басқарып, Қытаймен, Ресеймен, Жоңғар қалмақтарымен жүргізілген келіссөздердің дем берушісі болған, дәуірінің асқан дипломаты Қаз дауысты Қазыбектің тапқырлығы, Абылай дәуірінің бірден бір әскери стратегі дәрежесіне көтерілген Қанжығалы Бөгенбайдың ерлігі шығармашыл қауым үшін дайын тұрған тақырып емес пе? деп жазушыларға, журналистерге ой тастап отыратын. Бұл өз ұлтын, халқын, оның тарихын көзсіз сүйетін жанның сөздері еді.

Мәдениет және оған қатысты барлық саланың басында шаршауды білмейтін, қиындықтан мойымайтын ол кісі жүрді, әсіресе Түркістандағы «Әзірет Сұлтан» қорық-мұражайының жәдігерлерін жинақтауда өлшеусіз рөл атқарды. Қайраткер Руханият үшін жаратылған Өзағаң бұған дейін алыс-жақыннан келушілер дұға оқып кететін қасиетті орынды әлемге әйгілі етті. Түркістанға шетелдерден жүздеген туристер келе бастады. Д.А.Қонаевтың пәрменімен, Ө.Жәнібековтың ұсынысымен Министрлер Кеңесінде «Түркістан қаласының әлеуметтік және экономикалық дамуы» жөнінде қаулы қабылданды. Ал, сексенінші жылдары Мәскеуде өтетін сьездер мен сессияларға Түркістаннан сайланған делегаттар мен депутаттардың атынан

Тайқазанды қайтару жөнінде бірнеше дүркін ұсыныс хаттар жөнелтілді. Бұл істің басында Өзағаңның тұрғаны ол кезде ашық айтылмаса да, сол кісінің тапсырмасы екенін біз, екі-үш шәкірттері білетінбіз.

Өзағаң қай қызметте болмасын ел мәдениетін алғы шепке қойған жан-ды. «Торғай әуендері», «Адырна», «Сазген», «Алтынай» секілді ұлттық ән-би ансамбльдерін тікелей құруға мұрындық болған. Ол ұжымның әр күнгі дайындықтарына қатысып, ой-пікір білдіргені үлкен қоғам қайраткерінің өте қарапайымдылығынан шығар бәлкім. Солай дегенмен де, әрбір шығарма иесіне қойылар қатаң талабын да жоққа шығаруға болмайды.

Ол «Қазақта би болмаған», «Ер-азаматтар жалпы билемеген» - дейтін жаңсақ пікірдің тамырына балта шапқанның бірі. «Жезтырнақ», «Бала бүркіт», «Қазақтың қалмақ биі», «Құсбегі» сынды билерге түсініктеме жазып, оны ән-би ансамбльдерінің бағдарламасына енгізді. Қазақ биі туралы монографиялық еңбек жазған тұлғаның әттеген-айға толы ғұмыры ерте үзілмегенде қыруар тірлік атқаратынын байыптай беріңіз. Осы тұрғыдан алып қарағанда, біз зерттеуші Л.Сарынованың: «Қазір ізі табылған ежелгі халық билері, осы кезде айтылып жүргендей, «тұрпайы билердің бастамасы» немесе «билеу элементтері ғана» емес, белгілі жүйеге келтірілген, бірақ мәнерлі тәсілдері патриархалды-феодалдық қоғамның мәдени дәрежесімен айқындалған дәстүрлі би өнерінің нағыз өзі болып табылады»,-деп жазған еді.
Тіптен, мұның барлығын былай қойғанда, «бұрын қазақта би болмаған» деп есептейтін кейбір мамандарға жауап бере келе, халқымыздың ұлы перзенті, әлемге аты әйгілі жазушы Мұхтар Әуезовтың Шымкент тұрғындарымен бір кездескенде: «бұрын халық арасында ақын-жыршылармен, әнші-күйшілермен қатар ел қыдырып, ежелгі халық билерін орындаған ортекешілер де болған»-деген еді. Сонымен бірге, Өзбекәлі аға көптің алдында өз өнерін талқыға салатын өнерпаздардың киіміне де аса көп мән берді.

«Ерлік-елдіктің белгісі» деп бұрынғылар босқа айтпаған. Алтайдан Атырауға, Оңтүстік Сібірден Тянь-Шаньның теріскей сілемдеріне дейінгі ұланғайыр кеңістікті кеңінен жайлап өмір сүрген қазақтың ежелден-ақ еркіндікті, елдікті аңсағандықтан жауынгерлік рухы, мінез құлқы, табиғи болмысы өз жұртын іргелі ел ретінде сезініп, Ресей, Қытай мен Кіндік Азия елдері аралығында оқшауланған, тәуелсіз мемлекет құратын тұсымен, әсіресе арагідік үзілістермен екі жүз жылға созылған жоңғар қалмақтарымен жойқын шайқаста өзі жасақтаған атты әскерінің тұяғының дүбірімен қалыптасты. Қазақ мемлекеттігі деген түсініктің біз үшін аса маңызды Азаттық, Теңдік, Бірлік, секілді париттеттердің қатарынан көріне беретін себебі міне, осында жатыр» деген Өзағаңның бұл айтқандары бейне бір ақ жауын секілді, төгіле береді, төгіле береді.

Өзекең «Халқым», «Ұлтым» дегенде түлеп ұшқан ұясы бірінші кезекте тұратын, сондықтан Көне Отырар қалашығын зерттеуге көп көңіл бөлді, «Отырар өркениеті» деген тақырыпты ғылыми айналысқа енгізді. Бәлкім содан болар ұлтжанды, елжанды азаматтарды айналасына топтастыруға ұмтылды. Тарыққанға тірек, жабыққанға жақсы аға болды. Қазақстанда оның алақан табын сезінбеген бірде бір музей жоқ. Сақ, Ғұнды қоса қамтыған қазақ мәдениеттануының тұтас бір галереясын жасады Өзағамыз. Тайқазанды елге оралтып, ырысымызды тасытты. «Әзірет Сұлтан» қорық мұражайының сирек кітаптары мен қолжазба қорын толықтырып байытты, қаншама ел ішінде елеусіз жатқан жәдігерлердің шаңын сүртіп мұражай төрінен орын әперді.

Қайран ағам-ай «Әсіресе, кейіннен қазақтың «бес арысы» атанып кеткен Құдайберді-ұлы Шәкәрімнің, Ахмет Байтұрсыновтың, Мағжан Жұмабаевтың, Жүсіпбек Аймауытовтың, Міржақып Дулатовтың «ісін» қайта қарайтын Орталық Комитеттің Коммиссиясы жұмыс істей бастағанда «алашордашыларды ақтап жатыр» деп менің өзіме шабуыл жасағысы келгендер неден де болса, тайынатын емес еді». Бұл Өзағаңның өзегін өксіткен өкініш, жүрегін жаралаған

жанайқайдан туған жолдар еді, әйтпесе 1937 жыл емес, кеңестік жүйенің әлсіреген тұсы емес пе. 1991 жылдары сол көре алмастар ақыры Өз ағадай ғұламаны аяғынан шалды. Лайықты қызмет бұйырмады. Кешегі «жалпақшешей» боп алдында жортақтағандар жонын көрсетті. Баладай аңғал жүректі аға өзі қанша сыр бермеймін дегенмен денсаулығы сыр бере бастады. Жазылмас дерт жамалды. Бойдан әл кеткенше қаламы қолынан түспеген азамат ең болмаса халықтың ән-күйі, биі, ұлттық киімі, қолөнер шеберлігін зерделі зерттеген еңбегін аяқтауды алға мақсат етіп қойды және бір шумақ өлеңмен соңғы кітабын аяқтаған еді.

Әттең...
«Ақ түйенің қарны жарылды» деп,
Құр шаңқытқан, самалсыз «желден» қорқам.
Жұлқарды бай, момынды кедей еткен,
Нарықтық асар-аспас белден қорқам.
Жақсы менен жаманды айырмайтын
Қазақтың көзін басқан шелден корқам.
«Ырыс алды - ынтымақ» кеткеннен соң
Азып-тоза бастаған елден қорқам,»

-деп өзі жазғандай, көптеген сауалдардың жауабын беруге үлгере алмаған нар тұлға, Өзбекәлі Жәнібеков осылай өмірден озды. Әсем ғұмыр домбыраның қатты бұралған ішегіндей 1998 жылы 67 жасында оқыс үзіліп кетті.

ӨЗ АҒАМ, ӘЗ АҒАМ ӘКЕМІЗДЕЙ БОЛҒАН КІСІ ЕДІ!

Алмас Дүзелханұлы Жансүгіров

Мен, Өзағаммен алғаш рет 1988 жылы, Алматы облысының, Ұзынағаш ауданында Жамбыл атамыздың шәкірті, Үмбетәлі Кәрібаевтың шығармашылығы мен өміріне арнап салынған музей-ғимаратының ішкі құрылымындағы көркемдеу (тақырыптық жоспарға сәйкес экспозициясын құру) жұмыстарын орындап жатқанымызда таныстым. Өз аға, ол кезде Қазақстан Компартиясының Орталық комитетінің хатшысы қызметін атқаратын. Айына музейге бір екі рет келіп, музей жұмыстарымен танысып, кейде сыртқы киімін шешіп тастап, бізбен бірге жұмысқа кірісіп кететін. Орталық комитеттің хатшысы музей жұмыстарын бізбен бірге қосылып, жұмыс жасап жатқанына іштей таң қалып, ақылымыз жетпей отыратынбыз.

1989 жылы Түркістан қаласындағы Қожа Ахмет Ясауи кесенесінің ішінде, тайқазанды Ленинградтан алып келгендегі музей көркемдеу жұмыстарында да, Алматыдағы Академик Қаныш Сатпаевтың музейінде де, тағы басқа қалалардағы көптеген музейлерде атқарылып жатқан жұмыстардың барысында Өз аға жиі келіп тұратын, жұмыстарымызға риза болып, ақыл-кеңесін беріп отыратын, қатеміз болса түзететін.

Алғашқы көрген кезде өте қатал кісі сияқты көрінетін, келе келе ол кісіні мүлдем басқа қырынан біліп, көріп өстік. Ағамыз ақ көңіл, кейбір кездерде жағдайымызды сұрап, кейде көңілі көтеріңкі болса, бізбен отырып, қазақтың тарихынан немесе ұлы адамдардың өмірінен қызықты жағдайларды айтып беретін, сөйтіп Өз ағамыз әкеміздей болып кетті. Музейге деген талаптары өте қатаң болатын, қазақтың тарихын, мәдениетін, салтын, дәстүрін көрсететін құжаттар мен жәдігерлерге аса маңыз аударатын. Музей ғимаратына қазақтың иісі шығып тұратын, қазаққа тән, төл ою өрнектерге көңіл бөлетін.

Мен осы салаға келгенде, 1986 жылы Мәдениет министрлігіне қарайтын Өзбекәлі ағамыздың пәрменімен құрылған «Казреставрация», кәсіпорнының бас директоры, Тұяқбаев Қанат Қымызұлы болатын, осы кәсіпорынның филиалы «Казмузейреставрацияға» коркемдеуші суретші болып орналасқанмын. 1978 жылы филиал ашылғанда бас суретшісі Шоқпаров Дәркенбай, кейінен Қожаханов Шамиль деген кісілер болды. Бұл мекемеде Өзаға суретшілердің көбісінің есімдерін білетін, оларға қамқор болып жүретін, көбісіне Министрліктен пәтер алуларына жәрдем берді.

Өзағамен жақын жұмыс істескен музей саласында белгілі суретшілердің бір қатарын айтсақ, олар: Қазанғапов Бекмағанбет, Көшербаев Бердіәлі, Алишариев Нағашыбек сонымен бірге өте атақты, Қазақстан ғалымдарына, басқа да көптеген мемлекеттің ғалымдарына таныс, белгілі, археологиялық қазба жұмыстарының барысында табылған артефактыларды қайта жаңғырту жұмыстарының негізін қалаушы - реставратор Алтынбеков Қырымды, бұл салада, ерекше өз орны бар маман десек артық айтқандық емес.

Ол кісімен өте жақын араласқан кезім « Жолайырықта » кітабын жазу кезінде болды, Бердіәлі Көшербаев екеуіміз кітап иллюстрацияларын салғанда басталды, сол кісінің үйінде жатып, жұмыс істедік. Кейде қонып қалатын күндер де болды, кейбір кездер де Орталық комитеттегі жұмыс кабинетінің демалыс бөлмесінде де жұмыс істеген кездеріміз болды.

Өмірінің соңына он күн қалғанда Тұяқбаев Қанат ағамыз екеуіміз, қал жағдайын білейік деп, Министірлер кеңесінің орталық емханасына барғанымызда, өзі кислород трубкасы арқылы зорға дем алып жатса да, Ходжа Ахмет Ясауи кесенесі жайында Канекеңе өз ойларын айтып, тапсырма беріп жатыр, осыдан сауығып шыққан соң Алматыдағы үйімді сатып, Түркістаннан өтетін Арыс-Түркістан каналының жағасынан үй сатып алып, сол үйде отырып, жұмыс істеймін деп айтатын.

Ғасырда біртуар, Өзбекәлі Жәнібековтей ірі тұлғамен жұмыс істескенім, ол кісіге керек болған кездерімде қасында бір шама уақыт болғаным, менің өмірімнің ең елеулі уақыты және уақиғасы болып қала береді. Қазақ халқының бүкіл мәдениеті мен рухани өміріне қатысты барлық істің дамуына өлшенбес өзіндік өз үлесін қосқан, мемлекет және қоғам қайраткері, Өзбекәлі Жәнібековтың шәкірті болған кездерім, өмірімнің ең бақытты кезеңі болды деп білемін.

ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВ – ЭТНОГРАФ-ТАРИХШЫ ҒАЛЫМ

Исабек Б.Қ. т.ғ.к., профессор м.а.
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы ОҚПУ, Шымкент қаласы
Абишева Г.С. тарих пәнінің мұғалімі
Т.Тәжібаев атындағы №47 мектеп гимназия

Резюме

В статье изложены мысли Узбекали Жанибекова о родной земле Отыраре. Так же рассматривается важность изучения средневекового города Отырар.

Summary

The article outlines the thoughts of Uzbekali Zhanibekov about his native land Otyrar. The importance of studying the medieval city of Otyrar is also discussed.

Қоғам қайраткері Өзбекәлі Жәнібеков мемлекеттік қызметімен қатар, еліміздің мәдениеті мен тарихына, салт-дәстүрі мен тұрмысына қатысты зерттеу жұмыстарымен де айналысып, нәтижелі еңбек еткен. Этнограф ғалымның «Уақыт керуені», «Эхо... по следам легенды о золотой домбре», «Культура казахского ремесла», «Жолайрықта», «Тағдыр тағылымы» атты еңбектері соның дәлелі.

Қоғам қайраткері Өзбекәлі Жәнібеков өзі туып өскен Отырардың тарихы туралы «Тағдыр тағылымы» кітабында былай деп жазады: «Егер тарихқа жүгінсек, есте жоқ ерте заманнан бастап-ақ, Сыр бойында қыстап, көктем шыға малын Сарыарқаға, Оңтүстік Сібірге, күзге таман – қайтадан Сырға қарай айдап-бағып күнелтуді дәстүрге айналдырған дала тайпалары өзара тікелей қарым-қатынаста болып келгендіктен бірте-бірте тұтас халықтың нышандарын орнықтыра түскен. Бұл үрдіске көшпелі Ұлы дала мен отырықшы Мауреннаһрдың шегіне орналасқан Ежелгі Отырар мен оның ықпалында болған отырықшы-егінші қоныстар да өз үлесін қосқан. Олай дейтінім мұнда сол кезден-ақ көшпелілердің де, отырықшы елдің де қатысумен өзіндік ерекшеліктері бар соны мәдениет қалыптаса бастаған. Ежелгі Отырар арқылы көшпелі қазақтың арғы атасы отырықшылық әлемімен танысқан, сауда-саттыққа үйреніп, халықаралық қатынастар шеңберіне іліккен.

Ежелгі Отырардың қазақ тайпаларының тектестік сезімін оятуда, олардың тұрмыс-салтынан, әдет-ғұрпынан, тілінен, дәстүрлі өнерінен көрінетін біркелкілікті нығайта түсуде атқарған қызметін де жоққа шығаруға болмайды. Ертеортағасырлық Сайрам, Тараз, Құлан, Қойлық секілді сауда орталықтары өздерін өмірге келтірген көне керуен жолына иек артып, қала тіршілігін ұйымдастыруда, сауда-саттықта, қорғаныс ісінде көбіне соғдылардан тұратын көпестер серіктестіктерінің (колонияларының) кіріптарлары болса, Ежелгі Отырар дала тұрғындары үшін де, қала халқы үшін де өз үйі, өз ошағы болып қала берген. Өйткені қала бекінісінің ішінде де, айналасында да осы өлкені ежелден мекендеп келе жатқан қаңлы, қыпшақ, қоңырат сияқты тайпалардан құралған қосындары басым болған. Егер даладағы елді жау шауып, соғыс өрті шыға қалса, қала тұрғындарымен бірігіп, ортақ жауға қарсы тұрған. Ал қала бекінісіне өрмелеп шығуға тырмысқан жаумен бетпе-бет кездесетін сәтте «ат құлағында ойнайтын» дала шабандозы да, дүкендерін жауып үлгірген шіленгер де, малын оқшау жерге иіріп тастап, мұнда келген бақташы да, шәкірттерін үйлеріне таратқан ұстаз да жауынгерлермен қатар тұрып шайқасқан. Отырардың ұлылығы міне, осында жатыр» [1, 109б.]. Келтірілген үзінді қоғам қайраткерінің ежелгі Отырар қаласының тарихилығы және қала мен дала тұрғындарының бірлігі мен ынтымағы туралы тебіренісін көрсетеді.

Ежелгі Отырар қаласы да ортағасырлық қалалар сияқты негізгі үш бөліктен: біріншісі – хан сарайы, қазына, уәзірлік мекемелерден тұратын Орда болса; екіншісі – мешіт-медресе,

керуен сарайлар мен тұрғын-жайлардан тұратын ішкі қала; үшіншісі – базарлар, шеберханалар мен ұстаханалар орналасқан сыртқы қала деп аталады дей келе, қала тұрғындарының тұрмысы мен салты, әдеті мен ғұрпы, тілі мен дәстүрі туралы және Ежелгі Отырар қала тұрғындарымен қатар дала тұрғындары үшін де маңызды болғандығын айтады.

Отырардың тарихы тереңде жатыр. Отырар – ортағасырлық қала. Отырарды, Отырар төбені, ежелгі қала орнын зерттеу өткен ғасырдың қырқыншы жылдары А.Н.Бернштам бастаған археологиялық экспедициямен жүргізілген. Одан кейінгі уақыттарда К.Ақышев, К.Байпақов, Л.В.Ерзакович, А.Н.Подушкин және басқа да ғалымдар қазба жұмыстарын жүргізді. Осы зерттеулерден кейін «Отырар өркениеті», «Отырар-Қаратау мәдениеті» жайында ғылыми зерттеулер жазылып, жарияланды.

Ө.Жәнібеков аталған еңбегінің «Алыс алыс та болса жақын» (Отырар өркениеті) деп аталатын тарауында тарихшы-ғалымдар А.Н.Бернштам, К.Байпақов т.б. еңбектерін негізге ала отырып, ойын былай қорытады: «Әрине ежелгі Отырар тұрғындар мен қазақ халқының арасындағы тектестік, уақыт, замана, ұрпақтар сабақтастығы – әлі де тереңдете зерттей түсуді қажет ететін өзекті мәселе. Егер бұған ерекше мән беріп, күш салатын күн туса, ежелгі Қазақстан тарихының әлі де болса жөнді айқындала қоймаған тұстарын ашуға мүмкіндік алар едік.

Сонда ғана қазақ халқы Отырар өркениетінің заңды мұрагері ретінде өзінің ерлікке, бірлікке, елдікке ұмтылған өткеніне мақтаныш сезіммен қарай алатын болады» [1, 123б.].

Ө.Жәнібековке арналған «Ұлтымыздың ұйытқысы» атты естеліктер жинағында, профессор Қ.Ергөбек былай деп ой қорытады: «Ол Отырарда туды, Отанының ұлы бола білді... археологтарға жағдай жасады, материалдық игіліктерін, этнографиясын зерттеді. Ғылымға «Отырар өркениеті» аталатын аталы термин енгізді. Отырар атынан қазаққа ғажап музей жасап берді. «Отырар өркениеті» қазақта мәдениет болмаған, олар кенттік өмір кешпеген, көшіп-қонып жүре берген деген ел болмас ессіз пікірлерге ғылыми дәйекті жауап еді. Өзекең намысты ұл, «Отырар өркениеті» намыстан туған концепция» [2, 289б.].

Қоғам қайраткері өз туған жерінің тарихы туралы ғана емес, кең байтақ жеріміз бен еліміздің тарихы туралы да кеңінен сөз қозғайды. «Тағдыр тағылымында»: «Ерлік – елдіктің белгісі» деп бұрынғылар бекерге айтпаған. Алтайдан Атырауға, Оңтүстік Сібірден Тянь-Шаньның теріскей сілемдеріне дейінгі ұланғайыр кеңістікті, кеңінен жайлап өмір сүрген қазақтың ежелден-ақ еркіндікті, елдікті аңсағандықтан жауынгерлік рухы, батылдығы, өзіне сенімі, отаны мен елі үшін тәуекелге бел байлауға дайын тұратыны көптен белгілі болған. Оның ұлттық рухы, мінез-құлқы, табиғи болмысы өз жұртын іргелі ел ретінде сезініп, Ресей, Қытай мен кіндік Азия елдері аралығында оқшауланған, тәуелсіз мемлекет құратын тұсымен, әсіресе арагідік үзілістерімен екі жүз жылға созылған жоңғар қалмақтарымен жойқын шайқаста өзі жасақтаған атты әскерінің тұяғының дүбірімен қалыптасты. Қазақ мемлекеттілігі деген түсініктің біз үшін аса маңызды Азаттық, Теңдік, Бірлік, Туысқандық секілді паритеттердің қатарынан көріне беретін себебі міне, осында жатыр»- деп жазады [1, 98б.]. Қазақ халқының тарихы мен жерін сақтау жолындағы Абылай ханның және оның батырларының ерлік істері мен оған қатысты тарихи оқиғалар туралы мұрағаттардан деректер жинау ісін қолға алудың маңыздылығына тоқталады. Және де орыс тарихшысы А.Левшиннің зерттеулерінен құнды мағлұматтар табуға болатындығын айтады.

Өзбекәлі Жәнібеков – энциклопедиялық білімнің иесі. Бұл туралы Шерхан Мұртаза «Ақ жолмен өткен азамат» атты естелігінде: «Елім» деп туған қайсар жан. Институттан алған мамандығы бойынша ол тарих пәнінің мұғалімі еді. Ал, құдай берген құдіретті күштің арқасында ол энциклопедиялық білімнің иегері еді. Ол – бірегей ұйымдастырушы, біргей ұйытқы. Ұлттың ұйытқысы. Ол музыканы керемет білетін. Ол – этнограф. Ол – философ»-деп жазады [2, 19б.].

Ө.Жәнібеков тек қана халқымыздың тарихы, мәдениеті турасында ғана емес, ұлттық ерекшеліктеріміз, әдебіміз мен тәрбиеміз жайында да толғанған. Қазтуған жырау, Асанқайғы, дала билері Төле, Қазыбек, Әйтеке билердің, ұлы Абайдың философиялық, дүниетанымдық мұрасын игеруіміз қажет дейді. Рухани өмір мен жалпыға ортақ қасиеттердің маңызды екендігін естен шығармау керектігін және ұлттық мақтанышты ұлтшылдықпен шатастыруға болмайтындығын айтады.

Ө.Жәнібековтің ұлттық құндылықтарымызды сақтау мен бағалаудағы еңбегі ана тілінің мәртебесін көтеру, қазақ тілі қоғамын құру, Алаш арыстары Жүсіпбек Аймауытов, Міржақып Дулатов, Мағжан Жұмабаев, Шәкәрім Құдайбердіұлының есімдерін ақтаудағы еңбегінен көрінеді.

Ө.Жәнібековтің халқымыздың қолөнерін, музыкалық аспаптарын, ұлттық киімдерін, ұлттық мәдениетін сақтау мен жаңғырту, сонымен бірге тарихи ескерткіштерді қорғау бойынша жасаған еңбектері барлық уақытта да маңызды және құнды болып қала бермек.

Әдебиеттер:

1. Жәнібеков Ө. Тағдыр тағылымы.(екінші кітап) –Алматы, 1997, -136 бет
2. Ергөбек Қ. Ұлтымыздың ұйытқысы. – Алматы, 2021, -376 бет.

ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВ ЗЕРТТЕУЛЕРІНДЕГІ ОТЫРАР ТАРИХЫ

Исабек Б.Қ. т.ғ.к., профессор м.а.
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы ОҚПУ, Шымкент қаласы
Абишева Г.С. тарих пәнінің мұғалімі
Т.Тәжібаев атындағы №47 мектеп гимназия

Резюме

В статье изложены мысли Узбекали Жанибекова о родной земле Отыраре. Так же рассматривается важность изучения средневекового города Отырар.

Summary

The article outlines the thoughts of Uzbekali Zhanibekov about his native land Otyrar. The importance of studying the medieval city of Otyrar is also discussed.

Қоғам қайраткері Өзбекәлі Жәнібеков мемлекеттік қызметімен қатар, еліміздің мәдениеті мен тарихына, салт-дәстүрі мен тұрмысына қатысты зерттеу жұмыстарымен де айналысып, нәтижелі еңбек еткен. Этнограф ғалымның «Уақыт керуені», «Эхо... по следам легенды о золотой домбре», «Культура казахского ремесла», «Жолайрықта», «Тағдыр тағылымы» атты еңбектері соның дәлелі.

Қоғам қайраткері Өзбекәлі Жәнібеков өзі туып өскен Отырардың тарихы туралы «Тағдыр тағылымы» кітабында былай деп жазады: «Егер тарихқа жүгінсек, есте жоқ ерте заманнан бастап-ақ, Сыр бойында қыстап, көктем шыға малын Сарыарқаға, Оңтүстік Сібірге, күзге таман – қайтадан Сырға қарай айдап-бағып күнелтуді дәстүрге айналдырған дала тайпалары өзара тікелей қарым-қатынаста болып келгендіктен бірте-бірте тұтас халықтың нышандарын орнықтыра түскен. Бұл үрдіске көшпелі Ұлы дала мен отырықшы Мауреннаһрдың шегіне орналасқан Ежелгі Отырар мен оның ықпалында болған отырықшы-егінші қоныстар да өз үлесін қосқан. Олай дейтінім мұнда сол кезден-ақ көшпелілердің де, отырықшы елдің де қатысуымен өзіндік ерекшеліктері бар соны мәдениет қалыптаса бастаған. Ежелгі Отырар

арқылы көшпелі қазақтың арғы атасы отырықшылық әлемімен танысқан, сауда-саттыққа үйреніп, халықаралық қатынастар шеңберіне іліккен.

Ежелгі Отырардың қазақ тайпаларының тектестік сезімін оятуда, олардың тұрмыс-салтынан, әдет-ғұрпынан, тілінен, дәстүрлі өнерінен көрінетін біркелкілікті нығайта түсуде атқарған қызметін де жоққа шығаруға болмайды. Ертеортағасырлық Сайрам, Тараз, Құлан, Қойлық секілді сауда орталықтары өздерін өмірге келтірген көне керуен жолына иек артып, қала тіршілігін ұйымдастыруда, сауда-саттықта, қорғаныс ісінде көбіне соғдылардан тұратын көпестер серіктестіктерінің (колонияларының) кіріптарлары болса, Ежелгі Отырар дала тұрғындары үшін де, қала халқы үшін де өз үйі, өз ошағы болып қала берген. Өйткені қала бекінісінің ішінде де, айналасында да осы өлкені ежелден мекендеп келе жатқан қаңлы, қыпшақ, қоңырат сияқты тайпалардан құралған қосындары басым болған. Егер даладағы елді жау шауып, соғыс өрті шыға қалса, қала тұрғындарымен бірігіп, ортақ жауға қарсы тұрған. Ал қала бекінісіне өрмелеп шығуға тырмысқан жаумен бетпе-бет кездесетін сәтте «ат құлағында ойнайтын» дала шабандозы да, дүкендерін жауып үлгірген шілеңгер де, малын оқшау жерге иіріп тастап, мұнда келген бақташы да, шәкірттерін үйлеріне таратқан ұстаз да жауынгерлермен қатар тұрып шайқасқан. Отырардың ұлылығы міне, осында жатыр» [1, 109б.]. Келтірілген үзінді қоғам қайраткерінің ежелгі Отырар қаласының тарихилығы және қала мен дала тұрғындарының бірлігі мен ынтымағы туралы тебіренісін көрсетеді.

Ежелгі Отырар қаласы да ортағасырлық қалалар сияқты негізгі үш бөліктен: біріншісі – хан сарайы, қазына, уәзірлік мекемелерден тұратын Орда болса; екіншісі – мешіт-медресе, керуен сарайлар мен тұрғын-жайлардан тұратын ішкі қала; үшіншісі – базарлар, шеберханалар мен ұстаханалар орналасқан сыртқы қала деп аталады дей келе, қала тұрғындарының тұрмысы мен салты, әдеті мен ғұрпы, тілі мен дәстүрі туралы және Ежелгі Отырар қала тұрғындарымен қатар дала тұрғындары үшін де маңызды болғандығын айтады.

Отырардың тарихы тереңде жатыр. Отырар – ортағасырлық қала. Отырарды, Отырар төбені, ежелгі қала орнын зерттеу өткен ғасырдың қырқыншы жылдары А.Н.Бернштам бастаған археологиялық экспедициямен жүргізілген. Одан кейінгі уақыттарда К.Ақышев, К.Байпақов, Л.В.Ерзакович, А.Н.Подушкин және басқа да ғалымдар қазба жұмыстарын жүргізді. Осы зерттеулерден кейін «Отырар өркениеті», «Отырар-Қаратау мәдениеті» жайында ғылыми зерттеулер жазылып, жарияланды.

Ө.Жәнібеков аталған еңбегінің «Алыс алыс та болса жақын» (Отырар өркениеті) деп аталатын тарауында тарихшы-ғалымдар А.Н.Бернштам, К.Байпақов т.б. еңбектерін негізге ала отырып, ойын былай қорытады: «Әрине ежелгі Отырар тұрғындар мен қазақ халқының арасындағы тектестік, уақыт, замана, ұрпақтар сабақтастығы – әлі де тереңдете зерттей түсуді қажет ететін өзекті мәселе. Егер бұған ерекше мән беріп, күш салатын күн туса, ежелгі Қазақстан тарихының әлі де болса жөнді айқындала қоймаған тұстарын ашуға мүмкіндік алар едік.

Сонда ғана қазақ халқы Отырар өркениетінің заңды мұрагері ретінде өзінің ерлікке, бірлікке, елдікке ұмтылған өткеніне мақтаныш сезіммен қарай алатын болады» [1, 123б.].

Ө.Жәнібековке арналған «Ұлтымыздың ұйытқысы» атты естеліктер жинағында, профессор Қ.Ергөбек былай деп ой қорытады: «Ол Отырарда туды, Отанының ұлы бола білді... археологтарға жағдай жасады, материалдық игіліктерін, этнографиясын зерттеді. Ғылымға «Отырар өркениеті» аталатын аталы термин енгізді. Отырар атынан қазаққа ғажап музей жасап берді. «Отырар өркениеті» қазақта мәдениет болмаған, олар кенттік өмір кешпеген, көшіп-қонып жүре берген деген ел болмас ессіз пікірлерге ғылыми дәйекті жауап еді. Өзекең намысты ұл, «Отырар өркениеті» намыстан туған концепция» [2, 289б.].

Қоғам қайраткері өз туған жерінің тарихы туралы ғана емес, кең байтақ жеріміз бен еліміздің тарихы туралы да кеңінен сөз қозғайды. «Тағдыр тағылымында»: «Ерлік – елдіктің

белгісі» деп бұрынғылар бекерге айтпаған. Алтайдан Атырауға, Оңтүстік Сібірден Тянь-Шаньның теріскей сілемдеріне дейінгі ұланғайыр кеңістікті, кеңінен жайлап өмір сүрген қазақтың ежелден-ақ еркіндікті, елдікті аңсағандықтан жауынгерлік рухы, батылдығы, өзіне сенімі, отаны мен елі үшін тәуекелге бел байлауға дайын тұратыны көптен белгілі болған. Оның ұлттық рухы, мінез-құлқы, табиғи болмысы өз жұртын іргелі ел ретінде сезініп, Ресей, Қытай мен кіндік Азия елдері аралығында оқшауланған, тәуелсіз мемлекет құратын тұсымен, әсіресе арагідік үзілістерімен екі жүз жылға созылған жоңғар қалмақтарымен жойқын шайқаста өзі жасақтаған атты әскерінің тұяғының дүбірімен қалыптасты. Қазақ мемлекеттілігі деген түсініктің біз үшін аса маңызды Азаттық, Теңдік, Бірлік, Туысқандық секілді паритеттердің қатарынан көріне беретін себебі міне, осында жатыр»- деп жазады [1, 98б.]. Қазақ халқының тарихы мен жерін сақтау жолындағы Абылай ханның және оның батырларының ерлік істері мен оған қатысты тарихи оқиғалар туралы мұрағаттардан деректер жинау ісін қолға алудың маңыздылығына тоқталады. Және де орыс тарихшысы А.Левшиннің зерттеулерінен құнды мағлұматтар табуға болатындығын айтады.

Өзбекәлі Жәнібеков – энциклопедиялық білімнің иесі. Бұл туралы Шерхан Мұртаза «Ақ жолмен өткен азамат» атты естелігінде: «Елім» деп туған қайсар жан. Институттан алған мамандығы бойынша ол тарих пәнінің мұғалімі еді. Ал, құдай берген құдыретті күштің арқасында ол энциклопедиялық білімнің иегері еді. Ол – бірегей ұйымдастырушы, біргей ұйытқы. Ұлттың ұйытқысы. Ол музыканы керемет білетін. Ол – этнограф. Ол – философ»-деп жазады [2, 19б.].

Ө.Жәнібеков тек қана халқымыздың тарихы, мәдениеті турасында ғана емес, ұлттық ерекшеліктеріміз, әдебіміз мен тәрбиеміз жайында да толғанған. Қазтуған жырау, Асанқайғы, дала билері Төле, Қазыбек, Әйтеке билердің, ұлы Абайдың философиялық, дүниетанымдық мұрасын игеруіміз қажет дейді. Рухани өмір мен жалпыға ортақ қасиеттердің маңызды екендігін естен шығармау керектігін және ұлттық мақтанышты ұлтшылдықпен шатастыруға болмайтындығын айтады.

Ө.Жәнібековтің ұлттық құндылықтарымызды сақтау мен бағалаудағы еңбегі ана тілінің мәртебесін көтеру, қазақ тілі қоғамын құру, Алаш арыстары Жүсіпбек Аймауытов, Міржақып Дулатов, Мағжан Жұмабаев, Шәкәрім Құдайбердіұлының есімдерін ақтаудағы еңбегінен көрінеді.

Ө.Жәнібековтің халқымыздың қолөнерін, музыкалық аспаптарын, ұлттық киімдерін, ұлттық мәдениетін сақтау мен жаңғырту, сонымен бірге тарихи ескерткіштерді қорғау бойынша жасаған еңбектері барлық уақытта да маңызды және құнды болып қала бермек.

Әдебиеттер:

3. Жәнібеков Ө. Тағдыр тағылымы.(екінші кітап) –Алматы, 1997, -136 бет
4. Ергөбек Қ. Ұлтымыздың ұйытқысы. – Алматы, 2021, -376 бет.

ӘӨЖ.574.12 (82.02).43

ХАНҚОРҒАН ҚАЛАШЫҒЫ

Б.С.Айтай, Ө.Жәнібеков ат. ОҚПУ ,
Әлем тарихы және дінтану кафедрасының аға оқытушысы, т.ғ.к.

Резюме

В статье расматривается рассказ краеведа, этнографа О. Жанибекова о исторического городка Ханкорган, он утверждал:"...Ханкорган был ставкой Абылай хана..." потом проводилось исследовательские работы...

Summary

The article examines the story of local historian and ethnographer O. Zhanibekov about the historical town of Khankorgan, he stated: "...Khankorgan was the headquarters of Abylai Khan..." then research work was carried out...

Өзбекәлі Жәнібеков «Тағдыр тағылымы» атты өзінің естеліктер кітаб-ында [1] «Қазақстан..Бұл не? Ғасырлар бойы қалыптасқан далалық өркениет бесігі ме? Әлде қазақтың түпқазығы-ортақ отаны, өсіп-өнген отбасы-ошақ қасы ма? Онда неге оны өзгеге көзтүрткі етпей «көлденең келген көк аттының» қанжығасында кетпейтіндей хал ахуалға жеткізетін нақтылы шаралар белгілемеске?..» [1,97-б] дей отырып Қанғұйлар алғаш мекен еткен Арыс өзенінің және Қаратау аңғарлары мен Бөген, Боралдай, Шаян, Арыстанды өзендерінің атырабын қамтитын, батысында Қызыл-құммен, солтүстік шығысында Қаратау жотасымен шектелген бұл алқап ғылымға Отырар жазирасы деген атпен белгілі» [1,112 -б] дейді. Иә осылай тарихта Қаратау атырабы, Отырар жазирасы бұрынғы Қанғұй-Қаңлылар мекені деп көрсетіліп келген. Айталық, Қаңлылар мемлекетінің Арыс мәдениетінің Қарауылтөбе кезеңі (б.з. б. IV ғ.- Іғ.), Қаратөбе кезеңі (б.з.б I ғ.-б.з. VI ғ.), Алтын төбе кезеңі (б.з. IV ғ.-VI ғ.) деп бөлінетіндігін археолог–ғалым А.Н.Подушкин өз еңбегінде жан-жақты көрсеткен[2].

Сайрам ауданының Мәдени ауылының солтүстік-батыс жағында орналасқан Ханқорған қалашық-төбесі бір кездері Абылай ханның став-касы болған, Жәнібек хан отырған. Жәнібек салдырған қорған дейді жергілікті өлкетанушылар[3]. Қалашық төбенің тарихи маңызын байқаған Ө.Жәнібеков «...Шымкенттен жиырма шақырымдай жерде Абылай-ханның ставкасы-Ханқорған тұр. Абылай ханның немересі Сыздық сұлтан орыс генералдары арқылы Бұхара әмірінен бала-шағасын алдырып, өмірінің соңына дейін осы қорғанда тұрды...» [1,98б] деп жазады. Осыдан кейін Сайрам ауданында орналасқан Қарабұлақ ауыл округіне қарасты осынау жердің табиғаты әсем, құнарлы топырақты Арыс, Машат, Ақсу өзендерінің арасында орналасқандығы стратегиялық жағынан қолайлы қамал-қалашық болғандығын археологтардың назарына ілігеді.

Арыс өзенін бойлай батысқа қарай бағыт алған Ұлы Жібек жолының үстінде орналасқандығына көз жеткізуге болады. Жібек жолын бойлаған төбелердің басына қараңғыда немесе ауа-райының бұлтты, туманды кезінде от жағылып қойылатын болған, ол жол көрсетуші қызметін атқарған. Жалпы төбелердің басым бөлігі жібек жолында сауда-саттық қызған дәуірде қолдан тұрғызылған.

А.Н.Подушкиннің "Свод памятников истории и культуры Казахстана" атты жинаққа енген дерегі бойынша «Ханқорған» Арыс мәдениетінен кейінгі кезеңде Қарахандар мемлекеті дәуірінде (942-1213 жж.) тұрғызылған дейді. Қорғаннан Қарахандар дәуірінің керамикалық бұйымдары табылған және қамал қорғанының ертедегі құрылыс нысаны болғанын көрсетеді. Қорғанның қабырғасының қабаты үсті-үстіне қабат-қабат салынған. VIII-XII ғасырларда пайда болған. Биіктігі 8-12 метрді құрайды. Көлемі 2-2,5 гектарды алып жатыр. Қорған қаланың

цитаделі-орталық бөлігі саналады. Цитадельдің төңірегінде көптеген рабадтар-елді мекендер болған екен[4,195 с.].

2009 жылы Алматыдан археолог Бауыржан Байтанаев жетекшілік ететін бір топ археологтар келіп, қазба жұмыстарын жүргізіп, металл ерітетін ошақты тауып бастаған ісін аяқсыз қалдырған. 2014 жылы Жауапкершілігі шектеулі «Археологиялық зерттеу» атты серіктестігі Ханқорған қалашығында қазба жұмыстарын жүргізді. Төбенің сол жағынан өтетін жолдың арғы жағында Арыс өзені ағып жатыр. Төбенің маңында шоғырланған Ошақты руына қатысты қорған төбелер де зерт-телді. Аталған төбе туралы мәліметтер төңкеріске дейін-ақ зерттеу-шілердің нысанына іліккен. Айталық, Е.Т.Смирновтың еңбегінде ол төбе Абылайдың хандық ставкасы ретінде аталады[5]. «ОҚО мәдениет және тарихи ескерткіштері Жинағында» 396 –ші нөмермен «Ханқорған қалашығы» деп есепке алынған [6].

Археология институтының директоры Бауыржан Байтанаев жетекшілік ететін «Археологиялық зерттеу» ЖШС 2008 жылда-ақ аталған ескерткіш аумағында алғашқы археологиялық қазба жұмыстарын жүргізген болатын. Сол уақытта қалашықтың цитаделінің солтүстік-батыс бөлігі зерттелді. Ерте ортағасырлық (VI- VIII ғғ.), орта-ғасырлық (X-XII ғғ.) және кейінгі ортағасырлық кезеңдегі (XV-XIX ғғ.) мәдени қабаттар ашылған болатын.

Бұл жерде мынаны көрсете кету керек, 2008-09 жылғы Ханқорған цитаделіндегі археологиялық зерттеулер кезінде XI-XII қабат тереңдіктегі 1- қазба жұмысында аса ертедегі VI-VIII ғғ. мекендерге жетті. Дегенмен, осы кезеңге қатысты 1-шурфта не қабат та, зат та табылмаған. Осыдан шығатын қорытынды, ертеортағасырлық кезеңге қатысты археологиялық конструкциялар цитаделдің орталығындағы төбешікке жақын шоғыр-ланған және қалашықтың жаңа қонысқа орналасу нәтижесінде дамыған ортағасырлық кезеңінде оның алаңы кеңейген.

Қалашықтың ең соңғы өмірі қазақ ханы Абылай мен оның шөбересі султан Сыздықпен байланысты. Оған XVIII-XIX ғғ. Қатысты қалашықтың қыштан жасалған кешені растап отыр. Бұған белгілі дәрежеде Е.Т.Смир-новтың «Султаны Кенесары и Садык» еңбегі де растайды[5]. Онда сұлтан Сыздықтың автобиографиясында айтылғандай: «Қазіргі таңда султан Садық Чимкент уездіне қарасты Арыс өзені жағасында Қара-булақ атты сартауылдан алты шақырым солтүстіктегі құлаған Ханқорған төбешіктің маңында жасап жатыр. Ол атақты қырғыз ханы, өзінің атасы Абылайдың ставкісі болған...». Аталған автобиография сұлтан Сыздықтың тапсырмасымен ағасы Ахмет Кенесариннің тарапынан жазылды[7]. 1877 жылы қазақ тіліндегі қолжазбаны Е.Т.Смирновқа әкеліп берді. Өз кезегінде оның тарапынан қолжазба орыс тіліне аударылды.

Қарабұлақ орта мектебінде көп жылдар тарих пәнінің мұғалімі болып істеген, зейнеттегі қарт ұстаз Әбдіманулен Далабаев Қарабұлақ өңірінің тарихы туралы танымдық мәні бар шағын кітап жазыпты. Оны профессор, өлкетанушы С.Жолдасовпен бірге саяхаттап барғанда өз ауызынан естідік. Ол Ханқорған тарихына қатысты мынадай қызықты мәлімет береді: «Әмір Темір 1405 жылы Қытайға жорыққа бара жатып Шымкенттің солтүстік-шығысындағы жиырма шақырым жердегі Қорғанда аялдады, оған себеп қар қалың жауып Арыс өзенінің мұз басуын күткен болу керек. Әскерін шығыс жағалауға өткізіп жатқанда мұз жарылып Темір суға құлаған екен. Осыдан кейін қатты суықтап, көп ұзамай қайтыс болыпты. Ұлдарына және әскербасыларына жорықты жалғастыра беріңдер» деп өсиет айтыпты. Әмір Темірдің Арысты кешкен жері осы Ханқорған маңы болуы бұл ел ауызындағы дерек.

Жалпы қорған туралы ел ауызында аңыз-әңгімелер көп. Сынған қылыш, жер асты су құбырларының қалдықтары, құмыра ыдыс-аяқ сынықтары төбе маңынан көптеп кездеседі. Ең қызықты әңгімені өз өмірінің елу жылын тарих пәнінің мұғалімі қызметіне арнаған Мәдени мектебінің зейнеттегі қарт ұстазы Тұрғанбек Дүйсәлиев айтып берді. Ханқорған маңында XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың басында Кенесарының ұлы Сыздық сұлтан мен ағасы Ахметке тиіселі жерлер болғандығын Нафуса Кенесаринадан есітіпті. Ахмет Кенесарыұлы

1866-1887 жылдар аралығында Шымкент уезінің бастығының кіші көмекшісі болып қызмет атқарған. Зауряднық әскери-старшина шеніне дейін көтер-ілген. 1878 жылы інісі Сыздық сұлтан Түркістан генерал-губернаторы Ф.Кауфманның атына «берілгендігін білдіріп» баспана сұрап келген, губернатордың рұқсатымен Сыздықты Ханқорған маңына орнала-стырған. Бұл жөніндегі деректер облыстық архивіндегі құжаттарда ішінара көрініс тапқан. Т.Дуйсалиев Ханқорғанның жоңғар шапқын-шылығына қарсы ерлік шайқасы туралы «Ханқорғанның соңғы Ерлігі» деген бір актілі үш көріністі пьеса жазыпты, оны оқушылар мектеп сахнасында бірнеше рет орындаған көрінеді. Пьеса бойынша 1723 «Ақтабан шұбырындының ...» басталған жылы көктемде Ханқорғанда жоңғарлармен қиян-кескі шайқас болыпты. Қорған бірнеше күн ерлікпен қарсыласқан. Моңғол шапқыншылығынан алты ай қорғанған Отырардың ерлігін қайталап, қазақ батырлары бес мәрте жекпе-жекке шыққан екен. Қорғанның оңтүстік жағында екі-үш шақырымдай жерде Ақтан ата деген жерде бұлақ болыпты. Бұлақтан су қорғанға жер астымен қыш құбырлар арқылы келіп отырған. Бірнеше ай қоршауда қалса да қорған берілмейді. Қамалды қорғап отырған Төребек батырдың үшінші әйелі Торғын сұлу тұтқынға түсіп қалған. Жоңғар қолының мыңбасысы тоқал етіп алса, қорғанның берілмеу сырын айтатынын білдірген. Сыр-бұлақтан келетін жер асты құбыры болатын. Әуіз бекітіледі. Құбырдан судың келуі тоқтайды. Бірнеше күннен соң қамал құлаған. Жоңғар мыңбасысы Торғын сұлды «...сен маған да опасыз етерсің» деп өлтіртіп тастаған екен. Пьесадағы оқиға тарихи шындыққа біршама жақын болғанмен, Төребек батыр, Торғын сұлу ойдан шығарылған кейіпкерлер.

Ханқорғанда металл ерітетін ошақтың табылуы, онда отпен ататын қару жасалды деген болжамды туғызады. Жоңғарлар осы маңызды өндіріс орнын қалайда алуды көздегені анық. Демек, қиын-кескі шайқас болды деуге толық негіз бар. Бірақ ол 1723 жылы емес 1684 немесе 1690, 1693 жылдар болуы әбден мүмкін. «Ханқорғанның соңғы Ерлік шайқасы» кезінде үш мыңнан астам адам опат болыпты. Қорған маңындағы елді мекендер аяусыз тоналған.

Қорыта айтқанда, Абылай хан Ханқорғанның ерлігін есіткен, оны мақтаныш еткен деуге негіз бар. Қорғанды өз көзімен көрген соң, Түркістан мен Көкшетау аралығындағы жолдың торабында орналасқан қорған екендігін байқаған.

Абылай арқадан кетіп, Түркістанға келіп, одан Самарқантқа баруы, қайтарында Ташкентте қалып, азғана кісімен Түркістанға қайтар жолында Сайрамның әкімінің бес мың кісімен қарсы шығуы, сол кезде сол маңда отырған халықтың Абылайға қол ұшын беруге жарамады. Олар батысы мен шығысы, оңтүстігі мен солтүстігі ұшса құс қанаты талатын сайын даланы мекен еткен қазақ деген халықтан шырайлы күншуақты өңірді қызғанды. Одан да исламға бет бұрған Бұхара хандығының билігін қош көрген сыңайлы.

Абылай хан Арыс пен Сыр өңіріне ықпал ету мақсатындағы Бұхара әмірімен болған даулы кезеңдерде бірнеше рет Ханқорғанда жиын өткізген. Бұхарамен мәселені бейбіт шешуге мәмілеге келеді. Бұхара әміріне елші мен сый-сыралғы жібереді. Бұхара әмірі Абылай ханның өзі келіп мәміле жасаса әскерін кері қайтаратынын айтады. Бұхара әмірінің иелігінде қонақ болады. Нәтижеде Ташкент пен Арыс алқабында қазақтар емін-еркін көшіп жүруге мүмкіндік алады. Шайқаспен жеңіп алмағанына қатты өкінген екен. Содан құса болып ауырып, Ханқорғанда бір апта төсек тартып, жатып қайтыс болған. Шілденің аптап ыстығында киізге орап, оған үнемі су құйып отырып, Түркістанға алып барып жерлепті. Жалпы ел ауызында Абылай ханның қайтыс болған жері туралы әңгіме көп, соның бірі осы Ханқорған төбесі.

Әдебиеттер

1.Ө.Жәнібеков «Тағдыр тағылымы. (естеліктер). 2 кітап., Алматы.. «Рауан» баспасы. 1997 ж.-136 б.
2.А.Н.Подушкин Арысская культура Южного Казахстана IV в.до н.э. - VI в.н.э.. Изд.центр МКТУ им Х.А.Яссави, Туркестан. 2000. 201 с.

3.Б.Айтай., Ханқорған, «Абылай ханның қара жолы» атты тарихи-танымдық ғылыми мақалалар және экспедиция деректері/ авторы: Мұрат қажы Ыдырысұлы/ Көкшетау,- Қараша, 2020. «Мир печати».-464 бет. 332-336 бб.
4.Свод памятников истории и культуры Казахстана. Т.1.Южно – Казахстанская область. Алматы, 1994.-С.195.
5.Смирнов Е.Т. С ултаны Кенисара и Садык: Биографические очерки султана Ахмета Кенесарина.-Ташкент,1889
6.Оңтүстік Қазақстан облысы бойынша тарих және мәдениет ескерткіштері энциклопедиясы. Шымкент.-2010.-49 б.
7.Ахмет Кенсарин. Султаны Кенесары и Сыздык: Биографические очерки.-Алмата-Ата, 1992.-С.13-14

УДК 37.018.7

ИСТОРИКО-ЭТНОГРАФИЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ УЗБЕКАЛИ ЖАНИБЕКОВА

Джамалов М. студент 3-курса, Ахметова Г.К.
Южно-Казахстанский педагогический университет имени Өзбекәлі Жәнібекова,
Шымкент, Казахстан

Түйін

Мақала Қазақстан мен Орталық Азиядағы этнографиялық және мәдени зерттеулерді дамытуда шешуші рөл атқарған көрнекті ғалым Өзбекәлі Жәнібековтің тарихи-этнографиялық мұрасын зерттеуге арналған. Мақалада ғалымның өмірбаяны, ғылыми еңбектері, сондай-ақ ұлттық мәдениет пен салт-дәстүрді сақтау мен дамытуға қосқан үлесі қарастырылған. Оның мәдени ескерткіштерді сақтауға және мұражай ісін дамытуға бағытталған ғылыми-зерттеу қызметіне ерекше көңіл бөлінеді. Өзбекәлі Жәнібеков – Қазақстанның дәстүрлі мұрасына деген қызығушылықтың жандануына үлес қосқан этнографиялық және мәдени институттардың негізін қалаушылардың бірі.

Summary

The article is devoted to the study of the historical and ethnographic heritage of Uzbekali Zhanibekov, an outstanding scientist who played a key role in the development of ethnographic and cultural studies in Kazakhstan and Central Asia. The article examines the biography of the scientist, his scientific works, as well as his contribution to the preservation and development of national culture and traditions. Particular attention is paid to his research activities aimed at preserving cultural monuments and developing museum work. Uzbekali Zhanibekov was one of the founders of ethnographic and cultural institutions that contributed to the revival of interest in the traditional heritage of Kazakhstan.

Историко-этнографическое наследие является неотъемлемой частью научной и культурной традиции народов Центральной Азии. Вклад ученых, таких как Узбекали Жанибеков, в развитие этнографии и сохранение культурных памятников имеет огромное значение для научного сообщества и общества в целом. Работы Узбекали Жанибекова охватывают широкий спектр научных дисциплин, от изучения традиций и обычаев до исследования материальной культуры и искусства.

Жизненный путь Узбекали Жанибекова является отражением эпохи, которую мы называем советской. Он родился 28 августа 1931 года в ауле Сарыкамыс Отрарского района Южно-Казахстанской области (ныне Туркестанская область) в бедной крестьянской семье. Рано оставшийся без родителей, пережил все тяготы жизненных невзгод, включая суровые военные годы. Если вкратце описать его детство и юность, они были не совсем радостными и пролетели незаметно. «В 1948 году окончив среднюю школу в с. Шаульдер, поступил на исторический факультет Казахского педагогического института им. Абая в Алматы, после чего был направлен

в Келесский район, где проработал три года преподователем истории, заведовал учебной частью в школе «Ленин жолы», что в с. Абай этого района», пишет он в своей автобиографии, хранящиеся в архиве Президента в г. Алматы. Узбекали Жанибеков не отступился перед жизненными трудностями, не потерял оптимизма и преодолевая раз за разом возникающие перед ним препятствия, шел вперед [3].

С 1960-х годов он активно занимался исследовательской деятельностью, которая охватывала такие области, как казахская фольклористика, традиционная музыка, обычаи и обряды. Узбекали Жанибеков принимал участие в многочисленных экспедициях, собирал и систематизировал материалы, записывал фольклор, участвовал в публикации научных работ, посвященных культуре и этнографии Казахстана [3].

Одним из значительных достижений Жанибекова стало его участие в разработке методики сохранения культурных объектов и традиций казахского народа. В 1970-1980-х годах он организовал ряд экспедиций по сбору и документированию народных ремесел, музыкальных произведений, традиционной одежды и архитектурных объектов. Эта работа позволила сохранить множество ценных исторических и культурных памятников, которые стали основой для создания музейных коллекций и научных публикаций [3].

Узбекали Жанибеков был автором более 200 научных работ, среди которых книги, статьи и исследования, посвященные различным аспектам казахской культуры. Его труды о казахской народной музыке, народном искусстве и ремеслах стали фундаментом для будущих исследований в этих областях. Одним из самых известных трудов является монография о казахской традиционной музыке, где Узбекали Жанибеков исследует формы народной песни, музыкальные инструменты и их роль в жизни казахского народа [1].

Узбекали Жанибеков внес значительный вклад в возрождение и развитие национальной культуры, родного языка, традиций и обычаев казахского народа. Уже в 70-е годы 20 века Ходжа Ахмет Ясави стал катализатором восстановления мавзолея. По инициативе Узбекали Жанибекова во многих городах Казахстана открыты этнографические музеи. Создано общество «Аркас», целью которого является сохранение и восстановление памятников истории и культуры Казахстана. Он также активно участвовал в возвращении народу праздника «Наурыз», имен М. Дулатова, Ж. Аймаутова, М. Жумабаева, Ш. Кудайбердиева и участвовал в разработке государственной концепции программы развития родного языка [1,2].

В своей карьере Узбекали Жанибеков также занимал ряд важных административных позиций. В 1980-х годах он стал директором Казахстанского государственного музея народного творчества, где продолжал свою работу по сохранению и популяризации казахского культурного наследия. Также он был одним из основателей и руководителей нескольких научных и культурных организаций, включая ассоциацию этнографов Казахстана [1].

Узбекали Жанибеков начал свою научную карьеру в области этнографии в 1950-1960-х годах, когда Казахстан переживал важные социально-экономические изменения, которые требовали пересмотра традиционных подходов к культуре и истории. Он активно занимался сбором материалов по фольклору, традициям, обычаям, а также исследованием материальной культуры казахов. Его труды охватывают широкий спектр тем, включая национальные праздники, обряды, костюмы, ремесла, архитектуру и музыку. Он уделял внимание как анализу традиционных форм искусства, так и изучению того, как эти традиции изменялись под воздействием исторических процессов [1].

Тема историко-этнографического наследия Узбекали Жанибекова и его актуальности в современном мире очень интересна и многогранна. Узбекали Жанибеков сыграл огромную роль в возрождении казахской культуры, этнографии и истории, и его труды до сих пор оказывают влияние на современное общество. Он занимался изучением традиционной казахской культуры, орнаментов, музыки, костюмов и архитектуры. В современном мире, когда глобализация

угрожает традиционным культурам, его идеи помогают сохранять и популяризировать национальное наследие. Его труды используются в учебных программах по истории и этнографии. Например, его исследования о казахских юртах, народных ремеслах и музыке помогают новому поколению лучше понять свои корни. Благодаря трудам Узбекали Жанибекова, многие традиционные ремесла получили вторую жизнь, что способствует развитию этнотуризма. Наследие Узбекали Жанибекова актуально, поскольку помогает укреплять национальную идентичность, развивать культурные проекты, а также углублять знания об этнографии и истории. В условиях глобализации его труды служат важным источником для сохранения традиционной культуры и адаптации ее к современным реалиям.

На протяжении всей своей жизни Узбекали Жанибеков стремился к созданию условий для сохранения историко-этнографического наследия. Одним из важнейших аспектов его работы было документирование и исследование культурных памятников, которые подвергались угрозе исчезновения в результате урбанизации и других социальных изменений. Жанибеков активно участвовал в экспедициях, которые занимались сбором материалов, и стремился создать систему их каталогизации, что позволило сохранить уникальные объекты культуры для будущих поколений.

Важным вкладом в развитие научной мысли стало также его стремление к интеграции этнографической науки с другими областями знаний, такими как история, искусствознание и социология. Он был одним из первых ученых, кто начал рассматривать культурные практики в контексте широких исторических и социальных изменений, что позволило значительно расширить представления о казахской культуре и ее месте в контексте Центральной Азии.

Вклад Узбекали Жанибекова в сохранение и развитие этнографического наследия Казахстана трудно переоценить. Его исследования, направленные на изучение народных традиций, фольклора и культурных памятников, стали основой для будущих поколений ученых и культурных деятелей. Работы Узбекали Жанибекова продолжают оставаться актуальными и востребованными, оказывая значительное влияние на развитие этнографии и культуры в Казахстане и в Центральной Азии в целом.

Литература

1. Базарбай Алтаев. «Ставший легендой при жизни». Казахская правда. 2021. - https://kazpravda.kz/n/stavshiy-legendoy-pri-zhizni/;
2. Южно-Казахстанский педагогический университет имени Узбекали Жанибекова. «Жизнь У. Жанибекова». https://okmpu.edu.kz/ru/node/7671;
3. Kazmuseum.kz. «Ставший легендой при жизни». https://kazmuseum.kz/t-l-a/item/2282-stavshij-legendoj-pri-zhizni.

УДК 37.018.7

НАЦИОНАЛЬНОЕ ВОСПИТАНИЕ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ЦЕННОСТИ В ТРУДАХ УЗБЕКАЛИ ЖАНИБЕКОВА

Беликова К. студентка 3-курса, Ахметова Г.К.
Южно-Казахстанский педагогический университет имени Өзбекәлі Жәнібекова,
Шымкент, Казахстан

Түйін

Мақала қазақ ғалымы, педагог Өзбекәлі Жәнібековтің еңбектеріндегі ұлттық тәрбие мен педагогикалық құндылықтарды талдауға арналған. Жәнібековтің тәрбие, білім беру және тұлғаның қалыптасуына қатысты түйінді ойларын қазақ мәдениеті контекстінде қарастырады. Мақалада Жәнібеков шығармаларының ұлттық педагогикалық ой-пікірдің дамуына тигізген әсері қарастырылып, оның ұлттық салт-дәстүр мен адамгершілік құндылықтардың оқу-тәрбие үрдісіндегі маңызы туралы ой-пікірлеріне тоқталады. Білім беру жүйесі мен жастарды тәрбиелеу арқылы мәдени мұраны сақтау мен жеткізудің маңыздылығына да назар аударылады.

Summary

The article is devoted to the analysis of national education and pedagogical values presented in the works of Kazakh scientist and teacher Uzbekali Zhanibekov. Zhanibekov's key ideas related to education, upbringing and personality formation in the context of Kazakh culture. The article examines the influence of Zhanibekov's works on the development of national pedagogical thought, highlights his ideas about the importance of national traditions and moral values in the educational process. It also focuses on the importance of preserving and transmitting cultural heritage through the education system and upbringing of youth.

Воспитание и культурные ценности лежат в основе формирования народной идентичности. Каждое общество вырабатывает собственные педагогические и морально-нравственные ориентиры, чтобы передавать историческое и культурное наследие новым поколениям. В этом контексте особую значимость имеют труды Узбекали Жанибекова, который посвятил свою педагогическую деятельность сохранению культурных традиций, ценностей и норм казахского народа.

Помимо научных исследований, Жанибеков активно занимался общественной и политической деятельностью, что способствовало не только развитию национального воспитания, но и сохранению историко-культурного наследия, в том числе архитектурных памятников. Он поднимал актуальные вопросы, связанные с сочетанием традиций и современных реалий, акцентируя внимание на важности воспитания, уважения к национальной культуре и моральным ценностям.

Цель данной статьи - рассмотреть педагогические взгляды Узбекали Жанибекова, их значение для формирования национального воспитания в Казахстане и их влияние на современные образовательные процессы.

Узбекали Жанибеков родился 28 августа 1931 года в ауле Сарыкамыс Отрарского района Южно-Казахстанской области в бедной крестьянской семье. Рано остался без родителей, пережил суровые военные годы. В 1948-м, окончив школу, поступил на исторический факультет КазПИ им. Абая в Алматы, после был направлен в Келесский район, где работал в школе «Ленин жолы» в с. Абай. 50-х годов работал инструктором Келесского райкома ЛКСМ Казахстана, секретарем Чимкентского обкома ЛКСМ республики, возглавлял комсомольскую организацию Казахстана. Так, Узбекали Джанибекович мобилизовал молодежь для санитарной очистки и озеленения регионов, в сельской местности стали создаваться овцеводческие комсомольско-молодежные бригады и звенья. 1970 года, когда была образована Тургайская область, Джанибекова направляют работать секретарем Тургайского областного комитета компартии республики. Несмотря на загруженность, Узбекали Джанибекович всегда совмещал

партийную работу с изучением истории края, обрядов и традиций. По его инициативе в Аркалыке открылись филармония, историко-этнографический музей, музыкально-драматический театр, педагогический институт и другие объекты социально-культурного назначения, которых никогда не было в этом степном крае. В начале 80-х годов XX века Казахстан переживал своеобразный музейный бум, который выразился не только в увеличении числа музеев, но и в расширении их профиля, активизации научно-исследовательской и собирательской деятельности [1].

Работу по сохранению и популяризации культурно-исторического наследия координировал заместитель министра культуры республики Узбекали Джанибеков. Национальное воспитание представляет собой важнейший аспект в развитии личности, поскольку именно через него передаются культурные ценности, традиции и мировоззрение народа. Узбекали Жанибеков придавал особое значение этой сфере, рассматривая ее как инструмент укрепления национальной идентичности и сохранения исторического наследия. Он подчеркивал, что без воспитания, основанного на национальных корнях, невозможно формирование полноценного гражданина, осознающего свою ответственность перед обществом и страной.

Жанибеков считал, что образовательные программы должны гармонично сочетать академические знания с морально-нравственным воспитанием. В его концепции важную роль играли принципы уважения к национальной культуре, сохранения языка, передачи обычаев и традиций через семейное воспитание и образовательные учреждения. В этом контексте он уделял особое внимание изучению фольклора, народных сказаний, пословиц и поговорок, которые содержат глубокую мудрость и моральные нормы, проверенные веками.

Исследования Жанибекова показали, что педагогические ценности играют ключевую роль в формировании личности и общественного сознания. Он выделял несколько основополагающих принципов, на которых должно строиться воспитание:

1. Непрерывность воспитательного процесса -передача культурного наследия должна осуществляться на всех этапах жизни человека, начиная с детства и продолжаясь в зрелом возрасте;
2. Роль традиций и обычаев -воспитание должно основываться на этнических и национальных традициях, которые формируют идентичность народа;
3. Моральное воспитание через искусство и литературу -знакомство с народным творчеством, музыкальным и изобразительным искусством развивает эстетическое восприятие и нравственные ориентиры;
4. Ответственность перед обществом -воспитание должно формировать у молодежи осознание их роли в социуме и стремление к активному участию в общественной жизни;
5. Гармоничное сочетание национального и современного - необходимо интегрировать традиционные ценности в контекст современных образовательных стандартов и технологий [2].

Эти принципы легли в основу многих образовательных инициатив, направленных на развитие духовно-нравственных качеств молодежи. Узбекали Жанибеков считал, что воспитание патриотизма и уважения к историческим корням играет ключевую роль в устойчивом развитии общества.

В эпоху глобализации вопросы национального воспитания и сохранения традиционных ценностей становятся все более актуальными. Идеи Жанибекова помогают не только укреплять национальную идентичность, но и способствуют воспитанию толерантности, уважения к другим культурам и гармоничного сосуществования различных этносов в многонациональном Казахстане.

Его педагогические труды активно используются в современных образовательных программах, а его идеи продолжают находить отражение в государственных инициативах по развитию системы воспитания и образования. На основе его научных разработок разрабатываются новые методики преподавания истории, литературы, культурологии, что позволяет молодому поколению лучше осознавать свою принадлежность к великой культуре казахского народа [3].

Работы Узбекали Жанибекова являются важным вкладом в развитие национальной педагогической мысли, в которых он ставит на первое место воспитание подрастающего поколения в духе уважения к традициям и ценностям узбекского народа. Взгляды Жанибекова на педагогическое наследие отражают не только глубокое понимание роли культуры и образования в формировании личности, но и стремление сохранить и передать будущим поколениям уникальные духовные и нравственные ценности. Его педагогические идеи призваны способствовать гармоничному развитию учащихся, воспитанию в них честности, ответственности и уважения к национальным традициям. Труд Жанибекова остаётся актуальным и в наши дни, продолжая вдохновлять педагогов и исследователей, работающих в области национального образования и воспитания.

Литература

1. «Общественные деятели почтили память Узбекали Жанибекова». 2022. – https://baigenews.kz/chelovek-vospitavshiy-tseloe-pokolenie-obschestvennye-deyateli-pochtili-pamyat-uzbekali-zhanibekova_143736/;
2. «В Туркестане прошла международная научно-практическая онлайн конференция «Узбекали Жанибековские чтения: возвеличивавший национальный дух Узбекали Жанибеков» Новости». 2021. – https://azretsultan.kz/rus/v-turkestane-proshla-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-onlajn-konferenciya-uzbekali-zhanibekovskie-chteniya-vozvelichivavshij-nacionalnyj-duh-uzbekali-zhanibekov/;
3. Южно-Казахстанский педагогический университет имени Узбекали Жанибекова. «Жизнь У. Жанибекова». https://okmpu.edu.kz/ru/node/7671.

УДК 32.019.52

ЖАСТАРДЫ САЯСИ ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУГЕ ИНТЕРНЕТ ПЕН ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІЛЕРДІҢ ЫҚПАЛЫ

Тажитаева Р.С. с.ғ.к., доцент
Қуандық Н.Ж. саясаттану магистрі
Қылышбаев А.Д. саясаттану магистрі

Резюме

В статье рассматривается актуальная проблема влияния цифровых медиа на политическую социализацию молодежи. Опираясь на мировые исследования, авторы объясняют, как социальные сети влияют на политическую социализацию.

В заключении подчеркивается, что баланс между свободой слова и ответственностью за распространение информации является важным условием успешной политической социализации молодежи.

Summary

The article examines the current problem of the influence of digital media on the political socialization of youth. Drawing on international studies, the authors explain how social media impacts political socialization: it facilitates the dissemination of information, engages young people in political discourse, and activates their civic positions.

In conclusion, the authors emphasize that balancing freedom of speech with responsibility for the dissemination of information is a key condition for the successful political socialization of youth.

Кіріспе

Бүгінгі әлем әлеуметтік желі мен Интернеттің әсерінен тез өзгеруде. Интернет пен әлеуметтік желілердің екіұшты ықпалы бар, олар жастардың демократиялық қатысуын нығайтуы мүмкін немесе саяси институттарға деген қоғамдық сенімді әлсіретуі ықтимал. Сонымен бірге олар жас ұрпақтың әлеуметтік және саяси белсенділігіне де әсер етуде. Жастар цифрлық платформаларды тек қарым-қатынас пен ойын-сауық үшін ғана емес, өзекті мәселелерді талқылау және қоғамдық процестерге қатысу үшін де белсенді пайдалануда. Әлеуметтік желілер саяси әлеуметтенуге, қоғам белсенділерімен, саяси қайраткерлермен, партиялармен және ұйымдармен өзара әрекеттесу үшін жаңа мүмкіндіктер жасауға себеп болып табылады.

Қоғамдық және саяси өмірге қатысудың жаңа мүмкіндіктерін құру арқылы әлеуметтік желілер жастар әртүрлі саяси пікірлер мен пікірталастарға тап болатын желілік кеңістіктерге айналды, бұл олардың дүниетанымына айтарлықтай әсер етеді. Кей жастар үшін саяси құндылықтар мен білімнің дұрыс қалыптаспауы олардың мінез-құлқындағы жол мен тұрақтылықтан адастырып, жағымсыз салдарлар туындатуы мүмкін. Көптеген қарама-қайшы пікірлерге толы виртуалды платформалар, көбінесе ақпарат пен радикалды идеологияларды қолдана отырып, жастардың бағдарсыздығына ықпал ете алады, оларда саяси шындықты үстірт немесе қате қабылдауын қалыптастырады. Бұл мазмұнды сыни тұрғыдан қабылдауға және көзқарастардың радикалдануына әкелуі мүмкін, бұл өз кезегінде олардың бақылау белсенділігі мен даралығына теріс әсер етеді.

Теориялық-әдіснамалық шолу

Ақпаратты тұтыну және әлеуметтік желілердегі әлеуметтік өзара әрекеттесу, өз кезегінде, саяси әлеуметтену процесіне айтарлықтай әсер етеді. Бұл, мысалы, жасөспірімдердің саяси онлайн пікірталастарға қатысуын күшейтуде көрінеді. Осындай тұжырымдарды американдық Интернет қолданушыларының мінез-құлқын зерттеген зерттеушілер тобы жасады. Зерттеу барысында саяси әлеуметтенуге және азаматтарды саяси белсенділікке тартуға ықпал ететін әлеуметтік медианы қолданудың екі негізгі формасы анықталды: жаңалықтарды оқу және әлеуметтік өзара әрекеттесу [1].

Жастардың саяси әлеуметтенуінде бұл көрсеткіштер маңызды рөл атқарады. Саяси әлеуметтену әлеуметтенудің жалпы процесінің бөлігі болып табылады, әлеуметтік эволюцияға ықпал етеді, әлеуметтік нормаларды қалыптастырады және қоғамдағы жеке тұлғаны алға тартады. Бұл адамға қолданыстағы әлеуметтік-экономикалық жағдайларға бейімделуге, белгілі бір институттармен және ұйымдармен өзара әрекеттесуге, сондай-ақ әлеуметтік дамуда өз функцияларын тиімді орындауға мүмкіндік беретін қоғамның әртүрлі қабаттарындағы нормалар мен рөлдерді білуге көмектеседі.

Әлемде «ВКонтакте», «Facebook» және «Twitter» сияқты заманауи әлеуметтік желілер 2000 жылдардың екінші жартысында пайда болды. Біздің елде де 2010 жылдардан бастап бұл желілерді қолданушылардың саны көбеюде. Әлемде осы кезеңдерден бастап жастардың онлайн-белсенділігі, олардың саяси әлеуметтенуі мен саяси өмірге қатысуы арасындағы байланысты зерттеуге бағытталған эмпирикалық зерттеулер пайда бола бастады. Мәселен, мысалы, МакЮэн университетінің (Канада) Ш. Бульянның «Интернетті пайдалану өзара әрекеттесуге әсер ете ме?» атты алғашқы зерттеулерінде Интернетті пайдалану мен Интернеттегі саяси өмірге қатысу арасындағы оң және абсолютті емес байланысты анықтады. Бұл байланысты түсіндіретін негізгі фактор – Интернет саяси өзара әрекеттесуді қол жетімді етеді, бұл саяси ақпарат алудың жаңа мүмкіндіктеріне және онлайн петициялар немесе

электрондық дауыс беру сияқты азаматтық белсенділіктің қалыптасуына әкеледі [2]. Қосымша жұмыстарда Ш. Бульян әлеуметтік медианы пайдалану мен оффлайн кеңістіктегі саяси белсенділік арасында айқынырақ байланыс орнатты. Оның пайымдауынша «Facebook» желісін белсенді қолданатындар шын мәнінде саяси белсенділікке көбірек бейімділік танытады [3].

Дәстүрлі бұқаралық ақпарат құралдарынан айырмашылығы, әлеуметтік медиа жастарға интерактивті өзара әрекеттесу үшін кең мүмкіндіктер береді, бұл олардың саяси әлеуметтену және саяси белсенділікке қатысу процесіне айтарлықтай әсер етеді. Зерттеушілер Б. Лоудер, А.Врумен және М. Ксенос «Желілік жас азамат: әлеуметтік медиа, саяси қатысу және азаматтық белсенділік» атты мақаласында әлеуметтік желілерді пайдаланушылардың репосттар, жариялау (посттар) және саяси материалдарға түсініктеме беру сияқты әрекеттері олардың өзін-өзі сезінуіне ғана емес, сонымен бірге қоршаған шындықты қабылдауға да әсер ететінін атап көрсетеді. Ғалымдар виртуалды қауымдастықтар мен әлеуметтік желілердегі саяси пікірталастарға қатысушыларға тән бірқатар сипаттамаларды ажыратады. Осы белгілердің ішінде мыналарды атап өтуге болады:

1) мұндай қатысушылар партияларға және дәстүрлі саяси ұйымдарға аз түседі;
2) олар көлденең, иерархиялық емес желілерге интеграциялануға бейім;
3) олардың белсенділігі жобаға бағытталған;
4) олар үшін саясат көбінесе олардың өмір салтының элементіне айналады [4].

Бұл зерттеу жастардың саяси әлеуметтену процесінде және олардың саяси өмірге қатысуын қалыптастыруда әлеуметтік желілердің маңызды рөлін көрсетеді. Талдау көрсеткендей, әлеуметтік желілердегі өзара әрекеттесу – ақпарат жинау, әлеуметтік байланыстар немесе шығармашылық белсенділік пайдаланушылардың саяси хабардарлығы мен мінез-құлқына айтарлықтай әсер етеді. Жасөспірімдердің онлайн және оффлайн саяси процестерге қатысуын ынталандыратын шығармашылық мазмұн өндірісіне ерекше назар аударылады. Бұл ретте виртуалды қауымдастықтардағы белсенділік дәстүрлі саяси ұйымдарға қатысуға бейімділіктің төмендігі, көлденең байланыстар мен жобалық қызметке бағдарлану, сондай-ақ саясатты өмір салтының ажырамас бөлігі ретінде қабылдау сияқты бірқатар ерекшеліктермен сипатталады. Бұл тұжырымдар әлеуметтік желілер саяси жұмылдырудың классикалық модельдерінен айтарлықтай ерекшеленетін саяси белсенділіктің жаңа формаларының пайда болуына ықпал етеді деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Ресейлік зерттеушілер де әлеуметтік желілер жастардың саяси әлеуметтену процесінде маңызды рөл атқарады, саяси сананың қалыптасуына да, саяси өмірге белсенді қатысуға да әсер етеді деген тұжырымға келеді. Мысалы, М.В. Ломоносов атындағы ММУ жасалынған зерттеудің нәтижесі бойынша әлеуметтанушы А.И. Бучкова Интернеттің алты негізгі функциясын анықтайды, ол олар саяси әлеуметтену процесіне әсер етеді және оларды әлеуметтік желілерді пайдалануға қолдануға болады деген ғылыми тұжырым жасайды. Ол 6 функцияға келесілерді жатқызады [5]:

Ақпараттық функция. Әлеуметтік медиа пайдаланушыларға ұлттық және халықаралық деңгейде ағымдағы саяси күн тәртібінен хабардар болуға көмектесу арқылы саяси ақпаратқа, жаңалықтарға және қоғамдық мәселелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Әлеуметтендіру функциясы. Тақырыптық қауымдастықтарға қатысып, жаңалықтар арналарын зерттей отырып, жастар біртіндеп саяси процестерге араласады, бұл олардың саяси өмірге интеграциялануына және белсенді азаматтық ұстанымның қалыптасуына ықпал етеді.

Нормативтік функция. Әлеуметтік желілер жастардың саяси құндылықтар, мінез-құлық нормалары және саяси белсенділіктің рұқсат етілген модельдері туралы идеяларын қалыптастыруға ықпал етеді, бұл олардың қоғамдық саладағы саяси қатысуы мен саналы мінез-құлқының негізін қалайды.

Белсенділік-ынталандыру функциясы. Ақпарат алмасу және әлеуметтік желілердегі әлеуметтік өзара әрекеттесу арқылы жастар көбінесе нақты саяси қызметке қатысады. Әлеуметтік желілер онлайн әрекеттерге қатысуға шақырып қана қоймайды, сонымен қатар бұл әрекетті оффлайн форматқа көшіруді ынталандырады.

Коммуникативті функция. Әлеуметтік медиа пікір алмасуға, саяси мәселелерді талқылауға және өз көзқарастарын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Осындай өзара іс-қимыл процесінде жастар саясат туралы жаңа білімді белсенді игереді, бұл өзекті саяси мәселелер бойынша сыни ойлауды және жеке ұстанымды дамытуға ықпал етеді.

Жұмылдыру функциясы. Соңғы жылдары әлеуметтік медиа саяси жұмылдырудың маңызды құралына айналды, әсіресе наразылық қозғалыстары аясында. Олар қатысушыларды тартуға, ұжымдық саяси бірегейлікті қалыптастыруға және іс-әрекеттерді үйлестіруге ықпал етеді. Бұған мысал ретінде 2009 жылы Молдавиядағы «Twitter революциясы», Twitter сияқты әлеуметтік желілер наразылықтар туралы ақпаратты таратуда және қатысушыларды ұйымдастыруда шешуші рөл атқарды [5].

Осылайша, әлеуметтік желілер ақпараттандыру және әлеуметтену функциясын ғана емес, сонымен бірге жастардың қоғамдық-саяси өмірге белсенді қатысуына әсер ететін саяси жұмылдырудың қуатты құралы болып табылады. Бұл алты функция әлеуметтік медианың саяси мәдениетті және белсенділікті қалыптастырудың платформасы ретіндегі ерекше рөлін атап көрсетеді, саяси процестермен өзара әрекеттесу мен қатысудың жаңа мүмкіндіктерін ұсынады.

Әлеуметтік медиа наразылық білдірушілердің іс-әрекеттерін жұмылдыру мен үйлестірудің ғана емес, сонымен бірге көпшілікті ақпараттандырудың маңызды құралына айналды. Оларды пайдалану арқылы наразылық акцияларына қатысушылар өз әрекеттерін жедел ұйымдастырып, оларды нақты уақыт режимінде синхрондай алды. Сонымен қатар, әлеуметтік желілер көшелер мен алаңдарда не болып жатқандығы, сондай-ақ билік пен құқық қорғау органдарының реакциялары туралы жедел ақпарат таратуға арналған алаң ұсынады. Бұл екіжақты ақпарат ағыны наразылық белсенділігінің артуына ықпал етіп қана қоймай, сонымен қатар биліктің іс-әрекетін қоғамдық бақылауды қамтамасыз ете отырып, азаматтар арасында хабардарлық деңгейін арттырды.

Бүгін біздің елде де интернет пен әлеуметтік желілер жастардың саяси хабардарлығы мен азаматтық белсенділігін қалыптастыра отырып, саяси ақпарат пен пікірталастардың негізгі көздеріне айналды. Жастар ол арқылы қоғамдық-саяси мәселелерді талқылауға қатысады, онлайн-науқандарға қатысады және әлеуметтік желілерде тұтынатын мазмұн арқылы өздерінің саяси ұстанымдарын қалыптастырады. Елімізде жастардың саяси әлеуметтену процесінде және олардың саяси өмірге қатысуын қалыптастыруда әлеуметтік желілердің маңызды рөлі артуда. Сонымен бірге, Интернет пен әлеуметтік желілердің жастардың саяси әлеуметтенуіне жағымсыз ықпалы мен жағымсыз аспектілерін барынша азайту маңызды болып табылады.

Қорытынды

Қортындылай келе Интернет пен әлеуметтік желілер жастардың саяси әлеуметтенуінде маңызды құрал. Ол олардың саяси құндылықтарды бойына сіңіруге жағымды да жағымсыз да әсер ете алады. Бұл бүгін ғылымда біршама нақты зерттеулерді талап етін бағыт болуда. Саяси әлеуметтенуіне теріс әсер ету проблемаларын шешу үшін білім беру, құқықтық және әлеуметтік бастамаларды қамтитын кешенді шараларды іске асыру қажет.

Біріншіден, жастар арасында медиа сауаттылық пен сыни ойлауды дамыту маңызды рөл атқарады. Білім беру бағдарламалары ақпаратты талдау, жалған ақпаратты тану және медиа кеңістіктегі манипуляция механизмдерін түсіну дағдыларын қалыптастыруға бағытталуы керек.

Екіншіден, Интернет кеңістігін тиімді бақылауды және IT-компаниялармен өзара іс-қимылды талап ететін жалған жаңалықтар мен экстремистік контенттің таралуына қарсы күрес үшін құқықтық базаны күшейту қажет.

Үшіншіден, толеранттылық пен баламалы көзқарастарды құрметтеуді ынталандыру арқылы жастардың әртүрлі топтары арасындағы диалогты дамыту маңызды. Бұған әлеуметтік өзара әрекеттесуге, мәдени алмасуға және сындарлы пікірталастарға бағытталған бастамаларды қолдау арқылы қол жеткізуге болады.

Ақырында, мемлекеттік органдар жастарға радикалдану мен саяси поляризацияның салдарын түсіндіретін ақпараттық науқандарға белсенді қатысып, тұрақты және біртұтас қоғам құруы керек. Кешенді тәсіл саяси әлеуметтенудің жағымсыз аспектілерін барынша азайтуға және жастардың белсенді және саналы азаматтар ретіндегі рөлін нығайтуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Gil de Zuniga H., Molyneux L., Zheng P. Social Media, Political Expression, and Political Participation: Panel Analysis of Lagged and Concurrent Relationships // Journal of Communication. 2014. Vol. 64. No. 4. P. 612–634.

2. Boulianne S. Does Internet Use Affect Engagement? A Meta-analysis of Research // Political Communication. 2009. Vol. 26. No. 2. P. 193–211.

3. Boulianne S. Social Media Use and Participation: A Meta-analysis of Current Research // Information, Communication & Society. 2015. Vol. 18. No. 5. P. 524–538.

4. Loader B.D., Vromen A., Xenos M.A. The Networked Young Citizen: Social Media, Political Participation and Civic Engagement // Information, Communication & Society. 2014. Vol. 17. No. 2. P. 145.

5. Бучкова А.И. Специфика влияния Интернета на политическую социализацию молодежи в современной России // Национальная безопасность. 2012. № 4. С. 132–141.

ӘОЖ 37.014.5

ДӘУІР КӨШІП БАРАДЫ, КӨШ СОҢЫНДА ҚАЛЫП ҚОЙМАЙЫҚ!

ПОШАЕВ Д.Қ. п.ғ.к., профессор.
Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті,
Шымкент қ, Қазақстан

Резюме

В статье расскриваются вопросы изменение эпох оказывает значительное влияние на сферу образования, что особенно связано с развитием технологии и увеличением скорости и объема потока информации. Таким образом, смена эпох неизбежно вносит глубокие изменения в содержание и формы культуры. Ведь образованин – неотълемая часть культуры, которая не только зависит от культуры, но и направляет ее. Тем не менее, несмотря на то, что смена эпох приносит новые методы и возможности в сферу образования, нельзя отрицать важную роль традиционной образовательной системы.Новые технологи должны стать важным инструментом для дополнения и совершенствования традиционного образования и методов.

Summary

The article discusses how changes in eras significantly affect the field of education, especially in connection with the development of technology and the increasing speed and volume of information flow. Thus, the change of eras inevitably brings profound changes to the content and forms of culture. After all, education is an inseparable part of culture, which not only depends on culture but also shapes it. However, despite the fact that the change of eras brings new methods and opportunities to the field of education, the important role of the traditional educational system cannot be denied. New technologies should become an important tool for complementing and improving traditional education and methods.

Дәуірдің өзгеруі білім саласына үлкен ықпал етеді, бұл, әсіресе технологиялық даму мен ақпарат ағынының жылдамдығы мен көлемінің артуы әсерінен болады. Олай болса, дәуірлердің алмасуы қандай ьолмасын, мәдениет мазмұны және оның формасларына едеуір өзгерістер жасайтыны сөзсіз. Білім беру - мәдениеттің бөлінбес бөлігі болып табылатындықтан, ол мәдениетке тәуелді болып қана қоймай оған бағыт-бағдар беріп отырады [1.10 б.].

Білім беру саласындағы өзгерістер: цифрлық білім беруде; технологиялар әсерінде; ақпараттың кең таралуы мен оған қол жеткізу жолдарының жеңілдеуі білім алу үшін жаңа мүмкіндіктер ашуында; білім беру жүйесінде әр адамның қажеттіліктеріне, қызығушылықтарына және болашақтағы мақсаттарына сәйкес жеке бағдарлама құру мүмкіндіктерінің көбеюінде (жеке білім беру траекторияларын жасау); білім беру саласында тек ақпаратты қабылдаудан гөрі, оны сыни түрде бағалау мен креативті ойлау қабілеттерін дамытуға баса назар аударылуда көрініс табады.

Десекте, дәуірдің білім саласына жаңа әдіс-тәсілдер мен мүмкіндіктерді алып келсе де, дәстүрлі білім жүйесінің рөлі зор екенін жоққа шығаруға болмайды. Жаңа технологиялар дәстүрлі білім мен әдістемелерді толықтырып, жетілдіруде маңызды құралға айналуы керек. Сайып келгенде, дәуірдің алмасуы мәдениет мазмұны мен формаларынан «білімді бөліп алу» [1.14] арқылы ақпарат негіздерін анықтауда орын алады. Бұл жағдай педагогикалық тұрғыдан мәдени іс-әрекеттер жасауды алға тартады. Олай болса, кез-келген әрекет - жалпы алғанда, адамдар мен қоғамның өмір сүру қалпы әректт тәсілі, тіршіліктің тірегі болатын болса, онда оның қайнар көзі, қозғаушы күші ғылым болып табылатыны сөзсіз [2.15б].

Дәуір өзгерісінің білім саласына ықпалын зерделеу ғылыми - әрекет жасауға алып келеді. Бұл, қазіргі білім саласында үлкен маңызға ие – *жеке білім беру траекториясын* ұйымдастыруды алға тартады. Жеке білім беру траекториясын ұйымдастыру үшін *интерпәндік* (лат. *inter* - ара, *păns* – пән) білім алуға қадам басу қажет екенін ескеретін болсақ, онда әртүрлі пәндер арасындағы байланыс пен оларды интеграциялауды, яғни бірнеше саланы бір арнаға үйлестіріп, жаңа білім мен идеяларды қалыптастыруды тереңірек зерттеу керек.

Интерпәндік білімді дамыту үшін арнайы бағдарламалар мен курстарды енгізу, білім алушыларды зерттеу жобаларына тарту маңызды. Қысқаша айтқанда, интерпәндік білім – бүгінгі ғылым мен білімнің ең маңызды бағыттарының бірі, ғылыми және практикалық мәселелерді шешуде үлкен мүмкіндіктер туғызады. Яғни, оқыту процесінде әрекет жасауды басшылыққа алатын білім берудің практикалық бағыты мен бағдарын күшейту әдістері, тәсілдері мен формалары, білім алушылардың қандай мәселеге болмасын ғылыми тұрғыдан келуге, сондай-ақ, оларға қатысты ғылыми-зерттеу іс-әрекеттерін жүзеге асыруға дағдыландыруы, жаңартылған білім беру мазмұнында ғылыми-зерттеушілік іс-әрекеттер мазмұнын айқындау арқылы жүзеге асырылады - деп тұжырым жасауға болады және оны басшылыққа аламыз [3.56 б].

Бұл, білім алушылардың функциональдық сауаттылығы мен құзіреттілігіне бағдарлана отырып, олардың күнделікті іс-әрекеттері барысында кездесетін өмірлік мәселелерге қатысты өзбеттерінше шешім қабылдай алу мүмкіндіктерін қамтамасыз ететін оқыту формалары мен әдістері арқылы шешімін табады, сондықтанда, ол, жаңартылған оқыту барысында білім алушылардың арнаулы бейімділігі мен қызығушылығын, танымдық қабілетін арттырады [4.130 б].

Мұнда бір ескеретін жайт, ғылымда қай уақыттан бері де оларды дифференцациялау орын алып келетінін еске алсақ, онда бұл өз кезегінде педагогикада да оқыту үдерісінде де орын алады.

Білім беру, оқыту процесінде мұндай жағдайлардың болуы, құбылыстарды нақтылы шындықтарға бөлу, оларды терең зерделеуге және әртүрлі жақтарын түсінуге қажеттіліктен туындайды.

Оқу үдерісін дифференциялау практикалық тұрғыда, білім алушылар тарапынан жеке ғылыми-танымдық кешендерді – әр бірі өзіне артылған функционалдық мүмкіндіктеріне қарай, дидактикалық тұрғыдан өңделген ғылыми білімдер ауқымын құрайтын оқу пәндерін меңгеру болып табылады.

Бұл, болашақ жастар, қандай да болмасын мамандық иелерінің өздері атқаратын кәсіби әрекеттерін қамтамасыз ететін теориялық және практикалық даярлықтарына қажетті ғылыми білімдермен қаруланатыны сөзсіз. Қазіргі материалдық және ақпараттық саладағы кез келген әрекет білім алушылардың мектепте, өз бетінше және шығармашылық ойлау қабілетін дамытуына ықпал ететіні сөзсіз. Бұл талап көптеген жағдайларда түрлі мәселелерді шешуде, сондай-ақ әртүрлі ғылым салаларындағы білімдерді кешенді түрде пайдаланып, оларды біріктіру мен жинақтауды қажет етеді. Білімнің «тасымалдану» жылдамдығы мен тиімділігі мәселенің табысты шешілуіне тікелей әсер етеді. Бұл процесс білім алушылардың әлеуметтік әрекетіне айналып, олардың өз іс-әрекеттерінің траекториясын таңдауға мүмкіндік береді. Сондықтан, бұл құбылысты үздіксіз берудің маңызды бағыттарының бірі деп атауға болады.

Қазіргі материалдық және ақпараттық саладағы кез- келген әрекет білім алушылардың мектепте, өз бетінше және шығармашылық ойлау қабілетін дамытуына ықпал ететіні сөзсіз. Бұл талап көптеген жағдайларда түрлі мәселелерді шешуде, сондай-ақ әртүрлі ғылым салаларындағы білімдерді кешенді түрде пайдаланып, оларды біріктіру мен жинақтауды қажет етеді. Білімнің «тасымалдану» жылдамдығы мен тиімділігі мәселенің табысты шешілуіне тікелей әсер етеді. Бұл процесс білім алушылардың әлеуметтік әрекетіне айналып, олардың өз іс-әрекеттерінің траекториясын таңдауға мүмкіндік береді. Сондықтан, бұл құбылысты үздіксіз білім берудің маңызды бағыттарының бірі деп атауға болады.

Білім траекториясын таңдау ұғымын, біз, білім алушылардың жеке құзіреттілігі ретінде қарастырамыз. Бұл- алынған білімді түрлі жағдайларда тиімді қолдану қабілеті, болашақ мамандығына қатысты дағдалар мен шеберліктерді меңгеру, сондай-ақ әлеуметтік даму деңгейіне сәйкес келіп, қоршаған ортаның ықпал етуші факторларына төтеп бере алатын тұлғаның интегративті қасиеттерінің жиынтығы.

Мысалы, тұлғаның мұндай қасиеттерін қалыптастыру қазақ қол өнері мен сәндік өнерінің жасалу технологиясында орын алатын физикалық заңдылықтарды интерпәндік білім беретін «Қолөнері және физика» пәнін қарастыруға болады. Мұнда, қолөнері және сәндік бұйымдар жасау технологиясына ғылыми түсінік беретін: материалдардың қасиеттері мен олардың физикалық ерекшеліктері; жарық және түс физикасы; қолөнер бұйымдарын жасауға арналған механикалық күштер; сәулет пен құрылыс физикасы; динамикалық процестер мен қозғалыс; қол өнердегі қолданылатын термодинамикалық процестер; бұйымдардың эстетикалық қасиеттері мен физикалық өлшемдері; тербеліс заңдылықтары және т.с.с, орын алатын физикалық заңдылықтарды тереңірек түсінуге, ұлттық құндылықтардың ғылыми негізін ашуға және заманауи біліммен ұштастыруға мүмкіндік береді. Сондай-ақ, айтылған мәселелер оқыту мазмұнын мәдениет контекстінде қарастыруға мүмкіндік тудырады.

Әдебиеттер

1. Пошаев Д,Қ. Болашақ мұғалімдердің ақпараттық мәдениеті: қалыптастыру теориясы, әдіснамасы және практикасы. Монография. Шымкент, «Оңтүстік Полиграфия» баспа үйі , 2014 – 187 б.

2. Пошаев Д.Қ., Пошаев М.Д. Оқыту процесі- психологиялық жүйе: теориясы, әдіснамасы және практикасы. Монография. Алматы, 2024-178 б.

3. Пошаев Д.Қ. Бейімдік білім беру – заман талабы // Бейімдік оқыту : тәжірибе, мәселелері, келешегі. Республикалық ғылыми-педагогикалық конференция еңбектері. Тараз. ТМПИ 2006 –Б. 55- 59.

4. Қазақстанда жаңартылған оқытуды ұйымдастырудың тұжырымдық негіздері // Поиск – Ізденіс. — 2007. — №1. — Б.229-232.

UZBEKALI ZHANIBEKOV'S HISTORICAL AND ETHNOGRAPHIC LEGACY

Sarsenbekova Meruyert. Amirova Aruzhan.
South Kazakhstan Pedagogical University
named by Uzbekali Zhanibekov
(C.Shymkent , Republic of Kazakhstan)

Summary

This work examines the historical and ethnographic legacy of the Uzbek scholar and cultural figure Janibekov, who had a significant impact on the study and preservation of Uzbek culture and traditions. It explores his contributions to the development of ethnography, folklore, and the history of Uzbekistan, as well as his methods of working with archival materials and oral history. Special attention is given to his role in shaping national identity and promoting Uzbek customs and rituals.

Biography of Uzbekali Zhanibekov
Date and Place of Birth: August 28, 1931, Sarykamysh village, Otyrar district, Turkestan region, Kazakhstan.
Date of Death: July 22, 1998.
Uzbekali Zhanibekov was a prominent statesman, public figure, ethnographer, and cultural researcher. He made a significant contribution to the revival of Kazakh cultural heritage, the preservation of national values, and the study of folk art and historical artifacts.
Education and Career

- In 1952, he graduated from the Faculty of History at Kazakh State University (now Al-Farabi Kazakh National University).
- He began his career as a teacher and later worked in various cultural and research institutions.
- During the 1970s and 1980s, he served as Deputy Minister of Culture of the Kazakh SSR and held leadership positions in various cultural organizations.

Role in the Revival of National Culture

- Played a key role in reviving the Nauryz celebration, which had been suppressed during the Soviet era, and scientifically substantiated its ethnographic significance.
- Led the restoration of historical monuments, including the mausoleums of Khoja Ahmed Yasawi and Arystan Bab.
- Conducted research on Kazakh national clothing, jewelry, and musical instruments, contributing to their revival.
- Promoted traditional Kazakh music, including the dombyra, kobyz, and folk performance arts.
- Emphasized the importance of the "Golden Man" archaeological discovery in Kazakh history and contributed to its global recognition.

Uzbekali Zhanibekov's Historical and Ethnographic Legacy

Uzbekali Zhanibekov was a devoted advocate of Kazakh culture and ethnography, as well as a prominent statesman and public figure. He made a significant contribution to the revival, study, and

preservation of national heritage. His historical and ethnographic legacy is reflected in several key areas:

Revival of Kazakh National Clothing and Decorative Arts

Uzbekali Zhanibekov and the Revival of Kazakh National Clothing and Decorative Arts

Uzbekali Zhanibekov played a crucial role in reviving Kazakh national culture. His work focused on researching, restoring, and preserving national clothing, jewelry, and applied arts. He collected and revived samples of Kazakh decorative and applied arts, ensuring their transmission to future generations.

1. Features of Kazakh Jewelry Art

Kazakh jewelers mastered complex metalworking techniques, creating ornaments from gold, silver, copper, and brass. Kazakh jewelry art is characterized by the following features:

- Materials Used: Mostly silver and gold were used. Silver was considered a symbol of purity and sanctity, while gold represented wealth and high status.
- Ornamentation: Jewelry pieces were often decorated with ram's horn, plant motifs, geometric patterns, and zoomorphic (animal-inspired) designs.
- Symbolic Meaning: Many jewelry items carried specific meanings. For example, rings and signets symbolized family and love, while amulets and talismans served as protective charms.
- Craftsmanship Tradition: Kazakh jewelry-making skills were passed down from generation to generation. Jewelers developed their own unique styles, giving each piece a distinct identity.

2. Restoration of Nauryz Celebration

During the Soviet era, the Nauryz holiday was largely forgotten. Zhanibekov played a crucial role in reinstating it as an official celebration. He scientifically substantiated its historical and ethnographic significance, emphasizing its role in the spiritual life of the people.

3. Preservation of Sacred Sites and Historical Monuments

He led initiatives to study and restore many historical and cultural monuments in Kazakhstan. Under his guidance, the mausoleums of Arystan Bab and Khoja Ahmed Yasawi, as well as other sacred sites, were restored.

4. Promotion of the Dombyra and Folk Music

Uzbekali Zhanibekov actively researched Kazakh traditional music and national instruments, particularly the dombyra and kobyz. His works contain valuable information on the history of Kazakh kui (instrumental music) and traditional performance arts.

5. Research and Promotion of the "Golden Man"

Zhanibekov's ethnographic studies include significant research on the unique archaeological find known as the "Golden Man" from the Saka period. He highlighted the historical importance of this discovery for the collective memory of the Kazakh people and contributed to its global recognition.

6. Scientific Works and Books

Uzbekali Zhanibekov authored several important research works on Kazakh culture and ethnography, including *Kazakh National Handicrafts*, *The Caravan of Time*, and *Lessons of Fate*.

Through these contributions, Uzbekali Zhanibekov played an invaluable role in preserving and reviving the national heritage of the Kazakh people.

Conclusion

Uzbekali Zhanibekov's research and efforts in reviving Kazakh jewelry art have played a crucial role in the development of national culture. Thanks to his work:

- Traditional Kazakh jewelry pieces were collected and introduced into scientific research.
-National ornaments were presented to the public through museums and exhibitions.
- Ancient jewelry-making techniques and craftsmanship were restored, leading to the revival of the art.

- Young artisans were trained in traditional jewelry-making methods, establishing a national school of craftsmanship.
- Kazakh jewelry art was recognized as part of the world's cultural heritage.

Zhanibekov's dedication to preserving historical artifacts, promoting jewelry art, and revitalizing traditional craftsmanship has significantly contributed to the continuous development of Kazakh culture. His initiatives and research remain relevant today, playing a vital role in the flourishing of national art.

Bibliography

1. Zhanibekov, O. (1982). **Culture of the Great Steppe**. Almaty: Öner Publishing.
2. Zhanibekov, O. (1991). **Kazakh Applied Arts**. Almaty: Sanat.
3. Baizhanov, S. (2010). **History and Development of Kazakh Jewelry Art**. Almaty: Kazakhstan Publishing.
4. Abdikassymov, B. (2005). **Jewelry of the Kazakh People**. Astana: El-Shezire.
5. Mukhtaruly, K. (2018). **Traditional Kazakh Handicrafts: Jewelry**. Nur-Sultan: Nomadic Heritage.
6. Orazbayev, S. (1997). **Ethnographic Heritage of the Kazakh People**. Almaty: Science.
7. Fashion and Design Journal (2015). **Symbolism in Kazakh Jewelry Art**. No. 4, pp. 15-25.
8. Scientific Works of the National Museum of the Republic of Kazakhstan (2020). **Features and Revival of Kazakh Jewelry Art**. Astana: National Museum of Kazakhstan.
9. Kasymov, T. (2002). **Traditional Decorative and Applied Arts of the Kazakh People**. Almaty: Kazakh University.

ӘОЖ 372.74

ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ ЕПТІЛІК – ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ КЕПІЛІ

Ғылыми жетекші: Пошаев Д.Қ. п.ғ.к., профессор
Ордабекова Ә.Қ., Каныбек А.А 1404-31 тобының студенттері
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогиклық университеті,
Шымкент, Қазақстан

Резюме

В статье рассматривается информация об интеллектуальных навыках, лежащих в основе интеллектуальной деятельности учащихся, на которую направлен обновленный образовательный контент. Интеллектуальная гибкость это способность быстро адаптироваться к изминяющимся ситуациям и эффективно реагировать. Это относится к гибкости и скорости восприятия человеком новый информаций, ее применения и принятия правельных решений в различных ситуациях Короче говоря, гибкость описывает способность человека быстро адаптироваться к ситуациям и работать эффективно. Эта способность учащихся находит свое отражение на уроках изобразительного исскуствва: рисования, декоротивно-прикладного исскуства, рукоделия

Summary

The article discusses information about the intellectual skills that underlie the intellectual activity of students, which is the focus of the updated educational content. Intellectual flexibility is the ability to quickly adapt to changing situations and respond effectively. It refers to the flexibility and speed of a person's perception of new information, its application and making the right decisions in different situations. In short, flexibility describes a person's ability to quickly adapt to situations and work effectively. This ability of students is reflected in fine arts lessons: drawing, arts and crafts, handicrafts.

Интеллектуалдық ептілік – бұл өзгермелі жағдайларға тез бейімделіп, тиімді әрекет ету қабілеті. Бұл адамның жаңа ақпаратты қабылдап, оны қолдануға және түрлі жағдайларда дұрыс

шешімдер қабылдауға деген икемділігі мен жылдамдығын білдіреді. Қысқаша айтқанда, ептілік оның жағдайларға жылдам бейімделіп, тиімді жұмыс істей алу қабілетін сипаттайды.

Көркем еңбек сабағында білім алушылар сурет салу және олардың сәндік-қолданбалы, қол өнері бұйымдарын жасауда шығармашылық қабілет таныту қарастырылады [2]. Сондықтан, сурет салуда интеллектуалдық ептілікті қалыптастыру оқыту үдерісінің алғашқы кезеңінде орын алу керек, өйткені ол, білім алушылардың шығармашылық ойлау қабілеті мен техникалық дағдыларын тиімді үйлестіре білуге ықпал етеді. Олай болса, білім алушыларды көркем еңбекке оқыту процесінде сурет салу барысында: әрбір детальді, пішінді және композицияны дұрыс ойластыру, көркемдік шешімдерді талдау, жақсы таңдау жасауына мүмкіндік беретін көркемдік және аналитикалық ойлауға; сурет салуға қажетті ақпаратты, мысалы, табиғаттағы түстер мен формаларды зерттеуге, қабылдауға және оларды өз жұмысына енгізе алуға мүмкіндік тудыратын оларды өңдеуге; жұмыс барысында жіберілген қателіктерді дұрыс талдай білуге және оларды түзету үшін тиімді тәсілдерді табуға көмектесетін ителлектуалдық ептіліктің маңызды аспектілеріне аса назар аударылуы тиіс. Осылайша сурет салу- тек техникалық шеберлікті ғана емес, сонымен қатар интеллект пен шығармашылықты да талап етеін процесс екенін естен шығармаған дұрыс. Жоғарыдағыларға назар аударар болсақ, интеллектуалдық ептілік білм алушының сурет салу барысындағы дамуында маңызды рөл атқаратынына дау жоқ екенін аңғарамыз.

Енді, интелект пен шығармашылықтың байланысы қандай боларына жауап іздеп көрелік. Интеллект – адамның ақыл-ой қабілеттері мен танымдық процестерінің жиынтығы. Ал шығармашылық – жаңа идеяларды қалыптастыру, проблемаларды шешудің ерекше тәсілдерін табуда көзқарастар мен шешімдер ұсыну қабілеті. Сондықтан да шығармашылық процесс интеллектуалды күштерді талап етеді, себебі адам өз білімін, тәжірибесін, логикалық ойлауын және талдау қабілетін пайдалана отырып жаңа нәрсе ойлап табады. Сонымен қатар, шығармашылық ойлау көбінесе интуиция мен эмоциялармен байланысты, ол дәстүрлі интеллектен тыс ойлау тәсілдерін қажет етеді.

Қарапайым тілмен айтқанда, интеллект – шығармашылық негізі, ал шығармашылық – интеллектіні пайдаланып, жаңа ерекше нәрселерді жасау тәсілі. Шығармашылық ойлау адамның белгілі бір жағдайда жаңа шешімдер мен идеяларды тауып, оларды іске асыруына мүмкіндік беретін танымдық әрекет.

Мысалы, көркем еңбекті оқытуды жүзеге асырудағы білім алушылардың белсенді өзгертуші әрекеті (технология) оқытудың пән ретіндегі басты белгісі қызметін атқарады. Оның мазмұнына адамдардың іс-әрекеттерінің негізі болып саналатын, олардың қажеттіліктерін қанағаттандыратын әрекеттері енеді.

Білім алушылардың шығармашылыққа бағытталған әрекеттері олардың арнайы сапалары болып табылатын, қандай болмасын еңбекті құрайды. Білім алушылар кез-келген әрекетте, олардың нәтижесіне алып келетін элементтері құрамын көз алдына елестете алады. Олар: еңбек тапсырмалары яғни алдын-ала белгіленген жұмыс мақсаты, қандай да бір қасиетке ие және қажетті сапаны талап ететін бұйымдарды дайындау; материалдарды берілген мақсатқа байланысты өңдеу яғни тапсырманы жүзеге асыру; материалдарды өңдеу құрал-саймандары, механизмдері; жұмыс әдістері яғни нәтижеге жетуге арналған талаптарды орындауға қажетті еңбек барысында орындайтын операциялар, процестер; операцияларды орындау барысындағы жағдайларды есепке алу; еңбекті ұйымдастыру; тапсырманы орындаушы. Аталған элементтер түгелімен бір жүйені түзеді. Олар, көркем еңбекті оқытудың негізгі дидактикалық пәні ретінде қызмет етеді. Бір ескеретін жайт, әрекеттің белсенді түрде өзгеріске ұшырауы оның жаңару қасиеті болып табылады. Бұл, әрбір білім алушыдан интеллектуалды күштерді талап етеді және ол іс-әрекетінде көрініс тауып отырады. Сол себепті, шығармашылық ойлауды өз әрекеттерінде саналы түрде қолданады.

Білім алушылардың еңбек процесіне қатысты белсенді өзгертуші әрекеті, кез-келген үдерістің теориялық негізі. Көркем еңбекке оқыту барысындағы білім алушылардың тиімді тәсілдерді табуға көмектесетін ителлектуалдық ептіліктің жан-жақты дамуы мен сенсорлы-моторлық ойлауының қалыптасуын ұйымдастырады. Өйткені, көкем еңбекке оқыту барысында білім алушылар ұдайы заттармен пайдаланады, олардың қасиеттері мен сапасын еңбек құралы ретінде танып біледі, үйренеді. Материалдардың қасиеттерін оқып үйренуде, оларды өңдеуде-тактильдік, кинетикалық, көру және есту рецепторлары бірдей орын алады және дамитын болады.

Бұйымдарды дайындауда немесе жинақтауда олардың өлшемдері мен формаларын дәл алу үшін байқағыштықты, құрастыру, құрылымдау және кеңістікті елестету қабілетін талап етеді. Солар арқылы әрекет барысының бірізділігі және логикалық ойлау қабілеті дамитын болады. Ойлаусыз еңбек процесі орын алмайды, өйткені ең қарапайым еңбек әрекеті оны іске асыру шешімінсіз оған даярлық мүмкін болмайды [3].

Барлық психофизиологиялық элементтер (сенсорлы-моторлы ұйымдастыру, ес, ойлау және эмоция, еңбекте мазасыздану) еңбек әрекетін атқару барысындағы еңбек әрекетінің табиғаттан берілетін нәрсесі емес, олар еңбек процесінде интеллектуалдық ептілік негізінде ғана қалыптасады.

Еңбек әрекетіне нақты талдаулар жасауда ең алдымен білім алушылардың қозғалыс сферасын дамытуға назар аудару керек. Құрал-саймандармен және техникалық қондырғыларды ептілікпен пайдалану олардың қолдарының ширақтығын дамытуға, қозғалысын реттеуге, жалпы еңбек ептілігін дамытады [2]. Мысалы, мұндай жағдайды қалыптастыруға, қазіргі қабылданған оқу бағдарламасы үлкен мүмкіндік жасайды. Себебі, «Көркем еңбек» мазмұнында сурет, оның ішінде миниатюра қарастырылған. Миниатюрамен жұмыс жасау барысында білім алушылар өте нәзік қозғалыс дағдыларын қалыптастырады. Бұл, кез-келген, төзімділікті, дәлдікті, микроқозғалыстарды қажет ететін және т.с.с., мамандықтарды игеруге мүмкіндіктер жасайды. Сондай-ақ, аталмыш әрекет барысында, келесі қасиеттердің орын алатындарын: өз күштерін басқаруды, іскерлігі, еңбек әрекетінің мақсаттылығы, олардың ритмділігі, өз күштерін сарқымай үнемдеуді жатқызуға болады.

Білім алушыларда, тек еңбек әрекеті барысында ғана қабылдаушы рөліне емес, актерлік адамға ұқсайтын, онда белсенділік, әрекетінде тәуелсіздік, өзіне сенімділік орнататын болады. Осылайша, еңбек барысында моралдық тұрақты ерік жігері қалыптасады. Сол себепті, көркем еңбек жоғарыдағы сапаларға тәрбиелеуде – күшті әсер етуші фактор болып табылады.

Әдебиеттер

1. Алимсаева И.А. Көркем еңбек 7 сынып Көкшетау. Келешек-2030, 2018-74 б.

2 . Ортаев Б.Т. Оқушылардың техникалық шығармашылығы: Оқу құралы. Түркістан: Қ.А.Ясауи атындағы ХҚТУғ 2008. -160 б.

3. Пошаев Д.Қ., Пошаев М.Д. Оқыту процесі -психологиялық жүйе: теориясы, әдіснамасы және практикасы. Монография. Алматы, 2024-178 б.

FEATURES OF THE COMMUNICATIVE APPROACH IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING

Umirova Saule Mirzataevna
English language teacher at Secondary School №72 named after S. Nurmagambetov, Shymkent City

Резюме

Коммуникативный подход к обучению языкам, который возник в 1970-1980-х годах, с тех пор произвел революцию в области преподавания английского языка (ELT). Этот подход акцентирует внимание на использовании языка как инструмента для общения, а не только на освоении грамматических правил. Основное внимание в коммуникативном подходе уделяется тому, чтобы студенты могли эффективно использовать язык в реальных ситуациях, что делает обучение и осмысленным, и практическим.

Түйін

1970-1980 жылдары пайда болған коммуникативтік тіл үйрету тәсілі сол уақыттан бері ағылшын тілін оқыту саласында революция жасады. Бұл тәсіл тілдің тек грамматикалық ережелерін меңгеруден гөрі, оны коммуникация құралы ретінде қолдануға басымдық береді. Коммуникативтік тәсілдің негізгі мақсаты студенттерге тілдік дағдыларды нақты өмірлік жағдайларда тиімді пайдалану мүмкіндігін беру, осылайша оқуды мағыналы әрі практикалық етеді.

Language acquisition, particularly in the context of English as a second or foreign language, has been the subject of extensive research over the years. In response to the limitations of traditional, grammar-focused methodologies, the communicative approach (CA) emerged as a more dynamic and effective alternative. The communicative approach prioritizes the ability to use language for authentic communication, making it highly relevant to learners who aim to use English in real-world settings.

2. Theoretical Foundations of the Communicative Approach

The communicative approach is rooted in the theories of language and communication put forth by various linguists, most notably Dell Hymes and his concept of "communicative competence." Hymes argued that understanding language extends beyond the mastery of formal rules; it includes the ability to use language appropriately in various social situations.

2.1 Communicative Competence

Hymes introduced the term “communicative competence” to distinguish between linguistic competence (knowledge of grammar rules) and the ability to use language in real-life contexts. This concept was later expanded by Canale and Swain, who identified four components of communicative competence:

- Grammatical Competence: Knowledge of the rules of the language (e.g., syntax, morphology, and phonology).
- Sociolinguistic Competence: The ability to use language appropriately according to social context, such as understanding cultural norms and conventions.
- Discourse Competence: The ability to produce and understand coherent and cohesive speech or written text.
- Strategic Competence: The ability to use strategies to overcome communication breakdowns, such as paraphrasing or asking for clarification.

2.2 The Role of Interaction

A key feature of the communicative approach is its focus on interaction. Language is seen as a tool for social interaction, and the classroom environment should encourage meaningful communication between learners. This contrasts with traditional methods, where language learning often takes place in isolation through repetitive drills and rote memorization.

3. Core Features of the Communicative Approach

3.1 Focus on Meaning, Not Just Form

One of the defining features of the communicative approach is the emphasis on meaning rather than form. While grammatical accuracy is still important, the primary goal is communication. Students are encouraged to express their ideas, even if their language use is imperfect. This fosters fluency and confidence in speaking and writing.

3.2 Student-Centered Learning

The communicative approach is highly learner-centered. In contrast to traditional methods, where the teacher is the primary authority figure, the communicative approach encourages students to take an active role in their learning. Teachers serve as facilitators, guiding students through real-world scenarios, providing opportunities for communication, and offering feedback when necessary.

3.3 Task-Based Learning

Task-based language teaching (TBLT) is a central element of the communicative approach. In TBLT, students complete meaningful tasks that require the use of language, such as solving a problem, creating a project, or role-playing a scenario. These tasks are designed to simulate real-life situations and encourage students to use language naturally and spontaneously.

3.4 Focus on Fluency and Accuracy

While fluency and accuracy are both important, the communicative approach places a greater emphasis on fluency. This is because effective communication relies more on the ability to convey meaning rather than on perfect grammatical correctness. However, accuracy is also important, and learners are encouraged to refine their language skills as they gain more confidence.

3.5 Use of Authentic Materials

The communicative approach advocates for the use of authentic materials, such as newspapers, websites, videos, and audio recordings, rather than contrived textbook exercises. Authentic materials expose students to the natural use of language in real-world contexts and provide a more meaningful and relevant learning experience.

4. Teaching Methodologies in the Communicative Approach

4.1 Communicative Language Teaching (CLT)

Communicative Language Teaching (CLT) is a broader methodology that incorporates the principles of the communicative approach. CLT emphasizes real-life communication, interaction, and task-based learning. Teachers using CLT may organize activities such as group discussions, interviews, role-plays, debates, and collaborative problem-solving tasks to encourage communication in the target language.

4.2 The Role of the Teacher

In the communicative approach, the teacher takes on the role of a facilitator or guide, rather than the traditional “sage on the stage.” Teachers create a supportive environment in which students feel comfortable taking risks, making mistakes, and experimenting with language. They monitor student performance, provide feedback, and adjust activities to ensure that learners are challenged and engaged.

5. Advantages of the Communicative Approach

5.1 Real-World Relevance

One of the primary advantages of the communicative approach is its relevance to real-world communication. By focusing on practical, real-life tasks, students are better prepared to use language in authentic contexts, whether in academic settings, workplaces, or social interactions.

5.2 Increased Student Motivation

The communicative approach tends to increase student motivation because it emphasizes engaging, meaningful activities that students find enjoyable and relevant to their lives. Students are more likely to be motivated when they see the immediate benefits of their language learning in real-world contexts.

5.3 Enhanced Language Proficiency

Since the communicative approach promotes interaction, students develop not only their language skills but also their critical thinking and problem-solving abilities. The focus on both fluency and accuracy allows for more well-rounded language proficiency.

6. Challenges in Implementing the Communicative Approach

6.1 Time Constraints

One of the challenges teachers face when implementing the communicative approach is the time needed for task-based activities. These activities often require more time to complete than traditional drills, which can make it difficult to fit everything into a standard lesson plan.

6.2 Resistance to Change

Some educators may be resistant to adopting the communicative approach, especially if they have been trained in more traditional methods. There may also be institutional or curricular pressures that prioritize grammar instruction over communicative competence.

6.3 Assessment Issues

Assessing communicative competence can be challenging because traditional testing methods (e.g., multiple-choice exams) are not always effective at measuring language use in context. Teachers may need to develop more comprehensive assessment strategies, such as project-based assessments, peer evaluations, and self-assessment.

7. The Impact of Technology on the Communicative Approach

7.1 Online Platforms and Language Learning Apps

Technology has played a significant role in supporting the communicative approach. Language learning apps and online platforms provide learners with opportunities to practice their language skills outside the classroom, often in interactive and engaging ways. These tools can be used for listening comprehension, speaking practice, writing exercises, and more.

7.2 Virtual Exchange Programs

Virtual exchange programs, which connect students from different parts of the world through video chats and collaborative tasks, offer a unique opportunity for real-time, cross-cultural communication. These exchanges allow students to practice their language skills with native speakers, enhancing their communicative competence.

Conclusion

The communicative approach to English language teaching has fundamentally changed the way languages are taught and learned. By emphasizing communication, real-world tasks, and learner-centered activities, this approach provides a more effective and engaging way for students to develop language skills. While challenges remain in its implementation, particularly in terms of time, assessment, and teacher readiness, the benefits of communicative language teaching are evident. As technology continues to evolve, the communicative approach will likely continue to play a central role in shaping the future of language education.

References

1. Canale M., Swain M. *Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing*. Applied Linguistics, 1(1), 1-47, 1980.
2. Hymes D. *On communicative competence*. In J. B. Pride, J. Holmes (Eds.), *Sociolinguistics* (pp. 269–293). Harmondsworth: Penguin, 1972.
3. Littlewood W. *The task-based approach: Some questions and answers*. ELT Journal, 58(4), 319-326, 2004.

ПРОБЛЕМЫ ЗАИМСТВОВАННЫХ СЛОВ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ: КАК СОХРАНИТЬ ЧИСТОТУ ЯЗЫКА?

Жаксылыкова Галияш Ариновна
Туркестанская область, Сарыагашский район
Учитель русского языка и литературы общеобразовательной школы №36 имени К. Токмухамедова

Резюме

Бұл мақалада орыс тіліндегі кірме сөздер мәселесі қарастырылады. Тілдің дамуы барысында басқа тілдерден енген сөздердің рөлі талқыланады, сондай-ақ олардың орыс тілінің тазалығына әсері қарастырылады. Сонымен қатар, тілдік бірегейлікті сақтау жолдары мен тіл мәдениетін дамыту әдістері ұсынылады.

Abstract

This article explores the issue of borrowed words in the Russian language. The role of foreign words in the development of the language is discussed, as well as their impact on the purity of the Russian language. Additionally, methods for preserving linguistic identity and enhancing language culture are proposed.

Русский язык, как и любой живой язык, находится в постоянном развитии. Одним из важнейших факторов этого развития является заимствование слов из других языков. Заимствования могут обогащать лексику, но их чрезмерное использование порой вызывает обеспокоенность среди лингвистов и общества в целом. Как сохранить чистоту русского языка, не ограничивая его естественное развитие? Этот вопрос остаётся актуальным уже несколько веков.

Исторический контекст заимствований

Заимствование слов в русский язык происходило на протяжении всей его истории. Можно выделить несколько крупных этапов:

1. **Древнерусский период** (до XIV века) – заимствования из церковнославянского, греческого и скандинавских языков.
2. **Период Московского царства** (XV-XVII века) – проникновение польских и голландских слов.
3. **Петровская эпоха** (XVIII век) – массовые заимствования из французского, немецкого и голландского языков.
4. **XIX век** – доминирование французских слов в речи дворянства.
5. **Советский и постсоветский периоды** – влияние английского языка, особенно в сфере науки, техники и информационных технологий.

Влияние заимствованных слов на русский язык

Слова, пришедшие из других языков, могут выполнять различные функции:

- Обогащение лексики (например, "компьютер", "интернет").
- Замена устаревших или малоупотребимых русских слов ("менеджер" вместо "управляющий").
- Специализация терминологии ("маркетинг", "логистика"). Однако чрезмерное использование заимствований может привести к утрате уникальности языка, усложнению его восприятия и вытеснению традиционной русской лексики.

Современные тенденции

Влияние английского языка на русский, особенно в последние десятилетия, стало заметной тенденцией. Помимо уже упомянутых слов, можно выделить и такие примеры, как "стартап", "мерч", "фейк", "контент", "тимбилдинг" и многие другие. Эти англицизмы охватывают самые разные сферы: IT, моду, маркетинг, финансы и даже повседневную жизнь.

Но здесь важно отметить несколько аспектов этой тенденции:

1. **Адаптация языка**: Множество англицизмов не просто заимствуется, но и меняется под фонетические и грамматические нормы русского языка. Например, слова "лайкать" или "гуглить" получают русские окончания и спряжения.
2. **Обогащение vs. Угрозы языку**: С одной стороны, заимствования могут обогащать язык, открывая новые понятия и термины. С другой стороны, существует обеспокоенность, что обилие иностранных слов может вытеснить русские аналоги, такие как "бренд" вместо "марка" или "таргетинг" вместо "целевая реклама".
3. **Реакция общества**: Многие лингвисты и общественные деятели призывают к более осторожному использованию англицизмов. Иногда даже появляются попытки создавать русские аналоги ("гаджет" — "устройство", "менеджер" — "управляющий"), однако они не всегда приживаются.
4. **Динамика молодежного сленга**: Среди молодежи заимствования особенно популярны, причем они часто смешиваются с русскими словами, формируя гибридные фразы. Например, "чекни это" (от "check it out").

Современный русский язык находится в состоянии постоянного диалога между глобализацией и сохранением собственной идентичности. Это делает его живым, гибким и открытым к переменам. Хотите обсудить влияние в конкретной сфере, например, технологии или литературы?

Пути сохранения чистоты русского языка

Чтобы сохранить языковую идентичность, необходимо предпринимать меры:

1. **Популяризация русских аналогов** – создание и распространение альтернатив заимствованным словам (например, "электронная почта" вместо "e-mail").
2. **Грамотная языковая политика** – регулирование заимствований в официальных документах и СМИ.
3. **Образовательные программы** – усиление внимания к культуре речи в школе и вузах.
4. **Развитие словотворчества** – активное создание новых русских слов вместо заимствованных терминов.

Заключение

Заимствованные слова являются неотъемлемой частью любого языка, но важно сохранять баланс между обогащением и сохранением уникальности. Русский язык должен оставаться гибким, но при этом не терять свою самобытность. Для этого необходимо осознанное отношение к заимствованиям и активное развитие национальной лексики.

Список литературы:

1. Винокур Г.О. "О русском языке". Москва: Изд-во АН СССР, 1959.
2. Успенский Л.В. "Слово о словах". Москва: Детгиз, 1962.
3. Крысин Л.П. "Иностранные слова в русском языке". Москва: Наука, 2005.
4. Аванесов Р.И. "Русское литературное произношение и ударение". Москва: Наука, 1984.
5. Зализняк А.А. "Грамматический словарь русского языка". Москва: Русский язык, 1977.
6. Лопатин В.В. "Современный русский язык. Лексикология". Москва: Просвещение, 2010.
7. Стернин И.А. "Культура речи и современное общество". Воронеж: ВГУ, 2015.

HISTORICAL AND ETHNOGRAPHIC HERITAGE OF UZBEKALI ZHANIBEKOV

Sauanova Zhansaya[1], Talym Ayauly[2]

[1] A fourth-year student majoring in Translation Studies, South Kazakhstan Pedagogical University named after O. Zhanibekov, Shymkent.

[2] A fourth-year student majoring in Translation Studies, South Kazakhstan Pedagogical University named after O. Zhanibekov, Shymkent.

Summary

The article examines the outstanding work of Uzbekali Zhanibekov in preserving and popularizing the cultural heritage of Kazakhstan. Particular attention is paid to his contribution to the restoration of historical monuments such as the mausoleums of Khoja Ahmed Yasawi and Arystanbab, as well as the creation of ethnographic museums. His role in the revival of national traditions, the holiday of Nauryz, the restoration of historical memory and the promotion of Kazakh musical culture is examined. Despite the restrictions of the Soviet era, Zhanibekov worked tirelessly to strengthen national identity, which made him a key figure in the cultural revival of Kazakhstan.

Introduction

The development of Kazakhstan's cultural sphere is inextricably linked to the name of Uzbekali Zhanibekov. An experienced educator, a creative visionary, and a revered figure in his homeland, he dedicated his life to preserving and elevating the rich cultural heritage passed down from his ancestors. Through his work, he documented the history of the Kazakh people, transforming it into a priceless legacy for future generations.

Even while holding high-ranking positions, Zhanibekov remained deeply committed to the study and restoration of the country's historical and cultural heritage. He devoted his life to researching the history of the Kazakh people and was particularly concerned with the preservation of the Mausoleum of Khoja Ahmed Yasawi [1]. The restoration of this monumental complex and the creation of a museum were colossal tasks that required extraordinary dedication and skill. Zhanibekov's meticulous efforts to reorganize and curate the historical artifacts within the museum-reserve stand as a testament to his remarkable craftsmanship and passion for cultural preservation.

Despite the constraints of Soviet ideology, he never sought personal glory or recognition. He played a pivotal role in the rehabilitation of the Alash intellectuals, helped reinstate the celebration of Nauryz, returned the sacred Taykazan to its rightful place, and initiated the restoration of the Khoja Ahmed Yasawi Mausoleum [2]. Additionally, he contributed to the development of the national language by participating in the creation of a state program for its advancement and preservation.

Uzbekali Zhanibekov was a true patriot who refused to conform to the rigid boundaries of Soviet doctrine. For example, despite official resistance, he diligently studied Kazakh history and worked tirelessly to promote the country's customs and traditions. As a result, he was exiled from the capital to a remote region. Undeterred, he embraced his new role in the newly established Turgai region, where, as the third secretary of the regional party committee, he played a key role in transforming the area [3].

After five years, Zhanibekov was appointed head of the Central Committee's Foreign Relations Department, where he continued to serve his nation with unwavering dedication. A year later, he became Deputy Minister of Culture, continuing his lifelong mission to nurture and safeguard Kazakhstan's cultural heritage.

The purpose of this article is to study the activities of Uzbekali Zhanibekov in the restoration and popularization of cultural monuments, the revival of traditional holidays and customs, as well as to analyze his role in strengthening the historical memory and national identity of Kazakhstan.

1. Uzbekali Zhanibekov's contribution to Kazakh art

The contribution of Uzbekali Zhanibekov to Kazakh culture is immense. He is one of the nation's leaders who made an outstanding impact on Kazakh cultural heritage, and his name is still remembered and honored to this day.

Uzbekali's influence on national dance and performing arts is invaluable. He mastered folk songs that many singers neither performed nor knew. He had a deep appreciation for Kazakh folk songs and melodies, as well as the ancient musical instruments of the Kazakh people. The qonyr-dombyra and kara kobyz were sacred instruments to him. He found profound meaning in the sound and names of these ancient instruments — nuances that others often overlooked or misunderstood — and shared stories about them.

Like a jeweler, he meticulously collected and preserved everything that reflected the culture and spirit of the Kazakh people. He worked tirelessly to achieve his mission. As a result of his relentless efforts, and on his initiative, ethnographic museums began opening one after another across the cities of Kazakhstan. One of the most notable is the Ykylas Museum of Folk Musical Instruments in Almaty.

The museum operated in three main areas: a 250-seat concert hall, a workshop for making musical instruments, and exhibition halls. The musical instruments were arranged in separate groups. Some people know, while others may not, that Uzbekali brought four antique dombyras from his home to enrich the museum's collection of musical instruments.

He tirelessly searched for and acquired relics from renowned performers who had contributed to the art of music. One such artifact was the dombyra of the famous chertpe-kyui master Abiken Khasenov. The instrument was brought to the museum by the musician's wife, Shaken Khasenova, who donated it to the museum's collection free of charge [4].

The exhibits were gathered from regional and local museums across Kazakhstan. Among them were the dombyras of Muryn and Kyzyl Zhyrau, the instruments of legendary ancestors like Zhambyl, Kenen, and Manarbek, the syrnai of Nartai and Shashubai, and the narkobyz of the 16th-century shaman Zharas bi.

If we rely on oral literature and written sources, we can see that dance art — especially the ancient "Baqsy dance," on which it is based — along with folk dances and kokpar, nourished Uzbekali's spiritual life. It is known that many original forms of ancient folk dances have not survived to this day, as there were no schools specifically dedicated to teaching many national dances. However, their essence, storyline, unique style, graceful movements, and dance techniques remain in the collective memory of the people.

For example, "Torgai is a land rich in songs, music, and dances." In the Torgai region, folk dances, especially those performed while standing in one place — such as "Aida Balpym" and "Kazakh Bi" — represent the art of ancient dancers who performed for the people. This tradition was likely connected to the realities of life on the steppe, where people gathered inside yurts, and food was scarce. "However, I have only seen this in Torgai," Uzbekali noted in his book *"The Lesson of Fate"* [5].

Today, young people often prefer Western-style dances and tend to imitate them more. They have become accustomed to performing the dances of other cultures at gatherings, celebrations, and festivities, while paying little attention to their national dances. Uzbekali believed that the main reason for this was the absence of written music for folk dances.

"It is no secret that if we no longer have senior-generation figures like E. Brusilovsky, M. Tulebayev, and A. Zhubanov, then there are very few composers who have written or are writing music specifically for folk dances," Uzbekali also remarked in his kyui [6].

2. Uzbekali Zhanibekov — Guardian of Kazakhstan's Cultural Heritage

The unique culture of the Kazakh people traces its roots back to ancient times. Our traditions and customs, which endured through difficult periods, once again faced a deadlock during the Soviet era. The policy of nationalization, in some way, aimed to suppress the distinct cultures of individual peoples [7]. In this context, it would not be an exaggeration to say that an invisible struggle for national identity was taking place. In the midst of this great struggle, Uzbekali Zhanibekov emerged as a figure who defended the interests of the Kazakh people, striving to preserve the nation's spiritual wealth.

First, let us reflect on the significant contributions he made to the nation as a public figure.

When Uzbekali Zhanibekov was appointed Deputy Minister of Culture, he was entrusted with the following responsibilities:

- Searching for historical, architectural, artistic, and everyday cultural heritage elements that were on the verge of extinction for various reasons;
- Ensuring state registration and protection of cultural monuments;
- Restoring and returning cultural artifacts to their original natural environment as much as possible, while coordinating related efforts;
- Overseeing museum management and related activities [8].

After several years of work in Torgai, he was transferred to Almaty and appointed head of the newly established Department of International Relations within the Central Committee. There, he raised the issue of building the "Otyrar" hotel to accommodate foreign tourists and creating a tourist recreation area in Medeu. He proposed innovative ideas to develop international tourism and expand Kazakhstan's global connections [14].

Unfortunately, he was later reassigned to the position of Deputy Minister of Culture. However, Uzbekali found himself fully immersed in his life's work. Starting with the Mausoleum of Khoja Ahmed Yasawi in Turkestan, he initiated the restoration of cultural monuments, along with the major renovation of administrative buildings housing the Ministry of Culture [9].

In the 1970s, the preservation, protection, and restoration of ancient monuments in Kazakhstan were discussed twice at the government level and once by the Central Committee. Restoration work was carried out across ten regions.

In Almaty, restoration efforts included the Kyzyl Tan shopping center, the cathedral, the former three-class school, the officers' house, the Zhambyl mausoleum, and the literary memorial museum at the foot of Uzynagash. In South Kazakhstan, the Arystanbab mausoleum-mosque, the domes of Baba Ata, Ismail Ata, and Zhunis Auliyye were restored. In Kyzylorda, sites like the Aktas mosque and the Aitbay mosque were renovated. In Zhambyl, restorations included the domes of Babasha Khatun, Shamansur, and Karakhan, the Kali Zhunis madrasah-mosque, the bathhouse, and the Usharal mosque. Mangystau saw the restoration of the Akuyik and Senek domes, as well as the Shakpak Ata and Kapash mosques. In Zhezkazgan, historical sites such as the Dombauyl temple, and the domes of Alashakhan, Zhoshykhan, Ayakkamyr, and Bolgan Ana were restored [10].

It is clear that Uzbekali Zhanibekov's dedication played a significant role in resolving various cultural issues. Perhaps no one else demonstrated such deep love for their homeland and the land of their ancestors as Uzbekali Zhanibekov. He was the driving force behind the restoration and reopening of the Arystanbab mausoleum in Otrar and the Khoja Ahmed Yasawi mausoleum in Turkestan [11]. It was his idea to bring the sacred cauldron back from the Hermitage Museum, ensuring the return of the Taykazan — a great national treasure that had remained in Saint Petersburg for fifty years.

The fact that some provisions of the Council of Ministers' Resolution on the "Reconstruction of the Khoja Ahmed Yasawi Architectural Complex in Turkestan," adopted on December 8, 1978, were left unfulfilled due to the negligence of responsible officials deeply disturbed Uzbekali. It was he who put an end to impractical initiatives by local city leaders to build a "new city," instead advocating for the careful preservation and restoration of the "old city" [12].

Myrzatay Zholdasbekov, who headed the ideological department while Uzbekali Zhanibekov served as secretary of the Central Committee of the Communist Party of Kazakhstan from 1988 to 1990, recalled in his memoirs: "Given its importance, I would like to publish Uzeken's letter to me from 1992."

In this letter, Uzbekali delved into history to share his thoughts on restoration work, stating that there was only one way out of the deadlock. He wrote about his vision for elevating Turkestan's status, while detailing the obstacles and shortcomings that stood in the way. This letter is a powerful testament to Uzbekali Zhanibekov's deep care for national culture and history [13].

Conclusion

Uzbekali Zhanibekov was a remarkable figure whose words and actions sprang from a single source — a deep connection to his homeland, where personal happiness was inseparable from the well-being of his country. He was a man who "thought of honor, not of gain," dedicating his knowledge and talents to the pursuit of a noble ideal. His gift was an innate patriotic talent. The true measure of his heroism lies not in the number of great deeds he accomplished but in the purity of his intentions, the natural honesty of his actions, and his unwavering belief in the triumph of good over evil.

Even while breathing the stifling air of the Soviet era, when many of his ideas could not be realized, Zhanibekov faithfully fulfilled his duty to his people. He made a profound contribution to the spiritual growth of his nation and the revival of its cultural heritage, leaving a lasting legacy of dedication and love for his homeland.

References:

1. Арман СУЛЕЙМЕНОВ. (2021, September 10). *Ұлттың рухын жаңғыртқан*. "Қазақстан тарихы" порталы. https://e-history.kz/kz/news/show/32973
2. Мөлдір Дарханбаева. (2019, August 15). Ұлы адамдар өмірі: Өзбекәлі Жәнібеков. El.kz. https://el.kz/uli_adamdap_omipi__ozbekali_zhanibekov_27295/?ysclid=m7ry8y9xmo762808627
3. Egemen Qazaqstan. (2011, October 12). *Өзбекәлі Жәнібек*. @Egemenkz. https://egemen.kz/article/15623-ozbekali-zhanibek?ysclid=m7ryb6u2jx973117111
4. Байырбек Н. Қ.Жәнібекова: «Жәнібеков атындағы мұражай әлі ашылған жоқ».// Қазақ музейлері, 2006, №9.
5. Жәнібеков Ө. Тағдыр тағылымы. 1 кітап. Алматы: Рауан – 1996 – 139 б.
6. Жәнібеков Ө. Өткенге оймен қараймын. // Зерде, 1997, №12.
7. Тобаяқов Б. Көрерсіңдер, шынар-шыңға жетемін.: [өлеңдер] // Жалын. – 2013. – № 4.
8. Оңтүстік Қазақстан облысы: энциклопедия. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 2005.- 560 б.
9. М. Есенәлиев. Ұлтын ұлықтаған азамат. // Парасат, 1998, №8.
10. Шаяхметова А. Жәнібеков және сәулет өнері // Қазақ тарихы, 2011, №6 (111)
11. Назаров Н. Өзбекәлі Жәнібек және Түркістан. Кәсіби маман дайындауда халықтық педогогиканы инновациялық технологиялармен байланыстырудағы өзектілік: Ғыл. конф. мат., Түркістан, 2016ж / [ред.ал.:Құрманбай Д.К, ред.ал орынбасары Нұрланбекова Р.Б және т.б]. – Т.: Этнопед.кол, 2016. – 7 б.
12. Шаймағанбетов С. Өткеніңді тани біл..: немесе қасиетті Түркістан сарайынан түйген сырлар. // Қостанай таңы. – 2010. – 27 тамыз.
13. Жолдасбеков М. Шың мен шыңырау. Астана: Күлтегін – 2002, 328 б.
14. Бердібай Р. Қайраткер мұраты. // Түркістан: ХҚТУ, Тұран, - 2006. 174-177 б.

ҚАЗІРГІ ҚОҒАМДАҒЫ ӘСКЕРИ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕНІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ

Нуржанова А. Е. 1401-24 тобының студенті
Ғылыми жетекші: Батаев Д.А. оқытушы
Ө. Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

Военно-патриотическое воспитание – это процесс систематического и объективного содействия духовно-личностному развитию и взрослению военнослужащих в целях формирования качеств, необходимых для военной службы, повышения их способности противостоять тяготам войны. Военно-патриотическое воспитание в Вооруженных Силах Республики Казахстан направлено на воспитание у военнослужащих высоких моральных и боевых качеств, воинского морального духа.

Summary

Military-patriotic education is the process of systematically and objectively promoting the spiritual and personal development and maturation of military personnel in order to form the qualities necessary for military service and increase their ability to withstand the hardships of war. Military-patriotic education in the Armed Forces of the Republic of Kazakhstan is aimed at educating military personnel of high moral and combat qualities, military morale.

Әскери патриоттық тәрбие - жастарды ұлттық қауіпсіздікке, отансүйгіштікке және әскери міндеттерге үйрету, жауапкершілікке тәрбиелеудің маңызды құрамдас бөлігі. Қазақстан Республикасының тәуелсіздік алуы және заманауи қауіптермен күресу әскери патриоттық тәрбиенің өзектілігін арттырады.

Патриотизм – отанға, елге, халыққа деген құрмет,сүйіспеншілік және қорғау.

Әскери патриоттық тәрбиенің тиімділігін арттыру үшін әртүрлі тәрбие құралдарын қолдану қажет. Мысалыға; әскери жарыстар мен ойындар, патриоттық акциялар, мерекелік іс-шаралар, ұйымдар мен клубтар, бақ және кітаптар, физикалық және психологиялық дайындық.

1. Әскери жарыстар мен ойындар; жарыстар - физикалық дайындық пен әскери тактика дағдыларын тексеруге арналған. Ойындар - командалық рухты көтеруге, нығайтуға және әскери қызмет туралы білімдерін жетілдіруге, отан қорғауға деген сүйіспеншілігін арттыруға арналған әскери-сайыс ойындары.
2. Патриоттық акциялар; акциялар - тарихи орындарға саяхаттау, әскери музейлерге экскурсия жасау.
3. Дәрістер мен Семинарлар - әскери дәстүрлер мен ұлттық тарих және қазіргі уақыттағы әскери қызмет туралы ай сайын семинарлар мен баяндамалар,дәрістер ұйымдастыру.
4. Мерекелік іс-шаралар; Естелік шаралар - Ұлы Отан соғысы және басқа да әскери қақтығыстардан қаза тапқан батырларымызды еске алу мақсатында ашық - тәрбие сағаттарын өткізу. Мерекелер - Тәуелсіздік күні, Республика күні, Отан қорғаушылар күні және Жеңіс күні сияқты мерекелерді өткізу.
5. Ұйымдар мен клубтар; Ұйымдар - қоғам бірлестіктерінің қызметі мен әскери-спорттық ұйымдар. Клубтар - жастарға әскери дағдылар мен отанға қызмет етуді үйрететін, қызығушылықтарын арттыруға арналған патриоттық клубтар ұйымдастыру.
6. Бақ және кітаптар; Бақ - телевидения, әлеуметтік желілер арқылы әскерде болып жатқан ұрып-соғу мен өлімді әскердің жаман жақтарын емес, керісінше әскердегі тұрмыс-тіршіліктердің жақсы екенін патриоттық тәрбие болар фильмдер мен бағдарламалар көрсету. Кітаптар - жастардың патриотизмін қалыптастыруға ықпал ететін, патриоттық тақырыптағы тарихи кітаптар мен мақалалар шығару.
7. Физикалық және психологиялық дайындық; Физикалық дайындық - көшбасшылық дағдыларын жетілдіру, командалық жұмысты ұйымдастыру, сонымен қатар жастарды

көшбасшылыққа, жауапкершілікке баулыту. Психологиялық дайындық - әскери қызметке деген психолгиялық дайындығын және жастардың отанға қорғауға деген қызығушылығын арттыру мақсатында тренингтер өткізу.

Дәстүрлер мен тарих әскери патриоттық тәрбиеде дәстүрлер мен тарихи оқиғалардың рөлі зор.

Әскери патриоттық тәрбиенің мақсаты;

1. Жастарды тәрбиелеу - бұл қоғамның болашағына бағытталған оның әлеуметтік және моральдық құндылықтарын қалыптастырудағы маңызды процесс. Әсірісе, қазіргі уақытта жастарды әлеуметтік жауапкершілікке жәнеде патриоттыққа тәрбиелеу өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Ал жастарды тәрбиелеудің мақсаттарына келетін болсақ - жастарды адамгершілік,жауапкершілік,әділеттілік сияқты жалпы адами құндылықтарға үйрету; жастарды қоғамдық өмірге белсенді араласуға ынталандыру және қоғам алдындағы өз міндеттерін түсінуге көмектесу; ұлттық мәдениет пен дәстүрлердің құндылығын түсіндіру сонымен қатар өз халқына,еліне деген мақтаныш сезімін қалыптастыру.
2. Ұлттық қауіпсіздік - мемлекетте болып жатқан ішкі және сыртқы қауіп - қатерден қорғауға, әлеуметтік және экономикалық тұрақтылығын қамтамасыз етумен егемендігін сақтауға бағытталған қызметтер жиынтығы. Ұлттық қауіпсіздіктің түрлері - саяси; экономикалық; қоғамдық; экологиялық; әскери:

Саяси қауіпсіздік - мемлекет ішіндегі ішкі және сыртқы тәуелсіздігін қамтамасыз ету.

Экономикалық қаіпсіздік - елдің экономикалық тұрақтылығын тиімді пайдалану.

Қоғамдық қауіпсіздік - қоғамдағы тәртіп пен заңдылықты сақтау.

Экологиялық қауіпсіздік - экологиялық апаттардың алдын алу және табиғат ресурстарын сақтау.

Әскери қауіпсіздік - Қарулы Күштердің кез-келген сәтте елді ішкі және сыртқы қауіп - қатерден қорғауға дайын болуы.

Қазіргі даму жағдайы; 1. Жаһандану және патриотизм - патриотизмді заманауи ақпараттық технологиялармен қалыптастыру, жаңарту. Жаһандану әсері - мәдени ықпалдардар туралы айтатын болсақ әртүрлі елдерден келген өмір салтымен мәдениеттің кеңінен таралуы.Менің ойымша әлемдік музыка, кино,өмір сүру салтары жастардың психологиясына ықпал етіп, ұлттық дәстүрлер мен мәдениетті ұмыту қауіпін туғызады. Патриотизмнің маңызы - жаһандану әсеріне қарамастан мемлекеттегі тұрақтылық пен ұлттық бірлікті сақтауды қамтамасыз етеді. Жаһандану жағдайында патриотизмді қалыптастыру жолдары - мәдени іс-шаралар, ақпараттық кеңістік, білім беру жүйесі.

3. Әскери білім беру жүйесі - отансүйгіштік пен жауапкершілікті қалыптастыру үшін ұйымдастырылған кешенді білім беру жолы. Әскери білім беру жүйесіндегі ең басты мақсат - кәсіби, жоғары деңгейде теориялық және практикалық тұрғыда білім беру.

Жоғары оқу орындарындағы әскери патриоттық тәрбиенің жағдайына тоқталатын болсақ мемлекеттің қауіпсіздігі мен тәуелсіздігін қорғауға дайындау және ұлттық құндылықтарды құрметтеуге үйрету, сонымен қатар кез-келген іске жауапкершілікпен қарауға тәрбиелеу. Негізгі бір бағыттарға бөлер болсақ, Оқу бағдарламалары арқылы тәрбиеберу, әскери спорттық жарыстар мен шаралар ұйымдастыру,ал жетілдіру жолдарына келсек; қоғамдық шаралар мен семинарлар ұйымдастыру, заманауи технолологиялар мен жаңартылған бағдарлама әдістерін енгізу.

Әскер мен жастар арасындағы байланысқа тоқталсақ - бұл байланыс жастарды ел қорғауға физикалық және моральдық тұрғыда дайындықты арттыру, ұлттық қауіасіздікті нығайту бағытталған. Бұл байланыстағы қиындықтар - ақпараттық қолжетімділіктің жетіспеушілігі жәнеде жастар арасындағы әскерге бару қызығушылғының күрт төмендеуі.

Өз ойымды қорытындылайтын болсам; қазіргі қоғамдағы әскери патриоттық тәрбие - елдің тұрақты дамуын сақтаудың жәнеде ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің маңызды бір бөлігі. Жоғары оқу орындарында әскери патриоттық тәрбиені тиімді ұйымдастыру жастардың Отанға деген азаматтық жауакершілікке,ел мүддесін қорғауға дайын болуға бағыттайды. Сонымен қатар, бұл бағытта жаңа заманауи әдістер мен технологияларды қолдану және практикалық шараларды арттыру қажет.

Әскери патриоттық тәрбиенің дамуы жастар арасындағы отансүйгіштік рухын оятумен және елдің қауіпсіздігін қамтамасыз етуге белсенді қатысуға әсер етеді. Сондықтанда мемлекеттік құрылымдар мен жоғары оқу орындары осы бағыттағы жұмыстарды жүйелі түрде жүргізу үшін күш біріктіріп іс - әрекет жасауы тиіс.

Жастарды әскери - патриоттық тәрбиелеудің ең тиімді жолдарын іс жүзінде жүзеге асыру үшін мынандай нұсқаларды ұсынамын;

1. қатар қолдау білдіру.
2. Әскери кафедраларды заманауи құралдармен сапалы кадрлармен қамтамасыз ету.
3. Цифрлық технологилар мен жаңартылған бағдарлама бойынша әдістемелерді енгізу.

Жалпы алғанда, әскери патриоттық тәрбиені заманауи білім беру мен қоғамның маңызды құндылықтардың бірі ретінде қарастыру - Қазақстанның тәуелсіздігін сақтауға, келешек ұрпақтың ұлттық сана-сезімін қалыптастыруға, ұлттың бірлігін нығайтуға үлкен септігін тигізеді.

Әдебиеттер

1. Әскери патриоттық тәрбие негіздері оқу құралы, 2016. Демеуов А.К.
2. Қазіргі жастарды әскери – патриоттық рухты тәрбиелеу мәселелері, 2020. Есімхан Ж.Б.
3. Қазақстандағы патриоттық тәрбиенің ерекшеліктері, 2021. Қалмырзаев С.М.
4. Әскери патриоттық тәрбие жүйесінің қалыптасуы және оның заманауи тәсілдері, 2020. Тұрсынова Г.С.

ӘОЖ 373.5

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ХАНДЫҚ БИЛІКТІҢ ЖОЙЫЛУЫН ОҚЫТУДАҒЫ «LESSON STUDY» ӘДІСІ

Мадияр Жамал Жайнарқызы
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, 7М01601-«Тарих педагогін даярлау» ББББ 1 курс сагистранты, Шымкент қ., Қазақстан
Ғылыми жетекшісі: **Найманбаев Бекмурат Рахимбердиевич**
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, «Әлем тарихы және дінтану» кафедрасының профессоры

Түйін:

Бұл мақалада Lesson Study әдісін Қазақстан тарихы пәнінде, әсіресе хандық биліктің жойылуын оқытуда қолданудың ерекшеліктері қарастырылады. Lesson Study мұғалімдердің кәсіби дамуын жетілдіру мен оқыту сапасын жақсартуға бағытталған әдіс ретінде сипатталады. Зерттеу барысында Lesson Study әдісінің негізгі қағидаттары, оның Қазақстан мектептерінде қолдану тәжірибесі, сондай-ақ оқушылардың тарихи ойлауын дамытудағы рөлі талданады. Сонымен қатар, оқыту кезеңдері, сабақ жоспарын құру ерекшеліктері, әдістің артықшылықтары мен қиындықтары

қарастырылады. Lesson Study әдісін қолдану тарихи деректерді талдауды тереңдетуге, оқушылардың белсенділігін арттыруға және тарихи процестерді жан-жақты түсінуге ықпал ететіндігі көрсетіледі.

Резюме:

В данной статье рассматриваются особенности применения метода Lesson Study в дисциплине "История Казахстана", особенно в преподавании отмена вида правлении ханства. Lesson Study описывается как метод, направленный на улучшение профессионального развития учителей и улучшение качества преподавания. В ходе исследования анализируются основные принципы метода Lesson Study, опыт его применения в школах Казахстана, а также роль в развитии исторического мышления учащихся. Кроме того, будут рассмотрены этапы обучения, особенности составления плана урока, преимущества и трудности метода. Показано, что применение метода Lesson Study способствует углублению анализа исторических данных, повышению вовлеченности учащихся и всестороннему пониманию исторических процессов.

Summary:

This article examines the specifics of the use of the Lesson Study method in the discipline "History of Kazakhstan", especially in teaching the history of the Khanate. Lesson Study is described as a method aimed at improving the professional development of teachers and improving the quality of teaching. The study analyzes the basic principles of the Lesson Study method, the experience of its application in schools in Kazakhstan, as well as its role in the development of historical thinking of students. In addition, the stages of learning, the specifics of drawing up a lesson plan, the advantages and difficulties of the method will be considered. It is shown that the use of the Lesson Study method helps to deepen the analysis of historical data, increase student engagement and a comprehensive understanding of historical processes.

Қазақстан тарихындағы маңызды бетбұрыстардың бірі – хандық биліктің жойылуы. Бұл оқиға елдің саяси, экономикалық және мәдени дамуына айтарлықтай әсер етіп, қазақ қоғамының дәстүрлі басқару жүйесін түбегейлі өзгертті. Хандық биліктің жойылуы Ресей империясының отарлау саясатының күшеюіне әкеліп, қазақ халқының саяси тәуелсіздігінен айырылуына себеп болды. Бүгінде бұл тақырыпты мектеп бағдарламасында оқыту ерекше маңызға ие, өйткені ол оқушыларға қазақ мемлекеттілігінің эволюциясын түсінуге және тарихи сананы қалыптастыруға көмектеседі. Тарихты оқытудың дәстүрлі әдістерімен қатар, инновациялық педагогикалық тәсілдерді енгізу қажеттілігі туындап отыр. Солардың бірі – «Lesson Study» әдісі, ол мұғалімдер мен оқушылардың бірлескен зерттеу жұмысына негізделген және білім беру сапасын жақсартуға бағытталған.

Зерттеудің негізгі мақсаты – Қазақстандағы хандық биліктің жойылуын оқыту барысында «Lesson Study» әдісінің тиімділігін талдау және оны мектеп бағдарламасына енгізудің мүмкіндіктерін анықтау. Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылды: Қазақстандағы хандық биліктің жойылу себептері мен салдарын талдау, «Lesson Study» әдісінің негізгі теориялық негіздерін қарастыру, бұл әдісті тарихи білім беруде қолданудың ерекшеліктерін анықтау, Қазақстандық мектептердегі тәжірибені зерттеу және оны халықаралық практикалармен салыстыру, тарихты оқытудың сапасын арттыру мақсатында «Lesson Study» әдісін қолданудың артықшылықтары мен шектеулерін анықтау.

«Lesson Study» әдісі алғаш рет Жапонияда пайда болып, кейіннен Ұлыбритания, АҚШ және басқа елдерде кеңінен қолданылды. Бұл әдіс мұғалімдердің бірлесіп сабақ әзірлеуіне, оны өткізу барысында бақылау жүргізіп, нәтижелерін талдауына негізделген. Негізгі артықшылығы – білім беру сапасын арттыру және мұғалімдердің кәсіби дамуын қолдау. Lesson Study әдісі сабақтың құрылымын жақсартуға, оқушылардың белсенділігін арттыруға және олардың тарихи ойлау қабілетін дамытуға мүмкіндік береді.

Қазақстандағы хандық биліктің жойылуы елдің саяси жүйесінде түбегейлі өзгерістерге алып келді. Бұл үдеріс 1822 жылы қабылданған «Сібір қазақтары туралы Жарғыдан» басталып, 1847 жылы Кенесары Қасымұлының өлімімен аяқталды. Хандық институттың жойылуы қазақ халқының саяси тәуелсіздігін жоғалтуына, дәстүрлі басқару жүйесінің күйреуіне және Ресей империясының отарлық әкімшілік жүйесінің толық орнауына әкелді. Бұл тарихи кезеңді оқытуда тиімді әдістерді пайдалану қажет, ал «Lesson Study» әдісі тарих сабақтарының мазмұнын тереңдетуге көмектесе алады [1].

Қазақ хандығы XV ғасырда құрылғаннан бастап үш ғасырдан астам уақыт бойы қазақ жерінде мемлекеттік биліктің негізгі формасы болып келді. Хандық билік көшпелі өркениеттің ерекшеліктеріне бейімделген басқару жүйесі ретінде халықтың ұлттық бірлігін сақтауға және сыртқы жаулардан қорғануға мүмкіндік берді. XVIII-XIX ғасырларда Ресей империясының қазақ даласына жүргізген отарлық саясаты хандық биліктің әлсіреуіне алып келді. Бұл кезеңде қазақ қоғамында әлеуметтік, экономикалық және саяси өзгерістер орын алды. Ресей империясы қазақ жерлерін толық бақылауға алу үшін хандық билікті әлсіретіп, орталықсыздандыру саясатын жүргізді. 1822 жылы қабылданған «Сібір қазақтары туралы Жарғы» Орта жүздегі хандық билікті жойды, ал 1824 жылы Кіші жүзде хандық институт таратылды. 1847 жылы Кенесары Қасымұлының қаза табуымен қазақ хандығы толық жойылды. Бұл өзгерістер қазақ қоғамында отарлық әкімшілік жүйенің орнауына, дәстүрлі биліктің әлсіреуіне және халықтың саяси құрылымының түбегейлі өзгеруіне алып келді.

Қазіргі таңда тарих пәнін оқытуда бірнеше заманауи әдістер қолданылады: интерактивті оқыту – оқушылардың белсенді қатысуын қамтамасыз ету; сыни ойлауды дамыту әдістері – тарихи оқиғаларды талдау, себеп-салдарлық байланыстарды анықтау; тарихи реконструкция – оқушылардың тарихи тұлғалар рөлін ойнап, оқиғаларды терең түсінуі; «Lesson Study» әдісі – оқытудың сапасын жетілдіру және мұғалімдердің кәсіби дамуына мүмкіндік беру [2].

«Lesson Study» әдісі алғаш рет Жапонияда пайда болып, кейіннен Ұлыбритания, АҚШ және басқа елдерде кеңінен қолданылды. Бұл әдістің негізгі қағидаттары: мұғалімдердің бірлесіп жоспарлауы және сабақты талдауы, оқыту үдерісін жетілдіруге бағытталған зерттеу жүргізу, оқушылардың білім сапасын жақсартуға негізделген жүйелі талдау. Lesson Study әдісінің басты артықшылығы – мұғалімдер арасында үздіксіз кәсіби даму ортасын қалыптастыру. Сонымен қатар, бұл әдіс сабақтың құрылымын жақсартуға, оқушылардың оқу материалын терең меңгеруіне және олардың сыни ойлау дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Дегенмен, оның кейбір шектеулері де бар: Lesson Study әдісі көп уақыт пен ресурсты талап етеді, мұғалімдер арасында тығыз ынтымақтастық орнатуды қажет етеді және зерттеу нәтижелерін объективті бағалау қиынға соғуы мүмкін.

Халықаралық тәжірибеде «Lesson Study» әдісі мұғалімдердің кәсіби біліктілігін арттыру және оқыту сапасын жақсарту құралы ретінде кеңінен қолданылады. Ұлыбританияда бұл әдіс мектеп мұғалімдерінің тәжірибесін жетілдіруге бағытталған зерттеулерде белсенді қолданылады. АҚШ-та Lesson Study студенттердің оқу жетістіктерін арттыруда тиімді құрал ретінде қарастырылады. Қазақстанда бұл әдісті ендіру тәжірибесі жаңа бағыт ретінде қалыптасып келеді. Тарихты оқыту барысында Lesson Study әдісін қолдану қазақ халқының тарихи санасын дамытуға және оқушылардың өз елінің өткеніне деген қызығушылығын арттыруға мүмкіндік береді [3]. Сондықтан бұл әдістің Қазақстандық білім беру жүйесінде кеңінен таралуы маңызды және өзекті болып табылады.

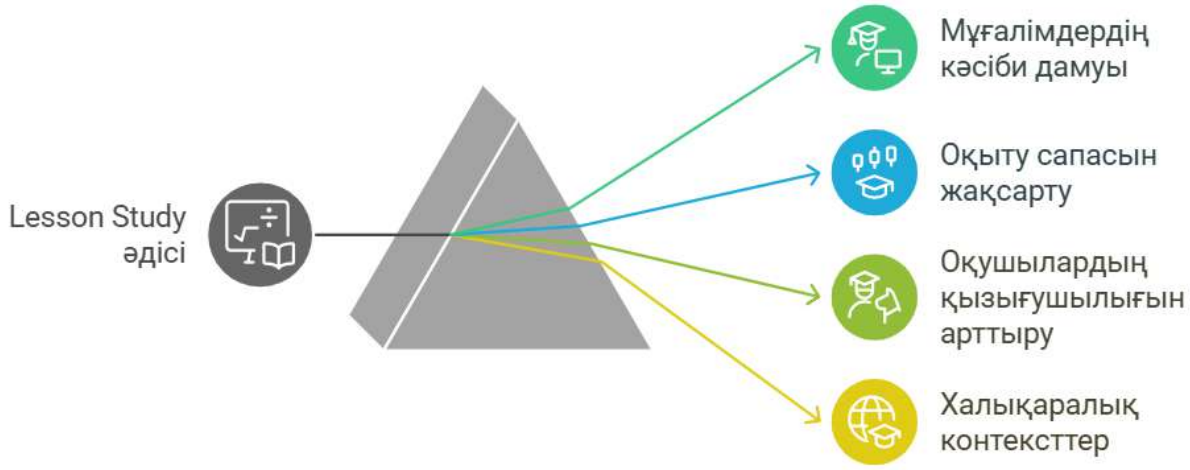

Сурет 1-Lesson Study әдісінің көп қырлы әсері

Lesson Study әдісі – мұғалімдердің кәсіби дамуын жетілдіру мен оқыту сапасын арттыру мақсатында қолданылатын инновациялық педагогикалық тәсіл. Бұл әдістің негізгі қағидаттарына бірлескен жоспарлау, сабақ өткізу және рефлексия жасау жатады. Lesson Study мұғалімдердің топтасып жұмыс істеуін, оқушылардың оқу процесін жақсартуға бағытталған үздіксіз зерттеуді және сабақты жақсарту үшін алынған нәтижелерді қолдануды көздейді. Қазақстан мектептерінде Lesson Study әдісі біртіндеп енгізіліп, оның тиімділігі тәжірибелік зерттеулер арқылы дәлелденуде. Бүгінгі таңда бұл әдіс әсіресе тарих пәнін оқытуда маңызды рөл атқарады, өйткені ол оқушылардың белсенділігін арттыруға, тарихи ойлау дағдыларын дамытуға және оларды деректермен жұмыс істеуге үйретуге көмектеседі [4].

Lesson Study әдісін тарихи тақырыптарды оқытуда қолдану бірқатар ерекшеліктерге ие. Біріншіден, бұл әдіс тарихи дереккөздерді талдауға, тарихи оқиғалардың себеп-салдарлық байланыстарын зерттеуге және оқушылардың тарихи ойлау қабілетін дамытуға бағытталған. Екіншіден, оқушылар тек ақпарат алушы ғана емес, зерттеуші ретінде де рөл атқарады. Сабақ барысында олар тарихи оқиғаларды талдап, олардың маңыздылығын бағалайды. Үшіншіден, сабақтан кейін мұғалімдер бірлескен талдау жүргізіп, оқушылардың жетістіктері мен қиындықтарын анықтап, келесі сабақтарды жақсарту стратегияларын әзірлейді. Бұл тәсіл оқушылардың белсенділігін арттыруға, олардың өз пікірін дәлелдеуге және тарихи процестерді тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

Қазақстан тарихы пәнінің мектеп бағдарламасындағы маңызды тақырыптарының бірі – хандық биліктің жойылуы. Бұл тақырып оқушыларға қазақ халқының саяси дамуы, отаршылдық саясаттың салдары және тәуелсіздік үшін күрес тарихын тереңірек түсінуге көмектеседі. Lesson Study әдісін қолдану арқылы бұл тақырыпты оқыту бірнеше кезеңнен тұрады: мұғалімдер сабақты бірлесіп жоспарлайды, сабақ өткізіледі және алынған нәтижелер талданады. Сабақ барысында оқушылар тарихи құжаттармен, карталармен және статистикалық мәліметтермен жұмыс істейді, тарихи оқиғаларды модельдейді және пікірталастар ұйымдастырады.

Сабақ жоспары келесідей құрылымдалуы мүмкін: ең алдымен, мұғалімдер оқушылардың тақырып бойынша бастапқы білім деңгейін анықтап, сабақтың негізгі мақсаттарын белгілейді. Сабақ барысында оқушылар тарихи дереккөздерді талдау арқылы хандық биліктің жойылу себептерін, оның салдарын және қазақ қоғамына тигізген әсерін зерттейді. Сабақ соңында

рефлексия өткізіліп, оқушылар өз түсініктерін ортаға салып, пікір алмасады. Мұғалімдер сабақ нәтижелерін талдап, келесі қадамдарды айқындайды.

Lesson Study әдісін қолданудың бірнеше артықшылықтары бар: біріншіден, бұл әдіс мұғалімдердің кәсіби дамуын қолдайды, себебі олар өз сабақтарын жүйелі түрде зерттеп, жақсартып отырады. Екіншіден, оқушылардың тарихи ойлау дағдыларын дамытады және олардың белсенділігін арттырады. Дегенмен, бұл әдістің белгілі бір қиындықтары да бар: ол көп уақытты қажет етеді, мұғалімдердің тығыз ынтымақтастығын талап етеді және зерттеу нәтижелерін бағалауды қиындатады.

Lesson Study әдісінің тиімділігі бірнеше фактор бойынша бағаланады. Біріншіден, тақырыпты меңгерудегі оқушылардың жетістіктері анықталады. Зерттеулер көрсеткендей, бұл әдісті қолдану арқылы оқушылардың тарихи дереккөздерді талдау дағдылары жақсарып, олардың тақырыпты терең түсіну деңгейі артады. Екіншіден, мұғалімдердің кәсіби дамуына тигізген әсері бағаланады. Lesson Study мұғалімдерге сабақ өткізу әдістерін жетілдіруге, оқыту тәсілдерін талдауға және үздік тәжірибелерді бөлісуге мүмкіндік береді.

Үшіншіден, дәстүрлі оқыту әдістері мен Lesson Study әдісін салыстыру арқылы оның артықшылықтары анықталады. Дәстүрлі әдістер көбінесе мұғалімнің түсіндіруіне және оқушылардың ақпаратты есте сақтауына негізделсе, Lesson Study оқушылардың белсенді зерттеу жүргізуіне, тарихи ойлауын дамытуға және сабаққа деген қызығушылығын арттыруға бағытталған. Төртіншіден, бұл әдістің жалпы білім сапасына тигізетін ықпалы қарастырылады. Lesson Study әдісін жүйелі түрде қолдану мектеп оқушыларының тарих пәнінен білім деңгейін арттыруға және олардың тарихи процестерді түсіну қабілетін жақсартуға мүмкіндік береді.

Lesson Study әдісі Қазақстандағы тарихты оқытуда перспективалық бағыттардың бірі болып табылады. Бұл әдісті қолдану мұғалімдердің кәсіби дамуына ықпал етеді, оқыту сапасын жақсартады және оқушылардың тарихи ойлау қабілеттерін дамытады. Зерттеу барысында Lesson Study әдісінің бірқатар артықшылықтары анықталды: ол мұғалімдердің бірлесіп жұмыс істеуіне, сабақтарды терең талдауға және оқыту әдістерін жетілдіруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл әдіс оқушылардың тарихи дереккөздермен жұмыс істеу қабілеттерін жақсартады, олардың өз пікірлерін дәлелдеуге үйретеді және оқу процесіне деген қызығушылығын арттырады.

Lesson Study әдісінің болашағы үлкен, өйткені оны қолдану арқылы білім беру сапасын жақсартуға және оқыту үдерісін тиімді етуге болады. Қазақстандық мектептерде бұл әдісті кеңінен енгізу тарих пәнін оқытуда жаңа мүмкіндіктер ашады. Алайда, оны тиімді пайдалану үшін мұғалімдер арасында ынтымақтастықты арттыру, әдісті енгізуге қажетті уақыт пен ресурстарды қамтамасыз ету және оның нәтижелерін объективті бағалау жүйесін құру қажет. Болашақта Lesson Study әдісін одан әрі жетілдіру және оны басқа пәндерді оқытуда қолдану мүмкіндіктерін зерттеу маңызды.

Әдебиеттер

1. Рахым А., Абдрахманов Б. Тарих сабағында «lesson study» әдісін қолдану //Научно-педагогический журнал «Білім-Образование» Национальной академии образования имени И. Алтынсарина. – 2023. – Т. 104. – №. 1.

2. Бельченко Н. В., Горбунова О. А. Реализация подхода Lesson Study для повышения мотивации обучения //Инновации в образовании (Казахстан). – 2021. – №. 4. – С. 4-6.

3. Ussenbek L. Teaching english to non-native students by lesson study method //Педагогика и Методы Обучения. – 2021. – №. 3 (56) 2021. – С. 44-48.

4. Жубандыкова А. М. и др. Студенттердің зерттеушілік іс-әрекеттіндегі lesson study: тиімділігі мен қолдану мүмкіндігі //Известия. Серия: Педагогические науки. – 2024. – Т. 75. – №. 4.

ӘӨЖ

ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВТІҢ ҒЫЛЫМИ МҰРАСЫ: ҚАЗАҚ МӘДЕНИЕТІ МЕН ТАРИХЫНЫҢ ДАМУЫНА ҚОСҚАН ҮЛЕСІ

Манзу Бексұлтан Қалдыбекұлы
«Парасат» колледжі, тарих ғылымдарының магистрі, Шымкент қаласы,
manzu.beka1@mail.ru
Ғылыми жетекшісі: **Б.Р.Найманбаев.** Өзбекәлі Жәнібеков атындағы ОҚПУ, «Әлем тарихы және дінтану» кафедрасының профессоры

Резюме:

Өзбекәлі Жәнібеков — выдающийся исследователь казахской культуры, истории и этнографии, общественный деятель и педагог. Его научные труды направлены на укрепление национального единства казахского народа, сохранение и развитие традиций. Исследования Жәнібекова включают работу с историческими документами и архивными источниками, глубокое изучение народных обычаев и искусства. Кроме того, он оказал значительное влияние на реформы в области образования и воспитание национального самосознания у молодежи. Его международная деятельность по популяризации казахской культуры и истории также заслуживает особого внимания. Наследие Жәнібекова продолжает оказывать влияние на современное поколение, побуждая сохранять национальные ценности и развивать культурное наследие.

Abstract:

Ozbekali Zhanibekov is a prominent researcher of Kazakh culture, history, and ethnography, as well as a public figure and educator. His scientific work is aimed at strengthening the national unity of the Kazakh people, preserving and developing their traditions. Zhanibekov's research encompasses historical documents and archival sources, as well as in-depth studies of folk customs and arts. Furthermore, he made significant contributions to educational reforms and the cultivation of national consciousness among the youth. His international efforts to promote Kazakh culture and history are also noteworthy. Zhanibekov's legacy continues to influence the younger generation, encouraging the preservation of national values and the development of our cultural heritage.

Өзбекәлі Жәнібеков — қазақ халқының мәдениеті мен тарихын зерттеуге зор үлес қосқан ғалым, ұстаз және қоғам қайраткері. Оның ғылыми мұрасы қазақ халқының тарихы, әдебиеті мен мәдениетінің терең қабаттарына үңілуге бағытталған құнды еңбектерді құрайды. Жәнібековтің зерттеулері қазақ халқының ұлттық санасын қалыптастыруға, мәдени және тарихи мұрасын сақтауға және жаңғыртуға бағытталған. Бұл мақалада біз Өзбекәлі Жәнібековтің ғылыми мұрасының терең маңызын, оның қазақ мәдениеті мен тарихына қосқан үлесін қарастырамыз.

Мақсаты мен өзектілігі: Мақалада Өзбекәлі Жәнібековтің ғылыми еңбектері мен зерттеулерінің маңызы талданады. Оның еңбектерінің қазақ мәдениетінің, әдебиеті мен тілінің дамуындағы орны айқындалып, қазіргі таңда олардың өзектілігі мен маңызы туралы сөз қозғалады. Жәнібековтің ғылыми мұрасы, әсіресе, қазақ тілінің, әдебиетінің және тарихының дамуына бағытталған зерттеулері арқылы ұлттың мәдени кодын жаңғыртуға ықпал етеді [1]. Мақалада оның еңбектерін терең зерттеп, осы мұраның бүгінгі ұрпақ үшін қажеттілігі талқыланады.

Сонымен қатар, Жәнібековтің шығармашылығы қазақ халқының дәстүрлі мәдениетінің элементтерін қазіргі ғылыммен, мәдениетпен, өнермен ұштастыруда елеулі рөл атқарды. Оның ұлттық тарихты зерттеу мен этнографиялық зерттеулеріндегі жаңа әдіс-тәсілдері ұлттық мұраның сақталуына әсер етті. Бұл мақаланың өзектілігі сол, ол Жәнібековтің қазақ

мәдениетіне қосқан үлесін зерттеп қана қоймай, бүгінгі қоғамда оның мұрасына деген қызығушылықты арттыруға мүмкіндік береді.

Зерттеген ғалымдар мен олардың пікірлері

Өзбекәлі Жәнібековтің ғылыми мұрасы туралы көптеген ғалымдар пікір білдірген. ҚазҰУ профессоры, филология ғылымдарының докторы Мұқанов С. өз еңбегінде Жәнібековтің қазақ әдебиеті мен тілінің дамуына қосқан үлесін ерекше атап өтеді. Мұқанов Жәнібековтің қазақ әдебиетіне арналған зерттеулерінің сапасын жоғары бағалап, оның еңбектерін ұлттық әдебиеттің басты зерттеушілерінің бірі ретінде атаған [2].

Ысқақов М., тарихшы ғалым, Өзбекәлі Жәнібековтің қазақ тарихын зерттеуге қосқан үлесін «Ұлттық руханият және оның даму жолдары» атты еңбегінде жан-жақты қарастырады. Ысқақовтың пікірінше, Жәнібековтің зерттеулері қазақ тарихын терең түсінуге ықпал етіп, ұлттық тарихи сананың қалыптасуына зор әсер еткен. Оның тарихи мұраларды сақтау және жаңғыртудағы рөлі жоғары бағаланады [3].

Әбдіразақов А., тарихшы ғалым, Жәнібековтің еңбектеріндегі қазақ халқының ұлттық мұрасы мен тарихи тұлғаларына арналған зерттеулерін ерекше атап өтеді. Әбдіразақов «Қазақ тарихының өзекті мәселелері» еңбегінде Жәнібековтің қазақ тарихы мен мәдениетін зерттеудегі әдістемелік тұрғыдан жаңа көзқарастарын көрсетеді. Ол Жәнібековтің зерттеулерінің қазақ тарихының тереңіне үңіліп, ұлттың тарихи жадын жаңғыртуға бағытталғанын ерекше атап өтеді [4].

Өзбекәлі Жәнібеков — қазақ мәдениеті мен тарихын зерттеуде жан-жақты ізденістер жасаған ғалым. Оның ғылыми еңбектері бірнеше бағытта өрбіген. Атап айтқанда, ол қазақ әдебиетінің тарихын, қазақ тілінің даму үрдістерін, сондай-ақ, қазақ халқының мәдени мұрасын зерттеді. Жәнібековтің еңбектері ұлттық мәдениет пен тілдің ұрпақтан ұрпаққа өтуін қамтамасыз етуге бағытталған, ал оның ғылыми көзқарастары қазақ тарихын жаңаша тұрғыда зерделеуге жол ашты.

Жәнібековтің қазақ әдебиеті мен мәдениетін зерттеудегі орны ерекше. Ол қазақ әдебиетінің тарихын жүйелі түрде зерттеп, оның қалыптасуы мен дамуына үлкен үлес қосқан. Мысалы, оның «Қазақ әдебиеті тарихы» еңбегінде қазақ әдебиетінің барлық кезеңдерін кеңінен талдай отырып, әр дәуірдің ерекшеліктері мен тарихи контекстін сипаттады. Бұл еңбек қазақ әдебиетінің даму жолдарын тереңінен түсінуге мүмкіндік береді. Жәнібековтің қазақ әдебиетіне қатысты зерттеулері оның тарихты зерттеудегі ерекше тәсілін көрсетеді. Ол әдебиет арқылы ұлттық сана-сезімнің қалыптасуын, мәдени мұраның сақталуын түсінуге мүмкіндік берген.

Жәнібековтің еңбектерінде қазақ тілінің сақталуы мен дамуы да кеңінен қарастырылған. Ол тілдің қоғамдық рөлін, оның ұлттық бірегейлікті қалыптастырудағы маңызын жан-жақты зерттеген. Оның «Қазақ тілінің тарихы» атты зерттеу еңбегінде қазақ тілінің даму кезеңдері мен қазақ халқының тарихи-мәдени дамуына әсер еткен факторлар қарастырылады. Сонымен қатар, Жәнібеков қазақ тілін дамытудың ұлттық бірегейлік үшін маңыздылығын атап өтіп, оны сақтау мен дамытуға қатысты практикалық ұсыныстар жасаған [5].

Өзбекәлі Жәнібековтің ғылыми мұрасы тек әдебиет пен тілмен ғана шектелмейді. Ол қазақ тарихын терең зерттеп, тарихи тұлғалар мен оқиғалардың ұлттық тарихтағы орнын айқындаған. Жәнібеков өзінің зерттеулерінде қазақ халқының ертедегі тарихын жаңаша әдістермен қарастырып, тарихи деректерді қайта бағалауға мүмкіндік берді. Оның еңбектерінде қазақ тарихындағы ұлы тұлғалар мен тарихи кезеңдер жүйелі түрде сарапталған. Мысалы, Жәнібековтің Абай Құнанбаев пен Шоқан Уәлиханов туралы зерттеулері олардың шығармашылығын ұлттық рухтың дамуы тұрғысынан бағалауға бағытталған. Әсіресе, Жәнібековтің Абай мен Шоқанды тек қана әдеби және ғылыми тұлғалар ретінде емес, сонымен қатар ұлттық руханияттың қайнар көзі ретінде бағалауы оның терең көзқарастарын көрсетеді [6].

Жәнібековтің еңбектері қазақ мәдениетін, тарихын және әдебиетін терең зерттеуге жол ашып, ұлттық сананы қалыптастыруға ықпал етті. Оның зерттеулері қазақ халқының өткеніне ғана емес, болашағына да бағытталған еді. Мысалы, Жәнібеков ұлттың тарихи санасын жаңғырту үшін ұлттық тарих пен әдебиетке жаңа көзқараспен қарау керектігін атап көрсеткен [7]. Сонымен қатар, ол ұлттық сананы қалыптастыруға бағытталған жұмыстарды барлық қоғамдық деңгейде ұйымдастыру қажеттігін ұсынған. Жәнібековтің осындай идеялары бүгінгі күні де өзектілігін жоғалтқан жоқ.

Өзбекәлі Жәнібековтің ғылыми мұрасының тағы бір маңызды бағыты — археология мен этнография саласындағы зерттеулері. Ол қазақ халқының тарихын зерттеуде археологиялық деректерді пайдаланудың маңыздылығын жоғары бағалаған және өз жұмысында тарихи ескерткіштер мен археологиялық қазбаларға негізделген зерттеулер жүргізген. Жәнібеков археологияның қазақ мәдениеті мен тарихын зерттеудегі рөлін түсініп, археологиялық қазбалардың тарихи кезеңдерді және халықтың мәдени дамуын анықтауда қаншалықты маңызды екенін көрсетті.

Өзбекәлі Жәнібеков қоғамдық ой мен ұлттық идеологияны қалыптастыруда үлкен рөл атқарды. Оның тарихи және этнографиялық зерттеулері қазақтың мәдениетінің негізін, ұлттық сана-сезімін айқындауға бағытталған еді. Жәнібековтің ұлттық идеялары қоғамдағы жаңа рухани құндылықтарды қалыптастыру үшін маңызды ықпал жасады. Ол өз еңбектерінде ұлттық мәдениетті қорғау мен сақтау, шетелдердегі қазақ диаспорасымен байланыс орнату мәселелеріне көп көңіл бөлді. Оның саяси қызметінде қазақ халқының өз тарихын білуі, мәдени мұрасын сақтауы және дәстүрлерін жаңғыртуы басты орын алды.

Оның археология саласындағы ғылыми ізденістері қазақ жеріндегі ежелгі мәдениеттерді зерттеу арқылы көпшілікке белгілі. Мысалы, Жәнібеков қазақ даласындағы ежелгі қалашықтарды зерттеп, олардың тарихи маңыздылығын анықтап, көптеген археологиялық ескерткіштерді зерттеуге үлес қосты. Ол тарихи деректерді археологиялық қазбалармен салыстыра отырып, қазақ халқының көне тарихын жаңаша түсінуге мүмкіндік берді. Оның еңбектерінде қазақтың материалдық және рухани мәдениеті, оның археологиялық ескерткіштері мен этнографиялық дәстүрлері арасында тығыз байланыс бар екендігі көрсетілген.

Археология саласында Жәнібеков қазақ халқының ерте заманнан бері қалыптасқан мәдениетінің даму жолдарын зерттеді. Бұл зерттеулер қазақ халқының этникалық, мәдени және әлеуметтік даму тарихын тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Жәнібековтің археологиялық қазбалар мен тарихи деректерді байланыстыра отырып жүргізген зерттеулері бүгінгі күнге дейін маңызды дереккөз болып табылады.

Өзбекәлі Жәнібеков тарихшы ретінде өз зерттеу жұмыстарында архив деректеріне ерекше көңіл бөлді. Ол Қазақстанның және әлемнің түрлі архивтерінен құнды мәліметтер мен дереккөздерді жинақтап, қазақ тарихының белгісіз немесе ұмытылған беттерін ашуға тырысты. Оның еңбегінде төрт түрлі дереккөзден алынған мәліметтер негізінде тарихи құбылыстар мен оқиғаларға объективті талдау жасалған[8].

Жәнібековтің шығармашылығы ұлттық бірлікті нығайтуға, әртүрлі этникалық топтардың арасында мәдени алмасу мен өзара құрмет қалыптастыруға бағытталған. Оның зерттеулерінде қазақ халқының мәдени мұрасы мен тарихының ұлттың біртұтастығына қосатын үлесі туралы көптеген маңызды ойлар айтылған.

Ол қазақ халқының тарихындағы әртүрлі кезеңдерді аша отырып, отандық тарихты қоғамның әртүрлі әлеуметтік топтарына байланыстыра зерттеді. Жәнібековтің еңбектерінде, мысалы, XIII-XV ғасырлардағы Қазақ хандығының қалыптасуы, XVIII ғасырдағы «Ақтабан шұбырынды» оқиғасы, XIX ғасырдағы ұлттық-азаттық күрестері сияқты тақырыптар жарық көрді [8].

Жәнібеков жастар арасында ұлттық сана-сезімді қалыптастыруда, олардың қазақ мәдениеті мен тарихына деген қызығушылығын арттыруда бірқатар жобаларды ұйымдастырды. Ол семинарлар, конференциялар өткізіп, жастарды ұлттық салт-дәстүрлерді, өнер мен әдебиетті тануға, түсінуге және дамытуға шақырды.

Жәнібеков халықаралық деңгейде қазақ мәдениеті мен тарихын танытуға да зор үлес қосты. Ол түрлі халықаралық симпозиумдар мен конференцияларда қазақ мәдениетінің ерекшеліктері мен байлығын таныстырып, шетелдік әріптестерімен тығыз ғылыми байланыстар орнатты.

Жәнібеков қоғамдық қызметі барысында қазақ мәдениетінің ұлттық идеологиясын насихаттау мақсатында көптеген мәдени іс-шаралар ұйымдастырды. Ол халықтың мәдени жетістіктерін, дәстүрлі өнерін дәріптеуге бағытталған іс-шаралар өткізді. Оның қоғамдық қызметі қазақ мәдениеті мен тарихын насихаттаудағы даңғыл жол болып табылады.

Өзбекәлі Жәнібековтің ғылыми мұрасы қазақ халқының мәдениеті мен тарихының қалыптасуында маңызды рөл атқарады. Оның еңбектері ұлттық құндылықтарды дәріптеу, халықтың мәдени мұрасын сақтау және жаңғырту бағытында ерекше маңызы бар. Жәнібековтің қазақ әдебиеті мен тарихы бойынша жасаған зерттеулері бүгінде де өзекті болып қала береді. Оның ғылыми мұрасы қазіргі ұрпаққа ұлттық сана мен мәдениетті тереңірек түсінуге ықпал етіп, ұлттық құндылықтарды сақтауға көмектеседі.

Оның тарихшы, этнограф, педагог және қоғам қайраткері ретінде атқарған жұмыстары ұлттық бірлікті нығайтуда маңызды рөл атқарды. Жәнібековтің еңбектері бүгінгі ұрпаққа үлкен мұра ретінде қалды, және ол Қазақстанның мәдени және ғылыми өмірінде жарқын із қалдырды. Оның зерттеулері мен қоғамдық қызметі қазіргі заманғы қоғамда ұлттық сана-сезімді қалыптастыру, мәдени құндылықтарды сақтау және дамыту тұрғысынан аса маңызды болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Жәнібеков Ө. Қазақ әдебиеті тарихы. – Алматы: Ғылым, 1998. – 320 б.
2. Мұқанов С. Қазақ халқының мәдениеті. – Алматы: Ана тілі, 2003. – 450 б.
3. Ысқақов М. Ұлттық руханият және оның даму жолдары. – Алматы: Раритет, 2010. – 280 б.
4. Әбдіразақов А. Қазақ тарихының өзекті мәселелері. –Алматы: Тарих, 2005. – 220 б.
5. Кеңесбаев І. Қазақ тілінің тарихы. –Алматы: Қазақ университеті, 2001.– 360 б.
6. Тұрсынов Қ. Қазақ әдебиетінің тарихы мен мәдениеті. – Алматы: Мектеп, 2004. – 400 б.
7. Сейітқалиұлы Ә. Қазақ тарихының өзекті мәселелері: тарихнама мен зерттеу мәселелері. – Алматы: Әдебиет, 2012. – 250 б.
8. Жәнібеков Ө. Қазақ тарихының мәселелері. – Алматы: Жазушы, 1995. – 320 б.

ӘӨЖ 94 (574)

XX Ғ. 30-50 ЖЫЛДАРЫ ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АРНАЙЫ ҚОНЫСТАНУШЫЛАРДЫҢ ЭТНИКАЛЫҚ СИПАТЫ

З.Ж. Сенгирбаева, Қ.А. Яссауи атындағы ХҚТУ, «Әлеуметтік-гуманитарлық» факультеті, Тарих докторанты, Түркістан қаласы
Ғылыми жетекшісі: Б.Р.Найманбаев. Өзбекәлі Жәнібеков атындағы ОҚПУ, «Әлем тарихы және дінтану» кафедрасының профессоры

Резюме.

Бұл мақалада XX ғасырдың 30-50 жылдарындағы Кеңес үкіметінің Сталин басқарған кезеңіндегі саяси қуғын-сүргін нәтижесінде қалыптасқан жағдайлар қарастырылады. Атап айтқанда, неміс, корей, күрд, месхет түріктері, әзербайжан, грек, шешен және басқа да ұлт өкілдерінің Қазақстанның оңтүстік өңіріне мәжбүрлі түрде қоныс аударылуының себептері мен шарттары талқыланады.

Summary.

This article describes the conditions under which representatives of different nationalities, namely Germans, Koreans, Kurds, Meskhetian Turks, Azerbaijanis, Greeks, Chechens, etc., who became victims of a personal cult, migrated to Southern Kazakhstan during the 30-50s of the twentieth century under the rule of Stalin.

XX ғасырдың 30-жылдарының басы қазақ халқының тарихында ауыр демографиялық өзгерістермен есте қалды. Ашаршылық салдарынан қазақ халқының саны күрт азайып, бұл жағдай елдің демографиялық көрсеткіштеріне ұзақ уақыт бойы әсер етті. Қазақ демографтарының бағалауы бойынша, қазақ халқының саны 1926 жылғы деңгейге тек 1966 жылдың соңында ғана жетті. Осы демографиялық дағдарыс Қазақстандағы этнодемографиялық жағдайды түбегейлі өзгертті, нәтижесінде қазақтар өздерінің тарихи мекенінде этникалық азшылыққа айналды. 1925 жылға дейін Қазақстанды қоса алғанда, бірқатар республикалардың аумағы арнайы қоныстандыру үшін ресми түрде жабық болды. Арнайы қоныс аудару КСРО Орталық Атқару Комитеті мен Халық Комиссарлар Кеңесінің 1928 жылғы 18 қаңтардағы қаулысы негізінде жүзеге асырылды. 1929 жылы сәуірде өткен ҚАКСР Кеңестерінің XVII съезінде республика шекарасын басқа аймақтардан жаппай қоныс аудару үшін ашу мәселесі қаралды. Арнайы қоныстандырудың алғашқы жоспарлары КСРО халық шаруашылығын дамытудың бірінші бесжылдығына енгізілді, оған сәйкес 1930 жылы Қазақстанға 6 мың, ал 1931 жылы 43 мың қоныс аударушыны, негізінен Украина мен Ресейден көшіріп әкелу жоспарланған.

1930 жылдардың басындағы кулактарды тап ретінде жою саясаты қоныс аудару науқанының басталуына себеп болды.

Кеңес Одағы бойынша 1930-1931 жылдары 1 803 392 адамды қамтитын 381 026 отбасы арнайы елді мекендерге жер аударылды. Жер аударылған шаруалар 1934 жылға дейін «арнайы қоныстанушылар», 1934-1944 жылдары «еңбек қоныстанушылары», ал 1944 жылдан бастап «арнайы қоныс аударушылар» деп аталды.

В. Земсковтың мәліметтері бойынша, 1930-1931 жылдары төмендегі аймақтардан: Төменгі Еділден 18 092 отбасы, Орта Еділден 11 477 отбасы, Орталық Чернозем облысынан 10 544 отбасы және Мәскеу облысынан 2 972 отбасы жер аударылды. Жалпы саны 50 мыңнан астам отбасы қоныс аударылды. [1, 234-б.].

Қазақстандағы арнайы қоныстанушылардың саны жылдар бойы өзгеріп отырды. Мысалы, 1932 жылдың 1 қаңтарында 180 708 адам тіркелсе, 1940 жылдың 1 қаңтарында 137 330 адамға дейін азайды. 1941 жылдың соңында, 1 сәуірдегі жағдай бойынша, Қазақстанда 46 091 отбасы, яғни 180 015 арнайы қоныстанушы болды. Бұл көрсеткіштердің құбылмалы болуы «кулактарды

жер аудару» науқанының жаңа толқындарымен, жер аударылғандар арасындағы өлім-жітімнің жоғары болуымен және халықтың жаппай қашуымен байланысты болды.

1930 жылдардың екінші жартысынан бастап этникалық белгілері бойынша халықты күштеп қоныстандыру саясаты күшейді. 1936 жылы КСРО Халық Комиссарлар Кеңесінің қаулысымен Украина КСР-нің шекаралас облыстарынан поляктар күштеп шығарылды. Нәтижесінде 35 820 поляк қоныс аударылды, олардың басым бөлігі (35 739 адам) Қазақстанның солтүстік облыстарына орналастырылды. 1940-1941 жылдары, 1940 жылғы 10 сәуірдегі жарлыққа сәйкес, «поляк қоныстанушылар» КСРО-ның шығыс аймақтарына қайта жер аударылды. Осылайша, Батыс Украина мен Батыс Белоруссиядан Қазақстанға алғашқы кезеңде 5307 поляк қоныстанса, жалпы саны 60667 адамға жетті.

1937 жылы Халық Комиссарлар Кеңесі мен БКП(б) ОК-нің қаулысымен Қиыр Шығыс өңірінен Қазақстан мен Орта Азияға корей халқын күштеп қоныс аудару басталды. Бұған дейін 20-жылдары Амур облысында 200 мыңға жуық корей тұрған. Қазақстан аумағына 20 141 отбасы немесе 95 421 адам (кейбір мәліметтер бойынша 98 454 корей) көшірілді. Олар Алматы (1721 отбасы), Оңтүстік Қазақстан (8693 отбасы), Ақтөбе (1874 отбасы), Қостанай (877 отбасы), Батыс Қазақстан (1839 отбасы), Солтүстік Қазақстан (2702 отбасы) және Қарағанды (2425 отбасы) облыстарына орналастырылды. Салыстыру үшін, 1926 жылғы халық санағы бойынша Қазақстанда бар болғаны 42 корей тұрған, ал 1939 жылы олардың саны 96 453 адамға жетті [2].

1937-1939 жылдары КСРО-ның шекаралас аймақтарында тұратын әзірбайжандар, күрдтер, түріктер және армяндар сияқты басқа да ұлт өкілдері Қазақстанға күштеп қоныс аударылды. Бұл жағдай 1926-1939 жылдар аралығында Қазақстан халқының саны мен этникалық құрамында айтарлықтай өзгерістерге әкелді.

Қазіргі Шымкент қаласы мен Түркістан облысын қамтитын Қазақстанның оңтүстік өңірінде бүгінгі күні 30-дан астам ұлт өкілдері тұрады. Бұл халықтардың көпшілігі XX ғасырдың 30-50 жылдарында Сталинизмнің қуғын-сүргін саясатының құрбаны болып, депортацияға ұшырағандар еді. Осы әртүрлі ұлт өкілдерінің оңтүстік өлкеге келу тарихы қайғылы жағдайлармен байланысты. Олардың мәжбүрлі қоныс аударуы депортацияланғандар үшін жаңа өмірдің бастауы болды.

Оңтүстік Қазақстанға арнайы қоныс аударылғандардың нақты санын анықтау қиын, себебі жыл сайынғы деректер өзгеріп отырды. 1931-1933 жылдардағы аштық кезінде баспананың жетіспеуі, азық-түлік тапшылығы және басқа да қиындықтар көптеген адамдардың өліміне әкелді. Сонымен қатар, Екінші дүниежүзілік соғыс (1941-1945 жж.) да демографиялық жағдайға өз әсерін тигізді.

Оңтүстік өңірдің жергілікті халқы алғашында қоныс аударылғандарды күдікпен қарсы алды. Дегенмен, қазақ халқының кең пейілі мен қонақжайлылығы оларға қолдау көрсетіп, барымен бөлісіп, көмек қолын созды. Оңтүстік Қазақстанға депортацияланған халықтар да өз тарапынан өңірдің әлеуметтік-экономикалық дамуына үлес қосып, ауыл шаруашылығы мен құрылыс саласында еңбек етті.

Қорытындылай келе, XX ғасырдың ортасында, 1953 жылы Сталин қайтыс болғаннан кейін, депортацияланған халықтар өз отандарына қайта оралуға мүмкіндік алды.

Тәуелсіздік жылдарында Қазақстанда жер аударылған халықтардың тағдырына арналған көптеген зерттеулер жарияланды. Бұл еңбектерде Қазақстандағы белгілі бір адамдардың өмірі мен тарихы қарастырылды. 1997 жылы Н.Ә.Назарбаевтың жарлығымен қуғын-сүргін және халықтарды депортациялау мәселелерін зерттеуге жаңа серпін берілді, ал 1997 жыл Жалпыұлттық келісім және саяси қуғын-сүргін құрбандарын еске алу жылы болып жарияланды. Халықтарды депортациялау тарихы көптеген ғылыми конференцияларда, «дөңгелек үстелдерде» және съездерде талқыланды. 1998 жылы жарық көрген «Қазақстанға

депортацияланған халықтар: уақыт пен тағдырлар» атты жинақта түрлі халықтардың депортациясының әртүрлі аспектілері қарастырылған.

Қазіргі таңда Қазақстанда 130-дан астам ұлт өкілдерінің тату-тәтті өмір сүруінің тарихи негізі өткен ғасырларда қалыптасқан деп айтуға негіз бар.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Земсков В.Н. Спецпоселенцы (по документам НКВД – МВД СССР). – Социологические исследования, М., 1990.

2 Түркістан облысының қоғамдық-саяси тарихы мұрағаты Ф. 725. Оп. 4. Іс. 117. Бет. 17

3 ГУЛАГ: Главное управление лагерей. 1918-1960. / Под. пред. акад. А.Н.Яковлева. /Сост. А.И.Кокурин, Н.В.Петров. М., Международный фонд «Демократия», 2002.

4 Бугай Н.Ф. Погружены в эшелоны и отправлены к местам поселений. // История СССР. М., 1991, №1.

ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ МЕН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫҢ МӘНІ

Жамелов Баглан Алтаевич

Қ. А. Яссауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті PhD докторант

Исамет Нұрболат Асхатұлы

Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті магистр оқытушы

Резюме

Творчество Узбекали Жанибекова несет в себе глубокие национальные воспитательные и педагогические ценности, которые играют ключевую роль в формировании нравственных ориентиров и воспитании подрастающего поколения. Писатель через свои произведения акцентирует внимание на значении образования, семьи, традиций и духовных ценностей казахского народа для полноценного воспитания личности.

Жанибеков подчеркивает важность роли наставников, учителей и старших в передаче знаний и нравственных уроков. Его произведения демонстрируют, что воспитание начинается в семье, а культурные и духовные ценности, передаваемые через семейные отношения, становятся основой для формирования ответственного и зрелого человека. Образы наставников в его произведениях олицетворяют мудрость и моральные принципы, которые становятся фундаментом для самосознания и развития героев.

Кроме того, писатель обращается к национальной культуре и традициям, показывая, как они влияют на воспитание и развитие личности. Природа, уважение к старшим, патриотизм и любовь к родной земле — все эти элементы становятся важными составляющими воспитательной системы в произведениях Жанибекова. В своей литературной деятельности он передает идеи, которые остаются актуальными и сегодня, подчеркивая, что истинное воспитание заключается в гармонии человека с культурой, обществом и природой.

Таким образом, национальные воспитательные и педагогические ценности в произведениях Узбекали Жанибекова играют важную роль в формировании не только знаний, но и высоких моральных качеств, что делает его творчество значимым вкладом в воспитание и образование будущих поколений.

Summary

Uzbekali Zhanibekov's work carries deep national educational and pedagogical values that play a key role in shaping moral guidelines and educating the younger generation. Through his works, the writer focuses

on the importance of education, family, traditions and spiritual values of the Kazakh people for the full-fledged upbringing of a personality.

Zhanibekov emphasizes the importance of the role of mentors, teachers and elders in the transfer of knowledge and moral lessons. His works demonstrate that education begins in the family, and cultural and spiritual values transmitted through family relationships become the basis for the formation of a responsible and mature person. The images of mentors in his works embody wisdom and moral principles, which become the foundation for the self-awareness and development of the characters.

In addition, the writer refers to national culture and traditions, showing how they affect the upbringing and development of personality. Nature, respect for elders, patriotism and love for the native land — all these elements become important components of the educational system in Zhanibekov's works. In his literary work, he conveys ideas that remain relevant today, emphasizing that true education lies in human harmony with culture, society and nature.

Thus, national educational and pedagogical values in Uzbekali Zhanibekov's works play an important role in the formation of not only knowledge, but also high moral qualities, which makes his work a significant contribution to the upbringing and education of future generations.

Өзбекәлі Жәнібековтің шығармашылығы Қазақстан әдебиетінде маңызды орын алады және негізінен ұлттық тәрбие тақырыбымен байланысты. Ол өз шығармаларында қазақ дәстүрлеріне, мәдениеті мен рухани құндылықтарына белсенді түрде жүгінеді, бұл білім мен құндылықтарды жас ұрпаққа берудің маңыздылығын көрсетеді. Ұлттық тәрбиенің жеке тұлғаны қалыптастыруға әсері, әсіресе қазақ мәдениеті контекстінде, жазушының назарын аударатын маңызды элементке айналады. Өзбекәлі Жәнібеков өз шығармаларының бейнелері мен тақырыптары арқылы оқырмандарға туған жерге деген сүйіспеншілікті, дәстүрлерді құрметтеуді және рухани және мәдени тұрғыдан тәрбиенің маңыздылығын түсінуді сіңіреді. Өзбекәлі Жәнібеков шығармашылығы қазақ болмысымен тығыз байланысты авторлардың бірі болды. Ол үшін ең маңызды мақсат тәрбие арқылы ұлттық бірегейлікті сақтау және нығайту болды, өйткені ол мұны Қазақстанның тәуелсіздігі мен тәуелсіздігін бекітуге апаратын жол ретінде көрді. Оның шығармаларында қазақ мәдениеті мен дәстүрлері басты рөл атқарады, ал өскелең ұрпақты тәрбиелеу мәселесі шешуші болды.

Жазушы өзінің кейіпкерлері арқылы әр адамның өз елінің мәдениеті мен тарихына қатыстылығын білуі қаншалықты маңызды екенін көрсетеді. Ата — бабаларды құрметтеу, туған жерді сақтауға қамқорлық жасау, тәжірибе мен даналықты ұрпақ арқылы беру-оның шығармашылығына енетін негізгі тақырыптар. Бұл күнделікті өмірдің сипаттамалары ғана емес, сонымен қатар бұл суреттердің артындағы философия.[1]

Өзбекәлі Жәнібеков шығармашылығының айрықша белгілерінің бірі-ол жастардың өз мәдениетіне деген құрметі мен сүйіспеншілігін қалыптастыру үшін Қазақ дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын қалай қолданатыны. Қазақтардың дәстүрлі қоғамында отбасы, ру және қоғамдық бірлестіктер сияқты әлеуметтік институттар маңызды орын алды. Бұл құрылымдар тәрбиеде, моральдық нормалар мен құндылықтарды беруде шешуші рөл атқарды. Жәнібеков өзінің әдеби тәжірибесінде осы институттарға терең құрметпен қарайды, олардың маңыздылығын атап көрсетеді. [2]

Оның шығармаларында аға ұрпақ білім мен тәжірибені жас ұрпаққа жеткізетін көріністер жиі кездеседі. Жазушы тәлімгерліктің, үлкендердің ілімдерінің және оларды құрметтеудің маңыздылығын атап көрсетеді. Ақсақалдардың, ата-аналардың, дана және тәжірибелі адамдардың бейнелері арқылы ол жеке мысал арқылы берілетін дәстүрлер мен моральдық нұсқаулардың адамның мінезін қалай қалыптастыратынын көрсетеді.

Тәрбиеде қазақ халқының табиғаты мен өмірімен тығыз байланысты әдет-ғұрыптар да маңызды рөл атқарады. Өзбекәлі Жәнібеков оларды өз шығармаларының матасына шебер тоқып, күнделікті іс-әрекеттер, салт-дәстүрлер мен мерекелер арқылы өмірлік сабақтардың

қалай берілетінін атап өтті. Мысалы, оның шығармаларында үйлену тойлары, сүндеттелу, қонақтардың кездесулері сияқты дәстүрлі рәсімдерді сипаттайтын көріністер жиі кездеседі, бұл дәстүрлерді сақтап қана қоймай, оларды жас ұрпақ арасында құрметтеуге мүмкіндік береді. [3]

Отбасы және оның тәрбиедегі рөлі әрқашан Өзбекәлі Жәнібековтің шығармаларында маңызды тақырып болды. Қазақ мәдениетінде отбасы қоғамдық және рухани құрылымның негізі болып табылады. Жазушы отбасындағы үйлесімділік, ата-аналар мен үлкендерге құрмет, балаларға қамқорлық салауатты және гүлденген қоғам құрудың негізі болып табылатынына назар аударады. Жәнібеков үшін отбасы-бұл тәрбиенің қайнар көзі ғана емес, сонымен қатар ұрпақтар арасындағы жіпті байланыстыратын мәдени сабақтастықтың символы.

Оның шығармаларының кейіпкерлері көбінесе отбасылық қатынастармен байланысты моральдық дилеммаларға тап болады. Мысалы, Жәнібековтің шығармаларында дәстүрлерді ұстану арқылы өмірде өз жолын табуға тырысатын және сонымен бірге қазіргі заманның қиындықтарымен күресетін кейіпкерлер бар. Дәл осындай жағдайларда отбасы адам өзінің ішкі моральын нығайтуға және ұлттық мәдениет контекстінде жеке басын дамытуды жалғастыруға мүмкіндік беретін қолдау мен сұрақтарға жауап таба алатын тірекке айналады. [4]

Өзбекәлі Жәнібеков шығармашылығындағы Патриотизм де шешуші рөл атқарады. Жазушы туған жерге деген сүйіспеншіліктің, өз халқының тарихын және оның ұлттық рәміздерін құрметтеудің маңыздылығын атап көрсетеді. Шығармаларда сіз өз Отаны үшін күресуге, оның мүдделерін қорғауға және мәдениетін сақтауға дайын адамдардың бейнелерін жиі кездестіре аласыз. Жәнібековтың түсіндіруіндегі бұл патриотизм тек теориялық ұғым емес; ол өзінің қызметі мен басқалармен қарым-қатынасы арқылы өз елінің патриоты болу нені білдіретінін көрсететін кейіпкерлерінің өмірінде бейнеленген. [5]

Осылайша, Жәнібеков үшін патриотизм-бұл өз еліне деген мақтаныш сезімі ғана емес, оның өміріне белсенді қатысу. Оның шығармаларында ұлттық қадір-қасиет үшін, тарихи жадыны сақтау үшін, өз елінің болашағы үшін күрес тақырыптары жиі ашылады. Жауапкершілік сезіміне толы бұл патриотизм әдебиет арқылы берілетін ұлттық тәрбиенің маңызды элементі болып табылады.

Табиғатты, адам мен қоғамды құрметтеу қағидаттарына негізделген қазақ философиясы да Өзбекәлі Жәнібековтің шығармашылығында маңызды рөл атқарады. Оның шығармалары өмір туралы, сыртқы жағдайларға қарамастан жаныңызды таза және шынайы ұстау қаншалықты маңызды екендігі туралы терең философиялық ойларға толы. Ислам философиясының, Қазақ әдет-ғұрпының, сондай-ақ табиғи ортаның әсері дәстүрлі тәрбиемен ұштастыра отырып, руханият пен моральдық бағдарлар жеке тұлғаны қалыптастырудың негізі болып табылатын әлемнің бірегей бейнесін жасайды.

Жазушы халық даналығының тереңдігіне жүгінеді, қадір-қасиетін, ар-намысы мен тамырына адал болу үшін қалай өмір сүру керектігін айтатын мақал-мәтелдерді, мақал-мәтелдерді, бейнелерді қолданады. Бұл ұлттық тәрбиенің маңызды элементі болып табылады, өйткені мұндай Жолдаулар арқылы ол рухани құндылықтар мен адамгершілік сабақтарын жас ұрпаққа береді. .[6]

Өзбекәлі Жәнібековтің шығармашылығының ең маңыздыларының бірі оның шығармаларының педагогикалық бағыты болып табылады. Оның еңбектерінде білім беру идеялары, білім мен адамгершілік құндылықтарды аға буыннан кіші ұрпаққа беру, сондай-ақ тұлғаның рухани және моральдық бейнесін қалыптастыру айқын көрінеді. Жәнібеков шығармашылығында ұсынылған педагогикалық құндылықтар оның көркемдік дүниетанымының ажырамас бөлігі болып табылады және оның барлық шығармаларына терең енеді.

1. Тәрбие мен білім берудің маңыздылығы

Өзбекәлі Жәнібеков шығармашылығындағы негізгі тақырыптардың бірі-тәрбие мен білім берудің маңыздылығы. Жазушы шынайы тәрбие ерте жастан басталатынын және мұғалімдердің, тәлімгерлердің және ата-аналардың жеке тұлғаны қалыптастырудағы рөлі баға жетпес екенін белсенді түрде атап көрсетеді. Оның шығармаларында елді өмір сүретін және дамытатын болашақ ұрпақты тәрбиелеу ақсақалдардың мойнында болады деген ой жиі кездеседі.

Жәнібеков әр адамның өміріндегі білімнің рөліне құрмет көрсетеді. Шығармаларда ол кейіпкерлердің білім алу, білім іздеу және өзін-өзі тану мәселелеріне тап болатын көріністерді жиі сипаттайды. Ол тиісті білімсіз жеке тұлғаны дамыту, жоғары моральдық және интеллектуалдық деңгейге жету мүмкін емес екенін атап көрсетеді. Білім беру арқылы адам тек білім ғана емес, сонымен бірге өзінің дүниетанымын қалыптастырады, өзінің өмірлік мақсаттары мен құндылықтарын біледі.

Жәнібеков шығармаларындағы мұғалімдер мен тәлімгерлердің бейнесі осындай тәсілдің мысалы бола алады. Бұл кейіпкерлер көбінесе кейіпкерлердің өмірінде маңызды рөл атқарады, оларға айтарлықтай әсер етеді. Олар білімді жеткізіп қана қоймай, адамгершілік принциптерін үйретеді, кейіпкерлерге өмірде дұрыс жол табуға көмектесетін маңызды өмірлік сабақтар береді. [7]

2. Тәрбиедегі отбасының рөлі

Отбасы қазақ мәдениетіндегі аса маңызды тәрбие институттарының бірі болып табылады және бұл Өзбекәлі Жәнібековтің шығармаларында көрініс табады. Оның шығармаларында отбасы адамгершілік тәрбиесінің негізі, өмірлік құндылықтар мен мәдени дәстүрлердің қайнар көзі ретінде ұсынылған. Жазушы отбасында негізгі моральдық бағдарлар құрылып, өмірге, қоғамға және өзіне деген көзқарас қалыптасатынын атап көрсетеді.

Ата-ана мен үлкен отбасы мүшелерінің үлгісі тәрбиеде маңызды рөл атқарады. Жазушы ұлттық құндылықтар, дәстүрлерді құрметтеу, туған жерге деген сүйіспеншілік және білім беру культі отбасы ішіндегі қарым-қатынас арқылы қалай берілетінін көрсетеді. Көбінесе оның шығармаларында аға кейіпкерлер — ата-аналар, ата-әжелер-тәлімгер ретінде әрекет етеді, балаларға тек білім ғана емес, сонымен бірге қоғамның лайықты мүшелері болып өсуіне көмектесетін өмірлік тәжірибе береді.

Жәнібеков Отбасылық қатынастардағы үйлесімділіктің маңыздылығына да назар аударады. Отбасындағы үйлесімділік, үлкендерді құрметтеу және кішілерге қамқорлық жасау оның педагогикалық тұжырымдамасының негізінде жатқан маңызды құндылықтар болып табылады. Жазушының шығармаларында отбасылық құндылықтар өмірдің қиындықтары мен қиындықтарына дайын жетілген тұлғаны тәрбиелеудің негізі болып табылады.

3. Тәлімгерлердің бейнелері арқылы педагогикалық идеялар

Өзбекәлі Жәнібеков шығармашылығында кейіпкерлердің дүниетанымы мен өмірлік қағидаттарын қалыптастыруға әсер ететін тәлімгерлердің бейнелері жиі кездеседі. Бұл тәлімгерлер тек сөзбе-сөз мұғалімдер ғана емес, сонымен қатар білім мен өмір сабақтарын беретін қоғамның аға мүшелері бола алады. Олар жас ұрпаққа дұрыс өмірлік белгілерді табуға көмектесетін даналықты, тәжірибені және моральдық нұсқауларды білдіреді.

Мұндай бейнелердің педагогикалық құндылығы-бұл кіші ұрпақты тәрбиелеудегі аға буынның рөлі қаншалықты маңызды екенін көрсетеді. Жәнібеков шығармаларындағы тәлімгерлер тек білім берумен ғана шектеліп қоймай, жас ұрпаққа адамгершілік шындықтарды үйретеді. Олар өз оқушыларын өзін-өзі дамытуға, шындықты іздеуге, өз халқына және қоғамына қызмет ететін толыққанды тұлға болуға шабыттандырады.

Жәнібеков педагог өз оқушыларына үлгі болуға тиіс екендігіне назар аударады. Оның адамгершілік қасиеттері, даналығы, көмекке келуге және қиын сәтте бағыттауға дайын болуы

тәрбиенің негізіне айналады. Жазушы оқушылардың жеке үлгісі мен қолдауы арқылы ғана тәрбие мен оқуда шынайы нәтижелерге қол жеткізуге болатындығын көрсетеді.

4. *Қазақ мәдениеті контекстіндегі педагогикалық құндылықтар*

Жәнібековтің педагогикалық тұжырымдамасында қазақ мәдениеті мен дәстүрлері маңызды рөл атқарады. Ол қазақ халқының салт-дәстүрлері, әдет-ғұрыптары мен рухани құндылықтары туралы білімді сақтау мен берудің маңыздылығын көрсетеді. Бұл дәстүрлер тәрбиенің маңызды бөлігіне айналады, өйткені олар жастарға өздерінің жеке басын, тамыры мен қоғамдағы рөлін түсінуге көмектеседі. [8]

Жазушы қазақ мәдениеті контекстіндегі тәрбие тек ресми білім берумен ғана шектелмейтінін көрсетеді. Тәрбиенің маңызды компоненттері-рухани құндылықтар, аға буынға құрмет, туған жерге деген сүйіспеншілік және өз халқына қызмет етуге дайын болу. Жәнібеков өзінің шығармалары арқылы нағыз білімді тұлға тек білімді ғана емес, сонымен қатар ұлттық құндылықтарға негізделген жоғары моральдық принциптерге ие болуы керек екенін еске салады.

Сонымен қатар, оның шығармаларында тәрбиенің маңызды элементі ретінде табиғатқа ерекше назар аударылады. Жәнібеков шығармашылығындағы табиғат оқиғалар үшін ғана емес, сонымен қатар маңызды тәрбиелік фактор ретінде де қызмет етеді. Ол адамның табиғатпен үйлесімді болуы, оның заңдарын құрметтеуі және сыйлықтарын ақылмен пайдалануы керек екенін атап көрсетеді. Бұл тұрғыда табиғи тәрбие жазушының педагогикалық тұжырымдамасының маңызды бөлігіне айналады. [9]

5. Моральдық және философиялық пайымдау

Өзбекәлі Жәнібеков өз шығармаларында негізгі педагогикалық идеяларды жеткізу үшін батырлар арасындағы философиялық пайымдаулар мен моральдық диалогтарды жиі пайдаланады. Ол жай ғана оқиғалар туралы сөйлесіп қана қоймай, оларды моральдық және этикалық тұрғыдан талдап, оқырманды өмірдің маңызды мәселелері туралы ойлауға мәжбүр етеді.

Бұл философиялық рефлексиялар оқырманға шынайы тәрбие мен білім тек білімді игеру ғана емес, сонымен бірге бұл білімді қоғамның игілігі үшін іс жүзінде қолдана білу туралы түсінік қалыптастыруға көмектеседі. Жәнібеков адалдық, еңбекқорлық, адамдарға деген құрмет және әділдікке ұмтылу сияқты моральдық қағидаттардың маңыздылығына баса назар аударады. [10]

Оның еңбектері Тәрбие тек ресми білім беру шеңберімен ғана шектелмей, адамның бүкіл өмірін, оның сыртқы әлеммен және қоғаммен қарым-қатынасын қамтитынын көрсетеді. Философиялық диалогтар мен моральдық пайымдаулар арқылы автор оқырмандарға өмірдегі ең маңызды нәрсені — мейірімділік, әділеттілік және қоршаған әлеммен үйлесімділікке ұмтылу сияқты адами құндылықтарды үйретеді.

Қорытынды

Өзбекәлі Жәнібеков шығармашылығында қазақ ұлттық тәрбиесі басты орын алады. Оның шығармалары қазақ халқының мәдени және адамгершілік құндылықтарын көрсетіп қана қоймай, жас ұрпақты туған жерге деген сүйіспеншілік, салт-дәстүрлер мен ақсақалдарды құрметтеу, сондай-ақ өз елінің болашағы үшін патриотизм мен жауапкершілік рухында тәрбиелеудің маңызды құралы болып табылады. Бай символизм, бейнелеу және философиялық рефлексия арқылы ол ұлттық бірегейлікті және мәдени құндылықтардың сабақтастығын сақтаудың маңыздылығын үйретеді, бұл оның шығармашылығын қазіргі заман контекстінде өзекті және мағыналы етеді.

Өзбекәлі Жәнібеков шығармашылығындағы педагогикалық құндылықтар оның көркемдік әлемінің маңызды элементі болып табылады. Тәлімгерлердің бейнелері, отбасылық

қатынастар және философиялық ойлар арқылы жазушы тәрбие, білім және адамгершілік принциптері туралы негізгі идеяларды жеткізеді. Оның шығармалары оқырмандарға өз халқының салт-дәстүрлерін бағалауға, табиғатпен және қоғаммен үйлесімділікке ұмтылуға, сондай-ақ болашақ ұрпақты тәрбиелеуге жауапты болуға үйретеді. Бұл тұрғыда Жәнібековтің шығармашылығы қазақ әдебиетіне маңызды үлес болып қана қоймай, қазіргі заманда да өзекті болып отырған Педагогикалық және философиялық идеялардың маңызды көзіне айналуда.

Әдебиеттер

1.Жәнібеков, Ө. (1982). Қазақтың ұлттық педагогикасы. Алматы: Білім.
2.Жәнібеков, Ө. (2000). Ұлттың рухани тәрбиесі. Алматы: Жазушы.
3.Тұрсынов, А. (2010). Қазақ әдебиетінің тарихы. Алматы: Қазақ университеті.
4.Смағұлова, С. (2013). Қазақ әдебиетінде ұлттық тәрбие мәселелері. Алматы: Рауан.
5.Қойшыбаев, М. (2009). Ұлттық тәрбие: теория және практика. Астана: Фолиант.
6.Әбен, Б. (2008). Өзбекәлі Жәнібеков және ұлттық тәрбие. Қазақ әдебиеті және мәдениеті журналы.
7.Көшенова, М. (2015). Ұлттық тәрбие мен педагогика мәселелері қазіргі қазақ әдебиетінде. ҚазҰПУ баспасы.
8.Әлімжанова, Г. (2011). Ұлттық тәрбие негіздері: қазақ жазушыларының шығармаларындағы педагогикалық құндылықтар. Алматы: Ардақты.
9.Баймұхамбетова, Ә. (2017). Ұлттық тәрбиенің өзектілігі: қазіргі қоғамдағы мәні. Алматы: ҚазМУ баспасы.
10.Сапарова, Ә. (2014). Өзбекәлі Жәнібековтің шығармаларында ұлттық тәрбиеге қатысты ойлар мен тұжырымдар. Қазақ әдебиеті және мәдениеті журналы.

ТАРИХТЫ ОҚЫТУДА ДИФФЕРЕНЦИАЛДЫ ТӘСІЛДЕР: ДАРЫНДЫ БАЛАЛАР ҮШІН ӘДІСТЕМЕЛІК ШЕШІМДЕР

Касимова Гаухар Гуламовна
Алматы қаласы, Халықаралық Қазақстан-Түркия лицейі тарих пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматривается эффективность применения дифференцированного подхода в обучении истории, особенно методические решения, ориентированные на одарённых детей. Основная цель дифференцированного подхода заключается в адаптации образовательного процесса к индивидуальным возможностям ученика с целью их максимального развития. Предмет истории, в зависимости от содержания и сложности, должен преподаваться на различных уровнях, соответствующих интеллектуальным способностям и интересам учащихся. В данной статье предложены методические решения для одарённых детей, которые соответствуют их потребностям и особенностям, а также пути углублённого усвоения исторических знаний.

Abstract:

This article explores the effectiveness of using a differentiated approach in teaching history, with a particular focus on methodological solutions for gifted children. The main goal of the differentiated approach is to adapt the teaching process to the individual capabilities of the student in order to develop their potential to the highest level. History, due to its content and complexity, should be taught at various levels that align with students' intellectual abilities and interests. This article presents methodological solutions for gifted children, tailored to their needs and characteristics, as well as ways to help them deeply master historical knowledge.

Тарих пәні қазіргі білім беру жүйесінде маңызды орын алады. Бұл пән жастардың дүниетанымын кеңейтіп, олардың әлеуметтік және мәдени дамуында айрықша рөл атқарады.

Алайда тарихты оқыту тек ақпарат беру ғана емес, балалардың шығармашылық және аналитикалық ойлау қабілеттерін дамытуға, оларды терең біліммен қаруландыруға бағытталуы тиіс. Әр оқушының жеке қажеттіліктері мен қызығушылықтары, сондай-ақ олардың даму деңгейі оқыту үдерісін түрлендіруді талап етеді.

Дифференциалды тәсілдер тарихты оқытуда оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеру арқылы әртүрлі әдістемелік шешімдер ұсынуға мүмкіндік береді. Дарынды балалар үшін тарихты оқытудың ерекшелігі — олардың интеллектісін, зерттеу дағдыларын және шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған тапсырмалар мен әдістерді қолдану. Осы тұрғыда дифференциалды тәсілдердің әдістемелік аспектілері маңызды.

1. Дифференциалды тәсілдердің теориялық негіздері

Дифференциалды тәсіл – әрбір оқушының жеке қажеттіліктеріне, мүмкіндіктеріне және даму деңгейіне сәйкес оқыту үрдісін ұйымдастырудың әдістемелік тәсілі болып табылады. Бұл тәсіл оқушылардың оқу материалдарын қабылдау мен меңгеруінде айырмашылықтарды ескеріп, әртүрлі әдістер мен тәсілдерді қолдануды көздейді. Дифференциалды оқыту барысында мұғалім оқушының дамуын ынталандырып, оған ең тиімді әдіс-тәсілдер мен тапсырмаларды ұсынады.

Дифференциалды оқыту теориясының негізінде бірнеше негізгі тұжырымдар жатыр:

- Жеке даралықты ескеру: әрбір оқушының жеке тұлғалық және интеллектуалдық ерекшеліктерін ескеру арқылы оқыту.
- Оқушының даму деңгейі мен қызығушылығын назарға алу: әр оқушының жеке қызығушылығына және біліміне сәйкес тапсырмалар беру.
- Интерактивті әдістерді қолдану: оқушылардың белсенділік деңгейін арттыру мақсатында ойындар, топтық жұмыс, пікірталастар және зерттеу жобаларын енгізу.

Бұл тәсіл дарынды балалардың интеллектуалдық және шығармашылық қабілеттерін жетілдіруге бағытталған. Тарих пәнінде дифференциалды тәсілді қолдану олардың терең ойлауы мен тарихи оқиғаларды кеңінен түсінуіне мүмкіндік береді.

2. Тарихты оқытуда дифференциалды тәсілді қолданудың әдістемелік ерекшеліктері

Тарихты оқытуда дифференциалды тәсілді қолдану балалардың тарихи білімді терең меңгеруіне және аналитикалық ойлау дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Дарынды балаларды оқытуда негізгі мақсат – олардың зерттеу қабілеттерін, креативті ойлауын және тарихи оқиғаларды талдау дағдыларын дамыту. Бұл үшін мұғалімдер төмендегі әдістемелік шешімдерді қолдануы тиіс.

2.1. Жеке тапсырмаларды ұсыну

Дарынды балалар үшін арнайы жеке тапсырмалар ұсыну олардың тарихи білімді терең меңгеруіне мүмкіндік береді. Бұл тапсырмалар оқушының зерттеу қабілетін, шығармашылық ойлауын және тарихқа қызығушылығын арттырады. Мысалы, оқушыларға тарихи оқиғаларды өз пікірлері бойынша талқылау немесе түрлі көзқарастарды салыстыра отырып тарихи мәселелерді шешу тапсырмасы берілсе, олар ойлау және зерттеу дағдыларын жетілдіре алады.

2.2. Интерактивті және зерттеушілік әдістерді қолдану

Интерактивті әдістер оқушыларды белсенді әрекет етуге, өз пікірлерін айтуға және тарихты зерттеуге ынталандырады. Мұғалімдер топтық жұмыстар, пікірталастар және жобалық тапсырмаларды қолдану арқылы дарынды балалардың зерттеу дағдыларын дамыта алады. Мысалы, "Тарихи сұхбат" немесе "Тарихи көзқарастардың салыстырмалы талдауы" сияқты зерттеу негізіндегі тапсырмалар балалардың тарихи ақпаратты терең түсінуіне көмектеседі.

2.3. Шығармашылық және аналитикалық тапсырмаларды беру

Дарынды балалардың шығармашылық және аналитикалық дағдыларын дамыту үшін оларға қиын, көпқырлы тапсырмалар ұсыну керек. Мұндай тапсырмалар тарихи кезеңдер мен

оқиғаларды талдау, әртүрлі көзқарастарды қарастыру, тарихи деректерді салыстыру және олардан қорытынды жасауға бағытталған болуы тиіс.

2.4. Жобалық және зерттеу жұмыстары

Тарихты оқытудың тиімді әдістерінің бірі – жобалық жұмыстар мен зерттеулер жүргізу. Дарынды балалар үшін тарихи зерттеулер мен жобаларды орындау үлкен қызығушылық тудырады. Мұғалім оқушыларға нақты тақырыптар бойынша зерттеу жүргізуді ұсынып, тарихи деректерді талдау мен өз пікірлерін білдіруді ынталандыруы керек.

3. Дарынды балалармен жұмыс істеудің әдістемелік шешімдері

Дарынды балалармен жұмыс істеу кезінде олардың жеке мүмкіндіктері мен қажеттіліктерін ескеру маңызды. Оларға арнайы тапсырмалар мен жобалар ұсыну арқылы тарихи білімдерін тереңдетуге мүмкіндік береді.

3.1. Тарихи құжаттармен жұмыс

Дарынды балалармен жұмыс істеу кезінде тарихи құжаттармен жұмыс жасаудың маңызы зор. Оқушыларға тарихи кезеңдер мен оқиғаларға қатысты нақты құжаттарды зерттеу, оларды талдау және қорытынды жасау тапсырмаларын беру арқылы олардың аналитикалық ойлауын дамытуға болады.

3.2. Тарихи ойындар мен симуляциялар

Тарихи ойындар мен симуляциялар арқылы балаларды тарихи оқиғалар мен жағдайларды өздері модельдеуге ынталандыруға болады. Бұл әдіс балаларға тарихи құбылыстарды әртүрлі көзқарастармен қарауға және оларды терең түсінуге мүмкіндік береді.

3.3. Тарихи тақырыптарға пікірталас ұйымдастыру

Пікірталас арқылы дарынды балаларды тарихтағы күрделі мәселелер туралы ойлауға, оларды талқылауға және өз пікірін білдіруге үйретуге болады. Бұл әдіс олардың тарихи білімдерін кеңейтіп, ойлау қабілеттерін дамытады.

Қорытынды

Тарихты оқытуда дифференциалды тәсілдерді қолдану балалардың білімін тереңдетуге, олардың шығармашылық және аналитикалық қабілеттерін дамытуға үлкен мүмкіндік береді. Дарынды балалар үшін арнайы әдістемелік шешімдер мен тапсырмалар қолдану олардың зерттеу дағдыларын арттырып, тарихты терең түсінуіне көмектеседі. Дифференциалды тәсілдерді пайдалану арқылы мұғалімдер балалардың жеке тұлғалық ерекшеліктерін ескере отырып, әртүрлі деңгейде оқыту процесін ұйымдастыра алады.

Әдебиеттер

1. Данилова Л. П. *Дифференциальное обучение в школьном образовании*. Москва: Просвещение, 2019.
2. Жукова Н. А. *Методы обучения одаренных детей в истории*. Санкт-Петербург: Питер, 2020.
3. Петров И. В. *Инновационные подходы к обучению истории*. Екатеринбург: Уральское издательство, 2018.

DEVELOPING LANGUAGE SKILLS IN ENGLISH: WRITING, READING, SPEAKING, LISTENING

Mamyr Noyabrina Abilpattakyzy
English teacher at Secondary School No. 72 named after S. Nurmagambetov, Shymkent City

Резюме

В данной статье рассматриваются четыре основные навыка освоения языка в контексте изучения английского языка: письмо, чтение, говорение и восприятие на слух. Рассматривается важность каждого из этих навыков, их взаимосвязь и стратегии для развития профессионализма в этих областях. Изучающие английский язык сталкиваются с особыми трудностями в каждом из этих аспектов, и в статье представлены детальные обсуждения эффективных методов улучшения языковых навыков, включая как традиционные, так и современные подходы.

Түйін

Бұл мақалада ағылшын тілін үйрену контекстінде тіл меңгерудің төрт негізгі дағдысы — жазу, оқу, сөйлеу және тыңдау — қарастырылады. Әр дағданың маңызы, олардың өзара байланысы және осы салаларда біліктілікті дамыту стратегиялары талқыланады. Ағылшын тілін үйренушілер осы дағдылардың әрқайсысында ерекше қиындықтарға тап болады, ал мақалада тіл дағдыларын жетілдіру үшін тиімді әдіс-тәсілдер, соның ішінде дәстүрлі және заманауи тәсілдер егжей-тегжейлі қарастырылады.

Language acquisition is a complex and dynamic process, particularly when it comes to learning English as a second or foreign language. The development of proficiency in English typically involves mastery of four primary skills: writing, reading, speaking, and listening. While these skills are often taught separately, they are intrinsically linked, and progress in one area often facilitates growth in the others. Understanding how to develop these skills in a structured and effective manner is crucial for educators and learners alike.

This article aims to provide an in-depth analysis of these skills, exploring strategies for improving each and discussing the role they play in comprehensive language learning. The importance of integrating both passive (listening, reading) and active (speaking, writing) skills is also highlighted, emphasizing a holistic approach to language development.

2. The Importance of Listening in Language Development

2.1 Listening as the Foundation of Language Learning

Listening is often considered the foundational skill for acquiring a language. It provides learners with the input they need to understand vocabulary, grammar structures, and pronunciation. Before learners can speak or write fluently, they must first develop the ability to comprehend spoken language. Listening is also essential for acquiring a natural feel for the rhythm, tone, and nuances of English speech.

2.2 Strategies for Improving Listening Skills

To improve listening skills, learners must be exposed to a variety of English-speaking environments. Listening to podcasts, watching movies, and engaging with native speakers can help students become more accustomed to different accents and speaking speeds. Additionally, listening comprehension exercises, where learners listen to audio and answer questions, can improve both understanding and retention of information.

3. Developing Reading Skills in English

3.1 The Role of Reading in Vocabulary and Grammar Acquisition

Reading is a passive skill that plays a pivotal role in expanding vocabulary and reinforcing grammar. It allows learners to encounter new words in context, which is crucial for effective language

acquisition. Reading also exposes students to diverse writing styles and structures, enhancing their ability to understand and produce various forms of written language.

3.2 Effective Reading Strategies

To develop strong reading skills, learners should practice reading texts of varying difficulty levels. This can range from graded readers to authentic materials such as newspapers, novels, and academic articles. Skimming and scanning are useful strategies for understanding the gist of a text or for locating specific information. Detailed reading strategies, such as annotation and note-taking, can help learners deepen their comprehension.

4. Enhancing Speaking Skills in English

4.1 Speaking as an Active Skill

Speaking is perhaps the most challenging skill to master, as it requires learners to produce language spontaneously. Speaking involves not only accurate vocabulary and grammar usage but also the ability to form coherent sentences and express ideas clearly. It requires fluency and confidence, which can take time to develop.

4.2 Strategies for Improving Speaking Skills

Practicing speaking with others is essential. This can be achieved through conversation clubs, language exchange programs, or engaging in online discussions with native speakers. To improve fluency, learners should focus on practicing speaking in real-life situations, rather than simply repeating memorized phrases. Role-playing exercises and debates are effective methods for encouraging students to speak on a variety of topics.

5. Writing Skills and Their Development

5.1 The Significance of Writing in Language Learning

Writing is both a productive skill and a means of organizing thoughts. It requires learners to employ grammar and vocabulary knowledge, but also to structure their ideas in a clear and coherent way. Writing helps learners to reflect on what they have learned and provides an opportunity to practice using new language skills in a more deliberate and thoughtful manner.

5.2 Methods for Enhancing Writing Skills

To develop writing skills, learners should practice writing essays, emails, stories, and other types of texts. This can involve working on specific writing aspects such as grammar, style, and punctuation. Peer review and constructive feedback can be beneficial in helping learners improve their writing. Furthermore, keeping a journal or writing blog posts can provide regular opportunities for practice and improvement.

6. Integrating the Four Skills for Holistic Language Development

6.1 The Interconnectedness of Listening, Reading, Speaking, and Writing

Although each skill can be developed independently, they are most effective when practiced in combination. For example, reading aloud combines both reading and speaking, while writing summaries of articles helps reinforce reading comprehension. Using all four skills in a complementary manner can accelerate language acquisition.

6.2 Balanced Language Learning

A balanced language learning approach is vital for developing proficiency across all four areas. Learners should aim to expose themselves to diverse input (through reading and listening) while simultaneously practicing output (through speaking and writing). A language immersion approach, where learners engage in real-world language use in both formal and informal contexts, can foster a deeper connection with the language and enhance all four skills.

7. Technology in Language Learning

7.1 The Role of Digital Tools in Enhancing Language Skills

Modern technology offers a wealth of tools and resources to support language learning. Language learning apps, online courses, and platforms that connect learners with native speakers offer

valuable opportunities to practice and improve English language skills. For example, apps that focus on grammar, vocabulary, and pronunciation can assist in developing individual skills, while virtual reality and language games can make the learning process more engaging and interactive.

7.2 Online Communities and Language Exchange

Engaging with online communities and participating in language exchange programs can also facilitate language development. Platforms like iTalki, Tandem, and HelloTalk allow learners to practice speaking and writing with native speakers, receive immediate feedback, and discuss topics of interest. Such interactions are invaluable in bridging the gap between theoretical learning and practical application.

8. Challenges in Developing Language Skills

8.1 Common Obstacles Learners Face

Developing proficiency in all four language skills can be challenging due to various factors. Limited exposure to the language, lack of motivation, or difficulty in overcoming the fear of making mistakes can hinder progress. Additionally, the differences in language structures, accents, and vocabulary can create barriers for learners.

8.2 Overcoming Challenges

To overcome these challenges, learners must adopt a growth mindset, recognizing that language acquisition is a gradual process. Regular practice, persistence, and engagement with diverse learning methods are key to overcoming difficulties. Educators can also play an important role in motivating learners and providing a supportive learning environment.

Conclusion

In conclusion, developing language skills in English requires a comprehensive approach that involves the active and passive skills of listening, reading, speaking, and writing. Each skill plays a critical role in overall language proficiency, and the integration of these skills leads to more effective language acquisition. By using a variety of strategies, including technology, immersive learning experiences, and consistent practice, learners can overcome challenges and make significant progress in mastering the English language. As such, fostering a balanced approach to language development will not only enhance communication skills but also open doors to greater cognitive, cultural, and social opportunities.

References

1. Brown H. D. *Principles of Language Learning and Teaching*. Pearson Longman, 2007.
2. Harmer J. *The Practice of English Language Teaching*. Pearson Education, 2015.
3. Richards J. C., Schmidt R. *Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics*. Pearson, 2010.

ДЕТСТВО И ВЗРОСЛЕНИЕ В РУССКИХ ЛИТЕРАТУРНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ: ТЕМЫ, КОТОРЫЕ ВОЛНУЮТ ПИСАТЕЛЕЙ РАЗНЫХ ЭПОХ

Онтаева Мария Бейсеновна
Учитель русского языка и литературы
КГУ Общеобразовательная школа N24 им.Турара Рыскулова Туркестанской области г.Кентау

Түйін

Бұл мақалада орыс әдебиетінде балалық шақ пен есею тақырыбы қарастырылады. Әр дәуірдің жазушылары оны әртүрлі қырынан бейнелейді, бірақ басты назар тұлғаның қалыптасуы мен сыртқы орта әсеріне бөлінеді. Балалық шақтың кінәсіздігі, есеюдің қиындықтары және ересек өмірдің қатал шындығы көптеген әдеби туындыларда сипатталады.

Abstract:

This article explores the theme of childhood and coming of age in Russian literary works. Writers of different eras depict it in various ways, but the main focus remains on personal development and the influence of the external world. The innocence of childhood, the challenges of growing up, and the harsh realities of adult life are described in many Russian literary works.

Детство и процесс взросления – одни из наиболее значимых и многогранных тем в русской литературе. Они не только раскрывают внутренний мир героев, но и позволяют писателям размышлять о становлении личности, влиянии окружающего мира и ключевых этапах формирования характера. Эти темы волнуют авторов на протяжении веков, но каждый из них интерпретирует их по-своему, опираясь на исторический контекст и культурные особенности своей эпохи.

Детство как время невинности и утрат

Во многих русских произведениях детство изображается как золотая пора, время чистоты и непосредственности. Например, в «Детстве» Л.Н. Толстого главный герой воспринимает мир с восторгом и любопытством, но постепенно сталкивается с первыми трудностями и разочарованиями. В произведениях Максима Горького, таких как «Детство», герой растёт в жестоких условиях, но сохраняет жажду к знаниям и поиску правды.

В русской литературе тема детства действительно часто выступает как способ исследования человеческого опыта и формирования личности. Вот еще несколько примеров и нюансов:

 Ф.М. Достоевский, "Подросток": хотя это произведение больше о юношестве, оно исследует переходный этап между детской наивностью и сложной взрослой реальностью. Герой сталкивается с внутренними конфликтами, вызванными осознанием морали, ответственности и общественного давления.

• **А.И. Куприн, "Белый пудель"**: здесь детство показано через образ мальчика-сироты, который путешествует вместе с циркачом. Их приключения отражают жестокость мира, но вместе с тем и нежность, дружбу и взаимопомощь.

• **А.П. Чехов, "Каштанка"**: хотя история рассказывается через взгляд собаки, она прекрасно передает ощущение потерянности и поиска дома, что можно сравнить с детским восприятием мира.

• **С.А. Есенин**: его поэзия часто воспевает деревенское детство, наполненное любовью к природе, семьей и простым радостям. Одновременно через эти образы он показывает утрату этой гармонии с взрослением.

Взросление как путь испытаний

Процесс взросления часто сопряжен с преодолением трудностей, столкновением с несправедливостью и осознанием ответственности. В романе «Подросток» Ф.М. Достоевского

герой ищет себя и свое место в мире, сталкиваясь с моральными и социальными противоречиями. В произведении Тургенева «Отцы и дети» показано взросление героя через конфликт поколений и поиск собственного пути.

Тема взросления как пути испытаний часто раскрывается через сложные перипетии внутреннего мира героев и их взаимодействие с окружающей реальностью. Вот несколько дополнительных примеров, которые подчеркивают разные аспекты этого пути:

Л.Н. Толстой, "Анна Каренина" (история Кити и Левина): Для Левина взросление связано с поиском смысла жизни, морального идеала и гармонии. Кити, в свою очередь, проходит через внутренние трансформации после разочарования в любви.

М.Горький, "Детство", "В людях", "Мои университеты": Эти автобиографические произведения описывают взросление героя через жестокие жизненные обстоятельства, бедность и столкновение с несправедливостью. Тем не менее, через это он формирует жажду к знаниям и силе духа.

А.П. Чехов, "Ионыч": Хотя здесь акцент смещен на последствия взрослой жизни, историю Ионыча можно рассматривать как предостережение о том, как утраты и рутинность могут поглотить жизненные идеалы, намеченные в юности.

Б. Л. Пастернак, "Доктор Живаго": История взросления Живаго разворачивается на фоне масштабных исторических событий, которые ставят героя перед моральными дилеммами, вопросами долга и личного выбора.

Потеря детства и разочарование

Некоторые русские произведения изображают детство не как светлую пору, а как время страданий и одиночества. В «Ночевала тучка золотая» А. Приставкина герои сталкиваются с жестокостью мира, что делает их взросление вынужденным и болезненным. В «Судьбе человека» М.А. Шолохова детство героя проходит в тяжёлых военных условиях, что накладывает отпечаток на его дальнейшую жизнь.

Символический смысл детства

Во многих русских произведениях детство становится не только этапом жизни, но и символом – потерянного рая, свободы или же, напротив, ограниченности. В «Горе от ума» А.С. Грибоедова юность Чацкого противопоставляется зрелому обществу, полному предрассудков. В «Докторе Живаго» Б. Пастернака детство героя олицетворяет идиллическое время, которое неизбежно разрушается историческими событиями.

Итоги

Тема детства и взросления остаётся актуальной во все времена, поскольку она связана с фундаментальными вопросами формирования личности. Русская литература позволяет читателям задуматься о своих собственных переживаниях и испытаниях, а также взглянуть на процесс взросления с разных сторон. От эпохи к эпохе меняются взгляды на детство, но неизменно остаётся одно – это время, формирующее человека и определяющее его дальнейшую судьбу.

Список литературы:

1. Толстой Л.Н. "Детство". Москва: АСТ, 2018.
2. Горький М. "Детство". Москва: Эксмо, 2020.
3. Достоевский Ф.М. "Подросток". Москва: Эксмо, 2019.
4. Тургенев И.С. "Отцы и дети". Санкт-Петербург: Азбука, 2018.
5. Приставкин А. "Ночевала тучка золотая". Москва: Время, 2020.
6. Шолохов М.А. "Судьба человека". Москва: АСТ, 2021.
7. Грибоедов А.С. "Горе от ума". Санкт-Петербург: Азбука-Классика, 2019.
8. Пастернак Б. "Доктор Живаго". Москва: Эксмо, 2022.

ӘОК 811. 512. 122' 374

ТУЫС ТҮРКІ ТІЛДЕРІ АРАСЫНДА ЖАСАЛАТЫН АУДАРМАНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

А.Ж. Байниязов[1], Ж.Т. Байниязова[2]
[1]филология ғылымдарының кандидаты, доцент
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті
(Қазақстан, Шымкент), e-mail: ayabekbainiyazov@okmpu.kz
[2]филология ғылымдарының кандидаты
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті
(Қазақстан, Шымкент), e-mail: zhanarbainiyazova@okmpu.kz

Резюме:

Одним из важнейших средств укрепления культурного наследия, единства и родства тюркских языков, их совместного взаимодействия и развития является перевод произведений с одного языка на другой, позволяющий глубже познать особенности каждого из переводимых языков. В данной статье анализируются различные образцы переводов с одного близкородственного языка на другой, а также трудности, возникающие при переводе некоторых отдельных видов текстов. Кроме того, в статье особое внимание уделено вопросам ответственности переводчиков и соблюдения ими своих профессиональных обязанностей.

Summary:

One of the most important means of strengthening the cultural heritage, unity and kinship of the Turkic languages, their joint interaction and development is the translation of works from one language into another, which allows for a deeper knowledge of the peculiarities of each of the translated languages. This article analyses various samples of translations from one closely related language into another, as well as the difficulties arising in translating certain types of texts. In addition, the article pays special attention to the issues of translators' responsibility and compliance with their professional duties.

Ортақ мәдениетке ие түркі халықтары арасындағы қарым-қатынасты күшейтетін, түбі бір туыстығы мен мәдени бүтіндігін қамтамасыз ететін басты жолдардың бірі – бірімізді жақыннан тану, сол тілдерге қатысты шығармаларды аудару. Жалпы алғанда кеңес дәуірінде түркі халықтарының тілдерінде жазылған шығармаларды тек орыс тіліне аударылғандарымен танысып, орыс тілі арқылы тілімізге ауданатынбыз. Аударма өнерінің тарихы шығыс халықтарына ортақ аңыздар мен ертегілерді, дастандарды жырлау дәстүрінен бастау алады.

Аударма – бір тілден екінші тілге тәржімеленген шығарма [1, 149]. Ө. Айтбаев «аударма» сөзінің мағыналық ауқымы кең екендігіне тоқтала келіп былай дейді: «Бір тілден екінші тілге аударылмайтын нәрсе жоқ: көркем шығарма, публицистика, өлең, ғылымның сан саласынан ғылыми-көпшілікке арналған кітаптар, іс-қағаздары, дипломатикалық құжаттар, мемлекет қайраткерлерінің сөйлеген сөздері мен материалдары, шешендік сөздер мен тіл білмейтін жандардың өзара әңгіме-сұхбаты т.б. толып жатқан дүниелер аударылып жатады.» [2, 551]. Д. Рақымбекова мен Р.Абисалықова аударманың негізінен үш әдіске бөлінетінін көрсетеді. Атап айтқанда, *еркін аударма* жасау түпнұсқаның тілін жетік білмеуден немесе сол түпнұсқаның ұғымды болуынан көрі, өзіне тиімділігін, оңайлығын көбірек көздеуден туатынын, *сөзбе-сөз аударма* түннұсқаның тілін түсінгендерде болатынын, ал *балама аударманы* екі тілді бірдей білумен қатар, түпнұсқаның түпкі ойын сарқа түсінетіндер іске асыратынын айтады. [3, 14]. Біздің ойымызша, мәселе Д. Рақымбекова мен Р.Абисалықованың оқу құралында айтылғандай, аудармашының тілді қаншалықты меңгергенінде емес, қай әдісті таңдағанында сияқты. М.Әуезов «Көркем аударманың кейбір теориялық мәселелері» атты мақаласында аударманың үш түрін атап өтеді. Бірінші, сөзбе-сөздік – әріпқойлыққа негізделген

аударма. Екінші, еркін аударма – аудармашының өзіншелеп әңгімелеп отырғанына ұқсас аударма. Үшіншісі, шығарманың мазмұнын да, формасын да толығырақ беретін – балама аударма [4, 14] деп, дәстүрлі аударма түрлерінің әдістерін айқындап берген болатын. Ұлы жазушы мақаласында аударылатын шығарманың ұлттық формаларының сақталуына ерекше мән береді. Сонымен бірге үздік аудармалардың үлгілі, өнегелі іс-тәжірибелерін саралап тани алмай отырғанымызды да айтып өтеді.

Қазіргі таңда түркі халықтарында бабалар мұрасын зерттеп, оны қазіргі тілге аудару бағытында жемісті жұмыстар атқарылып келеді. Орта ғасырда түркі жазба тілінде дүниеге келген әдеби жәдігерлердің бір үлгісі Ахмет Ясауидың «Диуани хикметі». Әнуарбек Бөкебаев осы күнге дейін осы еңбектің он шақты аудармасы жасалғаның, аударғандардың ортақ кемшілігі аудармаларында хақиқаттан қабар беріп тұрған бұл еңбекті мағынасынан алшақтатып, құнын түсіріп тұрғанын байқағанын айтады. Оларды шетінен тізбектеп жатпайақ, кейбіреулеріне ғана тоқталып өткенін айтып төмендегі шумақты келтіреді:

Ахир заман ғалимлары залым булди,
Хуш амад еттушилар ғалим булди,
Хақни айтган дәрушләрга ғаним булди,
Ғажаб шумлиғ заманлар булди, дуслар.
Осыны аудармашылардың көбі былай аударған, дейді.
Ақыр заман ғалымдары залым болды,
Ізгі ниетін үзбегендер ғалым болды,
Алланы айтқан дәруіштің жолы болды,
Ғажап сұмдық заман блды, достар.

Тағы бір жерінде деп былай жалғастырады: «Мұсылман мұсылманды қылды қатил» деген

2010 жылы Т.Қыдыр мен К.Мұстафаева дайындаған Ахмет Ясауидің «Диуани хикмет» атты шығармасы. Бұны дәстүрлі жолма-жол аударма әдісіне жатқызуға болады. Дайындаушылар шығарманың түпнұсқа мәтіні, транскрипциясы және бүгінгі тілге аудармасын берген [5]. 1-хикметтен үзінді:

«Бисмиллəһ» деп бəйан айлай хикмəт айтыб,
Тəлибləргə дүрр-у гəуһəр сачтым мəна
Рийазатны қаттығ тартыб, қанлар йутуб,
Мен «Дəфтəрі сəни» сөзін ачтым мəна. [5, 189]

«Бисміллə» деп баяндайын хикмет айтып,
Тəліптерге дүр мен гауһар шаштым мен (де).
Риязатты қатты тартып, қандар жұтып,
Мен «Дəфтəрі сəни» сөзін аштым мен (де). [5, 6].

Әрине, бүгінгі қазақ тіліне аудару немесе оны қолданыстағы тілге бейімдеп беру аудармашыдан көп нәрсені талап етері анық. Баспаға дайындаушылар түпнұсқадағы көне сөздерге мәтін ішінде сілтеме жасай отырып, еңбектің соңында «Диуани хикмет сөздігін» де жасаған.

Қырғыздың «Манас дастанының» В. Радлов нұсқасы да осы үлгіде профессор Эмине Гүрсой тарапынан қазіргі түрік тіліне аударылды [6].

Жети-төрдүн башында *Yedi-tör'ün başında*
жеткилен тууган Бөйөн-кан, *doğmuş idi Böyön Han*
Бөйөн-кандын баласы *Böyön Han'ın oğlu*
Кайратуу тууган Кара-кан,... *gayretli doğan Kara Han,...* " [6, 17].

Соңғы жылдары қазақ жазушыларының көркем шығармалары түрік тіліне, түрік тілінен де қазақ тіліне аударыла бастады. Мәселен, Абай Құнанбайұлының өлеңдері мен қара сөздері, Мұхтар Әуезовтың «Абай жолы» эпопеясы мен мақалалар жинағы, Олжас Сүлейменовтың «Азия», Мұхтар Шахановтың өлеңдері т.б. Қазіргі түрік тілінде «аударма» сөзіне қатысты екі түрлі мағынада үш синонимдес сөз қатар жұмсалады. Олардың түрік тілі сөздігіндегі анықтамасы төмендегідей: 1. "*aktarmak* (актармак) – bir lehçeyi başka bir lehçeye uyarlamak" [7, 61]. 2. "*çevirmek, tercüme etmek* (чевирмек, тержүме етмек) – bir dilden başka bir dile çeviri yapmak" [7, 419, 1958]. Яғни, біріншісі «актармак» – туыс тілдер немесе бір тілдің диалектілері арасында аударма жасау, қотару. Аударма сөзінің орнына жұмсалатын екінші сөз «чевирмек, тержүме етмек» – басқа тілдерден жасалған аударманың түрі. Осы орайда, «аударма» сөзінің қолданылу аясына байланысты Ө.Айтбаев: «Аударма бір тілден екіші тілге, туыс емес тілдерден, туыс тілдерден, жүйесі бөлек тілдерден жасала береді» деп, қазақ тілінде жалпы туыс тілдер арасында да «аударма» сөзінің жұмсалатынын айтып өтеді [2, 552].

Аударма – мамандық емес, өнер дейтін болсақ, күрделі шығармаларды аударуға көп аудармашының жүрегі даулай бермейді. Әр халықтың сөз саптау, стильдік сөз қолданыс ерекшеліктері бар. Оны дөп басып, жатық тілде жеткізе алмаған туынды оқырманына ұласа алмайды. Аударма өнері асығыс тірлікті құптамасы анық. Осы жерде М.Әуезовтың «Абай жолы» эпопеясының түрікше аудармасына жазылған сын-пікірге тоқталып өтпекпіз. «Абай жолы» З.Исмаил және А.Гүнгөр тарапынан 1997 жылы түрікшеге аударылып, «Билиг» баспасынан шықты. Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті атынан Анкарада шығатын «Билиг» журналының 2000 жылғы №15 санында (bilig-15/Güz'2000) Уғурлы Мұстафаның «Түркі тілдері арасында аударма мәселелері және «Абай жолы» романы» атты көлемді мақаласы жарияланды. [8, 59-80]. Енді осы мақалада айтылған сынға қысқаша тоқталып өтейік.

Түркі тілдерінің географиялық орналасуы заңды түрде туыс тілдердің белгілі бір заңдылықтар аясында фонетикалық әрі мағыналық өзгерістерге ұшырауына себеп болады. Осы арада кез келген туыс тілдер арасында жасалған аудармаға сақтықпен қарау керек. Кейбір сөздердің мағынасы тарылып, кейбір сөздердің де мағынасы кеңейеді. Мысалы, қазіргі қазақ тіліндегі фонетикалық құбылыстардың бірі – сөз басындағы «ш» дыбысы түрік тілінде айтылғанда «ч»ға, «ж» дыбысы «й»ге т.б. өзгереді деген жалпы ереже бар. Бірақ жақын тілдердегі сөздердің баламасын іздегенде, осы дыбыстық құбылыстан бұрын оның нақты баламасын табу керек сияқты. М.Уғурлы да «Абай жолын» аударған аудармашыларға осы мәселе бойынша сын тағады.

Біздің халықта «қарға қарғаның көзін <u>шұқымайды</u>» деуші еді, – деді. (Абай жолы, I, 419*). Bizim halkta "karga karganın gözünü <u>çokumaz</u> derler!" dedi* (Abay Yolu, II, 208). М.Уғурлы осындағы *<u>çokumaz</u>* етістігінің орнына *"oymaz"* етістігінің жұмсалатынын орынды байқаған. Расында, біз де түрік тілінің нормативті сөздігінде *<u>çokumaz</u>* сөзін кездестірмедік. Осы сияқты «желігу» етістігін түрік тіліне "yelikmek" деп аудара салған. Әйтпесе, бұл сөздің баламасы түрікшеде "heveslenmek, kudurmak, delirmek" болуы керек деп көрсетеді [8, 63].

Парасатты айтылған ойға, жөнімен жасалған сынға, дұрыс байқалған кемшіліктерге ешкімнің айтар уәжі болмаса керек. 20 беттен тұратын пікір аударманың негізгі кемшіліктерін терең талдаған. Аудармашылар тағы да сөздің мағыналық жағына емес, тілдік ерекшелігіне мән берген. Осындай шикі, асығыс жасалған аудармаларды тізбектей келіп, М.Уғурлы кемшіліктерді мынадай топтарға бөліп қарастырған: тұзақ сөздер (айтылуы бірдей, мағыналық жақтан өзгеріске ұшыраған), баламасы дұрыс таңдалмаған сөздер, үйлеспейтін сөздер, аударылмай кеткен сөздер, баламада диалект сөздерді қолдану, құрылымдық кемшіліктер (үйлеспейтін тіркестер), сөйлем құруда жіберілген қателер, етістікпен дұрыс меңгерілмеген

септік жалғаулары, дұрыс құрылмаған сөйлемдер. М.Уғурлының ана тілі түрік тілі болғандықтан, құлаққа жағымсыз естілетін, әлсіз қолданыстарды сәтті байқаған. Демек, туыс тілдердің арасында жасалатын аударманың қиындығы да осында. Айтылуы бірдей, бірақ екі тілде екі түрлі даму эволюциясына ұшыраған құбылмалы сөздің баламасын дәл табу керек.

Аударма ісінде жасалатын ең алғашқы қадам – сөздікпен жұмыс жасау. Кез келген тілді алғаш үйренуші алдымен екі тілді аударма сөздікпен жұмыс жасайды. Сосын тілді терең меңгеруі әрі тілдегі семантикалық мағыналарды дұрыс ажыратуы үшін сол тілдің нормативті түсіндірме сөздігімен жұмыс жасауды дағдыға айналдырады. М.Уғурлы да «Абай жолы» эпопеясын түрік тіліне аудару барысында аудармашылардың қазақ тіліндегі кейбір сөздердің баламасын табуда сөздіктегі мағыналарына салғырт қарағанын жазады өтеді [8, 70].

Сөздіктердің аудармадағы алатын орны ерекше. Сөздіктерде лексикалық бірліктерге әр түрлі тұрғыдан сипаттама беріледі. Әсіресе оқу сөздіктерінің дидактикалық әрі танымдық ерекшеліктері мол. Сөздік – оқушының сөз байлығын арттырудың да бір қайнар бұлағы. Түрік тілінің түсіндірме сөздігінде «ауыз» сөзінің 12 мағынасы, 130-дай тұрақты сөз тіркесі мен 30-дан аса атаулы сөз тіркесі келтірілген [7, 34-39]. Берілген мағына түрлері көркем әдебиеттерден алынған мысалдармен дәйектелген. Айтайын деген ойымыз сөздік аудармашының негізгі құралы болуы тиіс.

Әсіресе аудармада тұрақты сөз тіркестерін аудару оңайға соқпайтын іс. Фразеологизмдер халықтың өмір тіршілігімен, жалпы қоғаммен, сол халықтың материалдық және рухани мәдениетімен тығыз байланысты тіл қазынасына жататын бейнелі оралымдар. Тіл зерттеушілерінің айтуынша, сөз жұмсаудағы қатенің ең жиі кездесетін түрі фразеологизмдердің мағынасын тап басып тани алмағанымыздан. Белгілі тілші І. Кеңесбаев он мыңдай фразеологиялық тіркестен тұратын түркі әлеміндегі тұңғыш толық фразеологиялық сөздікті 1977 жылы дүниеге әкелді [9]. Ғалым, академик Ісмет Кеңесбаевтың жасаған «Қазақ тілінің фразеологиялық сөздігі» аудармашылардың қазақ тіліндегі сөз тіркестерін өзге тілдерге аударуда пайдалы болатыны сөзсіз.

Аударманың ең үздік үлгісі деп, кезінде Абайдың орыс әдебиетінен жасаған аудармаларын айтуға болады. Абай – бір тілден екінші тілге аударылғанда сақталынуға керекті шарттардың негізін дұрыс ұғынған ақын. Сондықтан да ол өлеңінің мазмұны, түріне қарап әр түрлі әдіс қолданған. Орыс тіліндегі өлеңдердің дәл-дәл келетіндері болса, қазақ өлең құрылысынан оған дәл не жақын келетін түрлерді іздеп, «бұлжытпай» дәл беруге тырысады [10, 97-101].

Қорыта келгенде, ел мен елдің, тіл мен тілдің жақындасуында аударманың қоғамдық қызметі ерекше. Мінсіз аударылған дүниенің ғұмыры да ұзақ болады. Жалпақ тілмен аудару кез келгеннің тірлігі. Мінсіз аударманы ана тілінің әдебиетінен сусындаған аудармашылар ғана жасай алады. Сондықтан аударманың артар жүгі де ауыр. Аудармашы поэзия жанрына қол созса, көкірегінен жыр төгілген ақынжанды, прозаны аударғанда жазуға қабілетті, жатық тілде ойын жеткізе алатын өнер иесі болуы керек сияқты.

Әдебиеттер:

1. Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Он бес томдық / Құраст. Ғ.Қалиев, С.Бизақов, О.Нақысбеков және т.б. – Алматы: “Арыс“ баспасы, 2006. 2-том. – А – Б. –744.
2. Айтбаев Ө. Тіл байытудың бір көзі – аударма // Қазақ тіл білімінің мәселелері. Вопросы казахского языкознания. – Алматы: “Арыс“ баспасы, 2007. – 624.
3. Аударма теориясы мен тәжірибесі: Оқу құралы. – Астана: Фолиант, 2012. – 160.
4. Көркем аударманың кейбір мәселелері // Уақыт және әдебиет. – Алматы, 1957. 3-12 беттер.
5. Иасауи. Диуани хикмет (аударма, транскрипция, мәтін, сөздік). Түркістан, «Тұран» баспаханасы, 2010. – 400.

6. Radloff, W. Manas Destanı. Kırgız Türkçesi metin – Türkiye Türkçesi Çeviri. Yayına hazırlayan: Prof.Dr. Emine Gürsoy – Naskali. Türksoy Yay. NO: 1, Ankara, 1995.
7. Türkçe Sözlük / Hzl.: Şükrü Haluk Akalın... [ve başk.]. – 10. bsk. – Ankara: Türk Dil Kurumu, 2009.
8. Uğurlu, Mustafa. Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve "Abay Yolu" Romanı. Bilig, -15/Güz, Ankara, 2000.
9. Кеңесбаев І. Разеологиялық сөздік. – Алматы: "Арыс" баспасы, 2007. – 800.
10. Абай. Энциклопедия. – Алматы: "Қазақ энциклопедиясының" Бас редакциясы, «Атамұра» баспасы, 1995. – 720.

ӘОЖ 069. (574)

ҰЛТТЫҚ МУЗЕЙТАНУДАҒЫ ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКТІҢ ТҰЖЫРЫМДАРЫ

Каримов Қ.С. PhD докторант
Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті . Түркістан, Қазақстан

Резюме

Узбекали Жанибек-один из основателей казахской национальной музееведческой науки. Он уделял большое внимание вопросам охраны культурного наследия, развития музейного дела и изучения исторических артефактов в Казахстане. Выводы Жанибекова определили национальный характер музееведения и заложили методологические основы сохранения и пропаганды этнографических, исторических и культурных ценностей. По его инициативе в экспозициях музея широко представлены казахские народные ремесла, реликвии традиционной культуры. Научные труды о роли музеев в модернизации национального сознания и исторической памяти актуальны и сегодня.

Summary

Uzbekali Zhanibek is one of the founders of the Kazakh National Museum Science. He paid great attention to the protection of cultural heritage in Kazakhstan, the development of museum business and the study of historical exhibits. Zhanibekov's conclusions determined the national character of museum studies, laid the methodological foundations for the preservation and promotion of ethnographic, historical and cultural values. On his initiative, exhibits of Kazakh folk crafts and traditional culture were widely displayed in the museum's expositions. Scientific works on the role of museums in the revival of national consciousness and historical memory are still relevant today.

Қазақ халқының мәдени мұраларын сақтау және музей ісін дамыту мәселесі – ұлттық руханияттың маңызды бағыттарының бірі. Бұл салада көрнекті қайраткер, ғалым, қазақ мәдениетінің жанашыры Өзбекәлі Жәнібековтің қосқан үлесі зор. Ол қазақтың ұлттық музей ісінің ғылыми-әдістемелік негіздерін қалыптастырып, музейлердің тарихи жадыны жаңғыртудағы рөлін айқындады. Жәнібековтің көзқарастары қазіргі ұлттық музейтану саласының дамуына үлкен ықпал етті. Оның бастамасымен көптеген этнографиялық және тарихи жәдігерлер зерттеліп, музей қорларында жүйеленді.

Өзбекәлі Жәнібеков – қазақ мәдениетінің көрнекті қайраткері, этнограф, тарихшы, музей ісінің білгірі. Ол XX ғасырдың екінші жартысында Қазақстандағы ұлттық музей жүйесін жетілдіруге айтарлықтай үлес қосты. Өзбекәлі Жәнібеков XX ғасырдың 1970-жылдарынан бастап елімізде көптеген әртүрлі көлемдегі музейлерді ұйымдастыру, тарихи маңызды мұрағаттарды жинақтау, сақтау және насихаттау арқылы ұлттық мәдениетіміздің дамуына айрықша үлес қосты. Оның бастамасымен көптеген тарихи-мәдени мұралар жаңғыртылып, сақталып қалды[1]. Жәнібековтің еңбектері музей ісінің тек жәдігерлерді жинау ғана емес, сонымен қатар оларды ғылыми негізде жүйелеу, түсіндіру, насихаттау екенін көрсетті.

Сексенінші жылдардың басында Қазақстанда музей ісі қарқынды дамыды. Бұл кезең жаңа музейлердің ашылуымен ғана емес, олардың бағытының кеңеюімен, ғылыми-зерттеу және жинақтау жұмыстарының жандануымен ерекшеленді. Мұндай өзгерістер сол кездегі Мәдениет министрінің орынбасары Өзбекәлі Жәнібековтің қажырлы еңбегінің нәтижесінде жүзеге асты. Ол өз қызметінде ұлттық мәдениетті дамытуға, Қазақстанның тарихи және мәдени мұрасын сақтау мен насихаттауға үлкен үлес қосты.

Өзбекәлі Жәнібековтің басшылығымен жүргізілген ғылыми-зерттеу, іздестіру және жинақтау жұмыстары нәтижесінде ел көлемінде бірқатар жаңа музейлер ашылды. Соның ішінде Қазақстан Ғылым академиясының тұңғыш президенті, көрнекті ғалым Қ.И. Сәтпаевтың мемориалдық музейі, Алматы қаласында жазушылар С. Мұқанов пен Ғ. Мүсіреповке арналған әдеби-мемориалдық музей кешені, сондай-ақ Қарағанды облысының Жезді кентінде тау-кен және металлургия тарихы музейі жұмыс істей бастады.

Бұдан бөлек, халық батыры, ұлт-азаттық көтерілісінің жетекшісі А. Имановтың мемориалдық музейі, Торғай өңірінде Дала өлкесі тарихы музейі құрылды. Қызылорда облысында екі мәрте Социалистік Еңбек Ері И. Жақаев атындағы күріш шаруашылығы тарихы музейі мен Қазақстан және Орталық Азия жастарының көшбасшысы Ғ. Мұратбаевтың мемориалдық музейі ашылды.

Оңтүстік Қазақстан облысының Темірлан ауылында әйгілі балуан, әлем чемпионы Қажымұқан Мұңайтпасовтың музейі өз жұмысын бастады. Батыс Қазақстан облысында Бөкей Ордасының тарихына арналған музей, украин ақыны Т.Г. Шевченкоға арналған мемориалдық кешен, Кеңес Одағының Батыры М. Мәметованың үй-музейі құрылды.

Алматы облысында ақындар Сүйінбай Аронұлы, Кенен Әзірбаев, Үмбетәлі Кәрібаевтың әдеби-мемориалдық музейлері, екі мәрте Социалистік Еңбек Ері Н. Алдабергеновтің мемориалдық музейі, сәулет өнерінің бірегей ескерткіші саналатын «Жаркент мешіті» музейі, Ш.Ш. Уәлихановтың «Алтынемел» мемориалдық кешені, ақын М. Мақатаевтың әдеби-мемориалдық музейі және басқа да мәдени нысандар ашылып, халыққа қызмет көрсете бастады.

Бұл мәдени нысандар – техника, сәулет, монументалды өнер, археология және мәдени-ландшафтық ескерткіштер бүгінде еліміздегі негізгі туристік бағыттардың біріне айналды. Жаңа музейдің құрылуы қаншалықты қиын әрі күрделі процесс екенін көрсету үшін Алматыдағы Халық музыкалық аспаптар музейінің тарихын мысалға келтірейік. Алғашында музей Панфилов көшесі, 99-шы мекенжайында орналасқан бұрынғы керуен-сарай ғимаратында жұмыс істеді. Кейін музейді революцияға дейінгі Верный қаласынан қалған санаулы тарихи ғимараттардың бірі – Офицерлер жиналысы үйіне көшіру жөнінде шешім қабылданды. Зенков пен Гоголь көшелерінің қиылысында, 28 гвардияшы-панфиловшылар саябағының жанында орналасқан бұл ғимарат сол кезде апатты жағдайда тұрған болатын. Оның толықтай қирау мен сүрілу қаупінен құтқарылуы тікелей Өзбекәлі Жәнібековтің бастамасымен жүзеге асты. Ол ғимаратта кең көлемді жөндеу-қалпына келтіру жұмыстарын жүргізуге тапсырма берді.Алайда, музейдің ашылу жолында әлі де күрделі мәселелер туындады. Алғашқы жоспар бойынша, оның негізгі экспозициясын белгілі музыкатанушы Болат Сарыбаевтың жинақтаған музыкалық аспаптар коллекциясы құрауы керек еді. Бірақ соңғы сәтте белгісіз себептермен Сарыбаев өз келісімінен бас тартып, Жәнібековпен жасалған уағдаластық жүзеге аспай қалды. Бұл кезде музейдің жоғары деңгейде белгіленген ашылу мерзімі таяп қалған еді, оны кейінге шегеру мүмкін болмады.

Осы қиын жағдайдан шығу үшін Өзбекәлі Жәнібеков батыл шешім қабылдап, халық шеберлері Даркенбай Шоқпаров, Оразғазы Бейсенбаев және басқа да қолөнершілерге қазақтың дәстүрлі музыкалық аспаптарының толық жиынтығын қайта жасап шығуға тапсырма берді. Бұл қатарға домбыра, қобыз, дабыл, жетіген, сырнай, керей, шертер, сазсырнай, адырна, сазген, дүдіге, тоқылдақ секілді көптеген аспаптар енді. Сонымен қатар, музей қорының

толықтырылуы мақсатында танымал халық орындаушылары Құрманғазы, Біржан сал, Дина Нұрпейісова, Жамбыл Жабаев, Кенен Әзірбаев және басқа да белгілі өнерпаздардың қолданған музыкалық аспаптарын жинау жұмыстары жүргізілді. Сондай-ақ, ТМД елдері мен әлем халықтарының музыкалық аспаптары да жинақталып, болашақ музей экспозициясының негізін қалады.

Музей алғашқы жылдарынан бастап-ақ халықтың музыкалық мәдениетін дәріптеуге белсене кірісті. 1981 жылы Өзбекәлі Жәнібековтің бастамасымен музей жанынан «Сазген» фольклорлық-этнографиялық ансамблі құрылды. Өзінің жұмысының көптігіне қарамастан, ол музей қорын жаңа экспонаттармен толықтыруды, ансамбльдің концерттік бағдарламаларын жаңартуды, әртістердің сахналық киімдерін тіктіруді жіті қадағалап отырды. Бақытына орай, Мәдениет министрлігі музейдің дәл жанында, жолдың арғы бетінде орналасқан болатын.

Кейіннен музейдің алғашқы директоры Жарқын Шәкәрімов өз естеліктерінде: «...Музейдің қалыптасу кезеңіндегі жанкешті еңбегіміз жайлы Өзбекәлі Жәнібеков былай деп жазған еді: «Музейді ұйымдастырудағы ең үлкен қиындық оның тұңғыш директоры Жарқын Шәкәрімов пен қолөнер шеберлері Оразғазы Бейсенбаев пен Даркенбай Шоқпаровқа түсті»» деп атап өткен еді.[2]

1990 жылдардың аяғы 2000 жылдардың басында Қазақстанда республикалық маңызы бар музейлер 13, мекемелік музейлер 5, облыстық музейлер 25, қалалық музейлер 31, аудандық музейлер 47, қорық музейлер 7, сонымен қатар мемориалдық музейлер 11 болған[3].

2000 жылдың «Мәдениетті қолдау жылы» болып жариялануы мәдени мекемелер мен өнер ордаларының өзекті мәселелерін шешуге жол ашқаны анық[4].

Оның музей ісіне қатысты әдістемелік еңбектері осы бағыттағы маңызды нұсқаулықтарға айналды. Сонымен қатар, ол қазақтың дәстүрлі өнерін, әсіресе қолөнер мен ұлттық киім үлгілерін зерттеп, музейлердегі экспозициялардың ұлттық ерекшелігін айқындады.

Өзбекәлі Жәнібек музей экспозицияларын құрудың ұлттық қағидаттарын ұсынды. Ол қазақ халқының материалдық және рухани мәдениетіне қатысты жәдігерлерді жүйелеп, олардың тарихи мәнін ашудың маңыздылығын атап өтті. Оның жетекшілігімен этнографиялық жәдігерлер музейлерде ерекше орын алды. Жәнібеков ұсынған әдістеме бойынша қазақтың дәстүрлі қолөнері, тұрмыс-салты, ұлттық киім үлгілері, музыкалық аспаптары музей экспозицияларында лайықты орын алды[5].

Сонымен қатар, ол интерактивті экспозициялар жасаудың маңыздылығын атап өтті. Музейлердің келушілерге әсерін күшейту мақсатында мультимедиалық технологияларды қолдану, тарихи тұлғалардың бейнесін көрсету, жәдігерлерді жан-жақты таныстыру сияқты әдістерді енгізуді ұсынды. Бұл тәсілдер қазіргі таңда көптеген музейлерде қолданылып жүр. Сондай-ақ, Жәнібеков музей экспозицияларын халықтың тарихи жадын қалпына келтірудің құралы ретінде қарастырып, жәдігерлерді ұлттың өткенінен сыр шертетін айғақ ретінде пайдалануға шақырды.

Өзбекәлі Жәнібек музейлерді халықтың тарихи жадының сақтаушысы ретінде қарастырды. Оның пікірінше, музейлер тек ғылыми-зерттеу орталықтары ғана емес, сонымен қатар ұлттық бірегейлікті нығайтатын мекемелер болуы тиіс. Осыған байланысты музей қызметін тек жәдігер көрсетуге ғана емес, сондай-ақ жастарды ұлттық рухта тәрбиелеуге бағыттау қажеттігін ұсынды[6]. Оның бастамасымен көптеген дәстүрлі мерекелер, көрмелер мен этнографиялық кештер ұйымдастырылды.

Ол музейлерді ұлттық тәрбиенің негізгі құралы ретінде қарастырып, музей сабақтарын, шеберлік сыныптарын, этнографиялық фестивальдерді ұйымдастырудың маңыздылығын көрсетті. Жәнібековтің ұсыныстары музей ісінің заманауи бағыттарына негіз болып, бүгінгі таңда көптеген музейлер білім беру қызметін кеңейтуде. Сонымен қатар, ол музейлердің

халықпен тығыз байланыста болуы керектігін, олардың ұлттық мәдениеттің жандануына ықпал ететінін ерекше атап өтті.

Халқына адал қызмет еткен көрнекті тұлғаның ұлттық өнерді, тарихи және мәдени ескерткіштер мен жәдігерлерді сақтау жолындағы зерттеу және мемуарлық еңбектері кез келген уақытта құнды әрі бағалы мұра болып қала береді. Оның ішінде: «Қазақтың ұлттық қолөнері» (1982), «Жаңғырық» (1991), «Уақыт керуені» (1992), «Жолайрықта» (1996), «Қазақ киімі» (1996), «Ежелгі Отырар» (1997), «Тағдыр тағылымы» (1996, 1-кітап, 1997, 2-кітап) сынды еңбектері оқырман қауымға тарихи-мәдени мұраны тереңінен танып-білуге жол ашады. Оның еңбектері қазақ халқының мәдени мұрасын сақтаудың ғылыми негіздерін қалыптастырумен қатар, музейлердің қоғамдағы әлеуметтік рөлін күшейтуге ықпал етті.

Оның ғылыми тұжырымдары бүгінгі таңда да өзекті болып, музей ісінің дамуына серпін беруде. Сонымен қатар, Жәнібеков қазақтың ұлттық ойындары мен мерекелерін музей қызметіне енгізуді ұсынды. Ол олардың келушілерге этнографиялық мұраны тереңірек түсінуге мүмкіндік беретінін атап өтті.

Қорыта айтқанда, Өзбекәлі Жәнібектің ұлттық музейтану саласындағы тұжырымдары қазақ мәдени мұрасын сақтау мен дәріптеуде маңызды рөл атқарды. Ол музейлерді халықтың тарихи санасын қалыптастырудың құралы ретінде қарастырып, оларды ғылыми-зерттеу және ағартушылық қызметтің негізгі орталығы етуге үлес қосты. Оның идеялары бүгінгі таңда да музей ісінің дамуына ықпал етуде. Жәнібековтің бастамалары арқылы ұлттық мәдениеттің жаңа қырлары ашылып, музейлер халық пен тарих арасындағы байланысты нығайтудың маңызды алаңына айналды.

Әдебиеттер

1.Государственный список памятников истории и культуры Казахской ССР республиканского и местного значения. Сборник документов. Алма -Ата 1983.112 -б.

2.Шакаримов Ж., Көне дүние күмбірі – Мелодии древности. – Алматы: «Өнер», 2013. - 170 с.

3. Абикенова, С. М. Қазақстандағы мұражайлардың қалыптасуы / С. М. Абикенова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2014. — № 2 (61). — С. Т.1. 15-17. — URL: https://moluch.ru/archive/61/9103/

4. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U990000316_

5. Джанибеков У. Д. Культура казахского ремесла. [Текст] -Алма-Ата: Өнер, 1982.-144 с.

6. Жәнібеков, Ө. Тағдыр тағылымы [Мәтін]: Естеліктер. Бірінші кітап / Ө. Жәнібеков.- Алматы: Рауан, 1996.- 192б.

ӘОЖ 37/94(574)

ҰЛТ РУХАНИЯТЫНЫҢ ЖАРҚЫН ТҰЛҒАСЫ

Кужагулова Г.Е. п.ғ.к.
Досбаганбетова А.Т. доцент
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент, Қазақстан

Резюме

В данной статье рассматриваются особенности яркой личности Озбекали Жанибекова, поднявшего национальную духовность и внесшего большой вклад в развитие национального образования.

Summary

This article examines the characteristics of the bright personality of Uzbekali Zhanibekov, who raised national spirituality and made a great contribution to the development of national education.

Қазақтың бір туар дара тұлғасы Өзбекәлі Жәнібеков ұлттың мәдениеті мен өнерін дамытуда ерекше үлес қосқан қоғам қайраткерлерінің бірі. Түркістан өңірінде дүниеге келген Өзбекәлі Жәнібеков ата-анадан ерте айрылып, атасының қолында тәрбиеленіп, мектеп бітіреді. Жоғары білім алған соң Өзбекәлі Жәнібеков еңбек жолын мектеп мұғалімінен бастайды. Ұлтымыздың ұлы мұраларын сақтау ісінде ерекше еңбек сіңіріп, қазақ халқының мәдениет пен өнер саласындағы бар асыл мұраларын кейінгі ұрпаққа қалдыру мәселесін алға тартқан жарқын тұлғалардың бірі.

Халқымыздың бай мәдениетінің мәртебесін асқақтата отырып, республикамыздың кейбір өңірлерінде тарихи маңызы бар мұрағаттарды жинақтап, сақтап және насихаттау барысында аянбай еңбек етті. Атап айтатын болсақ, Алматы қаласындағы Ықылас Дүкенұлы атындағы халық музыка аспаптары мұражайы ұлт мәдениетінің мақтанышына айналып отыр. Мұражай музыкалық аспаптарға арнала отырып, ұлттық мәдениетті көтерудің қозғаушы күші болды. Көзден көлденең кете бастаған және құнын жоғалта бастаған көне аспаптар қазынасы қайта жаңғырып, бір жерге жинақталып, олардың коллекциялық ерекшеліктері анықталды [1].

Өзбекәлі Жәнібековтің ұйымдастыруымен тұңғыш рет халықтың музыкалық аспаптары туралы тың деректер жиналып, мұражайдың рухани және заттық мәдениетке қатыстылығы жайлы жазбалар пайда болды. Мұражайға барған адам көне аспаптарды тамашалай отырып, ерекше бір тылсым күшті сезінеді және ұлтымыз бен рухымыздың бай мәдениетімен танысады. Көнеден қалған аспаптарды қайта өңдеп, жаңғырту мақсатында арнайы шеберлер мен қолөнершілерді еліміздің әр түкпірінен алғызып, сынған, бүлінген экспонаттарды қайта қалпына келтіру ісін де жандандырған. Мұражайдың құрылу кезеңінің ерекшелігі - қазақ мәдениеті тарихында өзінің ұлттық құндылығын сақтай отырып, еліміздің ұлттық келбетін жалпы әлемдік деңгейде дәріптеуінде болып отыр [2].

Өзбекәлі Жәнібековтің халық музыка аспаптары мұражайын құруы тарихи іс санала отырып, қазіргі кезде ұмыт қалған ұлт мәдениетінің алтын сандығына қосылған салмақты үлестің бірі болды. Мұражайдың ұлттық қасиетін әрі қарай дамыту бағытында алғаш құрылған көне аспаптар ансамблі «Сазген» мұражайдағы көне аспаптарды дыбыстандырып, жан бітірген туғаннан музыкалық таланты бар жастардан құралды. Өзбекәлі Жәнібеков осы көне аспаптар ансамблін құрар кезде қазақ ауылдарын аралап, көне аспаптарда жақсы ойнай алатын талантты жастарды өзі іздеп тауып, ансамбль құрамына енгізген. Ансамбльдің мүшелеріне арналған киім коллекциясын да өзі таңдап, әр әнші мен күйшінің бет-әлпетіне лайықты киім үлгісін жасауға үлес қосқан. Осындай қарапайым қазақ арасынан шыққан қайраткердің ұлттың құндылығын сақтаймын деп, ұлттық тәрбиеге баса көңіл бөлгені, өзінің халқының мәдениеті мен өнерін сақтаймын деп бар өмірін сарп еткені кез келген адамның қолынан келе бермейтін ұлы да ұлағатты іс. Қайраткердің бастамасымен «Шертер», «Адырна», «Алтынай» фольклорлық ансамбльдері де құрылып, ұлттық мәдениеттің дамуына айрықша үлес қосылды.

Өзбекәлі Жәнібековтің Торғай қаласында кәсіби қазақ театрын ұйымдастыруы да қазақтың ұлттық руханиятын жаңғырту бағытында жүргізілген келелі істердің бірі. Торғай облысында жастар арасында мәдениетті дамыту саласында тынбастан үгіт-насихат жұмыстарын жүргізіп, ұлттық мәдениеттің өркендеуіне ерекше көңіл бөлді. Торғай өңірінің мәдени әлеуетін көтеру саласында көптеген іс-шаралар ұйымдастырып, жастардың мәдени бастамаларына қолдау көрсеткен. Қайраткердің көптеген істері ұлттық мәдениетті дамытуға, салт-дәстүрлерімізді жаңғыртуға, ұлттық құндылықтарымызды сақтауға бағытталған.

Өзбекәлі Жәнібеков тарихи және мәдени мұраларды сақтау мақсатында Қожа Ахмет Ясауи кесенесін қайта қалпына келтіру мен атақты Тайқазанды елге қайтару жұмыстарын ұйымдастырды. Сонымен қатар Арыстан баб кесенесіндегі мешітті қайта қалпына келтіру ісінде ешқандай кедергілерге қарамай, өзінің табандылығы мен қайсарлығының арқасында мақсатына жеткен. Аса күрделі сәулет ғимараты «Әзірет Сұлтан» қорығын қалпына келтіру жұмыстары да оңайға түспеді. Бұл ғимаратты қалпына келтіру үшін небір шеберлер талай алмастырылып, озық тәжірибелердің аздығынан көптеген қиындықтар кездесті.

Наурыз мерекесінің ұлттық мереке ретінде аталып өтілу бастамасын қолдаушы тұлғалардың бірі Өзбекәлі Жәнібеков болды. 1988 жылы Өзбекәлі Жәнібековтің қолдауымен Наурыз мерекесі Алматы қаласы мен Алматы облысының Жамбыл ауданында халықтық мейрам ретінде аталып өтті. Біртуар талантты ұйымдастырушы, үнемі шығармашылық ізденісте жүретін, қазақтың мәдениеті десе жанын салатын Өзбекәлі Жәнібековтің ұлттық руханиятты сақтауда сіңірген еңбегі ерекше.

Қазіргі жастарымыз ұлттық мәдениетіміз бен ұлттық құндылығымыздан алыстап бара жатыр. Біздің университетімізге қоғам қайраткері, ұлтымыздың бетке ұстар ұлы Өзбекәлі Жәнібековтің есімі берілгелі мәдениет пен өнерге байланысты сабақтарда қайраткердің өмірі мен шығармашылығы туралы арнайы сабақтар өтілуде. Атап айтатын болсақ, Музыка пәнін оқыту әдістемесі, Дәстүрлі ән салу негіздері, Арнайы аспап, Музыканың тарихы мен өнер тарихы пәндерінде «Музыкалық білім» кафедрасының профессор-оқытушылар құрамы Өзбекәлі Жәнібековтің мәдениет пен өнер саласына сіңірген жұмыс түрлеріне байланысты материалдарды пайдалана отырып, сабақтың тақырыбына сай мәліметтерді енгізді. Мұндай мәліметтер студенттердің Өзбекәлі Жәнібеков туралы білімі мен ой-өрісін кеңейтіп қана қоймай, қайраткердің мәдениет пен өнер саласына сіңірген ерекше елеулі істері туралы мағлұмат алуға толық мүмкіндік береді.

Саяси бағыты мен ұлттық руханият туралы дүниетанымы бөлек тұлға Қайта құру кезеңінде ұлттық дәстүр мен ұлттық құндылықтарды жаңғыртуға атсалысты. Қайта құру кезеңіндегі қоғамның дағдарыс жағдайын жақсы түсінген Өзбекәлі Жәнібеков сол кездегі аумалы-төкпелі замандағы ұйытқуларға қарсы тұра алатын жалғыз құдірет – ғасырлар бойы мысқылдап жинаған мәнді қазына жалпыадамзаттық игіқасиеттер деді. Сол замандағы жаңаша ойлаудың елдің өткен тарихы мен болашақ мәдениеті үшін маңызды екендігін айтты. Жұрттың жан-дүниесіндегі, әдет-ғұрпы мен мінез-құлқындағы, өзара қарым-қатынасындағы ерекшеліктерді жете түсіну үшін сол халықты бейшара руханилықтан азат ету керектігіне ерекше мән берді. Өз ұлтының руханиятын сақтағысы келген адам сол ұлттың жанашыры бола білуі керек, сол ұлт үшін аянбай еңбек етуі керек, сонда ғана ұлттың мәртебесі мерейленіп, рухы көтерілетіндігін айтты [3].

Өзбекәлі Жәнібеков Қазақстанда ғылымның даму ісі мәселесін де назардан тыс қалдырмады. Мұхтар Әуезов, Қаныш Сәтбаев, Әлкей Марғұландар қалыптастырған мектептердің ғылыми ерекшелігін атай отырып, ғылым мен білімді дамыту ісінде көптеген тың деректер мен жаңа оқулықтар қажет екендігі мәселесін алға қойды. Әсіресе, қазақ тілінің жойылып кету қаупі туралы да тың пікірлер айтқан болатын. Көптеген балабақшалар мен мектептерде ұрпағымыздың қазақ тілінде емес, орыс тілінде сөйлеу мәселесі де сынға түсті. Ұлттық руханиятымыздың ең басты рухы қазақ тілі екендігі туралы тың бастамалар көтерілді. Мемлекеттің тарихы сол мемлекетте өмір сүретін халықтың өз тілі мен мәдениетін, әдебиеті мен салт-дәстүрін, жалпы ұлттық құндылықтарын сақтауында екендігіне ерекше мән берілді.

Ұлттық құндылықтар әр ұлттың өзіндік тарихи ерекшелігін бейнелейтін және Отаны мен тіліне, тарихы мен өнеріне, мәдениеті мен әдебиетіне, салт-дәстүрі мен әдет-ғұрпына деген рухани қарым-қатынасы, елжандылық сезімі, ерекше құрметі болып саналады. Қазіргі ұрпақта ұлттық сана-сезімді дамытуда халықтың мәдениетінің әлемдік мәдениет қазынасына қосылуына

үлес беруі, атсалысуы, жалпы адамзаттық құндылықтар мен ұлттық құндылықтарды тануы мен ажыратуы маңызды. Жеке тұлғаның ұлттық құндылық бағдарлары мен ұлттық мүдделер бағдарларын ұғынып, түсінуі, қабылдауы, олардың тұтастығын сақтауға деген дайындығы сол халықтың ұлттық мәдениетін сақтауға деген ұмтылысы мен тұрақтылығымен сипатталады.

Қазақтың жоғалып бара жатқан ұлттық қазыналары мен руханиятын сақтауда Өзбекәлі Жәнібеков саяси тұрғыдан алғанда ең ірі қайраткер болып саналады. Саяси қызмет атқара жүріп, елдің жігерін қайрап, сана-сезіміне әсер етіп, тұншығып келген ой тұсауын кесіп, жастарды өнер мен мәдениетке тартқан қайраткер есімі әлі де ел есінде.

Әдебиеттер

1. Есеналиев М. Мақ.: Ұлтын ұлықтаған азамат. – Кіт.: Өзбекәлі Жәнібек. – Алматы: «Арыс» баспасы, 2015. – 110-111 бб.
2. Жәкішева З.С. Өзбекәлі Жәнібек тағылымы. – Алматы: «Алматыжарнама» баспаханасы, 2011. – 133-134 бб.
Сансызбайұлы Қ. Қазақ құндылығы ұлт ұлылығы. – Алматы: Үш қиян, 2021. – 434 б.

ӘОЖ 94:378

XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫН ОҚЫТУДА САРАЛАУ ӘДІСІН ҚОЛДАНУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Абдуахит Б.М. М1601-13 тобының магистранты
Ғылыми жетекші: Есимова А.Б. – т.ғ.к., доцент
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті,
Шымкент, Қазақстан

Резюме

В данной статье рассматривается важность применения метода дифференцированного обучения при изучении истории Казахстана начала XX века. Анализируется эффективность использования данного метода для преподавания таких исторических тем, как социально-экономическое положение Казахстана, национально-освободительное восстание 1916 года, Февральская революция 1917 года, движение «Алаш» и роль казахской интеллигенции. Статья предлагает учителям конкретные методы обучения, соответствующие образовательным потребностям учащихся разного уровня. Применение дифференцированного подхода помогает учащимся глубже понять сложные этапы национальной истории, сформировать национальное самосознание и гражданскую позицию. В статье подробно изложены способы и методы качественной и доступной передачи исторических знаний.

Summary

This article explores the significance of applying differentiated teaching methods in studying the history of Kazakhstan in the early 20th century. It analyzes the effectiveness of these methods in teaching key historical topics, such as Kazakhstan's socio-economic situation, the national liberation uprising of 1916, the February Revolution of 1917, the Alash movement, and the role of Kazakh intellectuals. The article provides educators with specific teaching approaches tailored to the diverse learning needs of students. By employing differentiated strategies, students gain a deeper understanding of the complex stages of national history, fostering a sense of national identity and civic responsibility. The article comprehensively outlines the ways and methods for delivering historical knowledge effectively and accessibly.

XX ғасырдың басы Қазақстан үшін өте маңызды кезеңдердің бірі болды. Бұл уақыт Ресей империясының құрамында болған қазақ жеріне жаңа саяси және экономикалық ағымдардың енуімен сипатталады. Патшалық Ресейдің отарлық саясаты күшейе түсіп, оның басты мақсаттарының бірі – Қазақстанды толықтай экономикалық және саяси тұрғыдан өзіне бағындыру еді. Бұл саясат Қазақстанның дәстүрлі әлеуметтік құрылымын, жергілікті халықтың өмір сүру салты мен тұрмыс-тіршілігін түбегейлі өзгертті. Сол кезде орын алған әлеуметтік, экономикалық және саяси өзгерістер қазақ халқының ұлттық сана-сезімінің оянуына, тәуелсіздік үшін күрсесінің жануына негіз болды. Тарихи білім беруде оқушылардың әртүрлі деңгейлерін ескеру маңызды. Саралау әдісі осыған сәйкес әрбір оқушының таным деңгейіне сай материалды игеруге жағдай жасайды. XX ғасырдың басындағы Қазақстан тарихы – оқушылардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыратын маңызды кезең. Бұл кезеңді оқытуда саралау әдісінің орны ерекше, себебі тарихи оқиғаларды, ұлт қайраткерлерінің қызметін және халықтың басынан өткен күрделі жағдайларды жан-жақты түсінуге жағдай жасайды. Дәстүрлі білім беру жүйесі оқытудың жалпыға бірдей тәсілін ұсынса, саралау әдісі әр оқушының жеке қажеттілігін ескере отырып, барынша тиімді нәтиже берді.

Оқушылардың қызығушылығының әртүрлі болуы және де оқушылардың мәліметті қабылдауының түрлілігі тарих пәні мұғалімі үшін бұл оңай шаруа емес. Себебі оқушының психолгиялық және физикалық тұстарын ескеріп жұмыс жасау маңызды. Осыған қоса, зерттеулерге сүйенсек төмен үлгерімі бар оқушылардың тарихты оқуға мотивациясының жиі болмайтыны және оқыту тарихи дағдыларға емес, тарихи оқиғаның мазмұына бағытталғанда жақсы нәтижелерге қол жеткізілетінін байқаймыз.

Саралау әдісінің мәні – оқушыларды бөлу емес, оларды біріктіруде дер кезінде көмек көрсету. Саралау әдісінің мәні тиімділігі – мұғалім оқушылардың жұмысын бақылап қана қоймай, осы уақытта жеке оқушылармен жеке жұмыс жасайды. Оқушылар үш режимде жұмыс істей алады: мұғаліммен бірігіп, жеке және өз бетімен мұғалімнің жетекшілігімен. Саралап оқыту технологиясының тарихи даму кезеңдері. Мектептің білім беру тарихы, саралау барлық жағдайда оқушыларды оқытуда қолданылғандығын дәлелдейді. Мектептік білім беру пайда болғанда, мемлекеттен жеке алынған, әрбір дәуір талаптарына сәйкес саралап оқыту мәселесі де дамыды[1].

Саралап оқытудың незізгі сипаты – мақсатты нәтиже. Деңгейлеп оқыту түрлері. Қараевтің деңгейлеп, саралап оқыту технологиясы мынандай 4 түрге бөлінген:

1) репродуктивтік деңгей – жалпыға бірдей стандартты білім негізінде тапсырма беріледі. Мұндай тапсырмалар оқушылардың алдыңғы сабақтарда алған білімдеріне және оқушыға байланысты

2) алгоритмдік деңгей – мұнда оқушы мұғалімнің түсіндіруімен қабылдаған ақпаратты пайдалана отырып орындайды.

3) эвристикалық деңгей – оқушы өзі ізденіп, қосымша әдебиет терді қолдана отырып жауап береді.

4) шығармашылық деңгей – оқушының таза өзіндік шығарма шылығын байқатады. Жаңа тақырыпты оқушылар шығармашылық ізденіс үстінде өздігінен меңгереді. Деңгейлеп оқыту әр оқушының белсенділігін оятады[2].

XX ғасырдың басындағы Қазақстанда болған тарихи оқиғалар: Қазақстандағы қоғамық-саяси үдерістер, әлеуметтік-экономикалық жағадайы, Столыпиннің аграрлық реформасы және орыс шаруаларының Қазақстанға жаппай қоныс аударуы. Қазақстандағы 1916 жылғы ұлт-азаттық қозғалысы. “Алаш” қозғалысы және Қазақ ұлттық идеясы сияқты маңызды оқиғалар кезеңін оқушыларымыздың жете түсінуі маңызды. Ал тарихымызыдың осы кезеңіне саралау әдісін қолдану арқылы қалай тиімділігін арттыруға болатынына тоқталайық.

Мысал ретінде XX ғасырдың басында қазақ қоғамының білімді болуын және бәсекеге қабілетті болуын қалаған ағартушы зиялы қауым Алаштықтарды алып көрейік. Алаш арсыстарының негізгі мақсаты қара халықтың көкірек көзін ашуға бағытталды. Қараңғылықтан шығудың жалғыз жолы білімді ұрпақ тәрбиелеу екенін алға тарты. М.Дулатұлы, мәселен, 1913 жылы «Қазақта» жарияланған мақаласында: «Заман талас-тартысқа айналды. Қара күніне қайғырмай қамсыз жатқан қазақ болмаса, ұшқан құс, жүгірген аңның бәрі де тіршілік жабдығында. Жағаласпай, жармаспай ешкім қатардан орын бермейді. Басқалармен тізелесуге, тартысуға, жарысуға оқу-білім керек. Надан жұрт оқымысты-білімді жұртпен қатар тіршілік ете алмайды. Жалғыз сүйеніш, жалғыз үміт оқуда. Теңдікке жетсек те, жұрттығымызды сақтасақ та, дүниеден сыбағалы орнымызды алсақ та, бір ғана оқудың арқасында аламыз. Жақсылыққа бастайтын жарық жұлдыз – оқу. Надан жұрттың күні қараң, келешегі тұман» [3], – деп жазды. Қазақ зиялылары сол уақытта ұлттық білім беру, мәдениет, тіл және саясат мәселелеріне ерекше көңіл бөлді. «Бүгінгі адамзат қоғамында – деп жазды А.Байтұрсынұлы, – өміршең мәдениет салтанат құрмақ, ал мәдениеттер теңдігін қуатты мәдениет арқылы ғана орнатуға болады, олай болмаған күнде жоғары сатыдағы мәдениет арқылы ғана онатуға болады, олай болмаған күнде жоғарғы сатыдағы мәдениеттер төменгі деңгейдегі мәдениеттерді қанамақ»[4].

Ал соңғы уақытта зиялыларымыздың дәріптелуінің артқанын байқаймыз. Бірақ осы үдерістер мектеп қабырғасындағы оқушыларымызды қаншалықты қызықтыруда деген сұрақ туындайды. Осы сұраққа саралап оқыту әдісін қолдану арқылы тиімділігін арттыруға болатын ұсыныстар келтіреміз.

Зиялы қауым өкілдерінің қызметі: Қазақ зиялыларының білім, мәдениет және саяси салалардағы еңбектерін зерттеу. Оқушыларға олардың ұлт болашағы үшін атқарған еңбектері туралы қысқаша эссе жазуды тапсырсаңыз, бұл олардың ұлттық мұраға деген құрметін арттырады.

Оқушылардың қызығушылығын арттыру: Әрбір зиялы қауым өкілінің жеке жетістіктері мен олардың ұлттық санаға әсерін көрсету үшін тарихи фильмдер мен фотосуреттерді пайдаланыңыз.

Биографиялық зерттеу: Оқушыларға белгілі бір зиялы қауым өкілін зерттеп, оның еңбектері мен қазақ қоғамына қосқан үлесін сипаттау тапсырылады.

Саралау әдісі әр оқушының қызығушылығына сәйкес білім алуына мүмкіндік береді. Эссе жазу арқылы оқушылардың талдау және сыни ойлау дағдылары дамиды, ал тарихи фильмдер мен фотосуреттер қызығушылықтарын арттырады. Биографиялық зерттеу оқушыларға өзіне жақын тұлғаны таңдап, мәліметтерді талдауға жағдай жасайды. Оқу стиліне қарай визуалды материалдар мен жазбаша тапсырмалар біріктіріліп, әртүрлі оқушыларға қолайлы орта қалыптасады. Осылайша, саралау әдісі білім беруді тиімді әрі қызықты етеді.

XX ғасырдың басында Қазақстанда капиталистік қатынастардың дамуы. Жұмысшы табының қалыптасуы. Бұл үдерістерді оқушыларымыздың түсініп қабылдауы маңызды. Себебі бұл оқиғалар жеріміздің экономикалық тұрғыда отарлануын және жерімізге орыс шаруаларының келуі, дәстүрлі көшпелі малшаруашылығынан басқа кәсіптерге мәжбүрлі түрде өтуіне алып келді.

XX ғасырдың басында капиталистік қатынастардың қазақ даласында дамуы күшейе түсті. Өлкеде өнеркәсіптің жаңа салалары пайда болды. Қоғамдық еңбек бөлінісі одан әрі дамып, жұмысшы табы қалыптасты.

Патша өкіметі аграрлық саясаты салдарынан орыс шаруаларының Қазақстанға қоныс аударуы жаппай сипат алды. Сөйтіп, қазақ еңбекшілерінің жерлерін басып алу кеңінен жүргізілді. Қазақ шаруаларының тонауды патша өкіметі "қоныстанушы", "жер қоры" деп аталатын желеумен іске асырды. Бұл қорды жасау үшін жергілікті халықтың жайлы

қоныстарын тартып алып отырды. Шаруалардың Ресейден Қазақстанға шұбыруы бұрынғыдан да артты. Түркістан генерал-губернаторының толық емес дерегі бойынша XX ғасырдың басында дейін бір ғана Жетісу облысына 16 мың отбасы келіп қоныстанса, 1905 жылы олардың саны 28 мыңға жеткен. Мұндай жағдай Қазақстанның басқа өлкелерінде де байқалды[5]. Бұл оқиғалар қазақтардың өз жерінде дискриминацияға ұшрауына алып келді. Өз кезегінде оқушыларымыздың бұл оқиғалардың салдарын түсініп оқуына саралап оқыту әдісінің тиімділігіне тоқталайық.

Тарихи құжаттармен жұмыс: Мысалы, патша әкімшілігінің қазақ халқына қатысты шығарған жарлықтарын талдау арқылы, оқушылардың отаршылдық саясаттың зардаптарын түсінуіне көмектесуге болады. Құжаттарды талдау арқылы оқушылар сол кезеңнің тарихи контекстін жан-жақты түсінеді.

Диаграммалар мен кестелер құру: Оқушылардан сол кездегі экономикалық және әлеуметтік жағдай туралы диаграммалар немесе инфографика жасауын сұраңыз. Бұл визуалды әдіс деректерді тереңірек түсінуге көмектеседі.

Саралап оқыту әдісі арқыл берілген тапсырмалар тарихи оқиғаларды талдауға мүмкіндік беріп, жете түсінуі және қызығушылығына қарай қызмет атақарады. XX ғасырдың басындағы тарихымызда өткен оқиғалар мен тұлғаларға байланысты тапырмалар және ұсыныстар айтылды.

XX ғасырдың басындағы Қазақстан тарихын оқытуда саралау әдісін қолдану – өткенімізді жан-жақты және терең түсінудің тиімді жолы. Саралау әдісі арқылы мұғалімдер күрделі тарихи оқиғаларды әртүрлі деңгейдегі оқушылардың түсінуіне ықпал етіп қана қоймай, олардың жеке мүмкіндіктеріне қарай білім беру үдерісін бейімдей алады. Осылайша, әр оқушының көкжиегіне сай тапсырмалар мен әдістер қолданылады, ал мұғалімдерге оқытуда жаңа жолдар ашылады. Нәтижесінде, бұл білім ұлттық сана-сезімді қалыптастырып қана қоймай, болашақта отаншылдық сезімді нығайтады. Оқушылар елдің тарихи жетістіктері мен қиындықтарын түсіне отырып, бүгінгі қоғамдағы өз рөлін ұғынуға мүмкіндік алады. Әрі бұл білім қазіргі өмірде белсенді азаматтық ұстанымдарын айқындауға көмектеседі. Болашақта осы тақырыптарды толық меңгерген оқушылардың бойында ұлттық құндылықтарға деген құрмет, тарихи санасы жоғары жауапты азаматтық ұстаным, әділеттілік пен еркіндікке ұмтылыс сияқты қасиеттер қалыптасады. Олар тарихи шындықты терең түсінудің арқасында еліміздің өркендеуіне үлес қосып, саяси және әлеуметтік өмірде өзгерістерге ұмтылады. Қазақстан тарихындағы қиын кезеңдерді білу мен түсіну оларға болашақта елін дамытуда дұрыс әрі маңызды шешімдер қабылдау үшін қажетті өмірлік дағдыларды қалыптастырады. Сондықтан, бұл мақалада қарастырылған саралау әдісінің қолданылу аясы – тарихты жалаң ақпарат ретінде емес, маңызды сабақ, рухани мұра және тәуелсіздікке деген үміт ретінде жеткізудің үлгісі. Мұғалімдер мен оқушылардың осындай әдіспен өткен оқиғалардан сабақ алуы – болашақта ұлттың мүддесін қорғайтын, мемлекет тағдырына бейжай қарамайтын азаматтарды қалыптастыруға бағытталған маңызды қадам.

Әдебиеттер

1. Ф.Б. Бөрібекова, Н.Ж. Жанатбекова. Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар. Алматы 2014 – 219 б
2. Ф.Б. Бөрібекова, Н.Ж. Жанатбекова. Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар. Алматы 2014 – 205 б
3. 3. Қазақстан Республикасының Ұлттық Қауіпсіздік Комитетінің Архиві., 6 қ., 046578 іс, 7 т., 190-191 п.п.; Егемен Қазақстан, 1992. 7 мамыр.; Абай Университеті. 90 жылдық тарихынан. А., 2018. 136-137 б.б.
4. Жас алаш, 2016, 29 қыркүйек, № 78.
5. «Қазақ», 1917, № 234

УДК:378.016:81

ФЕМИНИЗМ В РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ XXI ВЕКА И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ФОРМИРОВАНИЕ НОВЫХ ЛИТЕРАТУРНЫХ ТЕНДЕНЦИЙ

Шекербек Айша Аскаровна
ЕНУ, Магистрант 1-курса, Русский язык и литература, Астана
aisha.shekerbek@mail.ru
Научный руководитель: дфн., профессор Тахан С. Ш.

Резюме

В XXI веке русская литература претерпела значительные изменения, одним из ключевых направлений которых стало феминистское движение. Феминизм в литературе – это не просто тема, а способ художественного выражения, критики патриархальных структур и осмысления женского опыта. В современной русской прозе и поэзии все чаще поднимаются вопросы женской идентичности, социальных ролей, гендерного неравенства и телесности. Литература стала пространством, в котором женщины-авторы открыто говорят о проблемах дискриминации, личной свободы, сексуальности и власти. Важным аспектом развития литературы XXI века является ее трансформация под влиянием постфеминистских и интерсекциональных идей. В статье рассматриваются основные тенденции феминистской литературы, анализируются произведения современных писательниц и влияние их творчества на общий литературный процесс. Рассматриваются вопросы деконструкции традиционных нарративов, изменения в художественной структуре произведений, новая образность и переосмысление женских архетипов. Особое внимание уделяется тому, как феминистские идеи влияют на формирование новых тенденций, таких как отказ от бинарных моделей, межжанровый синтез и взаимодействие с массовой культурой.

В XXI веке русская литература оказалась в ситуации культурной трансформации, связанной с глобальными изменениями в обществе. Гендерная проблематика, которая ранее рассматривалась в литературе преимущественно через призму традиционных ролей, в современности обрела более многогранный характер. Женщины-авторы стали не просто активными участниками литературного процесса, но и теми, кто задает новые повестки, создавая произведения, в которых феминистские идеи находят художественное выражение. Вопросы гендерного равенства, критика патриархальных структур, переосмысление женских образов в литературе – все это стало неотъемлемой частью современного литературного дискурса.

Феминизм в русской литературе XXI века представляет собой явление сложное и многослойное. С одной стороны, в нем сохраняются традиции феминистской литературы прошлого века, основанные на стремлении женщин заявить о себе в пространстве культуры. С другой – происходят изменения, связанные с переходом к новым формам осмысления гендерных отношений, к более сложному и многосоставному взгляду на проблемы женской идентичности. Если в литературе XX века основное внимание уделялось борьбе женщин за право быть услышанными, то в XXI веке речь идет уже о расширении границ гендерных исследований, о пересмотре не только женских, но и мужских образов, о критике бинарных моделей. [1,97]

Современная русская женская проза демонстрирует широкий спектр тем и стилей. Авторы отказываются от традиционных сюжетных схем, в которых женщина представлена как объект, подчиненный социальным нормам, и стремятся показать ее внутренний мир, конфликты, желания, страхи и надежды. Это не просто художественная деконструкция патриархальных нарративов, но и создание новых способов повествования, в которых женская идентичность становится центральной темой. При этом важным аспектом является отказ от

универсализации женского опыта – феминистская литература сегодня представляет женщин разными, подчеркивая их индивидуальность, социальные и культурные различия. [2,124]

Важной особенностью литературы XXI века является взаимодействие с постфеминизмом, который предлагает новый взгляд на традиционные феминистские концепции. В рамках постфеминистского дискурса женщины-авторы акцентируют внимание не столько на борьбе за равные права, сколько на деконструкции власти как таковой. Их произведения включают в себя размышления о природе свободы, о границах автономии, о том, как социальные ожидания формируют идентичность. В русской литературе это проявляется в жанровых экспериментах, использовании иронии, постмодернистской игры с текстами, интертекстуальных отсылках. [3,67]

Одним из значимых аспектов феминистской литературы XXI века стало обращение к проблеме телесности. Женское тело в литературе всегда было объектом особого внимания, но чаще всего оно изображалось через призму мужского взгляда. В современной женской прозе и поэзии тело становится не просто элементом повествования, а самостоятельным героем, средством выражения личной истории, способом осмысления собственной субъектности. Авторы исследуют темы женской сексуальности, материнства, старения, болезни, травмы, акцентируя внимание на том, как эти аспекты определяют личность и общественное восприятие женщины.

Литература XXI века также отражает влияние интерсекционального феминизма, который учитывает не только гендерные, но и другие формы дискриминации. Женская проза становится пространством, где пересекаются вопросы социального неравенства, этнической идентичности, классовых различий, сексуальной ориентации. Это приводит к появлению произведений, в которых женские персонажи рассматриваются в контексте многослойных угнетенных групп, а художественная форма становится инструментом критики общественных структур. [4,98]

Еще одной важной тенденцией современной русской феминистской литературы является переосмысление классических женских архетипов. Образы матери, жены, дочери, любовницы подвергаются деконструкции, освобождаются от стереотипов и предопределенности. Авторы отказываются от представления женщины как исключительно жертвы или музы, вводя в повествование сильных, самостоятельных героинь, которые не зависят от мужских персонажей и не ограничены традиционными рамками. Женщина в литературе становится активным субъектом, который сам формирует свою судьбу и определяет собственные ценности.

Кроме того, феминистские идеи в русской литературе XXI века находят выражение и в языке. Гендерная критика традиционной лексики, поиски новых языковых форм, игра с синтаксисом и нарративной структурой – все это становится частью литературных экспериментов. Женская проза включает в себя элементы устной речи, фрагментарное повествование, множественные точки зрения, что позволяет лучше передать разнообразие женского опыта.

Влияние феминизма на литературу XXI века проявляется и в массовой культуре. Женские темы все чаще становятся объектом обсуждения не только в высоколобой литературе, но и в популярных жанрах. Детективы, фэнтези, young adult-литература включают в себя феминистские мотивы, представляя героинь, которые выходят за рамки привычных стереотипов. Это говорит о том, что феминистская литература перестает быть нишевой и становится частью общего культурного процесса. [5,234]

Подводя итог, феминизм в русской литературе XXI века представляет собой сложное и динамичное явление, оказывающее влияние на развитие новых художественных тенденций. Он способствует обновлению жанровых форм, расширяет границы традиционного повествования, вводит в литературу новые темы и образы. В современной литературе женщина больше не

является объектом чужого взгляда – она становится полноценным субъектом, создающим свою собственную историю.

Литературы:

1. Абрамович С. Феминизм и литература: история борьбы за женское слово. – Москва: Прогресс, 2015.
2. Гуткина Н. Гендерные исследования в русской литературе XXI века. – Санкт-Петербург: Академия, 2017.
3. Захарова Е. Современные женские образы в русской прозе. – Новосибирск: Сибирский университет, 2018.
4. Кузнецова А. Постфеминизм и художественные нарративы. – Москва: Литературные горизонты, 2019.
5. Морозова О. Женская проза и новые литературные тенденции. – Екатеринбург: Уральский университет, 2020.

HISTORICAL AND ETHNOGRAPHIC HERITAGE OF UZBEKALI ZHANIBEKOV

Kuandykova Akerke, Orazaly Nazym

[1] A fourth-year student majoring in Translation Studies, South Kazakhstan Pedagogical University named after O. Zhanibekov, Shymkent.

[2] A fourth-year student majoring in Translation Studies, South Kazakhstan Pedagogical University named after O. Zhanibekov, Shymkent.

Summary

Uzbekali Zhanibekov was a prominent Kazakh statesman and cultural figure dedicated to preserving and restoring the historical and ethnographic heritage of Kazakhstan. Despite holding high government positions, he actively contributed to the conservation of architectural monuments and cultural artifacts, particularly the Mausoleum of Khoja Ahmed Yasawi. His efforts in museum organization, artifact recovery, and historical research played a significant role in shaping Kazakhstan's cultural identity. This article explores his contributions, including his work on the restoration of the Khoja Ahmed Yasawi Mausoleum, the retrieval of lost artifacts, and his impact on historical scholarship.

Introduction

Uzbekali Zhanibekov was one of Kazakhstan's most influential cultural and political figures, whose legacy continues to shape the country's historical and ethnographic landscape. As a historian, ethnographer, and statesman, he played a key role in preserving and reviving the cultural identity of the Kazakh people. His lifelong dedication to protecting national heritage encompassed the restoration of architectural monuments, the safeguarding of ancient artifacts, and the revival of traditional arts, crafts, and folklore.

One of Zhanibekov's most significant contributions was the restoration and conservation of the Khoja Ahmed Yasawi Mausoleum, a UNESCO World Heritage site, which stands as a symbol of Kazakhstan's historical and spiritual continuity. Beyond this, he was instrumental in developing museums, revitalizing traditional musical instruments, and advocating for the recognition of cultural symbols that had been suppressed during the Soviet era. His work not only ensured the survival of tangible heritage but also contributed to the revival of Kazakh national consciousness [1].

1. The Role of Uzbekali Zhanibekov in Preserving Historical Monuments

During the Soviet era, many cultural and historical sites in Kazakhstan faced neglect, destruction, or repurposing, often erasing their original significance. The policies of the time prioritized industrialization and modernization, frequently at the expense of historical preservation. However, Uzbekali Zhanibekov emerged as a key figure in reversing this trend, dedicating his life to protecting, restoring, and reviving Kazakhstan's architectural and historical heritage. His efforts not only safeguarded these monuments but also reignited national pride and historical awareness among the Kazakh people.

One of his most significant initiatives was the restoration of the Khoja Ahmed Yasawi Mausoleum, a masterpiece of Timurid architecture and one of the most important Islamic structures in Central Asia. Recognizing its historical and spiritual importance, Zhanibekov actively campaigned for its conservation. Under his guidance, the mausoleum was not only restored but also transformed into a museum-reserve, ensuring that its historical artifacts were protected and properly displayed. His advocacy played a decisive role in bringing attention to the need for preservation, eventually contributing to the site's inclusion on the UNESCO World Heritage List in 2003.

Beyond the Yasawi Mausoleum, Zhanibekov worked tirelessly to retrieve lost and displaced artifacts, many of which had been removed from their original locations and scattered across museums and private collections. A notable example was his successful effort to return the 14th-century Kabirzhapkys (a historical burial cover) to the Khoja Ahmed Yasawi Museum-Reserve from the Central State Museum of Kazakhstan. Official documents from 1978 confirm this transfer, highlighting his persistence in reclaiming Kazakhstan's cultural heritage. His ability to navigate bureaucratic channels and persuade authorities demonstrated his deep commitment to historical conservation.

Zhanibekov's influence extended far beyond a single site. He was instrumental in the restoration of Rabia Sultan Begim's tomb, Esim Khan's Mausoleum, the Shildekhana religious complex, and the underground mosque of Khilvet. Each of these sites held significant cultural and spiritual value, reflecting the historical depth of Kazakh society. His dedication to these projects ensured that future generations would have access to these historical landmarks, reinforcing Kazakhstan's rich cultural identity [2].

Uzbekali Zhanibekov's role in preserving historical monuments was both visionary and practical. At a time when cultural heritage was under threat, his efforts safeguarded invaluable sites, revived lost artifacts, and reestablished the historical continuity of the Kazakh people. His work remains a cornerstone of Kazakhstan's national identity, inspiring modern preservationists and cultural historians to continue his mission.

2. The Collection and Study of Historical Manuscripts

Uzbekali Zhanibekov recognized that preserving Kazakhstan's cultural heritage required more than just safeguarding physical monuments—it also demanded the protection and study of historical manuscripts, rare books, and ancient written records. These documents held invaluable knowledge about the spiritual, intellectual, and political history of the Kazakh people. Understanding their importance, Zhanibekov dedicated much of his career to collecting, deciphering, and promoting historical texts, ensuring their accessibility for future generations.

One of his most significant contributions was his support for the collection and preservation of ancient Islamic and Kazakh literature. Among the most treasured texts he worked to protect were various versions of the "Diwani Hikmet", the renowned poetic work of Khoja Ahmed Yasawi. This spiritual and philosophical text, written in the 12th century, had been preserved through oral traditions and handwritten manuscripts for centuries. However, due to historical upheavals, many versions had been lost or scattered across private collections, libraries, and religious institutions. Recognizing its cultural and historical significance, Zhanibekov actively encouraged scholars and archivists to locate,

study, and preserve different versions of this work, ensuring its survival as an essential part of Kazakh literary and spiritual heritage.

Beyond literature, Zhanibekov also focused on epigraphic studies, understanding that inscriptions on tombstones, monuments, and religious sites provided firsthand historical records. In the early 1980s, he collaborated with leading Kazakh scholars, including Absattar Derbissali, a prominent orientalist and Islamic studies expert. Together, they worked on deciphering tombstones and inscriptions within the Khoja Ahmed Yasawi Mausoleum, uncovering previously unknown historical details about Kazakh rulers, religious figures, and cultural traditions. These efforts not only enriched academic research but also strengthened Kazakhstan's historical narrative by reconnecting contemporary scholars with primary sources [3].

Zhanibekov's commitment to historical documentation extended beyond major cultural centers. He believed that many lost historical treasures were still hidden in remote regions, preserved by families who had safeguarded them through generations. To recover these materials, he organized expeditions to distant villages and rural settlements, searching for religious and historical books that had been passed down through oral tradition or remained in private collections. His tireless efforts led to the rediscovery of ancient Quran manuscripts, prayer books, and other rare texts, some of which dated back centuries. Understanding the risk of their deterioration, he ensured that these manuscripts were carefully transferred to national museums and libraries, where they could be properly conserved, studied, and made accessible to researchers.

Moreover, Zhanibekov actively promoted the translation and publication of historical texts, believing that broader accessibility to these materials would strengthen national identity and historical awareness. He encouraged the republication of ancient Kazakh chronicles, legal documents, and religious treatises, allowing modern audiences to engage with their own history directly. This initiative helped bridge the gap between Kazakhstan's past and present, reinforcing the cultural continuity that had been threatened by decades of Soviet suppression.

Through his dedication to collecting and studying historical manuscripts, Zhanibekov played a crucial role in preserving Kazakhstan's intellectual and spiritual legacy. His efforts not only safeguarded these irreplaceable documents but also facilitated their integration into academic research and public knowledge. Thanks to his work, many historical texts that might have been lost to time are now preserved in national archives, serving as a lasting testament to Kazakhstan's rich and complex history [4].

3. The Preservation of the "Qubba" of the Yasawi Mausoleum

One of the lesser-known yet historically significant projects undertaken by Uzbekali Zhanibekov was the preservation of the Qubba, a distinctive architectural element crowning the Khoja Ahmed Yasawi Mausoleum. This bronze dome-shaped structure, positioned at the very peak of the mausoleum, held immense historical and symbolic importance. However, due to centuries of exposure to harsh weather conditions and military conflicts, the Qubba had suffered severe structural damage, requiring urgent intervention to ensure its preservation.

The degradation of the Qubba was largely attributed to historical conflicts, including Russian military campaigns in the 19th century. During these conflicts, the mausoleum itself sustained artillery damage, weakening many of its architectural components, including the Qubba. Additionally, the absence of regular maintenance during the Soviet era further contributed to its deterioration. By the late 20th century, concerns grew over the possibility of the structure collapsing, prompting Zhanibekov and his team to take decisive action.

In 1982, as part of a broader restoration initiative for the Khoja Ahmed Yasawi Mausoleum, Zhanibekov personally approved efforts to remove the Qubba for conservation and restoration. The process, however, was far from simple. Given its location at the highest point of the mausoleum,

specialized methods were required to ensure its safe removal without causing further damage to the structure. Restoration experts, under Zhanibekov's guidance, devised a plan utilizing a custom-designed rope ladder and hoisting system, allowing specialists to carefully detach and lower the Qubba without destabilizing the surrounding architecture.

Once successfully retrieved, the Qubba underwent thorough analysis by conservation specialists and historians. Researchers sought to determine its exact origin and historical significance. Preliminary findings suggested that the Qubba dated back to either the 14th or 16th century, placing it within the Timurid era, a period renowned for its architectural and artistic advancements. Despite the absence of intricate inscriptions or ornamental patterns, the design and composition of the Qubba closely resembled other bronze artifacts from the same period, leading experts to believe it was crafted using advanced metalworking techniques characteristic of the Timurid dynasty.

After its careful restoration and preservation, the Qubba was safely reinstated atop the Khoja Ahmed Yasawi Mausoleum, ensuring the continuity of its original architectural integrity. This project stood as a testament to Zhanibekov's unwavering commitment to safeguarding Kazakhstan's historical and cultural heritage, even in the face of complex technical and logistical challenges [5].

Beyond the physical restoration, Zhanibekov also advocated for raising awareness about the importance of historical conservation, emphasizing that such efforts were essential for preserving national identity. His work on the Qubba became part of a larger movement aimed at reviving the architectural and spiritual legacy of the Yasawi complex, reinforcing its status as one of Central Asia's most treasured historical sites.

Through his leadership in the preservation of the Qubba, Uzbekali Zhanibekov not only helped restore a critical architectural element of the Khoja Ahmed Yasawi Mausoleum but also set a precedent for historical conservation efforts in Kazakhstan. His dedication ensured that future generations could continue to appreciate and study this remarkable structure, symbolizing the resilience and cultural richness of the Kazakh people.

4. The Preservation of the "Qubba" of the Yasawi Mausoleum

Throughout his career, Uzbekali Zhanibekov faced numerous obstacles in his mission to preserve Kazakhstan's cultural and historical heritage. One of the most pressing challenges was the lack of financial and material resources. During the Soviet era, government funding for cultural restoration projects was often limited, as industrialization and economic policies prioritized infrastructure and military advancements over historical preservation. Many restoration efforts had to rely on limited personnel, outdated conservation techniques, and minimal state support. Despite these difficulties, Zhanibekov persisted, often seeking alternative funding sources and working with dedicated scholars and craftsmen who shared his vision.

Another significant challenge was political resistance. The Soviet government had a complex stance on historical and cultural heritage. While certain monuments were protected for their architectural or ideological value, many sites, especially those linked to Kazakh identity, Islam, and pre-Soviet history, were neglected or even deliberately altered to fit Soviet narratives. Zhanibekov often had to navigate bureaucratic hurdles and convince authorities that the restoration of historical sites was not just a cultural endeavor but also an educational and national interest. His ability to work within the system while advocating for greater recognition of Kazakhstan's unique heritage played a crucial role in advancing conservation efforts [6].

Additionally, the deterioration of historical sites due to prolonged neglect posed a serious challenge. Many structures, including the Khoja Ahmed Yasawi Mausoleum, had suffered extensive damage due to weathering, improper maintenance, and previous conflicts. In some cases, poorly executed past restorations had further compromised the structural integrity of these sites. Zhanibekov

understood that proper restoration required skilled experts, scientific methods, and a long-term commitment, yet Kazakhstan lacked specialized restoration professionals at the time.

In his book "Tagdyr Tagylymy" (The Lessons of Fate), Zhanibekov reflects on these challenges and his aspirations for preserving Kazakhstan's history. He expressed deep concerns over the lack of qualified restoration specialists and the instability of leadership in cultural and historical conservation workshops. His writings serve as both a personal memoir and a critical analysis of the difficulties faced in cultural heritage preservation. Despite the challenges he encountered, Zhanibekov remained steadfast in his belief that protecting historical sites was essential for maintaining Kazakhstan's national identity.

His contributions laid the foundation for modern historical preservation efforts in Kazakhstan. Thanks to his initiatives, many historical monuments, museums, and cultural institutions continue to operate today, serving as educational centers for future generations. The museums he helped establish and the architectural sites he restored have since become symbols of Kazakhstan's rich history, attracting scholars, researchers, and visitors from around the world [7].

Uzbekali Zhanibekov's legacy is a testament to the power of cultural activism. He demonstrated that history is not merely something to be remembered—it must be actively preserved, studied, and celebrated. His pioneering work continues to inspire modern historians, archaeologists, and cultural enthusiasts, reinforcing the idea that a nation's heritage is one of its most valuable assets. Today, his name is associated with Kazakhstan's cultural revival, and his dedication to historical preservation remains an enduring source of national pride.

Conclusion

Uzbekali Zhanibekov's unwavering commitment to cultural preservation played a crucial role in safeguarding Kazakhstan's historical, architectural, and ethnographic heritage. His tireless efforts in restoring monuments, recovering lost artifacts, and promoting the study of historical manuscripts ensured that the nation's rich past would not be forgotten. His leadership in the restoration of the Khoja Ahmed Yasawi Mausoleum and other significant cultural sites not only preserved these landmarks but also revitalized national identity by reconnecting Kazakhs with their historical roots. Through his scholarly contributions and hands-on restoration work, he established a foundation for future generations to continue researching, protecting, and celebrating Kazakhstan's past.

Zhanibekov's legacy serves as a powerful reminder that the preservation of history extends beyond physical monuments—it is about reviving the spirit, traditions, and intellectual achievements of a nation. His work continues to inspire historians, archaeologists, museum specialists, and cultural advocates who are dedicated to protecting Kazakhstan's heritage. By championing the importance of historical conservation, he demonstrated that a nation's strength lies in its ability to honor, understand, and learn from its past. Today, his name remains synonymous with cultural revival, ensuring that Kazakhstan's rich and diverse history continues to educate, inspire, and unite its people.

References:

1.Uzbekali Zhanibekov (Электронды ресурс) / https://kk.wikipedia.org/wiki/Өзбекәлі_Жәнібеков
2.Uzbekali Zhanibekov and historical heritage (Electronic resource) / https://qamshy.kz/kz/article/28137-ozbekali-zhanibekov-dgane-tarikhi-muralar
3.Uzbekali Zhanibekov (Electronic resource) / https://e-history.kz/kz/news/show/32970
4.The legacy of Uzbekali Zhanibekov (Electronic resource) / https://egemen.kz/article/360943-ozbekali-zhanibekov-murasy
5.Uzbekali Zhanibekov (Electronic resource) / https://conf.okmpu.kz/node/19
6.UZBEKALI ZHANIBEKOV AND TAIKAZAN (Electronic resource) / https://azretsultan.kz/zbek-li-zh-nibekov-zh-ne-taj-azan/

7.Uzbekali Zhanibekov is a giant in Kazakh culture and history (Electronic resource) / https://democrat.kz/archives/ozbekali-zhanibekov-kazak-madenieti-men-tarihyndagy-alyp-tulga/

THE HISTORICAL ETHNOGRAPHIC HERITAGE OF OZBEKALI ZHANIBEKOV: A KEY TO THE HISTORY AND CULTURE OF THE KAZAKH PEOPLE

Smadiyar Dias
Student of SKPU Ozbekali Zhanibekov
(C Shymkent.Republic of Kazakhstan)

Резюме:

Озбекали Жанибеков сегодня это символ борьбы и свободы за культурное наследие своего народа, он сохранил как материальную так и нематериальную культуру казахского народа. Озбекали Жанибеков внес значительный вклад в развитие молодежи с помощью него молодежь не просто не оставалась в стороне, а занимала лидирующие позиции будь это коммунистический субботник или же конкурсы бесплатных образовательных программ.

Наше историческое наследие очень важно не только для сохранения, но и постройки нашего будущего и Жанибеков это понимал, как никто другой что без знания своего прошлого о будущем и речи не может идти. Он всегда в первую очередь ставил не свое достояние а общее наследие, сегодня мы можем с легкостью изучить и вникнуть в историю казахского народа с помощью работ Озбекали Жанибекова.

Түйін:

Өзбекәлі Жәнібеков бүгінде өз халқының мәдени мұрасы үшін күрес пен бостандықтың символы болып табылады, ол қазақ халқының материалдық және материалдық емес мәдениетін сақтап қалды. Өзбекәлі Жәнібеков жастардың дамуына елеулі үлес қосты оның көмегімен жастар жай ғана шетте қалмады, бірақ ол коммунистік сенбілік немесе тегін білім беру бағдарламаларының конкурстары болсын, жетекші орынға ие болды.

Біздің тарихи мұрамыз тек сақтау үшін ғана емес, болашағымызды құру үшін де өте маңызды және Жәнібеков мұны басқа ешкімнің өзінің өткенін білмей, болашақ туралы айта алмайтынын түсінді. Ол әрқашан бірінші кезекте өзінің мұрасын емес, ортақ мұрасын қойған, бүгінде біз Өзбекәлі Жәнібековтің еңбектерінің көмегімен қазақ халқының тарихын оңай зерттеп, зерттей аламыз.

Summary:

Today, Ozbekali Zhanibekov is a symbol of the struggle and freedom for the cultural heritage of his people, he has preserved both the tangible and intangible culture of the Kazakh people. Ozbekali Zhanibekov made a significant contribution to the development of youth. With his help, young people not only did not stand aside, but took leading positions, whether it was a communist clean-up day or contests of free educational programs.

Our historical heritage is very important not only for preservation, but also for building our future, and Zhanibekov understood this like no one else that without knowledge of his past, the future is out of the question. He always put not his own property but the common heritage first, today we can easily study and delve into the history of the Kazakh people with the help of the works of Ozbekali Zhanibekov.

Introduction

Ozbekali Zhanibekov: writer, statesman and defender of culture

Ozbekali Zhanibekov was not only an outstanding writer, but also an important statesman who actively supported young people. Having gone through a difficult childhood, he understood the difficulties a person faces at the beginning of their journey, whether they are a teacher or a party leader. In the conditions prevailing in the USSR at that time, he realized that only a few were ready to join the real struggle for the preservation of the culture of an entire nation.

Historical and ethnographic heritage is an important part of the identity of any nation. It includes traditions, dishes, language, as well as religion. All of this plays a key role in shaping a lifestyle and contributing to the creation of a prosperous society. Ozbekali Zhanibekov was one of the few who developed effective methods of fighting for the preservation of culture and identity of Kazakhstan. Today, his works are actively promoted among young people, and every student can get acquainted with the heritage of our people.

The cultural component of the Kazakh people has been repeatedly threatened with extinction. At that time, writers could not openly express their disagreement with the current government. Today, people have much more freedom: we have full and unhindered access to the media, although information often has to be double-checked. However, in the time of Ozbekali Zhanibekov, it was considered a luxury. The main advantage of his party activities was that he often negotiated with the authorities in order to defend the interests of his people.

Contribution of Ozbekali Zhanibekov to the development of culture in Kazakhstan

Ozbekali Zhanibekov made a huge contribution to the development of culture in Kazakhstan. On his initiative and with his direct participation, many cultural and artistic organizations were created, including folklore and ethnographic ensembles, theaters, museums of various profiles, the specialized restoration trust Kazrestavratsiya and its branches in regional centers, scientific research institutes for the preservation and restoration of immovable monuments of historical and cultural heritage - Kazproektrestavratsiya, Kazmuseystavratsiya, as well as a specialized art and design company. In order to create a highly professional violin school in Kazakhstan, he organized the "State Collection of unique Bowed musical Instruments", where leading performers of the violin, viola, cello and double bass, made by the best masters of the past, are still stored, restored and given for temporary use (Altaev & UALTAYEVA, 2021, p. 35).

The struggle for the Kazakh language and national identity

Ozbekali Zhanibekov has always fought for the preservation and development of the Kazakh language. Even during the December events, as a civil servant, he did not hide his support for the people. After the December uprising, when the chauvinists were furious, many learned about the Pogrom's help in supporting supporters of the Kazakh language and justifying the repressed intelligentsia. I especially remember the lines of Ozbekali Zhanibekov, who, as secretary of the Central Committee of the Communist Party of Kazakhstan, addressed readers in an official report.:

"Stand proud in front of the arrogant — they are not gods. Bow down to the humble — they are not your servants" (Kozha, 2023, p. 140).

This quote demonstrates his courage and dedication to his people. When Moscow issued a decree on "Kazakh nationalism," such a step was tantamount to suicide. However, Zhanibekov proved himself to be a courageous leader who led his people forward in difficult times (Kozha, 2023, p. 140).

Conclusion:

Ozbekali Zhanibekov left an indelible mark in the history of Kazakhstan as an outstanding writer, statesman and defender of national culture. His difficult childhood and deep understanding of life's difficulties allowed him to become a true leader who fought for the preservation of the cultural heritage of the Kazakh people. In the difficult political situation in the USSR, he was not afraid to defend the interests of his people, negotiating with the authorities and creating organizations that promoted the development of culture and art.

Zhanibekov paid special attention to the preservation of the Kazakh language and national identity. His courageous speeches, such as addressing the people during the December events, inspired people to fight for their rights and culture. The organization of the "State Collection of unique Bowed Musical Instruments" and the creation of many cultural institutions have become an important contribution to the development of Kazakh culture.

Thus, Ozbekali Zhanibekov not only preserved, but also strengthened the cultural heritage of Kazakhstan, becoming a symbol of courage and devotion to his people. His legacy continues to inspire new generations, reminding them of the importance of preserving national identity even in the most difficult conditions.

After studying the work done by Ozbekali Zhanibekov, it becomes completely clear that this man has always strictly represented the interests of the working class, he knew that the working class is a kind of regulator of society, because without the working class there will be no elementary exports, be it oil or coal.

References:

Khozha, M. (2023). THREE LETTERS OF UZBEKALI ZHANIBEKOV. Cultural heritage"), 101(2), 136-144.

Altayev, B., & UALTAyEVA, A. S. (2021). BULLETIN OF OSH STATE UNIVERSITY. BULLETIN OF OSH STATE UNIVERSITY Founders: Osh State University, 3(3), 33-46.

Hollowell, J., & Nicholas, G. (2009). Using ethnographic methods to articulate community-based conceptions of cultural heritage management. Public Archaeology, 8(2-3), 141-160.

Sørensen, M. L. S., & Carman, J. (Eds.). (2009). Heritage studies: Methods and approaches. Routledge.

Taplin, D. H., Scheld, S., & Low, S. M. (2002). Rapid ethnographic assessment in urban parks: A case study of Independence National Historical Park. Human Organization, 61(1), 80-93.

TRANSLATION AND ISSUES IN TRANSLATING ÖZBEKÄLI JÄNIBEKOV'S WORK "ZHOLAIYRYQTA"

Amangeldy Ainur

A fourth-year student majoring in Translation Studies, South Kazakhstan Pedagogical University named after U. Zhanibekov, Shymkent.

Kenes Kymbatzhan

A fourth-year student majoring in Translation Studies, South Kazakhstan Pedagogical University named after U. Zhanibekov, Shymkent.

Түйін

Бұл мақалада Өзбекәлі Жәнібековтің «Жолайырықта» шығармасын аудару үдерісі мен аударма барысында кездесетін негізгі мәселелер қарастырылады. Шығарманың тарихи, мәдени және ұлттық ерекшеліктері аударма процесінде ерекше рөл атқарады. Мақалада түпнұсқаның мазмұнын, көркемдік стилін, ұлттық бояуын сақтау және оны басқа тілге бейімдеу қиындықтары талданады. Сонымен қатар, аудармадағы лексикалық, грамматикалық және семантикалық мәселелерге назар аударылып, олардың шешу жолдары ұсынылады.

Abstract

This article examines the translation process of Uzbekali Zhanibekov's work Zholaiyrykta and the main issues encountered in translation. The historical, cultural, and national characteristics of the work play a crucial role in the translation process. The article analyzes the challenges of preserving the original content, artistic style, and national color while adapting it into another language. Additionally, lexical, grammatical, and semantic aspects of translation are considered, and possible solutions to translation difficulties are proposed.

Резюме

В данной статье рассматривается процесс перевода произведения Узбекали Жанибекова «Жолайырықта» и основные проблемы, возникающие при переводе. Исторические, культурные и национальные особенности произведения играют важную роль в процессе перевода. В статье анализируются сложности сохранения содержания оригинала, художественного стиля, национального

колорита и их адаптации на другой язык. Также рассматриваются лексические, грамматические и семантические аспекты перевода, предлагаются возможные решения возникающих трудностей.

Translation is a responsible and complex process of conveying a literary work from one language to another. Every literary creation embodies specific national, historical, and cultural characteristics. Therefore, when translating into another language, it is crucial to preserve the meaning, style, and emotional nuances of the text. Özbekäli Jänibekov's work *"Zholaiyryqta"* is one of the valuable pieces that describe the history and culture of the Kazakh people. In this essay, I will examine the main challenges encountered in translating this work and attempt to propose possible solutions[1].

The primary goal of a translator is to convey the author's ideas as accurately and clearly as possible while preserving the artistic features of the text and adapting it to the structural and stylistic requirements of the target language. This is especially important when translating works rich in national characteristics, such as *"Zholaiyryqta."* Maintaining the literary value of the work requires preserving its national spirit. [2].

Additionally, in the process of translation, it may be necessary to include supplementary explanations for certain cultural concepts and historical facts to ensure clarity for the reader. These explanations should not distort the original content but rather help the reader gain a deeper understanding of the work. Thus, literary translation serves not only as a linguistic tool but also as a means of intercultural communication.

In this study, my goal is to analyze the lexical, grammatical, cultural, and stylistic challenges encountered while translating *"Zholaiyryqta"* and propose effective solutions for overcoming them[3]. By preserving the artistic, linguistic, and cultural aspects of the translation, I will explore opportunities for promoting Kazakh literature on an international level[4]

Relevance of the Topic

Literary translation is not only an essential method for overcoming language barriers but also a tool for strengthening dialogue between cultures. Since "Zholaiyryqta" is based on historical events and national values, its translation presents numerous lexical, grammatical, and stylistic challenges. Analyzing these challenges and proposing solutions is the primary objective of this study.

Literary translation is one of the most effective ways to preserve national values and convey them to another culture. Since "Zholaiyryqta" is rooted in historical facts, Kazakh culture, and spiritual heritage, accurately and clearly rendering historical terms, cultural concepts, and national characteristics in the translation is a crucial issue. When translating this work, finding appropriate equivalents for Kazakh-specific idioms, proverbs, and figurative expressions requires the translator’s creative flexibility[5].

Moreover, grammatical and structural differences between Kazakh and the target language are also crucial aspects to consider. Direct word-for-word translation or sentence structure replication may sometimes lead to a loss or distortion of the original meaning. Therefore, a translator must have a deep understanding of the lexical and syntactic characteristics of both languages.

The historical context of the work is another significant factor in translation. Since *"Zholaiyryqta"* describes historical events and national values, additional explanations and cultural adaptation may be necessary to make the text comprehensible to speakers of another language. Thus, literary translation is responsible not only for linguistic accuracy but also for the proper transmission of historical and cultural information.

This study aims to identify the key challenges encountered in translating *"Zholaiyryqta"* and propose both theoretical and practical solutions to overcome them. In doing so, it highlights the crucial role of translation in promoting Kazakh literature on a global scale and introducing national culture to other nations[6].

Research Objectives and Tasks

The primary objective of this study is to identify the key challenges encountered in translating "Zholaiyryqta" and propose solutions to overcome them. To achieve this goal, the following tasks have been set:

- Analyze the content, style, and artistic features of the work.

- Identify lexical, semantic, and grammatical difficulties encountered during the translation process.
- Explore effective methods for preserving cultural elements.

The Importance of Translation and Its Role in Literature

Translation is an essential tool that ensures literary works are accessible to representatives of different cultures. Many of the world's literary masterpieces have been widely disseminated precisely through translation. High-quality translations play a crucial role in bringing Kazakh literature to the global arena. Therefore, accurately and meaningfully delivering "Zholaiyryqta" to foreign readers is of paramount importance.

Translation is not merely an adaptation of language but a complex creative process aimed at preserving the spirit and cultural uniqueness of a work. If a translation is of poor quality, the artistic value of the original text may be distorted, leaving the reader with an entirely different impression. That is why, in literary translation, more emphasis is placed on maintaining the emotional and stylistic features of the text rather than simply translating word for word.

For Kazakh literature to achieve international recognition, translations must be both high-quality and meaningful. Since "Zholaiyryqta" is one of the key works that reflect the history and culture of the Kazakh people, its translation must retain the national essence and artistic qualities of the original. To accomplish this, translators must apply methods that accurately and artistically convey national concepts, historical facts, literary style, and linguistic nuances[7].

Furthermore, for the text to be understandable to foreign readers, cultural adaptation is necessary. For example, when translating Kazakh-specific concepts and expressions into another language, it is essential to use equivalents or explanatory methods without distorting their meaning. This approach helps ensure the translation remains close to the original and allows representatives of other cultures to properly comprehend the work.

High-quality translations contribute not only to the readers' understanding but also to the international development of Kazakh literature. To gain recognition in global literature and spread the ideas of Kazakh writers, the practice of quality translation plays a crucial role. Therefore, considering the artistic and linguistic features of *"Zholaiyryqta"* during its translation is essential to maintaining its authenticity.

Moreover, translation is not limited to adapting literary works into another language. It also fosters cultural dialogue and strengthens mutual understanding between nations. A well-executed translation introduces readers to another nation’s culture, worldview, and historical experiences. For this reason, the translation of *"Zholaiyryqta"* can serve as a significant tool for promoting the historical heritage of the Kazakh people on a global scale.

Translation Process and Translation Theory

Several methods are employed in the translation process: literal translation, semantic translation, and literary translation. In the case of literary works, semantic and literary translation methods are most commonly used. These approaches are essential for preserving the emotional impact of the text[8].

Lexical and Semantic Issues

Accurately conveying the national essence of the work is a crucial aspect of translation. Many concepts and terms in the Kazakh language may lack direct equivalents in other languages. For example, the word "zholaiyryq" holds a specific meaning in Kazakh culture, but finding an exact equivalent in another language can be challenging. In such cases, a translator may use explanatory methods or transliteration to retain the original meaning.

Grammatical and Syntactic Issues

The grammatical structures of Kazakh and the target language often differ significantly. Complex sentences in Kazakh may need to be divided into simpler sentences in some languages for better readability. Additionally, certain grammatical forms in Kazakh may have different equivalents in other languages, which can impact the accuracy and naturalness of the translation[9].

Translating Cultural and Historical Features

Preserving national characteristics is crucial in intercultural communication. To accurately convey historical terms and names in translation, techniques such as transcription, calquing, or explanatory methods are used. Since *"Zholaiyryqta"* extensively covers the historical and cultural heritage of the Kazakh people, this aspect requires special attention.

Key Challenges in Translation and Their Solutions

Maintaining a balance between the translator's creative freedom and fidelity to the original text is essential during the translation process. To achieve this, the translator must preserve the content of the original while adapting it to the structure of the target language. Additionally, to ensure stylistic consistency, the translator should study the author's writing style and replicate it as closely as possible in the translation[10].

Conclusion

Translation is a complex and responsible process that conveys not only linguistic but also cultural and historical values. It is not merely the act of transferring a literary work into another language but also a means of establishing intercultural connections and introducing national values to the global space. By analyzing the challenges encountered in translating "Zholaiyryqta", we can identify ways to improve translation quality. This contributes not only to translators but also to the broader field of intercultural communication.

High-quality translation is a crucial tool for elevating Kazakh literature to an international level. The translator's primary task is to make the work accessible to readers of another language while preserving its original meaning, style, and artistic features. The accuracy and quality of the translation directly influence how the work is perceived. Therefore, the translation process requires in-depth research not only from a linguistic perspective but also from cultural and literary aspects.

Furthermore, literary translation is a means of preserving and promoting national heritage. Works like "Zholaiyryqta" serve as a gateway for other nations to understand the history, traditions, and worldview of the Kazakh people. In this regard, the professional skills, linguistic expertise, and cultural awareness of translators play a vital role. Only through high-quality translation can we successfully promote Kazakh literature on a global scale.

In conclusion, translating "Zholaiyryqta" is not just about ensuring linguistic equivalence but also about adapting the work to a new audience while preserving its national identity and historical significance. To further promote Kazakh literature internationally, greater attention must be given to the field of translation. By doing so, we can strengthen intercultural dialogue and contribute to the development of Kazakh literature alongside world literature.

References:

1. Nurgaliyev R. *"Theory of Literary Translation"* – Almaty, 2018.
2. Sadykov T. *"Fundamentals of Translation Studies"* – Astana, 2020.
3. Baker M. *"In Other Words: A Coursebook on Translation"* – London, 2011.
4. Hatim B., Munday J. *"Translation: An Advanced Resource Book"* – New York, 2004.
5. Venuti L. *"The Translator's Invisibility: A History of Translation"* – London, 1995.
6. Newmark P. *"A Textbook of Translation"* – New York, 1988.
7. Jakobson R. *"On Linguistic Aspects of Translation"* – Harvard University Press, 1959.
8. Bassnett S. *"Translation Studies"* – Routledge, 2002.
9. Catford J. C. *"A Linguistic Theory of Translation"* – Oxford University Press, 1965.
10. Toury G. *"Descriptive Translation Studies and Beyond"* – Amsterdam: John Benjamins, 1995.

УДК:378.016:81

THE IMPACT OF INTERCULTURAL FACTORS ON SCHOOL STUDENTS' MOTIVATION IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING

Author: Shekerbek B.A.
Supervisor: Kudaibergenova M.R., PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor

Abstract:

In the modern educational landscape, foreign language learning is increasingly influenced by intercultural factors. School students' motivation to learn a foreign language is closely connected with their perceptions of different cultures, their ability to navigate intercultural communication, and their level of exposure to diverse linguistic environments. This paper examines how intercultural aspects shape students' motivation, discussing both the challenges and opportunities that arise from integrating cultural awareness into language education. The research explores the role of cultural identity, the impact of stereotypes and attitudes, and the importance of fostering an inclusive, culturally rich learning environment. The study also highlights best practices from international educational systems that successfully integrate intercultural competence into foreign language learning. Moreover, the paper discusses strategies for educators to enhance students' engagement by incorporating authentic cultural materials, interactive activities, and real-world communication scenarios. The findings underscore the need for a balanced approach that respects both linguistic proficiency and cultural understanding, ultimately fostering more motivated and competent language learners.

The study of foreign languages has always been intertwined with cultural understanding. In an increasingly globalized world, language education extends beyond grammar and vocabulary; it involves the ability to communicate effectively across different cultural contexts. Motivation plays a crucial role in students' success in learning a foreign language, and intercultural aspects significantly influence this motivation. The way students perceive and interact with different cultures determines their level of engagement and willingness to immerse themselves in language learning [1,76]. Educational institutions worldwide recognize the importance of integrating intercultural components into foreign language instruction. The ability to navigate cultural diversity enhances students' confidence in using the target language and prepares them for real-life communication. However, challenges such as cultural biases, stereotypes, and linguistic anxiety often hinder students' progress. Addressing these issues is essential to creating a supportive learning environment that fosters motivation and encourages language acquisition [2,105]. This paper explores the relationship between intercultural factors and students' motivation in learning foreign languages. It analyzes the psychological and sociocultural dimensions of motivation, provides practical strategies for educators, and examines the implications of intercultural competence for language education.

Intercultural awareness is a key determinant of motivation in foreign language learning. Students who develop a deeper understanding of the target culture tend to be more engaged and confident in using the language. Cultural exposure through literature, music, media, and direct interactions with native speakers enhances their curiosity and willingness to learn. Research suggests that students who perceive the target culture positively are more likely to persist in their language studies and achieve higher proficiency levels [3,87]. On the other hand, negative stereotypes or lack of cultural representation in language curricula can diminish motivation. If students feel disconnected from the cultural aspects of the language, they may struggle to find relevance in their studies. Therefore, educators must ensure that cultural content is integrated meaningfully into lessons, allowing students to see the real-world value of language learning. Encouraging discussions about cultural diversity and organizing intercultural exchange programs can further enhance motivation and engagement.

Cultural identity influences students' attitudes toward learning foreign languages. Those who perceive their own cultural background as valuable and respected in the learning environment tend to be more open to acquiring new languages. Conversely, students who experience cultural marginalization or feel that their identity is underrepresented may resist engaging with a foreign language. In multilingual and multicultural classrooms, fostering an inclusive atmosphere where diverse identities are acknowledged can significantly boost motivation [4,134]. Educators can support students by incorporating comparative cultural analysis in language lessons, helping them see similarities and differences between their native and target cultures. This approach not only enhances motivation but also develops critical thinking skills and empathy. When students recognize language as a bridge between cultures rather than a barrier, they become more willing to invest effort in their studies.

One of the most effective ways to increase motivation in foreign language learning is through authentic cultural immersion. Classroom activities that incorporate real-life cultural contexts, such as virtual exchanges with native speakers, film screenings, cultural storytelling, and participation in international projects, can make language learning more engaging and meaningful. When students experience the language in its natural cultural setting, they develop a stronger connection to it and a greater desire to master it. Another essential strategy is addressing cultural biases and stereotypes that may exist within the classroom. By fostering open discussions about different cultural perspectives, teachers can help students overcome misconceptions and develop a more positive attitude toward language learning. Additionally, using culturally diverse teaching materials ensures that students see representation from various backgrounds, reinforcing the idea that language learning is a tool for global communication rather than just an academic requirement [5,143]. Technology also plays a crucial role in enhancing intercultural motivation. Language learning apps, online discussion forums, and multimedia resources provide students with opportunities to interact with diverse linguistic communities. These digital platforms allow learners to practice language skills in real-time conversations, exposing them to different dialects, accents, and cultural nuances.

In conclusion, Intercultural factors play a vital role in shaping students' motivation in foreign language learning. The integration of cultural awareness into language education helps students develop a deeper appreciation for the target language, fosters inclusivity, and enhances engagement. Understanding the influence of cultural identity, stereotypes, and global communication trends allows educators to create more effective learning environments. By incorporating authentic cultural experiences, addressing biases, and utilizing technology, educators can cultivate students' enthusiasm for language learning. A well-rounded approach that combines linguistic proficiency with intercultural competence prepares students not only for academic success but also for meaningful interactions in a diverse, interconnected world.

References:

1. Brown H.D. Principles of Language Learning and Teaching. – New York: Pearson, 2019. – 276 p.
2. Kramsch C. Language and Culture. – Oxford: Oxford University Press, 2020. – 310 p.
3. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. – Clevedon: Multilingual Matters, 2018. – 289 p.
4. Иванов А.В. Межкультурная коммуникация в образовательной среде. – Москва: Наука, 2020. – 345 с.
5. Смирнов К.П. Глобализация и языковая политика в образовании. – Санкт-Петербург: Питер, 2018. – 412 с.

ӘОЖ: 37.03

ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВ: ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ МЕН ПСИХОЛОГИЯ

Паримбай Гүлжанат Ғаниқызы, оқытушы
Мәдібек Мерей Ғаниқызы, студент
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті
Шымкент, Қазақстан

Резюме

В статье рассматривается об одном из лиц, сыгравших особую роль не только в этнографии и культуре нашего народа, но и в пропаганде педагогических ценностей через национальное воспитание, пробуждении сознания нации – Узбекали Жанибекове. Придавая особую значимость сочетанию национального воспитания с психологическими особенностями ребенка, У.Жанибеков принимает во внимание важность учета возрастных особенностей ребенка в ходе национального воспитания и то, что мышление, эмоциональное состояние, познавательные способности ребенка напрямую влияют на восприятие национальных ценностей. Для пробуждения у молодежи чувства подлинной национальности и патриотизма в основе лежит идея пробуждения у них интереса и искреннего уважения к национальным ценностям. Для того, чтобы найти путь к сердцу человека через национальную песню, воспитать эстетические чувства через орнаменты и обычаи, воспитать национальный дух через национальные игры и спортивные игры, привить в личность непревзойденные национальные ценности, будут рассмотрены идеи Узбекали Жанибекова, который в первую очередь стремился привить личные духовные ценности ребенку.

Summary

The article tells about one of the people who played a special role not only in the ethnography and culture of our people, but also in the promotion of pedagogical values through national education, awakening the consciousness of the nation – Uzbekali Zhanibekov. Attaching special importance to the combination of national upbringing with the psychological characteristics of the child, U.Zhanibekov takes into account the importance of taking into account the age characteristics of the child in the course of national education and the fact that the thinking, emotional state, cognitive abilities of the child directly affect the perception of national values. In order to awaken a sense of genuine nationality and patriotism among young people, the idea of awakening their interest and sincere respect for national values is at the core. In order to find a way to a person's heart through a national song, to cultivate aesthetic feelings through ornaments and customs, to cultivate the national spirit through national games and sports, to instill unsurpassed national values in a person, the ideas of Uzbekali Zhanibekov, who primarily sought to instill personal spiritual values in a child, will be considered.

Қазақ халқының мәдениеті мен рухани құндылықтарын сақтау және дамыту мәселесі әрқашан өзекті болып келді. Осы тұрғыда еліміздің тарихында ұлттық тәрбие мен педагогикалық құндылықтарды насихаттап, ұлт санасын оятуда ерекше рөл атқарған тұлғалардың бірі – Өзбекәлі Жәнібеков. Ол тек мемлекет және қоғам қайраткері ғана емес, халқымыздың мәдени мұрасын, ұлттық өнері мен салт-дәстүрін қайта жаңғыртуға, оны кейінгі ұрпаққа жеткізуге бар күш-жігерін арнаған жанашыр азамат болды.

Өзбекәлі Жәнібековтің ұлттық тәрбиеге қосқан үлесін бағамдағанда, ең алдымен, оның халықтың тарихи жады мен ұлттық сана-сезімін қалыптастырудағы баға жетпес еңбегін атап өткен жөн. Ол жастардың бойына ата-бабадан қалған құндылықтарды сіңіру арқылы олардың патриоттық сезімдерін оятуды көздеді. Жәнібековтің ойынша, ұлттың болашағы – оның жас ұрпағында. Сондықтан жастарға ұлттық тәрбие беру – ең басты міндет болып саналды.

Ұлттық тәрбие дегеніміз – адам бойына өз халқының мәдениеті мен дәстүрін, рухани құндылықтарын сіңіру. Өзбекәлі Жәнібеков осы құндылықтарды жастар санасына жеткізу үшін көптеген мәдени іс-шаралар мен жобаларды қолға алды. Оның бастамасымен түрлі мәдени

фестивальдер, ұлттық өнер байқаулары ұйымдастырылып, ұмытылып бара жатқан салт-дәстүрлер қайта жаңғыртылды. Мысалы, домбыра шерту, киіз басу, ою-өрнек жасау, айтыс өнері сияқты ұлттық өнер түрлерін насихаттау арқылы жастарға эстетикалық тәрбие берілді.

Педагогика мен психология саласында да Өзбекәлі Жәнібековтің ұстанымдары айқын байқалады. Ол ұлттық тәрбиені баланың психологиялық ерекшеліктерімен ұштастыруға ерекше мән берген. Оның ойынша, әрбір бала – жеке тұлға, сондықтан ұлттық тәрбие беру барысында олардың жас ерекшеліктерін ескеру маңызды. Баланың ой-өрісі, эмоциялық жағдайы, танымдық қабілеті ұлттық құндылықтарды қабылдауына тікелей әсер етеді. Осыны түсінген Жәнібеков жастармен жұмыс істеуде оларға жақын, қызықты әдістерді қолдануға тырысты.

Сонымен қатар, оның әдістемелік шеберлігі де ерекше болды. Өзбекәлі Жәнібеков тәрбиенің теориясы мен практикасын қатар алып жүрді. Ол тек сөзбен емес, ісімен де үлгі бола білді. Ұлттық киім кию, қазақтың әдет-ғұрпын ұстану, мерекелерде салт-дәстүрлерді көрсету арқылы жастарға үлгі болды. Бұл әдіс жастарға терең әсер етіп, олардың бойында ұлттық құндылықтарға деген қызығушылық пен шынайы құрмет сезімін оятты.

Жәнібековтің ұлттық тәрбие саласындағы тағы бір маңызды қыры – жастардың бойындағы ұлттық рухты тәрбиелеу. Ол жастарды елін сүюге, ұлтына адал болуға үйретті. Мәдени іс-шаралар, ұлттық спорт түрлері мен өнер байқаулары арқылы жас ұрпақтың бойына батырлық, қайсарлық, табандылық сияқты қасиеттерді сіңіруге тырысты. Бұл тек өнер мен мәдениетті жаңғырту емес, жастардың рухын көтеру, ұлттық сана-сезімін қалыптастыру болатын.

Ұлттық спорт түрлерін дамытуда да Өзбекәлі Жәнібеков ерекше еңбек сіңірді. Қазақтың көкпар, бәйге, аударыспақ секілді спорт ойындарын насихаттау арқылы ол жастарды ептілікке, батылдыққа, шапшаңдыққа баулыды. Спорт – тек дене шынықтыру ғана емес, ұлттық рухты нығайту құралы деп санады. Оның бастамасымен ұйымдастырылған ұлттық ойын жарыстары жастардың қызығушылығын арттырып, қазақтың батырлық дәстүрін жалғастыруға ықпал етті.

Қорыта айтқанда, Өзбекәлі Жәнібековтің ұлттық тәрбие мен педагогикалық құндылықтарды дамытудағы еңбегі ұшан-теңіз. Оның ойлары мен іс-әрекеттері ұлттық болмысымызды сақтауға, жастарды ұлттық рухта тәрбиелеуге бағытталды. Ол ұлттық тәрбие мен мәдениеттің өзара байланысты екенін дәлелдеп, бұл құндылықтарды болашақ ұрпаққа жеткізудің тиімді жолдарын көрсетті. Тіпті бүгінгі күннің өзінде ұлт жанашыры болған Өзбекәлі Жәнібеков атамыздың идеялары мен еңбектері өзекті болып отыр. Ұрпақ тәрбиесінде ғалымның әдістері мен көзқарастары маңызды рөл атқарып, жас буынның бойында ұлтжандылық пен отансүйгіштік сезімдері арқылы ұлттық сана қалыптастыруға септігін тигізуде.

Әдебиеттер:

1. Қазақ әдебиетінің энциклопедиясы. 2005. Алматы. Қазақ энциклопедиясы.
2. З.Жәкішева. Өзбекәлі Жәнібек тағылымы. - Алматы, 2011. - 162 б.
3. Өзбекәлі Жәнібеков. Таңдамалы шығармалар жинағы. Алматы. «ҚАЗақпарат» баспасы. 2011 ж. 1-кітап.

ÖZBEKALI ZHANIBEKOV – ADVOCATE FOR NATIONAL HERITAGE

Мусин Аида
Қабыл Аружан

Түйін

Мақалада Өзбекәлі Жәнібековтың өмір жолына тоқталып, елі жасаған ерен еңбектері туралы айтылды. Зерттеу жұмысын жазу барысында Өзбекәлі Жәнібековтың болмысы жан-жақты ашылды. Сонымен қатар ұлт жанашыры ретінде жасалған еңбектері, ұлтын дамытуға бағытталған әрекеттері талданды. Зерттеу жұмысы арқылы жас ұрпаққа үлгі боларлық өз заманының біртуар азаматының толық бейнесі жан-жақты ашылды.

Резюме

В статье рассматривается жизненный путь Өзбекәлі Жәнібекова и его выдающиеся заслуги перед народом. В ходе исследования всесторонне раскрыта его личность. Также проанализированы его труды как патриота, направленные на развитие нации. Благодаря исследованию создан полный образ выдающегося человека своего времени, который может служить примером для молодого поколения.

Summary

The article examines the life path of Özbekali Zhanibekov and his outstanding contributions to his people. The research comprehensively reveals his personality. It also analyzes his efforts as a patriot aimed at the development of the nation. Through this study, a complete image of an exceptional figure of his time is presented, serving as an example for the younger generation.

Research Methods and Object

The historical-cultural analysis method was used to assess Özbekali Zhanibekov's contribution to Kazakh culture and his influence on the preservation of national heritage. This method focused on studying Zhanibekov's works, his activities in the cultural sphere, and the impact of his initiatives on Kazakh cultural development. Additionally, content analysis was conducted on scientific publications, press articles, archival materials, and official documents related to his contributions.

Analysis of Results

The research results indicate that Özbekali Zhanibekov played a significant role in the development of Kazakh art and sports. He devoted particular attention to revitalizing and advancing Kazakh traditional arts, particularly in music and theater. Moreover, he contributed to the development of national sports and worked towards their recognition at the international level.

Zhanibekov placed a strong emphasis on preserving the spiritual values of the Kazakh people. Under his leadership, major projects aimed at developing national culture and art were implemented. For many years, he worked in Kazakhstan's cultural sector, holding key positions and significantly influencing the preservation and promotion of national heritage. His efforts played a crucial role in promoting Kazakh musical traditions globally (Zhanibekov, 1996, p. 192).

Additionally, his initiatives in promoting national arts led to the organization of numerous cultural events in Kazakhstan. Under his guidance, the Kazakh State Academic Drama Theater successfully integrated national traditions with modern theatrical approaches, producing high-quality performances (Karasaev, 2010, p. 85).

Zhanibekov's contributions extended beyond the arts to the development of national sports. He actively promoted traditional Kazakh sports and worked towards their recognition on an international scale. His efforts resulted in the organization of national sports competitions and increased state support for games such as Kazakh wrestling, horse racing, and kokpar (Bekmukhamedov, 2005, p. 132).

Özbekali Zhanibekov's Role in the Preservation of Cultural Heritage

Özbekali Zhanibekov made significant contributions to the preservation of national cultural monuments, the restoration of historical sites, and the scholarly study of Kazakh heritage. During his tenure, he prioritized placing historical and cultural monuments under state protection, restoring them, and integrating them into academic research. Under his leadership, the mausoleums of Zhambyl Zhabayev and Suinbai Aronuly were fully restored (Özbekali Zhanibekov and Kazakh Culture, 2018, p. 56).

Furthermore, Zhanibekov played a key role in the revival of Nauryz as a national holiday in 1988. As a secretary of the Central Committee of the Communist Party of Kazakhstan, he provided historical and cultural justification for Nauryz and influenced high-level decision-making to officially reinstate the holiday. This initiative was later formalized by an official decree of the Republic of Kazakhstan in 1991 (Ana Tili, 2021).

Conclusion

Özbekali Zhanibekov was a prominent figure in the development of Kazakh culture and arts. His efforts in preserving cultural heritage, advancing national arts, and promoting traditional sports significantly contributed to the spiritual renewal of the Kazakh people. His initiatives and contributions remain relevant to this day.

The research findings highlight the following:

1. Özbekali Zhanibekov had a profound impact on the development of Kazakh art and culture.
2. His contributions to national sports helped promote them on an international scale.
3. He played a key role in preserving the foundations of Kazakh cultural heritage and passing them on to future generations.
4. His efforts have had a lasting influence on the development and sustainability of national culture.

References

1. Zhanibekov, Ö. Tagdyr Tagylymy. – Almaty: Rauan, 1996. – 192 p.
2. Karasaev, A. The History of Kazakh Art. – Almaty: Kazakh University, 2010. – 85 p.
3. Bekmukhamedov, A. National Culture and Arts. – Almaty: Ana Tili, 2005. – 132 p.
4. Özbekali Zhanibekov and Kazakh Culture (2018). Journal of Kazakh Culture and Arts. – 56 p.
5. Ana Tili newspaper. Article on the Revival of Nauryz Celebration. – 2021.

ӘӨЖ 37.02

ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ ЖӘНЕ ОНЫ БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕ ҚОЛДАНУ

Тұрсынбай Жанерке Серікқызы
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті
Ғылыми жетекшісі: п.ғ.к., доцент м.а. Кудайбергенова М.Р.

Резюме:

В данной статье рассматривается проблема национального воспитания в трудах Узбекали Жанибекова и его значение в современной системе образования. Анализируется вклад ученого в модернизацию национальной культуры и духовных ценностей, исследуются возможности применения его идей в сфере образования. В статье рассматриваются педагогические основы национального воспитания, его роль в формировании личности и эффективные пути включения в образовательные программы. Также предлагается актуальность национального воспитания в условиях глобализации и современные методы его пропаганды. Результаты исследования доказывают необходимость

интеграции ценностей национального воспитания в образовательный процесс и подчеркивают важность идей Жанибекова в формировании национального сознания.

Summary:

This article examines the rise of national education in the works of Özbékali Zhänibekov and its significance in the modern education system. The scholar's contribution to the revival of national culture and spiritual values is analyzed, along with the possibilities of applying his ideas in the field of education. The article explores the pedagogical foundations of national education, its role in personality development, and effective ways to integrate it into educational programs. Additionally, the relevance of national education in the context of globalization and contemporary methods for promoting it are discussed. The research findings highlight the necessity of integrating national educational values into the learning process and emphasize the importance of Zhänibekov's ideas in shaping national consciousness.

Қазіргі жаһандану дәуірінде ұлттық тәрбие мен мәдени құндылықтардың маңыздылығы артып келеді. Ұлттық тәрбие – ұлттың болмысын, рухани құндылықтарын және тарихи-мәдени мұрасын болашақ ұрпаққа жеткізудің негізгі құралы. Қазақ халқының ұлттық руханиятын жаңғыртуда, тарихи мұраны сақтау мен насихаттауда көрнекті қоғам қайраткері, ғалым Өзбекәлі Жәнібековтің еңбектері ерекше орын алады. Ол қазақ халқының мәдениетін, дәстүрін, тарихи санасын қалпына келтіруде және ұлттық тәрбиені білім беру үдерісіне енгізуде ауқымды жұмыстар атқарды. Осыған орай, оның ғылыми-педагогикалық мұрасын зерттеу және оны қазіргі білім беру жүйесінде пайдалану өзекті мәселе болып табылады.

Бұл зерттеудің мақсаты – Өзбекәлі Жәнібековтің ұлттық тәрбиеге қатысты ой-пікірлерін талдау, оның педагогикалық құндылықтарын анықтау және оларды қазіргі білім беру жүйесінде қолдану мүмкіндіктерін қарастыру. Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылады:

1. Өзбекәлі Жәнібековтің өмірі мен еңбектерін зерделеу;
2. Ғалымның ұлттық тәрбие жөніндегі көзқарастарын талдау;
3. Ұлттық тәрбие мен этнопедагогиканың өзара байланысын анықтау;
4. Жәнібеков еңбектеріндегі ұлттық құндылықтарды білім беру жүйесіне енгізудің тиімді жолдарын көрсету.

Өзбекәлі Жәнібеков – XX ғасырдың көрнекті қоғам қайраткері, ғалым, этнограф және мәдениеттанушы. Ол ұлттық мәдениет пен өнердің дамуына, тарихи мұралардың сақталуына зор үлес қосты. Оның бастамасымен көптеген тарихи-мәдени ескерткіштер қайта қалпына келтіріліп, қазақ халқының дәстүрлі өнері жаңғыртылды. Оның қоғамдық-саяси қызметі ұлттық тәрбиені насихаттауға, мәдени құндылықтарды жаңғыртуға бағытталды.

Өзбекәлі Жәнібеков ұлттық тәрбие мәселелеріне арналған бірқатар маңызды еңбектер қалдырды. Оның "Қазақ мәдениеті және ұлттық сана", "Рухани жаңғырудағы дәстүрдің рөлі", "Ұлттық тәрбие және этномәдениет" секілді зерттеулері ұлттық тәрбиенің негіздерін ашып көрсетеді. Ол қазақ халқының салт-дәстүрлері мен рухани құндылықтарын сақтау арқылы ұлттық сананы қалыптастыру қажеттігін атап өтті.

Жәнібековтің еңбектері қазақ халқының дәстүрлі мәдениеті мен өнерін жаңғыртуға бағытталған. Ол қазақ қолөнері, музыкасы, ұлттық ойындары мен әдет-ғұрыптарын ғылыми тұрғыдан зерттеп, олардың тәрбиелік мәнін ашып көрсетті. Оның бастамасымен Қазақстанда ұлттық мұражайлар мен мәдени орталықтар ашылып, халықтық өнер мен тарихи мұралар қайта жанданды.

Ұлттық тәрбие – белгілі бір халықтың мәдени, рухани және тарихи мұрасын жас ұрпаққа сіңіру арқылы ұлттық сана мен дүниетанымды қалыптастыру үдерісі. Ол адамгершілік, патриотизм, ұлттық рухты нығайту сияқты маңызды қағидаттарға негізделеді. Жәнібеков өз еңбектерінде ұлттық тәрбиенің балалық шақтан басталып, бүкіл өмір бойы жалғасатын кешенді үдеріс екенін атап көрсетеді [1].

Қазақ халқының дәстүрлі тәрбиесі халықтық педагогика мен ауызша әдебиетке негізделген. Жәнібеков еңбектерінде қазақтың отбасы тәрбиесі, әдет-ғұрыптары, халықтық педагогикадағы нақыл сөздер мен мақал-мәтелдердің тәрбиелік мәні ерекше аталып өтеді. Ол қазақтың дәстүрлі тәрбиесін қазіргі білім беру жүйесінде қолданудың қажеттілігін атап көрсетті. Оның ойынша, ұлттық тәрбие оқыту бағдарламаларына енгізіліп, жас ұрпақты қазақтың мәдениеті мен дәстүрлеріне баулуға бағытталуы тиіс.

Этнопедагогика – халықтың ғасырлар бойы қалыптасқан тәрбие тәжірибесін зерттейтін ғылым саласы. Жәнібеков ұлттық тәрбиенің этнопедагогикамен тікелей байланысты екенін атап көрсетеді. Ол қазақтың салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын этнопедагогикалық құндылықтар ретінде қарастырып, оларды білім беру жүйесіне енгізудің маңыздылығын көрсетеді. Оның еңбектерінде ұлттық тәрбиенің негізгі құралы ретінде фольклор, халықтық өнер, шежіре, ұлттық ойындар мен қолөнер ерекше орын алады.

Өзбекәлі Жәнібековтің ұлттық тәрбие және этнопедагогика саласына қосқан үлесі қазіргі заманғы білім беру жүйесінде ұлттық құндылықтарды насихаттаудың маңызды тетіктерінің бірі болып табылады. Ол ұлттық тәрбиенің оқушылардың рухани-адамгершілік дамуына тигізетін әсерін терең зерттеп, білім беру үдерісінде оны тиімді қолданудың ғылыми негіздерін жасады.

Ұлттық тәрбие білім беру жүйесінің ажырамас бөлігі болып табылады, себебі ол жас ұрпақтың ұлттық санасын қалыптастырып, олардың өз мәдениеті мен дәстүрлеріне деген құрметін арттырады. Мектепке дейінгі және мектептегі білім беру жүйесінде ұлттық тәрбие элементтерін енгізу маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Бұл кезеңде балалардың танымдық қабілеттері қалыптасып, олар қоршаған орта туралы алғашқы түсініктерін алады. Сондықтан ұлттық құндылықтарды ерте жастан бастап оқыту баланың рухани және мәдени дамуына оң әсер етеді. Өзбекәлі Жәнібеков еңбектерінде ұлттық тәрбиені білім беру жүйесіне енгізудің маңыздылығы ерекше атап өтіледі. Ол мектепке дейінгі мекемелерде ұлттық ертегілер, мақал-мәтелдер, салт-дәстүрлерді үйрету арқылы баланың ұлттық сана-сезімін қалыптастыру қажет екенін көрсеткен. Мектеп бағдарламаларында халық ауыз әдебиетін, ұлттық ойындарды және ұлттық өнерді енгізу арқылы балалардың қызығушылығын арттыруға болады.

Ұлттық тәрбиені оқыту әдістемелері түрлі педагогикалық тәсілдер мен технологияларға негізделуі керек. Жәнібековтің көзқарастары бойынша, оқыту үдерісінде көрнекілік, интерактивті әдістер, ойын технологиялары, әңгімелеу, практикалық жұмыстар және жобалық оқыту әдістерін қолдану тиімді болып табылады. Әсіресе, ұлттық өнер мен қолөнер сабақтары, ұлттық мерекелерді өткізу, тарихи-мәдени орындарға саяхаттар ұйымдастыру – ұлттық тәрбиені қалыптастырудың маңызды құралдары. Ұлттық ойындар мен музыка сабақтарында қазақ халқының дәстүрлерін насихаттау арқылы оқушылардың ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын арттыруға болады.

Жәнібеков идеялары негізінде заманауи білім беру жүйесіне бейімдеу жолдары ұлттық тәрбиеге жаңа көзқарастарды енгізуді талап етеді. Бүгінгі таңда цифрлық технологиялардың дамуымен бірге ұлттық тәрбиені интерактивті форматта оқыту мүмкіндіктері кеңейді. Электронды оқулықтар, мультимедиялық материалдар және виртуалды экскурсиялар арқылы оқушылар ұлттық мәдениет туралы тереңірек білім ала алады. Сонымен қатар, ұлттық тәрбие құндылықтарын дәріптеу мақсатында арнайы онлайн платформалар мен мобильді қосымшалар жасау тиімді болмақ. Білім беру мазмұнын жаңарту барысында Жәнібековтің ұлттық тәрбиені сақтау мен дамытуға қатысты идеялары жаңа бағдарламаларға енгізілуі қажет [2].

Ұлттық тәрбие мен рухани жаңғырудың өзара байланысы – мәдени құндылықтарды сақтау мен жаңғырту үдерісінде ерекше орын алатын маңызды аспект. Ұлттық тәрбие адамның тарихи жадысын қалыптастырып, оның өз ұлтының мәдени мұрасына деген құрметін арттырады. Өзбекәлі Жәнібеков рухани жаңғырудың басты құралы ретінде ұлттық тәрбиені

қарастырды. Ол өз еңбектерінде қазақ халқының дәстүрлі құндылықтарын ұрпақтан-ұрпаққа жеткізудің маңыздылығын ерекше атап өткен. Оның ойынша, рухани жаңғыру ұлттық мәдениет пен құндылықтарды сақтау арқылы ғана жүзеге асады.

Ұлттық тәрбиенің тұлға қалыптастырудағы маңызы зор. Ұлттық құндылықтармен сусындаған тұлға өз болмысын сақтай отырып, жаһандану заманында ұлттық бірегейлігін жоғалтпайды. Ұлттық тәрбие жастардың патриоттық сезімін, рухани-адамгершілік қасиеттерін дамытады. Бұл үдерісте отбасы тәрбиесінің маңызы ерекше, өйткені алғашқы ұлттық құндылықтар балаға отбасы арқылы беріледі. Осы орайда, ата-аналар мен мұғалімдердің ұлттық тәрбиені жүйелі түрде жүргізуі маңызды [3].

Қазіргі педагогикадағы ұлттық тәрбие құндылықтарының орны ерекше. Бүгінгі таңда білім беру саласында ұлттық құндылықтарды насихаттау бағытында түрлі жаңашыл әдістер қолданылуда. Білім беру бағдарламаларында қазақ халқының мәдени мұрасын таныстыратын пәндер мен арнайы курстар енгізілуде. Сонымен қатар, ұлттық сана-сезімді тәрбиелеу мақсатында қазақ әдебиеті, тарихы, музыкасы мен өнері пәндерінің мазмұнын кеңейту қажет.

Қазіргі білім беру бағдарламаларында ұлттық құндылықтарды енгізу білім алушылардың мәдени-рухани санасын қалыптастыруға бағытталған. Өзбекәлі Жәнібековтің идеялары ұлттық құндылықтарды насихаттауда үлкен маңызға ие. Ол ұлттық тәрбиені тек гуманитарлық пәндермен шектеуге болмайтынын атап өткен. Сондықтан жаратылыстану, математика, технология сабақтарында да ұлттық мазмұнды интеграциялау маңызды. Мысалы, математика сабақтарында қазақтың есептеу жүйелерін қолдану, технология сабақтарында ұлттық қолөнер түрлерін оқыту ұлттық тәрбиенің мәнін арттырады.

Ұлттық тәрбиені насихаттаудағы педагогикалық және психологиялық тәсілдер түрлі әдістемелік құралдарды тиімді қолдануды талап етеді. Мұғалімдерге ұлттық тәрбие берудің заманауи әдістерін меңгеруге арналған арнайы курстар ұйымдастыру қажет. Сонымен қатар, оқушыларға ұлттық мәдениеттің маңыздылығын түсіндіруде мотивациялық әдістер, өзіндік зерттеу жұмыстары, шығармашылық жобалар мен интерактивті сабақтар өткізу ұсынылады.

Ұлттық тәрбиенің жаһандану жағдайындағы өзектілігі арта түсуде. Қазіргі әлемдік мәдени ықпалдастық жағдайында ұлттық құндылықтарды сақтау маңызды мәселе болып отыр. Батыстық мәдениет ағымдары мен технологиялық прогресс әсерінен ұлттық дәстүрлер мен құндылықтарды жоғалту қаупі туындауда. Осы тұрғыдан алғанда, Өзбекәлі Жәнібековтің идеялары ұлттық руханиятты сақтау мен дамытуда маңызды құрал бола алады. Білім беру жүйесінде ұлттық құндылықтарды нығайту – елдің мәдени тұтастығын сақтауға бағытталған стратегиялық міндеттердің бірі.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, Өзбекәлі Жәнібековтің еңбектеріндегі ұлттық тәрбие мен этнопедагогика мәселелері қазіргі білім беру жүйесінде үлкен маңызға ие. Оның ұлттық мәдениетті жаңғыртуға арналған идеялары оқыту үдерісінде кеңінен қолданылуы тиіс. Ұлттық тәрбиені білім беру бағдарламаларына енгізу – ұлттың рухани тұтастығы мен мәдени мұрасының сақталуына ықпал ететін маңызды қадам.

Өзбекәлі Жәнібеков идеяларының ұлттық тәрбие жүйесіне ықпалы ерекше. Оның зерттеулері мен ұсыныстары ұлттық сананы қалыптастыру, этномәдени тәрбие берудің маңыздылығын арттыру мәселелерін шешуге көмектеседі. Ұлттық тәрбиені қазіргі білім беру үдерісіне енгізу арқылы жас ұрпақты өз халқының мәдени құндылықтарын бағалайтын, рухани кемелденген тұлға ретінде тәрбиелеуге болады.

Алдағы зерттеулерге ұсыныстар ретінде ұлттық тәрбиені цифрлық технологиялармен интеграциялау, оның тиімділігін арттыру мақсатында оқыту әдістемелерін жетілдіру мәселелерін қарастыру қажет. Сонымен қатар, ұлттық тәрбиені насихаттаудағы отбасы мен қоғамның рөлін тереңірек зерттеу ұсынылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Айтуар Е. Өзбекәлі жәнібековтің публицистикасындағы ұлттық руханият пен адамгершілік мәселелері //Herald of journalism. – 2016. – Т. 29. – №. 1.
2. Дуисебаева А. Б. Халықтық педагогика құралдары арқылы ұлттық тәрбие беру //Global Science and Innovations: Central Asia (см. в книгах). – 2021. – Т. 3. – №. 1. – С. 18-23.
3. Алтаев Б. Е. Ставший легендой при жизни к 90-летию Узбекали Джанибекова //«Мәдени мұра». – 2021. – Т. 92. – №. 1. – С. 146-156.

ӘОЖ 812.512.122.0

ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВТІҢ АБАЙДЫ БАҒАЛАУЫ

Тайжанов Алтай Тайжанұлы – филос. ғ. докторы, профессор
Марат Оспанов атындағы Батыс Қазақстан медицина университеті
Ақтөбе қ., Қазақстан

Резюме.

Выдающийся государственный и общественный деятель, ученый-историк, культуролог, этнограф О.Жанибеков был человеком, показавшим пример преданного служения своему народу.

О.Жанибеков был деятелем, уделявшим особое внимание взаимосвязи общества и человека, а также всем аспектам национальной идентичности. Его взгляды и оценки, касающиеся выдающихся личностей, оставивших неизгладимый след в духовной жизни нашего народа — от Кожа Ахмета Яссауи и Абая до его современников — всегда отличались глубиной, были примером для потомков и побуждали к размышлениям. Одним из таких трудов является статья ученого о великом Абае. Наше исследование посвящено анализу и осмыслению оценки Абая, данной ученым, с точки зрения мировоззренческого подхода.

Summaru.

Prominent statesman and public figure, historian, cultural scholar, and ethnographer O. Zhanibekov was an exemplary figure in serving his nation with devotion.

O. Zhanibekov was a leader who paid special attention to the relationship between society and individuals, as well as all aspects of national identity. His views and assessments of significant figures in our nation's spiritual heritage, from Khoja Ahmed Yasawi and Abai to his contemporaries, have always been precise, thought-provoking, and exemplary for future generations. One of his remarkable works is his article on the great thinker Abai. Our study aims to analyze and understand the worldview-based evaluation of Abai presented in this article.

Бұл күнде Абайды, оның шығармашылығын білмейтін, Абайды естімеген жанды кең байтақ елімізден кездестіру қиын. Алайда, Абайды тану өткен ғасырдың 20-30 жылдарынан басталып, ұзақ уақыт таптық айтыс пен тартыстың алаңына айналғаны да ақиқат. Нәтижесінде, Абайды халықтың ақыны, шығармашылығымен ұлтына қызмет еткен ойшыл тұлға деп танудық. Абайды зерттеуде, оны «қалың елі қазағына» танытуда алдыңғы шепте Әлихан Бөкейханов бастаған Алаш зиялылары тұрды. Абайды бұқара халыққа танытуда А.Байтұрсынов, М.Дулатов, Ж.Аймауытов, М.Жұмабаев, Қ.Жұбанов, С.Торайғыров тағы басқалар, жалпы сол тұстағы қазақ зиялылары белсенді түрде ат салысты. Солардың ішінде Абайтанудың толық негізін салған, бүкіл өмірін Абайды тануға және танытуға арнаған Мұхтар Әуезовтің орны ерекше.

Абай – классик, ал классиктер барлық уақытта да ұрпақтарымен жасай береді. Өйткені, әр заманның ұрпақтары классиктерден өзіне керегін іздейді және табады. Абайды зерттеп

зерделеудің ғасырдан-ғасырға ұласа беруінің бір себебі де осы. Тәуелсіздік тұсында да Абайды тану толастаған емес. Әсіресе, бұдан көп жыл бұрын өткен Абайдың 150 жылдық мерекесі кезінде жаңаша көзқараспен, жаңаша танымменкөптеген еңбектер жазылып, Абайтанудың көкжиегі кеңейе түсті. Бұл үрдіс әлі де жалғасуда. Өткен жылдары ҚР Президенті Қ-Ж. Тоқаевтың «Абай және XXI ғасырдағы Қазақстан», «Абай-рухани реформатор» атты мақалаларын жазып баспасөзде жариялауы бұл айтылған ойымызға толық дәлел бола алады [1].

Биылғы жылы дана Абайдың туғанына 180 жыл толады. Ақынның мерейтойы қарсаңында көптеген оқу орындары, ғылыми-зерттеу институттары, мәдениет ошақтары бұл айтулы күнге қатысты әр түрлі деңгейдегі шаралар өткізіп жатыр. Абай оқулары, Абайға арналып өтіп жатқан конференциялар, мерзімді баспасөздер мен ғылыми-танымдық журналдардағы жарияланып жатқан мақалалар соның айғағы. Осындай кезде заманымыздың танымал зиялы тұлғаларының бірі Өзбекәлі Жәнібековтің еліміз Тәуелсіз дамуға бетбұрыс жасаған жылдарда ғалым-зерттеушілер мен Абай шығармашылығына қызығушылық танытушыларды Абайды жаңаша тануға, оның даналығына тағзым етуге шақырып, ойшыл-ақынды «мәңгілік тұлға» деп бағалағандардың бірі болғанын еске алсақ артық болмас деп ойлаймыз. Сол себепті де біз өз зерттеуімізде танымал қазақ зиялысы Өзбекәлі Жәнібековтің кезінде «Қазақ әдебиеті» газетінде жарық көріп, кейін ғалымның «Уақыт керуені» кітабына кірген «Абайға тағзым етелік, халайық!» [2] атты мақаласын дүниетанымдық тұрғыдан талдауды мақсат етеміз.

Мақала Абайдың 150 жылдық мерейтойы қарсаңында жазылған және ол Абайды рухани әлеміміздегі «Мәңгілік тұлға» деп бағалаудан басталады. Әрине, мәңгі ештеңе жоқ, бұл жердегі автордың айтпағы дана Абайдың ұлтымен, ұрпағымен мәңгі жасайтынына меңзеу. Қазақта: «Жақсының аты өлмейді, ғалымның хаты өлмейді» десе, сол дана Абайдың өзі:

«Өлді деуге сия ма, ойлаңдаршы,

Өлмейтұғын артына сөз қалдырған?!» [3, 161 б.] - дейді. Ендеше мақала авторы осыған меңзеп отыр.

Танымал саясаткер, мәдениетанушы ғалым Өзбекәлі Жәнібекұлы Абайдың теңдесі жоқ ақын, композитор, ойшыл-философ екенін айта келіп, оны «қай жағынан алғанда да жаңашыл, реформатор ... дүниежүзілік өркениет тарихынан ерекше орын алған «топжарған» [4] - деп бағалайды. Біз осы айтылғандардың ішінде Абайдың шын мәнінде реформатор екендігін бүгінгі күн көзмен қарап бағалап, оның «топжарғандығына» тоқталып өтпекпіз. Саяси-тарихи әдебиеттер мен дүниетанымдық мазмұндағы сөздіктерде «реформа – қоғамның басты негіздерін қайта құру, немесе, мемлекет жүйесінде қалыптасқан кейбір элементтерді жаңарту» [5, 471 б.], «өмір сүріп отырған әлеуметтік құрылымның негіздерін сақтай отырып, қоғамдық өмірдің кейбір қырларын өзгертіп қайта құру» [6, 435 б.]. Ал «реформатор – бір нәрсені өзгертуші, қайта құрушы» [7, 691 б.].

ҚР Президенті айтқандай, Абай біз үшін рухани реформатор. Жоғарыда аталған мақаласындағы Президенттің: «Абайдың рухына тағзым ету – оның қағидаттарын ұстану, аманатына адал болу арқылы біз жас ұрпақтың санасына қастерлі құндылықтарды сіңіреміз... Сонымен бірге Абайды ұлттық сананы жаңғыртуға зор ықпал ететін рухани реформатор ретінде дәріптеуге міндеттіміз» - деген ойы, Ө.Жәнібековтің пікірімен үндес және ғалымның пікірі осынша уақыт өтсе де өз өзектілігін жоймағандығын көрсетеді.

Ө.Жәнібеков Абайды «топжарған» деп бағалайды. Бұл ұғым ғылымилықтан гөрі көпшілікке жақын ұғым, ауызекі тілде жиірек айтылатын таныс ұғым. Ал оның мән-мағынасына терең үңілер болсақ, әр кезеңде, әр дәуірде қоғамда көшбасшылар, үздіктер, жүзден жүйрік, мыңнан тұлпарлар болған. Бұларсыз қоғам ілгерілемес еді, прогресске бетбұрыс та жасамас еді. «Топжарғандар» бәсекеге қабылеттілер ғана емес, ұлттық ерекшеліктерімізді танытушылар, қорғаушылар, әр қайыссы жүздің, тіпті мыңның жүгін көтеретіндер. Абай айтса айтқандай, шын мәніндегі «топ жарған!».

Барша көпшілікке белгілі, біз Абайды жаңа әдебиеттің, ұлтымыздың қазіргі әдеби тілінің негізін салушы, ағартушы, тарихи таным иесі, ұлт руханиятынан түгел хабардар – ойшыл есебінде білеміз. Мақала авторы осы жайды оқырман есіне салып, бұның бәрі бір Абайдың бойына қалай сиып тұр? – деген риторикалық сұрақ қойып, оны былайша баяндайды. Абай өмір сүрген мезгілде Қазақстан толығымен Ресей қол астына көшкен, Патша өкіметінің отарлау саясаты сахараға қамалдар мен алғашқы қалалар салып, сауда-саттық жүргізіп, өз идеялары мен ұстанымдарын қолдайтын мектеп-медресе ашып, газет-журналдар мен кітаптар шығара бастады. Сөйтіп, XIX ғасырдың екінші жартысында қазақ қоғамы түгелдей қозғалысқа түсті, түрлі «жаңалықтар» мен «жаңаруларды» бастан кешіп жатты. Бұндай «тұста тарих айдынына тарихи тұлғалардың шығатыны белгілі, осылайша Абайды тарихи қажеттілік өмірге алып келді. Сондықтан да Абай шығармашылығы ренессанстық сипатқа ие» [8, 127 б.]. Автор басында Физули, Шәмси, Сейхалиді, Навои, Сағди, Фирдоусиді, Қожа Хафизді пір тұтқан Абайдың кейіннен Сократты, Аристотельді оқып, көне Грек тарихымен, мәдениетімен, ежелгі перпатетиктердің философиясымен танысуын оның ренессанстық тұлға болып қалыптасуынан, Шығыс философиясының мағрифат, шариат, тарихат, хақиқат сияқты таным сатыларын толық игергендігінен - деп түсіндіреді.

Автордың пайымдауынша, Абай қазақ даласына, нақтырақ айтсақ қазақ санасына жаңа идея, ой-пікір әкелген. Ол жағынан аты аталған ойшылдарды және Платон, Фараби, Низами, Яссауи, Гете, Байрон, Пушкин, Лермонтов, Крыловтарды ұстаз ғана емес, пікірлес ойшылдар, рухани тұрғыдағы сырлас-достар, ал кей тұста білім мен білік сайысына түсіп пікірлесіп отыратын ой мен сөз зергерлері санаған.

Зергер зерттеуші, Өзбекәлі Жәнібекұлы осы еңбегінде Абайдың *табиғи дарыны* мен *кемеңгерлігіне* де ерекше назар аударады. Абайдың өзінің шыққан тегі мен нағашы жұрты дарынды адамдар ел билеген, ел басқарған көсемдер болса, өз жағынан да, нағашы жұрты мен өскен әлеуметтік ортасынан да талай сөз ұстаған билер мен шешендер шыққан. Ал бұл жай өз кезегінде Абайдың қалыптасуына, тәрбиесіне зор ықпал еткен.

Абай көп оқып, көп тоқыған, көп ізденген жаңашыл тұлға. Мұны кезінде Мұхтар Әуезов те жазған болатын. Алайда көп жағдайда біз оны ақын-ағартушы, демократ деп келдік. Ғалым Ө.Жәнібековтың пікірінше, бұл таптық түсінік тұрғысынан берілген баға және ол өз кезіндегі қоғамның ғана емес, бүкіл адамзатқа қатысты келелі мәселелерді қамтыған Абай шығармашылығының ауқымын тарылтатын баға. Ал Абай болса жаңашыл тұлға. Ендеше, Абайды өзімізге де, өзге жұртқа да танытуға тиіспіз – деп ой түйеді мақала авторы. Тәуелсіздіктің басында тұрған біздің елімізге ұлттың рухани паспортындай болған Абайды жан-жақты таныстыруға көпті үндеу ол тұста белгілі деңгейде қажеттілік болатын.

Ғалым: «Абай ең алдымен қазақтың Абайы болғандықтан, ақынды әуелі өзіміз танып-білуіміз қажет»... Сондықтан мерекенің негізгі мақсаты той тойлау емес, «ақынды туған халқының жан серігіне, сырласына, ақылшысына, рухани демеушісіне, әділ қазысына айналдыру, ойын ояту» [8, 129 б.] – дейді. Осы ойын ары жалғап, ұлтымыздың болмысындағы, әлеуметтік өмірлеріндегі, күнделікті тыныс тіршіліктеріндегі кездесетін жаман қылықтардың көбі Абайды оқымаудан, оқыса да көңілге тоқымаудан, Абайдай асылдың бағасын жете білмеуден, одан тағылым алмаудан – деп түсіндіреді. Ендеше, бүгінгі жас ұрпақ Абай және басқа да зиялыларымыз көтерілген парасат биігіне ұмтылулары керек.

Аталған мақаласында ғалым Абайды жаңаша, жаңа қоғам, егемен ел талаптарына сай танып, бағалау қажеттігін айтып, болашақта жүзеге асырылуы қажет бірқатар ұсыныстар жасайды. Атап айтсақ, Абайды дидактикалық ақын шеңберінен шығарып, оның поэзиясының тұңғиығына үңіліп, жұмбағын шешуге ұмтылу; Абайтануды қайтадан қолға алып, оны оқу орындарында пән ретінде оқыту; мектептердегі Абай сабақтарының ауқымын кеңейту тағы басқа шаралар. Шағын ғылыми танымдық мақаланы автор: «Біз өзімізді өзіміз қастерлемесек,

басқалардың бізді сыйлай қоймайтынын да естен шығаруға болмайды. Мұны да ойлаған жөн» [8, 133 б.] - деп аяқтайды. Иә, айтса айтқандай, танымал мемлекет және қоғам қайраткері, ғалым-тарихшы, этнограф, мәдениеттанушы, ұлт зиялысы Өзбекәлі Жәнібековтің осы шағын еңбегіндегі ойлар тек Абайға ғана қатысты емес, бүкіл қазақ халқына, оның рухани дамуы мен өсуіне қатысты ой-толғам деп бағалағанымыз жөн. Өйткені, Абай жолы – халық жолына, Абай арманы – ұлт арманына ұласып жатыр. «Қалың елі қазағы» үшін қабырғасы қайысқан Абай болмысы ұлт болмысымен де үндес.

Әдебиеттер

1. Тоқаев Қ-Ж. Абай және XXI ғасырдағы Қазақстан. – «Егемен Қазақстан», 10 қаңтар, 2020; Абай – рухани реформатор. – «Егемен Қазақстан», 10 тамыз 2020.
2. *Қараңыз:* Жәнібеков Ө. Уақыт керуені. Алматы: Жазушы, 1992.
3. Абай. Шығармаларының екі томдық толық жинағы. Т.1. – Алматы: Жазушы, 2005.
4. Жәнібеков Ө. Абайға тағзым етелік, халайық! – «Қазақ әдебиеті», 4 мамыр, 1990.
5. Қазақстан. Ұлттық энциклопедия. Т.7. – Алматы, 2005.
6. Саяси түсіндірме сөздік. – Астана, 2007.
7. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. – Алматы, 2008.
8. Жәнібеков Ө. Уақыт керуені. Алматы: Жазушы, 1992.

ӘОЖ 37.1

ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВ ИДЕЯСЫНА НЕГІЗДЕЛГЕН МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДЕ БАЛАЛАРДЫҢ БОЙЫНДА ҰЛТТЫҚ-РУХАНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Қашқынбаева З.Қ.
педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессоры
(доцент) М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.
E-mail: zagira_k@mail.ru

Түйін.

Бұл мақалада мектепке дейінгі білім беруде балалардың бойында ұлттық-рухани құндылықтарды қалыптастырудың маңызы туралы жазылған. Барлық уақытта ұлттық-рухани құндылықтарды сақтау және дамыту маңызды және қажетті фактор, өйткені рухани мәдениет-халықтың әмбебап құндылығы мен игілігі.

Резюме.

В этой статье рассказывается о важности формирования у детей национально-духовных ценностей в дошкольном образовании. Во все времена сохранение и развитие национально-духовных ценностей является важным и необходимым фактором, поскольку духовная культура-это всеобщая ценность и благо народа.

Summary.

This article talks about the importance of the formation of national and spiritual values in children's preschool education. At all times, the preservation and development of national spiritual values is an important and necessary factor, since spiritual culture is a universal value and the benefit of the people.

Өзбекәлі Жәнібеков - қазақ халқының мақдайына біткен біртуар ғалым, мемлекет және қоғам қайраткері, қазақ халқының ұлттық рухани мәдениетінің, қолөнер, рухани құндылықтарды дәріптеуші зерттеуші ұлт сардары. Оның этнография саласындағы зерттеулері,

ұлттық педагогика бағытындағы құнды зерттеулері педагогика ғылымының қалыптасуына зор үлесін қосты. Қазақ халқының салт-дәстүрі мен құндылықтарын қайта жаңғыртушы, насихаттаушы.

Ғалымның идеясына негізделген қазіргі мектепке дейінгі ұйымдардың жұмысын ұлттық құндылықтарды дәріптеу бағытында жандындырылса жас ұрпақтың бойында отансүйгіштік қасиеттердің қалыптасуына үлкен үлес болар еді.

Балалар мен жастарды ұлттық-рухани және жалпыадамзаттық құндылықтар рухында тәрбиелеу мазмұны жағынан жан-жақты, жан-жақты және алуан түрлі проблема болып табылады. Ұлттың қалыптасуы мен дамуы балалар мен жастарға осы құндылықтарды сіңіруге және оларды қалай қабылдауға және сақтауға байланысты және жас ұрпақты оқыту, тәрбиелеу, ұлттық құндылықтар рухында тәрбиелеу ерекше маңызға ие.

Ұлттық бірлікті құрудың ең маңызды факторы-халықтың ұлттық-рухани құндылықтары және ұлттық өзін-өзі тану процесі. Ұлттық санасынан айырылған ұлттар ыдырауға ұшырайды. Сондықтан барлық уақытта ұлттық-рухани құндылықтарды сақтау және дамыту маңызды және қажетті фактор болып саналды. Өйткені рухани мәдениет-халықтың барлық топтарына тиесілі халықтың әмбебап құндылығы мен игілігі.

Қазіргі кезде маңызды мәселелердің бірі - жаһандану жағдайында ұлттық ерекшеліктерді, рухани және жалпыадамзаттық құндылықтарға ие – демократиялық принциптерді, адам құқықтары мен бостандығын құрметтейтін, толерантты, креативті және тәуелсіз азаматтарды қалыптастыру. Сондықтан балаларды жан-жақты тәрбиелеу, толыққанды білім мен құзыреттілікті игеру үлкен маңызға ие. Мектепке дейінгі білім беру мекемелері балалардың жан-жақты және үйлесімді дамуында, белсенді өмірлік ұстанымын қалыптастыруда ерекше рөл атқарады.

Мектепке дейінгі білім беру мекемелерінің негізгі мақсаты - қазіргі заманғы талаптарға сай жағдай жасау, ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде тәрбие-білім беру жұмысын құру, балалардың зияткерлік деңгейін дамыту және оларды дені сау және сергек етіп тәрбиелеу.

Жоғары оқу орындарындағы білім беру процесін ұйымдастырудың негізгі шарттары:

- білімге қойылатын заманауи талаптарды білетін, шығармашылық әлеуеті бар, жаңасын үнемі іздейтін және ең бастысы, балаларға сүйіспеншілікпен, құрметпен, қамқорлықпен және жүзіне күлімсіреп қарайтын кадрларды жоғары деңгейде даярлау;
- гигиеналық және эстетикалық талаптарды ескере отырып баланың жас топтарына сай әр сабаққа тиісті жабдықтармен және құралдармен, материалдармен қамтамасыз ету;
- педагогтердің кәсіби қасиеттеріне және олардың жаңа педагогикалық технологияларды пайдалануына ерекше назар аудару;
- шет елдердің тәжірибесін пайдалануды ескере отырып, педагогикалық процесті ұйымдастыру, бағдарламаларды, ұсынымдар мен әдістемелік құралдарды талдау;
- әдістемелік кабинеттер құру.

Мектеп жасына дейінгі бала бойында физикалық жетілуімен қатар, адамзат алдында тұрған маңызды мәселелердің бірі оларға ұлттық-рухани және әлемдік құндылықтарды сіңіру басты талап. Қазіргі уақытта білімнің мазмұны мен көлемі тұрақты өсуде. Ғылыми білімнің парадигмасы да өзгеруде. Бүгінгі таңда «ұлттық рухани», «кәсібилік», «рухани-адамгершілік» ұғымдары жаңа мазмұнға ие болуда. Әлемдік елдерге интеграция таралуда, жаһандану саласында аса маңызды жұмыс жүргізілуде. Мұның бәрі білім берудегі интеграцияға және адам ресурстарын ұтымды пайдалану мүмкіндігіне ықпал етеді.

Білім беруде динамизмді, икемділікті, әлеуметтік, ғылыми-техникалық, технологиялық, экологиялық талаптарды орындауды және, инновацияларға, халықаралық бәсекелестікке сезімтал қатынасты талап етеді. Біздің республикамызда шет елдердің тәжірибесін пайдалануды

ескере отырып, мектепке дейінгі білім берудің мазмұны, нысаны мен әдістемесі бойынша көптеген жұмыстар атқарылғаннан басқа, ұлттық-рухани және әлемдік құндылықтар негізінде балаларды тәрбиелеу де үлкен назар аударуға лайық. Әр уақытта адамзат қоғамының дамуы әлеуметтік және экономикалық мәселелерді шешумен ғана емес, сонымен қатар балалар мен жастарды тәрбиелеумен де анықталды.

Мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеудің негізгі формасы отбасылық тәрбие. Ол ұлттық-рухани және адамазаттық құндылықтармен, халықтың ортақ мәдениеті мен ерекшеліктерімен байланысты. Жас кезінен дені сау, сергек балаларды тәрбиелеу, оларды адамгершілік-рухани тұрғыдан жетілдіру өскелең ұрпақтың одан әрі жемісті іс-әрекетінің негізі болып табылады.

Ұлттық-рухани, жалпыадамзаттық құндылықтар жүйесі негізінде балалар мен жастардың білім беру-тәрбие жүйесін құру практикасының рөлі біртіндеп артып келеді. Ұлттық-рухани және жалпыадамзаттық құндылықтар халықтың ортақ мәдениетінің құрамдас бөлігі болып табылады. Сондықтан балаларды ерте жастан ұлттық-рухани және жалпыадамзаттық құндылықтармен таныстыру оқу-тәрбие процесінің басты міндеттерінің бірі болуы тиіс.

Өткізілген көптеген іс-шаралардың нәтижелері балабақшаның әртүрлі топтарында ұйымдастырылған іс-шаралар балалардың моральдық-рухани қасиеттерін қалыптастыруға, ұлттық-рухани және әлемдік құндылықтарды игеруде, сапаны арттыруда ықпалы болуы тиіс.

Сондықтан да, балабақшаларда тиісті жағдайлар жасалған дұрыс. Балабақша учаскесі балалардың көңілін көтеру үшін заманауи құрылымдармен жабдықталып, спорт алаңында әр жас тобының физикалық дамуына арналған арнайы жабдықтар мен әр маусымда ашық ауада спортпен шұғылдануға мүмкіндік болуы тиіс.

Жазда балаларды таза ауада тамақтандыру үшін түрлі-түсті гүлдер мен эстетикалық тұрғыдан орнатылған субұрқақтар тартатын арнайы орын ұйымдастырылып, түрлі ағаштар, бұталар, гүлдер мен өсімдіктер балабақшада салауатты өмір сүрудің тірі көрнекі құралы болып табылуы тиіс.

Балабақшадағы балалар табиғат құпияларымен танысып, өсімдіктер туралы білімді игеріп, оларға күтім жасауды және қорғауды үйренетін болады. Балабақшаның учаскесінде мобильді мұражай құрылып, балалар сәндік өнермен, ұлттық өрнектермен, халқымыздың және әлем халықтарының салт-дәстүрлерімен танысып, тәрбиешілер қоршаған ортамен танысу, сәндік өнер, таза ауада мүсіндеу бойынша сабақтар өткізіп, заттармен тікелей байланыста балалар сурет салаып, мүсіндеп, нәтижесін алса, сабақтар өте тиімді болар еді.

Тәрбие-білім беру процесі балабақшаның жас ерекшеліктері мен жағдайларын ескере отырып жасалған арнайы режим бойынша жүзеге асырылуы тиіс. Педагогикалық процесс пен ойын-сауық балалар үшін шаршамайтындай етіп ұйымдастырылса, олар үлкен қуанышпен қатысатын болады.

Сабақтарда оқытудың жаңа технологиялары мен интерактивті әдістері қолданылса, ол танымның, ойлаудың, тәуелсіз пайымдаудың дамуына әсер етеді. Балаларға ұсынылған материалды талдауға, салыстыруға және қорытындылауға шақырылады. Осы факторларға негізделген оқу процесін ұйымдастыру мектеп жасына дейінгі балалардың жеке қалыптасуына оң әсер етеді. Сабақтарды заманауи деңгейде өткізу мақсатында тәрбиешілер компьютерді, электронды тақталарды, аудио-бейнежазбаларды және басқа құралдарды пайдаланады. Балаларды үй жануарлары мен жабайы жануарлармен таныстырған кезде балалар бұл жануарлардың сыртқы түрін ғана емес, сонымен қатар олардың мінез-құлқын, өмір салтын және жеке ерекшеліктерін бақылайды.

Сабақтарда ойындар мен сахналау кеңінен қолданылуы тиіс. Олардың әрқайсысына ертегіден рөл беріледі, олар ойнағанды ұнатады, балаларға қуыршақ театрын көрсетеді, онда балаларға жоғарыда аталған адами қасиеттер беріледі. Белгілі бір уақыт ішінде алған білімдері

мен дағдыларын жүйелеу үшін жас топтары арасында әр тоқсан сайын сайыстар, байқаулар өткізу тиімді. Шығармашылық, оқу процесіне жаңа технологияларды енгізу және тәрбиешінің әр балаға жеке мамандыққа деген сүйіспеншілік, бастамашылдық, мейірімділік және балаларға қамқорлық.

Мектепке дейінгі жас - бұл әр адамның өмірлік кезеңінің ерекше парағы. Дәл осы кезеңде әлеуметтену процесі жүреді, яғни осы кезеңде балалардың құрдастарымен, ересектермен байланысы, табиғатпен және пәндік ортамен танысуы жасалады. Осы кезеңде сананы қалыптастырудың, жеке тұлғаның жеке қасиеттерін қалыптастырудың және денсаулықты нығайтудың негізі қаланады. Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, біз алдымызда тұрған міндеттерді шешуге тырысамыз: балалардың жеке басына бағдарланған қалыптастыру, дағдылар мен қабілеттерді анықтау және дамыту, зияткерлік деңгейді арттыру және балаларды мектепке жоғары деңгейде дайындау.

Балалар осы кезеңнің қадір-қасиеті мен жауапкершілігін терең білуі үшін, пассивті бақылаушылар емес, осы процеске белсенді қатысуы үшін мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде барлық жағдайлар мен іс-шаралар ұйымдастырылады.

Әдебиеттер

1. «Өзбекәлі Жәнібеков құбылысы: тұлға тағылымы және педагогикалық құндылықтар» атты «Жәнібеков оқулары – 1» халықаралық ғылыми-теориялық конференциясының ғылыми мақалалар жинағы. 451 бет. Шымкент 2024 жыл.
2. Ширзадова М. Национально-духовные и общечеловеческие ценности как важнейшее средство воспитания подрастающего поколения // Современные наукоемкие технологии. 2016. № 4-2. -С. 405-410.
3. Сагынаева Г.Р. Национальные ценности – это основа системы непрерывного образования // Молодой ученый. 2017. №10 (144). -С. Т.1. 82-84.
4. Головнева Е.В. Теория и методика воспитания: учебное пособие для педагогических вузов по спец. - М.: Высш. шк., 2009.

ӘОЖ 37/94(574)

ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВТІҢ ҰЛТТЫҚ РУХАНИЯТ ТУРАЛЫ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Жандарбек Б.Ш.
6В01403 – Музыка мұғалімін даярлау білім беру бағдарламасының 3 курс студенті
Ғылыми жетекші: **Кужагулова Г.Е.**педагогика ғылымдарының кандидаты
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент, Қазақстан

Резюме

В статье рассматриваются особенности внедрения в образовательный процесс ценностей Озбекали Жанибекова о национальной духовности.

Summary

The article examines the features of the introduction of Uzbekali Zhanibekov's values on national spirituality into the educational process.

Өзбекәлі Жәнібеков қазақ тарихында ұлттық руханиятты дамыту ісінде көп үлес қосқан қайраткерлердің бірі. Қазақ халқының ұлтын ұлықтап, ұлы дала төсін сан ғасыр сазды әуенімен әлдилеп келген дәстүрлі музыкалық аспаптар әлемінің мұражайын тұңғыш құрған тау тұлғалы ерекше жан. Еліміздің мәдениеті тарихында алғаш рет ашылған халық музыкалық аспаптар мұражайы ұлт мәдениетімен қатар жалпы әлемдік аспаптану ғылымына үлес қосып, қазақ халқының мәртебесін көкке жеткізген тың өзгерістердің бірі [1].

Халқымыздың тарихы терең дәстүрлі музыкалық аспаптары халықтың өткен тарихы мен шежіресін бейнелейтін, тың деректердің көзі, сан ғасырғы өнерінің жемісі болып саналады. Сол себептен мен өзімнің мақаламда Өзбекәлі Жәнібековтың ұлттық руханиятқа байланысты құндылықтарын оқу процесінде пайдаланудың ерекшеліктеріне тоқталғанды жөн көрдім. Оқыту – мұғалім мен оқушылар арасындағы екі жақты процесс, білім, білік және дағды жүйесін саналы және тұрақты меңгеруге бағытталған, оның барысында ақыл-ой қабілеттері мен танымдық қызығушылықтарын дамыту жүзеге асырылады, танымдық іс-әрекеттің әдістерін меңгеру және ғылыми дүниетанымы қалыптасады.

Қазіргі кезде оқыту процесі тәжірибені зерттеу әдетте шығармашылықпен жұмыс істейтін педагогикалық университеттер мен оқытушылардың озық тәжірибелерін зерттеу деп түсініледі. Біздің білім алып жатқан ордамыз Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университетінде профессор-оқытушылар құрамы 2023-2024 оқу жылынан бастап оқыту процесінде мәдениет пен өнерге негізделген пәндерде ұлттық руханият пен құндылықтарға байланысты ақпараттар беріп, ұлт қайраткері Өзбекәлінің өмірі мен шығармашылығы туралы мәліметтерді көптеп пайдалануда.

Оқыту процесінде қолданылатын Өзбекәлі Жәнібековтің руханият құндылықтарының ішінде білім алушының мақсатты түрде оқу әрекетіне негізделген ақпараттардың бірі – қазақтың дәстүрлі музыкалық аспаптары. Музыкалық аспаптар туралы зерттеушілердің моральдық, идеологиялық, саяси және басқа да көзқарастары білім алушыны қызықтырып қана қоймай, бейнежазба арқылы беріліп жатқан көріністер ерекше бір таңғажайып аспаптар әлеміне жетелейді. 6В01403-Музыка мұғалімін даярлау білім беру бағдарламасы бойынша білім алып жатқандықтан бізде оқытылатын пәндер педагогикалық бағытта болғанымен көбіне мәдениет пен өнер саласын қамтиды. Мәдениет пен өнер адамның рухани дамуында маңызды орын алады, ол тек адамның рухани жетілуіне көмектесіп қана қоймай, адамның бейімділігі мен қабілетіне қарай танымдық ой-өрісін де кеңейтеді.

Ұлттың рухын жаңғыртқан Өзбекәлі Жәнібеков қазақ халқының ұлттық дәстүрлерін дәріптеген, қазақ ауылдарын аралап, оларда ұмытылған ұлттық билерді де жаңғырта білген. Өзінің көп жұмысбастылығына қарамай қазақ этнографиясы саласында ғылыми зерттеулер жүргізіп, кейінгі ұрпаққа табыстай білді. Отандық мәдениетті жандандыра отырып, қазақ тарихын, мәдениетін, сәулетін, археология мен палеонтология ескерткіштерін қайта өңдеп жаңғыртты. Адамның жеке тұлға ретінде қалыптасуы үшін оны тәрбиелеу процесі адамгершілік тәрбиесімен, өскелең ұрпақтың бойында қоғамда лайықты орын алуға, өз бетінше адамгершілік таңдау жасауға, мінез-құлық бағытын, өмірлік ұстанымын анықтауға көмектесетін осындай адамгершілік қасиеттерді қалыптастырумен органикалық түрде байланысты болуы керек. Жастардың бойында қалыптасқан басты адамгершілік қасиет жауапкершілік сезімі болуы керек, жауапкершілік пен тәртіп болған жағдайда ғана ұлттық құндылықтарға ерекше мән беріледі [2].

Өзбекәлі Жәнібековтің мәдениет пен өнер саласында қосқан үлестерінен мәлімет ала отырып, біз болашақ мамандығымызды игеру жолында рухани азық болатын көптеген деректермен таныстық. Атап айтқанда, Музыканың тарихы мен өнер тарихы пәнінен Қазақстанды әлемге танытқан Айман Мұсақожаева, Гаухар Мырзабекова, Аида Аюпова сынды музыканттарға қайраткердің қолдау көрсеткені туралы мәліметтер алдық. Республикада алғаш

рет ішекті ысқылы аспаптар коллекциясын жасауға берген көмегі де тарихта қаларлық жағдай. Италия, Австрия елінен арнайы алдырған қымбат скрипка ысқылары мен әлемге әйгілі Санта Серафима виолончелін пайдаланған қазақ музыканттары конкурстарда жүлделі орындарға ие болған. Қайраткердің ерен еңбегінің арқасында қайта жаңғырған деректі, ғылыми негізде өмірге әкелген қазақтың ұлттық аспаптарының саны отызға жетті.

Аспаптық жұмыс сабағында аспаптардың тембрлік дыбыс ерекшеліктерімен, өзіндік пішінімен, қызықты ою-өрнектерімен ерекшеленетіні туралы таныса отырып, Өзбекәлі Жәнібековтің домбыра туралы жазған қызықты деректері туралы мәлімет алдық. Бұл қайраткердің – отыз жылға созылған ізденісінің, қажырлы мұрағаттық зерттеулерінің, республиканың шалғай түкпір-түкпіріне талай рет баруының жемісі. Аспаптардың әлемдік өркениетке үлес қосқан ерекшеліктері өте көп, тарихи деректерге сүйенсек, көшпенділер ежелден музыкалық аспаптарды пайдаланып келеді. Ертеде музыкалық аспаптар жау шапқанда белгі беру үшін, аң аулау кезінде жануарларды үркіту үшін, бақсы ырымында және басқа да діни жоралғыларда, емдік, емдік шараларда қолданылған [3].

Музыканы оқыту әдістемесі пәнінен музыканың педагогикалық процестің жүйесі ретінде мәдениет ағынымен тығыз байланыстылығы туралы деректермен таныстық. Педагогикалық процесс жүзеге асатын жүйелерге тұтас алғанда халыққа білім беру жүйесі, мектеп, сынып, оқу-жаттығу жиыны болып табылады. Ал мәдениет ағымы жүйесі әлеуметтік маңызы бар, халықтық бағыты жоғары жүйе түрі. Бұл жүйелер белгілі бір сыртқы жағдайларда жұмыс істейді: табиғи, әлеуметтік, мәдени. Сондай-ақ осы аталған жүйелердің әрбір жүйеге тән шарттары мен айырмашылықтары және ерекшеліктері бар. Біз қарастырып отырған басты жүйе педагогикалық пен мәдени бағыттың біртұтастығын құрайды. Музыка сабағы өнер пәні болғандықтан дәріс кезінде Өзбекәлі Жәнібековтің музыка, аспаптық өнер, қазақтың салт-дәстүрі мен әдет-ғұрыптарын ұлттық құндылық ретінде жоғары бағалап, сіңірген еңбегі жөнінде тың мәліметтер алдық.

Өзбекәлі Жәнібеков туралы құнды пікірлер өте көп. Біз қарастырған мақала тақырыбында қайраткердің музыка мен өнер және мәдениет саласына сіңірген еңбек жолына шолу жасалып, болашақ мамандығыма қатысты алған құнды ақпараттар болашақ ұрпақ үшін де маңызды деп түсінеміз.

Әдебиеттер

1. Жәкішева З.С. Өзбекәлі Жәнібеков тағылымы. – Алматы: «Алматыжарнама» баспаханасы, 2011. – 133-134 бб.

2. Өтемісова Г.Ж., Джубанова Г.Ж., Шокалакова А.Б. Қазақ тілі және ұлттық құндылықтар. Негізгі деңгей 1-кітап. Оқу құралы // Г. Ж. Өтемісова Г. Д. Джубанова, А. Б.Шокалакова. Алматы: Эверо, 2018 ж. – 128 б.

3. Әсемқұлов Т. Домбыра – Нама. //Алматы ақшамы. 2013 ж. 12 қыркүйек.

ТРАДИЦИИ, ОБНОВЛЕННЫЕ ВРЕМЕНЕМ: НАСЛЕДИЕ ЖАНИБЕКОВА В 21 ВЕКЕ

Джоламанова Г.Д[1]., Карсыбаева А.М[2]., Жомартова Г.Р[3].
[1]Кандидат искусствоведения, ст.преподаватель ЮКПУ;
[2]Старший преподаватель ЮКПУ;
[3]Старший преподаватель ЮКПУ;

Резюме

Данная статья посвящена культурному наследию Узбекали Жанибекова – выдающегося государственного и общественного деятеля, этнографа, музыковеда, внесшего неоценимый вклад в сохранение и популяризацию казахской культуры. В статье рассматриваются ключевые направления его деятельности, включая изучение и документирование казахской музыкальной традиции, восстановление историко-культурных памятников, развитие музейного дела и народных ремесел. Особое внимание уделяется его роли в возрождении традиционной музыки и интеграции национального искусства в современное культурное пространство. Анализируются современные перспективы применения идей У.Жанибекова, включая цифровизацию культурного наследия и использование новых медиа для популяризации казахской культуры. Показано, как наследие У.Жанибекова продолжает оказывать влияние на культурную политику Казахстана и остается актуальным в условиях глобализации.

Түйін

Бұл мақала көрнекті мемлекет және қоғам қайраткері, этнограф, музыкатанушы Өзбекәлі Жәнібековтің мәдени мұрасына арналған. Ол қазақ мәдениетін сақтау мен насихаттауға баға жетпес үлес қосты. Мақалада оның қазақ музыка дәстүрін зерттеу және құжаттау, тарихи-мәдени ескерткіштерді қалпына келтіру, музей ісін дамыту және халықтық қолөнерді жанғырту сияқты неізгі қызмет бағыттары қарастырылады. Сонымен қатар, оның дәстүрлі музыканы қайта жаңғырту, фольклорлық ансамбльдер құру және ұлттық өнерді заманауи мәдени кеңістікке енгізудегі рөліне ерекше назар аударылады. Ө. Жәнібеков идеяларының қазіргі заманғы өзектілігі, оның ішінде мәдианы пайдалану мүмкіндіктері талданады. Оның мұрасы Қазақстанның мәдени саясатына әсерін тигізіп, жаһандану дағдайында өзекті болып қала береді.

Summary

This article is dedicated to the cultural legacy of Uzbekali Zhanibekov, a prominent statesman, public figure, ethnographer and musicologist who made an invaluable contribution to preserving and promoting Kazakh culture. The article examines his key areas of work, including the study and documentation of Kazakh musical traditions, the restoration of historical and cultural monuments, the development of museum affairs, and revival of folk crafts. Special attention is given to his role in reviving traditional music, establishing folklore ensembles, and integrating national arts into the modern cultural space. The article also explores the contemporary relevance of Zhanibekov's ideas, particularly in the digitalization of cultural heritage and the use of new media to popularize Kazakh culture.

Казахская культура, обладая глубокими историческими корнями и самобытной эстетикой, пережила сложные периоды трансформации в XX веке. Индустриализация, урбанизация, влияние советской идеологии привели к постепенному угасанию многих традиционных форм искусства, ремесел и обрядов. В такие переломные моменты истории важную роль играют личности, способные не только сохранить культурное наследие, но и адаптировать его к новым условиям, обеспечивая его дальнейшее развитие.

Одним из таких людей стал Узбекали Жанибеков – выдающийся государственный деятель, ученый, этнограф, музыковед и общественный деятель. Он посвятил свою жизнь изучению, документированию, возрождению и популяризации национального наследия Казахстана. Его деятельность охватывала широкий спектр культурных направлений, включая

музыку, декоративно-прикладное искусство, народные праздники, музейное дело, этнографию. Он стал не только исследователей, но и активным популяризатором национального наследия.

Цель данной статьи – раскрыть значение наследия Узбекали Жанибекова в контексте современной культуры, его роль в возрождении традиций и их интеграция в культурную среду 21 века. Трудно охватить все аспекты его многосторонней деятельности, остановимся лишь на некоторых.

Одной из главных заслуг У.Жанибекова является его вклад в сохранение и развитие казахской музыкальной культуры. Изучение национальной музыкальной традиции было одним из важнейших направлений деятельности Жанибекова. Как известно, он организовывал этнографические экспедиции с целью собирания народных мелодий, кюев, терме и изучал редкие казахские инструменты - жетыген, сырнай, шертер, кыл-кобыз. Благодаря этому были сохранены и зафиксированы ценные образцы музыкального искусства, а многие произведения великих казахских композиторов, таких как Курмангазы, Таттимбет, Дина Нурпеисова, Кенен Азербаев, вновь вошли в исполнительскую практику.

Результаты своих исследований У. Жанибеков изложил в трудах «Эхо веков», «Культура казахского народа», в которых подробно анализировал казахскую музыкальную традицию, ее символику, структуру кюев, влияние исторических событий на народное творчество. Эти работы стали важным источником для последующих научных исследований в области этномузыковедения.

Исследования У.Жанибекова не ограничивались только научными публикациями. Он не просто сохранял культуру, но и создавал механизмы ее актуализации. Стремясь к тому, чтобы традиционная музыка жила и развивалась, а не оставалась только в музейных архивах, он активно внедрял ее в современное ему культурное пространство. Так, важной его инициативой стало создание известного ансамбля «Отырар сазы» под руководством Нургисы Тлендиева. Этот коллектив исполнял казахскую народную музыку на традиционных инструментах, в том числе старинных, возрождая забытые кюи и терме и способствуя их популяризации среди широкой аудитории.

Сегодня его подход может вдохновлять исследователей и культурных деятелей на поиск новых форм взаимодействия традиционного и современного. Например, его работа по возрождению народных инструментов дала возможность развивать этно-фьюжн, где традиционные мотивы интегрируются в современную музыку.

Кроме этого, У.Жанибеков активно содействовал включению народной музыки в образовательные программы. Он настаивал на том, что изучение традиционной музыки должно быть не факультативной, а обязательной частью образовательного процесса. Сегодня его идеи воплощены в образовательных программах консерваторий и музыкальных училищ Казахстана, стали основой создания интерактивных форм изучения культуры – например, цифровых музеев, онлайн-курсов по традиционному искусству программах. Наследие У.Жанибекова ясно показывает как важно системное образование в сфере этнографии, истории, музыковедения.

Еще одним направлением популяризации стало медиа-продвижение казахской музыки. У. Жанибеков содействовал созданию радио-и телепередач, где исполнялись народные произведения, рассказывалось о великих казахских музыкантах, звучали старинные кюи. Эти инициативы позволили привлечь внимание широкой аудитории, особенно молодежи, к традиционной музыке.

Музыка была лишь одной частью многогранной деятельности У. Жанибекова. Не менее значимой частью его работы стало возрождение национальных традиций в области народных ремесел, казахского костюма, юрточной культуры. Он поддерживал развитие декоративно-прикладного искусства, включая традиционное ювелирное дело, изготовление войлочных изделий, роспись по дереву, ткачество. У.Жанибеков понимал, что без сохранения ремесел

невозможно сохранить культуру в целом. Поэтому он инициировал создание новых музеев, где выставлялись предметы национального быта, музыкальные инструменты, археологические находки. В результате этой работы во многих городах Казахстана открылись этнографические музеи, а с целью сохранения и восстановления памятников истории и культуры было создано общество «Аркас», организованы такие фольклорные ансамбли, как «Шертер», «Адырна», «Алтынай» и др. [2]

Проводя эту работу не только в крупных городах, но и в регионах, У. Жанибеков способствовал возрождению локальной культуры и региональной идентичности. Сегодня его подход вдохновляет развитие локальных инициатив, направленных на поддержку казахских ремёсел, традиционных промыслов, региональной музыки. Это может стать основой для новых культурных проектов, например, этно-туризма или региональных фестивалей, сохраняющих локальные особенности.

Одним из важнейших достижений У.Жанибекова стало официальное возрождение праздника Наурыз. В советский период он был фактически запрещен, однако благодаря усилиям ученого и его сторонников, Наурыз получил статус государственного праздника, став важной частью культурной жизни Казахстана, символом национального единства. [2]

Не менее важной частью деятельности У.Жанибекова является его роль в восстановлении историко-культурных памятников Казахстана. По его инициативе были реставрированы мавзолей Ходжи Ахмеда Яссауи, мавзолей Айша Биби, древние городища Отрара и Сауран. Жанибеков внес вклад в историю государственного историко-культурного музея-заповедника «Азрет Султан»(«Әзірет Сұлтан»), созданного на основе мавзолея Ясави. Эти объекты стали не только частью национального достояния, но и туристическими центрами, где проводятся культурные мероприятия, лекции и экскурсии.

К осознанию вклада У.Жанибекова в современность можно добавить еще несколько аспектов:

1) У.Жанибеков работал на стыке науки, искусства и государственной деятельности. Понимая, что без поддержки со стороны государства культура не сможет выжить, он выступал на взаимосвязь культуры и государственной политики.

Сегодня его идеи можно применять для совершенствования культурной политики Казахстана, создания новых программ поддержки национального искусства, интеграции казахской культуры в международные проекты. Многие проекты, связанные с казахским наследием, вышли на международный уровень: кюи Курмангазы внесены в список нематериального наследия ЮНЕСКО, казахская юрта и традиционное ремесло вызывают интерес на мировых выставках, а казахская музыка звучит на международных фестивалях, этно-ансамбли, такие как «Тұран», «Хас Сақ», «Алдаспан», продолжают традиции, сочетая национальные мотивы с современными музыкальными жанрами. Основы, заложенные У.Жанибековым продемонстрировали, что традиционная культура может быть не просто музейным экспонатом, а живым, развивающимся явлением. Сегодня его деятельность как государственного деятеля продолжает оказывать влияние на культурную политику страны. Государственные программы по развитию национальной культуры, поддержка этнографических исследований, популяризация казахской музыки в медиа-пространстве – всё это является продолжением идей Жанибекова-государственника.

2)Жанибеков понимал, что культура – это не только наследие, но и инструмент социальной консолидации. В современном Казахстане, где живут представители разных этносов, его идеи могут использоваться для укрепления национального единства через культуру. «Узбекали Жанибеков хотел воссоздать натуральный казахский аул, нечто подобное он видел в одной из поездок; в центре Киева был установлен хутор с самыми настоящими украинскими хатами. Он мечтал создать большой театр казахских национальных традиций,

организовать театр, в котором показать свое искусство мог бы каждый этнос Казахстана.» [3] Этот проект он вносил даже в Госплан СССР. Однако реализовать задуманное не удалось – наступил распад Союза. В своих книгах Жанибеков писал о необходимости национальной идеи, которая могла бы стать объединяющей не только для казахов, но и для всех народов Казахстана. [2] Эти мысли служат убедительным свидетельством понимания им того, что возрождение прошлого возможно лишь тогда, когда оно становится частью настоящего и открывает перспективы будущего.

Идеи и труды Жанибекова остаются актуальными и сегодня, особенно учитывая возможности, которые открываются сегодня в *условиях глобализации и цифровой революции*. В последние годы в Казахстане наблюдается активное развитие цифровых проектов, связанных с культурным наследием:

• Национальная библиотека Казахстана запустила электронный архив, где собраны оцифрованные рукописи и редкие книги.

• Виртуальные туры по историческим памятникам, таким как мавзолей Ходжи Ахмеда Яссауи, позволяют познакомиться с архитектурным наследием страны.

• Проект “Казахская народная музыка в цифровом формате” делает традиционные кюи доступными для изучения и исполнения.

• Разработаны мобильные приложения для изучения казахского орнамента, национальных костюмов и этнографического искусства

Можно выделить следующие направления цифровизации культурного наследия У. Жанибекова:

• Оцифровка и онлайн-архивы: создание виртуальных музеев, цифровых коллекций казахского фольклора, архивов документов и фотографий.

• Дополненная и виртуальная реальность (AR/VR): разработка интерактивных 3D-экскурсий по историческим памятникам и этнографическим музеям.

• Социальные сети и мультимедийные платформы: использование YouTube, TikTok, Instagram для популяризации национальной музыки, традиционных ремесел и народных сказаний.

• Образовательные онлайн-курсы и мобильные приложения: цифровые проекты, направленные на изучение казахской культуры, языка, традиций.

Говоря же о перспективах цифровизации культурного наследия Казахстана можно с уверенностью сказать, что будущее его связано с дальнейшим развитием технологий искусственного интеллекта, машинного обучения и блокчейна, таких как создание интерактивных образовательных платформ с элементами геймификации для изучения национальных традиций, использование технологий 3D-сканирования для сохранения памятников архитектуры и исторических артефактов, внедрение NFT и блокчейн-технологий для защиты авторских прав на цифровизированные элементы культурного наследия.

Современные проекты в сфере цифровизации культуры могут стать важным элементом культурной политики страны, способствуя укреплению национального самосознания и международному признанию казахского наследия и дальнейшему развития и реализации идей и начинаний У. Жанибекова.

Влияние Узбекали Жанибекова на развитие казахской культуры трудно переоценить. Благодаря его трудам национальная культура Казахстана не только сохраняется, но и развивается, находя новые формы выражения. Поддержка этнографических исследований, развитие этно-музыкального движения, включение казахских традиций в государственные программы – всё это свидетельствует о продолжении его дела. Его идеи служат вдохновением для новых поколений исследователей, музыкантов, деятелей культуры. Благодаря его трудам казахская культура не только сохранилась, но и получила новый импульс для развития, продолжая занимать достойное место в мировом культурном пространстве. Это особенно важно

сейчас, когда Казахстан стремится к усилению своей культурной дипломатии и укреплению национального бренда.

Таким образом, вклад Жанибекова выходит за рамки его эпохи. Он доказал, что культура – это не просто прошлое, а динамичная система, которая требует постоянного внимания и поддержки, заложил принципы, которые актуальны и сегодня – бережное сохранение традиций, интеграция их в современную культуру, образование, поддержка регионального искусства, государственная политика в сфере культуры. Осознание этих аспектов поможет наши современникам не просто изучать его наследие, но и применять его идеи для развития казахстанской культуры в XXI веке.

Литература

1. Кайырханова Ф. К. «Историко-культурное наследие Казахстана: взаимодействие традиций и инноваций» // Журнал «Наука, образование и культура» 2017
2. Официальный сайт национального историко-культурного музея заповедника «Әзірет Сұлтан» Возвеличивавший национальный дух Узбекали Жанибеков. - Международная научно-практическая конференция «Узбекали Жанибековские чтения» -
3. Воскресивший дух нации. //e-history.kz, qazaqstan tarihy 09сентября.2021

ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫ БАТЫРЛАРЫНЫҢ БЕЙНЕЛЕРІ АРҚЫЛЫ ЖАСТАРҒА ЕРЛІК РУХТА ТӘРБИЕ БЕРУ

Ералин Қуандық Ералыұлы
Ө.Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті,
педагогика ғылымдарының докторы, профессор.
Шымкент.Қазақстан
Ералин Айгүл Қуандыққызы
Халықаралық туризм және қонақжайлық университеті,
педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор.
Түркістан.Қазақстан
Ералин Ғазиза Қуандыққызы
Академик Ә.Қуатбеков атындағы Халықтар Достығы университеті,
педагогика ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы,
Шымкент. Қазақстан

Резюме

Статья посвящена художественному анализу портретных и жанровых картин, отражающих образы Великой Отечественной войны в изобразительном искусстве Казахстана. В критерии анализа живописных картин включены: идея произведения, композиционная структура, колоритное решение, исполнительское мастерство художника, способ изображения, вдохновение в создании образа. Произведения художника разделены на портреты, пейзажи и сюжетные картины. Изобразительные произведения разделены на реалистичными, декоративными и абстрактными методами. Средствами образы героев нашей страны в живописных произведениях раскрываются новые возможности для воспитания школьников в героических традициях. Ключевые слова: живописные картины, сюжет, художественные измерения, художественный анализ, методы декоративного изображения, реалистические методы изображения, абстрактные методы изображения.

Abstract.

The article is devoted to the artistic analysis of portrait and genre paintings reflecting the images of the Great Patriotic War in the fine works of Kazakhstan. The criteria for analyzing paintings include the idea of

the work, compositional structure, colorful solution, performing skills of the artist, method of image, inspiration in creating an image. The artist's works are divided into portraits, landscapes and plot paintings. Visual works are recognized as realistic, decorative and abstract. New methods for analyzing the artistic parameters of the artist's works have been discovered. paintings, plot, artistic measurements, artistic analysis, decorative image Key words: methods, realistic image methods, abstract image methods.

Кіріспе: Елімізде Ұлы Отан соғысы Жеңісінің 80 жылдығы қарсаңында аға ұрпақ ерлігін насихаттау тұрғысында елімізде бірқатар игі іс шаралар өткізілуде.Қазақстан бейнелеу өнерінде Ұлы Отан соғысы тақырыбына арналған туындылар еліміздің визуалдық өнерінің өз алдына жеке дара бір бағыттын қамтиды. Жастарды елжандылыққа тәрбиелеуде бейнелеу өнері шығармаларының мүмкіндіктері ауқымды. Егер осыған Ұлы Отан соғысы батырларының бейнелеу өнеріндегі жасалған образдарының тәрбиелік маңызын ашатын әдістемелік іс шараларды қосатын болсақ проблема онанда өзекті бола түседі. Ұлттық бейнелеу өнері ұлттық мәдениетіміздің бір саласы. Бейнелеу өнеріндегі ел тарихы маңызды көркемдік құбылыс. Бейнелеу көркем мәдениеттің бір саласы. Мәдениетсіз ұлт болмайды, ұлтсыз мәдениет болмайды[1.28 б.]. Ел қорғаған ерлердің бейнелеу өнеріндегі бейнелерінің ұрпақ тәрбиесіне деген өнегелік мәнін өнертанымдық тұрғыдан ашып көрсету қажеттігінің артуы мен оны оқу мен тәрбие үдерісінде қолдану әдістемесінің болмауы арасындағы қарама-қайшылық бізге зерттеу тақырыбын «Қазақстан бейнелеу өнеріндегі Ұлы Отан соғысы ерлерінің бейнелері арқылы жастарға ерлік рухта тәрбие беру» деп анықтауға мүмкіндік берді. Еліміздің бейнелеу өнеріндегі соғыс тақырыбына арнаған бейнелеу шығармаларын зерттеу нәтижелерін сараптау осы тақырыпқа арналған туындыларды портрет, сюжеттік картина деп қарастырылды. *Материалдар мен әдістеме:* Біздің тәжірибемізде Қазақстан бейнелеу өнеріндегі Ұлы Отан соғысы батырларының бейнелерін “портрет”, “сюжеттік картина” деп екі бағытқа бөліп қарауға мүмкіндік береді. Картиналарды батырлар бейнесі кескіндемедегі образ, графикадағы образ, мүсіндегі образ болып қабылданды. Визуалдық туындылардың көркемдік бейнелеу әдістері: үшке бөлінді. Бейнелеу портреттерін көркемдік бағалауда, идеяны бағалау, композициялық шешімдерді бағалау, түстік шешімдерді бағалау тәсілдері қолданылады[2.4]. Көркемдік білім беру мен рухани құндылықтарға тәрбиелеу көркемдік шығармашылық интеграциясы арқылы жүзеге асылды.

Зерттеу мақсаты: ел бейнелеу өнеріндегі ерлікті ерлер образдарын бейнелеу әдісінің даму себептерін негіздеу, шығарма идеясына, композициясына, колоритіне талдау жасау, ерлік дәстүрді рухани құндылық ретінде даму тенденциясын анықтап, бейнелеу өнеріндегі ерлікті ерлер образын талдау әдістерін өнертанымдық және тәрбиелік айналымға қосу, даму жолын сипаттау. Зерттеу нысаны: Ұлы Отан соғысы ерлерінің образдарын сомдаған, Қазақстан суретшілерінің шығармаларын талдау үдерісі. Зерттеу пәні: Қазақстан бейнелеу өнеріндегі Ұлы Отан соғысы батырларының ерлік істерін сомдаған образдарды өнертанымдық тұрғыда талдау әдістемесі. Зерттеу нәтижелері: Қазақстан бейнелеу өнері Ұлы Отан соғысы тақырыбына жазылған кескіндеме туындыларынын көркемдік өнер танымдық талдау әдістері: шығарманың идеясы, композициясы, колориті, орындау техникасы шеберлігі өлшемдерімен алынды. Бейнелеу әдісін талдау: реалистік, сәндік, абстрактілік бейнелеу бағыты болып айқындалған. Портрет жанрының көркемдік талдау ерекшелігіне: кейіпкердің ерлігін көрсету, шығарма идеясы, композициясы, таңдап алған колориттік шешімі, суретшінің орындау шеберлігі, образды ашу ұстанымдарының талаптарға сай келуі, көркемдік өлшем бірлігі ретінде алынды. Кейіпкерлердің ерлік істерін көрсету үшін суретшілер реалистік бейнелеу әдісін таңдалды.

Нәтижелерді талдау. Зерттеу екі кезеңге бөлінді. Бірінші кезеңде суретшілердің портрет шығармаларының көркемдік ерекшеліктері талданды. Осы кезеңде В.Крыловтың картинасындағы суретші идеясы анықталды. Б.Момышұлының, Қ.Қайсеновтің,

Т.Бегалдиновтің, Ә.Молдағұлованың, М.Мамбетованың кескіндемелік портреттеріне көркемдік талдау жасалды. [3.7б.] Екінші кезеңде Ұлы Отан соғысына байланысты тақырыптық картиналар таңдап алынды. Талдау өлшемдеріне шығарманың дәстүрлі көркемдік өлшемдері, бейнелеу әдістері, суретшінің шығармашылық стилі, образ сомдау ерекшеліктері танылды. Қазақстанның Халық суретшісі Н.Нұрмұхаммедов Ұлы Отан соғысы тақырыбына өз шығармашылығынан кең орын берген. Суретшінің Ұлы Отан соғысының батырлары, Кеңес Одағы теңіз соғыс флотының адмиралдары Н.Кузнецовтың, В.Касаткиннің, Г.Холостяковтың портреттерін 1962 жылы жазған. Қазақстанның Халық суретшісі Қ.Телжанов «Жеңіс» атты картинасын Ұлы жеңіс құрметіне арнаған. Суретші Ү.Әжиев «Өмір жолы» атты кескіндеме картинасын Ленинградттағы блокада кезіндегі халық ерлігін көрсеткен. Суретші Н.Насадкиннің «Волокаламск тас жолы» атты кескіндемесін жазған.Суретші А.Оспанов «Соғыс ардагері Дүйсенбай ақсақал» атты кескіндемесін, Б.Сабиев «45 ші жылдың көктемі», А.Тұрсынов «Майданға аттану» картиналарында ерлердің ерлік істерін картина сюжетіне айналдарған. Суретші кескіндемеші К.Рылкин «Қауынбаевтің портретін», «Әбдіжапбаровтың портретін», «Исмайловтың портретін», «Мамытовтың портретін», «Исақовтың» портреттерін салған. Шымкенттік суретші Г.Г.Пономаренко «Арнайы тапсырма», «Мен жеңімпаз», «Партизан Әли Ақбаров» атты картиналарында майдан көріністеріне арнаған. Қарағандылық суретші В.Крыловтің "Шахтерлерді майданға шығарып салу" атты кескіндемелік шығармасын талдау барысында реалистік бейнелеу әдісімен жазылғандығына назар аударылды. Кейіпкер бейнелері қаз қалпында шынайы бейнелеу әдісін қолдану арқылы берілген. Негізгі кейіпкерлері картина жазықтығының композициялық орталығында орналасқан. Шығарма композициясы орналасқан бірнеше бөлшек бейнелердің тұтастығын құрамдайды. Алдыңғы көріністе ер азаматын майданға шығарып салып тұрған әйел бейнесі көрініс тапқан. Фон мен фигураны құрайтын бейнелер өзара үйлесімді орналасқан. Көріністердің салмақтықтылығы тұрғысынан алғанда тере-теңдігі сақталған. Бірі көріністің визуалдық композициялық салмақ жүктемесін құрамдаса, екінші бейне композициялық элемент түрінде толықтырып тұр. Бейнелердің фонында азаматтарды майданға аттандырып тұрған топ адамдар бейнелері сюжеттің мағынасын ашуға жәрдемдескен. Картинаның түстік шешімі қоңыр, сұрғылт түстер үндестігіне біріктірілген. Бұл түс кейіпкерлердің ішкі жан дүниесін ашып көрсеткендей.Түстердің композициясы: қара, жасыл көк, қоңыр түстердің өзара үйлесіміне құрамдалған. Кескіндемелік картинадағы композиция, колориттік өлшемді құрайтын түстік шешім, суретшінің шеберлігін көрсететін шынайы бейнелеу әдістері соғыстың хабарын сездіргендей. Картинадағы қара қоңыр түстердің көрінісі картина идеясы айқындай түседі. Бірқатар мүсін шеберлері Ұлы Отан соғысы батырларының құрметіне өз туындыларын арнаған. Мүсін шебері А.Әлдеков пен Н.Рустемовтің жасаған Бауыржан Момышұлының ескерткіші Шымкент қаласы Тәуке хан көшесі мен Б. Момышұлы көшесінің қиылысында орнатылған. Осы қаладағы Жеңіс бағына өнер шеберлері С.Иляев пен Ә.Мұратбаев сомдаған Сабыр Рахимовтың ескерткіші қала көркіне сән беріп тұрумен қатар жас ұрпаққа тәрбие беру құралы [6.26 б.]. Батырларды бейнесін тәрбие құралы ретінде пайдаланудан елімізде жаңа әдістерді қолдану практикасы өріс алуда. Шымкент қаласы М.Жұмабаев атындағы N 39 орта мектеп мұғалімі Мираш Тастемирова бейнелеу өнері шығармалары арқылы оқушыларға көркемдік білім берумен қатар отансүйгіштікке тәрбиелеуде орасан зор тәжірибе жинақтаған. Оның 2024 жылдың күзінде Орта Азия елдері мен Қазақстан Республикасы мектеп оқушыларының шығармашылық ауқымын қамтыған, Ә.Қастеевтің 120 жылдығына арнап өткізген симпозиум–конкурсы маңызды халықаралық іс шара болды. Шымкент қаласындағы N25 орта мектеп мұғалімі Сүлейменова Мәдина әйгілі қолөнер шебері Ғ.Иляев шығармашылығын халыққа насихаттаумен қатар көркемдік білім беру сабақтары мен тәрбие сағаттарында өнер туындыларын оқушыларға ұлттық құндылық ретінде қолданудан мол тәжірибе жинақтаған педагог екені көрінуде.

Қорытынды: Қазақстан бейнелеу өнеріндегі Ұлы Отан соғысы батырларының образдарын жазу, елдің визуалдық өнері дамуы тарихындағы өткен ғасырдың 50-70 жылдарында қарқынды даму ықалында болғанын көрсетті. Ұсынылып отырған бейнелеу өнеріндегі Ұлы Отан соғысы батырларының образдарын көркемдік талдау нәтижелері еліміздің жастарын елжандылық пен рухани құндылыққа ұтымды тәрбиелеудің мазмұны құралы болатынын айқындады. Кескіндеме графика мен мүсін шығармаларындағы батырлардың көркем образдары жастарды ерлік рухта тәрбиелейтін мүмкіндік екендігі көрінді. Қазақстандық кескіндеме графика туындылары ұлттық құндылықтарға, елжандылыққа тәрбиелеу мүмкіндігі ретінде танылды.

Әдебиеттер:

1.Алехин А.С.Язык изобразительного искусство.М.,Просвещение.2005.-С.58
2.Галымжанова А.С.Концептуальные модели мировосприятия в работах казахских художников-постмодернистов: Алматы: КазНАИ им. Т. Жургенов, 2010.– 82 с.
3.Халықов Қ.З.Адам мәнінің бейнелеу өнеріндегі көрінісі:Алматы,2006. – 188 б.
4.Ералин Қ.Қазақстан бейнелеу өнері.Түркістан.ХҚТУ.2019..265 б.

ӘОЖ: 37.03

ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВТІҢ ӨМІР ЖОЛЫ МЕН МӘДЕНИ МҰРАСЫ

Паримбай Гүлжанат Ғаниқызы, оқытушы
Спабекова Әсел Қалдыбайқызы, студент
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті
Шымкент, Қазақстан

Резюме

В этой статье авторы написали о жизни Узбекали Жанибекова и его заслугах в области культуры и науки. Узбекали Жанибеков – выдающийся казахский общественный и культурный деятель, исследователь народных песен, педагог и композитор. Он сыграл важную роль в развитии музыкальной культуры страны, внес большой вклад в сохранение национального песенного искусства и обучение его молодежи. В творчестве Узбекали Жанибекова прослеживается глубокое понимание сущности национальной музыки и культуры, в своих произведениях он строго придерживался народных мотивов и традиций. Ценное наследие У.Жанибекова является важной ценностью для нынешнего поколения. В статье рассмотрены вопросы творческого пути Узбекали Жанибекова, его вклада в казахское искусство и изучения исторического наследия, его вклада в казахское искусство и изучения исторического достояния.

Summary

In this article, the authors wrote about the life of Uzbekali Dzhanibekov and his achievements in the field of culture and science. Uzbekali Zhanibekov is an outstanding Kazakh public and cultural figure, researcher of folk songs, teacher and composer. He played an important role in the development of the country's musical culture, made a great contribution to the preservation of the national song art and the education of its youth. Uzbekali Zhanibekov's work shows a deep understanding of the essence of national music and culture, and he strictly adhered to folk motifs and traditions in his works. The valuable legacy of U.Zhanibekova is an important value for the current generation. The article discusses the issues of Uzbekali Zhanibekov's creative path, his contribution to Kazakh art and the study of historical heritage, his contribution to Kazakh art and the study of historical heritage.

Қазақ халқының мәдениеті мен өнерін дамытуда өзіндік орны бар ерекше қайраткерлердің бірі – Өзбекәлі Жәнібеков. Ол ұлттық мұраны зерттеп, оны сақтауға және насихаттауға зор үлес қосқан тұлға. Қазақстанның қоғамдық және мәдени өмірінде маңызды рөл атқарған, халықтық өнердің жаңғыруына, қазақтың ұлттық әндері мен дәстүрлі музыкасының дамуына ерекше ықпал еткен тұлға. Оның еңбектері қазақ өнерінің тарихи сабақтастығын сақтау жолында үлкен жетістіктерге жетуге мүмкіндік берді. Оның ғылыми-зерттеу еңбектері, ұйымдастырушылық қызметі мен шығармашылық мұрасы қазақ мәдениетінің ажырамас бөлігі болып табылады. Қазақ халқының мәдени мұрасы ғасырлар бойы қалыптасып, ұрпақтан-ұрпаққа жеткен асыл қазына болып табылады. Алайда, тарихи кезеңдерде ұлттық құндылықтарды сақтау мен дамыту мәселесі өзекті болып келеді. Кеңестік кезеңде көптеген ұлттық өнер туындылары ұмыт бола бастаған уақытта, Өзбекәлі Жәнібеков сынды қайраткерлердің еңбегі қазақ мәдениетінің қайта жаңдануына үлкен әсер етті. Ол ұлттық өнердің соның ішінде музыка мен әншілік дәстүрдің сақталуына, дамуына, жастарға үйретілуіне назар аударды. Оның осы бағыттағы бағыттағы жұмыстары қазақ халқы үшін баға жетпес құндылық.

Өзбекәлі Жәнібековтың өмір жолы мен еңбектері – тек қазақ мәдениетінің дамуына қосылған үлес қана емес, сонымен қатар ұлттық сана-сезімді қалыптастыруға бағытталған маңызды тарихи құбылыс. Оның зерттеулері мен мәдени мұраны сақтау жолындағы қызметі бүгінгі таңда да өзекті болып отыр. Сондықтан бұл мақаланың маңыздылығы – Жәнібековтың еңбектерін тереңірек талдап, оның мәдениет саласындағы рөлін ашып көрсету болып табылады.

Өзбекәлі Жәнібеков – қазақ мәдениеті мен өнерін дамытуға айрықша үлес қосқан көрнекті тұлға. Оның өмір жолы мен еңбектері ұлттық мұраны сақтау, тарихи жәдігерлерді зерттеу және қазақ халқының рухани құндылықтарын насихаттаумен тығыз байланысты. Ол Қазақстанның мәдени-тарихи мұрасын жаңғыртуда ерекше рөл атқарып, көптеген ұмыт қалған өнер туындыларын қайта жаңғыртты. Оның бастамалары қазақ мәдениетінің дамуына, тарихи жәдігерлердің сақталуына және ұлттық сананың нығаюына үлкен ықпал етті.

Балалық және жастық шағы. Өзбекәлі Жәнібеков жоғары білімін Алматы қаласында алды. Ол қазіргі Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінде оқып, тарих және мәдениет саласы бойынша білімін жетілдірді. Университет қабырғасында жүріп, ұлттық өнер мен мәдениетке деген қызығушылығын тереңдете түсті. Жоғарғы оқу орнын бітіргеннен кейін, ол түрлі мәдени-ағарту мекендерінде қызмет атқарды. Алғашында білім беру саласында еңбек етіп, кейінен мәдениет және өнер саласына бет бұрды. Оның алғашқы қызметі – ауылдық жерлерде мәдениетті дамыту, халықтың тарихи жады мен ұлттық өнерін сақтап қалу жолында жұмыс жасау болды. Осы кезеңде ол халық арасынан талантты өнерпаздарды тауып, олардың шығармашылығын дамытуға жағдай жасады.

Мәдениет саласындағы қызметі. Өзбекәлі Жәнібеков еліміздің мәдени өмірінде ерекше із қалдырған тұлғалардың бірі. Ол Қазақстанның мәдениет және өнер саласында жоғарғы лауазымдарға дейін көтеріліп, көптеген маңызды жобаларды жүзеге асырды. Оның бастамасымен ұлттық өнерді жаңғырту бағытында көптеген іс-шаралар ұйымдастырылды. 1960-1980 жылдар аралығында ол түрлі мәдени мекемелерде қызмет атқарып, Қазақстанның мәдени саясатын дамытуға белсене атсалысты. Ө.Жәәнібековтің бастамасымен республика көлемінде көптеген фольклорлық экспедициялар ұйымдастырылып, халық арасында ұмытылып бара жатқан әндер мен күй жинақтары жинақталды. Сонымен қатар, осы тұста қазақтың дәстүрлі өнер мектептерін қайта қалыптастыруға ерекеше көңіл бөлінді.

Қайраткерлік жолы және ұлттық мұраны жаңғыртуы. Өзбекәлі Жәнібеков кеңестік кезеңде ұлттық мәдениетке ерекше көңіл бөлген санаулы тұлғалардың бірі болды. Ол қазақтың тарихи-мәдени мұрасын зерттеумен қатар, халықтық өнер түрлерін жаңғыртуға да мол үлес қосты. Оның бастамасымен көптеген мәдени ескерткіштер қалпына келтірілді, тарихи орындар қайта жаңғыртылып, қазақтың дәстүрлі өнерін дәріптейтін түрлі іс-шаралар ұйымдастырылды.

Ол қазақтың көне дәстүрлерін зерттеумен қатар, ұлттық киім, қолданбалы өнер және тарихи жәдігерлерді қалпына келтіруге де ерекеше назар аударды. Сондай-ақ ұлттық музыка мен театр өнерін дамытуда да ғалымның еңбегі орасан зор.

Ғылыми-зерттеу еңбектері. Өзбекәлі Жәнібеков тек ұйымдастырушы ғана емес сондай-ақ зерттеуші ғалым ретінде де танымал болды. Ол қазақ мәдениетіне қатысты бірнеше ғылыми еңбектер жазып, халық шығармашылығына терең талдау жасады. Оның еңбектері ұлттық мәдениетті зерттеу ісінде маңызды дереккөз болып табылады.

Өзбекәлі Жәнібеков – қазақ мәдениетін зерттеуші , оны насихаттаушы және жаңғыртушы тұлға. Ол қазақ халқының арасында кеңінен тараған халық әндері мен күйлерін жинап, оларды жүйелеу және болашақ ұрпаққа жеткізу мақсатында маңызды ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізді. Ғалымның бастамасымен көптеген фольклорлық экспедицияға ұйымдастырылып, сол арқылы ұмыт бола бастаған әндер қайта жаңғыртылды. Сондай-ақ ол халық әндерін жинап қана қоймай, олардың орындалу ерекшеліктеріне, әуендік құрылымына және мәтіндік мазмұнына жіті талдау жасады. Ол ұлттық музыкалық дәстүрлердің терең тарихи негізі бар екендігін дәлелдеп, қазақтың музыкалық мұрасын жаңа деңгейге көтеруге және оны ғылыми тұрғыдан саралуға мүмкіндік берді.

Қазақтың дәстүрлі қолөнері – ұлттық мәдениеттің ажырамас бөлігі. Өзбекәлі Жәнібеков бұл саланы дамытуға да аса үлкен мән берді. Ол қазақтың киіз үй жасау, кілем тоқу, зергерлік бұйымдар жасау сияқты қолөнер түрлерін зерттеп, оларды жаңартуға күш салды. Оның бастамасымен халық шеберлері қолдау тауып, дәстүрлі бұйымдары қайта өндіру ісі қолға алынды. Ол ұлттық киім үлгілерінің тарихи негіздерін зерттеп, олардың әрбір элементінің маңыздылығына тоқталды. Қазақтың шапан, камзол, сәукеле, белбеу сияқты ұлттық киімдерінің әрқайсысы белгілі бір әлеуметтік мәнге ие екенін дәлелдеп, олардың жасалу технологияларын жаңғыртуға атсалысты. Сонымен қатар Өзбекәлі Жәнібеков тарихи ескерткіштерімен археологиялық нысандарды зерттеуге және оларды қорғауға ерекше назар аударды. Кеңестік кезеңде ұлттық мәдениетке деген көзқарас өзгеріп, көптеген тарихи нысандар елеусіз қалды немесе жойылып кетті. Дәл осы кезеңде Ө.Жәнібеков ұлттық мұраны сақтап қалу үшін белсенді түрде жұмыс істеді. Ол әсіресе Қожа Ахмет Яссауи кесенесі, Отырар қалашығы, Жошы хан мазары сияқты тарихи ескерткіштердің маңыздылығын көрсете отырып, олардың реставрациялануына ықпал етті.

Ө.Жәнібеков тек халық әндері мен қолданбалы өнерді ғана емес, сонымен қатар театр өнерін дамытуға да ерекше мән берді. Ол қазақтың дәстүрлі театр өнерінің ерекшеліктерін зерттеп, ұлттық драматургия мен сахналық қойылымдардың сапалы дайындалып, халық назарына ұсынылуына үлкен жағдай жасады. Сол арқылы халықтың рухани жанданып, мәдени тұрғыдан өсуіне де орасан зор ықпал етті.

Қорытынды. Жалпы Өзбекәлі Жәнібеков – қазақ мәдениеті мен өнерінің дамуына өлшеусіз үлес қосқан көрнекті тұлға. Ол өз өмірін ұлттық мұраны зерттеуге, оны сақтау мен жаңғыртуға арнап, қазақ халқының мәдениеті мен рухани құндылықтарын жаңа деңгейге көтеру ісіне арнады. Оның ел үшін жасаған үздіксіз қызметінің арқасында қазақ халқының әндері, қолданбалы өнері, тарихи жәдігерлері мен ұлттық киім үлгілері қайта жанданып, ғылыми айналымға енді. Ғалымның мәдениет саласындағы реформалары мен ғылыми-зерттеу еңбектері ұлттық сананың қалыптасуына үлкен ықпал етті. Ол ұлттық мұраны тек өткеннің бір бөлігі ретінде қарастырмай, оның болашақ ұрпаққа қажет екенін дәлелдеді. Оның бастамалары арқылы тарихи ескертіштер қалпына келтіріліп, ұлттық өнер кеңінен насихатталды, қазақ мәдениті халықаралық деңгейде танылды. Бүгінде Өзбекәлі Жәнібековтың қалдырған мұрасы өзектілігін жоғалтқан жоқ. Оның идеялары мен еңбектері мәдениет саласында еңбек ететін мамандарға бағыт-бағдар беріп, болашақ ұрпақ үшін баға жетпес құндылық болып қала бермек.

Ол қазақ халының ұлттық рухын көтеріп, мәдени мұраны сақтау мен жаңғырту жолында қажырлы еңбек еткен ұлы қайраткер ретінде ел жадында мәңгі сақталады.

Әдебиеттер:

1. Жәнібеков, Ө. 1991. Ұлы дәстүрлер жалғасы. Алматы:Өнер баспасы.
2. Жәнібеков, Ө. 1982. Қазақ қолөнері. Алматы: Өнер баспасы.
3. Қазақ әдебиетінің энциклопедиясы. 2005. Алматы. Қазақ энциклопедиясы.
4. Сыздықова, Р. 2012. Қазақтың рухани жаңғыруындағы тарихи тұлғалардың рөлі. Алматы: Ғылым баспасы.
5. Тұрсынов, Е. 2008. Қазақтың музыкалық және фольклорлық дәстүрлері. Астана: Фолиант баспасы.

HISTORICAL AND ETHNOGRAPHIC HERITAGE OF UZBEKALI ZHANIBEKOV (HUMANITARIAN DIRECTION)

Director **Karabayeva L.K**
A fourth-year student majoring in Translation Studies, South Kazakhstan Pedagogical University named after O. Zhanibekov, Shymkent
Askarbekova Raikhan, Anarmetov Oyatullo

Annotation.

The article is devoted to the study of the historical and ethnographic heritage of the outstanding Kazakh scientist, ethnographer and public figure Uzbekali Zhanibekov. The work examines his research in the field of traditional Kazakh culture, including the material and spiritual heritage, as well as his contribution to the preservation of national identity. Special attention is paid to his works on the study of the Kazakh yurt, folk crafts, traditional clothing, restoration of historical monuments and the development of museum business in Kazakhstan. The author analyzes Zhanibekov's influence on the humanities, cultural studies and national identity of the Kazakh people. The article highlights the relevance of his ideas in modern conditions and their importance for the preservation of Kazakhstan's cultural heritage.

Резюме

Статья посвящена изучению историко-этнографического наследия выдающегося казахского ученого, этнографа и общественного деятеля Узбекали Жанибекова. В работе рассматриваются его исследования в области традиционной казахской культуры, включая материальное и духовное наследие, а также его вклад в сохранение национальной идентичности. Особое внимание уделяется его работам по изучению казахской юрты, народных ремесел, традиционной одежды, реставрации исторических памятников и развитию музейного дела в Казахстане. Автор анализирует влияние Жанибекова на гуманитарные науки, культурологию и национальную идентичность казахского народа. В статье подчеркивается актуальность его идей в современных условиях и их важность для сохранения культурного наследия Казахстана.

Түйін

Мақала көрнекті қазақ ғалымы, этнографы және қоғам қайраткері Өзбекәлі Жәнібековтің тарихи-этнографиялық мұрасын зерттеуге арналған. Шығармада оның қазақтың дәстүрлі мәдениеті, оның ішінде материалдық және рухани мұрасы саласындағы зерттеулері, сондай-ақ ұлттық бірегейлікті сақтауға қосқан үлесі қарастырылған. Оның қазақ киіз үйін, халық қолөнерін, дәстүрлі киімдерін зерттеу, тарихи ескерткіштерді қалпына келтіру және Қазақстандағы мұражай ісін дамыту жөніндегі жұмыстарына ерекше көңіл бөлінеді. Автор Жәнібековтің қазақ халқының гуманитарлық, мәдениеттану және ұлттық болмысына әсерін талдайды. Мақалада оның

идеяларының қазіргі жағдайдағы өзектілігі және Олардың Қазақстанның мәдени мұрасын сақтаудағы маңызы ерекше атап өтілген.

Introduction

The cultural heritage of the Kazakh people is a rich complex of traditions, customs, crafts and spiritual values that have been formed over the centuries. One of the scientists who made a huge contribution to the study and preservation of this heritage is Uzbekali Zhanibekov (1931-2008)— a historian, ethnographer, statesman and public thinker.

Zhanibekov was not just a researcher, but also an active figure in the field of culture, who achieved the restoration of many historical monuments, the revival of traditional arts and crafts, as well as the popularization of Kazakh folk art. His works have become fundamental in the study of the national identity of the Kazakhs, their material and spiritual culture.

The purpose of this article is to analyze the historiographical and ethnographic heritage of Uzbekali Zhanibekov, his influence on the humanities and the development of national identity. The article discusses his research in the field of ethnography, traditional art, material culture, as well as his role in the restoration of historical monuments and museum business in Kazakhstan.

1. Biography and formation of a scientist

Uzbekali Zhanibekov was born in 1931 in the Turkestan region of South Kazakhstan region (now Turkestan region) [1]. His childhood was spent during the difficult years of collectivization and the Great Patriotic War, which largely shaped his worldview.

After completing his secondary education, he entered the Kazakh State University named after S.M. Kirov (now Al-Farabi Kazakh National University), where he studied history. Already as a student, he showed great interest in ethnography, art history, and cultural studies.

In the 1960s, Zhanibekov began active research activities. He organized ethnographic expeditions to the regions of Kazakhstan, collecting materials about traditional dwellings, national costumes, folk art, crafts and rituals.

His first works were devoted to the study of Kazakh yurts, ornaments, traditional clothes and music. At this time, he began to develop the concept of reviving national culture, considering it a key element in preserving the identity of the people.

2. Research in the field of ethnography

Zhanibekov devoted a significant part of his life to studying the ethnographic heritage of the Kazakh people [2]. During numerous expeditions, he collected unique materials about traditional dwellings, household items, folk crafts and musical instruments.

His research revealed the regional peculiarities of the Kazakh material culture. He studied in detail the differences in the construction of yurts, the peculiarities of Kazakh national costumes, as well as in the technique of weaving and making felt.

One of the central objects of Zhanibekov's research was the Kazakh yurt. In his writings, he described in detail:

- The structure of the yurt: the frame, felt coverings, and the features of connecting the elements.
- Functional purpose: how the interior space was used, the meaning of each element.
- Ornamental motifs: the symbolism of the patterns applied to felt and wood.
- Ritual significance: the role of the yurt in the rituals and traditions of the Kazakhs.

Zhanibekov emphasized that a yurt is not just a dwelling, but a symbol of the Kazakh civilization, embodying the worldview of nomads.

Zhanibekov paid special attention to the study of Kazakh national clothes. In his works, he described:

- Men's and women's costumes: chapans, camisoles, saukele, kyzyl ton.

- Materials and manufacturing techniques: fur, felt, wool, leather.
- Ritual items of clothing: hats, wedding dresses, ceremonial costumes.

Thanks to his research, it was possible to recreate the lost elements of Kazakh national clothing.

3. Restoration of historical monuments and museum business

One of Zhanibekov's greatest achievements was his participation in the restoration of the mausoleum of Khoja Ahmed Yasawi in Turkestan. This monument is a key object of the spiritual heritage of the Kazakhs.

In the 1970s, the mausoleum was in disrepair. Zhanibekov achieved its restoration, which played an important role in shaping the historical memory of Kazakhstanis [3].

Zhanibekov was actively involved in the development of the museum business. Thanks to his efforts, museums dedicated to the history and culture of Kazakhstan were opened. He advocated the creation of interactive exhibitions where one could not only see the exhibits, but also hear Kazakh music and try their hand at crafts.

4. Impact on the humanities and national identity

Zhanibekov was not only engaged in scientific work, but also actively participated in the formation of the national identity of the Kazakhs. During the period of perestroika, he became one of the ideologists of the movement for the revival of national culture.

His works influenced the development of such areas of the humanities as:

- Ethnography: the study of the traditional culture of the Kazakhs.
- Cultural studies: an analysis of the symbolism and worldview of nomads.
- History of art: the study of folk crafts, music, decorative and applied arts [4].

Conclusion

Uzbekali Zhanibekov left a rich scientific and cultural heritage of great importance for the humanities of Kazakhstan. His research in the field of ethnography, history, material culture and national identity contributed to the preservation and popularization of the cultural heritage of the Kazakh people.

He not only studied traditional culture, but also actively engaged in its revival and preservation. Thanks to his works, Kazakhstanis had the opportunity to better understand their history and national traditions. In modern conditions, his ideas remain relevant, since the issues of preserving cultural heritage and national identity continue to play an important role in the public life of Kazakhstan.

Thus, the scientific and humanitarian heritage of Uzbekali Zhanibekov is an important contribution to the development of the humanities, ethnography and historical science of Kazakhstan. His works remain relevant and in demand, and his ideas continue to inspire a new generation of researchers.

References:

1. Жораева Г. Т. Узбекали Джанибеков у истоков возрождения национальной культуры Казахстана // Наука вчера, сегодня, завтра: сб. ст. по матер. XX междунар. науч.-практ. конф. № 1(18). — Новосибирск: СибАК, 2015.

2. Джанибеков, Узбекали Джанибекович // Википедия: свободная энциклопедия. URL: https://ru.m.wikipedia.org/wiki/Джанибеков,_Узбекали_Джанибекович (дата обращения: [06.03.2025]).

3. Узбекали Жанибеков любил свой народ // Национальный портал «История Казахстана». URL: https://e-history.kz/ru/amp/news/show/32960 (дата обращения: [06.03.2025]).

4. Жизнь У. Жанибекова // Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті. URL: https://okmpu.edu.kz/ru/node/7671 (дата обращения: [06.03.2025]).

ӘӨЖ 94(574):37.035.6

ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВ МҰРАСЫ: ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ ЖӘНЕ РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ

Төребаев О.А
Қазақстан Республикасы,Шымкентқаласы, ОҚМА ф.ғ.к, доц.м.а
Хусанова Гавхарбону
Қазақстан Республикасы, Шымкент қаласы, ОҚМА ФӨТҚБ-01-24

Резюме:

В данной статье рассматривается роль выдающегося общественного деятеля, этнографа Узбекали Жанибекова в развитии национального воспитания и педагогики. Анализируются его инициативы по сохранению и возрождению национальных ценностей, а также особенности его педагогических методов. Определяется значение национального воспитания в формировании культурной идентичности молодежи, рассматривается актуальность взглядов Жанибекова в современном обществе. Особое внимание уделяется методам внедрения национального воспитания в образовательный процесс и возможностям применения концепций Жанибекова в условиях современной Казахстана.

Summary:

This article examines the role of the prominent public figure and ethnographer Özbekali Zhanibekov in the development of national education and pedagogy. It analyzes his initiatives in preserving and reviving national values, as well as the unique aspects of his pedagogical methods. The importance of national education in shaping the cultural identity of the younger generation is highlighted, and the relevance of Zhanibekov's views in contemporary society is explored. Special attention is given to the methods of integrating national education into the educational system and the potential application of Zhanibekov's concepts in modern Kazakhstan.

Өзбекәлі Жәнібеков 1931 жылы 28 тамызда Оңтүстік Қазақстан облысы, Отырар ауданы, Сарықамыс ауылында дүниеге келген. Ол – мемлекет қайраткері, тарихшы, этнограф, ұлттық мәдениет пен білім беру саласының көрнекті тұлғасы. Жәнібеков ұзақ жылдар бойы мәдениет, ғылым және білім салаларында қызмет етіп, Қазақстандағы тарихи-мәдени құндылықтарды қорғау және насихаттау ісіне үлкен үлес қосты. Оның қызметі төмендегі негізгі бағыттарды қамтиды:Қазақтың мәдени және тарихи мұрасын зерттеу және қалпына келтіру;Ұлттық өнер мен фольклорды дамыту;Білім беру жүйесінде ұлттық тәрбие мен этнопедагогика қағидаларын енгізу;Қазақтың дәстүрлі қолөнерін, музыкасын және театр өнерін қайта жаңғырту.Ол Қожа Ахмет Ясауи кесенесін қайта қалпына келтіру, қазақ этнографиясын зерттеу және ұлттық мәдениеттің дамуына бағытталған көптеген ғылыми-тәжірибелік жобаларды жүзеге асырды. Өзбекәлі Жәнібеков ұлттық тәрбиені қайта жаңғырту мақсатында бірнеше маңызды бастамаларды көтерді:Этнопедагогиканы дамыту – қазақ халқының дәстүрлі тәрбие жүйесін қазіргі білім беру үдерісіне енгізуді ұсынды;Мәдени мұраны зерттеу – тарихи-мәдени ескерткіштерді, фольклорды, халық ауыз әдебиетін және ұлттық ойындарды зерттеді;Қолөнер мен дәстүрлі өнерді жандандыру – ұлттық киім, зергерлік бұйымдар мен музыкалық аспаптарды жаңғырту жұмыстарын жүргізді;Тарихи тұлғалар мұрасын насихаттау – қазақтың ұлы қайраткерлерінің еңбектерін зерттеп, оларды білім беру мен тәрбие саласында қолдануды ұсынды.

Өзбекәлі Жәнібековтің педагогикалық әдістері және олардың ерекшеліктерін айта кетейін. Өзбекәлі Жәнібеков ұлттық тәрбиені дамыту үшін дәстүрлі халықтық педагогикаға сүйенді. Оның педагогикалық әдістері төмендегілерді қамтиды:Ауызша тарих (oral history) – халық ауыз әдебиеті, аңыз-әңгімелер, жыраулық дәстүр арқылы тарихи сананы дамыту;Дәстүрлі

қолөнерді үйрету – ұлттық мұраларды сақтау мақсатында зергерлік, кілем тоқу, киіз басу, ағаш ою өнерін жастарға үйрету;Музыка мен поэзияны пайдалану – қазақтың дәстүрлі әндері мен жырларын оқу-тәрбие процесінде қолдану;Ұлы тұлғалардың мұрасын зерттеу – Шоқан Уәлиханов, Ыбырай Алтынсарин, Ахмет Байтұрсынұлы еңбектерін оқу бағдарламасына енгізу.Сонымен қатар қазіргі қоғам үшін Жәнібеков көзқарастарының маңызы жайлы айта кетейін. Ұлттық тәрбие және жаһандану.Жаһандану дәуірінде ұлттық болмыс пен тәрбиені сақтау өзекті мәселелердің бірі. Жастардың батыстық мәдениетке қызығушылығы ұлттық құндылықтардың әлсіреуіне алып келуі мүмкін. Осы тұрғыда, Жәнібековтің ұлттық тәрбиеге қатысты көзқарастары бүгінгі таңда да маңызды.

Қазіргі білім беру жүйесіндегі ұлттық тәрбие.Бүгінде Қазақстанда ұлттық тәрбие мына бағыттарда дамып келеді:Мектептерде “Рухани жаңғыру” бағдарламасын енгізу;Қазақ әдебиеті мен тарихын тереңдетіп оқыту;Этномәдени іс-шараларды ұйымдастыру;Ұлттық мұраларды насихаттау.Болашақ ұрпаққа ұлттық тәрбиені қандай сіңіру жолдары бар және Өзбекәлі Жәнібековтің ұлттық тәрбие туралы ойлары болашақ ұрпаққа қалай бағытталған. Ұлттық тәрбиені нығайту үшін төмендегі тәсілдер ұсынылады:Ең алдымен білім беру жүйесінде ұлттық тәрбиені күшейту. Сонымен қатар мектеп бағдарламаларына қазақтың дәстүрлі мәдениеті мен ұлттық құндылықтарына қатысты арнайы пәндерді енгізу.Мысалы, этнопедагогика, қазақ халқының дәстүрлі құқықтық жүйесі, қазақ дүниетанымы туралы курстарды оқу бағдарламасына енгізу.Сонан соң оқушыларға халық ауыз әдебиеті мен батырлар жырын терең оқыту.Батырлар жыры, ертегілер, аңыздар секілді.Олар жасөспірімдердің патриоттық сезімін арттырады.Және де мәдени-тарихи экскурсиялар ұйымдастыру-өткеннің ізімен жүріп, ұлы мұраларды көзбен көріп, рухани әлемге сапар шегу.Қазақстандағы Қожа Ахмет Ясауи кесенесі, Отырар, Сарайшық қалалары, Алтын Орда дәуірінің ескерткіштері сынды тарихи орындарға табан тіреп, бабалар аманатын сезіну – шынайы рухани кемелдікке жол ашары сөзсіз.Келесі қадам отбасылық тәрбиеде ұлттық дәстүрлерді жаңғырту. Отбасылық құндылықтарға ерекше көңіл бөлу.Қазіргі таңда ата-ана мен баланың қарым-қатынасы өзгеруде, сондықтан дәстүрлі қазақ отбасы институтын қайта жаңғырту маңызды.Қазақтың салт-дәстүрлерін күнделікті өмірде қолдану.Мысалы, шілдехана, бесікке салу, тұсаукесер, жеті ата ұғымы туралы түсінік беру.Ұлттық ойындар мен өнерді дамыту. Қазақтың дәстүрлі ойындарын балалар тәрбиесінде пайдалану.Мысалы, асық ату, тоғызқұмалақ, бәйге, көкпар секілді ойындар баланы ептілікке, тапқырлыққа және ұжымда жұмыс істеуге үйретеді.Жастар арасында дәстүрлі өнерді дәріптеу.Қазақтың домбыра, қобыз, сазсырнай секілді музыкалық аспаптарын үйрету, халық әндері мен термелерді жастар арасында насихаттау.Қазіргі Қазақстандағы ұлттық тәрбие жағдайы және Жәнібеков концепциясын жаңаша қолдану-ұлт болмысының айнасы, рухани жаңғырудың алтын арқау. Ал қазіргі Қазақстандағы ұлттық тәрбие-өткеннің аманаты, болашақтың шамшырағы демекші, бүгінде ұлттық тәрбиеге мемлекет тарапынан айтарлықтай көңіл бөлінуде. Қазіргі таңда ұлттық тәрбиені дамыту бағытындағы маңызды қадамдар:Мектептерде “Рухани жаңғыру” бағдарламасы негізінде ұлттық құндылықтарға негізделген тәрбие беру.Ұлттық мәдениетке қатысты анимациялық фильмдер мен әдеби шығармаларды дамыту.Мысалы, “Күлтегін”, “Томирис” фильмдері арқылы жастарды тарихқа қызықтыру.Жастар арасында қазақ тілін дамыту бағдарламаларын жүргізу.Бүгінде кейбір жастар қазақ тілін еркін қолданбайды, сондықтан ұлттық тіл саясатын күшейту қажет.Жәнібеков концепциясын жаңаша қолдану. Өзбекәлі Жәнібековтің ұлттық тәрбие туралы идеяларын қазіргі білім беру жүйесінде қолданудың бірнеше жолы бар:Бірінші кезекте оның әдістемесін қазіргі педагогикамен үйлестіру.Жәнібековтің этнопедагогикалық көзқарастарын заманауи психологиямен, инновациялық оқыту технологияларымен біріктіру.Сонан соң этномәдени білім беру орталықтарын құру.Қазақ халқының дәстүрлі өнерін, тарихын, қолөнерін үйретететін орталықтар ашу.Ал келесі кезекте ұлттық мұраны қорғау шараларын күшейту.

Өзбекәлі Жәнібековтің еңбектері ұлттық тәрбие мен педагогиканың негізін құрайтын маңызды құндылықтарды қамтиды. Оның ұлттық тәрбиені жаңғырту бағытындағы бастамалары қазіргі Қазақстан үшін аса өзекті. Бүгінде Жәнібековтің идеяларын жаңаша түсініп, оларды білім беру мен мәдениет саласына кеңінен енгізу қажет.Жас ұрпақтың ұлттық болмысын сақтау, мәдени мұраны жаңғырту – әрбір азаматтың парызы. Сондықтан, білім беру жүйесінде ұлттық тәрбиеге басымдық беріп, дәстүрлі құндылықтарды дәріптеу – Қазақстанның болашағы үшін маңызды қадамдардың бірі.

Әдебиеттер:

1. Жәнібеков, Ө. “Ұлы дәуірдің ұлағаты” – Алматы: Рауан, 1991.
2. Жәнібеков, Ө. “Тағдыр тағылымы” – Алматы: Өнер, 1996.
3. Керімбай, С. “Өзбекәлі және мәдени майдан” – Алматы: Фолиант, 2023.
4. Қоңыратбаев, Ә. “Қазақ этнографиясының негіздері” – Алматы: Санат, 2003.
5. Қалмырзаев, Н. “Ұлт руханияты және тәуелсіздік” – Нұр-Сұлтан: Астана кітап, 2019.
6. Қазақ мәдениеті: Энциклопедиялық анықтамалық. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 2005.
7. ҚР Білім және ғылым министрлігі. “Қазақстандағы ұлттық тәрбие тұжырымдамасы” – Астана, 2014.

ӘОЖ: 37.018.4

ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ МЕН ҚҰНДЫЛЫҚТАР

Ахметова Э.К.
Ө. Жәнібеков атындағы ОҚПУ, PhD, аға оқытушы
Айдарова М.Т.
Ө. Жәнібеков атындағы ОҚПУ, 2-курс студенті

Резюме

В данной статье рассматриваются взгляды Ө. Жәнібекова на национальное воспитание и его педагогические ценности. Он уделял особое внимание возрождению культурного наследия казахского народа и его передаче молодому поколению. Труды Жәнібекова стали основой для сохранения и развития традиционной культуры, этнопедагогики и духовных ценностей. Кроме того его идеи о национальном воспитании тесно связаны с современной системой образования и принципами программы «Рухани жаңғыру». В статье анализируется воспитательное значение и актуальность этих идей в казахском обществе.

Summary

This article examines O. Zhanibekov's views on national education and its pedagogical values. He paid special attention to the revival of the cultural heritage of the Kazakh people and its transmission to the younger generation. Zhanibekov's works became the basis for the preservation and development of traditional culture, ethnopedagogy and spiritual values.In addition, his ideas about national education are closely linked to the modern education system and the principles of the Rukhani Zhangyru program. The article analyzes the educational significance and relevance of these ideas in Kazakh society.

Қазіргі таңда педагогика ғылымының өзекті мәселелерінің бірі - өскелең жас ұрпақты жан-жақты үйлесімді дамытып, тәлім-тәрбиесінде ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды қалыптастыра отырып, бүгінгі заманауи білім беру жүйесімен ұштастырып тәрбиелеу маңызды болып отыр.

Ұлттық тәрбие – әрбір халықтың рухани болмысын, мәдени құндылықтарын, тарихи мұрасын сақтап, ұрпақтан-ұрпаққа жеткізетін маңызды жүйе. Ұлттық тәрбие әр халықтың өзіндік болмысын, рухани мұрасын сақтауда шешуші рөл атқарады. Ол қоғамның дамуында және ұлттық бірегейлікті нығайтуда маңызды орын алады. Елімізде ұлттық тәрбиенің негізгі міндеттері:

- жастардың бойында ұлттық құндылықтарға деген құрмет пен сүйіспеншілік қалыптастыру;
- қазақтың әдет-ғұрпын, салт-дәстүрлерін, мәдениетін жаңғырту;
- туған тіл мен әдебиеттің маңыздылығын түсіндіру;
- елжандылық пен патриотизмді тәрбиелеу;
- ата-ана мен отбасы институтының рөлін нығайту.

Қазақтың ұлы мұраларын келешек ұрпаққа өшпес қазына етіп қалдыруда ерекше еңбек сіңіріп, қазақ мәдениеті мен ұлттық тәрбиенің дамуына зор үлес қосқан ұлы тұлғалардың бірі - қоғам қайраткері, этнограф, тарихшы, педагог Өзбекәлі Жәнібеков. Оның еңбектеріндегі ұлттық тәрбиеге қатысты көзқарастары мен педагогикалық ұстанымдары қазақ халқының рухани мұрасын сақтауға, мәдени құндылықтарды жаңғыртуға, ұлттық тәрбие мәселелерін жүйелі зерттеуге бағытталып, түпкі мақсаты – елін сүйетін, өз елінің тарихын, мәдениетін, ұлттық құндылықтарын біліп қана қоймай, оны мақтанышпен құрмет тұтатын саналы ұрпақ тәрбиелеу болды.

Өзбекәлі Жәнібековтың ұлттық тәрбиеге қосқан үлесі оның қазақ мәдениетін жаңғыртуға, ұлттық сананы қалыптастыруға және этнопедагогиканы дамытуға бағытталған еңбектерінде айқын көрінеді. Оның идеялары бүгінгі таңда да өзекті болып, білім беру жүйесінде ұлттық құндылықтарды дәріптеуге негіз бола алады. Қазақтың ұлттық мәдениетін, ұлтымыздың тарихын, дәстүрін, тілін жаңғырту және қорғау үшін аянып қалмады [1].

Өзбекәлі Жәнібековтің еңбектері қазіргі таңда да өзекті. Ол көтерген **ұлттық тәрбие, тарихи мұраны сақтау, мәдени жаңғыру** мәселелері Қазақстанның рухани дамуында маңызды орын алады. Оның идеялары **«Рухани жаңғыру»** бағдарламасының негізгі бағыттарымен де сәйкес келеді.

Ө.Жәнібековтың «Тандамалы шығармалар» жинағы қазақ мәдениеті мен руханиятына зор үлес қосқан, ел мен жер тарихы мен ұлт тағдыры, салт-дәстүрлерге қатысты зерттеулері мен әр жылда жазған тартымды дүниелері қамтылып топтастырылған. Бұл жинақ оқырмандарға қазақтың салт-дәстүрлері, қолөнері, музыкасы және басқа да мәдени аспектілері туралы терең түсінік береді. Бұл еңбектер қазіргі уақытта да өзекті болып, ұлттық сана мен мәдениетті нығайтуда маңызды рөл атқарады.

«Уақыт керуені» атты еңбегі – қазақ мәдениеті, ұлттық тәрбие және тарихи мұра мәселелерін терең талдаған құнды зерттеу. Бұл кітапта автор қазақ халқының рухани-мәдени құндылықтарын жаңғырту, тарихи сананы қалыптастыру және ұлттық болмысты сақтау мәселелеріне ерекше көңіл бөледі. Бұл еңбек ұлттық сана мен тарихи жадтың маңыздылығын айқындап, қазіргі заманғы ұрпаққа ұлттық тәрбие беруде құнды дереккөзі болып табылады.

Автор «Тағдыр тағлымы» атты еңбегінде өзінің басынан кешкен жағдайларын, көрген-білген жайттарын баяндай отырып, ұлт тағдырына, елдің әлеуметтік жағдайына, жалпы қазақ халқының бүгінгі күнгі көкейтесті мәселелері, салт-дәстүрлері, ұлттық құндылықтары және рухани мұрасы туралы ой-пікірлерін, толғаныспен ортаға салады. Жәнібеков өзінің өмірлік тәжірибесі мен зерттеулері арқылы ұлттық тәрбиенің маңыздылығын, мәдени мұраны сақтау және дамыту қажеттілігін көрсетеді.

Өзбекәлі Жәнібековтың «Жолайырықта» атты еңбегі қазақ халқының тұрмыстық-салтына, наным-сенімдері, күнделікті өмір тіршілігі, құрылыс мәдениетіне ілтипатпен қарауға ынталандырумен құнды болды [2].

Ө.Жәнібековтың ұлттық тәрбиеге қатысты көзқарастары мен педагогикалық құндылықтары бірнеше негізгі бағыттардан тұрады:

1. Ұлттық сана мен тарихи жадыны қалыптастыру. Ө.Жәнібеков қазақ халқының мәдениетін сақтап, жас ұрпақтың ұлттық санасын қалыптастыруда тарихи жадының рөлін ерекше атап өткен. Ол өзінің еңбектерінде қазақтың дәстүрлі мәдениетін зерттеу арқылы жастарды өз халқының өткеніне құрметпен қарауға үйрету қажеттігін айтты. Осы мақсатта ол тарихи-мәдени ескерткіштерді қалпына келтіру, ұлттық мұралардыжаңғырту жұмыстарына белсене араласты.

2. Дәстүрлі мәдениет және ұлттық рухани құндылықтар. Ө.Жәнібеков ұлттық тәрбиенің негізі – дәстүрлі мәдениет пен рухани құндылықтар ретінде қарастырды. Оның пікірінше, халықтың салт-дәстүрлері, әдет-ғұрыптары, фальклоры мен ұлттық өнері тәрбиенің негізгі құралы болуы керек. Ол қазақтың қолөнерін, айтыс өнерін, дәстүрлі музыка мен ұлттық ойындарды жастардың бойында отансүйгіштік пен ұлтжандылық қасиеттерін қалыптастырудың тиімді жолы ретінде көрді.

3. Этнопедагогика және халықтық тәрбие. Жәнібековтың еңбектерінде этнопедагогика мәселесі кеңінен қарастырылған. Ол халық педагогикасының қағидалары арқылы жастарды тәрбиелеудің маңыздылығын атап көрсетті. Қазақтың мақал-мәтелдері, шешендік өнері, жыраулық дәстүрі, отбасы тәрбиесі – мұның барлығы бала тәрбисінде маңызды құралдар болып саналады.

4. Ұлттық тәрбие жүйесін жаңғырту. Ө.Жәнібеков ұлттық тәрбие беруді жаңғырту жолында көптеген нақты қадамдар жасады. Ол Абай, Шоқан, Ыбырай сынды ағартушылардың идеяларын басшылыққа ала отырып, ұлттық құндылықтарды жаңаша тұрғыдан насихаттауға тырысты. Қазақ халқының тарихи мұрасы қайта зерттелді.

5. Ұлттық тәрбие мен азаматтық жауапкершілік. Ө.Жәнібеков ұлттық тәрбиенің түпкі мақсаты – саналы, елін сүйетін, жауапкершілігі мол азамат тәрбиелеу екенін баса айтты. Ол жасатарды елдің тарихын, мәдениетін білуге, ұлттық құндылықтарды құрметтеуге, қоғамға белсенді қызмет етуге үйрету қажеттігін өз еңбектерінде атап өткен.

Мұнда автордың ұлттық тәрбиеге қосқан үлесі ғана айтылып қоймай, оның идеялары бүгінгі білім беру жүйесінде ұлттық құндылықтарды жаңғырту үшін де маңызды екенін көріп отырмыз.

Ө. Жәнібеков – қазақ мәдениетінің шынайы жанашыры, ұлттық құндылықтарды сақтау жолында аянбай еңбек еткен тұлға. Оның мұрасы – болашақ ұрпақ үшін сарқылмас қазына. Ел игілігі үшін атқарған игі істері жетерлік. Оның ішінде: *Ұлттық мәдениетті жаңғыртуда* - Кеңестік кезеңде ұмыт бола жаздаған Наурыз мерекесін қайта жаңғыртып, оның мемлекеттік деңгейде тойлануына ықпал етіп, ел аңсаған мерекені қайта жандандыруға қосқан үлесі ерекше болды. Қазақтың дәстүрлі **қолөнері,** ұлттық киімдері мен зергерлік бұйымдарын зерттеп, оларды халыққа қайта танытты. **Этнографиялық мұралар** мен ұлттық өнерді дамытуға ерекше көңіл бөлді; *Тарихи ескерткіштерді қалпына келтіруде* - **Қожа Ахмет Ясауи кесенесінің** қайта жөнделуіне бастамашы болды. Түркістанды тарихи және рухани орталық ретінде дамытуға атсалысты. Қазақстандағы көне қалалар мен тарихи нысандарды зерттеген; *Білім мен Ұлттық тәрбиеге қосқан үлесі* - Ұлттық тәрбиенің маңыздылығын насихаттап, **этнопедагогика** ұғымының дамуына ықпал етті. Жастардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыру мәселесін көтеріп, оны білім беру жүйесінде дамытуды ұсынды. Ұлттық бірегейлікті сақтауға бағытталған ғылыми еңбектер жазды. Қазақтың тарихи мұрасын зерттеу мен насихаттауға ерекше үлес қосты.

Сонымен қатар, қазақ тілінің нағыз жанашыры ретінде ана тілдің мемлекеттік мәртебеге ие болуына қыруар қуатын сарп етті. Бұл туралы академик Ә.Қайдар былай деген: «*Өзағаң туралы көп айтуға да, аз айтуға да болады. Ол кісінің қазақ халқына жасаған жақсылығы,*

игілікті істері мол. Қазақ тіліне мемлекеттік мәртебе әперуге байланысты біз бірігіп еңбек еттік. Ақтаңдарды ақтап алуға байланысты көп ақылдасушы едік. Ол кісінің артына қалдырып кеткен ғылыми еңбектері баға жетпес қазына. Қазақ тілі қоғамын құруға мен мұрындық болсам да Өзағаңның көмегі көп болды. Тілімізге мемлекеттік мәртебе беру деген үлкен іс. Осы істердің барлығына жол көрсетіп келген Ө.Жәнібеков еді» [2, 21б.].

Ұлтқа қызмет ету дегенде алғашқылардың бірі болып Ө.Жәнібековтың есімі аталатынын байқаймыз. Оған мысал, бір кездері Әбіш Кекілбайұлы ағамыз: «Ұлттық мемлекетіміздің қайта қалпына келтіріліп, тәуелсіз даму жолына түсуіне Өзағаңның сіңірген еңбегі ерекше» деп атап айтса, Шерхан Мұртаза көкеміз: «Өзбекәлі Жәнібеков бүкіл саналы өмірінде қазақ халқының дүниежүзілік цивилизацияға қосқан үлесін дәлелдеумен өтті» деген болатын [3, 112б.].

Қорытындылай келе, Ө.Жәнібековтың ұлттық тәрбие, дәстүрі мәдениет, этнопедагогика және рухани жаңғыруға негізделген еңбектері мен тұжырымдары еліміздегі білім беру жүйесінде ұлттық құндылықтарды дәріптеудің мықты іргетасы деуге болады. Сондықтан оның педагогикалық мұрасы – бүгінгі және болашақ ұрпақты тәрбиелеуде құнды болып табылады.

Әдебиеттер

1. Тукенова Р.С. «Ұлт рухын ұлықтаған тұлға»: Танымдық- библиографиялық көрсеткіш – Познавательно-библиографический указатель/ Құрастырушы Р.С.Тукенова. Шымкент, ОҚМПУ кітапханасы, 2023. – 44 б.

2. Джанибеков У. «Жолайрықта» Алматы, 1995 г.

3. Арынбаева Д.Ж. Қазақты сүйіп өткен дара тұлға. «Өзбекәлі Жәнібеков құбылысы: тұлға тағылымы және педагогикалық құндылықтар» атты «Жәнібеков оқулары – 1» халықаралық ғылыми-теориялық конференциясының ғылыми мақалалар жинағы. 451 бет. Шымкент 2024 ж.

4. Төлеген М.Ә. Өзбекәлі жәнібеков - ұлттық мұра жанашыры. Қазақстан Тәуелсіздігінің 30 жылдығы мен мемлекет және қоғам қайраткері, этнограф ғалым Өзбекәлі Жәнібековтің 90 жылдық мерейтойына арналған «ТӘУЕЛСІЗДІКМӘҢГІЛІК ЕЛ ТҰҒЫРЫ» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның ғылыми мақалалар жинағы- Шымкент: «Оңтүстік Полиграфия» баспасы, 2021 ж.

ФОНЕТИЧЕСКИЕ ОШИБКИ ПРИ ИЗУЧЕНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА ВНЕ РУССКОЙ ЯЗЫКОВОЙ СРЕДЫ

Бимбетова Тогжан Рыскуловна
Туркестанская область, Отырарский район, школа-лицей имени Жамбыла, учитель русского языка и литературы

Түйін

Бұл мақалада орыс тілін шет елде үйрену барысында кездесетін фонетикалық қателіктер мен олардың пайда болу себептері қарастырылған. Оқушылардың орыс тілінде дұрыс сөйлеу дағдыларын дамытуда туындайтын қиындықтар, сондай-ақ, тіл үйренушілерінің фонетикалық қателіктерін түзету жолдары ұсынылған. Мақалада тіл үйренушілерінің родной тілдерінің орыс тіліне әсері, артикуляторлық жаттығулар, интонацияны дұрыс қолдану, сондай-ақ, қазіргі заманғы технологиялар мен онлайн құралдардың көмегімен фонетикалық қателіктерді түзету әдістері талданған.

Annotation

This article discusses phonetic errors that occur when learning Russian outside of its native linguistic environment and the reasons for their occurrence. The difficulties encountered by students in developing correct speaking skills in Russian are analyzed, along with methods for correcting phonetic errors. The article

addresses the influence of the learners' native languages on Russian, articulatory exercises, the correct use of intonation, and the use of modern technologies and online tools to correct phonetic errors.

Изучение русского языка в условиях, когда носители языка не окружают учащихся в повседневной жизни, представляет собой сложную задачу. Несмотря на развитие образовательных технологий и наличие разнообразных методик, изучение русского языка вне его языковой среды неизбежно сопровождается целым рядом трудностей, среди которых особое место занимают фонетические ошибки. Эти ошибки могут существенно влиять на восприятие речи, понимание носителями языка, а также на общую коммуникативную эффективность. В данной статье мы рассмотрим основные причины фонетических ошибок, с которыми сталкиваются обучающиеся русский язык в условиях, далеких от русскоязычной среды, и предложим методы их преодоления.

1. Причины фонетических ошибок

1.1. Отсутствие языковой среды

Одной из основных причин фонетических ошибок является отсутствие полноценной языковой среды. В русскоязычной среде учащиеся постоянно слышат правильное произношение, им доступны примеры речевых образцов, а также они могут получить обратную связь о правильности своего произношения. В условиях же, когда обучение русскому языку осуществляется вдали от носителей языка, обучающиеся сталкиваются с проблемой недостатка реальных разговорных ситуаций.

1.2. Влияние родного языка

В условиях двуязычия или многоязычия, особенно если родной язык обучающегося значительно отличается от русского, часто имеет место переноса особенностей родной фонетической системы на русский язык. В результате такого переноса возникают типичные фонетические ошибки, например, неправильное произношение звуков, которые не существуют в родном языке учащегося, или искажение звуков, которые звучат иначе в родной и изучаемой языковой системах.

1.3. Особенности учебных материалов

Обучение фонетике русского языка также сталкивается с трудностью выбора и качества учебных материалов. Учебники и пособия, доступные в нерусскоязычных странах, часто не могут полностью отразить живое произношение. Преобладание письменных форм подачи материала, а также ограниченность доступных аудио- и видеоматериалов приводят к тому, что учащиеся часто не могут в полной мере развить слуховую память и навыки восприятия русской речи на слух.

1.4. Психологические барьеры

Для многих учащихся, изучающих русский язык вне его языковой среды, есть еще один важный фактор, способствующий фонетическим ошибкам, — психологический барьер. Он выражается в страхе или стеснении при общении на языке, что часто приводит к недостаточной уверенности и, как следствие, неправильному произношению. Когда ученик не ощущает себя уверенно в языке, он может избегать сложных звуков или склоняться к их упрощению.

2. Основные виды фонетических ошибок

2.1. Ошибки в произношении звуков

Самой распространенной проблемой являются ошибки в произношении отдельных звуков. Особенно часто встречаются такие ошибки:

- Замена звуков: учащиеся заменяют звуки, отсутствующие в их родном языке, на более знакомые. Например, в случае с английским языком учащиеся могут заменять звук [ш] на [с], а звук [ж] на [з].

- Неверная артикуляция: звуки могут быть неправильно произнесены из-за отсутствия привычной артикуляционной базы. Например, неудобство произнесения русского звука [ы] может привести к его замене на более близкий по артикуляции звук [и].

- Ошибка в ударении: в русском языке ударение может падать на любой слог, и его неправильное распределение приводит к искажению смысла и звуковой структуры слова.

2.2. Интонационные ошибки

Нарушение интонационной структуры также является частой ошибкой, особенно у тех, кто изучает русский язык без живого общения. Русский язык имеет богатую интонацию, которая несет значительную смысловую нагрузку. Ошибки в интонации могут приводить к недопониманию, а также искажать восприятие эмоциональной окраски речи.

2.3. Грамматические ошибки, влияющие на произношение

Неверное произношение может быть связано с неправильной грамматической конструкцией. Например, в предложениях с отрицанием или двойным отрицанием, учащиеся могут неверно расставлять акценты на словах, что приводит к неправильному акцентированию и интонации.

3. Методы преодоления фонетических ошибок

3.1. Развитие слухового восприятия

Для улучшения произношения важно активно развивать слуховое восприятие. Использование аудиоматериалов с правильным произношением (радио, фильмы, подкасты) поможет учащимся научиться воспринимать русский язык на слух и учить его в контексте. Регулярное прослушивание и повторение за носителями языка формирует у обучающихся правильное восприятие звуков и интонаций.

3.2. Индивидуальные занятия с носителями языка

Общение с носителями языка в любом формате (онлайн, офлайн) является одним из самых эффективных способов коррекции произношения. Носитель языка может не только продемонстрировать правильное произношение, но и дать обратную связь, что позволяет исправить ошибки сразу.

3.3. Артикуляционные упражнения

Для исправления фонетических ошибок, особенно тех, которые касаются звуков, отсутствующих в родном языке обучающегося, важны регулярные артикуляционные упражнения. Они помогают развить мышцы речевого аппарата и научить правильной артикуляции. Такие упражнения можно выполнять как индивидуально, так и в группе.

3.4. Упражнения на интонацию

Развитие интонационной правильности также требует тренировки. Упражнения на интонацию включают в себя чтение стихов, текстов с различной интонационной нагрузкой, а также имитацию различных эмоций через интонацию. Это поможет развить чувство интонации и сделать речь более выразительной и правильной.

3.5. Использование технологий

Использование современных технологий, таких как программы для тренировки произношения, виртуальные репетиторы и онлайн-курсы с обратной связью, значительно ускоряет процесс исправления фонетических ошибок. Такие инструменты помогают исправить ошибки в реальном времени и подстраивать обучение под индивидуальные потребности.

4. Заключение

Фонетические ошибки, возникающие при изучении русского языка в условиях, когда нет постоянной языковой среды, являются серьезным препятствием на пути к овладению языком. Однако с использованием современных методов и технологий, а также регулярной практикой и правильным подходом, эти ошибки можно успешно преодолеть. Важно помнить, что ошибки

— это неотъемлемая часть процесса обучения, и их корректировка является важным этапом на пути к совершенствованию языковых навыков.

Список литературы:

1. Гальперин, И. Р. Русский язык как иностранный. М.: Высшая школа. 2001 г.
2. Кондрашова, Н. Н. Фонетика русского языка: теория и практика. М.: Русский язык. 2015 г.
3. Иванова, Т. А. Фонетические ошибки в речи иностранных студентов. Санкт-Петербург: Издательство РГПУ. 2017 г.
4. Бондарь, О. В. Фонетика русского языка в условиях нерусскоязычной среды. М.: Академический проект. 2019 г.
5. Смирнов, А. В. Ошибки произношения у изучающих русский язык в условиях другой языковой среды. Казань: Издательство Казанского университета. 2018 г.

ТІЛ ДАМЫТУДЫҢ ЖАҢА ӘДІСТЕРІ: ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕ СӨЙЛЕУ МӘДЕНИЕТІН ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

Дуйсенова Ғалия Нуржановна
Шымкент қаласы, С.Нұрмағамбетов атындағы №72 жалпы орта білім беретін мектебінің қазақ тілі мен әдебиет пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются новые методы развития речи на казахском языке и способы совершенствования речевой культуры. Акцентируется внимание на важности формирование речевой культуры у учащихся, которая включает в себя правильное использование грамматических норм и стилистических требований языка, а также навыки общения с учетом этических норм. Автор подчеркивает значимость применения современных методов обучения, таких как использование мультимедийных средств и интерактивных технологий, для повышения интереса к языку. Также рассматриваются практические подходы, такие как ролевые игры, дебаты и творческие задания, которые способствуют развитию речевых навыков и расширению словарного запаса. В целом, статья направлена на повышение интереса школьников к казахскому языку и улучшение их коммуникативных навыков.

Abstract

The article discusses new methods for developing speech in the Kazakh language and ways to improve speech culture. The focus is on the importance of forming speech culture in students, which includes the correct use of grammatical norms and stylistic language requirements, as well as communication skills with ethical considerations. The author emphasizes the importance of applying modern teaching methods, such as using multimedia and interactive technologies, to increase interest in the language. Practical approaches, such as role-playing games, debates, and creative tasks, are also discussed as ways to enhance speaking skills and expand vocabulary. Overall, the article aims to increase students' interest in the Kazakh language and improve their communication skills.

Қазіргі таңда қазақ тілінің қоғамдағы мәртебесін көтеру, оны әр адамның толыққанды меңгеруіне қолдау көрсету ерекше маңызға ие. Қазақ тілінде сөйлеу мәдениетін дамыту – бұл тек тіл үйрену ғана емес, тілдің қолданылу аясын кеңейту мен мәдениетті қалыптастыруды да қамтитын кешенді процесс. Осы мақалада қазақ тілін үйретудің жаңа әдістері мен тілдің дұрыс әрі тиімді қолданылуы үшін қажетті дағдыларды дамыту жолдары қарастырылады.

1. Қазақ тіліндегі сөйлеу мәдениетін қалыптастырудың маңызы

Қазақ тілінде сөйлеу мәдениеті – тілдің грамматикалық нормалары мен стилистикалық талаптарын дұрыс қолдану, сөйлеу мен жазу кезінде сөздерді орынды қолдану, әдептілік пен мәдениеттілік қағидаларына сай сөйлеу тәсілдерін меңгеру. Бұл өз кезегінде адамды қоғамда дұрыс қарым-қатынас жасауға үйретеді және ұлттық тілдің байлығын сақтауға мүмкіндік береді.

2. Қазіргі заманғы тіл дамыту әдістері

Қазақ тілін үйретудің жаңа әдістері тек тілдік қорды арттыруға бағытталған емес, сонымен қатар балалардың ойлау қабілетін дамыту, сөйлеу мәдениетін қалыптастыруға да көңіл бөледі. Оқушыларды түрлі жаттығулар мен ойындар арқылы тілге деген қызығушылықты арттыруға болады. Тіл үйретуде сандық технологиялар мен мультимедиялық құралдарды пайдалану оқу үрдісін қызықты әрі тиімді етеді. Мысалы, интерактивті тақталарды қолдану арқылы қазақ тілінде ауызша және жазбаша сөйлесу дағдыларын қалыптастыруға болады.

3. Тілдің эмоциялық мәнін түсіну

Сөйлеу мәдениеті тек сөздерді дұрыс қолдану емес, сонымен қатар тілдің эмоциялық мәнін түсіну мен қолдануға негізделген. Бұл үдеріс кезінде оқушыларға эмоцияларды жеткізу үшін тілдің түрлі құралдарын пайдалану дағдыларын үйрету маңызды. Әсіресе, қазақ тіліне тән ырғақ пен интонацияны дұрыс қолдану сөйлеушінің сөзін тыңдаушыға түсінікті әрі әсерлі етіп жеткізуге мүмкіндік береді.

4. Практикалық тәсілдер мен әдістер

Қазақ тілінде сөйлеу мәдениетін дамыту үшін практикалық әдістер де өте маңызды. Оқушылардың ауызша сөйлесу дағдыларын жетілдіру үшін пікірсайыс, рөлдік ойындар, әдеби шығармаларды талдау, сөйлеу техникасын үйретететін жаттығулар қолданылуы керек. Мұның барлығы оқушылардың тілге деген қызығушылығын арттырып, олардың дұрыс сөйлеу мен ойлау дағдыларын дамытуға көмектеседі.

5. Оқушының сөздік қорын дамыту

Сөздік қорды молайту – сөйлеу мәдениетінің негізі болып табылады, себебі бұл оқушылардың тілдік дағдыларын жетілдіруге және өз ойын нақты әрі түсінікті жеткізуге мүмкіндік береді. Оқушының сөздік қоры неғұрлым бай болса, соғұрлым оның тілдік коммуникациясы да күрделі әрі терең болады.

Оқушылардың сөздік қорын дамыту үшін бірнеше тиімді әдістерді қолдануға болады:

Әдеби шығармаларды оқу

Әдеби шығармалар оқушылардың сөздік қорын байытудың ең тиімді жолдарының бірі болып табылады. Әсіресе, қазақ әдебиетінің классикалық шығармаларын оқыту арқылы балалар әдеби тілдің байлығын, көркем сөздікті, метафораларды, образдарды меңгереді. Сонымен қатар, әр түрлі авторлардың шығармалары әр түрлі сөздер мен сөз тіркестерін қолданады, бұл да оқушылардың сөздік қорын кеңейтеді. Шығармаларды оқып, оларды талдау барысында жаңа сөздер мен тіркестерді үйрену оқушылардың сөздік қорын дамытуға көмектеседі.

Сөздік жаттығуларын орындау

Сөздік жаттығулар мен тапсырмалар оқушылардың жаңа сөздерді игеруіне және оларды сөйлеу мен жазу барысында қолдануына мүмкіндік береді. Мұндай жаттығулар оқушылардың сөздерді дұрыс қолдану дағдысын қалыптастырып, тілдің грамматикалық және стилистикалық ережелерін сақтауын қамтамасыз етеді. Мысалы, сөздерді синонимдермен алмастыру, антонимдермен жұмыс жасау, сөздерден жаңа тіркестер жасау сияқты тапсырмалар оқушылардың тілдік қабілетін дамытады.

Сөз тіркестері мен тұрақты сөз тіркестерін пайдалану

Қазақ тіліндегі сөз тіркестері мен идиомаларды (тұрақты сөз тіркестерін) қолдану оқушылардың тіл байлығын арттырады. Әсіресе, қазақ тілінің тұрақты тіркестері мен сөз орамдары, мақал-мәтелдер оқушының сөздік қорын байытады, сондай-ақ оларды тілдің

көркемдік деңгейін түсінуге жетелейді. Мысалы, «көз жеткізу», «қолға алу», «шешу жолы» сияқты сөз тіркестері оқушылардың тіл мәдениетін жетілдіреді.

Жаңа сөздер мен тіркестерді қолдану

Сабақ барысында оқушылар жаңа сөздер мен тіркестерді қолдана отырып, күнделікті өмірде де оларды қолдануға дағдылануы қажет. Мысалы, әр тақырыпқа қатысты жаңа сөздермен жұмыс жүргізу, оларды сөйлемдерде қолдану, әңгімелер мен пікірталастар арқылы қолдану сөздік қорды кеңейтудің бір тәсілі болып табылады. Оқушыларға сөздерді дұрыс қолдану мен олардың мағынасын түсіну, әсіресе, көп мағыналы сөздерді қолдану барысында тиімді әдіс болып табылады.

5. Сөздік ойындар мен тренингтер өткізу

Оқушылардың сөздік қорын дамыту үшін әр түрлі ойындар мен тренингтер өткізудің маңызы зор. Бұл оқушыларды жаңа сөздермен қызықты түрде таныстыруға мүмкіндік береді. Мысалы, «сөз табу», «сөздерге анықтама беру», «сөздермен байланыс құру» сияқты ойындар оқушылардың жаңа сөздер мен сөз тіркестерін есте сақтауына және оларды тиімді қолдана білуіне көмектеседі.

6. Күнделікті өмірмен байланыстыру

Жаңа сөздерді оқушыларға тек оқулықтардан ғана емес, күнделікті өмірден де үйрету маңызды. Мысалы, оқушыларға олар күнделікті өмірде жиі қолданатын заттар мен іс-әрекеттер туралы жаңа сөздер мен тіркестерді үйрету арқылы олардың сөздік қорын байытуға болады. Бұл тәсіл оқушыларға үйренген сөздерін тез әрі оңай қолдануға мүмкіндік береді..

Қорытынды

Қазақ тілінде сөйлеу мәдениетін дамыту – қазіргі қоғамның маңызды мәселелерінің бірі. Оны дамыту үшін қазақ тілінің грамматикасын меңгеру мен жаңа әдістерді қолдану, тілдің эмоциялық мәнін түсіну, сөйлеу мәдениетін жетілдіру және сөздік қорды байыту қажет. Тілді үйретудің жаңа әдістері мен тәсілдері оқушылардың тілге деген қызығушылығын арттырып, қазақ тілін толыққанды меңгеруіне ықпал етеді.

аннотация рус иang

әдебиеттер тізімі

Әдебиеттер

1. Ахметова Р.Қ. Қазақ тілін оқытудың жаңа әдістері мен технологиялары. – Алматы: Қазақ университеті. 2019 ж.
2. Байжұмаева М. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында жаңа педагогикалық технологияларды қолдану. – Астана: Әдістеме. 2020 ж.
3. Құдайбергенова Б. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Алматы: Ана тілі. 2018 ж.
4. Мұхамбетова Л.С. Оқушылардың сөйлеу мәдениетін дамыту жолдары. – Шымкент: Технология. 2017 ж.
5. Тұрсынова Ш. Қазақ тіліндегі сөйлеу мәдениетін қалыптастырудың теориясы мен практикасы. – Алматы: Мектеп. 2021 ж.
6. Сәрсенова Г. Қазақ тілінде сөйлеу мәдениетін қалыптастыру. – Қарағанды: Кереку. 2020 ж.

ТАРИХ ПӘНІ МЕН АЗАМАТТЫҚ ТӘРБИЕНІҢ БАЙЛАНЫСЫ: ЖАСТАРҒА ТАРИХИ САНА ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Нускабаев Галымжан Артыкович
Шымкент қаласы, Терешкова атындағы
№31 жалпы орта білім беретін мектебінің тарих пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматривается важность связи между предметом истории и гражданским воспитанием в формировании исторического сознания у молодежи. Рассматривается роль истории в развитии гражданской ответственности, патриотизма и уважения к культуре и традициям своей страны. Также внимание уделено важности изучения истории для формирования осознанного отношения к обществу и государству, понимания своих прав и обязанностей как гражданина. Исторические знания помогают молодежи осознать свою роль в обществе и стимулируют активное участие в развитии страны.

Аннотация

The article examines the importance of the connection between the subject of history and civic education in the formation of historical consciousness among young people. The role of history in the development of civic responsibility, patriotism, and respect for the culture and traditions of one's country is discussed. The article also highlights the importance of studying history to form a conscious attitude towards society and the state, understanding one's rights and duties as a citizen. Historical knowledge helps young people realize their role in society and encourages active participation in the development of the country.

Тарих пәні – әрбір ұлттың өткені, оның әлеуметтік-экономикалық және мәдени дамуы туралы ақпарат беретін, халықтың өмір салтын, құндылықтарын, әдет-ғұрыптары мен дәстүрлерін түсінуге көмектесетін пән. Тарих пәнінің жастарға тәрбиелік мәні өте зор. Ол олардың тұлғалық дамуына, азаматтық ұстанымдарын қалыптастыруға ықпал етеді. Әсіресе, тарих пен азаматтық тәрбиенің тығыз байланысы жастардың тарихи сана-сезімін қалыптастырып, оларды елін, жерін сүйетін, Отанға деген жауапкершілікті сезінетін азаматтар етіп тәрбиелеуге көмектеседі.

1. Тарих пәні және оның жастарға әсері

Тарих пәні жас ұрпаққа тек өткен оқиғаларды үйретіп қана қоймай, оларға қазіргі заман мен болашақ үшін маңызды құндылықтарды түсінуге жол ашады. Тарихты оқыту арқылы балаларды өз халқының дәстүрлері мен мәдениетіне деген құрметке, өткенді бағалауға, оның жетістіктерін және қателіктерін түсінуге бағыттайды. Бұл, әсіресе, азаматтық тәрбиенің негізі болып табылады, себебі тарихтың терең мағынасы жастарға өткен ұрпақтың жетістіктерін жалғастыру, олардың жасаған қателіктерін қайталамау, елінің болашағына жауапкершілікпен қарау қажеттігін түсіндіреді.

2. Азаматтық тәрбиенің мәні мен мақсаты

Азаматтық тәрбие – бұл жеке адамның қоғамға деген жауапкершілігі мен міндетін сезінуіне бағытталған тәрбие жүйесі. Азаматтық тәрбие әрбір адамның өз құқығы мен міндеттерін түсінуіне, қоғамда әділдік, бейбітшілік, құқықтық тәртіп және моральдық нормаларды сақтауға бағытталады. Тарих пәні азаматтық тәрбиенің басты құралы болып табылады, себебі ол оқушыларды тек құқықтық аспектілермен ғана таныстырып қоймай, олардың патриоттық сезімін оятып, ұлттың бірлігі мен болашағына деген жауапкершілікті қалыптастырады.

3. Жастарға тарихи сана қалыптастырудың маңызы

Жастардың тарихи сана-сезімін қалыптастыру – олардың ұлттың тарихына деген құрметін ояту, өткеннен сабақ алу, өз елінің тарихын білу және оған деген құрметпен қарау.

Тарих пәні осы сананы қалыптастыруда негізгі рөл атқарады. Тарихты оқытудың мақсаты – оқушыларға тек тарихи даталар мен оқиғаларды үйрету емес, сонымен қатар тарихи оқиғалардан тәлім алу, оларды өз өмірінде қолдана білу. Мысалы, өткен дәуірдегі ата-бабалардың ұлтты қорғау жолындағы ерліктері мен күрестері жастардың ұлттық сана-сезімін оятып, оларды Отанға деген сүйіспеншілікке тәрбиелейді.

Жастардың тарихи сана-сезімін қалыптастыру барысында олар өз тарихындағы қиындықтар мен жетістіктерді талдай отырып, мемлекеті мен қоғамына деген жауапкершілігін сезінеді. Бұл олардың болашақта елдің дамуына белсене атсалысуына, қоғамның әл-ауқатын арттыруға үлес қосуына ықпал етеді.

4. Тарих пәні және ұлтжандылық

Тарих пәні ұлтжандылықты тәрбиелеудің тиімді құралы болып табылады. Қазақ халқының тарихында күрделі кезеңдер мен ұлтты сақтау үшін күрескен батырлар, мемлекет басшылары, ойшылдар мен қоғам қайраткерлері көптеген өнегелі істер қалдырған. Бұл тұлғалардың өмірі мен қызметі арқылы жастарға ерлік, отансүйгіштік, адалдық және ұлттық бірлік сияқты қасиеттерді үйретуге болады. Сонымен қатар, тарих оқулықтарында орын алатын тарихи тұлғалардың өмірінен алынған мысалдар мен сабақтар оқушыларға азаматтық ұстанымдар мен қоғам алдындағы жауапкершілікті түсінуге көмектеседі.

5. Тарих және мемлекет дамуының сабақтастығы

Тарих пәні арқылы жастарға мемлекет дамуының кезеңдерін, тарихи маңызды оқиғаларды, елдің тәуелсіздігі үшін күрескен батырлардың ерліктерін үйрету олардың қазіргі қоғамдағы орны мен рөлін түсінуге мүмкіндік береді. Мемлекетке деген жауапкершілікті сезінген жастар өз елін дамытуға белсене қатысады, оның құндылықтарын қорғап, тұрақтылықты сақтау үшін еңбек етеді.

Қорытынды

Тарих пәні мен азаматтық тәрбие бір-бірімен тығыз байланысты, себебі тарих арқылы жастарға өз халқының тарихы мен мәдениетіне құрметпен қарау, ұлттың дамуына жауапкершілікпен атсалысу дағдылары қалыптасады. Тарихты оқыту барысында жастардың азаматтық сана-сезімі, ұлтжандылық қасиеттері оянып, олар өз елінің патриоты, қоғамның белсенді мүшесі болуға ұмтылады. Тарих пәні жастарды тек біліммен қамтамасыз етіп қана қоймай, оларды қоғам үшін жауапкершілік сезімін, болашаққа деген сенімділік пен құрметті қалыптастыруға тәрбиелейді.

Әдебиеттер

1. Усатов А.Е. "История и гражданское воспитание", Вопросы воспитания, 2020.

2. Михайлов Н.А. "Патриотическое воспитание через изучение истории", Журнал педагогики и психологии, 2019.

3. Мельников П.Г. "Роль исторического сознания в формировании гражданской позиции", Вестник социально-гуманитарных наук, 2021.

4. Әбдіғұлов Б.Б. "Тарих және жастарға азаматтық тәрбие беру", Қоғам және тұлға, 2018.

5. Сүлейменова Н.С. "Тарих пәні және жастарға ұлттық тәрбие беру", Білім және ғылым, 2021.

6. Абдурахманова Г.С. "Жастарға тарихи сана қалыптастыру жолдары", Педагогика және қоғам, 2020.

АБАЙ ҚҰНАНБАЕВТЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНЫҢ ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНДЕГІ ОРНЫ

Амирбекова Тазагул Тупеновна
Шымкент қаласы, №4 Халел Досмұхамедов атындағы ЖОББМ КММ
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Резюме

Абай Құнанбаев — величайший поэт и философ, чье творчество оказало значительное влияние на развитие казахской литературы и культуры. В статье рассматривается его литературное наследие и место в казахской литературе. Абай открыл новый этап в казахской поэзии, в которой гармонично сочетаются философские размышления о жизни, социальной справедливости и человеческой морали. В его произведениях также поднимаются важнейшие вопросы о социальном и культурном развитии казахского народа, о воспитании молодежи, любви к родине и ценности образования. Творчество Абайа актуально и в наше время, так как оно продолжает служить духовным ориентиром для новых поколений.

Abstract:

Abai Kunanbayev is a great poet and philosopher whose work had a significant impact on the development of Kazakh literature and culture. This article examines his literary heritage and his place in Kazakh literature. Abai marked a new stage in Kazakh poetry, where philosophical reflections on life, social justice, and human morality are harmoniously intertwined. His works also address vital issues related to the social and cultural development of the Kazakh people, the education of the youth, love for the homeland, and the value of education. Abai's creativity remains relevant today as it continues to serve as a spiritual guide for new generations.

Абай Құнанбаев — қазақ әдебиетінің ұлы тұлғасы, ақын, философ және ойшыл. Ол қазақ әдебиетінің дамуына зор үлес қосып, өз шығармашылығы арқылы қазақ халқының мәдениеті мен тарихын, болмысын терең түсіндірді. Абайдың шығармалары қазақ поэзиясының жаңа кезеңінің бастауы болып табылады және оның әдеби мұрасы қазіргі таңға дейін өз мәнін жоғалтпай, көп ұрпаққа рухани азық болып келеді.

1. Абайдың әдеби мұрасы және жаңашылдығы

Абай Құнанбаевтың шығармашылығы өз уақытында үлкен жаңашылдық пен жаңарудың белгісі болды. Ол қазақтың дәстүрлі ауыз әдебиетінен алшақтап, қазақ поэзиясын жаңа бағытта дамытты. Абай өзінің шығармаларында қазақ халқының өміріне, мәдениетіне, адами құндылықтарына терең үңіліп, адамның ішкі әлемін, ой-санасын, мінез-құлқын сипаттайды. Оның өлеңдері мен поэмаларында қазақ халқының әлеуметтік жағдайы мен тұрмысын сипаттау ғана емес, адамның жан дүниесін, оның болмысын философиялық тұрғыдан қарау ерекше орын алады.

Абайдың шығармашылығының бір ерекшелігі — оның поэзиясына философиялық мазмұнның тереңдігі мен көркемдігінің үйлесімділігі. Ол өз өлеңдерінде ғылым мен білімді жоғары бағалап, адами құндылықтарды насихаттайды. Бұл оның дәуіріндегі көптеген өзге ақындардан айрықша ерекшеленуіне себеп болды.

2. Абайдың қазақ қоғамына әсері

Абай өз шығармаларында қазақ қоғамының әлеуметтік мәселелерін көтеріді, халықтың мәдениеті мен тәртібіне сын көзбен қарады. Ол қазақ халқының қанағатшылдық, жалқаулық, сауатсыздық сияқты теріс әдеттерін сынға алды, бірақ оның шығармашылығында бір ғана сын емес, оның шешімін табу жолдары да көрсетілген. Абай философиялық көзқарастары мен ойларын өлеңдерінде терең әрі сазды тілмен баяндап, жастарды білім алуға, еңбекқорлыққа, шыншылдыққа шақырды.

Абайдың шығармашылығы қазақ қоғамының рухани тұрғыдан жаңаруына ықпал етті. Ол халықтың ой-санасын оятуға ұмтылып, әсіресе жастарды білім алуға, ғылымға ұмтылуға, өз елінің тағдыры мен болашағы үшін жауапкершілікті сезінуге шақырды.

3. Абайдың әдебиеттегі орны

Абай Құнанбаевтың әдебиеттегі орны ерекше. Оның шығармалары қазақ әдебиетінің дамуында жаңа кезеңнің басталуын белгіледі. Абай қазақ поэзиясына еуропалық классикалық әдебиеттің элементтерін енгізіп, оны жаңа мазмұнмен байытты. Ақынның өлеңдерінде терең философиялық ойлар мен әлеуметтік мәселелер көтерілгенімен, ол халықтың тілінде жазып, халықтың жүрегіне жол тапты. Абайдың ақындық мұрасы классикалық қазақ әдебиетінің алтын қорына айналып, ол кейінгі ұрпаққа тәрбиелік мәні зор, ұлттық рухты ұлықтайтын еңбектер ретінде сақталды.

Абайдың шығармашылығы тек қазақ әдебиетінің ғана емес, бүкіл түркі әлемі әдебиетінің де дамуына ықпал етті. Оның өлеңдеріндегі терең философиялық тұжырымдар мен адамгершілік мәселелері бүгінгі күнге дейін өзекті болып табылады.

4. Абайдың поэзиясындағы тәрбие мәні

Абай Құнанбаевтың шығармашылығында тәрбие мәселесі ерекше орын алады. Оның шығармаларында адамгершілік пен әділеттілік, білім мен еңбекке деген құрмет сияқты құндылықтар жиі кездеседі. Ақын жастарды өз отанының патриоты болуға, ұлттық дәстүрлерді сақтауға, бірақ сонымен қатар әлемдік құндылықтарға да көңіл бөлуге шақырды. Абайдың өлеңдері мен қарасөздерінде өмірдің мәні, адамның рухани дамуы туралы айтылған ойлар бүгінгі жас ұрпаққа үлкен тәрбиелік сабақ береді.

5. Қорытынды

Абай Құнанбаевтың шығармашылығы қазақ әдебиетінің дамуына орасан зор әсер етті. Ол қазақ поэзиясына жаңа философиялық бағыт әкеліп, қазақ әдебиетінің шекарасын кеңейтті. Абайдың өлеңдері мен қарасөздері өз маңызын бүгінгі күнге дейін жоғалтпай, қоғамның рухани дамуына үлес қосуда. Абай шығармашылығының қазақ әдебиетінде алатын орны мәңгілік болып қалмақ.

Абайдың әдеби мұрасы тек қазақ әдебиетінің ғана емес, бүкіл адамзаттың рухани қазынасына қосылған баға жетпес құндылық болып табылады. Оның ойлары мен сөздері қазіргі заманның талабына сай қайта жаңғырып, қазақ халқының мәдениетінің дамуына жол ашуда.

Әдебиеттер

1. Құнанбаев А. Шығармалары. – Алматы: Жазушы, 1988.
2. Әуезов М. Абай жолы (роман эпопеясы). – Алматы: Жазушы, 1997.
3. Сұлтанбекова Ә. Абайдың философиялық мұрасы. – Алматы: Рауан, 1995.
4. Нұрмұратов Ә. Абай және қазақ философиясы. – Алматы: Қазақ университеті, 2001.
5. Жұмабаев М. Абай туралы. – Алматы: Жазушы, 1979.
6. Мұқашев Т. Абай Құнанбаев және қазақ әдебиеті. – Алматы: Ғылым, 2003.
7. Қойшыбаев Ж. Абайдың әдебиеттегі орны. – Алматы: Қазақ университеті, 2010.

І.ЖАНСҮГІРОВТІҢ «ҚАЗАҚ ҮЙДІҢ ТҰРМЫСЫ» ӨЛЕҢІНДЕГІ ЭТНОЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ЭТЮДТАР

Бакирова Салима Машираповна
Шымкент қаласы, Т.Тәжібаев атындағы №47 мектеп-гимназиясының
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Резюме

Статья посвящена анализу этнолингвистических аспектов в произведении Ильяса Жансугирова «Қазақ үйдің тұрмысы» (Традиции казахского быта). В произведении автор исследует быт и культуру казахского народа, используя богатые этнолингвистические элементы. Через описание традиционного казахского жилища и повседневной жизни автор демонстрирует глубину культурных и языковых связей в казахском обществе. Статья рассматривает, как произведение служит этнографическим и языковедческим источником для изучения традиций и обычаев казахского народа.

Abstract

The article is dedicated to the analysis of ethnolinguistic aspects in Ilyas Zhansugirov's work "Қазақ үйдің тұрмысы" (Traditions of Kazakh Household). In this work, the author explores the life and culture of the Kazakh people, using rich ethnolinguistic elements. Through the depiction of traditional Kazakh dwellings and everyday life, the author reveals the depth of cultural and linguistic connections in Kazakh society. The article examines how the work serves as an ethnographic and linguistic source for studying the traditions and customs of the Kazakh people.

Қазақ әдебиетінің көрнекті өкілдерінің бірі Сәкен Сейфуллин мен Мұхтар Әуезов секілді есімдермен қатар, қазақ әдебиетінің дамуына маңызды үлес қосқан тұлғалардың бірі – Ілияс Жансүгіров. Оның шығармашылығы қазақ халқының тұрмысы мен мәдениетін, салт-дәстүрлерін терең зерттеу мен осы құндылықтарды әдебиетте бейнелеумен ерекшеленеді. Ілияс Жансүгіровтің «Қазақ үйдің тұрмысы» өлеңі де қазақ халқының ұлттық ерекшеліктерін, тұрмыс салтын, мәдени дәстүрлерін жырлауымен маңызды.

1. Өлеңнің жалпы сипаттамасы.

Өлеңде автор тұрмыстық элементтер мен құндылықтарды көрсету үшін тіл мен әдеби тәсілдерді өте шебер пайдаланады. Қазақ үйінің құрылымы, ондағы заттар мен рәсімдер, тұрмыстық салттар – барлығы қазақ халқының ұлттық ерекшеліктерін айқындайтын нышандар ретінде қолданылған. Мысалы, шаңырақтың маңызы, оның қазақ қоғамындағы орны мен символикалық мәні өлеңде ерекше көрінеді. Шаңырақ – бірліктің, отбасылық түзілімнің және ұлттың тірегі болып саналады. Жансүгіров қазақ үйінің архитектуралық құрылымын тек тұрмыстық құрал ретінде ғана емес, сол арқылы қазақ халқының дүниетанымын, рухани әлемін көрсетудің бір тәсілі ретінде қолданады.

Өлеңде тұрмыс-салт сөздері мен ұлттық терминдер кеңінен қолданылып, қазақ халқының мәдениетін, салт-дәстүрін, рухани әлемін терең әрі айқын көрсетеді. Автордың ойынша, қазақ үйі – тек физикалық кеңістік қана емес, ол – қазақ халқының мәдениетін, дүниетанымын, тәрбие беру жүйесін білдіретін кеңістік. Бұл өлеңде автор ұлттық құндылықтардың сақталуы мен дамуының негізі ретінде қазақ үйінің маңызды рөлін көрсетеді.

Жансүгіровтің бұл шығармасы қазақ халқының ұлттық мәдениетін, тұрмысын, әдет-ғұрыптарын тілдік және әдеби тұрғыдан терең зерттеу мен сипаттау болып табылады. Ол ұлттық дүниетанымның көрінісі ретінде қазақ үйінің символикалық маңызына ерекше мән береді.

2. Этнолингвистикалық этюдтер.

«Қазақ үйдің тұрмысы» өлеңінде қолданылған этнолингвистикалық терминдер мен образдар қазақ халқының ұлттық ерекшеліктерін айқындайды. Мысалы:

- Үйдің құрылымы: Қазақ халқының үйі – оның негізгі мәдени ортасы, тұрмыстың алтын діңгегі. Жансүгіров үйдің архитектурасын, оның ішкі құрылымын, кеңістігін ерекше атап өтеді. Мысалы, «киіз үй», «қызыл жалау», «ағаш пеш» секілді сөздер үйдің ішкі құрылымын сипаттап, қазақ халқының өмір сүру салты мен табиғатпен үйлесімін көрсетеді.

- Салт-дәстүрлер: Өлеңде қазақ халқының ежелгі дәстүрлері, оның ішінде қонақ қабылдау, тағам дайындау, ойын-сауық секілді мәдени әрекеттер айқын бейнеленеді. «Қазақ үй» аталған кезде салт-дәстүрлердің біртұтас жүйесі, ұрпақтан-ұрпаққа мұра болып келе жатқан өмір салты да еске түседі.

- Тіл мен мәдениет: Өлеңнің тілінде қазақтың ұлттық болмысын айқындайтын көптеген мәдени элементтер қолданылады. «Үй іші», «тағам», «салттар», «киіз», «жастық» сияқты сөздер арқылы ұлттық мәдениеттің өзегін құрайтын мағыналар берілген. Бұл сөздер қазақ тілінің байлығын, оның этнолингвистикалық сипатын көрсетеді.

3. Жансүгіровтің көркемдік тәсілдері мен этнолингвистикалық көріністер.

Жансүгіровтің шығармасында этнолингвистикалық көріністер мен көркемдік тәсілдер қазақ халқының тұрмысын, мәдениетін және рухани құндылықтарын кеңінен ашып көрсетеді. Ол өзінің шығармашылық әдістері арқылы қазақтың ұлттық болмысын, оның көзқарасын және өмір салтын терең сезіммен суреттейді. Әсіресе, поэтикалық тілінде қолданылған бейнелі сөздер, теңеулер мен эпитеттер арқылы оқырманға қазақ халқының табиғи байлығын, тіршілік көріністерін, тұрмыстық жағдайларын және қоғамның моральдық негіздерін ашып көрсетуге мүмкіндік береді.

Қазақ тіліндегі метафоралар мен символдар арқылы автор ұлттық дүниетаным мен мәдениеттегі құндылықтарды бірегей етіп баяндайды. Бұл өлеңдердегі әрбір сөз, әрбір образ қазақтың тарихына, салт-дәстүріне, ұлттық санасына деген терең құрмет пен сүйіспеншілікті білдіреді. Этнолингвистикалық көріністер арқылы Жансүгіров қазақ қоғамының психологиялық ерекшеліктерін, сондай-ақ оның тілдік және мәдени құрылымдарын айқындайды.

Сонымен қатар, Жансүгіровтің шығармашылығында тіл мен мәдениеттің тығыз байланысы айқын көрінеді. Ол тек қазақ халқының тұрмысын суреттеп қана қоймай, оның ұлттық ерекшеліктерін, дүниетанымын, рухани құндылықтарын да тіл арқылы жеткізеді. Жансүгіровтің шығармалары қазақтың этнографиялық байлығын, оның дүниетанымдық көзқарастарын қазіргі уақытпен байланыстырып көрсетеді.

4. Қорытынды

Жансүгіровтің «Қазақ үйдің тұрмысы» өлеңі қазақ халқының этнолингвистикалық мұрасын танытуға бағытталған туынды. Автордың бейнелеу арқылы қазақтың тұрмыс-тіршілігін, ұлттық болмысын көрсетуі қазақ халқының мәдениетін танып-білуге мүмкіндік береді. Бұл өлең этнолингвистика тұрғысынан зерттеуде маңызды орын алады, себебі ол тек әдебиет қана емес, тіл мен мәдениет арасындағы байланысты да тереңдете түседі.

Әдебиеттер:

1. Жансүгіров І. Шығармалары. Алматы: Жазушы, 1980.
2. Әуезов М. Жансүгіровтің шығармашылығы туралы. Алматы: Ғылым, 1961.
3. Құнанбайұлы А. Абай және қазақ әдебиеті. Алматы: Мектеп, 2000.
4. Сүлейменова М. Қазақ әдебиетіндегі дәстүр мен жаңашылдық. Алматы: Қазақстан, 2003.
5. Хасенов С. Қазақ этнолингвистикасы. Алматы: Қазақ университеті, 2010.

КӨРКЕМ ШЫҒАРМАДАН АЛҒАН ӘСЕРІН СИПАТТАП АВТОРҒА ХАТ, ӨЛЕҢ ЖАЗУ – ОҚУШЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ БІР ЖОЛЫ

Жанысбек Ләззат Қасымқызы
«Өрлеу» БАҰО» АҚФ Түркістан облысы және Шымкент қаласы бойынша КДИ
«Мектепке дейінгі тәрбие және бастауыш білім беру» кафедра кафедрасының аға оқытушысы

Резюме
В данной статье рассматриваются пути формирования творческих способностей учащихся
Summar
This article discusses ways to develop students' creative abilities.

Шығармашылық жұмыс бөлімі бойынша, оқу мақсаттар жүйесіндегі 5-сыныпта ұсынылған «Көркем шығармадан алған әсерін сипаттап авторға хат, өлең жазу» оқу мақсатына қол жеткізуде, жасерекшеліктеріне сай, шығарманы оқытып болған соң, «Авторға хат» стратегиялары немесе оқушыларға таңдаулары бойынша шығарманың кез келген кейіпкеріне хат жаздыруға болады. «Бес жолды өлең» стратегиясы арқылы өлең де жаздыруға мүмкіндік берілген. Оқушылар мәтін түрлерімен мектептің бастауыш сатысынан, баяндау мәтінімен –2-сыныпта, сипаттама мәтінімен – 3-сыныптан, пайымдау мәтінімен 4-сыныптан таныс.

Ал, кезекті 6-сыныпта берілген «әдеби көркемдегіш құралдарды пайдаланып шығармадағы табиғат көрінісін, оқиға орнын, кейіпкер бейнесін сипаттап жазу» оқу мақсатына тоқталар болсақ, әдеби көркемдеуіш тәсілдердің қарапайым түрлерімен де оқушылар мектептің бастауыш сатысынан таныс. Мүмкіндіктеріне қарай, қарастырылатын шығарма бойынша кез келген көріктеу құраларын орнымен пайдалана алуға мүмкіндіктері мол. Ол үшін, алдымен, шығармадағы оқу мақсатында ұсынылған компонентерін «табиғат көрінісін», «оқиға орнын», «кейіпкер» бейнесін тауып, ажыратып алған тиімді. Мысалы, табиғат көрінісі, құбылысы шығарманың қай тұсында бейнеленеді? Ол қалай (пейсаж) аталады? Шығармада табиғатты бейнелей тұстарда автор қандай көркемдегіш тәсілдерге жүгінетінін анықтап алу. Ол әрине, әр авторды әрқилы болып келеді. Сен автордың орнында болғанда, бастапқыда, табиғат көрінісін қалай сипаттар едің? – сұрағы аясында, шығармада суреттелетін тұстарды аңғартып алу тиімділігін көрсетеді.

Әдетте, табиғат суреті де шығармадағы монолог, диалог, портрет сияқты көркемдік компоненттердің бірінен саналады. Пейсаж кейіпкердің ішкі жан дүниесіне, сезіміне, көңіл-күй орай, жеке психологиясына сай, негізінен кейіпкердің мінез-құлқын ашуға ықпал етеді. А.П.Чехов «Табиғат құбылысын адам характерімен салыстыра суреттесең, табиғатқа жан бітіп жадырап жүре береді» [1, 27 бет]– деген екен.

Пейсаж әр шығармада әр қилы, шығармада өзінің көлемі, орны жағынан әр түрлі болып беріледі. Ол бір шығармада кең көлемде, ұзағырақ әңгімеленсе, енді бірінде қысқа ғана қайырылып, суреттеме ретінде шығарманың әр тұсында, әр бетінде бейнелене береді. Алайда, соның барлығында жазушының на ақынның идеялық-эстетикалық көзқарасы байқалып отырады. Табиғат суретін жазушы күнделікті өмірден, әр мезгіл, әр мекеннен ала береді.

Шындығында табиғат көрінісін берудің өзіндік амал-тәсілдері қолданылады. Бірінде, табиғат кейіпкердің көңіл-күй толқынысымен қабыстырыла суреттеледі. Мұндай жағдайда, кейіпкер қуанса, табиғат та қуанып, ренжи қалса, ренжи түседі. Екінші бірінде – табиғат кейіпкер сезіміне қарама қарсы, яғни контраст ретінде бейнеленіп отырады. Енді бірі табиғат көрінісі арқылы кейіпкер психологиясын іштей ақтара суреттейді.

Сонда, қарастырылған оқу мақсатына қол жеткізуде, оқушыларды шығарма кейіпкерлерінің бірінің қылығына, іс-әрекетімен, мінез табиғатына теңей суреттеуге жетелеу біздің міндетіміз. Жалпылай алғанда, табиғат суретін оқырманға қызықты, тартымды, түсінікті етіп береді.

Ал, автор портретті кейіпкер мінезін көрсету амалы ретінде қолданады. Бұл да пейсаж секілді сипаттау құралының бірі. Орыс халқының сыншысы В.Г.Белинский типтік характерлер «өздерінің толық және тұтас қалпында, шашының түсінен бастап беттегі меңіне дейін, дауыстың үнінен бастап, киімінің үлгісіне дейін, барлық өздеріне тән белгілерімен бейнеленуі тиіс» [1, 25 бет]. – деп атап көрсеткен. Демек, кейіпкердің бет-пішінін бейнелеу даралаудың бір компоненті. Шығармада кейіпкердің портреті де сан қилы үлгіде беріліп отырады. Бір шығарманың бір ғана тұсында, енді бірінде кейіпкердің талайы мен тағдырына орай соқпа жолдарында әрі қысқа, әрі дәл суреттеліп отырады. Яғни шығарманың әр бөлігінен кезіктіре аламыз. Осы тұстарға оқушы назарын аударту. А.Толстой сөзімен қайырғанда, «Қаһарманның портреті оның қимылынан, іс-әрекетінен, талас-тартыста өзін ұстай білуінен туады. Портрет жол-жолдың арасынан, сөз арасынан бірте-бірте туады. Оқушы оны ешбір суреттеусіз-ақ танып алатын болады». Яғни, оқушыға таңдауына қарай, кез келген кейіпкердің бейнесін, «Кездейсоқ эпизод», «Кездейсоқ сөйлем», т.б. әдістерінің бірін пайдалана отырып, немесе шығарманың әр шағын эпизодын негізге ала отырып, орындатуға болады. Оқушы таңдауы бойынша, шығармадағы кейіпкердің ішкі әлемін, сырт сипатын, күлген күлкісін, көзқарасын, дауысын, т.б. ерекше белгілерін алып сипаттау арқылы шығармашылық жұмыс орындауларына мүмкіндік беріледі. «Дауыс тани аламыз ба?» секілді балалармен бірге сұрақтарға жауап қарастыра отырып, шығармашылыққа баулуға да болады. Шындығында, дауыс тани аламыз ба? Мәселен, «Әже-е, ата-а, көкемнен хат келді!» – қуанышты, салтанатты дауыс; Көп жаса, көсегең көгерсін! – алғыс дауыс, «байғыз дауыс», «бақырған бала дауыс», т.б. Ауыз қалай сипатталады: Мысалы, «оймақтай ауыз», «ашық ауыз», «жайын ауыз», «бейпіл ауыз», «өкпе толы бұртиған ауыз», итаяқ ауыз, т.б. Ерін: Шүртиген ерін, үлбіреген ерін, салпы ерін, түрік ерін, т.б. сипаттай білуге, ажырата білуге баулу мұғалімнен үлкен күш-жігерді талап етеді.Осындай сипаттарды жағымды, жағымсыз эмоцияға, кейіпкерге жұмсалатынын Осындай үлгіде жекелеген балалардың қажеттілігіне орай қолдау (көпірше) ретінде ұсыну да маңызды орын алады. Балалар өздерінің сезіну түйсігіне сүйене отырып орындайтын болады.

Әдебиеттер:

1.Уахатов Б. Көркемдік ізденістер: Әдеби сын мақалалар жинағы. – Алматы: Жазушы, 1991. –208 бет.
2.Уайдин Ү. Әдеп әлемі және журналистика: Талдамалы журналистика, тағлымдық педагогика\ Үбетбай Уайдин – Алматы, «Білім» баспасы, 2015. – 288 бет.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ТІЛ ДАМЫТУ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Сейсенбаева Арайлым Накиповна
Түркістан облысы, Сайрам ауданы
№30 Ы. Алтынсарин атындағы жалпы білім беретін
мектебінің бастауыш сынып мұғалімі

Резюме

В данной статье рассматривается важность применения методов и письменных работ для развития речи младших школьников. Для формирования речевых и письменных навыков у учащихся

начальной школы необходимо использовать различные методы и творческие задания. Письменные работы, такие как словесные упражнения, диктанты, творческие сочинения, эссе, играют важную роль в развитии речевых навыков учащихся. Эти задания способствуют обогащению словарного запаса и развитию мыслительных способностей. Кроме того, для повышения грамотности, правильности речи и культурных языковых навыков учителя применяют различные методические подходы, что помогает эффективно организовать обучение языку. В статье обсуждается важность внедрения творческих письменных заданий и их влияние на обогащение языка детей и развитие их языковой грамотности.

Abstract

This article discusses the importance of using methods and written tasks to develop the language skills of primary school students. To develop speaking and writing skills in elementary school students, various methods and creative assignments should be employed. Written tasks such as vocabulary exercises, dictations, creative compositions, and essays play an important role in developing students' language skills. These tasks help enrich their vocabulary and develop cognitive abilities. In addition, to improve literacy, correct speech, and language culture, teachers use various methodological approaches to effectively organize language teaching. The article discusses the significance of incorporating creative writing assignments and their impact on enriching students' language and enhancing their linguistic proficiency.

«Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңында мектеп жасындағы балаларды отбасында, мектепке дейінгі ұйымдарда не мектепте, дайындық тобында бағдарламаға сай дайындықтан өткізу міндеті көзделген.
Мектеп жасындағы балаларды сөйлеуге үйретудегі басты мақсат – сөздік қорды байыту. Балалардың күнделікті өмірде қолданатын сөздерінің құрамына жаңа сөздердің мағынасын түсіндіре отырып, олардың сөздік қорын молайту көзделеді. Қоршаған ортаны танып-білудегі заттар мен құбылыстар, адамдар өмірі мен тіршілігі, табиғат құбылыстарының ерекшелігі мен өзгерістеріндегі жаңа сөздерді меңгертіп отыру басты міндет болып табылады.

Оқушылардың тілін дамыту негізінде баланың сөздік қорын дамыту, жаңа сөздермен таныстырып, ойын дұрыс, жүйелі айтып беруге, сөйлей білуге үйретуді мақсат тұтамыз. Осы үш процесті күнделікті өтілетін грамматикалық тақырыппен байланысты, біртұтас жүргізіп отыру нәтижесінде тіл дамыту жұмысы мақсатына жетеді. Оқушылардың тілін дамыту барысында сөздерден сөз тіркесін, сөз тіркесінен сөйлем, сөйлемнен күрделі ой, күрделі ойдан әңгіме, шығарма құрастыруға дейін сөздерді өзара байланыстырып, ойды жүйелеп айтуға, айтқанын жазбаша түрде жеткізе білуге дағдыландыру жолындағы әдістерді қажет етеді.

Бастауыш білім – білімнің негізі қаланатын үздіксіз білім берудің алғашқы сатысы. Ал жас ұрпақтың ұлттық санасын оятып, тілін дамыту оқу-тәрбие ісіндегі басты мәселе.

Әр ұлттың, әр халықтың дәстүрлі ойлау машығы, қабылдау ерекшеліктері болады. Өз заманында қазақ халқының жан табиғатын жақсы ұғынған М.Жұмабаев: «Жаратылыстану құшағында, меруерт себілген көк шатырдың астында, хош иісті жасыл кілем үстінде, күнмен бірге күліп, түнмен бірге түнеріп, желмен бірге жүгіріп, алдындағы малымен бірге өріп, сары сайран далада тұрып өсетін қазақ баласының қиялы жүйрік, өткір, терең болуға тиіс»,- деген еді.

Ол кезеңнен бері халқымыздың өмірі, тұрмыс-салты, кәсібі мүлде өзгерді. Алайда ұлттық ойлау машығымыз, дүниені қабылдау ерекшеліктеріміз тіліміз арқылы сақталып қалды. Демек, бастауыш сыныпта тіл дамыту жұмыстары ана тіліміздің өзіндік ерекшелігі ескеріле отырып жүргізілуі қажет. Яғни бастауыш сыныпта тіл дамыту жұмыстарын жүргізу әдістемесінің өзіне тән психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерінде ескеруіміз қажет.

Тіл дамыту жұмыстарына қатысты психологиялық ерекшеліктердің бірі – балалар психикасындағы *ойлау машығын* дамыту болып табылады. Сөздің өзі бейнелейтін заттан

бөлектеніп, балалар санасында абстракцияланып, үйреншікті ұғымға айналу дағдысы балалар психикасында мектепке келмей тұрып та пайда болатыны белгілі. Алайда, мектеп өмірі, әсіресе, сауат ашу барысында осы дағдының қауырт жетілуін талап етеді. Оқушылар енді тек өздері бұрын көрген немесе бірнеше рет қайталанған үйреншікті ұғымдарды (заттарды, құбылыстарды, оқиғаларды) т.б. сөз түрінде ғана қабылдап қоймай, өздері бұрын көрмеген дүниелер мен қимылдардың атауларын, сапаларын т.б. білдіретін сөздерді оқуды және жазуды меңгеріп, естерінде сақтауға мәжбүр болады, әрі мұндай сөздер әр сабақ сайын кездеседі. Осы жағдайда, мұғалім оқушыларға жаңа сөздердің мағыналарын меңгерту барысында ол мағыналардың ұғым түрінде балалар психикасында абстракциялану механизмін жақсы білуі қажет. Атап айтқанда, жаңа сөздердің мағыналарын суреттер арқылы ұғындыру, бейнелеп көрсету немесе балалардың көз алдына елестететіндей әсерлі түсіндіре білу әдістері мұғалімнен ерекше шеберлікті талап етеді.

Жаңа сөз мағыналарын меңгерту, балалардың тілін дамыту барысында ұқсату, салыстыру-топтау тәрізді ойлау дағдыларының көмегі көп болатыны белгілі. Мысалы, «қымыз» сөзі оның дәмін татып көрген бала санасында «сүт» сөзімен ұқсастырылуы табиғи жағдай. Немесе «алыс», «жақын», «биік», «аласа» сөздерінің мәні салыстырыла алынғанда балалар есінде ұзақ сақталады. Тіпті, *қызыл, қызғылтым, қызғыш* сөздерінің реңктерінде балалар салыстыру барысында ұғады. Сондай-ақ, оқушылардың сөздік қорындағы шашыраңқы ұғымдар оларды белгілі бір белгілеріне орай топтастырған кезде жүйелене түседі.

Бастауыш мектепте тіл дамыту, қазақ тілін оқыту әдістемесінің негізін қалаған А.Байтұрсынұлы, Қ.Жұбанов, М.Жұмабаев, Ж.Аймауытов, Т.Шонанов, Ғ.Бегалиев сияқты ғалымдардың еңбегі құнды. Әдіскер ғалым М.Қ.Жұбанова «Мектепте сауат ашудың методикасы» — деген тақырыпты зерттеу нысаны еткен. «Тіл ұстарту», «тіл ширату», «тіл дамыту» секілді терминдердің мағынасын алғаш ашып көрсеткен ғалым-профессер С.Р.Рахметова болатын. Ол «Бастауыш 1-сынып оқушыларының жазу тілін дамыту» мәселесін зерттеп, бастауыш мектеп оқушыларының тілін дамыту әдістемесінің негізін қалады. Осы іргелі еңбектің нәтижесінде қазақ мектебіндегі оқыту әдістемесін, оның ішінде оқушылардың тілін дамыту әдістемесін зерттеушілердің өзіндік мектебі қалыптаса бастады. Әдіскер ғалымдар өз еңбектерінде біздің қарастырып отырған обьектімізге қатысты құнды пікірлер айтты.

Оқушының ауызша сөйлеу тілін дамытудың бастауыш сыныпта оқытылатын барлық пәндерге қатысы бар. Сондықтан оқушының сөздік қорын байыту, сөйлеу, жазу тілін дамытуға жауапкершілікпен қараған дұрыс.

Ауызша тіл дамыту әдістері мынадай жүйеде жүргізіледі:

1. *Ауызша суреттеп сөйлеу әдісі.* Табиғат көрінісін, суреттен көргенін, көрмеден, түрлі мәдени орындардан алған әсерін, жанды-жансыз заттарды көз алдында тұрғандай етіп суреттеп баяндауға дағдыландырады. Суреттеп сөйлеуге баулуда оқушы жауапкершілігі артады. Себебі, бір нәрсені суреттеуде, сол заттың белгілері мен ерекшеліктерін айтуда оқушы әр ұғымның атауын іздестіріп, сөздік қорын байытады.
2. *Мәтін оқу әдісі.* Мәтін оқу ауызша, жазбаша, тіл дамыту жұмыстарына ортақ категория. Мәтін оқу, мәтінді мазмұндау оқушы тілін дамыту жұмыстарының әдіс-тәсілдерінің бірі болып табылады.
3. *Ойдан әңгіме, өлең шығарту әдістері.* Оқушылар, әсіресе бастауыш сынып оқушылары қиялға өте бай келеді. Олар өз ойын ашық әрі анық айтуға бейім. Сондықтан оқушыларға өз қиялдарынан шағын әңгіме, ертегі айтқызып, өлең шығарту жұмысы жүргізіледі. Бұл оқушылардың ауызша, жазбаша тілін дамытады.

Оқушы тілін дамытуда жазбаша жұмыстар басты рөл атқарады.

4. Жазбаша жұмыстарды:

1) Хабарлау

2) Баяндау
3) Әңгімелеу әдістері түрінде жүргізуге болады.

Оқушы тілін дамытуға еркін тақырыптар ұсынуға немесе сұраққа жауап бергізу арқылы да әңгіме жаздыруға болады. Оқушы тілін дамытудың негізгі объектісі – шығарма жаздыру. Оқушыға шығарма жазғызудағы мақсат — оның ойын, пікірін әдеби тілмен жатық, сауатты жаза білуге және шығармашылық ізденіске баулу, логикалық ой-өрісін кеңейтуге машықтандыру болып табылады.

5. *Түрлі-түсті суреттер немесе өз ортасына байланысты баяндау әдісі.* Бұл әдістер арқылы ауызша және жазбаша баяндау негізінде сөздік қорын молайтып, тілін дамытуға мүмкіндік туады. Өз ортасына байланысты «Менің досым», «Менің әкем», «Менің күшігім» т.б. тақырыптарда өз ойын баяндай алатын жетістікке жетеді.
6. *Мәнерлеп оқу әдісі.* Тіл дамыту әдісінің бір түрі мәнерлеп оқу. Мұның пайдалы жағы оқушылар сөйлеу тілі мен әдеби тілдік норманы сақтап оқуға төселеді. Поэзияны сүюге, сөз байлығын еркін пайдаланып, жүйелеп айту шеберлігін жетілдіруге үлкен септігін тигізеді. «Қай ертегіде кездесемін?», «Мені білесің бе?» деп алып, кейіпкерлердің үлкейтіп салынған суреттерін көрсету арқылы кім екенін, қай ертегіде кездесетінін айтқызып, мінездеме бергізу арқылы білгендерін ауызша жеткізе білуге үйрету жұмысы да тіл дамытудың негізгі бір жолы. Мұның өзі оқушылардың көркем шығарма оқуға деген қызығушылықтарын арттыруға көмектеседі. Ең бастысы оқушылардың өзін сөйлету арқылы сөйлеу тілдері дамиды. Жаттау, мәнерлеп оқу, мазмұнын айта білу, сұрау-тапсырмаларға жауап жазу, кейіпкерлерге мінездеме бере отырып, салыстырмалы әдіске негізделіп жазылған үлестірмелі кестелерді толтыру т.б. әдістер арқылы сабақтар жүргізіліп отырса, жақсы нәтиже берері сөзсіз.

Бұдан басқа, ойды көрікті, мағыналы етіп жеткізуде сөздікпен жұмыс жасаудың септігі мол. Түсінігі қиын сөз, сөз тіркестерін түсіндіру арқылы оқушылардың сөздік қорын дамыту. Сөздік жұмысын үзбей қолдану барысында көркемдегіш ерекшеліктерді танытудағы басты мақсат сөздік қорды жаңа бейнелі сөздермен, сөз тіркестерімен толықтыру негізінде дамыту. Қандай пән немесе қандай сабақ түрі болмасын тіл дамыту, сөздік қорды байыту үнемі жүргізіліп отыратын жұмыс болуы шарт.

Қорыта келгенде, бастауыш сыныпта жүргізілетін тіл дамыту жұмыстарының маңызы зор. Тілі жақсы дамыған бала ойы да дамыған, жақсы мен жаманды толық айыра алатын, әділдік пен әділетсіздікті тани алатын азамат болып қалыптасады. Адам тілі арқылы ойын дәл жеткізе алады. Дұрыс сөйлеп, дұрыс жаза білуге дағдыланған баланың сөйлеген сөзі де, жазғаны да түсінікті болатыны айқын. Осы міндеттерді және қарастырлған әдіс-тәсілдерді мұғалім үнемі өз жұмысында жүргізуде басшылыққа алып отыруы тиіс.

Балалардың сөздік қорын молайтуда ойын, тапсырма жаттығулардың орны ерекше. Соның ішінде ойын – баланың шын тіршілігі. Ойын арқылы бала айналасындағы нәрседен өзіне қызықтысына ықыласы ауып, таңдап алады. Баланың бір ерекше қасиеті сөйлеуден еш жалықпайды. Ойын бала тілінің дамуына ықпалын тигізіп, таным белсенділігінің дамуына жол ашады. Қай бала болмасын ойынмен өседі, өйткені бала табиғатының өзі тек ойынмен байланысты. Баланың білуге деген құштарлығы, сөйлеуі ойын үстінде қалыптасады. Тілдік норма жетілу үшін оқушының ауызекі сөйлеу тілін, жазба тілін дамыту керек. Сөйлеу арқылы ауызша тіл дамыса, еркін тақырыпқа жазылған мақала, эссе, ойтолғау, әңгіме, мазмұндама, шағын шығарма жазу арқылы жазба тілді дамытуға болады. Осы орайда айтарым, әрбір ұстаз бала тілін дамытудағы негізгі мақсаты етіп, халқымыздың тіл байлығын, мұрасын ұрпақ бойына сіңіру етіп алғаны дұрыс.

Әдебиеттер.

1. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 1997 ж.

2. Д.Н. Амантай Бастауыш сынып оқушыларының тіл байлығын дамыту амалдары, Шымкент: 2021
3. Жұмабаев М. Педагогика — Алматы: 1991
4. Жұбанов Қ. Қазақ тілі жөніндегі зерттеулер. – Алматы: Ғылым, 1966
5. Рахметова С. Бастауыш мектеп оқушыларының тілін дамытудың ғылыми-әдістемелік негіздері. Пед. ғыл. док. дисс – Алматы: 1994
6. Аймауытов Ж. Психология – Алматы: Санат, 1995

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТАРИХИ МҰРАСЫ ЖӘНЕ ОНЫ ОҚУШЫЛАРҒА ТАНЫТУДАҒЫ ӘДІСТЕМЕЛІК ТӘСІЛДЕР

Момбеков Бахыт Калибекович
Түркістан облысы, Мақтаарал ауданы «О.Бапышев атындағы №8 жалпы білім беретін мектеп» КММ тарих пәні мұғалімі

Аннотация:

Рассматриваются важность исторического наследия Казахстана и методические аспекты его популяризации среди учащихся. Историческое наследие Казахстана — это совокупность культурных и духовных ценностей, передаваемых из поколения в поколение, которое включает в себя памятники, археологические находки, национальные традиции и культуру. Ознакомление с историческим наследием способствует формированию национального самосознания у детей, развитию патриотизма и культурного взаимопонимания.

Abstract:

The article discusses the importance of Kazakhstan's historical heritage and the methodological aspects of its promotion among students. Kazakhstan's historical heritage is a collection of cultural and spiritual values passed down from generation to generation, including monuments, archaeological finds, national traditions, and culture. Introducing historical heritage helps in forming national consciousness in children, developing patriotism, and contributing to intercultural understanding.

Қазақстанның тарихи мұрасы — бұл мәдени және рухани құндылықтар, олар ұрпақтан-ұрпаққа ауысып, біздің мәдениетіміз бен тарихымыздың негізі болып табылады. Олардың сақталуы мен танылуы бүгінгі ұрпақтың мәдени білімін арттыруға және олардың ұлттық санасын қалыптастыруға септігін тигізеді. Қазақстанның тарихи мұрасын таныту білім беру процесінде ерекше орын алуы тиіс, өйткені бұл жас ұрпақтың патриоттық сезімін дамытуда маңызды рөл атқарады.

1. Қазақстанның тарихи мұрасы: анықтамасы мен мәні

Қазақстанның тарихи мұрасы — бұл өткен ұрпақтардың ескерткіштері, жергілікті мәдениеттердің жетістіктері мен өмірі туралы куәландыратын объектілер мен құбылыстар. Оларға археологиялық ескерткіштер, архитектуралық ғимараттар, тарихи қалалар, рухани мәдениет, фольклорлық мұра және ұлттық дәстүрлер кіреді. Тарихи мұра арқылы халықтың мәдени және әлеуметтік даму жолын түсінуге болады.

2. Қазақстанның тарихи мұрасының түрлері мен ерекшеліктері

Қазақстанның тарихи мұрасының құрамына археологиялық ескерткіштер, архитектуралық ғимараттар мен ру-тайпалық мәдениетке қатысты жәдігерлер кіреді. Қазіргі уақытта Қазақстан аумағында көне қала орындары мен діни ғимараттардың көп саны сақталған. Олардың әрқайсысы өткен дәуірдің мәдени және тарихи шындығы туралы терең білім береді. Сонымен қатар, ұлттық фольклор мен дәстүрлер қазақ халқының рухани мұрасының бір бөлігі

болып табылады, олар халықтың өмір салтын, наным-сенімдерін және өмірдің түрлі аспектілерін айқындайды.

3. Қазақстанның тарихи мұрасының оқушылар үшін маңызы

Қазақстанның тарихи мұрасының оқушыларға таныстырылуы олардың ұлттық сана-сезімін, патриотизмін, мәдениетаралық түсінігін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Тарихи мұраны оқып-үйрену арқылы балалар өз халқының тарихи жолы мен мәдени ерекшеліктерін түсініп, олардың өміріндегі маңызды құндылықтармен танысады. Бұл еліміздің тарихын мақтан тұтуды және оны қорғауға деген жауапкершілікті қалыптастырады.

4. Тарихи мұраны оқушыларға танытудағы әдістемелік тәсілдер

Оқушыларға тарихи мұраны таныту барысында дәстүрлі және инновациялық әдістемелік тәсілдер қолданылады. Мұғалімдер тарихи сабақтарды тек дәстүрлі оқулықтар мен лекциялар арқылы емес, әртүрлі құралдар мен әдістер арқылы жүргізуі тиіс. Интерактивті әдістер, жобалық жұмыстар, мұражайларға экскурсиялар ұйымдастыру — бұл оқушылардың тарихқа деген қызығушылығын арттырады. Сонымен қатар, оқулықтар мен мультимедиялық құралдарды қолдану арқылы сабақтың тартымдылығын арттыруға болады.

5. Қазақстанның тарихи мұрасын танытудағы инновациялық тәсілдер

Қазіргі білім беру жүйесінде жаңа технологиялар мен әдіс-тәсілдер тарихи мұраны танытуда үлкен рөл атқарады. Виртуалды экскурсиялар, онлайн ресурстар мен мультимедиялық құралдар тарихи білім беру процесін жеңілдетеді. Виртуалды экскурсиялар арқылы оқушылар әлемнің әртүрлі тарихи ескерткіштерімен таныса алады, ал интерактивті платформалар мен мультимедиялық оқу құралдары сабақтың тиімділігін арттырады.

6. Тарихи мұраны танытуда мұғалім мен ата-ананың рөлі

Тарихи мұраны таныту — балалардың дүниетанымын кеңейту, ұлттық сана-сезімін қалыптастыру, патриоттық рухта тәрбиелеудің маңызды құрамдас бөлігі. Оқушылардың тарихи мұраға деген қызығушылығы мен құрметін арттыруда мұғалім мен ата-ананың рөлі ерекше. Бұл үдеріс педагогикалық ықпалдардың үйлесімділігін талап етеді: мектеп пен отбасы арасындағы тығыз байланыс тарихи білімнің тиімді берілуін қамтамасыз етеді. Тарихи мұраны танытуда мұғалімдер мен ата-аналар арасындағы ынтымақтастық оқушылардың рухани және мәдени тәрбиесін толықтыруға мүмкіндік береді.

- Мұғалімнің рөлі

Мұғалімдер тарихи мұраны оқушыларға танытуда ерекше орын алады. Олар балаларды өткен тарихымыз, мәдениетіміз, дәстүрлеріміз туралы біліммен қаруландырып қана қоймай, ұлттық мұраға деген құрметті, оны сақтау мен қорғау қажеттілігін сездіреді. Мұғалімдердің кәсіби шеберлігі мен тарихқа деген құштарлығы балаларға тарихты қызықты әрі тартымды етіп ұсынуға мүмкіндік береді.

Мұғалімнің тарихи мұраны танытудағы негізгі міндеттері:

1. Білім беру: Мұғалім тарихи мұраның мәні мен маңызын оқушыларға түсіндіріп, оларды тарихи ескерткіштер, мәдени орындар, ұлттық құндылықтармен таныстыруы керек. Осы арқылы балалар өткен мен қазіргі арасындағы байланыс пен сабақтастықты ұғынады.

2. Құндылықтарды қалыптастыру: Мұғалім оқушыларды өз халқының тарихы мен мәдениетімен таныстырып қана қоймай, оларға бұл мұраларды құрметтеу, қорғау қажеттілігін ұғындыруы тиіс. Тарихи мұраның маңызын түсіну арқылы балалар патриотизмді, ұлттық бірлікті сезініп, өз елімізді сүюге тәрбиеленеді.

3. Интерактивті әдістерді қолдану: Мұғалім сабақтарда түрлі әдістерді қолдану арқылы оқушылардың қызығушылығын арттыруы керек. Бұл үшін диалог, сұрақ-жауап, топтық жұмыстар, жобалық тапсырмалар, тарихи орындарға экскурсиялар ұйымдастыру сияқты әдістерді тиімді пайдалануға болады.

4. Тарихи мұраны мұражайлар мен саяхаттар арқылы таныту: Мұғалімдер оқушыларды тарих пен мәдениетке баулуда мұражайлар мен тарихи орындарға экскурсиялар ұйымдастыра алады. Бұл оқушыларға тарихи ескерткіштерді өз көзімен көруге мүмкіндік береді, соның арқасында тарих туралы теориялық білімнің нақты өмірмен байланысын орнатуға болады.

5. Мәдениетаралық байланыс пен толеранттылықты қалыптастыру: Қазақстанның көпұлтты және көпмәдениетті қоғамында мұғалімдер әртүрлі ұлттардың мәдениеті мен тарихына деген құрметті тәрбиелеуге міндетті. Бұл оқушылардың мәдениетаралық түсінік пен толеранттылықты меңгеруіне, бір-біріне құрметпен қарауына әсер етеді.

6. Мұғалімдерге арналған әдістемелік көмек: Оқулықтар мен арнайы құралдар, сабақ жоспары мен әдістемелік нұсқаулар арқылы мұғалімдерге тарихи мұраны танытуда көмек көрсету маңызды. Әдістемелік көмек мұғалімдердің тиімді оқыту процесін құруына және оқу барысында туындайтын қиындықтарды жеңуіне мүмкіндік береді.

Қорытынды

Қазақстанның тарихи мұрасы — ұлттың мәдени және рухани байлығы. Оны ұрпақтан-ұрпаққа жеткізу үшін білім беру жүйесінде тиімді әдістемелік тәсілдерді қолдану өте маңызды. Тарихи мұраны таныту арқылы балаларға еліміздің тарихын, мәдениетін және ұлттық құндылықтарын үйретіп, оларды патриотизмге, мәдениетаралық түсіністікке тәрбиелеу қажет. Болашақ ұрпақтар үшін тарихи мұраларды сақтап, ұрпақтан ұрпаққа жеткізу — біздің ортақ міндетіміз.

Әдебиеттер

1. Нұрғалиева Ш. А. Қазақстан тарихын оқытудың әдістемесі. Алматы: "Білім" баспасы, 2017.
2. Қойшыбаева Б. К. Қазақстанның мәдени мұрасы: мәселелер мен болашағы. Жалпы білім беру журналы, 2015.
3. Сүлейменова Г. А. Оқушыларға тарихи мұраны танытудағы жаңа әдіс-тәсілдер. Педагогика журналы, 2019.

САРМАТТАРДЫҢ ӨМІР СҮРУ САЛТЫ

Ахметов Мақсат Музаппарұлы
Қостанай облысы, Қарасу ауданы
Ы.Алтынсарин атындағы мемлекеттік тілде оқытатын жалпы білім беретін мектебінің тарих пәнінің мұғалімі

Аннотация

Статья посвящена жизни и быту сарматов, древнего кочевого народа, который жил на территории современного Казахстана, Каракалпакстана, Узбекистана и России. Рассматриваются особенности их жизни, включая традиционный образ жизни, систему ценностей, социальную структуру и хозяйственные занятия, такие как скотоводство и использование лошадей. В статье также уделяется внимание культуре и религиозным верованиям сарматов, а также их мастерству в обработке металла и других ремеслах. Анализируется, как их культурные особенности и образ жизни влияли на их общественную организацию и взаимоотношения с окружающими народами.

Annotation

The article is dedicated to the life and lifestyle of the Sarmatians, an ancient nomadic people who lived in the territories of modern Kazakhstan, Karakalpakstan, Uzbekistan, and Russia. It discusses their way of life, including traditional practices, value systems, social structure, and economic activities such as livestock farming and the use of horses. The article also highlights the Sarmatians' culture and religious beliefs, as well as their craftsmanship in metalworking and other trades. It analyzes how their cultural features and way of life influenced their social organization and interactions with neighboring peoples.

Сарматтар – ерте темір дәуірінде Қазақстан, Қарақалпақстан, Өзбекстан және Ресейдің оңтүстік аймақтарында мекендеген ежелгі көшпелі тайпа. Сарматтар тарихы мен мәдениеті көптеген зерттеушілердің назарын аударған, себебі олардың өмір сүру салты мен әлеуметтік құрылымы сол кездегі көшпелі қоғамдардың ерекшеліктерін айқындайды. Бұл мақалада сарматтардың өмір сүру салтына, оның ішінде тұрмыстық, әлеуметтік, мәдени және шаруашылық ерекшеліктеріне тоқталып, олардың замандастары мен кейінгі ұрпақтарға әсерін қарастырамыз.

Сарматтардың тұрмыс салты

Сарматтардың тұрмыс салты негізінен көшпелі болды. Олар мал шаруашылығымен айналысып, көшіп-қонып жүрді. Сарматтардың негізгі кәсібі мал өсіру болды, бұл олардың өмірінің барлық аспектілеріне әсер етті. Сарматтар жылқы, қой, сиыр және түйе өсірді. Жылқының алар орны ерекше еді, өйткені сарматтар жылқыларды көлік ретінде ғана емес, әскери мақсаттарда да қолданды. Қазіргі археологиялық қазбалар мен ежелгі жазба деректер сарматтардың жылқыларын әскери жорықтарда, сонымен қатар тұрмыстық қажеттіліктерде пайдалануын көрсетеді.

Сарматтарда киіз үй мәдениеті дамыған, олар жеңіл әрі ыңғайлы киіз үйлерде тұрып, далада көшіп-қонуға ыңғайлы болды. Киіз үйлер олардың өмірінің бір бөлігі ретінде маңызды рөл атқарды. Киіз үйдің құрылысы көшпелі өмір сүруге өте қолайлы болды: үйдің түрі, көлемі мен қолданылатын материалдары жайлылық пен қозғалыстың жеңілдігін қамтамасыз етті.

Әлеуметтік құрылым.

Сарматтардың қоғамы әлеуметтік таптар мен қауымдардан тұрды. Қоғамда жауынгерлер, малшылар және қолөнершілер сияқты әлеуметтік топтар қалыптасты. Әсіресе жауынгерлердің қоғамдағы рөлі ерекше болды. Олар сарматтардың ең маңызды қабаты болып табылды, себебі сарматтардың әскери мәдениеті ерекше дамыған. Жауынгерлік өнер сарматтардың саяси және әлеуметтік өміріне үлкен ықпал етті. Әскери таптың өкілдері қоғамдағы жоғары мәртебеге ие болды және олардың жауынгерлік дағдылары мен әскери қызметі басқа әлеуметтік топтармен салыстырғанда жоғары бағаланды.

Сарматтарда әйелдер де маңызды рөл атқарды. Олар үй шаруашылығында жұмыс істеп, балаларды тәрбиелеп, мал шаруашылығында және басқа да тұрмыстық жұмыста белсенді түрде қатысты. Әйелдер көп жағдайда киім тігіп, тамақ әзірлеу сияқты шаруашылық жұмыстарын атқарды.

Діни сенімдер мен мәдениет.

Сарматтардың діни сенімдері мен мәдениеті олардың қоғамының рухани және материалдық өміріне терең әсер етті. Сарматтар үшін табиғат күштері мен ата-бабалар рухы маңызды орын алды. Олар өздерінің өмірін және өлімін табиғаттың күштерімен тығыз байланыстырып, осы күштердің қолдауына сенді. Табиғат құбылыстарын, мысалы, күн мен айды құдай ретінде қабылдап, олардың еркіндігі мен күшіне құрмет көрсетті. Сарматтардың қабірлерінен табылған әшекейлер мен қару-жарақтар бұл сенімдер мен салттардың маңызды көрінісі болды. Олар осы заттарды өздерінің соңғы сапарында да жанында алып жүрді, өйткені бұл заттар оларды ажалдан кейінгі өмірде қорғауға және рухани байланыстарын сақтау үшін маңызды деп есептелді.

Сарматтар металдан жасалған әшекейлер мен қару-жарақтардың сапасына ерекше көңіл бөлген. Қола, темір және алтыннан жасалған бұйымдар олардың мәдениетінің жоғары деңгейін көрсетеді. Әшекейлер мен қару-жарақтардың әртүрлі түрлері сарматтардың әлеуметтік мәртебесін де білдірді. Жоғары дәрежелі сарматтар қымбат металдардан жасалған бұйымдарды иеленсе, қарапайым адамдар қарапайым металдардан жасалған заттарды қолданған. Бұл

олардың қоғамындағы әлеуметтік құрылымды және дінмен байланысты наным-сенімдер жүйесін айқын көрсетеді.

Өнердің әртүрлі түрлерінде, әсіресе бейнелеу және сәндік бұйымдар жасау саласында сарматтар шебер болды. Жануарлардың суреттері мен өрнектері олардың мәдениетінде маңызды орын алды, өйткені олар өздерін табиғатпен тығыз байланыста сезінді және сол арқылы өздерінің дүниетанымын білдірді. Бұл бейнелер жануарлар мен табиғат күштерінің күш-қуатын, еркіндігін және биологиялық өмірдің мәнін түсінуді көрсетті. Сонымен қатар, метал өңдеу және тері, сүйек бұйымдарын жасау мәдениетінің терең дамығандығын көрсетеді.

Сарматтардың діни сенімдері мен мәдениеті олардың әлеуметтік құрылымына да ықпал етті. Әрбір сармат қоғамы діни қызметкерлер мен шамандарды құрметтеді, олар қоғамның рухани көшбасшылары болды. Діни рәсімдер мен ғұрыптар әдетте табиғаттың түрлі құбылыстарын…

Сарматтардың діни сенімдері мен мәдениеті оларды тек материалдық тұрғыда ғана емес, рухани деңгейде де жетілген халық ретінде көрсетті. Олар өздерінің дүниетанымын табиғатпен, рухани дүниемен және өмір мен өлім арасындағы байланысты нығайту арқылы жүзеге асырды.

Қорытынды

Сарматтар – көшпелі өмір салтымен ерекшеленген, жан-жақты дамыған және бірегей мәдениеті мен тұрмыс салты бар халық болды. Олар жылқы шаруашылығын дамытуда, әскери өнерде және қолөнерде айтарлықтай жетістіктерге жетті. Сарматтардың әлеуметтік құрылымы, тұрмыстық мәдениеті мен діни сенімдері олардың өмір сүру тәсілінің ерекшеліктерін айқындайды. Әскери қоғам ретінде, олар өз дәуірінде көшпелі халықтардың ең мықты және ұйымдасқан бөлігін құраған. Сарматтардың мәдени мұрасы мен өмір салты бүгінгі күнге дейін зерттелуде және олар біздің тарихымызда айтарлықтай орын алады.

Әдебиеттер

1. Мәдибекова Г. С. Қазақстан тарихы: сарматтар дәуірі. Алматы: Білім. 2015 ж.
2. Ерофеев В. П. Көшпелі халықтар тарихы мен мәдениеті. Мәскеу: Наука. 2004 ж.
3. Шейінқұлова М. Р. Сарматтардың мәдениеті және әлеуметтік құрылымы. Астана: Қазақ университеті. 2017 ж.
4. Айтбаев А. Т. Қазақ халқының тарихы: Сарматтар және олардың мұрасы. Алматы: Ғылым. 2013 ж.
5. Қайыпов Ә. С. Сарматтардың археологиялық ескерткіштері мен этнографиялық мәліметтер. Шымкент: Ұлттық баспа. 2018 ж.
6. Сәтбаев Ә. Қ. Ежелгі Қазақстанның мәдениеті. Алматы: Дайк-Пресс. 2009 ж.
7. Герасимов И. В. Сарматтар және олардың этносы. Ленинград: Наука. 1999 ж.
8. Жүнісбеков Ә. Ә. Ежелгі Қазақстан: археология және тарих. Алматы: Қазақ университеті. 2014 ж.

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНДЕГІ КЕЙІПКЕР БЕЙНЕСІ АРҚЫЛЫ АДАМГЕРШІЛІК ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ НАСИХАТТАУ

Дәрменбай Әлия Төлепбергенқызы
Шымкент қаласы, Т.Рысқұлов атындағы №25 мектеп-гимназиясының
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Аннотация

В этой статье рассматривается важность пропаганды моральных ценностей через образы персонажей в казахской литературе. В литературных произведениях через поведение и действия

персонажей показывается правильный путь для поколения, а также значение моральных качеств. Персонажи в произведениях казахской литературы могут служить не только литературными примерами, но и важными моральными образцами.

Abstract

This article discusses the importance of promoting moral values through the images of characters in Kazakh literature. In literary works, the behavior and actions of characters illustrate the right path for generations and highlight the significance of moral qualities. The characters in Kazakh literary works can serve not only as literary examples but also as important moral role models.

Қазақ әдебиеті – тек тіл мен сөз өнерінің ғана емес, сонымен бірге ұлттық сана мен рухани құндылықтарды қалыптастырудың негізі. Әдебиетте өмірдің барлық саласы, қоғамның даму процесі, халықтың дәстүрі мен тұрмысы көрініс табады. Қазақ әдебиеті өзінің көркемдік құндылығы мен адамгершілік мәні тұрғысынан ұрпақтан-ұрпаққа мұра болып қалатын тәрбие құралына айналған. Қазақ әдебиетіндегі кейіпкерлердің бейнесі, олардың мінез-құлқы, іс-әрекеттері арқылы көптеген адамгершілік құндылықтар насихатталады. Адамгершілік құндылықтар – бұл жеке адамның моральдық және рухани қалыптасуына ықпал ететін, қоғамда үйлесімділікті, әділеттілікті, адамзаттық қатынастарды орнатуға бағытталған негізгі принциптер мен нормалар.

Бұл мақалада қазақ әдебиетіндегі кейіпкер бейнесі арқылы жас ұрпаққа адамгершілік құндылықтарды насихаттау мәселелері қарастырылады. Қазақ әдебиеті шығармаларының кейіпкерлері арқылы ұрпақ тәрбиелеуде адамгершілік және моральдық құндылықтарды қалай дұрыс көрсетуге болатыны талданады.

1. Қазақ әдебиетіндегі кейіпкер бейнесі

Қазақ әдебиетінде кейіпкерлер бейнесі көпқырлы әрі жан-жақты болып келеді. Әдеби кейіпкерлер – олардың әдеби шығармалардағы іс-әрекеттері, ойлары мен сезімдері арқылы оқырманға адамгершілік және этикалық мәндер туралы терең түсінік береді. Әдеби кейіпкерлердің мінез-құлқы мен іс-әрекеттері шығарманың негізгі идеясы мен тақырыбын ашуға, ұлттық құндылықтарды ұғындыруға қызмет етеді.

Қазақ әдебиетінде тарихи тұлғалар мен фольклорлық кейіпкерлердің бейнесі ерекше орын алады. Мысалы, қазақ батырлары, ақындары мен жыраулары, қазақтың қарапайым еңбек адамдары әдеби шығармаларда көбіне адамгершілік құндылықтарды насихаттайтын тұлғалар ретінде суреттеледі. Олардың өмірлері мен күрестері арқылы халықтың рухы, ұлттық санасы мен ұлттық құндылықтары беріледі.

Әдеби шығармалардағы кейіпкерлердің адамгершілік қасиеттері – олардың өмір жолы, күрес жолы, адамгершілік нормалары мен моральдық таңдаулары арқылы көрініс табады. Қазақ әдебиетінің ұлы тұлғалары – Абай Құнанбайұлы, Мұхтар Әуезов, Жамбыл Жабаев, Сәкен Сейфуллин және басқалар өз шығармаларында адамгершілік құндылықтарды басты тақырып етіп алған.

2. Қазақ әдебиетінде адамгершілік құндылықтарды насихаттау

Қазақ әдебиеті арқылы адамгершілік құндылықтарды насихаттау – бұл тек оқушыға өмірлік бағыт-бағдар беру ғана емес, оны қоғамға лайықты тұлға етіп тәрбиелеу. Қазақ әдебиетінің бай мұрасы ұрпаққа өмір сүрудің ең маңызды қағидаларын үйретеді: адалдық, әділеттілік, мейірімділік, еңбекқорлық, патриотизм. Әдеби кейіпкерлердің моральдық таңдауы, олардың әрекеттері мен шешімдері жастарға дұрыс жолды көрсетіп, өмірдің қиындықтарынан өтуге және өз орнын табуға көмектеседі.

Әдеби шығармаларда кейіпкерлердің мінез-құлқы, олардың әрекеттері мен қоғамға ықпалы адамның ішкі жан дүниесін зерттеуге, моральдық мәселелерді шешуге және жалпы өмірге деген дұрыс көзқарас қалыптастыруға ықпал етеді. Қазақ әдебиетіндегі ұлы ақындар мен

жазушылардың шығармаларыда ұрпаққа моральдық құндылықтарды ұғындырып, адамгершілік тәрбие берудің негізгі құралы болып табылады.

3. Қазақ әдебиеті шығармаларындағы негізгі адамгершілік құндылықтар

Қазақ әдебиетінде кездесетін басты адамгершілік құндылықтарға мыналар жатады:

1. Адалдық

Адалдық – бұл қазақ халқының ең жоғары құндылықтарының бірі. Әдеби кейіпкерлердің көпшілігі адал болуға тырысады. Абай Құнанбайұлының шығармаларында адалдықтың, ақиқат пен әділдіктің маңызы айтылады. Оның өлеңдері мен қарасөздері жастарды әділдікке, шыншылдыққа шақырады.

2. Әділеттілік

Әділеттілік – қазақ әдебиетінде әлеуметтік әділеттілік мәселелерімен қатар, адамның ішкі дүниесімен де тығыз байланысты. Мұхтар Әуезовтің шығармаларында әділеттілік тақырыбы жиі көтеріледі, әсіресе «Абай жолы» эпопеясында Абайдың әділдікке деген көзқарасы маңызды орын алады.

3. Еңбекқорлық

Қазақ әдебиетінде еңбекқорлық пен адал еңбектің маңызы ерекше. Қазақ халқының тарихында еңбекқорлық, өз кәсібін адал атқару, ұрпаққа осыған негізделген моральдық нормалар берілген.

4. Мейірімділік пен қайырымдылық

Қазақ әдебиетінде мейірімділік пен қайырымдылық туралы көп айтылады. Кейіпкерлердің бір-біріне деген қамқорлығы, қиын жағдайларда көмек көрсетуі – адамгершіліктің басты белгілерінің бірі.

5. Патриотизм

Патриотизм – қазақ әдебиетінің негізгі құндылықтарының бірі. Қазақтың батырлық эпостарында елін, жерін қорғау, туған өлкесіне деген сүйіспеншілік көрсетіледі. Мысалы, «Қобыланды батыр», «Алпамыс батыр» жырларында халықтың тәуелсіздігі үшін күрес және өз еліне деген адалдықты көрсету маңызды тақырыптардың бірі.

4. Қазіргі қазақ әдебиетінде адамгершілік құндылықтарды насихаттау

Қазіргі қазақ әдебиетінде де адамгершілік құндылықтар өзекті болып қала береді. Қазақстанның тәуелсіздік алған жылдарында жазылған шығармаларда елдіктің, патриотизмнің, ұлттық сананың маңызы айқын көрінеді. Бұған мысал ретінде Қазақстанның қазіргі заманғы ақындары мен жазушыларының шығармаларын келтіруге болады. Олардың шығармалары жастарды ұлтжандылыққа, рухани байлыққа, адами қасиеттерге тәрбиелейді.

Әдеби шығармалар, әсіресе, жасөспірімдерге арналған шығармалар, олардың өмірлік құндылықтарды түсінуіне, ұлттық мәдениетке деген сүйіспеншілігін арттыруға, адамгершілік қасиеттерді меңгеруге көмектеседі.

Қорытынды

Қазақ әдебиеті – бұл тек қана тіл мен сөз өнері емес, сонымен қатар адамгершілік құндылықтарды ұрпақтан-ұрпаққа жеткізетін маңызды құрал. Әдеби шығармалардағы кейіпкерлер бейнесі арқылы жас ұрпаққа адамгершілік тәрбие беруге болады. Қазақ әдебиетінің бай мұрасы, оның ішінде Абай, Мұхтар Әуезов, Жамбыл Жабаев, Сәкен Сейфуллин және басқа да ұлы тұлғалардың шығармалары жастарға адалдық, әділдік, еңбекқорлық, патриотизм сияқты қасиеттерді насихаттап, олардың ішкі рухани әлемін байытады. Қазақ әдебиетінде адамның адамгершілік қасиеттері мен моральдық таңдауын бейнелейтін шығармалар арқылы ұрпақ тәрбиелеу маңызды. Әдебиеттегі кейіпкерлердің өмір жолы мен адамгершілік құндылықтарға деген көзқарасы арқылы жас буынның санасын тәрбиелеп, ұлттың рухани байлығын сақтап, дамытуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер
1. Құнанбайұлы А. Абайдың қарасөздері. Алматы: Жазушы, 1991.
2. Әуезов М. Абай жолы. Алматы: Жазушы, 2007.
3. Жабаев Ж. Жамбыл шығармалары. Алматы: Өнер, 1991.

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНДЕГІ ЭПИКАЛЫҚ ШЫҒАРМАЛАРДЫҢ МАҢЫЗЫ

Сеймурат Жаркынай Лесбайқызы
С.Нұрмағамбетов атындағы №72 жалпы орта білім беретін мектебінің қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі

Аннотация:
Одним из важнейших видов произведений казахской литературы является эпическое творчество. В данной статье рассматриваются место казахского эпоса, его значение для национальной культуры и истории, а также его влияние на формирование духовного мира казахского общества. Эпические произведения являются не только литературным наследием, но и важными источниками, отражающими историю, обычаи и духовные ценности казахского народа. Казахский эпос — это зеркало образа жизни, мировоззрения и общественного устройства народа.

Abstract:
One of the most important forms of Kazakh literature is epic literature. This article discusses the place of Kazakh epic, its significance in national culture and history, as well as its influence on the formation of the spiritual essence of Kazakh society. Epic works are not only part of literature but also important sources that reflect the history, customs, and spiritual values of the Kazakh people. Kazakh epic is a reflection of the way of life, worldview, and social structure of the nation.

Қазақ эпосы — бұл ұлттың ауызша шығармашылығының ең жоғары формасы. Эпикалық шығармалар өзінде қазақ халқының тарихын, қоғамдық құрылымын, адамгершілік құндылықтарын, сондай-ақ әлемге деген көзқарасын сақтап келген. Қазақтың эпикалық шығармалары арасында батырлар жыры, тарихи жырлар, аңыздар, ертегілер мен терме өнері үлкен орын алады. Бұл шығармалар халықтың бүкіл рухани өмірін, әлеуметтік жағдайын бейнелейді.

Қазақ эпосы өзінің көлемімен, мазмұнымен, кейіпкерлерімен, сюжеттерінің сан алуандығымен ерекшеленеді. Әсіресе батырлар жырлары, тарихи жырлар мен аңыздар өзара бір-бірін толықтырып, қазақтың рухани мәдениетінің қалыптасуына үлкен үлес қосқан. Қазіргі таңда эпикалық шығармалардың қазақ әдебиеті мен мәдениетінде алатын орны ерекше. Эпикалық туындыларды зерттеу арқылы халықтың ойлау жүйесі, мінез-құлқы, дүниетанымы жайлы көп ақпарат алуға болады.

1. Эпикалық шығармалардың түрлері және олардың мазмұны

Қазақ әдебиетінде эпикалық шығармалардың бірнеше түрі бар. Олар тарихи жырлар, батырлар жыры, аңыздар мен ертегілер болып бөлінеді. Әрбір түрдің өзіндік ерекшеліктері мен мазмұндық құрылымы бар.

1.1 Батырлар жыры

Батырлар жыры – қазақ эпосының ең көне әрі маңызды түрі. Ол көбінесе батырлардың ерліктері мен халық үшін жасаған істері туралы айтылады. Батырлар жыры арқылы қазақ халқының ұлттық болмысы, ерлік дәстүрі, халықтың өмір сүру салты мен тұрмысы көрсетіледі. Мысалы, «Қобыланды батыр», «Алпамыс батыр», «Ер Төстік», «Көксерек» сияқты шығармалар қазақ халқының жауынгерлік рухын, батырлықты дәріптейді.

Батырлар жырындағы кейіпкерлер өздерінің қайсарлығы, батылдығы, ақылдылығы және адалдығымен ерекшеленеді. Бұл шығармаларда қазақ халқының рухани және моральдық құндылықтары, патриотизм, әділдік, достық және басқа да адамгершілік қасиеттер айқын көрінеді.

1.2 Тарихи жырлар

Тарихи жырлар — халықтың өткен дәуірлердегі маңызды оқиғаларын жырлаған шығармалар. Олар батырлар жырларына қарағанда нақты тарихи тұлғалар мен оқиғаларды бейнелейді. Мұндай шығармалар арқылы қазақ халқының тарихы, салт-дәстүрлері мен өмірі туралы терең білім алуға болады. Мысалы, «Едіге батыр», «Шыңғыс ханның шежіресі» сияқты шығармалар қазақ халқының тарихын, әлеуметтік құрылымын, мәдениетінің ерекшеліктерін баяндайды.

1.3 Аңыздар мен ертегілер

Аңыздар мен ертегілер де қазақ эпосының құрамына кіреді. Олар көбінесе мифологиялық элементтерді, халықтың көркемдік қиялын, дүниетанымын сипаттайды. Аңыздар мен ертегілер арқылы қазақ халқының табиғатқа, қоғамға, адамдарға деген көзқарастары, сенімдері мен түсініктері көрсетіледі. Мұндай шығармалар көбінесе моральдық-құнды пікірлер мен ғибратты өнеге береді.

2. Қазақ эпосының негізгі ерекшеліктері

Қазақ эпосының жанрлық ерекшеліктері көп қырлы және бай. Ол тек қана сюжеті мен кейіпкерлерімен емес, сондай-ақ мазмұнды тереңдігі, көркемдік ерекшелігі, сөз қолданысы мен құрылымымен ерекшеленеді.

2.1 Қазақ эпосының құрылымы

Қазақ эпосы көбінесе үш бөліктен тұрады: кіріспе, негізгі бөлім және қорытынды. Кіріспе бөлімде эпопеяның негізі, кейіпкерлері, оқиға орны мен уақыты баяндалады. Негізгі бөлімде батырдың ерлігі, дауысы мен қарсыластары туралы айтылады. Қорытынды бөлімде батырдың жеңісі немесе жеңілісі, оның халқы мен отбасы алдындағы міндеттері баяндалады.

2.2 Қазақ эпосының кейіпкерлері

Қазақ эпосындағы басты кейіпкерлер — батырлар, хан-билер, ақындар мен шешендер. Олар халықтың символы ретінде тарихта қалды. Батырлар жырында батырдың дене күшінің, ақылдылығының, әділдігінің маңызы көрсетіледі. Әрбір батыр өз кезегінде қазақ қоғамының идеалдарына сай келеді. Сонымен қатар, эпос кейіпкерлерінің көбісі халық үшін құрбандыққа баруға дайын, оларды жоғары моральдық қасиеттер мен гуманизм ерекшелендіреді.

3. Қазақ эпосының ұлттық мәдениеттегі рөлі

Қазақ эпосының ұлттық мәдениеттегі рөлі зор. Эпикалық шығармалар арқылы қазақ халқының тарихы, ұлттық құндылықтары, моральдық қағидалары ұрпақтан-ұрпаққа жеткен. Бұл шығармалар тек қана әдебиет ретінде ғана емес, ұлттың рухани мұрасы ретінде сақталған.

3.1 Қазақ эпосының тәрбиелік мәні

Қазақ эпосы ұрпақ тәрбиесінде үлкен рөл атқарады. Эпикалық шығармалар арқылы балалар мен жастар ерлік, батылдық, адалдық сияқты қасиеттерді меңгереді. Сонымен қатар, эпос шығармалары ұлттық дәстүрлерді, мәдениетті сақтауға және дамытуға ықпал етеді. Эпикалық шығармаларды оқу арқылы жастар ұлттық тіл мен әдебиетке деген қызығушылықтарын арттырып, өз халқының тарихы мен мәдениетіне терең бойлайды.

4. Қазақ эпосының қазіргі әдебиетке әсері

Қазіргі қазақ әдебиеті қазақ эпосының негізінде өсіп-дамыған, оның қасиеттері мен дәстүрлері қазіргі қазақ жазушылары мен ақындарына үлкен әсерін тигізеді. Қазақ эпосының терең философиялық мәні, адамгершілік құндылықтарды дәріптеуі, оның жанрлық ерекшеліктері қазіргі әдебиетте де өзіндік із қалдырды. Эпикалық шығармалар, әсіресе батырлар жырлары, қазақ халқының ұлттық рухын, тілін, тарихын сақтауда және оның болашағына үлес қосуда

маңызды рөл атқарады. Бұл шығармалар қазақ халқының өткенін ұрпақтан-ұрпаққа жеткізу үшін маңызды дереккөздер болып табылады.

Қазіргі жазушылар мен әдебиетшілер қазақ эпосын өз шығармаларында жаңартып, бүгінгі күннің талаптарына сәйкес бейімдеп отыр. Мысалы, қазақ жазушыларының шығармаларында эпикалық дәстүрлерді жаңғыртып, жаңа сюжеттер мен кейіпкерлерді бейнелеп, ұлттық құндылықтарды сақтау және дамытуға тырысады. Олардың туындыларында эпосқа тән батырлық рух, адалдық, отанға деген сүйіспеншілік, адамгершілік сияқты құндылықтар тағы да айқын көрінеді.

Қорытынды

Қазақ әдебиетіндегі эпикалық шығармалар — бұл тек әдебиет қана емес, сонымен бірге қазақ халқының рухани мұрасы мен мәдениетінің негізі. Қазақ эпосы ұлттың әлемге деген көзқарасын, өмір сүру салтын, этикалық нормаларын, қоғамдық құрылымын бейнелейді. Сондықтан эпикалық шығармаларды зерттеу, оны оқушыларға таныту — бұл мәдениетті сақтау мен дамытудың маңызды жолы болып табылады.

Әдебиеттер

1. Әуезов М. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: Ғылым, 2017.
2. Сейфуллин С. Қазақ эпосы. – Алматы: Жазушы, 2016.
3. Махамбет Өтемісұлы. Қобыланды батыр. – Алматы: Қазақ университеті, 2019.

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА ҰЛТТЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРДІ ЕСКЕРУДІҢ МАҢЫЗЫ

Турмаханбетова Айжан Муратовна
С.Нұрмағамбетов атындағы №72 жалпы орта білім беретін мектебінің қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі

Аннотация

В данной статье рассматриваются важность и необходимость учета национальных особенностей при обучении казахскому языку. Каждый язык является важным инструментом, отражающим культуру, традиции, мировоззрение, быт, характер, обычаи и историю своего народа. В статье обсуждается, как учет национальных особенностей, а также использование его структуры и культурных компонентов в процессе обучения казахскому языку влияет на качество образования и формирование национального самосознания.

Abstract

This article discusses the importance and necessity of considering national features in teaching the Kazakh language. Every language is an important tool that reflects the culture, traditions, worldview, way of life, character, customs, and history of its people. The article explores how taking national features into account, as well as using its structure and cultural components in the teaching process, affects the quality of education and the formation of national consciousness.

Қазақ тілі – қазақ халқының ғасырлар бойы жинақталған мәдени және тарихи мұрасының айнасы. Ол тек тілдік бірлік қана емес, бүкіл халықтың әлемге деген көзқарасы, дүниетанымы мен менталитетін білдіретін ерекше құрал. Қазақ тілін оқыту процесінде ұлттық ерекшеліктерді ескеру қажеттілігі қазіргі кезде ерекше маңызға ие болып отыр. Бұл әдіс оқушылардың тілдік дағдыларын дамытумен қатар, олардың ұлттық сана-сезімін қалыптастырып, мәдениетаралық қарым-қатынастың негіздерін қалайды.

Тіл мен мәдениеттің тығыз байланысын ескере отырып, қазақ тілін оқыту барысында ұлттық дәстүрлерді, салт-дәстүрлерді, дүниетаным ерекшеліктерін назарға алу өте маңызды. Себебі әрбір халықтың тілі мен мәдениеті бір-бірімен тығыз байланысты және олардың өзара әрекеттестігі адамзаттың рухани байлығын құрайды. Осыған орай, қазақ тілін оқытуда ұлттық ерекшеліктерді ескерудің әдіснамалық маңызы зор.

1. Қазақ тілінің мәдениетпен байланысы

Қазақ тілі мен мәдениеті арасында тығыз байланыс бар. Қазақ тіліндегі сөздер мен тіркестер халықтың тұрмыс-тіршілігін, ойлау ерекшеліктерін, ұлттық психологиясын білдіреді. Қазақ тілінде жиі қолданылатын мақал-мәтелдер, жұмбақтар, ертегілер, ұлттық әндер мен өлеңдер тілдің ішкі құрылымын ғана емес, сондай-ақ қазақ халқының дүниетанымын, философиясын, ұлттық құндылықтарын да көрсетеді.

Ұлттық ерекшеліктерді ескерудің басты мақсаты – оқушыларға тек тілдік дағдыларды үйрету ғана емес, сол тілде сөйлейтін халықтың мәдениеті мен дүниетанымын таныту болып табылады. Осыған орай, қазақ тілін оқыту барысында тілдің грамматикасы мен лексикасынан бөлек, оның мәдениетке, дәстүрге, салт-сананы түсіну мен қабылдауға да үлкен көңіл бөлінуі керек.

2. Қазақ тілін оқытуда ұлттық ерекшеліктерді ескерудің әдіс-тәсілдері

Қазақ тілін оқытуда ұлттық ерекшеліктерді ескерудің бірнеше әдіс-тәсілдері бар. Олар:

- Мәдени контексті қолдану: Сабақ барысында қазақ халқының дәстүрлері мен мәдениеті туралы әңгімелер, өлеңдер мен тақпақтар оқытылып, тілдің мәдени құндылықтарын ұғындыруға мүмкіндік береді. Мысалы, қазақтың ұлттық мерекелері, тұрмыс-тіршілігі, ұлттық ойындары мен салт-дәстүрлері туралы мәліметтер сабаққа енгізілуі тиіс.
- Қазақ әдебиетінен үзінділер оқу: Әдеби шығармалар қазақ халқының рухани және мәдени құндылықтарын, тарихын, адамгершілік нормаларын қамтитын жақсы құрал болып табылады. Әдебиет арқылы тілдің байлығын, сөздің көркемдігін және халықтың тарихын түсінуге болады.
- Тілдік көркемдік элементтер: Қазақ тілінің көркемдік және стильдік ерекшеліктерін, оның ішінде теңеулер, метафоралар, эпитеттерді қолдануды үйрету, оқушыларды көркем сөзді түсініп, қолдана білуге бағыттау.
- Тілдің этнографиялық аспектілері: Қазақ тіліндегі ұлттық сөздер мен терминдер арқылы ұлттық дүниетанымды қалыптастыру. Мысалы, халықтың салт-дәстүрлеріне байланысты сөздер мен ұғымдарды, ұлттық тағамдар мен киімдердің атауларын оқушыларға үйрету.
- Диалогтық оқыту: Оқушыларды қазақ тілінде сөйлеуге ынталандырып, өз пікірлерін білдіруге және ұлттық құндылықтарға қатысты сұрақтар қоюға, пікір таластыруға үйрету. Бұл әдіс тілдік дағдыларды қалыптастыруға әрі қазақ халқының мәдениеті мен тарихын ұғындыруға көмектеседі.

3. Қазақ тілінің лексикасы мен грамматикасы арқылы ұлттық ерекшеліктерді көрсету

Қазақ тілінің лексикасы мен грамматикасы арқылы ұлттық ерекшеліктерді көрсету – бұл тілді оқытудағы маңызды аспекті. Тілде ұлттық сипатқа ие сөздер мен ұғымдар бар. Мысалы, қазақ тіліндегі «қонақжайлылық», «бала-шаға», «ұят», «тәлім» сияқты сөздер қазақ халқының ерекше мәдениеті мен дәстүрлерін сипаттайды. Осындай сөздер мен терминдерді оқыту барысында олардың мағынасын ғана емес, сонымен бірге қазақ халқының тарихы мен дүниетанымын да түсіндіру қажет.

- Сөздік қор: Қазақ тіліндегі ұлттық сөздер мен тіркестер оқушыларға қазақ мәдениетін танытуда үлкен рөл атқарады. Олар арқылы халықтың дүниетанымы, мінез-құлқы мен ұлттық ерекшеліктері ашылады.
- Грамматикалық құрылым: Қазақ тілінің грамматикалық құрылымдары да ұлттық ерекшеліктерді көрсетеді. Мысалы, қазақ тіліндегі септіктер, жіктеу есімдіктері мен етістік формалары қазақ халқының ойлау жүйесін, қарым-қатынас ерекшеліктерін білдіреді.

4. Ұлттық мәдениет пен дәстүрді сақтаудың маңызы

Қазақ тілін оқыту барысында ұлттық мәдениет пен дәстүрді сақтау тек тілдік дағдыларды дамыту ғана емес, сонымен қатар ұлттық сананы қалыптастыру үшін де қажет. Қазақ тілін үйрену арқылы оқушылар өз халқының тарихын, мәдениетін, дәстүрлерін біле алады, бұл олардың ұлттық мақтаныш сезімін қалыптастырып, азаматтық жауапкершілікті арттырады.

5. Қазақ тілін оқытуда ұлттық ерекшеліктерді ескерудің маңыздылығының қазіргі заманғы әдіс-тәсілдермен байланысы

Қазіргі заманда білім беру жүйесінде ұлттық мәдениетті, дәстүрлерді және халықтың рухани құндылықтарын сақтай отырып, жаңа әдіс-тәсілдерді қолдану ерекше маңызға ие. Қазақстанның тәуелсіздігімен бірге ұлттық тіл мен мәдениеттің қайта жаңғыруы, қазақ тілінің мәртебесінің артуы — бұл жаңа білім беру парадигмасын қалыптастыруды талап етті. Әсіресе, қазақ тілін оқытуда ұлттық ерекшеліктерді ескере отырып, оқытудың сапасын арттыруға бағытталған әдіс-тәсілдерді дамыту қажет. Мұнда біз ақпараттық және коммуникациялық технологияларды (АКТ), білім беру ойындарын және жаңа педагогикалық әдістерді қолдану арқылы тиімді оқыту процесін ұйымдастыруды қарастырамыз.

Қорытынды

Қазақ тілін оқытуда ұлттық ерекшеліктерді ескеру – тіл білімінің сапалы болуы мен оқушылардың рухани-мәдени дамуын қамтамасыз ету үшін маңызды. Тіл арқылы ұлттық құндылықтарды, дәстүрлерді және мәдениетті оқыту оқушылардың ой-өрісін кеңейтіп, қазақ халқының ұлттық санасын қалыптастырады. Қазақ тілінің құрылымы мен сөздігі, оның мәдени және тарихи мәні арқылы оқушылар қазақ халқының рухани байлығын сезініп, терең түсінеді. Бұл процеске ұлттық ерекшеліктерді ескеретін жаңа әдіс-тәсілдер мен технологияларды енгізу оқу сапасын арттыруға және оқушылардың қазақ тілін меңгеру деңгейін көтеруге септігін тигізеді.

Әдебиеттер

1. Әбдәкімұлы М. Қазақ тілінің мәдени аспектілері: Оқулық. – Алматы: Қазақ университеті, 2015.
2. Ахметова Қ. Қазақ тілін оқыту әдістемесі: теория және практика. – Астана: Елорда, 2017.
3. Сейітова Б. Қазақ әдебиетін оқытудың инновациялық әдістері. – Алматы: Арман, 2018.

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ ДАМУ БАҒЫТТАРЫ МЕН ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Абубакирова Урлайм Нурмановна
Түркістан облысы, Қазығұрт ауданы М.Өтемісұлы атындағы жалпы білім беретін мектебінің қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Аннотация

В данной статье рассматриваются направления развития современного казахского языка и актуальные проблемы. Для того чтобы казахский язык занял достойное место на мировом уровне, важным аспектом являются новшества и изменения в его лексической, грамматической, фонетической и семантической структурах. Кроме того, одной из обсуждаемых сегодня проблем является функциональная сфера казахского языка, синхронное развитие письменной и устной речи, состояние использования языка среди молодежи и другие вопросы.

Abstract

This article discusses the development directions and current issues of the modern Kazakh language. For

the Kazakh language to take its rightful place on the global level, innovations and changes in its lexical, grammatical, phonetic, and semantic structures play a crucial role. Additionally, one of the issues currently being discussed is the functional scope of the Kazakh language, the synchronous development of written and spoken language, the use of language among young people, and other related matters.

Қазақ тілі — Қазақстанның мемлекеттік тілі ғана емес, ұлттың болмысын, рухани құндылықтарын сақтап, дамытатын маңызды құралы. Ел тәуелсіздігімен бірге өз тарихында қазақ тілінің мемлекеттік деңгейде қолданылуының алғышарттары жасалып, елімізде тіл саясатының жаңа кезеңі басталды. Алайда, тілдің дамуы әрқашан түрлі кедергілерге ұшырап, қоғамдық сұраныстар мен тілдік өзгерістерге сәйкес әртүрлі мәселелер туындап отырды.

Қазіргі таңда қазақ тілінің дамуы қоғамның түрлі салаларында маңызды орын алуда. Сонымен қатар, оның келешектегі дамуына байланысты көп санды мәселелер мен сұрақтар туындауда. Бұл мәселелер тек тілші мамандардың ғана емес, бүкіл қоғамның назарында.

1. Қазақ тілінің даму бағыттары

Қазақ тілінің даму жолы бірнеше маңызды бағыттармен сипатталады. Олар:

1.1. Лексикалық және грамматикалық даму

Қазіргі қазақ тілінде жаңа сөздер мен терминдер пайда болуда. Бұл негізінен ғылым мен техника саласындағы жетістіктердің, мәдениет пен саясаттың өзгерістеріне байланысты. Жаңа ұғымдарды қазақ тіліне аудару және оларды ұлттық тілдік жүйеге бейімдеу мәселелері өзекті болып отыр.

1.2. Қазақ тілінің функционалдық ауқымы

Қазақ тілінің функционалдық ауқымы кеңейтілуде. Мектептерде, жоғары оқу орындарында, мемлекеттік органдарда қазақ тілінің қолданылуы белсенді түрде жүзеге асырылуда. Бұл бағытта тілдің құқықтық мәртебесін күшейту мен оның қолданылу аясын кеңейту маңызды міндет болып табылады.

1.3. Тіл мен мәдениеттің байланысы

Қазақ тілінің дамуында оның ұлттық мәдениетпен байланысы зор. Тіл — ұлттың мәдениетін, салт-дәстүрлерін, рухани құндылықтарын жеткізудің негізгі құралы. Осы тұрғыда қазақ тілін дамыту тек лексикалық қана емес, мәдениет тұрғысынан да аса маңызды.

1.4. Жастар мен тілдің қазіргі қолданысы

Қазіргі жастар арасында қазақ тілінің қолданылуы әртүрлі. Олардың арасында тілдің әртүрлі деңгейде қолданылуы байқалады. Батыс мәдениетінің ықпалымен қазақ тілінің грамматикасы мен лексикасында өзгерістер орын алуда. Бұл өзгерістерді бақылау және тілдің табиғатын сақтай отырып, жастардың тілге деген қызығушылығын арттыру қажеттігі туындайды.

2. Қазіргі қазақ тілінің өзекті мәселелері

2.1. Қазақ тілінің мәртебесі

Қазақ тілінің мемлекеттік тіл ретіндегі мәртебесі әлі де толыққанды жүзеге асқан жоқ. Мемлекеттік тілдің қоғамдық өмірде толыққанды орын алуы үшін оның қолданыс аясын кеңейту қажет. Бұл, әсіресе, мемлекеттік қызметте, бизнес саласында, ғылым мен білімде ерекше маңызды.

2.2. Қазақ тіліндегі терминология мәселелері

Қазақ тілінде ғылыми, техникалық, саяси және мәдени терминдер мәселесі өзекті болып отыр. Терминологияның ұлттық тілге сәйкестігі мен нақты қолданылуын қамтамасыз ету үшін арнайы ғылыми жұмыстар жүргізу қажет.

2.3. Тілдің заманауи технологиялармен үйлесімділігі

Қазақ тілінің интернет кеңістігінде және басқа да заманауи ақпараттық технологияларда қолданылуының артуы маңызды. Бұл үшін қазақ тіліндегі электронды ресурстарды, мобильді

қосымшаларды дамыту қажет. Сонымен қатар, тілдік бағдарламалар мен жасанды интеллектіні қазақ тілінде қолдану мәселелері де маңызды.

2.4. Қазақ тілін оқыту әдістемелері

Қазақ тілін оқыту әдістемелері де әрдайым жаңартылып, заман талабына сай болуы керек. Әсіресе, қазақ тілін ана тілі ретінде меңгермеген ұлт өкілдеріне үйрету әдістемелерін жетілдіру қажет.

3. Қазақ тілінің болашақ даму перспективасы

Қазақ тілі бүгінде Қазақстанда мемлекеттік тіл ретінде өз орнын тауып, қоғамның түрлі салаларында маңызды рөл атқарып келеді. Дегенмен, қазақ тілінің болашақтағы дамуы белгілі бір қиындықтар мен өзекті мәселелерді шешуді талап етеді. Қазақ тілінің болашағы оның мәдени, әлеуметтік және тілдік қолданылу аясын кеңейту, оның заман талабына сай функционалдық ауқымын арттыру және ұлттың рухани құндылықтарын сақтап қалу үшін кешенді шараларды жүзеге асыруды қажет етеді. Бұл бөлімде қазақ тілінің болашақ даму перспективалары мен оны қолдау бағыттары қарастырылады.

3.1. Қазақ тілінің қоғамдық мәртебесін арттыру

Қазақ тілінің қоғамдық мәртебесін арттырудың маңызы өте зор. Мемлекеттік тілдің рөлі тек мемлекеттік органдардың қызметімен ғана шектелмейді, ол жалпы қоғамның барлық салаларында қарым-қатынас құралы болып табылуы тиіс. Сонымен қатар, қазақ тілін барлық мемлекеттік қызмет салаларында белсенді түрде қолдану, бұқаралық ақпарат құралдарында, білім беру жүйесінде, ғылым мен техникада қолданылуын қамтамасыз ету қажет.

3.2. Қазақ тілін ғылым мен білім саласында дамыту

Қазақ тілінің дамуының маңызды аспектісі — оның ғылым мен білім саласында кеңінен қолданылуы. Қазақ тілінде ғылыми және техникалық әдебиеттерді шығару, ғылыми конференцияларды қазақ тілінде өткізу, студенттер мен оқушыларды қазақ тілінде білім алу үшін барынша жағдай жасау қажет. Бұл үшін арнайы аударма қызметтері мен ғылыми жұмыс жүргізу әдістемелерін қалыптастыру маңызды.

3.3. Қазақ тілінің ақпараттық технологиялармен интеграциясы

Қазақ тілінің болашағының тағы бір маңызды бағыты — оның ақпараттық технологиялармен интеграциясы. Қазіргі ақпараттық қоғамда тілдің электрондық кеңістікте қолданылуы маңызды. Қазақ тілінде арнайы мобильді қосымшалар, интернет ресурстары мен әлеуметтік желілерде белсенділік таныту, қазақ тіліндегі сайттардың санын көбейту қажет. Осы бағытта қазақ тіліндегі бағдарламалық құралдар мен қосымшалардың сапасын арттыру, онлайн-аударма жүйелерін жетілдіру, қазақ тіліндегі цифрлық контентті көбейту өте маңызды.

Қорытынды

Қазіргі қазақ тілі қоғамда өз орнын ала отырып, өзекті мәселелермен бетпе-бет келуде. Оны дамыту үшін барлық бағыттарды қамтитын кешенді шаралар қажет. Қазақ тілі тек оқу мен жазу тілінен ғана емес, сонымен қатар мәдениет, ғылым, бизнес және қоғамның барлық саласындағы коммуникация құралына айналуы тиіс.

Әдебиеттер

1. Әбілқасымова Қ. С. Қазақ тілінің грамматикасы: Лексика және семантика. – Алматы: "Қазақ университеті", 2017.
2. Жұбанов Қ. Қазақ тілі. – Алматы: "Ғылым", 2020.
3. Көшербаева М. Ж. Қазақ тілінің терминологиясы: Актуальды мәселелер. – Астана: "Фолиант", 2018.

ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ ГРАММАТИКАСЫН ОҚЫТУДАҒЫ ЗАМАНАУИ ТӘСІЛДЕР

Ташимбетова Сандугаш Алжановна
Шымкент қаласы, Асқаров атындағы №77 мектеп- лицейінің қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются современные методы, применяемые при обучении грамматике казахского языка. Методика преподавания грамматики казахского языка претерпела множество изменений и новшеств в наше время. Современные требования к образованию и новые педагогические технологии внедряются в учебный процесс, что, в свою очередь, способствует улучшению языковых навыков учащихся. Важной составляющей эффективного обучения языку является преподавание грамматики.

Abstract

This article discusses modern methods used in teaching the grammar of the Kazakh language. The methodology of teaching Kazakh grammar has undergone many changes and innovations in recent times. Modern educational requirements and new pedagogical technologies are being incorporated into the learning process, which, in turn, enhances students' language skills. An important component of effective language teaching is the instruction of grammar.

Қазақ тілінің грамматикасы – қазақ тілінің лексикасы мен фонетикасы сияқты маңызды компоненттерінің бірі болып табылады. Грамматиканың негізін тілдің морфологиялық, синтаксистік және семантикалық құрылымдары құрайды. Грамматиканы оқыту барысында негізгі мақсат – тілдің құрылымын, заңдылықтарын, ерекшеліктерін үйрету және оны дұрыс қолдану дағдыларын қалыптастыру болып табылады.

Қазіргі уақытта оқыту әдістемесінде, әсіресе грамматика пәнінде, жаңа тәсілдер мен технологияларды қолдану өзекті мәселелердің біріне айналды. Бұрынғы дәстүрлі тәсілдер оқушылардың білімін терең меңгеруіне мүмкіндік берсе де, кейде олар қызығушылықты азайтып, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін шектейді. Осы орайда инновациялық әдіс-тәсілдерді енгізу қажет. Олар оқушылардың белсенділігін арттырып, тілдік дағдыларды қалыптастыруды жеңілдетеді.

1. Қазақ тілінің грамматикасын оқытудағы заманауи әдіс-тәсілдер

Заманауи педагогикалық әдіс-тәсілдер грамматиканы оқытуда тиімді пайдаланылуы қажет. Бұл ретте мультимедиялық құралдар, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ), жобалық жұмыстар мен рөлдік ойындар сияқты инновациялық тәсілдер маңызды рөл атқарады. Әрбір оқушының жеке қасиеттері мен даму ерекшеліктерін ескере отырып, оқыту процесінде білім берудің түрлі формаларын қолдану қажет.

1.1 Мультимедиялық құралдар мен АКТ қолдану

Мультимедиялық құралдарды қолдану оқушылардың тілдік дағдыларын дамытудың тиімді жолы болып табылады. Мысалы, грамматикалық ережелерді көрнекі түрде көрсету үшін презентациялар, анимациялар, дыбыстық және бейнемазмұнды материалдар қолдануға болады. Бұл әдіс оқушылардың танымдық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

1.2 Жобалық әдіс

Жобалық әдіс арқылы оқушыларды шығармашылық тұрғыдан ойлауға, өз пікірін жеткізуге, топпен жұмыс істеуге үйретуге болады. Әсіресе грамматикалық тақырыптарды жобалау барысында оқушылар өздерінің білімдерін көрсетіп, жаңа ақпараттарды меңгереді.

1.3 Рөлдік ойындар мен пікірталастар

Рөлдік ойындар мен пікірталастар – оқушылардың грамматикалық құрылымдарды дұрыс қолдануына мүмкіндік береді. Осы әдіс арқылы оқушылар өз ойларын дұрыс құрып, тілдің

құрылымын тиімді пайдалануға үйренеді. Әр оқушының өз рөлін орындауы арқылы тілдің дұрыс құрылымдарын меңгеру оңай әрі қызықты болады.

2. Қазақ тілі грамматикасын оқытуда қолданылатын инновациялық әдістер мен тәсілдер

2.1 Грамматикалық ойындар

Грамматикалық ойындар оқушылардың қызығушылығын арттырады, ережелерді жеңіл меңгеруге мүмкіндік береді. Бұл әдіс оқу процесін ойын түрінде өткізуді көздейді, яғни ойын арқылы оқушылар грамматикалық құрылымдарды жаттап, оны нақты өмірде қолдануды үйренеді.

2.2 Дидактикалық материалдармен жұмыс

Әртүрлі дидактикалық материалдар оқушылардың танымдық қызығушылығын арттырады, оларды грамматикалық ережелерді меңгеруге ынталандырады. Бұл материалдар дидактикалық ойындар, тапсырмалар, тестілер және жаттығуларды қамтиды.

2.3 Интерактивті тақталар мен компьютерлік бағдарламалар

Интерактивті тақталарды қолдану оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырады. Компьютерлік бағдарламалар мен интернет-ресурстар грамматикалық жаттығуларды орындау мен тақырыпты меңгеруге көмек береді.

3. Қазақ тілінің грамматикасын оқытудың теориялық негіздері

Қазақ тілінің грамматикасын оқыту — бұл тілдің құрылымдық ерекшеліктерін, ережелерін, сөздердің қалыптасуын және олардың байланысын түсінуге бағытталған оқу үдерісі. Грамматиканы оқытудың теориялық негіздері лингвистикалық теориялармен, педагогикалық психологиямен, сонымен қатар дидактикалық принциптермен тығыз байланысты. Осы негіздер оқушылардың тілдік дағдыларын қалыптастыруға және дамытуға септігін тигізеді.

3.1 Грамматиканың құрылымдық негіздері

Грамматикалық құрылым дегеніміз — сөздердің, сөз тіркестерінің және сөйлемдердің дұрыс құралу принциптері. Қазақ тілінің грамматикасы негізінен морфология, синтаксис және сөзжасамнан тұрады. Морфология — сөздің құрылымы мен оның өзгеруін, ал синтаксис — сөздер мен сөз тіркестерінің сөйлем ішіндегі байланысын зерттейді.

3.1.1 Морфология

Морфология — сөздің құрылымын және оның түрленуін зерттейтін тіл білімінің саласы. Қазақ тілінің морфологиясы бірнеше маңызды бөлімдерден тұрады: сөз таптары, сөздің құрылымы, қосымшалар, сөздің өзгеру заңдылықтары. Мысалы, етістіктің шақ, жақ, түрлену белгілері, зат есімнің жекеше және көпше түрлері, сын есімнің салыстырмалы және күшейткіш формалары — бұлар морфологияның негізгі бөлімдеріне жатады.

3.1.2 Синтаксис

Синтаксис — сөздердің сөйлемдегі қызметін және сөйлемдердің арасындағы байланысты зерттейтін ғылым. Қазақ тілінің синтаксисі тілдің дұрыс құрылуын қамтамасыз етеді. Ол сөздер мен сөз тіркестерін дұрыс байланыстырып, оқушыларға сөйлем құрылымын түсіндіреді.

3.2 Грамматиканы оқытудың дидактикалық негіздері

Грамматиканы оқытудың дидактикалық негіздері оқыту мақсаттары, міндеттері, әдіс-тәсілдері және педагогикалық принциптерге сүйенеді. Дидактика — білім берудің мақсаты, мазмұны, әдістері, оқу құралдары мен оқушылардың даму деңгейіне сәйкес грамматиканы оқыту тәсілдерін зерттейді.

Қорытынды

Қазақ тілінің грамматикасын оқытуда заманауи әдіс-тәсілдер мен инновациялық технологияларды қолдану оқушылардың тілдік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Мультимедиялық құралдар, АКТ, жобалық әдіс, рөлдік ойындар мен пікірталастар – барлығы

оқушылардың грамматиканы тиімді меңгеруіне жағдай жасайды. Әрбір оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, бұл әдістерді қолдану оқу үдерісін қызықты әрі тиімді етеді. Сондықтан да заманауи педагогикалық әдіс-тәсілдерді қолдану қазақ тілінің грамматикасын оқытуда маңызды болып табылады.

Әдебиеттер

1. Жақыпова Г. Қазақ тілінің грамматикасын оқыту әдістемесі. Алматы: "Атамұра" баспасы, 2019.
2. Ибраева К. Қазақ тілін оқытудағы инновациялық әдістер. Астана: "ҚазҰУ" баспасы, 2020.
3. Оразбаева Р. Тілді оқытуда дидактикалық әдістердің рөлі. Алматы: "Рауан" баспасы, 2018.

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНІҢ ТАРИХЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ БҮГІНГІ КҮНГЕ ӘСЕРІ

Алимкулова Стэлла Сыдыковна
Шымкент қаласы, Б.Момышұлы атындағы № 120 жалпы орта мектептің қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі

Резюме

В статье анализируется история развития казахской литературы, литературные течения и направления, выдающиеся казахские поэты и писатели, их творчество, а также значение и влияние казахской литературы на сегодняшний день. История казахской литературы имеет важное значение не только в сфере культуры и искусства, но и в процессе образования и воспитания. Через литературные произведения формируются социальные, культурные и идеологические ценности и направления народа.

Abstract

This article analyzes the history of the development of Kazakh literature, literary trends and movements, prominent Kazakh poets and writers, their works, as well as the significance and influence of Kazakh literature today. The history of Kazakh literature is important not only in the field of culture and art but also in the process of education and upbringing. Through literary works, the social, cultural, and ideological values and directions of the nation are shaped.

Қазақ әдебиеті — қазақ халқының тарихын, мәдениетін, әдет-ғұрыптарын, дәстүрлерін, ой-өрісін көрсететін өнер түрі болып табылады. Қазақ әдебиеті өзінің бай тарихымен ерекшеленеді, және ол әлемдік әдебиетте өзіндік орны бар. Қазақ әдебиетінің тарихы тек қазақ халқының ғана емес, сонымен қатар қазақ халқының ұлттық болмысын танытуда маңызды роль атқарды. Әдебиет арқылы халықтың қоғамдық және мәдени өмірі, сонымен қатар әлеуметтік құрылымы, дүниетанымы бейнеленді.

Қазақ әдебиетінің тарихы өте бай және әртүрлі кезеңдерден тұрады. Бұл тарихта әртүрлі дәуірлер мен әдеби ағымдар бар, олар қоғамның әлеуметтік, саяси және мәдени өміріне байланысты өзгеріп отырды. Қазақ әдебиеті өз тарихында көптеген қоғамдық және рухани өзгерістерді басынан өткерді, және әр кезеңде халықтың рухани жағдайын, ой-санасын білдірді. Қазақ әдебиетінің даму кезеңдері оның ұлттық санасының қалыптасуына және ұлттық мәдениеттің дамуына тікелей әсер етті.

Қазіргі таңда қазақ әдебиетінің рөлі мен маңызы тек әдеби шығармашылықпен ғана шектелмейді, сонымен қатар ұлттық болмыстың қалыптасуына да зор ықпал етеді. Қазақ әдебиетінің шығармалары оқушылар мен студенттерге ұлттық мәдениетті, тарихты, және әлеуметтік құрылымды түсінуге көмектеседі. Осы орайда, қазақ әдебиетінің тарихы мен оның бүгінгі күнге әсерін талдау маңызды.

1. Қазақ әдебиетінің тарихи кезеңдері

1.1. Қазақ әдебиетінің қалыптасу кезеңі

Қазақ әдебиетінің бастауын, негізінен, ауыз әдебиетінің алғашқы үлгілерінен көруге болады. Қазақтың дәстүрлі ауыз әдебиеті, эпосы мен жырлары — қазақ халқының тарихы мен мәдениетінің айнасы. Ауыз әдебиетінің негізгі жанрлары — мақал-мәтелдер, аңыздар, ертегілер, батырлық жырлар, термелер мен толғаулар болып табылады. Бұл жанрлар халықтың ұлттық санасын қалыптастырып, оның тарихы мен дәстүрлерін сақтап қалды.

Қазақтың эпостық жырлары, оның ішінде "Қобыланды батыр", "Алпамыс батыр" сияқты эпосы ұлттың тарихи санасының қалыптасуына әсер еткен маңызды туындылар болды. Бұл жырлар арқылы халықтың ерлік дәстүрлері, батырлық рухы, әлеуметтік теңсіздікке қарсы күресі көрініс тапты.

1.2. Қазақ әдебиетінің классикалық кезеңі

XIX ғасырдың екінші жартысы мен XX ғасырдың басында қазақ әдебиеті үлкен өзгерістерге ұшырады. Бұл кезеңде қазақ әдебиетінде айтарлықтай жаңа бағыттар пайда бола бастады. Шоқан Уәлиханов, Абай Құнанбаев, Ыбырай Алтынсарин, Махамбет Өтемісұлы сияқты ұлы ақындар мен жазушылар өз шығармашылығында халықтың ұлттық болмысын, әлеуметтік мәселелерді, ағартушылықты, адамгершілікті және рухани құндылықтарды басты орынға қойды.

Абай Құнанбаев қазақ әдебиетін жаңа деңгейге көтерген тұлға болып табылады. Оның шығармашылығы қазақ әдебиетінің классикалық үлгісін қалыптастырып, сол арқылы қазақ халқының мәдениетінде жаңа бір кезеңнің бастауы болды. Абай өзінің поэзиясында тек халықтың болмысын ғана емес, сонымен қатар өз заманының қоғамдық мәселелерін, білім мен ғылымның маңызын да көтерді.

1.3. Кеңестік кезеңдегі қазақ әдебиеті

Кеңестік кезеңде қазақ әдебиеті социалистік реализм бағытын ұстанып, қоғамның әлеуметтік өзгерістеріне сәйкес болды. Бұл кезеңде қазақ әдебиетінде еңбек адамдарының, революция мен әлеуметтік құрылыс мәселелерінің көрініс табуы кеңінен тарады. Әдебиет қоғамның идеологиялық қызметін атқарып, ұлттық руханияттың сақталуына, бірақ социалистік жүйеге бағындырылған түрде қызмет етті.

Әдебиеттегі жаңа бағыттар мен ағымдар жаңа тарихи, саяси және әлеуметтік жағдайларға байланысты өзгеріп отырды. Кеңестік кезеңде қазақ әдебиетінің үлкен өкілдері — Мұхтар Әуезов, Сәбит Мұқанов, Ғабит Мүсірепов және басқа да ұлы тұлғалар өз шығармашылығында халықтың тұрмысын, әлеуметтік мәселелерін және ұлттық мәдениетті көрсетуге тырысты.

1.4. Тәуелсіздік кезеңіндегі қазақ әдебиеті

Қазақстан тәуелсіздігін алғаннан кейін қазақ әдебиеті өзінің ұлттық болмысын жаңадан анықтап, жаңа бағыттар мен формадағы шығармалар жарық көрді. Бұл кезеңде қазақ әдебиетінде патриотизм, ұлттық сана, елдіктің мәні сияқты тақырыптар өзекті болды. Сонымен қатар, тәуелсіздік кезеңінде қазақ әдебиеті әлемдік әдебиетпен тығыз байланыс орнатты, және көптеген қазақ жазушылары халықаралық әдеби аренаға шықты.

Қазіргі қазақ әдебиетінің өкілдері, оның ішінде Жұмекен Нәжімеденов, Мұхтар Шаханов, Әбіш Кекілбаев, Сәкен Жүнісов сияқты жазушылар ұлттық әдебиеттің қалыптасуына жаңа серпін берді. Әрине, қазіргі қазақ әдебиетінде әдеби ағымдар мен жанрлар әртүрлі және жаңа бір ізденістер көрініс тапқан.

2. Қазақ әдебиетінің бүгінгі күнге әсері

2.1. Әдебиет арқылы ұлттың мәдениеті мен руханиятын нығайту

Қазақ әдебиеті тек қазақ халқының руханиятын қалыптастырып қана қоймай, сонымен қатар оның ұлттық санасын нығайтуда үлкен рөл атқарады. Қазақ әдебиетінің классикалық

және қазіргі шығармалары ұлттың мәдениетін, тарихын және құндылықтарын жас ұрпаққа танытуда маңызды құрал болып табылады.
Қазақ әдебиетінің шығармалары ұлттық тілдің байлығын, халықтың тарихы мен дәстүрлерін, рухани құндылықтарын сақтап, оларды жаңғыртуға бағытталған. Әдебиет арқылы ұрпақтар арасында сабақтастық пен бірлік орнайды, ұлттық идеология мен ұлттық сана қалыптасады.

2.2. Қазақ әдебиетінің білім беру жүйесіндегі рөлі

Қазақ әдебиеті мектептер мен университеттерде оқыту барысында жастардың адамгершілік және эстетикалық білімін дамытуға ықпал етеді. Әдеби шығармалар балалар мен жастарға ұлттық құндылықтарды, тарихты, адамгершілік, адалдық пен достықты түсінуге көмектеседі. Сонымен қатар, әдебиет арқылы оқушылардың тіл байлығы мен сөйлеу мәдениеті дамиды, көркем әдебиетке деген қызығушылық артады.

Қорытынды

Қазақ әдебиетінің тарихы өте бай әрі күрделі, ол тек қазақ халқының тарихын ғана емес, сонымен қатар қазақ халқының руханиятын, мәдениетін, дүниетанымын бейнелейді. Қазақ әдебиеті ұлттың болмысын қалыптастыруда, оның тілін, мәдениетін сақтауда маңызды рөл атқарады. Қазақ әдебиеті арқылы ұрпақтар арасында сабақтастық орнап, ұлттық құндылықтар мен дәстүрлер жаңғыртылады. Қазақ әдебиетінің бүгінгі күндегі маңызы зор және ол өз әсерін тек әдебиет саласында ғана емес, барлық қоғамда сездіреді.

Әдебиеттер

1. Әуезов М. Қазақ әдебиетінің тарихы. Алматы: Қазақ университеті, 1967.
2. Қирабаев С. Қазақ әдебиеті және оның даму жолдары. Алматы: Жазушы, 1988.
3. Нұрқатов Б. Абай және қазақ әдебиеті. Алматы: Ғылым, 2004.

THE IMPACT OF CULTURAL DIFFERENCES IN TEACHING ENGLISH

Kudaibergenova Orazkul Akhmetovna
Teacher of English at M. Otemisuly General Education School, Kazygurt District, Turkistan Region

Аннотация:

В этой статье рассматривается глубокое влияние культурных различий на преподавание английского языка как второго или иностранного (ESL/EFL). Исследуются, как различные культурные контексты влияют на стили обучения, стратегии общения и динамику в классе. Кроме того, анализируется, как учителя могут адаптировать свои методики преподавания, чтобы учитывать различные культурные нормы, ценности и ожидания, с целью создания более инклюзивной и эффективной языковой образовательной среды.

Түйін:

Бұл мақалада мәдени айырмашылықтардың ағылшын тілін екінші немесе шетел тілі ретінде оқытуға (ESL/EFL) терең әсері қарастырылады. Әртүрлі мәдени контексттердің оқу стилдеріне, коммуникациялық стратегияларға және сыныптағы динамикаға қалай әсер ететіні зерттеледі. Сонымен қатар, мұғалімдердің өздерінің оқыту әдістемелерін әртүрлі мәдени нормалар, құндылықтар мен күтілімдерді ескере отырып бейімдеу жолдары талданады, бұл өз кезегінде инклюзивті әрі тиімді тіл үйрену ортасын қалыптастыруға көмектеседі.

The growing global interconnectedness and mobility have made English a central lingua franca across cultures. As a result, teaching English has evolved from being a simple task of language transmission to a more intricate process that must take cultural differences into account. Understanding

the impact of culture on the teaching and learning of English is essential for educators who work with students from diverse backgrounds. This article aims to explore how cultural differences affect various aspects of the ESL/EFL classroom, such as learning styles, teacher-student communication, classroom interaction, and content relevance.

In multicultural classrooms, students bring unique cultural perspectives and learning experiences that shape how they engage with the language. Therefore, teachers must be equipped with the knowledge and skills to navigate these differences effectively. This article will delve into the role of cultural differences in teaching English and offer practical suggestions for educators to create a more inclusive, responsive, and effective learning environment.

1. Cultural Differences in Language Learning

Defining Culture and Its Relationship with Language

Culture refers to the shared values, beliefs, customs, behaviors, and practices that define a group of people. It encompasses everything from how people communicate to how they approach learning and problem-solving. In the context of language learning, culture is intricately tied to language because it influences how individuals use and interpret language in daily life. For example, in some cultures, indirect communication and non-verbal cues are emphasized, while in others, directness and clarity are valued.

Understanding these cultural differences is vital for ESL/EFL teachers because they shape how students interact with the language and how they engage in the classroom. Language is not just a system of communication; it is also a reflection of the culture in which it is spoken.

Key Cultural Differences Affecting Language Acquisition

- Communication Style: Different cultures have distinct communication styles. High-context cultures, such as those in Japan and China, rely heavily on non-verbal cues and indirect communication, while low-context cultures, like the United States and Germany, value direct and explicit communication.
- Learning Styles: In some cultures, students are accustomed to passive learning, where the teacher is the primary source of knowledge, and students listen and take notes. In contrast, other cultures emphasize active participation and student-centered learning, where students engage in discussions and collaborative activities.
- Attitudes Toward Authority: Power distance—the degree to which power is distributed unequally in a society—varies across cultures. In high power-distance cultures (e.g., many Asian countries), students may not question authority figures like teachers, while in low power-distance cultures (e.g., Scandinavian countries), students may feel more comfortable challenging or debating teachers.
- Time Orientation: Some cultures have a more flexible, fluid approach to time (polychronic), while others emphasize punctuality and strict scheduling (monochronic). This cultural difference can affect how students approach deadlines, time management, and participation in class activities.

2. Impact of Culture on Language Learning Styles

Cultural differences influence how students learn and interact with new information. These differences can manifest in how students approach problem-solving, collaboration, and the ways they absorb and retain new knowledge. Understanding these distinctions allows teachers to adapt their teaching strategies to better meet students' needs.

Individualism vs. Collectivism in Learning

- Individualistic Cultures: In individualistic cultures, such as those in the United States or Western Europe, students are encouraged to take personal responsibility for their learning and to express their individual opinions. They are often taught to think critically and independently.
- Collectivist Cultures: In contrast, students from collectivist cultures (e.g., China, India, and Latin America) may value group harmony and the success of the collective over individual achievement. This influences their approach to learning, as they may prefer collaborative work and group discussions rather than individual assignments or presentations.

Power Distance and Classroom Dynamics

Power distance affects how students relate to their teachers and peers. In high power-distance cultures, students may be less likely to challenge teachers' ideas or participate actively in class discussions. Teachers in these settings may need to create a more approachable atmosphere to encourage student participation.

Time Orientation

Time orientation impacts how students manage their work and participate in class activities. For example, in cultures with a monochronic time orientation, students may be more punctual and expect strict adherence to schedules, whereas students from polychronic cultures might have a more flexible approach to time.

3. Teaching English in Multicultural Classrooms

In multicultural classrooms, teachers must adjust their methods to accommodate diverse learning styles, communication patterns, and cultural values. The goal is not only to teach language but also to foster an environment where students from all backgrounds feel respected and included.

Adapting Teaching Methods to Cultural Contexts

Teachers should be aware of the cultural norms and expectations that influence how students learn and interact in the classroom. For example, in cultures where direct communication is not the norm, teachers can create activities that encourage students to practice English in a safe, non-threatening environment where they can gradually build confidence.

Culturally Responsive Pedagogy

Culturally responsive teaching involves incorporating students' cultural backgrounds into the curriculum and teaching strategies. This might involve using texts, examples, and case studies that reflect students' cultural experiences, or modifying classroom activities to be more inclusive of different learning styles.

Conclusion:

This article explores how cultural differences shape the process of teaching and learning English. Teachers who are aware of these differences and can adjust their methods accordingly are better able to create a learning environment that is inclusive and effective for all students. By understanding the impact of culture on communication, learning styles, and classroom dynamics, educators can foster more engaging and successful English language learning experiences.

Literature and References

1. Kramsch C. Context and Culture in Language Teaching. Oxford University Press, 1993.
2. Brown H. D. Principles of Language Learning and Teaching (5th ed.). Pearson Education, 2007.

DEVELOPING WORLDVIEW AND THINKING SKILLS THROUGH LEARNING ENGLISH

Spatai Nurbaqyt Oraqbaikyzy
English Teacher at Sh. Kaldaiakov Secondary School-Gymnasium, Otyrar District, Turkistan Region

Аннотация:

Значение изучения английского языка выходит за пределы просто освоения нового языка. Оно играет важную роль в развитии мировоззрения и когнитивных способностей учащегося. В этой статье рассматривается, как изучение английского языка способствует улучшению мыслительных навыков, расширению кругозора и развитию критического и аналитического мышления. Будет обсуждаться взаимосвязь между приобретением языка и интеллектуальным развитием в контексте глобализированного мира, с акцентом на ключевые способы, которыми обучение английскому языку способствует личностному росту, межкультурному пониманию и улучшению навыков решения проблем.

Түйін

Ағылшын тілін үйренудің маңызы тек жаңа тіл меңгерумен шектелмейді. Бұл оқушының дүниетанымы мен когнитивті қабілеттерін дамытуда маңызды рөл атқарады. Бұл мақалада ағылшын тілін үйренудің ойлау дағдыларын жақсартуға, көзқарастарды кеңейтуге және сыни әрі аналитикалық ойлауды дамытуға қалай ықпал ететіні қарастырылады. Тіл меңгеру мен интеллектуалды дамудың өзара байланысы жаһандану кезеңінде талқыланады, ағылшын тілін оқыту жеке тұлғалық дамуды, мәдениаралық түсіністікті және мәселені шешу қабілеттерін қалай жақсартатынына ерекше назар аударылады.

In today's globalized society, the English language has transcended its status as a mere medium of communication. It has become the dominant language in business, education, science, technology, and cultural exchange. As a result, learning English provides not just linguistic proficiency but also cognitive and intellectual growth. The process of acquiring a second language, especially English, significantly influences students' worldview, expanding their perspectives beyond their immediate environments. Additionally, learning English nurtures various thinking skills such as critical thinking, analytical reasoning, problem-solving, and cognitive flexibility, all of which are vital in the modern, interconnected world.

This article delves into how learning English helps students develop their worldview and thinking skills. By investigating the cognitive processes involved in learning a foreign language, we aim to understand how the acquisition of English shapes a student's intellectual growth. Through an exploration of pedagogical approaches, real-world applications, and cross-cultural comparisons, we seek to outline the profound impact that English language learning can have on shaping thinking patterns and fostering a broader understanding of the world.

I. The Role of Language in Shaping Worldview

A. Language and Perception

Language is a key tool that shapes how individuals perceive the world around them. The words we use, the phrases we employ, and the structures of our language influence our cognitive processes and our worldview. Learning English opens up new possibilities for perception and understanding, offering students access to an array of perspectives from different cultures, histories, and philosophies.

1. Cultural Influence on Language

Every language carries within it the worldview of its speakers. For instance, certain concepts in English, such as individualism, democracy, or capitalism, have specific cultural underpinnings that may not be directly translatable into other languages. By learning English, students gain insight into how these ideas influence global interactions and shape modern societies.

2. Cross-Cultural Understanding

English is the lingua franca of international discourse, making it a gateway to understanding cultures across the globe. Through exposure to English-language media, literature, and academic texts, students gain a broader sense of the world, which helps to cultivate a more inclusive and open-minded perspective. In a world that is becoming increasingly interconnected, this exposure is critical to fostering empathy and cross-cultural awareness.

B. The Role of English Literature

English literature, in particular, plays a crucial role in expanding a learner's worldview. It not only offers a window into different cultural experiences but also challenges preconceived notions and biases. Authors such as William Shakespeare, Jane Austen, and George Orwell have shaped English-speaking cultures, and their works often explore universal themes such as love, justice, power, and freedom. By reading these works, students gain a deeper understanding of human experiences that transcend national borders.

II. Developing Thinking Skills through English Language Learning

A. Cognitive Development and Second Language Acquisition

Second language acquisition, including English, has been shown to enhance cognitive abilities. Studies suggest that learning a second language improves memory, problem-solving skills, and cognitive flexibility. The mental processes involved in learning grammar, vocabulary, and syntax in a second language engage the brain in ways that promote greater mental agility.

1. Improved Cognitive Flexibility

Cognitive flexibility refers to the ability to switch between different concepts and adapt to new information. Learning English requires students to constantly adjust to new language structures, which, in turn, enhances their ability to think in more flexible ways. This skill is invaluable in a world where quick adaptation to new situations is essential.

2. Memory and Attention

Learning a second language has been linked to improved memory retention and better attention span. The need to remember vocabulary, grammar rules, and contextual usage of words strengthens memory and helps students become more attentive and focused in all areas of life.

B. Critical Thinking and Analytical Reasoning

Critical thinking is the ability to analyze, evaluate, and synthesize information in a structured and reasoned manner. English language learning fosters these skills by encouraging students to question, interpret, and evaluate various sources of information, be it in the form of written texts, conversations, or multimedia content.

1. Engagement with Complex Ideas

English-language education often involves engaging with complex texts that require deep analysis. Literary works, academic articles, and even news reports challenge students to think critically about the ideas presented. This not only improves their understanding of the content but also encourages them to consider different viewpoints and form their own opinions.

2. Debate and Discussion

English language classrooms often encourage debate and discussion as a method of learning. Through discussion, students are encouraged to express their opinions, listen to others, and critically evaluate arguments. These activities improve their ability to reason logically and articulate their thoughts in a coherent manner.

III. Pedagogical Approaches to Enhance Worldview and Thinking Skills

A. Task-Based Language Teaching

Task-based language teaching (TBLT) is an effective approach for promoting both worldview development and thinking skills. In this approach, students are engaged in tasks that are meaningful and relevant to their lives. These tasks, such as problem-solving activities, debates, and projects, encourage critical thinking, creativity, and cross-cultural exploration.

B. Content and Language Integrated Learning (CLIL)

Content and Language Integrated Learning (CLIL) is an approach where students learn both a subject and a language simultaneously. This method encourages students to think critically and contextually, as they use English to explore various subjects such as history, science, or geography. By connecting language learning with real-world content, CLIL broadens students' knowledge and intellectual capacities.

Conclusion

In conclusion, learning English does much more than just improve linguistic proficiency. It enhances cognitive development, promotes critical thinking, and shapes a student's worldview. By learning English, students gain access to a broader range of perspectives, which fosters cross-cultural understanding and global awareness. Furthermore, the process of learning English itself strengthens various thinking skills such as problem-solving, memory, and cognitive flexibility. As educators continue to integrate innovative pedagogical methods, the potential of English language learning as a tool for intellectual growth and worldview development remains immense.

Literature

1. Gass S. M., Selinker L. Second Language Acquisition: An Introductory Course. Routledge, 2008.
2. Krashen S. Principles and Practice in Second Language Acquisition. Pergamon Press, 1982.
3. Cummins J. Language, Power, and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire. Multilingual Matters, 2000.

THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN TEACHING ENGLISH

Aldabergenova Galiya Alipovna
English teacher at secondary school №88, Shymkent city

Аннотация

В статье рассматривается использование информационных технологий в преподавании английского языка, акцентируя внимание на их роли в улучшении качества образования и развитии языковых навыков студентов. Рассматриваются различные инструменты и методы, такие как интерактивные платформы, онлайн-ресурсы и мультимедийные приложения, которые помогают сделать процесс обучения более увлекательным и эффективным. Описывается влияние технологий на развитие всех аспектов языковой компетенции: аудирование, говорение, чтение и письмо. Применение информационных технологий способствует созданию гибкой образовательной среды, в которой учащиеся могут взаимодействовать с материалами и преподавателями в удобном для них формате, что способствует более глубокому освоению материала.

Аннотация

Мақалада ағылшын тілін оқытуда ақпараттық технологияларды қолдану қарастырылады, олардың білім сапасын жақсартуда және студенттердің тілдік дағдыларын дамытудағы рөліне ерекше назар аударылады. Интерактивті платформалар, онлайн-ресурстар мен мультимедиялық қосымшалар сияқты түрлі құралдар мен әдістерді пайдалану оқу процесін қызықты әрі тиімді етуге мүмкіндік береді. Ақпараттық технологиялар тілдік қабілеттіліктің барлық аспектілерін дамытуға ықпал етеді: тыңдау, сөйлеу, оқу және жазу. Ақпараттық технологияларды қолдану оқушылар мен мұғалімдерге ыңғайлы форматта материалдармен жұмыс жасауға мүмкіндік беретін, әрі материалды терең меңгеруге септігін тигізетін икемді білім беру ортасын құруға ықпал етеді.

In today's rapidly evolving educational landscape, information technologies (IT) have become indispensable tools in teaching, especially in language learning. English, as a global lingua franca,

requires effective teaching methods that can cater to the needs of diverse learners. The integration of IT in the classroom offers a myriad of opportunities for enhancing the learning experience, making lessons more interactive, engaging, and personalized. This article explores how the use of information technologies in teaching English has transformed education and looks at the effective methods, benefits, and challenges associated with these technologies in English language teaching (ELT).

The Role of Information Technologies in English Language Teaching (ELT):

Information technologies encompass a wide range of tools, platforms, and resources that can significantly enrich the learning environment. Here are some of the major types of IT tools used in teaching English:

1. Online Learning Platforms:

Platforms such as Moodle, Google Classroom, and Microsoft Teams provide a digital space for teachers and students to collaborate, share resources, and communicate. Teachers can post assignments, provide feedback, and facilitate discussions, all while tracking student progress. These platforms also enable asynchronous learning, which is particularly useful in today's diverse educational contexts, allowing students to learn at their own pace and revisit materials whenever necessary.

2. Language Learning Apps:

Apps like Duolingo, Babbel, and Memrise are designed to help students improve their vocabulary, grammar, and listening skills. These applications use gamification techniques to engage students, making learning more enjoyable. With features like personalized lessons, voice recognition, and progress tracking, these apps offer tailored learning experiences that adapt to each student's proficiency level.

3. Multimedia Resources:

The inclusion of videos, podcasts, and interactive websites enriches the learning experience by providing real-world language contexts. Students can watch YouTube tutorials, listen to English-language podcasts, or use interactive educational games that teach pronunciation, vocabulary, and grammar. These resources allow students to hear authentic accents and phrases used in daily communication.

4. Virtual Reality (VR) and Augmented Reality (AR):

VR and AR technologies are still relatively new but rapidly gaining popularity in language education. VR can transport students to immersive virtual environments where they can practice English in a variety of real-life situations, such as ordering food at a restaurant, engaging in conversations with virtual characters, or touring a city. AR, on the other hand, enhances physical classroom materials by adding layers of interactive digital content that students can explore using their devices.

Benefits of Using Information Technologies in English Language Teaching:

1. Increased Engagement and Motivation:

By integrating digital games, interactive quizzes, and multimedia materials, students become more actively engaged in their learning. These technologies help make language learning less monotonous, providing opportunities for fun and creative activities that motivate students to practice more.

2. Personalized Learning Experiences:

Information technologies allow for the customization of lessons to meet the diverse learning needs of students. For instance, learning apps often adjust the difficulty of exercises based on the learner's performance, allowing students to work at their own pace. Teachers can also provide individual feedback, helping students identify and overcome their specific language challenges.

3. Improved Communication and Collaboration:

IT tools promote collaboration among students. Online discussion forums, group projects, and video conferencing platforms (e.g., Zoom) allow students to communicate in English in real-time. These tools encourage peer interaction, enabling students to practice speaking and writing in a supportive environment.

4. Access to Authentic English Content:

One of the biggest advantages of using IT in the classroom is access to authentic materials from English-speaking countries. Students can watch English-language news broadcasts, read online articles, and interact with native English speakers in chatrooms or social media groups. This exposure to real-world language usage improves listening and reading comprehension while helping students become more culturally aware.

Challenges of Using Information Technologies in English Language Teaching:

1. Technological Limitations:

While technology can significantly enhance language learning, not all educational institutions are equipped with the necessary infrastructure. Poor internet connectivity, a lack of computers or smartphones, or outdated software can hinder the effective use of IT in the classroom. In some regions, students may face challenges in accessing the resources they need, thus limiting the overall effectiveness of these tools.

2. Teacher Training and Competency:

Teachers need to be adequately trained to use new technologies effectively. The rapid pace of technological advancements means that educators must stay up-to-date with the latest tools and teaching methods. Professional development programs that focus on technology integration are essential for teachers to build the skills required to make the most out of digital tools in the classroom.

3. Over-reliance on Technology:

While IT tools provide valuable support, excessive reliance on them can detract from other important aspects of learning, such as developing critical thinking or fostering face-to-face communication skills. Teachers should strike a balance, integrating technology in ways that complement traditional methods of teaching and ensure students are not overly dependent on digital devices.

Conclusion:

The integration of information technologies in teaching English offers numerous benefits, such as increasing student engagement, providing personalized learning experiences, and exposing students to authentic language use. However, to maximize the potential of these technologies, it is crucial to address challenges such as access to resources and ongoing teacher training. When used effectively, digital tools can transform the way English is taught and learned, making the process more dynamic, interactive, and tailored to the needs of each student. With careful implementation, information technologies can empower both teachers and students, helping them achieve greater success in mastering the English language.

References:

1. Jonassen D. H., Howland J., Marra R. M., Crismond D. P. Meaningful Learning with Technology (3rd ed.). Pearson Education. 2008.
2. Gagne R. M., Briggs, L. J. Principles of Instructional Design (4th ed.). Holt, Rinehart & Winston. 1992.
3. Warschauer M., Healey D. Computers and language learning: An overview. Language Teaching, 31(2), 57-71.1998.

THE EFFECTIVENESS OF USING MULTIMEDIA TOOLS IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING

Zhumasheva Akbayan Orinbaevna
Biology teacher at secondary school №88, Shymkent city

Аннотация

В последние годы использование мультимедийных инструментов в обучении английскому языку привлекает значительное внимание, поскольку преподаватели стремятся сделать обучение более увлекательным и эффективным. Эта статья исследует эффективность использования мультимедийных инструментов в контексте обучения английскому языку, подчеркивая их роль в улучшении языковых навыков и мотивации учеников.

Аннотация

Соңғы жылдары ағылшын тілін оқытуда мультимедиялық құралдарды қолдану үлкен қызығушылық тудырып, оқытушылар білім беру процесін қызықты әрі тиімді етуге тырысуда. Бұл мақала ағылшын тілін оқыту контекстінде мультимедиялық құралдарды қолданудың тиімділігін зерттеп, олардың оқушылардың тілдік дағдыларын және мотивациясын арттырудағы рөлін көрсетеді.

In the era of technological advancement, the use of multimedia tools in education has become an essential component of the teaching process. Specifically, in English language teaching (ELT), multimedia tools offer unique opportunities for both teachers and students to enhance the learning experience. This article examines the effectiveness of using multimedia tools in English language teaching, highlighting their impact on language skills development, student engagement, and the overall quality of instruction.

1. Introduction to Multimedia Tools in ELT.

Multimedia tools encompass a range of digital technologies that combine text, audio, images, video, and interactive elements. These tools include educational software, online platforms, multimedia presentations, digital storytelling, podcasts, and more. The integration of multimedia tools into English language teaching is not just a trend but a necessity in a world where digital literacy is key to both personal and professional success.

2. Impact on Language Skills Development.

Multimedia tools enhance all four core language skills: listening, speaking, reading, and writing.

- Listening: Listening comprehension can be significantly improved using multimedia tools such as audio and video materials. Authentic materials like podcasts, interviews, and films help learners improve their listening skills by exposing them to real-life conversations, accents, and vocabulary.

- Speaking: Tools such as voice recorders, video calls, and language apps allow students to practice their speaking skills in a controlled and interactive environment. Students can record their speech, receive immediate feedback, and compare their performance with native speakers.

- Reading: Interactive e-books, online articles, and educational websites provide students with diverse reading materials. The integration of multimedia elements, such as embedded images, audio, and videos, helps in understanding the context and enhances vocabulary acquisition.

- Writing: Writing skills are also improved by using multimedia tools that provide immediate feedback, such as grammar checkers, collaborative writing platforms, and online forums. These tools help students become more engaged in their writing tasks by allowing them to share ideas and receive peer feedback.

3. Enhancing Student Engagement.

One of the primary challenges in language learning is maintaining student engagement. Multimedia tools engage students visually, audibly, and interactively, which increases their motivation and interest in the subject. Interactive activities such as quizzes, games, and virtual discussions promote active participation and collaboration among students. Gamified learning, for instance, rewards students for completing tasks and encourages them to improve their skills in a fun and stimulating way.

4. Promoting Critical Thinking and Problem Solving.

Multimedia tools, such as simulations, role-playing games, and virtual reality, can stimulate critical thinking and problem-solving skills. By presenting real-world scenarios or complex language tasks, students are encouraged to analyze, make decisions, and reflect on their language choices. This active learning process promotes deeper understanding and retention of language concepts.

5. Facilitating Teacher-Student Interaction.

Multimedia tools can also enhance the interaction between teachers and students. Online platforms allow teachers to track students' progress, give personalized feedback, and facilitate asynchronous communication. For example, teachers can assign homework using educational apps that provide instant feedback, thus enabling students to correct mistakes in real time. Furthermore, video conferencing tools enable virtual classroom discussions, creating an interactive and supportive learning environment.

6. Challenges in Implementing Multimedia Tools.

While multimedia tools offer numerous benefits, there are challenges in their implementation. Teachers may face difficulties in selecting appropriate tools that align with their curriculum and student needs. Additionally, access to technological resources can be a barrier in some regions or schools. Teachers must also ensure that multimedia tools are used effectively to complement traditional teaching methods rather than replace them entirely.

7. Conclusion

The use of multimedia tools in English language teaching proves to be an effective method for improving language proficiency, engaging students, and fostering a deeper understanding of language concepts. By incorporating multimedia into their lessons, teachers can create dynamic and interactive learning environments that motivate students to engage with the language in meaningful ways. However, the successful integration of these tools requires thoughtful planning, the right resources, and continuous professional development for teachers.

As technology continues to evolve, multimedia tools will undoubtedly remain a valuable asset in the English language classroom, enabling both students and teachers to navigate the digital age of language learning more effectively.

References:

1. Sharma P., Barrett B. Blended Learning: Using Technology in and beyond the Language Classroom. Macmillan Education. 2007.

2. Warschauer M. The paradoxical future of digital learning. The TESOL Quarterly, 41(4), 869-883.2007.

3. Lai C., Zhao Y. The Use of Multimedia Technology in English Language Teaching. Computers Education, 56(4), 1040-1048.2011.

THE ROLE OF AN ENGLISH LANGUAGE TEACHER IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM

Ulmasova Gulbokhor Islamudinovna
Turkestan region, Tolebi district
"B.Tulkiev General Education School" Municipal State Institution
English language teacher

Аннотация

В современной системе образования роль учителя английского языка значительно изменилась и вышла за рамки традиционных методов преподавания. Учителя английского языка теперь выступают в качестве посредников в общении, развитии критического мышления и межкультурного понимания. В данной статье рассматриваются ключевые обязанности учителя английского языка, включая разработку учебных программ, интеграцию технологий, повышение вовлеченности учащихся и развитие многоязычной компетенции. Кроме того, подчеркивается важность непрерывного обучения и профессионального развития педагогов. Также рассматриваются вызовы, с которыми сталкиваются преподаватели английского языка, такие как адаптация к разным потребностям учащихся и внедрение инклюзивных практик.

Аннотация

Қазіргі білім беру жүйесінде ағылшын тілі мұғалімінің рөлі дәстүрлі оқыту әдістерінен әлдеқайда кеңейді. Ағылшын тілі мұғалімдері қазіргі таңда тек тіл үйретуші ғана емес, сонымен қатар коммуникация, сыни ойлау және мәдениетаралық түсіністікті дамытуда маңызды рөл атқарады. Бұл мақалада ағылшын тілі мұғалімінің негізгі міндеттері қарастырылады, соның ішінде оқу бағдарламасын әзірлеу, технологияны оқыту үдерісіне енгізу, оқушылардың қызығушылығын арттыру және көптілді құзыреттілікті дамыту. Сонымен қатар, мұғалімдердің үздіксіз білім алуы мен кәсіби дамуының маңыздылығы атап өтіледі. Ағылшын тілі мұғалімдері кездесетін қиындықтар, мысалы, әртүрлі оқушылардың қажеттіліктеріне бейімделу және инклюзивті білім беру тәжірибелерін енгізу мәселелері қарастырылады.

Introduction The role of an English language teacher in today's educational landscape is more dynamic than ever. With globalization and technological advancements, English has become a bridge for international communication, business, and academia. Teachers are not only responsible for teaching language skills but also for preparing students for real-world interactions. However, they also face challenges such as accommodating students with varying levels of proficiency, ensuring inclusive education, and keeping up with evolving teaching methodologies.

Key Responsibilities of an English Language Teacher

1. **Curriculum Development:** Teachers design and adapt curricula to meet the needs of diverse learners, incorporating both traditional and modern teaching methodologies.
2. **Integration of Technology:** Digital tools such as online learning platforms, interactive applications, and artificial intelligence are used to enhance the learning experience.
3. **Fostering Student Engagement:** Implementing interactive and student-centered teaching methods, such as project-based learning and gamification, helps maintain motivation.
4. **Intercultural Competence:** English teachers introduce students to different cultures, fostering global awareness and cross-cultural communication skills.
5. **Assessment and Feedback:** Continuous assessment methods, including formative and summative evaluations, ensure student progress and learning effectiveness.
6. **Lifelong Learning and Professional Development:** To remain effective, teachers engage in continuous education, attend workshops, and stay updated with pedagogical advancements.

7. **Adapting to Diverse Learning Needs:** Teachers must employ differentiated instruction strategies to address the unique strengths and weaknesses of each student.
8. **Inclusive Education:** Ensuring that English language instruction is accessible to students with disabilities and those from different linguistic and socio-economic backgrounds.

Challenges Faced by English Language Teachers

1. **Classroom Diversity:** Managing a classroom with students of varying proficiency levels and learning styles can be complex.
2. **Technological Barriers:** While digital tools enhance learning, some students may lack access to necessary resources.
3. **Workload and Burnout:** Teachers often face heavy workloads, requiring effective time management and self-care strategies.
4. **Language Policy and Standardization:** Adapting to constantly evolving language policies and international standards in English education.

You've covered the topic comprehensively! I can extend your content further by adding some depth to the key points: 1. Collaboration and Networking: English language teachers often collaborate with colleagues locally and globally to share best practices, develop innovative teaching strategies, and address common challenges. Virtual conferences, webinars, and professional networks help foster this exchange. 2. Promoting Critical Thinking: Language teaching isn't just about grammar and vocabulary; teachers play a key role in encouraging students to analyze, interpret, and express their thoughts critically, preparing them for diverse academic and professional environments. 3. Using Experiential Learning Approaches: Incorporating real-life scenarios, such as role-playing, simulations, and case studies, allows students to apply their language skills practically, ensuring they are well-equipped for real-world communication. 4. Addressing Mental Health and Well-Being: Teachers increasingly integrate mental health awareness into their classrooms, creating a supportive environment that fosters resilience and reduces stress, especially for students navigating the pressures of language acquisition.5. Inclusive Teaching through Universal Design: Adopting universal design principles for learning ensures that educational resources and activities are accessible to all learners, regardless of their abilities or backgrounds. 6. Advocating for Language Education Policies: Teachers can act as advocates for equitable language education, influencing policies that prioritize funding, resource allocation, and curriculum development. Conclusion The role of an English language teacher in modern education goes beyond traditional instruction. They serve as guides in language acquisition, critical thinking, and cultural exchange. By integrating innovative teaching strategies and fostering an inclusive learning environment, English teachers contribute significantly to students' personal and professional growth. Despite challenges such as adapting to diverse learning needs and keeping pace with educational reforms, their impact on students' future success remains invaluable.

References

1. Brown H. D. *Principles of Language Learning and Teaching*. Pearson Education. 2014.
2. Harmer J. (2007). *The Practice of English Language Teaching*. Longman. 2007.
3. Richards J. C., Rodgers, T. S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press. 2014.

VIDEO CONTENT LEARNING IN ENGLISH AND ITS EFFECTIVENESS

Auelbek Gulbanu Toktankyzy
Turkistan Region, Turkistan City
English Teacher at "S. Yerubaev No. 7 School-Internat" Municipal Public Institution

Аннотация

В данной статье рассматривается роль видео-контента в изучении английского языка и его эффективность в повышении уровня владения языком. Анализируются различные методы использования видеоматериалов в обучении, такие как образовательные видеоролики, интерактивные упражнения и аутентичный контент. Обсуждается влияние видеоупражнений на развитие навыков аудирования, говорения, чтения и письма. Отмечены преимущества видео-контента, включая повышение мотивации, улучшение понимания и вовлеченности учащихся. В статье делается вывод о том, что интеграция видео-ресурсов в процесс изучения английского языка значительно улучшает языковые способности ученики.

Аннотация

Бұл мақалада ағылшын тілін үйренуде видео-контенттің рөлі мен оның тілдік дағдыларды дамытудағы тиімділігі қарастырылады. Білім беру видеороликтері, интерактивті жаттығулар және аутентті материалдарды қолдану әдістері талданады. Видео арқылы оқытудың тыңдау, сөйлеу, оқу және жазу дағдыларына әсері қарастырылады. Видео-контенттің артықшылықтары, оның ішінде мотивацияны арттыру, түсінікті жақсарту және оқушылардың белсенділігін күшейту мәселелері қозғалады. Мақалада ағылшын тілін оқытуда видео ресурстарды қолдану студенттердің тілдік дағдыларын айтарлықтай жақсартатыны тұжырымдалады.

The rapid advancement of digital technology has transformed the way English is learned, with video content becoming an essential tool in modern education. Unlike traditional methods, video-based learning provides a dynamic and engaging approach that enhances comprehension and retention. This article examines the benefits, strategies, and impact of video content on English language learning.

1. Benefits of Video Content Learning

- **Enhanced Listening Skills:** Video materials expose learners to various accents, speech patterns, and intonations.
- **Improved Speaking Abilities:** Watching dialogues and practicing pronunciation through repetition aids in fluency.
- **Visual and Contextual Learning:** Videos provide real-life scenarios, making language learning more meaningful.
- **Increased Motivation and Engagement:** Interactive and entertaining videos maintain learners' interest and encourage active participation.

2. Types of Video Content for Learning English

- **Educational Videos:** Language lessons, grammar tutorials, and vocabulary-building clips.
- **Authentic Content:** Movies, TV shows, interviews, and news segments in English.
- **Interactive Exercises:** Videos with quizzes, subtitles, and language games for active learning.
- **User-Generated Content:** YouTube channels, TED Talks, and vlogs that expose learners to diverse communication styles.

3. Effectiveness of Video-Based Learning

- **Listening and Pronunciation Development:** Exposure to native speech improves comprehension and accent.
- **Vocabulary Enrichment:** Context-based learning helps learners remember new words more effectively.

- **Reading and Writing Enhancement:** Subtitled videos strengthen reading skills, while discussions and reviews promote writing practice.
- **Cultural Awareness:** Authentic content familiarizes learners with different cultures, idioms, and expressions.

4. Challenges and Solutions in Video-Based Learning

- **Distraction Issues:** Structured lesson plans and guided activities help maintain focus.
- **Understanding Different Accents:** Gradual exposure and repetition aid in comprehension.
- **Over-Reliance on Subtitles:** Encouraging learners to watch with minimal subtitles enhances listening skills.

5. Integration with Personalized Learning Pathways Video content can be tailored to suit individual learning needs, supporting differentiated instruction:

- **Adaptive Algorithms:** Platforms like YouTube and language apps suggest videos based on learners' progress.
- **Skill-Specific Videos:** Learners can focus on listening, pronunciation, or vocabulary as per their goals.
- **Progress Tracking:** Interactive platforms offer analytics, helping students and teachers monitor improvement.

6. Collaborative Learning Opportunities Videos also encourage group activities:

- **Peer Reviews and Discussions:** Students can watch videos together and discuss themes, improving speaking and critical thinking.
- **Virtual Study Groups:** Online forums allow learners to collaborate globally, enhancing cross-cultural understanding.
- **Creative Projects:** Students can create their own video content, such as skits or language tutorials, to practice expressive skills.

7. Expanding Educational Access Video content democratizes learning for various audiences:

- **Accessibility Features:** Subtitles, transcripts, and audio descriptions enable inclusive education for learners with disabilities.
- **Cost-Effective Learning:** Free or low-cost video platforms provide access to high-quality resources.
- **Remote Learning:** Video-based courses enable language acquisition from anywhere in the world.

8. Addressing Learning Styles Video content appeals to different learning preferences:

- **Visual Learners:** Dynamic imagery and contextual cues aid understanding.
- **Auditory Learners:** Dialogue and narration enhance listening skills.
- **Kinesthetic Learners:** Interactive videos with prompts for real-world application make learning active.
-

Conclusion

Video content learning has proven to be a highly effective method for acquiring English language skills. By incorporating educational, interactive, and authentic materials, learners can enhance their listening, speaking, reading, and writing abilities. Despite some challenges, structured implementation of video-based learning significantly improves language proficiency and overall learning outcomes.

References

1. Krashen S. D. *Principles and Practice in Second Language Acquisition.* Pergamon Press. 1982.
2. Mayer R. E. *Multimedia Learning.* Cambridge University Press. 2009.
3. Ellis R. *Instructed Second Language Acquisition: A Literature Review.* Report to the Ministry of Education. 2005.

4. Gee J. P. *Good Video Games and Good Learning: Collected Essays on Video Games, Learning, and Literacy.* Peter Lang. 2007.

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ДӘРІПТЕУ

Асанова Сагила Тынысбековна
Түркістан облысы білім басқармасы, Түркістан қаласы білім бөлімінің
"С.Ерубаев атындағы №7 мектеп -интернат" коммуналдық мемлекеттік мекемесінің
қазақ тілі мен әдебиеті пән мұғалімі

Аннотация

В данной статье рассматривается роль казахской литературы в продвижении национальных ценностей. Литературные произведения являются важным инструментом передачи традиций, культуры и мировоззрения народа. В статье анализируются произведения классической и современной казахской литературы, в которых отражены такие ценности, как патриотизм, уважение к родным традициям, моральные и этические нормы. Особое внимание уделяется значению устного народного творчества и его влиянию на воспитание подрастающего поколения. Автор подчеркивает, что казахская литература играет важную роль в формировании национальной идентичности и духовного развития общества.

Annotation

This article explores the role of Kazakh literature in promoting national values. Literary works serve as an essential tool for transmitting the traditions, culture, and worldview of the people. The article analyzes classic and contemporary Kazakh literature, highlighting values such as patriotism, respect for national traditions, and moral and ethical norms. Special attention is given to the importance of oral folklore and its impact on the upbringing of the younger generation. The author emphasizes that Kazakh literature plays a crucial role in shaping national identity and fostering the spiritual development of society.

Қазақ әдебиеті – халқымыздың рухани қазынасы, ұлттық құндылықтарымызды ұрпақтан-ұрпаққа жеткізетін асыл мұра. Әдебиет арқылы халқымыздың тарихы, мәдениеті, салт-дәстүрі мен дүниетанымы бейнеленіп, ұлттық сананың қалыптасуына ықпал етеді. Қазақ халқының өмірлік ұстанымдары, рухани-адамгершілік құндылықтары көркем шығармаларда көрініс тауып, ұлттық бірегейліктің нығаюына қызмет етеді. Бұл мақалада қазақ әдебиетіндегі ұлттық құндылықтардың көрінісі, олардың тәрбиелік мәні және қазіргі заманғы маңызы қарастырылады.

1. Қазақ әдебиетіндегі ұлттық құндылықтардың көрінісі

Қазақ әдебиетінде ұлттық құндылықтар жазушылар мен ақындардың шығармалары арқылы көрініс табады. Мысалы, Абай Құнанбайұлының шығармаларында адамгершілік, еңбекқорлық, білімге ұмтылу сияқты қасиеттер дәріптеледі. Оның «Қара сөздері» мен өлеңдері жастарды рухани тазалыққа, ізгілікке шақырады.

Мұхтар Әуезовтің «Абай жолы» романында қазақ халқының дәстүрлері, ұлттық тәрбиесі, мінез-құлқы кеңінен сипатталады. Романдағы кейіпкерлердің іс-әрекеттері, олардың отбасылық құндылықтарға деген құрметі ұлттық сананың айқын көрінісі болып табылады.

Ғабит Мүсіреповтің «Ұлпан» романында қазақ әйелінің тағдыры мен ұлттық болмысындағы отбасылық құндылықтардың рөлі ерекше сипатталады. Ұлпан бейнесі арқылы қазақ әйелдерінің даналығы, парасаттылығы, ел басқарудағы орны көрінеді.

2. Халық ауыз әдебиеті және ұлттық тәрбие

Мақал-мәтелдер, жырлар мен эпостық дастандар – қазақ халқының өмір салтын, дүниетанымын көрсететін ұлттық құндылықтардың негізі. «Қобыланды батыр», «Алпамыс батыр», «Ер Тарғын» сияқты батырлық жырларда елге, жерге деген сүйіспеншілік, батылдық пен ерлік дәріптеледі.

Қазақ ертегілері мен аңыздарында да ұлттық тәрбие көрініс тапқан. «Алтын сақа», «Ер Төстік», «Күн астындағы Күнікей қыз» секілді ертегілерде жақсылық пен жамандық, адалдық пен әділдік, еңбексүйгіштік пен ізгілік секілді қасиеттер насихатталады.

3. Заманауи әдебиет және ұлттық құндылықтар

Қазіргі қазақ әдебиетінде де ұлттық құндылықтар өз маңызын жойған жоқ. Тәуелсіздік кезеңіндегі шығармаларда ұлттық бірегейлікті сақтау, тіліміз бен мәдениетімізді дамыту мәселелері көтеріледі.Төлен Әбдіктің «Парасат майданы» повесінде ұлттық болмыс, рухани құндылықтар мен адам санасының күрделі мәселелері терең сипатталады. Дулат Исабеков, Мұхтар Мағауин, Қабдеш Жұмаділов сияқты қаламгерлердің шығармаларында да ұлттық тарих пен дәстүрге құрмет басым.

Жас ақын-жазушылардың туындыларында ұлттық құндылықтармен қатар, қазіргі заманғы мәселелер де қамтылады. Мысалы, танымал жазушы Әлібек Асқаровтың шығармаларында ұлттық сана, қазақ халқының тұрмыс-салты мен дәстүрлері көркем суреттеледі.

Қазіргі уақытта цифрлық технологиялар мен ғаламтор желісі ұлттық әдебиетті насихаттаудың басты құралына айналып отыр. Әлеуметтік желілер мен онлайн платформалар арқылы қазақ әдебиетінің асыл мұрасын кең ауқымды аудиторияға жеткізу мүмкіндігі пайда болды. Мысалы, әдеби шығармалардың электронды нұсқалары, аудио және бейнематериалдар жастарға әдебиетке деген қызығушылықты арттырудың жолы бола алады.

Сонымен қатар, қазақ әдебиетін оқыту әдістерін жаңғырту қажет. Мектеп пен жоғары оқу орындарындағы қазақ әдебиеті сабағын интерактивті форматта өткізу, шығармаларды сахналандыру, авторлармен кездесу ұйымдастыру – жас ұрпақтың әдебиетке деген сүйіспеншілігін оятудың тиімді жолдары.

Қазақ әдебиетін халықаралық деңгейде таныту да маңызды мәселе болып табылады. Әдеби шығармаларды шет тілдеріне аудару, халықаралық әдеби фестивальдерге қатысу – ұлттық құндылықтарды әлемге паш етудің маңызды қадамдары. Бұл ұлттық әдебиеттің жаһандық мәдениетте өз орнын табуына септігін тигізеді.

Қорытынды

Қазақ әдебиеті – ұлттық құндылықтарды насихаттаудың басты құралы. Әдеби шығармалар арқылы жастарға патриоттық тәрбие беру, оларды мәдени мұраны құрметтеуге үйрету – маңызды міндеттердің бірі. Ұлттық құндылықтар тек өткеннің мұрасы ғана емес, оларды қазіргі заманға бейімдеу, жас ұрпақтың санасына сіңіру – әрбір зиялы азаматтың парызы.

Сондықтан қазақ әдебиетін зерттеу, оны оқыту және насихаттау ұлттық рухты қалыптастырудың маңызды бөлігі болып қала береді. Ұлттық құндылықтарды дәріптеу арқылы халқымыздың рухани әлемін байытуға, тәуелсіз еліміздің болашағын нығайтуға үлес қоса аламыз.

Әдебиеттер

1. Абай Құнанбайұлы. Қара сөздер. – Алматы: Атамұра, 2005.
2. Әуезов М. Абай жолы (1-4 том). – Алматы: Жазушы, 2010.
3. Сейіт Кенжеахметұлы. Қазақтың салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары. – Алматы: Өнер, 2007.
4. Байтұрсынов А. Әдебиет танытқыш. – Алматы: Ғылым, 1991.
5. Мұқанов С. Халық мұрасы. – Алматы: Ана тілі, 1998.

6. Майтанов Б. Қазақ романы және психологиялық талдау. – Алматы: Санат, 1996.
7. Нұрғали Р. Қазақ әдебиетінің алтын ғасыры. – Астана: Фолиант, 2002.
8. Әбдік Т. Парасат майданы. – Алматы: Жазушы, 2002.
9. Қазақ ұлттық энциклопедиясы. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 2005.
10. Қоңыратбаев Ә. Қазақ фольклорының тарихы. – Алматы: Ана тілі, 1991.

ИНТЕРНАТТАҒЫ ТӘРБИЕНІҢ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРМЕН САБАҚТАСТЫҒЫ

Оразбай Назерке Амангелдіқызы
Түркістан облысы, Түркістан каласы "С Ерубаев атындағы N7 мектеп -интернат" КММ-сі интернат тәрбиешісі

Аннотация

В статье рассматривается значимость интеграции национальных ценностей в воспитательный процесс интерната. Национальные традиции, культура и духовное наследие играют ключевую роль в формировании личности воспитанников, их патриотического сознания и нравственного воспитания. В работе предлагаются методы и подходы по внедрению традиций, истории, национального искусства и культурного наследия в образовательный процесс. Автор подчеркивает важность тесного взаимодействия с родителями, обществом и историческим наследием для гармоничного развития подрастающего поколения.

Аннотация

The article examines the importance of integrating national values into the educational process of boarding schools. National traditions, culture, and spiritual heritage play a key role in shaping students' personalities, fostering their patriotic awareness and moral upbringing. The study suggests methods and approaches for incorporating traditions, history, national arts, and cultural heritage into the educational process. The author emphasizes the significance of close interaction with parents, society, and historical heritage for the harmonious development of the younger generation.

Интернаттық білім беру жүйесі оқушылардың академиялық білім алуымен қатар, олардың әлеуметтік, рухани және адамгершілік тұрғыдан дамуына да ықпал етеді. Ұлттық құндылықтарды тәрбие үдерісіне енгізу – тәрбиеленушілердің ұлттық сана-сезімін қалыптастыру, патриоттық рухын нығайту, өз мәдениетін құрметтеуге үйрету сияқты маңызды міндеттерді шешуге көмектеседі. Қазіргі жаһандану заманында жастардың ұлттық болмысын жоғалтпай, өз халқының тарихын, мәдениетін, салт-дәстүрін бойына сіңіруі өзекті мәселелердің бірі болып отыр.

Ұлттық құндылықтардың тәрбиедегі маңызы

Ұлттық құндылықтар – халықтың ғасырлар бойы жинақтаған рухани-мәдени мұрасы, оны сақтау мен кейінгі ұрпаққа жеткізу – маңызды міндеттердің бірі. Интернатта тәрбиеленушілер үшін ұлттық құндылықтарды насихаттау келесі мақсаттарды көздейді:

- Туған жеріне, еліне деген сүйіспеншілікті арттыру;
- Қазақ халқының салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын бойларына сіңіру;
- Ата-баба мұрасын құрметтеуге үйрету;
- Ұлттық мәдениет пен өнерге деген қызығушылығын арттыру;
- Еңбекқорлық, адалдық, үлкенге құрмет көрсету сынды қасиеттерді қалыптастыру;
- Әлеуметтік ортаға бейімделуіне және қарым-қатынас дағдыларын дамытуға көмектесу.

Интернаттағы ұлттық құндылықтарды дәріптеу жолдары

1. Салт-дәстүрлерді насихаттау

Тәрбиелік іс-шараларда қазақтың ұлттық ойындары, әдет-ғұрыптары, мақал-мәтелдері, шешендік өнері кеңінен қолданылуы тиіс. Мысалы, «Шашу», «Бесікке салу», «Бата беру», «Қонақжайлылық» дәстүрлерін арнайы тәрбие сағаттарында көрсету оқушылардың таным көкжиегін кеңейтеді.

2. Тарихи-мәдени мұраны таныстыру

Жас ұрпақтың ұлттық санасын қалыптастыру үшін олардың тарихи-мәдени мұрамен танысуы маңызды. Бұл мақсатта арнайы экскурсиялар, мұражайларға саяхаттар, тарихи кітаптарды оқу, ұлттық батырлар мен хандардың ерліктерін насихаттау сияқты жұмыстар атқарылуы қажет.

3. Ата-аналармен және жергілікті қауымдастықпен байланыс

Интернат тәрбиеленушілері ұлттық құндылықтарды өз отбасынан көріп, сезініп өсуі керек. Сондықтан ата-аналармен тығыз байланыс орнату, оларды ұлттық мерекелерге, ашық сабақтарға, тәрбиелік шараларға шақыру арқылы ұлттық тәрбиені нығайтуға болады. Сонымен қатар, ауыл ақсақалдарының әңгімелерін тыңдату арқылы оқушылардың өмірлік тәжірибесін арттыруға болады.

4. Қазақтың ұлттық өнерін дәріптеу

Тәрбиеленушілерді ұлттық өнерге баулу – олардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың маңызды жолы. Қазақтың дәстүрлі музыкалық аспаптары – домбыра, қобыз, сырнай ойнауға үйрету, жыр-терме жаттату, ұлттық ою-өрнек өнерін меңгеруге бағыттау, халық ертегілерін сахналау арқылы балалардың рухани байлығын арттыруға болады.

5. Ұлттық спорт түрлерін дамыту

Интернаттағы дене тәрбиесі сабақтары мен спорттық іс-шараларда қазақтың ұлттық спорт ойындарын енгізу керек. Көкпар, асық ату, тоғызқұмалақ, қазақ күресі сияқты ойындар балалардың физикалық дамуына ғана емес, олардың ұжымдық рухын, батылдығын,ептілігін қалыптастырады.

6. Ұлттық тағам мәдениетін дәріптеу

Тамақтану мәдениеті – ұлттың ерекшелігін танытатын маңызды факторлардың бірі. Интернатта тәрбиеленушілерге қазақтың ұлттық тағамдарын таныстыру, олардың дайындалу жолдарын көрсету – ұлттық дәстүрлерді насихаттаудың бір жолы.

Қорытынды

Интернат тәрбиесінің ұлттық құндылықтармен сабақтастығы – болашақ ұрпақтың рухани-адамгершілік қасиеттерін қалыптастырудың маңызды бағыты. Жастардың бойында ұлттық сана-сезімді, отансүйгіштікті, дәстүрлерге құрметпен қарауды қалыптастыру үшін ұлттық құндылықтарды дәріптеу басты міндет болуы тиіс.

Ұсыныстар:

1. Интернаттағы барлық іс-шараларда ұлттық құндылықтарды кеңінен насихаттау.
2. Оқушыларды халық мұрасымен таныстыру мақсатында арнайы курстар ұйымдастыру.
3. Ұлттық құндылықтарға негізделген заманауи білім беру әдістерін енгізу.
4. Қазақтың ұлттық мәдениеті мен өнерін дәріптейтін үйірмелер ұйымдастыру.
5. Тарихи-мәдени орындарға экскурсиялар ұйымдастыру арқылы оқушылардың тарихи санасын дамыту.

Әдебиеттер:

1. Қалиев С. «Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері мен тарихы» – Алматы: Рауан, 1998.
2. Жарықбаев Қ., Қалиев С. «Қазақ халқының салт-дәстүрлері» – Алматы: Санат, 1995.
3. Төлеубекова Р.К. «Тәрбие теориясы мен әдістемесі» – Алматы: Дарын, 2008.
4. Әбдіразақов Е. «Қазақ этнопедагогикасының негіздері» – Алматы: Білім, 2006.

ҚЫЗ БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖОБАЛАР

Абашева Перизат Алпысбаевна
«Өрлеу» АҚФ «Түркістан облысы және Шымкент қаласы» бойынша КДИ
«Психология, инклюзивті білім беру және кәсіби даму»
кафедрасының меңгерушісі

Аннотация

В данной статье рассматривается важность экологических творческих проектов для девочек. Экологическое воспитание играет ключевую роль в формировании ответственного отношения к природе. Творческие проекты, такие как создание украшений из переработанных материалов, изготовление натуральной косметики, участие в экологических показах мод и создание мини-садов, помогают девочкам развивать эстетическое восприятие, креативность и экологическую культуру. Использование таких проектов в образовательном процессе способствует формированию экологически осознанного поколения.

Annotation

This article discusses the importance of environmental creative projects for girls. Environmental education plays a key role in shaping a responsible attitude toward nature. Creative projects such as making accessories from recycled materials, creating natural cosmetics, participating in eco-fashion shows, and developing mini-gardens help girls enhance their aesthetic perception, creativity, and ecological awareness. Integrating such projects into the educational process contributes to fostering an environmentally conscious generation.

Қазіргі таңда экологиялық тәрбие беру өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Табиғатқа деген сүйіспеншілік пен оны қорғау дағдылары бала кезден қалыптасуы керек. Қыз балаларға арналған экологиялық шығармашылық жобалар табиғатпен үйлесімді өмір сүруді үйретіп қана қоймай, олардың шығармашылық қабілеттерін дамытады. Мұндай жобалар қыз балаларды экологиялық мәдениетке баулудың тиімді құралы болып табылады.

1. Экологиялық сананы қалыптастыру

Экологиялық тәрбиенің негізгі мақсаты – табиғатқа деген жауапкершілікті сезіндіру және экологиялық мәдениетті қалыптастыру. Қыз балалар табиғатты қорғауға қатысты түрлі шығармашылық жобалар арқылы экологиялық мәселелерді тереңірек түсіне алады. Мысалы, қайта өңделетін материалдардан сәндік бұйымдар жасау немесе табиғи материалдарды пайдалану арқылы қолөнермен айналысу олардың қоршаған ортаға деген жауапкершілігін арттырады.

2. Шығармашылық жобалардың түрлері

Қыз балаларға арналған экологиялық жобалар түрлі бағытта болуы мүмкін:

- Эко-аксессуарлар жасау – қайта өңделетін материалдардан сәндік бұйымдар жасау. Бұл зергерлік бұйымдар, сөмкелер, шашқа тағатын әшекейлер болуы мүмкін.
- Табиғи косметика әзірлеу – химиялық қоспасыз, табиғи өнімдерден жасалған косметикалық құралдар дайындау. Бұл экологиялық таза өмір салтын ұстануға үйретеді.
- Экологиялық сән көрсетілімдері – қайта өңделген және табиғи материалдардан жасалған сән үлгілерін дайындау және көрсету.
- "Эко-ойыншықтар" жасау – экологиялық таза материалдардан (ағаш, мата, қағаз) балалар ойыншықтарын жасау.
- "Жасыл бақ" жобасы – қыз балалардың өз қолдарымен шағын бақ немесе гүлзар жасауын ұйымдастыру.

3. Практикалық маңызы

Мұндай жобалар қыз балалардың эстетикалық талғамын дамытып қана қоймай, оларды жауапкершілікке, үнемшілдікке және шығармашылыққа баулиды. Сонымен қатар, экологиялық жобалар қоршаған ортаны қорғауға деген көзқарасты қалыптастырады. Қайта өңдеу арқылы сәндік бұйымдар жасау, табиғи өнімдерден тұрмыстық заттар әзірлеу – қоршаған ортаға қамқорлық танытудың маңызды жолдарының бірі.

4. Экологиялық шығармашылық жобаларды білім беру жүйесіне енгізу

Қазіргі уақытта мектептер мен қосымша білім беру ұйымдарында экологиялық бағыттағы шығармашылық үйірмелерді ұйымдастырудың маңызы артып келеді. Оқу бағдарламаларына экологиялық жобаларды енгізу арқылы оқушылардың табиғатқа деген қарым-қатынасын жақсартуға, олардың қоршаған ортаны қорғауға белсенді қатысуына ықпал етуге болады.

Қорытынды

Қыз балаларға арналған экологиялық шығармашылық жобалар – олардың қоршаған ортаға деген сүйіспеншілігін арттыратын, шығармашылық қабілеттерін дамытатын маңызды құрал. Мұндай жобалар арқылы олар өздерінің табиғатқа тигізетін әсерін саналы түрде бағалай алады. Білім беру мекемелері мен ата-аналар осындай жобаларды қолдай отырып, жас ұрпақты экологиялық жауапкершілікке, табиғатты сүюге және шығармашылық дамуға баули алады.

Әдебиеттер

1. Әбдіғазиев Б. Экологиялық тәрбие берудің ғылыми негіздері – Алматы: Рауан, 2019.
2. Қоңырбаева А. Балалардың экологиялық мәдениетін қалыптастыру жолдары // Педагогика және психология журналы, №3, 2021.
3. Сейітова Г. Қазіргі білім беру жүйесіндегі экологиялық тәрбие – Астана: Фолиант, 2020.
4. Назарова Л. Балабақша мен мектептегі экологиялық білім беру әдістері // Білім және ғылым, №2, 2022.
5. Қазақбаева С. Экологиялық шығармашылық – балалардың дамуына әсері // Бастауыш мектеп журналы, №5, 2023.

ҚОРШАҒАН ОРТАНЫ ҚОРҒАУ АСПЕКТІЛЕРІН ГЕОГРАФИЯ ПӘНІНДЕ ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Егенова Назгул Атаевна
«Өрлеу» АҚФ «Түркістан облысы және Шымкент қаласы» бойынша КДИ
аға оқутышысы

Аннотация

В данной статье рассматриваются эффективные методы преподавания аспектов охраны окружающей среды на уроках географии. Охрана природы – одна из важнейших задач современного общества, и формирование экологической культуры у учащихся играет ключевую роль в решении этой проблемы. В статье анализируются инновационные подходы к экологическому образованию, такие как интерактивные методы, проектные и исследовательские работы, использование картографических инструментов, цифровых технологий и полевых исследований. Также предложены мероприятия, направленные на повышение экологической осведомленности школьников.

Annotation

This article explores effective methods for teaching environmental protection aspects in geography lessons. Environmental conservation is one of the most crucial challenges of modern society, and fostering ecological awareness among students plays a key role in addressing this issue. The article examines innovative

approaches to environmental education, including interactive methods, project-based and research activities, the use of cartographic tools, digital technologies, and field studies. Additionally, the paper suggests various activities aimed at enhancing students' ecological literacy.

Қазіргі таңда қоршаған ортаны қорғау мәселесі жаһандық деңгейде өзекті болып отыр. Табиғаттың ластануы, климаттың өзгеруі, биологиялық әртүрліліктің азаюы сияқты проблемалар адамзаттың болашағына тікелей әсер етеді. Сондықтан оқушыларға экологиялық білім беру, табиғатқа деген жауапкершілік сезімін қалыптастыру аса маңызды. География пәні табиғи және әлеуметтік процестердің өзара байланысын түсінуге мүмкіндік беретіндіктен, оны оқыту барысында экологиялық аспектілерге ерекше көңіл бөлу қажет.

1. География пәнінде экологиялық білім берудің рөлі

География – табиғат пен қоғам арасындағы байланысты зерттейтін пән. Ол оқушыларға табиғи орта заңдылықтарын, табиғат пен адамның өзара әрекеттесуін, экологиялық мәселелердің пайда болу себептері мен салдарын түсінуге көмектеседі. Экологиялық білім беру арқылы оқушылар табиғат ресурстарын тиімді пайдалануды, экологиялық қауіп-қатерлердің алдын алу жолдарын меңгереді.

2. Экологиялық білім берудің тиімді әдістері

 Интерактивті әдістерді қолдану

- Дебат, миға шабуыл, экологиялық мәселелерді шешу жолдарын талқылау.
- Оқушылардың сын тұрғысынан ойлау қабілетін дамытуға бағытталған тапсырмалар.

 Жобалық және зерттеу жұмыстары

- Геоэкологиялық зерттеулер жүргізу.
- Жергілікті жердің экологиялық жағдайын бағалау және оны жақсарту бойынша ұсыныстар әзірлеу.

 Карта және визуализация әдістері

- Экологиялық карталар, диаграммалар, инфографикалар арқылы экологиялық мәселелерді талдау.
- Экологиялық аудандарды анықтау және картографиялық зерттеулер жүргізу.

 Цифрлық технологияларды пайдалану

- Географиялық ақпараттық жүйелер (GIS) көмегімен экологиялық деректерді жинау және талдау.
- Экологиялық модельдер мен симуляциялар арқылы қоршаған ортадағы өзгерістерді зерттеу.

 Табиғи ортада далалық зерттеулер жүргізу

- Экскурсиялар, ғылыми экспедициялар, биоэкологиялық мониторинг.
- Табиғи нысандарды бақылау және экожүйелердің өзгерістерін зерттеу.

3. Экологиялық білім беру іс-шаралары

- Экологиялық акциялар мен сенбіліктер – мектеп ауласын көгалдандыру, ағаш отырғызу.
- Қайта өңдеу және қалдықтарды сұрыптау бойынша жобалар – экосөмкелер жасау, пластикті азайтуға бағытталған шаралар.
- Эко-клубтар мен ғылыми үйірмелер – оқушыларды экологиялық жобаларға тарту.
- Табиғатты қорғау ұйымдарымен ынтымақтастық – экологиялық қорлармен, қоғамдық ұйымдармен бірлескен жобалар.

Қорытынды

География пәні арқылы оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастыру – болашақ ұрпақтың табиғатқа деген саналы көзқарасын дамытудың маңызды факторы. Заманауи оқыту әдістері мен технологияларын қолдану арқылы қоршаған ртаны қорғауға бағытталған білім беруді жетілдіруге болады. Бұл өз кезегінде тұрақты дамудың негізін қалыптастырып, табиғатты аялау мәдениетін дамытады.

Әдебиеттер
1. Бейсенова Ә.С., Жангелдина А.Т., Құдайбергенова А.Ж. Экологиялық білім беру және тәрбие. – Алматы: «Білім», 2018.
2. Қонақбаева А.Қ. География сабақтарында экологиялық білім беру әдістері // Ғылыми журнал – 2021.

ХИМИЯ ПӘНІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҒЫЛЫМИ ОЙЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ

Тугелбаева Эльмира Базарбаевна
«Өрлеу» АҚФ «Түркістан облысы және Шымкент қаласы» бойынша КДИ
аға оқутышысы

Аннотация

В данной статье рассматриваются методы развития научного мышления учащихся на уроках химии. Описаны основные стратегии, такие как лабораторные работы, проблемное обучение, проектный метод, критическое мышление, моделирование и дебаты. Подчеркивается важность формирования аналитических и исследовательских навыков у школьников для их дальнейшего образования и профессионального развития.

Abstract

This article explores methods for developing students' scientific thinking skills in chemistry lessons. Key strategies such as laboratory work, problem-based learning, project methods, critical thinking, modeling, and debates are discussed. The importance of fostering analytical and research skills in students for their further education and professional growth is emphasized.

Химия – оқушылардың логикалық және ғылыми ойлау дағдыларын дамытуға ықпал ететін маңызды пәндердің бірі. Ғылыми ойлау – деректерді талдау, гипотезалар ұсыну, тәжірибелер жүргізу және қорытынды жасау дағдыларын қамтиды. Бұл мақалада химия сабағында оқушылардың ғылыми ойлау қабілеттерін дамыту әдістері қарастырылады.

1. **Ғылыми ойлау дағдыларының маңызы.**

- Оқушылардың ғылыми ойлау қабілеті олардың аналитикалық дағдыларын дамытады.
- Логикалық ойлау, дәлелдемелерге сүйену және мәселені шешу дағдылары артады.
- Ғылыми зерттеу әдістерін меңгеру болашақта түрлі салада қолдануға мүмкіндік береді.
- Ғылыми ойлау оқушылардың зерттеушілік қабілетін арттырып, олардың өз бетімен жұмыс істеуіне жағдай жасайды.
- Оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады және оларды ғылыми жаңалықтарға бейімдейді.

2. **Химия пәнінде ғылыми ойлауды дамытудың әдістері**

- **Зертханалық жұмыстар** Оқушыларға тәжірибе жасау арқылы ғылыми зерттеу әдістерін үйрету. Мысалы, қышқылдар мен негіздердің әрекеттесуін зерттеу. Тәжірибелер арқылы оқушылар зерттеудің кезеңдерін меңгеріп, нәтижелерді дұрыс тіркеу дағдысын дамытады.
- **Проблемалық оқыту** Белгілі бір химиялық құбылысты түсіндіруге арналған сұрақтар мен тапсырмалар беру. Мысалы, «Неліктен металдар ауада әртүрлі жылдамдықпен тотығады?» деген сұраққа жауап беру үшін оқушылар тәжірибелер жүргізіп, ғылыми болжамдар жасайды.

- **Жобалық әдіс** Оқушыларға химиялық зерттеулерге негізделген жобалар дайындау мүмкіндігін беру. Бұл әдіс оқушылардың шығармашылық және зерттеушілік дағдыларын дамытады. Мысалы, «Қоршаған ортаға пластиктің әсері» немесе «Судың құрамын талдау» сияқты тақырыптарда жобалар жасау.
- **Сыни ойлау стратегиялары** Диаграммалар, графиктер мен салыстырмалы кестелерді пайдаланып, химиялық деректерді талдау дағдысын дамыту. Бұл әдіс оқушыларға ақпаратты өңдеуге, салыстыруға және дұрыс қорытынды жасауға көмектеседі.
- **Модельдеу және сандық зерттеулер** Оқушыларға химиялық үрдістерді компьютерлік бағдарламалар арқылы модельдеу немесе математикалық есептеулер жүргізу дағдыларын үйрету.
- **Дебаттар мен пікірталастар ұйымдастыру** Оқушыларға химиялық тақырыптар бойынша пікірталастар өткізу арқылы олардың дәлелдеу қабілеттерін арттыру. Мысалы, «Атом энергетикасы – болашақтың энергия көзі ме?» деген тақырыпта дебат ұйымдастыру.

3. **Ғылыми ойлау дағдыларын бағалау**

- Оқушылардың гипотезаларды дұрыс құрастыру қабілеті.
- Эксперимент нәтижелерін талдау және қорытынды жасау дағдылары.
- Оқушылардың зерттеу барысында қолданған әдістері мен дәлелдерінің нақтылығы.
- Тапсырмалар мен зертханалық жұмыстар нәтижесінде алынған ақпаратты дұрыс түсіндіру және оны практикада қолдану.

4. Ғылыми эксперименттерді визуализациялау

- Оқушыларға химиялық реакцияларды визуализациялау үшін анимациялар мен 3D модельдерді пайдалану. Мысалы, атомдар мен молекулалардың өзара әрекеттесуін көрсететін сандық құралдар оқушылардың түсінігін жеңілдетеді.
- Қорытынды нәтижені алдын ала болжау үшін химиялық реакциялар үрдісін виртуалды зертханаларда модельдеу.

5. Шешім қабылдауға үйрету

- Күнделікті өмірдегі мәселелерге химиялық тұрғыдан шешім табу. Мысалы, «Құрамында химикаттар бар тұрмыстық заттардың зияндығын азайту үшін қандай ұсыныстар жасар едіңіз?» деген сұрақ оқушыларды зерттеуге ынталандырады.

6. Пәнаралық байланыстарды қолдану

- Физика, биология және математикамен байланыс орнату арқылы химияның нақты ғылымдармен өзара тығыз байланысын көрсету.
- Биохимия сияқты салалардағы химияның рөлін мысалдар арқылы түсіндіру.

7. Тарихи тұрғыдан талдау

- Химия саласындағы тарихи ашылымдарды оқыту. Мысалы, Дмитрий Менделеевтің периодтық жүйені құру кезіндегі ғылыми ойлау қабілетінің үлгісін көрсету.
- Ғылыми жаңалықтардың адамзат өміріне әсерін талдау арқылы оқушыларды ойланту.

8. Нәтижелерді практикада қолдану

- Оқушыларға жасаған эксперименттерінің қорытындыларын нақты жағдайларда қолдануға үйрету. Мысалы, күнделікті тұрмыста суды тазарту әдістерін зерттеу.

Химияны оқытуда ғылыми ойлауды дамыту оқушыларды өмірлік мәселелерді шешуге бейімдейді және олардың болашақта әртүрлі салаларда табысты болуына негіз қалайды.

Қорытынды.

Химия сабағында ғылыми ойлау дағдыларын дамыту – оқушылардың білімін тереңдетуге және олардың логикалық ойлау қабілетін жетілдіруге мүмкіндік береді. Зертханалық жұмыстар, проблемалық оқыту, жобалық әдістер, модельдеу, сыни ойлау және пікірталас әдістерін қолдану арқылы бұл дағдыларды қалыптастыруға болады. Болашақта ғылыми ойлау дағдылары

оқушыларға түрлі ғылым салаларында өзіндік зерттеулер жүргізуге көмектеседі. Мұндай тәсілдер химия пәнін қызықты әрі пайдалы етуге мүмкіндік береді, сонымен қатар оқушыларды ғылыми жаңалықтарға бағыттайды.

Әдебиеттер

1. Выготский Л.С. «Мышление и речь». – Москва: Педагогика, 1982.
2. Кобдикова Ж.У. «Оқытудың инновациялық технологиялары». – Алматы, 2007.
3. Джонстон К. «Современные подходы к преподаванию естественных наук». – Москва: Просвещение, 2015.
4. Құдайбергенова К.С. «Оқушылардың зерттеушілік дағдыларын дамыту». – Алматы, 2019.
5. OECD. «PISA 2018 Assessment and Analytical Framework». – Paris: OECD Publishing, 2019.
6. Бейсенбаева А. «Химиялық эксперименттер арқылы оқыту әдістері». – Астана, 2021.
7. Swartz R. «Teaching Students to Think Critically». – New York: Routledge, 2018.
8. Қасымова Г.Б. «STEM білім беру және ғылыми ойлау дағдылары». – Алматы, 2022.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУ ӘДІСТЕРІ

Адилаева Алма

«Өрлеу» АҚФ «Түркістан облысы және Шымкент қаласы» бойынша КДИ аға оқытушысы

Аннотация

В данной статье рассматриваются методы развития математического мышления у младших школьников. Развитие аналитического, логического и творческого мышления играет важную роль в обучении детей. В статье представлены эффективные методы, такие как игровые технологии, интерактивные задания, групповые формы работы и практическое применение математических знаний. Использование этих методов способствует повышению познавательной активности учеников и формированию устойчивого интереса к математике.

Annotation

This article examines methods for developing mathematical thinking in primary school students. The development of analytical, logical, and creative thinking plays a crucial role in children's education. The article presents effective methods such as game-based learning, interactive tasks, group work, and the practical application of mathematical knowledge. The use of these methods enhances students' cognitive activity and fosters a lasting interest in mathematics.

Қазіргі білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі – оқушылардың математикалық ойлау қабілетін дамыту. Бастауыш сыныпта бұл қабілетті жетілдіру оқушылардың логикалық және аналитикалық ойлауын қалыптастырып, олардың танымдық белсенділігін арттырады. Математикалық ойлау – есептерді шешу, заңдылықтарды анықтау, дәлелдеу және қорытынды жасау секілді дағдыларды қамтиды. Сондықтан бастауыш сынып оқушыларының математикалық ойлауын дамыту тиімді оқыту әдістерін қолдануды талап етеді.

Математикалық ойлау қабілетін дамытудың маңыздылығы.

Бастауыш сыныптағы математикалық білім оқушылардың танымдық және шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталады. Математикалық ойлау:

- Логикалық және абстрактілі ойлауды қалыптастырады;
- Шығармашылық тапсырмаларды орындауға дағдыландырады;
- Оқушылардың күнделікті өмірдегі мәселелерді шешу қабілетін жақсартады;

- Өз ойын дәлелдеуге, қорытынды жасауға және талдау жүргізуге үйретеді.

Математикалық ойлау қабілетін дамыту әдістері.

Бастауыш сынып оқушыларының математикалық ойлауын дамыту үшін әртүрлі әдістерді қолдануға болады:

1. Ойын әдістері

Ойын – бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылығын арттыратын тиімді әдіс. Математикалық ойындар арқылы балалар күрделі есептерді оңай қабылдайды. Ойын түрлері:

- Санамақтар, жұмбақтар, ребустар, логикалық есептер;
- «Кім жылдам?», «Сандарды тап», «Фигураларды сәйкестендір» сияқты ойындар;
- Дидактикалық ойындар (мысалы, «Математикалық домино», «Логикалық шынжыр»).

2. Шығармашылық тапсырмалар

Стандартты емес есептерді шешу балалардың шығармашылық қабілетін дамытады.

- «Логикалық тізбектерді аяқтау» тапсырмалары;
- «Артық сандарды табу» жаттығулары;
- Қисынды ойлауға арналған есептер (мысалы, «Саяхатшы қандай бағытта жүреді?»).

3. Топтық және жұптық жұмыс.

Топпен жұмыс істеу оқушылардың бір-бірімен қарым-қатынас жасау дағдыларын дамытады. Олар есепті шешу барысында өз ойларын дәлелдеп, пікір алмасуға үйренеді.

4. Интерактивті технологияларды қолдану.

Цифрлық ресурстарды пайдалану оқыту үдерісін қызықты әрі тиімді етеді:

- Kahoot, Quizizz, LearningApps платформалары арқылы ойын форматындағы тапсырмалар;
- Интерактивті тақтамен жұмыс;
- Онлайн математикалық жаттығулар.

5. Практикалық қолдану.

Математикалық білімді күнделікті өмірде қолдану оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады:

- Ақша санау, сауда жасау, уақытты жоспарлау;
- Өлшем бірліктерін қолдану, заттардың салмағын салыстыру;
- Жол жүру бағыттарын анықтау, карталармен жұмыс істеу.

6. Математикалық модельдеу.

Модельдеу әдісі – оқушыларға нақты өмірлік жағдайларды шешуде математиканы қолдануды үйретететін тиімді тәсіл. Мысалы, мектептегі жобалар арқылы:

- қала көшелерінің картасын сызып, олар бойынша маршруттарды есептеу;
- бюджет құрастыру, дүкендегі саудадағы ақшаны есептеу.

7. Зерттеушілік әдістер.

Балалардың өздігінен шешім қабылдауын дамыту үшін зерттеушілік әдістер қолдануға болады. Мысалы:

- белгісіз сандарды логикалық жолмен табу;
- қызықты тәжірибелер мен мысалдар арқылы заңдылықтарды зерттеу.

8. Жетістіктерді марапаттау.

Оқушылардың қызығушылығын арттыру үшін жетістіктерін мадақтау маңызды. Олар үшін арнайы «жетістік тақтасы» жасап, онда олардың тапсырмаларды орындаудағы жетістіктерін көрсету мотивацияны арттырады.

9. Қоршаған ортада математика.

Оқушыларға математика күнделікті өмірде қайда кездесетінін көрсетіңіз:

- ас әзірлеу кезінде өнімдерді өлшеу, санын есептеу;

- табиғат құбылыстарын математикалық тұрғыдан түсіндіру (мысалы, ағаш жапырақтарының симметриясы).

10. Индивидуализацияланған білім беру.

Әр баланың қабілетіне байланысты жеке әдістер қолдану қажет. Бұл қиындық деңгейі әртүрлі тапсырмалар беру, арнайы қосымша материалдар дайындау немесе оларға қажетті қолдау көрсету арқылы жүзеге асады.

Қорытынды

Бастауыш сынып оқушыларының математикалық ойлауын дамыту кешенді әдістерді қолдануды қажет етеді. Логикалық және шығармашылық тапсырмалар, ойын әдістері, топтық жұмыс, интерактивті технологиялар және практикалық тапсырмалар оқушылардың математикалық қабілеттерін шыңдауға көмектеседі. Оқушылардың математикаға деген қызығушылығын арттыру және олардың логикалық ойлауын жетілдіру болашақтағы академиялық жетістіктерінің негізін қалайды.

Әдебиеттер

1. Құрманалина Ш.Х., Мұқанова Б.Ж., Ғалымова Қ.Ш., Ильясова Р.С. -Педагогика – Астана: Фолиант, 2020.
2. Зайцев Д.В. Развитие математического мышления у младших школьников – Москва: Просвещение, 2018.
3. Қосанов А.Б. Математиканы оқытудың инновациялық әдістері – Алматы: Қазақ университеті, 2019.
4. Виготский Л.С. Мышление и речь – Москва: Педагогика, 1999.
5. Поляков В. Игровые технологии в обучении математике – Санкт-Петербург: Питер, 2017.
6. Әбдіғалиева Г. Бастауыш сынып оқушыларында логикалық ойлауды дамыту жолдары – Алматы: Білім, 2021.

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНДЕГІ ЖАНРЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕР ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Кабылбаева Роза Пайзуллаевна
«Өрлеу» АҚФ «Түркістан облысы және Шымкент қаласы» бойынша КДИ
аға оқутышысы

Аннотация

В данной статье рассматриваются жанровые особенности казахской литературы и методы их преподавания. Описаны основные жанры, такие как эпос, лирика, драма и проза, а также предложены эффективные методики их изучения.

Annotation

This article examines the genre features of Kazakh literature and the methods of teaching them. The main genres, such as epic, lyric, drama, and prose, are described, and effective teaching techniques are proposed.

Қазақ әдебиеті – халықтың рухани мұрасы, ұлттық болмысының айнасы. Оның жанрлық ерекшеліктерін зерттеу мен оқыту өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Бұл мақалада қазақ әдебиетіндегі негізгі жанр түрлері қарастырылып, оларды оқытудың тиімді әдістері ұсынылады.

Қазақ әдебиетіндегі жанрлық ерекшеліктер

Қазақ әдебиеті көне заманнан бүгінге дейін көптеген жанрлармен ерекшеленеді. Олардың негізгі түрлері мыналар:

Эпос – халық ауыз әдебиетінің ең көне жанры. Оған батырлық жырлар, тарихи жырлар, лиро-эпостық жырлар жатады. Мысалы, «Алпамыс батыр», «Қобыланды батыр» жырлары.

Лирика – адамның ішкі сезімін, көңіл-күйін бейнелейтін жанр. Қазақ әдебиетінде лирика махаббат, табиғат, философиялық, саяси-әлеуметтік тақырыптарда дамыған. Мысалы, Абай Құнанбайұлының, Мағжан Жұмабаевтың өлеңдері.

Драма – қазақ әдебиетінде кейінірек дамыған жанр. Мұнда «Еңлік-Кебек» (М.Әуезов), «Қыз Жібек» секілді пьесалар маңызды орын алады.

Проза – XX ғасырдан бастап ерекше дамыды. Роман, повесть, әңгіме жанрлары кеңінен таралды. Мұхтар Әуезовтың «Абай жолы» эпопеясы – қазақ прозасының көрнекті үлгісі.

Қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі

Қазақ әдебиетін тиімді оқыту үшін түрлі әдіс-тәсілдер қолданылады:

Көрнекілік әдісі – оқушыларға иллюстрациялар, бейнематериалдар көрсету арқылы әдеби шығармалардың мазмұнын түсіндіру.

Талдау әдісі – шығарма құрылымын, кейіпкерлерін, тақырыбын, идеясын жан-жақты қарастыру.

Шығармашылық әдіс – оқушыларды шығарма жазуға, қойылым қоюға, өлең шығаруға ынталандыру.

Салыстыру әдісі – қазақ әдебиетін әлем әдебиетімен байланыстырып оқыту.

Интерактивті әдістер – рөлдік ойындар, пікірталастар, жобалық жұмыстар арқылы оқушылардың белсенділігін арттыру.

Жанрлар арасындағы байланыс.

Қазақ әдебиетінде жанрлар бір-бірімен тығыз байланысты. Эпос пен лирика кейбір шығармаларда араласып келеді, бұл ұлттық әдебиеттің бай болмысын көрсетеді. Мысалы, батырлық жырларда ерлікті дәріптеумен қатар, кейіпкерлердің жеке сезімдері де лирикалық тұрғыдан суреттеледі.

Әдебиеттегі заман бейнесі.

Әдебиет әр уақытта өзінің заманауи бейнесін көрсеткен. XX ғасырда прозаның дамуы қазақ халқының әлеуметтік-мәдени өзгерістерін және жаңа бағыттарын айқын сипаттайды. Ал қазіргі заман шығармаларында жаңа технологиялар мен қоғамның заманауи мәселелері көрініс табуда.

Оқытудың заманауи тәсілдерін жетілдіру.

Қазақ әдебиетін оқыту әдістемесіне келетін болсақ, заманауи технологиялар мен интерактивті әдістерді біріктіру өте маңызды:

1. **Әдеби квесттер мен жобалар**: Оқушыларды шығармашылық жұмыстарға жұмылдырып, оларды әдебиеттегі кейіпкерлердің жолдарын іздестіруге бағыттауға болады.
2. **Цифрлық платформаларды пайдалану**: Онлайн презентациялар, аудио-кітаптар және мультимедиалық құралдар арқылы әдебиеттің мазмұнын тереңірек түсіндіру.
3. **Сыни ойлауды дамыту**: Әдеби шығармаларды талдап, олардың тақырыбы мен идеясына байланысты пікірсайыс ұйымдастыру.

Қоғамдық ықпал.

Қазақ әдебиеті тек оқыту аясында емес, қоғамда ұлттық сананы тәрбиелеуде де маңызды рөл атқарады. Әдебиет арқылы тарихи жадыны жаңғырту, ұлттық болмыс пен дәстүрді дәріптеу – қазіргі заманның басты міндеттерінің бірі.

Қорытынды

Қазақ әдебиеті жанрлық тұрғыдан өте бай және оның әр жанрын оқытуда заманауи әдістерді қолдану маңызды. Әдебиетті оқыту арқылы оқушылардың рухани, мәдени дүниетанымын кеңейтуге, сын тұрғысынан ойлауын дамытуға болады. Осы орайда, жаңа технологияларды, интерактивті оқыту тәсілдерін кеңінен пайдалану – заман талабы.

Әдебиеттер

1. Құнанбаев А. Шығармалары. – Алматы: Атамұра, 2005.
2. Әуезов М. Абай жолы. – Алматы: Жазушы, 1961.
3. Жұмабаев М. Өлеңдер жинағы. – Астана: Фолиант, 2012.
4. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: Ғылым, 1997.
5. Ахметов З. Әдебиет теориясы. – Алматы: Мектеп, 1989.

СӨЙЛЕУ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН ЕРТЕ ДИАГНОСТИКА МЕН ТҮЗЕТУ ТӘСІЛДЕРІ

Турсынбаева Зульфия Патаевна
«Өрлеу» АҚФ «Түркістан облысы және Шымкент қаласы» бойынша КДИ
аға оқытушысы

Аннотация

В статье рассматриваются методы ранней диагностики и коррекции речевых нарушений у детей. Описаны основные виды речевых расстройств, такие как дислалия, дизартрия, алалия, ринолалия и заикание. Особое внимание уделено методам диагностики, включая логопедические тесты, наблюдение и медицинские обследования. Представлены современные подходы к коррекции, включая артикуляционную гимнастику, дыхательные упражнения, сенсорную терапию и игровые методы. Подчеркивается важность комплексного подхода с участием логопеда, психолога и родителей для эффективного развития речевых навыков у детей.

Annotation

The article discusses methods of early diagnosis and correction of speech disorders in children. It describes the main types of speech impairments, such as dyslalia, dysarthria, alalia, rhinolalia, and stuttering. Special attention is given to diagnostic methods, including speech therapy tests, observation, and medical examinations. Modern correctional approaches such as articulation gymnastics, breathing exercises, sensory therapy, and game-based methods are presented. The importance of a comprehensive approach involving speech therapists, psychologists, and parents for the effective development of children's speech skills is emphasized.

Сөйлеу – адамның қарым-қатынас жасаудағы негізгі құралы. Баланың дұрыс сөйлеуі оның когнитивтік дамуына, әлеуметтік бейімделуіне және білім алуына тікелей әсер етеді. Сөйлеу бұзылыстары баланың өзін-өзі дұрыс танытуына, басқа адамдармен қарым-қатынасына кедергі келтіруі мүмкін. Сондықтан бұл мәселені ерте анықтау және түзету – логопедиялық жұмыстың маңызды бағыты.

Сөйлеу бұзылыстарының негізгі түрлері.

Балалардағы сөйлеу бұзылыстары әртүрлі себептерге байланысты пайда болуы мүмкін. Негізгі түрлеріне мыналар жатады:

- Дислалия – дыбыстарды дұрыс айта алмау, бұл көбінесе дұрыс артикуляцияның қалыптаспауымен байланысты;
- Дизартрия – сөйлеу мүшелерінің бұлшықеттерінің әлсіздігінен туындаған сөйлеу бұзылысы;
- Алалия – орталық жүйке жүйесінің бұзылыстарына байланысты сөйлеудің дамымауы немесе мүлде болмауы;
- Ринолалия – сөйлеу мүшелерінің анатомиялық ақаулары (мысалы, таңдай жарығы) себебінен сөйлеудің бұрмалануы;

- Тұтықпа – сөйлеу ырғағының бұзылуы, сөйлеу барысында сөзді қайталау немесе кідіріп сөйлеу.

Ерте диагностика әдістері.

Сөйлеу бұзылыстарын ерте анықтау үшін логопедиялық, психологиялық және медициналық әдістер қолданылады:

1. Бақылау әдісі – баланың сөйлеуін күнделікті жағдайларда қадағалау, оның дыбыстарды айтуын, сөздік қорын, сөйлем құрау қабілетін тексеру;
2. Логопедиялық тестілер – арнайы тапсырмалар арқылы баланың фонетикалық, лексикалық және грамматикалық дағдыларын бағалау;
3. Психологиялық диагностика – баланың эмоционалдық және когнитивтік даму деңгейін анықтау;
4. Медициналық тексеру – невролог, отоларинголог, ортодонт мамандарының кеңестері сөйлеу мүшелерінің физиологиялық жағдайын бағалау үшін қажет.

Түзету тәсілдері

Сөйлеу бұзылыстарын түзету жұмыстары кешенді түрде жүргізіледі және әр баланың жеке ерекшеліктеріне байланысты жоспарланады. Негізгі түзету әдістері:

1. Логопедиялық жаттығулар.
   - Артикуляциялық гимнастика арқылы сөйлеу мүшелерінің қозғалысын жақсарту;
   - Дыбыстарды қою және дұрыс айтуға үйрету;
   - Фонематикалық есту қабілетін дамытуға арналған жаттығулар.
2. Тыныс алу гимнастикасы.
   - Тыныс алу бұлшықеттерін күшейту арқылы сөйлеу ырғағын реттеу;
   - Тыныс алудың дұрыстығын қалыптастыру (мысалы, тұтықпа кезінде).
3. Сенсорлық және тактильді терапия.
   - Бұлшықет тонусын жақсарту үшін сөйлеу мүшелеріне массаж жасау;
   - Сенсорлық ойындар арқылы сөйлеуді белсендіру.
4. Ойын технологиялары.
   - Арнайы логопедиялық ойындар, ертегілер, рөлдік ойындар арқылы сөйлеуді дамыту;
   - Карточкалармен, жұмбақтармен, ребустармен жұмыс жасау.
5. Кешенді психологиялық-педагогикалық қолдау.
   - Логопед, дефектолог, психолог және ата-аналардың бірлескен жұмысы;
   - Баланың сөйлеу дағдыларын қалыптастыру үшін арнайы түзету бағдарламаларын қолдану.
6. Ата-аналармен жұмыс.

Ата-аналардың сөйлеу бұзылыстары бар баланы түзету процесіне белсенді қатысуы өте маңызды. Үйде жасалатын жұмыстар:

- Балаға ертегі, әңгімелер оқып беру және бірге талқылау;
- Қарапайым дыбыстық жаттығуларды күнделікті қайталау;
- Балаға сөйлеуді дамытатын ойындар ұсыну;
- Оны жиі сөйлесуге ынталандыру.

Қорытынды

Сөйлеу бұзылыстары баланың жалпы дамуына кері әсерін тигізбеуі үшін, ерте диагностика жүргізіп, тиімді түзету шараларын қолдану қажет. Дұрыс ұйымдастырылған логопедиялық жұмыстар баланың сөйлеу дағдыларын жақсартып қана қоймай, оның әлеуметтік және академиялық дамуына да оң ықпал етеді. Ата-аналар, мұғалімдер мен мамандар бірлесе жұмыс істеген жағдайда, баланың сөйлеу қабілетін тиімді қалыптастыруға болады.

Әдебиеттер

1. Левина Р.Е. Основы логопедии. – Москва: Просвещение, 2020.

2. Филичева Т.Б., Чиркина Г.В. Логопедическая работа с детьми с нарушениями речи. – Санкт-Петербург: Речь, 2019.
3. Нуриева Н.А. Ранняя диагностика речевых нарушений у детей. – Казань: Магариф, 2021.
4. Выготский Л.С. Мышление и речь. – Москва: Педагогика, 2018.
5. Лалаева Р.И. Коррекция речевых нарушений у дошкольников. – Москва: Владос, 2022.
6. Жукова Н.С. Логопедическая работа по преодолению общего недоразвития речи у детей. – Екатеринбург: У-Фактория, 2020.
7. Құлжанова Н. Балаларды мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқыту жүйесі. – Алматы: Атамұра, 2017.
8. Назарова З.М. Дошкольная логопедия: диагностика и коррекция речевых нарушений. – Минск: Харвест, 2019.
9. Тәттіғали А. Ерте жастағы балалардың сөйлеу дағдыларын дамыту жолдары. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2021.
10. American Speech-Language-Hearing Association (ASHA). Speech and Language Disorders in Children. – Washington, 2020.

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА БЕЛСЕНДІ ОҚУ ӘДІСТЕРІ

Алтынбай Турсунай Бахитовна
Түркістан облысы, Төлеби ауданы
№2 Ш.Уалиханов атындағы жалпы білім беретін мектебі»
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Аннотация

В данной статье рассматриваются активные методы обучения казахскому языку, которые способствуют развитию речевых и коммуникативных навыков учащихся. Описаны основные преимущества активных методов, такие как ролевые игры, дебаты, метод "мозгового штурма", групповая работа и анализ ситуаций. Также подчеркивается важность применения информационно-коммуникационных технологий в обучении. В заключение делается вывод о необходимости использования современных методов для повышения эффективности изучения казахского языка.

Annotation

This article discusses active learning methods for teaching the Kazakh language, which contribute to the development of students' speech and communication skills. The main advantages of active methods, such as role-playing games, debates, brainstorming, group work, and case analysis, are described. The importance of using information and communication technologies in education is also highlighted. In conclusion, the article emphasizes the necessity of modern teaching methods to enhance the efficiency of Kazakh language learning.

Қазақ тілін меңгеру – оқушының немесе тіл үйренушінің белсенді әрекетін қажет ететін үдеріс. Қазіргі уақытта дәстүрлі оқыту тәсілдерінен гөрі **белсенді оқу әдістері** жиі қолданылып келеді. Бұл әдістер оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытып, сөйлеу, тыңдау, жазу және оқу дағдыларын жетілдіруге көмектеседі. Белсенді әдістердің басты ерекшелігі – **оқушылардың сабаққа белсенді қатысуы**, яғни олар тек тыңдап, теорияны меңгеріп қана қоймай, тілді күнделікті қарым-қатынаста қолдану арқылы үйренеді.

1. Белсенді оқу әдістерінің маңызыБелсенді оқу әдістері – оқушылардың логикалық ойлауын, зерттеу қабілетін, сөйлеу белсенділігін арттыруға бағытталған заманауи педагогикалық тәсілдер. Бұл әдістер қазақ тілін оқытуды қызықты әрі тиімді етеді.

Белсенді әдістердің артықшылықтары:

- Коммуникативтік дағдыларды жетілдіреді;

- Тілді тәжірибелік жолмен меңгеруге мүмкіндік береді;
- Оқушылардың қызығушылығын арттырады;
- Сабақ барысында интерактивтілік қалыптастырады;
- Топтық жұмысты дамытып, оқушылардың өзара әрекеттесуіне ықпал етеді.

2. Белсенді оқу әдістерінің түрлері

2.1. Рөлдік ойындар

Рөлдік ойындар – қазақ тілін үйренушілердің сөйлеу дағдыларын жетілдірудің тиімді әдісі. Бұл әдіс оқушылардың еркін сөйлеуіне, тілдік кедергілерді жеңуіне көмектеседі.

Мысал:

"Супермаркетте сауда жасау" тақырыбында бір оқушы – сатушы, екіншісі – сатып алушы рөлін ойнайды. Бұл әдіс нақты өмірлік жағдайларда қазақ тілінде қарым-қатынас жасауға үйретеді.

2.2. Дебат және пікірталас әдісі

Бұл әдіс арқылы оқушылар өз ойларын еркін жеткізуге, пікірталас жүргізуге, дәлел келтіруге үйренеді.

Мысал:

"Қазақ тілі – болашақтың тілі" тақырыбында екі топ пікірталас жүргізіп, әрқайсысы өз көзқарасын дәлелдейді.

2.3. "Миға шабуыл" әдісі

"Миға шабуыл" әдісі оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытуға көмектеседі. Сабақтың басында мұғалім белгілі бір сұрақ қойып, оқушылардан жылдам жауап беруін сұрайды.

Мысал:

"Қазақ тілін үйренудің пайдасы қандай?" деген сұрақ қойылып, оқушылар өз ойларын еркін білдіреді.

2.4. Жұптық және топтық жұмыс әдісі

Жұптық және топтық жұмыс – оқушылардың өзара қарым-қатынаста тілдік дағдыларын дамытатын белсенді әдіс.

Мысал:

Оқушылар 4-5 адамнан құралған топтарға бөлініп, әр топ белгілі бір мәтінді оқып, оның мазмұнын қазақ тілінде баяндап береді.

2.5. Кейс-әдіс (жағдаяттық талдау)

Кейс-әдіс – өмірлік жағдайларды талдау арқылы оқыту әдісі. Бұл тәсіл оқушылардың сыни ойлауын және нақты жағдайларда шешім қабылдау қабілетін дамытады.

Мысал:

"Қазақ тілін білу жұмысқа орналасуда қаншалықты маңызды?" деген тақырыпта оқушылар нақты өмірден алынған мысалдарды талқылайды.

2.6. АКТ (Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар) қолдану

Қазақ тілін оқытуда заманауи технологияларды пайдалану – білім алушылардың қызығушылығын арттырып, оқыту үдерісін жеңілдетеді.

Мысал:

- Онлайн ойындар мен тесттер (Kahoot, Quizizz);
- Интерактивті презентациялар (Prezi, Canva);
- Мультимедиялық сабақтар (видео, подкаст, онлайн сабақтар).

3. Белсенді оқу әдістерін қолданудың нәтижелері

Белсенді әдістерді қолдану арқылы оқушылардың:

- Қазақ тілінде еркін сөйлеу қабілеті артады;
- Сөздік қоры кеңейеді;
- Грамматика мен сөйлеу дағдылары жетіледі;

- Өзін-өзі еркін сезінуі қалыптасады;
- Тілдік кедергілерді жеңуіне көмектеседі.

Қорытынды

Қазақ тілін оқытуда белсенді әдістерді қолдану – заман талабы. Белсенді оқу әдістері оқушылардың тілді меңгеруге деген қызығушылығын арттырып, оларды өз ойын еркін жеткізуге үйретеді. Сондықтан тілді үйретушілер дәстүрлі әдістермен қатар, рөлдік ойындар, пікірталастар, топтық жұмыс, АКТ құралдары сияқты белсенді әдістерді жүйелі түрде қолдануы қажет. Бұл қазақ тілін меңгеру үдерісін жеңілдетіп қана қоймай, оны қызықты әрі тиімді етеді.

Әдебиеттер

1. Әбдіғалиева Б. Қ. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Алматы: Қазақ университеті, 2019.
2. Құлмағамбетова Б. Қ. Тілді оқытудың инновациялық әдістері. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2020.
3. Жұбанова М. Ш. Қазақ тілін тиімді оқыту әдістері // Педагогика және психология журналы, №3, 2021.
4. Сұлтанова А. Б. Белсенді оқыту әдістерін қолдану тәжірибесі // Білім және ғылым, №5, 2022.

ИНТЕРАКТИВТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА

Гафурова Диёра Откировна
Түркістан қаласы, Некрасов атындағы №9 мектеп-гимназиясының
математика пәні мұғалімі

Аннотация

В данной статье рассматриваются интерактивные методы обучения в преподавании математики. Анализируются основные интерактивные технологии, такие как проблемное обучение, игровые методы, цифровые ресурсы и проектная деятельность. Приведены практические примеры их применения. Интерактивные методы способствуют развитию критического мышления учащихся, повышению их интереса к предмету и более глубокому усвоению математических понятий.

Annotation

This article examines interactive teaching methods in mathematics education. It analyzes key interactive techniques such as problem-based learning, game methods, digital resources, and project-based learning. Practical examples of their implementation are provided. Interactive methods contribute to the development of students' critical thinking, increase their engagement with the subject, and enhance their understanding of mathematical concepts.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде интерактивті оқыту әдістерін қолдану оқу процесінің тиімділігін арттырады. Әсіресе, математика пәнінде бұл әдістер оқушылардың ойлау қабілеттерін дамытуға, қызығушылықтарын арттыруға және күрделі математикалық ұғымдарды жеңіл меңгеруге мүмкіндік береді. Бұл мақалада математика сабақтарында қолданылатын негізгі интерактивті әдістер, олардың артықшылықтары мен практикалық қолданылуы қарастырылады.

Интерактивті оқыту әдістерінің маңызы

Интерактивті оқыту әдістері оқушыларды белсенді түрде оқу процесіне тартуға бағытталған. Бұл тәсіл оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, олардың математикалық ойлауын жетілдіреді. Сонымен қатар, топтық жұмыс пен ынтымақтастық дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Математика сабақтарында қолданылатын интерактивті әдістер

1. **Проблемалық оқыту әдісі**
   Проблемалық оқыту әдісі оқушылардың өз бетімен ойлау қабілеттерін дамытуға бағытталған. Мұнда оқушыларға нақты есептер немесе математикалық мәселелер беріледі, олар оны талқылап, шешім жолдарын табады. **Мысал:** Мұғалім оқушыларға «Егер екі пойыз бір уақытта қарама-қарсы бағытта қозғала бастаса және олардың жылдамдықтары белгілі болса, олар қанша уақытта кездеседі?» деген есепті береді. Оқушылар есептің шартын талдап, оны шешу жолдарын бірлесе іздейді.
2. **Ойын технологиялары**
   Математикалық ойындар мен викториналар оқушылардың белсенділігін арттырып, пәнге деген қызығушылығын оятады. **Мысал:** «Математикалық бинго» ойыны. Мұғалім оқушыларға әртүрлі математикалық өрнектер мен есептер береді, ал оқушылар оларды шешіп, дұрыс жауаптарын өз карталарына белгілейді. Алғаш болып қатарды толтырған оқушы жеңімпаз болады.
3. **Электрондық ресурстарды пайдалану**
   Қазіргі таңда цифрлық технологияларды пайдалану математиканы оқытуды жеңілдетеді. Геогебра, Desmos, Kahoot сияқты онлайн-платформалар математикалық түсініктерді визуализациялауға көмектеседі. **Мысал:** Геогебра бағдарламасын пайдалана отырып, оқушылар үшбұрыштың ауданының формулаларын әртүрлі жағдайларда қолдануды үйренеді.
4. **Жобалық оқыту әдісі**
   Бұл әдіс оқушыларға математикалық жобаларды дайындауға мүмкіндік береді. **Мысал:** «Қаладағы көлік қозғалысын талдау» жобасы. Оқушылар көлік қозғалысының жылдамдығын, бағыттарын және кептелістердің жиілігін зерттеп, статистикалық талдау жасайды.
5. **«Ойлан, жұптас, бөліс» әдісі**
   Бұл әдіс оқушыларға өз ойларын ортаға салуға мүмкіндік береді. Алдымен олар жеке ойланып, содан кейін жұптасып талқылайды, соңында сыныппен бөліседі. **Мысал:** Мұғалім оқушыларға квадрат теңдеулердің түбірлерін табу бойынша есеп береді. Әр оқушы өз бетінше шешімін тауып, жұптасып өз жауабын талқылайды, соңында бүкіл сыныппен бөліседі.
6. **Диалогтік оқыту әдісі**
   Мұғалім мен оқушылар арасындағы диалогты күшейту арқылы оқыту процесі қызықты әрі тиімді болады. **Мысал:** «Шын немесе жалған» әдісі. Мұғалім оқушыларға математикалық тұжырымдар айтады, ал оқушылар олардың дұрыстығын дәлелдеу арқылы талқылауға қатысады.

Қорытынды

Интерактивті оқыту әдістерін математика сабақтарында қолдану оқушылардың пәнді меңгеру деңгейін арттырады, математикалық ойлау қабілеттерін дамытады және олардың сабаққа деген ынтасын күшейтеді. Бұл әдістердің тиімділігін арттыру үшін оларды жүйелі түрде қолданып, заманауи технологиялармен үйлестіру маңызды.

Әдебиеттер

1. Құсайынов А.Т. Математиканы оқытудың инновациялық әдістері. – Алматы: Мектеп, 2020.
2. Smith J. Brown R. Interactive Mathematics Teaching. – Oxford University Press, 2019.
3. Әбдіғали С. Білім беру жүйесіндегі заманауи әдістер. – Нұр-Сұлтан: Кемел білім, 2022.

ФИЗИКА ПӘНІ БОЙЫНША КҮРДЕЛІ ТАҚЫРЫПТАРДЫ ОҚЫТУДА ДИДАКТИКАЛЫҚ ҚҰРАЛДАРДЫҢ РӨЛІ

Исабекова Гулназ Бегалиевна
Түркістан облысы, Төлеби ауданы
№2 Ш.Уалиханов атындағы жалпы білім беретін мектебі»
физика пәні мұғалімі

Аннотация

Бұл мақалада физика пәніндегі күрделі тақырыптарды оқытуда дидактикалық құралдарды қолданудың маңызы қарастырылады. Дидактикалық құралдар оқушылардың материалды терең түсінуіне, зерттеу дағдыларын қалыптастыруына және оқу процесін қызықты әрі тиімді етуге көмектеседі. Мақалада көрнекі құралдардың, мультимедиялық технологиялардың және зертханалық жабдықтардың рөлі, сондай-ақ оларды күрделі тақырыптарды түсіндіруде қолданудың тиімді әдістері сипатталады.

Annotation

This article examines the importance of using didactic tools in teaching complex topics in physics. Didactic tools help students gain a deeper understanding of the material, develop research skills, and make the learning process more engaging and effective. The article describes the role of visual aids, multimedia technologies, and laboratory equipment, as well as effective methods for using them in explaining complex concepts.

Физика – табиғаттың заңдылықтарын зерттейтін ғылым болғандықтан, оны оқытуда күрделі тақырыптарды меңгерту ерекше маңызға ие. Бұл үдерісті жеңілдету және оқушылардың материалды жақсы түсінуін қамтамасыз ету үшін дидактикалық құралдарды қолдану маңызды рөл атқарады. Дидактикалық құралдар оқушылардың абстрактілі ұғымдарды визуализациялауына, теориялық білімді практикамен ұштастыруына және зерттеу дағдыларын дамытуға көмектеседі.

1. **Дидактикалық құралдардың маңызы**
   Дидактикалық құралдар – білім беру үдерісін жетілдіруге арналған материалдық немесе электронды құралдар жиынтығы. Олар физиканы оқытуда келесі артықшылықтарды қамтамасыз етеді:

- Күрделі құбылыстарды көрнекі түрде көрсету;
- Оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру;
- Теорияны практикалық жұмыстармен байланыстыру;
- Оқу материалын есте сақтауды жеңілдету;
- Оқушылардың ғылыми зерттеу дағдыларын дамыту;
- Когнитивтік және шығармашылық ойлау қабілеттерін жетілдіру.

2. **Физика сабақтарында қолданылатын дидактикалық құралдар**

- **Көрнекі құралдар:** схемалар, графиктер, кестелер, физикалық модельдер, интерактивті карталар.
- **Лабораториялық жабдықтар:** тәжірибелік құрылғылар, құралдар мен аспаптар, датчиктер мен сенсорлар.
- **Мультимедиялық құралдар:** анимациялар, симуляциялар, виртуалды зертханалар, 3D-модельдеу бағдарламалары.
- **Интерактивті технологиялар:** интерактивті тақталар, онлайн платформалар, білім беру қосымшалары.
- **Робототехника мен STEM құралдары:** Arduino, Raspberry Pi сияқты платформалар, физикалық процестерді зерттеуге арналған кодтау және бағдарламалау құралдары.

3. **Күрделі тақырыптарды түсіндірудегі тиімді әдістер**
Күрделі тақырыптарды түсіндіруде дидактикалық құралдарды дұрыс пайдалану маңызды. Мысалы:

- **Электромагниттік толқындарды оқытуда** анимациялар мен симуляцияларды қолдану арқылы олардың таралу принципін түсіндіруге болады.
- **Кванттық механика негіздерін үйретуде** үш өлшемді модельдер мен виртуалды зертханалар тиімді.
- **Механика заңдарын меңгеруде** тәжірибелік құрылғылар мен демонстрациялар оқушыларға үлкен көмек береді.
- **Термодинамика тақырыбын түсіндіруде** арнайы эксперименттер мен интерактивті зертханаларды пайдалану тиімді.
- **Астрономия және ғарыш физикасын оқытуда** планетарийлер мен компьютерлік симуляцияларды қолдану арқылы кеңістіктік түсініктерді дамытуға болады.

4. **Дидактикалық құралдарды қолдану нәтижелері**
Дидактикалық құралдардың тиімділігі оқушылардың жетістіктерімен бағаланады. Оларды жүйелі қолдану:
    - Сабақтың сапасын арттырады;
    - Оқушылардың танымдық белсенділігін дамытады;
    - Оқыту үдерісін интерактивті және қызықты етеді;
    - Оқушылардың тәжірибелік дағдыларын жақсартады;
    - Зерттеу және эксперимент жүргізу қабілеттерін дамытады;
    - Өздігінен білім алу дағдыларын қалыптастырады.

Қорытынды

Физика пәнінде күрделі тақырыптарды түсіндіру үшін дидактикалық құралдарды пайдалану – қазіргі заманғы білім берудің ажырамас бөлігі. Көрнекі құралдар, мультимедиялық технологиялар және зертханалық жабдықтар оқушылардың білімін тереңдетуге көмектеседі. Сонымен қатар, STEM технологияларын енгізу оқушылардың шығармашылық және инженерлік ойлау дағдыларын дамытады. Сондықтан оқытуда дидактикалық құралдарды кеңінен енгізу – білім сапасын арттырудың тиімді жолдарының бірі.

Әдебиеттер

1. Васильев В. П. Дидактические материалы по физике / В. П. Васильев. – М.: Просвещение, 2020.
2. Жұмаділова Г. Физиканы оқыту әдістемесі / Г. Жұмаділова. – Алматы: Мектеп, 2019.
3. Halliday D., Resnick, R. Walker J. Fundamentals of Physics. – John Wiley Sons, 2021.
4. Савченко А. И. Интерактивные технологии в обучении физике / А. И. Савченко. – СПб: Питер, 2018.
5. Шыныбеков Ә. Физика: Көрнекі құралдарды қолдану / Ә. Шыныбеков. – Астана: ҚазМұғалім, 2022.

ҚАЗІРГІ МЕКТЕПТЕ ТАРИХ ПӘНІН ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРІ

Исмайлова Нағима Рахманқызы
Түркістан облысы, Төлеби ауданы
№2 Ш.Уалиханов атындағы жалпы білім беретін мектебі» тарих пәні мұғалімі

Аннотация

В данной статье рассматриваются инновационные методы преподавания истории в современной школе. Анализируется использование интерактивных образовательных технологий, цифровых ресурсов, проблемного обучения и игровых методов в учебном процессе. Инновационные подходы способствуют более глубокому пониманию исторических фактов, развитию критического мышления учащихся и повышению их интереса к предмету.

Annotation

This article discusses innovative methods of teaching history in modern schools. The use of interactive teaching technologies, digital resources, problem-based learning, and game methods in history lessons is examined. Innovative methods help students gain a deeper understanding of historical facts, develop critical thinking skills, and increase engagement in the learning process.

Тарих пәнін оқыту – оқушылардың тарихи санасын қалыптастыруға, ұлттық құндылықтарды дәріптеуге және аналитикалық ойлау қабілеттерін дамытуға бағытталған маңызды үдеріс. Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде инновациялық әдістерді қолдану тарихты оқытудың тиімділігін арттыруға ықпал етеді. Осы мақалада тарих пәнін оқытудағы заманауи әдістердің рөлі, олардың артықшылықтары мен тәжірибелік қолданылуы қарастырылады.

1. **Инновациялық әдістердің маңызы**
   Инновациялық оқыту әдістері оқушылардың тарих пәніне деген қызығушылығын арттырып, тарихи білімді тиімді меңгеруге ықпал етеді. Қазіргі мектептерде қолданылатын басты әдістерге мыналар жатады:
   - Интерактивті оқыту әдістері;
   - Цифрлық ресурстарды пайдалану;
   - Проблемалық оқыту;
   - Ойын технологиялары;
   - Жобалық оқыту әдісі.
2. **Интерактивті оқыту әдістері**
   Интерактивті оқыту әдістері оқушыларды белсенді оқу процесіне тартуға бағытталған. Бұған пікірталастар, рөлдік ойындар, тарихи реконструкциялар мен дебаттар жатады. Бұл әдістер тарихи оқиғаларды тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, оқушылар топтық жұмысты орындау барысында тарихи деректерді талқылап, олардың себеп-салдарын анықтауға үйренеді.

   Интерактивті оқыту әдістерінің түрлері:
   - **Пікірталастар мен дебаттар** – оқушылар белгілі бір тарихи оқиғаларға қатысты өз көзқарасын қорғап, дәлелдер келтіреді;
   - **Рөлдік ойындар** – оқушылар тарихи кейіпкерлердің рөлін сомдап, оқиғаның желісін өз бетінше құрастырады;
   - **Тарихи реконструкциялар** – тарихи оқиғаларды сахналау арқылы оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырады;
   - **Кейс-әдісі** – оқушылар тарихи жағдайларға қатысты шешім қабылдап, өз тұжырымдарын ұсынады;

- **«Ойлан, жұптас, бөліс» әдісі** – оқушылар өз ойларын топ ішінде талқылап, нәтижелерін сыныппен бөліседі.

3. **Цифрлық ресурстарды қолдану**
   Заманауи технологиялардың дамуы тарих пәнін оқытуда мультимедиялық құралдарды кеңінен пайдалануға жол ашты. Электрондық оқулықтар, онлайн мұрағаттар, виртуалды экскурсиялар және тарихи деректер базалары оқу процесін байытады.
4. **Проблемалық оқыту әдісі**
   Бұл әдіс оқушыларға белгілі бір тарихи мәселені шешу үшін зерттеу жүргізуге мүмкіндік береді. Оқушылар тарихи деректерді сараптап, өз пікірін дәлелдеуге үйренеді.
5. **Ойын технологияларын қолдану**
   Тарихи ойындар мен викториналар оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырады. Геймификация әдісі арқылы оқушылар белсенді оқыту процесіне тартылады.
6. **Жобалық оқыту әдісі**
   Оқушыларға тарихи тақырыпта жобалар дайындау тапсырмасы беріледі. Бұл әдіс оқушылардың зерттеу қабілеттерін дамытып, дербес жұмыс жасауға үйретеді.

Қорытынды

Қазіргі мектептерде тарих пәнін оқытуда инновациялық әдістерді қолдану оқушылардың білім сапасын арттырады. Интерактивті оқыту, цифрлық технологияларды пайдалану, проблемалық оқыту, ойын әдістері және жобалық жұмыс оқушылардың тарихи ойлау қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Болашақта бұл әдістерді одан әрі жетілдіру тарих пәнін оқытуда маңызды рөл атқарады.

Әдебиеттер

1. Васильева И.А. Интерактивное обучение в преподавании истории. – Москва: Просвещение, 2019.
2. Құсайынов А.Т. Тарихты оқытудың жаңа әдістері. – Алматы: Мектеп, 2020.
3. Әбдіғали С. Тарих пәнін оқытудағы инновациялар. – Нұр-Сұлтан: Кемел білім, 2022.

МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚҚА БАУЛУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Калибекова Айнур Жарылкасыновна
Түркістан облысы, Шардара ауданы,
«Қызылқұм жалпы білім беретін мектеп» КММ математика пәнінің мұғалімі

Аннотация

В данной статье рассматриваются эффективные способы развития творческих способностей учащихся на уроках математики. Математика — это не только освоение логических задач и чисел, но и область, предоставляющая большие возможности для развития творческих способностей учащихся. Применяя творческие методы на уроках математики, можно улучшить навыки самостоятельного мышления, решения проблем и выдвижения новых идей.

Abstract

This article discusses effective ways to foster creativity in students during mathematics lessons. Mathematics is not only about mastering logical problems and numbers, but also a field that offers great opportunities for

developing students' creative abilities. By using creative approaches in mathematics lessons, students' skills in independent thinking, problem-solving, and presenting new ideas can be enhanced.

Математика – әрбір баланың логикалық ойлау қабілетін, аналитикалық талдау жасау дағдыларын дамытуға ықпал ететін маңызды пән. Бүгінгі таңда математика сабағында оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту – бұл тек білім беру үрдісінің негізгі мақсаты емес, сонымен қатар оқушылардың жалпы дамуында маңызды рөл атқаратын факторлардың бірі болып табылады. Оқушылардың шығармашылық дағдыларын дамыту – білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады, себебі шығармашылық ойлау әрқашан жаңа идеялар мен шешімдерге алып келеді, бұл жеке тұлғаның дамуына ықпал етеді.

Математика пәні көбінесе нақты және дәл жауаптарды талап етеді, бірақ осы пәнде шығармашылық тұрғыда ойлау да маңызды орын алады. Шығармашылық математикада формулалар мен әдістерді жаңаша қолдану, күрделі есептерді шешуде әртүрлі тәсілдер мен әдістерді іздеу арқылы көрінеді. Сондықтан, математика сабағында шығармашылықты дамыту үшін тиімді әдістер мен тәсілдер қолдану өте маңызды.

1. Математикада шығармашылықты дамыту туралы теориялық негіздер

Шығармашылық дегеніміз – жаңа, бірегей идеялар мен шешімдер табу қабілеті. Ол оқушылардың жеке тұлғасын дамытуда маңызды рөл атқарады. Математика пәнінде шығармашылық – бұл тек математикалық есептерді шешудің жаңа тәсілдерін табумен шектелмейді. Оқушының математикалық проблемаларды шешу барысында аналитикалық ойлау, қиял мен интуицияны қолдануы шығармашылықтың негізін құрайды.

Шығармашылықтың негізгі элементтері:

1. Жаңашылдық – шығармашылық үдеріс оқушының жаңа шешімдер табуға деген ұмтылысын білдіреді.
2. Икемділік – оқушының түрлі жағдайларда, әртүрлі тәсілдермен тапсырмаларды шешуге қабілеттілігі.
3. Тәжірибе жинау – шығармашылықпен жұмыс істеген кезде оқушылар әртүрлі тапсырмаларды орындап, жаңа білім мен тәжірибе жинайды.

Шығармашылықтың дамуы оқушының өз ойын еркін білдіруіне, әртүрлі мәселелерге қызығушылығын арттыруға ықпал етеді. Математика сабағында шығармашылықтың дамуы, оқушылардың ғылыми ойлауына, ізденіске және проблемаларды шешуге деген қабілеттерін арттырады.

2. Шығармашылыққа баулу әдістері

Математика сабағында оқушыларды шығармашылыққа баулудың бірнеше тиімді әдістері бар. Бұл әдістер оқушылардың белсенділігі мен қызығушылығын арттыруға, шығармашылық ойлау қабілетін дамытуға бағытталған.

1. Топтық жұмыс – топта жұмыс істеу арқылы оқушылар бір-бірінің идеяларын тыңдап, бірлесе отырып шығармашылық тапсырмаларды орындайды. Бұл әдіс оқушылардың пікір алмасуына, жаңа көзқарастарды түсінуіне мүмкіндік береді. Топтық жұмыс кезінде оқушылар өз пікірлерін білдіріп, бір-біріне көмектеседі, бұл шығармашылықты дамытуға ықпал етеді.
2. Проблемалық оқыту – проблемалық оқыту әдісі оқушыларға нақты бір мәселе немесе сұрақ қоя отырып, оларды шешу жолдарын іздеуге бағыттайды. Бұл әдіс оқушылардың сыни тұрғыда ойлауын, мәселені терең түсінуін және шығармашылық шешімдер табу қабілетін дамытады.
3. Жоба жұмыстары – оқушыларға нақты бір жобаны орындау тапсырмасы беріледі. Бұл әдіс оқушылардың өз бетімен зерттеу жүргізуіне, жаңашыл идеялар ұсынуына мүмкіндік береді. Жоба жұмыстары оқушыларды тек теориялық біліммен шектелмей, практикалық тәжірибе жинауға да бағыттайды.

4. Интерактивті әдістер – қазіргі заманғы ақпараттық технологияларды қолдану арқылы оқушылардың қызығушылығын арттыруға болады. Интерактивті тақта, компьютерлік бағдарламалар, онлайн ресурстарды қолдану шығармашылықты дамытуға ықпал етеді. Мысалы, геометрия немесе алгебра сабақтарында 3D модельдеу бағдарламаларын қолдану оқушылардың математикалық ойлауын дамытуға көмектеседі.
5. Шығармашылық есептер – оқушыларға тек стандартты емес, шығармашылық тапсырмалар беру арқылы олардың жаңа тәсілдермен ойлауын ынталандыруға болады. Мысалы, математикалық жұмбақтар, логикалық тапсырмалар, шығармашылық есептер оқушылардың қиялын оятады және шығармашылықты дамытады.
3. Математика сабағында шығармашылықты дамытудағы мұғалімнің рөлі
Мұғалімнің рөлі шығармашылықты дамыту үдерісінде ерекше маңызды. Мұғалім шығармашылыққа баулу процесін дұрыс ұйымдастыра отырып, оқушыларға тиімді әдістер мен тәсілдерді ұсынады, олардың қызығушылығын арттырады. Мұғалім шығармашылық ойлау үшін қолайлы орта құруы керек. Ол үшін мұғалім бірнеше маңызды аспектілерді ескеруі қажет:
1. Қызығушылықты ояту – шығармашылықты дамыту үшін оқушылардың қызығушылығын арттыру өте маңызды. Мұғалім жаңа және қызықты тәсілдерді қолданып, оқушылардың назарын сабаққа аударады. Бұл мақсатта әртүрлі практикалық тапсырмалар мен ойындар қолдануға болады.
2. Шығармашылық тапсырмалар – мұғалім оқушыларға шығармашылық есептер мен тапсырмалар бере отырып, олардың өз бетімен ойлауына және жаңа шешімдер табуына мүмкіндік береді. Мұғалім қиын тапсырмалардан қорықпау керектігін, олардың шешімі тек бір ғана жолмен емес, бірнеше жолмен болуы мүмкін екенін түсіндіруі қажет.
3. Таңдау мүмкіндігі – оқушыларға өздерінің таңдауы бойынша тапсырмаларды орындау мүмкіндігін беру олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Мысалы, мұғалім оқушыларға бірнеше тапсырма ұсынып, олардың біреуін таңдау мүмкіндігін береді.
4. Шығармашылықты дамытудағы сынып ішіндегі жұмыс атмосферасы
Шығармашылықты дамыту үшін сыныпта қолайлы жұмыс атмосферасын қалыптастыру маңызды. Оқушылар бір-біріне қолдау көрсетіп, өз идеяларын еркін айтып, шығармашылық түрде жұмыс істей алатындай жағдай жасалуы керек. Мұғалім сыныптағы әр оқушының пікірін құрметтеп, әрқайсының өзін-өзі көрсетуіне мүмкіндік беруі қажет. Сондай-ақ, сыныпта тәртіп пен ынтымақтастықты сақтау шығармашылық жұмыстарды тиімді жүргізуге мүмкіндік береді.
Қорытынды
Математика сабағында шығармашылық қабілеттерін дамыту — бұл тек білімді терең меңгерумен ғана емес, сонымен қатар оқушылардың логикалық, аналитикалық және сыни ойлау қабілеттерін дамытуға бағытталған үдеріс. Шығармашылықты дамыту үшін мұғалімдер әртүрлі әдістер мен тәсілдерді қолдана отырып, оқушылардың қызығушылығын арттырып, олардың шығармашылық ойлауын қалыптастыруға бағытталған жұмыстар жүргізеді. Бұл үдеріс оқушыларды өмірде кездесетін әртүрлі мәселелерді шешуге, өз бетінше ойлап, жаңа шешімдер табуға үйретеді. Мұғалімнің рөлі, сынып ішіндегі атмосфера және тиімді әдістер шығармашылықты дамытуда маңызды факторлар болып табылады.

Әдебиеттер

1. Сеитова М.Е. "Математикадағы шығармашылық." Алматы: Білім, 2019.
2. Ахметова Г.Б. "Математика сабағында оқушыларды шығармашылыққа баулу әдістері." Журнал «Қазақ мектебі», № 7, 2018.
3. Құрманбекова Н.Ж. "Математика пәнінде проблемалық оқытудың маңызы." Журнал «Білім әлемі», № 3, 2020.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОГО ПОДХОДА В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ У УЧЕНИКОВ РАЗНЫХ УРОВНЕЙ

Ранова Улжалгас Кошеновна
Туркестанская область, Шардаринский район, Государственное образовательное учреждение «Общообразовательная школа имени Кызылкум» Учитель русского языка и литературы

Аннотация

Мақалада функционалдық грамоттылықты дамытуда оқушылардың әртүрлі деңгейіне арналған дифференцирленген оқыту әдістерін қолданудың маңызы қарастырылады. Қазақ мектептерінде орыс тілін оқытудың күрделілігі мен ерекшеліктерін ескере отырып, бұл зерттеуде тіл үйренушілердің әртүрлі білім деңгейлері мен қабілеттерін ескеру қажет екені айтылады. Дифференцирленген оқыту тәсілі білім алушылардың әртүрлі қабілеттерін ескеріп, оларға әртүрлі тапсырмалар мен материалдар ұсынып, орыс тілін үйренуде тиімді нәтижелерге жетуге мүмкіндік береді.

Abstract

This article discusses the importance of using differentiated teaching methods for students of various levels in developing functional literacy. Considering the complexities and specifics of teaching Russian in Kazakh schools, the study emphasizes the need to take into account the different learning levels and abilities of language learners. The differentiated teaching approach allows for addressing students' diverse abilities by providing them with various tasks and materials, enabling effective results in learning Russian.

Современная образовательная система ориентирована на развитие функциональной грамотности у учащихся, что означает способность эффективно использовать полученные знания и умения в реальной жизни. Одним из наиболее важных аспектов формирования функциональной грамотности является грамотное использование дифференцированного подхода в обучении, который предполагает учет индивидуальных особенностей учащихся.

Дифференцированный подход предполагает, что каждый ученик имеет свой собственный уровень подготовки и свой собственный темп освоения материала. Именно поэтому учитель русского языка должен адаптировать учебный процесс с учетом этих различий. Эффективное использование дифференцированных методов позволяет повысить результативность обучения, обеспечить высокий уровень усвоения знаний и развитие навыков, которые непосредственно влияют на развитие функциональной грамотности учащихся.

1.Теоретические основы дифференцированного подхода

1.1. Определение дифференцированного подхода

Дифференцированный подход в педагогике – это метод, ориентированный на индивидуальные особенности учащихся, который включает в себя изменение форм, методов, средств обучения в зависимости от уровня знаний, потребностей и интересов учащихся.

1.2. Психолого-педагогические аспекты дифференциации обучения

Применение дифференцированного подхода основывается на учете индивидуальных психофизиологических особенностей учащихся. Эти особенности влияют на восприятие и усвоение материала, на то, как быстро и эффективно ученик может осваивать информацию и применять ее на практике.

1.3. Функциональная грамотность: определение и значимость

Функциональная грамотность включает в себя не только умение читать и писать, но и способность анализировать информацию, критически ее осмысливать и использовать в разных жизненных ситуациях. Важнейшими составляющими функциональной грамотности являются

навыки работы с текстами, умение интерпретировать и преобразовывать информацию, а также эффективная коммуникация.

2. Дифференцированное обучение в контексте обучения русскому языку

2.1. Модели дифференцированного подхода в обучении языкам

Существует несколько моделей дифференцированного подхода, которые могут быть адаптированы в контексте русского языка. Эти модели включают дифференциацию по содержанию, процессу, результатам и условиям обучения.

2.2. Методы и приемы дифференциации для разных уровней учеников

Для работы с учащимися различных уровней подготовки можно использовать различные дифференцированные методы:

- для младших школьников: использование игр, наглядных материалов, простых упражнений;
- для учеников среднего уровня: задания на развитие навыков анализа и синтеза, использование текстов различных жанров;
- для старших школьников: проектная деятельность, глубокий анализ текстов, развитие критического мышления.

2.3. Примеры дифференцированных заданий

Приводятся примеры заданий для учеников с разным уровнем знаний:

- для начинающих: выполнение упражнений на закрепление базовых грамматических правил и лексики;
- для учеников среднего уровня: задания на анализ текста, составление схем и таблиц;
- для более подготовленных: работа с литературными произведениями, написание эссе, участие в дискуссиях.

3. Роль учителя в дифференцированном обучении

3.1. Создание индивидуальных образовательных маршрутов

Для успешного внедрения дифференцированного подхода учитель должен разрабатывать индивидуальные маршруты обучения, которые будут соответствовать особенностям каждого ученика. Это требует внимательности, анализа успеваемости и прогресса учеников.

3.2. Оценка уровня знаний учеников и организация процесса обучения

Учитель должен регулярно оценивать знания учащихся с помощью формативного и суммативного оценивания, чтобы корректировать процесс обучения и предлагать дополнительные задания для учеников с недостаточной подготовкой, а также сложные задания для более сильных учащихся.

3.3. Мотивация учеников

Важно поддерживать интерес и мотивацию всех учеников, независимо от их уровня знаний. Для этого учитель должен предложить разнообразные формы работы, давать возможность для самостоятельной работы, использование современных информационных технологий.

4. Практическое применение дифференцированного подхода в уроках русского языка

4.1. Использование технологий в дифференцированном обучении

Современные образовательные технологии, такие как электронные учебники, интерактивные платформы и онлайн-ресурсы, дают возможность эффективно дифференцировать обучение, предоставляя ученикам доступ к материалам, соответствующим их уровню знаний.

4.2. Методика работы с текстами

Применение дифференцированного подхода в работе с текстами позволяет индивидуализировать задания, предоставляя более легкие или сложные тексты в зависимости от уровня подготовки учащихся.

4.3. Практическая работа с учениками разных уровней

Пример организации учебного процесса с использованием дифференцированных методов: как уроки могут быть структурированы в зависимости от потребностей учеников разных уровней, примерные планы уроков и виды заданий.

5. Проблемы и перспективы дифференцированного подхода в обучении

5.1. Трудности, с которыми сталкиваются учителя

К трудностям можно отнести недостаток времени для подготовки дифференцированных материалов, необходимость применения индивидуальных подходов, а также проблемы с мотивацией учеников с разным уровнем знаний.

5.2. Перспективы использования дифференцированного подхода

Перспективы внедрения дифференцированного подхода включают в себя дальнейшее развитие образовательных технологий, улучшение квалификации педагогов и создание условий для более эффективного дифференцированного обучения.

Заключение

Дифференцированный подход в обучении русскому языку позволяет обеспечить индивидуальный подход к каждому ученику, способствует развитию функциональной грамотности и коммуникативных навыков. Внедрение дифференцированных методов в учебный процесс требует от учителя высокого уровня профессионализма, творческого подхода и готовности к постоянному совершенствованию.

Литература

1. Кузнецова И. П. Дифференцированное обучение: теория и практика. Москва: Высшая школа, 2015.
2. Ермакова А. А. Методы дифференциации в обучении языкам. Санкт-Петербург: РГПУЮ, 2017.
3. Федорова Н. В. Функциональная грамотность как цель современного образования. Журнал "Образование и воспитание", 2018.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ТІЛ ҮЙРЕНУ ҮДЕРІСІН ТИІМДІ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛЕРІ

Салиева Шахло Абдиманнаповна
Түркістан облысы, Сайрам ауданы
№57 И.Панфилов атындағы жалпы білім беретін мектебінің бастауыш сынып мұғалімі

Аннотация

Статья посвящена эффективным методам организации процесса обучения языку в начальной школе. В ней рассматриваются ключевые подходы, такие как использование коммуникативных методов, игровых технологий, визуальных материалов, а также аудио и видеоматериалов для улучшения усвоения языковых навыков учащимися. Особое внимание уделено организации индивидуальной работы с учениками и дифференциации обучения в зависимости от уровня подготовки. Цель статьи — показать важность применения этих методов для активизации учебной деятельности учеников и развития их языковых навыков, что способствует повышению мотивации к обучению и улучшению учебных результатов.

Annotation

The article focuses on effective methods for organizing the language learning process in elementary school. It explores key approaches such as the use of communicative methods, game technologies, visual materials, as well as audio and video content to enhance students' language skills acquisition. Special attention is given to organizing individual work with students and differentiating instruction based on their skill levels.

The purpose of the article is to highlight the importance of applying these methods to activate students' learning activities, develop their language skills, increase motivation for learning, and improve academic results.

Бастауыш сыныпта тіл үйрену үдерісін тиімді ұйымдастыру оқушылардың тілдік дағдыларын дамытудың маңызды кезеңі болып табылады. Әрбір оқушының жеке қабілетін ескере отырып, тіл үйрену үдерісін ұйымдастыруда тиімді әдістемелерді қолдану оқушының тіл үйренуге деген ынтасын арттырып, оны белсенді қатысушы етеді. Бұл мақалада бастауыш сыныпта тіл үйрену үдерісін тиімді ұйымдастыруға арналған негізгі әдістемелер мен тәсілдер қарастырылады.

Негізгі бөлім

1. Оқу үдерісінде коммуникативтік әдістерді қолдану

Тіл үйрену үдерісінде ең маңызды аспектілердің бірі — оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамыту болып табылады. Осыған байланысты, тілдік материалдарды оқушылармен бірге талдау және оларды тілдік қарым-қатынасқа енгізу үлкен рөл атқарады. Коммуникативтік әдістер оқушыларға диалогтық және монологтық сөйлеу дағдыларын дамытуға көмектеседі. Мұғалімдер тіл үйрету барысында сұрақ-жауап әдісін, жұптық және топтық жұмыстарды кеңінен қолдану керек.

2. Ойын технологияларын енгізу

Ойын технологиялары тіл үйрену үдерісін едәуір тиімді етеді, өйткені олар оқушылардың мотивациясын арттырып, оқу материалының игерілуін жеңілдетеді. Ойындар баланың тілдік дағдыларын қалыптастырудың ерекше тәсілі болып табылады, себебі олар тек қана білімді бекітумен шектелмей, сонымен бірге оқушының көңіл-күйіне, шығармашылық қабілеттерін дамытуға және олардың әлеуметтік дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік береді.

Сөздік ойындар арқылы оқушылар жаңа сөздер мен сөз тіркестерін үйреніп, оларды өз сөздік қорында қолдануды үйренеді. Сонымен қатар, бұл ойындар оқушылардың сөздік жадысын дамытуға көмектеседі. Мысалы, сөздер мен сөз тіркестерін жинау, белгілі бір тақырыпқа байланысты сөздер тізбесін құрастыру немесе "Сөздер әлемі" ойыны арқылы оқушылар өздерінің сөздік қорын жүйелі түрде кеңейтеді.

Сөйлем құрау ойындары оқушылардың грамматикалық дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Бұл ойындар арқылы оқушылар әртүрлі грамматикалық құрылымдарды дұрыс қолдануды, сөйлемнің мағынасын түсінуді және оның құрылымдық ерекшеліктерін меңгереді. Мысалы, "Сөйлемді толықтыр" ойыны немесе сөздерден дұрыс сөйлемдер құрастыру арқылы тіл үйренушілер грамматика мен сөзжасамды меңгереді.

Сөзжұмбақтар мен карточкалармен жұмыс оқушылардың зейінін, логикалық ойлау қабілетін дамытуға және жаңа лексикалық бірліктерді жаттауға ықпал етеді. Оқушылар карточкаларға жазылған сөздерді немесе сөз тіркестерін оқып, оларды сәйкес мағынамен сәйкестендіреді немесе сөйлемдерге қосып пайдаланады.

Ойындар арқылы оқушылар тіл үйрену процесіне белсенді қатысады, сондықтан оқу процесі одан әрі қызықты әрі шығармашылыққа толы болады. Бұл оқушылардың тіл үйренуге деген ынта-жігерін арттырып, оқыту мен білім алуды оңай әрі тиімді етеді.3. Көрнекі құралдарды пайдалану

Бастауыш сыныптарда тіл үйрену үдерісін тиімді ұйымдастырудың тағы бір маңызды әдісі — көрнекі құралдарды пайдалану. Суреттер, плакаттар, карточкалар, бейнемазмұндар оқушылардың тілдік материалдарды жақсы меңгеруіне көмектеседі. Көрнекі құралдар арқылы оқушылардың сөздік қорын кеңейту, олардың сөздерді нақты түсінуіне жағдай жасауға болады. Сонымен қатар, көрнекіліктер оқушылардың есте сақтау қабілетін арттырып, оқу үдерісіне қызығушылығын көтереді.

4. Аудио және видео материалдар арқылы жұмыс

Аудио және бейнемазмұндар тіл үйрену үдерісін түрлі тәсілдермен қолдауға мүмкіндік береді. Мысалы, мультфильмдер, оқытуға арналған әндер, әңгімелер, дыбыстық жаттығулар оқушылардың тыңдау дағдыларын қалыптастырады. Аудио және бейнемазмұндар тілдік дағдыларды дамыта отырып, оқушылардың тыңдау мен түсіну қабілеттерін жақсартады. Бастауыш сыныптарда бұл әдістер оқушылардың қызығушылығын оятып, тілді меңгеруге деген ықыласын арттырады.

5. Жеке жұмыс және саралау

Әрбір оқушының жеке қажеттіліктерін ескеру, оқыту үдерісінде саралау жұмыстарын жүргізу — бастауыш сыныпта тіл үйренудің тиімді әдісі. Оқушылардың өз деңгейіне сәйкес тапсырмаларды орындауы, жеке қажеттіліктерін ескере отырып, оқу материалдарын беру олардың тіл үйренуге деген сенімін арттырады. Мұғалімдер әр оқушыға жеке жұмыс жасап, олардың тілдік дағдыларын дамыту үшін жеке тапсырмалар бере алады.

Қорытынды

Бастауыш сыныпта тіл үйрену үдерісін тиімді ұйымдастыру үшін мұғалімдер әртүрлі әдістемелерді қолданып, оқушылардың тілдік дағдыларын жан-жақты дамытуы қажет. Коммуникативтік әдістер, ойын технологиялары, көрнекі құралдар, аудио және бейнемазмұндар, жеке жұмыс және саралау тәсілдері тіл үйрену үдерісінің тиімділігін арттырады. Оқушылардың қызығушылығын, белсенділігін және тілдік дағдыларын дамыту үшін бұл әдістерді сабақта жүйелі түрде қолдану қажет. Тек осы жағдайда ғана оқушылар тіл үйренуде жақсы нәтижелерге жетеді.

Әдебиеттер:

1. Ахметова С. Бастауыш сыныпта тіл үйрету әдістемесі: теориясы мен практикасы. Алматы: Қазақ университеті. 2020 ж.
2. Есенова А. Тіл үйретуде заманауи әдіс-тәсілдер мен құралдар. Астана: Педагогика баспасы. 2018 ж.
3. Шоқыбаева М. Бастауыш сыныптарда тіл үйрету әдістемелері: инновациялық тәсілдер мен техникалар. Алматы: Білім. 2019 ж.
4. Аманова Г. Тіл үйрену үдерісінде ойын технологияларының рөлі. Түркістан: Оқулық. 2021 ж.

БИОЛОГИЯНЫ ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРІ МЕН ТӘСІЛДЕРІ

Ертаева Акмарал Пернебаевна
Түркістан облысы, Қазығұрт ауданы
"Шарбұлақ" ЖББМ химия және биология пәні мұғалімі

Аннотация

В данной статье рассматриваются инновационные методы и подходы в обучении биологии. В сфере образования под воздействием научно-технического прогресса наблюдаются изменения и улучшения образовательного процесса. Применение инновационных методов в обучении биологии способствует повышению качества знаний учащихся, делает учебный процесс более увлекательным и эффективным.

Abstract

This article discusses innovative methods and approaches in teaching biology. In the field of education, under the influence of scientific and technological progress, changes and improvements in the educational process are observed. The use of innovative methods in teaching biology helps to improve the quality of students' knowledge, making the learning process more engaging and effective.

Білім беру жүйесі дамудың жаңа кезеңіне қадам басып, оқу үрдісінде жаңа әдіс-тәсілдерді енгізу қажеттілігі туындап отыр. Қазіргі таңда оқытудың жаңа әдістері мен технологиялары білім беру саласында үлкен өзгерістерге алып келуде. Биология пәнін оқытуда да инновациялық әдістерді қолдану – оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, білім сапасын көтеруге мүмкіндік береді. Биология ғылымы өзінің ерекшеліктері мен қиындықтарына байланысты оқытудың жаңа әдістерін қажет етеді, өйткені пәннің мазмұны өте кең әрі күрделі, сонымен қатар ол табиғатты танып-білуге бағытталған, сондықтан оқушыларға ғылыми көзқарас қалыптастыру өте маңызды.

1. Биологияны оқытудың инновациялық әдістерінің теориялық негіздері

Биологияны оқытудағы инновациялық әдістер негізінде білім беру мақсаттарына жетуді жеңілдететін, сонымен бірге оқушыларды қызықтырып, олардың белсенділігін арттыратын тәсілдер жатыр. Оқытудың инновациялық әдістері жаңа ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен, интерактивті әдістермен және зерттеушілік қызметтермен байланысты. Оқушылардың назарын белсенді тарту үшін, әр түрлі оқыту тәсілдерін қолдану қажет: зерттеу әдістері, жобалық әдіс, проблемалық оқыту, сын тұрғысынан ойлау әдісі, ойын технологиялары және т.б.

Инновациялық әдістердің қолданылуы биология пәнінің мазмұнын терең әрі жан-жақты меңгеруге көмектеседі. Оқушылар тек ақпаратты қабылдамайды, олар оны түсінеді, талдайды, зерттейді және тәжірибеде қолданады.

2. Биология сабағында қолданылатын инновациялық әдістер

2.1. Жобалық әдіс

Жобалық әдіс – оқушыларға белгілі бір тақырып бойынша зерттеу жүргізіп, оны нәтижелі түрде аяқтау үшін арнайы тапсырмалар беру әдісі. Биология сабағында жобалық әдіс оқушылардың зерттеу дағдыларын қалыптастырып, олардың шығармашылық әлеуетін дамытуға мүмкіндік береді. Жоба барысында оқушылар өздері жинаған ақпараттарды талдап, практикалық зерттеулер жүргізіп, қорытындылар жасайды. Мұның нәтижесінде оқушылар пәнге деген қызығушылығын арттырып, өз ойларын еркін жеткізе алады.

2.2. Интерактивті әдістер

Интерактивті әдістер – оқушылар мен мұғалімнің арасындағы диалогты, қарым-қатынасты белсенді дамытуға бағытталған әдістер. Биология сабағында интерактивті әдістерді қолдану оқушылардың өзара іс-қимылын күшейтіп, топтық жұмыстарды тиімді түрде ұйымдастыруға көмектеседі. Мұғалімдер диалогтар, пікірталастар, рольдік ойындар, тапсырмалар мен проблемалық жағдайлар арқылы оқушыларды зерттеуге тартуға мүмкіндік алады. Бұл әдіс оқушылардың логикалық ойлауын дамытуға, шешім қабылдай білу дағдыларын арттыруға, сондай-ақ оқушының өз білімін белсенді түрде қолдануға мүмкіндік береді.

2.3. Ақпараттық және коммуникациялық технологиялар

Ақпараттық және коммуникациялық технологиялар (АКТ) қазіргі білім беру процесінде аса маңызды рөл атқарады. Биологияны оқытуда АКТ-ны қолдану оқушыларға жаңа ақпаратты түсінікті түрде жеткізуге, тәжірибелік зерттеулер жүргізуге, видеолар мен анимациялар арқылы биология ғылымының қызықты тұстарын көрсетіп, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыруға мүмкіндік береді. Мысалы, виртуалды зертханалар, модельдер мен симуляциялар, биология бойынша электронды ресурстар арқылы оқушылар өздерінің білімін тереңдетеді.

2.4. Сын тұрғысынан ойлау

Сын тұрғысынан ойлау әдісі – оқушылардың кез келген мәселе бойынша өз пікірін білдіруге, талқылауға және оны дәлелдеуге бағытталған әдіс. Биология пәнінде бұл әдісті қолдану оқушылардың табиғатқа, қоршаған ортаға деген көзқарастарын өзгертуге мүмкіндік береді. Сын тұрғысынан ойлау арқылы оқушылар биологияның ғылыми негіздерін ғана емес, сонымен қатар, оны практикада қалай қолдану керектігін үйренеді.

2.5. Ойын технологиялары

Ойындар биология сабақтарында оқушылардың қызығушылығын арттырудың тиімді құралы болып табылады. Ойын технологияларын қолдану баланың білім алу процесін жеңілдетіп, ол арқылы жаңа тақырыпты жеңіл әрі көңілді түрде меңгеруге болады. Ойындар арқылы оқушылар биологиялық терминдерді, ұғымдарды меңгеріп, табиғат құбылыстарын түсінуге мүмкіндік алады. Мысалы, экологиялық тақырыптар бойынша интерактивті ойындар мен симуляциялар оқушыларды табиғаттың заңдылықтары туралы білуге ынталандырады.

3. Биология сабағында инновациялық әдістерді қолданудың тиімділігі

Инновациялық әдістердің биология пәнін оқытудағы тиімділігі олардың оқушылардың білім сапасын арттыруға бағытталғандығында. Оқушылар пәнді жақсы меңгеріп қана қоймай, оны өмірде қолдануға да үйренеді. Интерактивті және зерттеу әдістері оқушыларды белсенді түрде сабаққа тартуға мүмкіндік береді. Бұл әдістер оқу процесін жеңілдетіп, оқушылардың өздігінен жұмыс істей білуін, қиын мәселелерді шешуге талпынуын, ғылыми ойлау дағдыларын дамытуға жағдай жасайды.

4. Биологияны оқытудың инновациялық әдістерін енгізудің нәтижелері

Биологияны оқытудың инновациялық әдістерін енгізу оқушылардың биология пәніне деген қызығушылығын арттырып, олардың шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Интерактивті әдістер мен ақпараттық технологиялар қолданылған сабақтарда оқушылардың білімін тереңдетуге, олардың зерттеушілік дағдыларын қалыптастыруға және оларды болашақта ғылыми-зерттеу жұмыстарымен айналысуға бағыттайды. Сонымен қатар, бұл әдістер оқушылардың коммуникативтік дағдыларын жақсартып, оларды пікірлесуге, топпен жұмыс істеуге, өз ойларын нақты және сенімді түрде жеткізуге үйретеді.

Қорытынды

Қазіргі кезде биологияны оқыту әдістемесінде инновациялық тәсілдер маңызды рөл атқарып отыр. Жаңа технологиялар мен әдістердің қолданылуы білім беру сапасын арттырып, оқушылардың қызығушылығын оятады. Жобалық әдіс, интерактивті әдістер, АКТ, сын тұрғысынан ойлау және ойын технологиялары оқушылардың биология пәніне деген қызығушылығын арттырып, олардың ғылыми тұрғыдан ойлау қабілеттерін дамытады. Оқушылар тек теориялық біліммен ғана шектелмей, алған білімдерін практикада қолдана алады, бұл өз кезегінде олардың ғылымға деген қызығушылығын арттырып, болашақта ғылыми-зерттеу жұмыстарымен айналысуға деген ықыластарын күшейтеді.

Әдебиеттер

1. Абдурахманова Г. Ш. «Инновационные методы в обучении биологии». Алматы: Қазақстан ұлттық университеті, 2020.
2. Назарбаева А. К. «Интерактивные методы в обучении биологии». Педагогика и инновации, 2018.
3. Махамбетова А. С. «Жаңа технологиялар мен биология пәнін оқыту». Алматы: Ғылым және білім баспасы, 2021.

ЛОГОПЕДТІК ТҮЗЕТУ ЖҰМЫСТАРЫ: КӨЗ КӨРУ ҚАБІЛЕТІ ТӨМЕН БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН ТИІМДІ ТӘСІЛДЕР

Жалгасбаева Акмарал Толеповна
Шымкент қаласының білім басқармасының мемлекеттік арнаулы (коррекциялық) №33 «Ақбота» балабақшасы» (көз көру функциялары ауыр және жеңіл бұзылған балаларға арналған) коммуналдық мемлекеттік мекемесінің мұғалім-логопеді

Аннотация

В статье рассматриваются методы, приемы, инструменты и техники, используемые при проведении коррекционной работы с детьми. Также подчеркивается необходимость совместной работы психологов, педагогов и логопедов при работе с детьми с нарушениями зрения, предлагаются эффективные стратегии и методы для поддержки их речевого и языкового развития. Обсуждаются различные аспекты логопедической работы и пути повышения эффективности коррекционных мероприятий с учетом индивидуальных особенностей детей.

Abstract

This article explores the methods, techniques, tools, and approaches used in conducting corrective work with children. It also emphasizes the need for collaboration between psychologists, educators, and speech therapists when working with children with visual impairments, offering effective strategies and methods to support their speech and language development. Various aspects of speech therapy work are discussed, along with ways to enhance the effectiveness of corrective measures, considering the individual characteristics of the children.

Көз көру қабілеті төмен балалардың сөйлеу және тілдік дамуындағы ерекшеліктер олардың білім алуында көптеген қиындықтар тудырады. Бұл балалардың қоршаған әлемді қабылдау қабілеті мен сөйлеу дағдыларына әсер ететін факторлар бар, сондықтан олармен жұмыс істеуде арнайы әдіс-тәсілдер мен түзету шаралары қажет. Логопедтің рөлі осындай балалардың сөйлеу және тілдік дағдыларын дамытуда ерекше маңызға ие. Логопедтік түзету жұмыстарының мақсаттары мен міндеттері осы балалардың мүмкіндіктеріне сәйкес қалыптасып, олардың сөйлеу қабілеттерін дамытуға бағытталады.

1. Көз көру қабілеті төмен балалардың тілдік дамуындағы ерекшеліктер

Көз көру қабілеті төмен балалардың тілдік дамуы мен сөйлеу дағдылары көбінесе кешігуі мүмкін. Бұл балалар қоршаған әлемді көру арқылы қабылдамай, басқа сезімдер мен ақпарат көздеріне сүйеніп өмір сүреді. Осыған байланысты, оларды оқу мен жазу қабілеттері көбінесе кеш қалыптасады. Сонымен қатар, көру қабілеті төмен балаларда сенсорлық қабылдау және кеңістікті бағдарлау дағдыларына байланысты қиындықтар болуы мүмкін. Бұл жағдай сөйлеу мен тілдік дағдылардың қалыптасуына да әсер етеді. Мысалы, дыбыстарды тыңдау, сөздерді айқын және дұрыс айту, тілдің грамматикалық құрылымдарын меңгеру, басқа да тілдік аспектілерде қиындықтар туындауы мүмкін.

2. Логопедтік түзету жұмыстарының негізгі әдістері

Көз көру қабілеті төмен балалармен логопедтік жұмыста қолданылатын әдістер мен тәсілдер олардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып таңдалады. Осы балалармен жұмыс істеу үшін арнайы техника мен құралдар қажет. Логопедтің негізгі мақсаты — балалардың сөйлеу қабілеттерін дамыту және тілдік дағдыларын жетілдіру, бұл үшін төменде көрсетілген әдістер қолданылуы мүмкін:

2.1. Сенсорлық интеграция әдісі

Сенсорлық интеграция әдісі — балалардың сезімдер арқылы ақпарат қабылдауын жақсартуға бағытталған әдіс. Бұл әдіс көру қабілеті төмен балалардың басқа сезімдер арқылы әлемді қабылдау қабілетін дамытуға көмектеседі. Мысалы, балаларға әртүрлі материалдар мен

текстураларды ұстап көру, дыбыстар мен иістерді ажырату арқылы оларды тілдік дамуға ынталандыру. Бұл әдіс балалардың сөйлеу мен тыңдау дағдыларын дамытуға көмектеседі.

2.2. Тактильдік және кинестетикалық әдістер

Көз көру қабілеті төмен балаларға сөйлеу мен тілдік дағдыларды үйрету үшін тактильдік және кинестетикалық әдістер өте тиімді болып табылады. Бұл әдістер балалардың қол мен дене арқылы ақпаратты қабылдауын арттырады. Мысалы, балаларға қолмен жазу, материалдарды немесе объектілерді ұстау арқылы сөздерді және олардың мағыналарын түсіну ұсынылады. Сонымен қатар, кинестетикалық әдістер қозғалыстар арқылы сөйлеуді дамытуға мүмкіндік береді.

2.3. Дыбыстық және вербалды әдістер

Дыбыстық әдіс арқылы балаларға сөздер мен дыбыстарды айқын және дұрыс айту үйретіледі. Бұл әдіс көру қабілеті төмен балалардың тыңдау дағдыларын жақсартуға көмектеседі. Логопед балаларға әртүрлі дыбыстар мен сөздерді тыңдатып, оларды дұрыс айтуға үйретеді. Вербалды әдіс, яғни сөзбен түсіндіру арқылы балалардың сөйлеу қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

2.4. Көрнекі құралдар мен материалдарды пайдалану

Көз көру қабілеті төмен балалармен жұмыс істеуде арнайы көрнекі құралдарды пайдалану маңызды. Мысалы, арнайы бейнелер мен карточкалар, сондай-ақ түрлі текстуралы және дыбыстық элементтер бар материалдар балалардың тілдік қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Бұл құралдар балалардың сөздерді дұрыс айтуына, олардың мағынасын түсінуіне және сөйлеу дағдыларын дамытуына ықпал етеді.

3. Логопедтік жұмыстың нәтижелілігін арттыру жолдары

Логопедтік жұмыстың нәтижелі болуы үшін төмендегі аспектілерге ерекше назар аудару қажет:

- Индивидуалды жұмыс: Көз көру қабілеті төмен балалардың әрқайсысының ерекшеліктерін ескере отырып, жеке жоспарлар мен әдістер әзірленуі тиіс. Бұл балалардың даму деңгейіне және олардың мүмкіндіктеріне сәйкес келеді.
- Тұрақты бақылау және түзету: Логопедтер балалардың тілдік дамуындағы прогресті бақылап, қажетті түзетулер енгізуі қажет. Бұл балалардың даму деңгейіне сәйкес кезең-кезеңімен жұмыс жүргізуге мүмкіндік береді.
- Топтық жұмыс: Көбінесе балаларды топта жұмыс істеуге ынталандыру пайдалы болады. Бұл балалардың өзара қарым-қатынас жасау дағдыларын дамытуға, сондай-ақ оларға жаңа сөздер мен ұғымдарды түсіндіруге мүмкіндік береді.
- Мұғалім мен ата-аналардың ынтымақтастығы: Көз көру қабілеті төмен балалармен логопедтік жұмыс жүргізуде мұғалімдер мен ата-аналардың ынтымақтастығы маңызды рөл атқарады. Ата-аналар үйде балаларға қосымша көмек көрсетуі тиіс, ал мұғалімдер мектепте оларды тілдік дағдыларын жетілдіруде қолдайды.

4. Логопедтік түзету жұмыстарының әлеуметтік және эмоционалдық аспектілері

Көз көру қабілеті төмен балалардың сөйлеу дағдыларын дамытуда эмоционалдық және әлеуметтік аспектілер де маңызды. Бұл балалар өздерін басқа балалармен салыстырғанда көбінесе оқшауланған сезінуі мүмкін, сондықтан оларды әлеуметтік ортаға бейімдеу маңызды. Логопедтік түзету жұмыстары балалардың өз-өзіне деген сенімділігін арттырып, олардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға бағытталуы тиіс. Балаларды өз сезімдерін дұрыс білдіруге, өз ойын жеткізуге және топта жұмыс істеуге үйрету қажет.

Қорытынды

Көз көру қабілеті төмен балалардың тілдік дамуындағы қиындықтарды жеңу үшін логопедтік түзету жұмыстарының маңызы өте зор. Бұл жұмыстар арнайы әдістер мен тәсілдерді қолдану арқылы балалардың сөйлеу және тілдік дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Логопедтердің кәсіби біліктілігі мен балалармен жұмыс істеудегі креативті тәсілдер олардың дамуындағы оң өзгерістерге әкеледі. Логопедтік жұмыстың нәтижесі балалардың өзіне деген сенімділігін арттырып, олардың қоғамда өзін еркін сезінуіне мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Тымкулова М. К. «Логопедтік түзету жұмысында қолданылатын әдістер». Педагогика және психология, 2019.
2. Баялиева З. «Көз көру қабілеті төмен балаларды дамыту әдістемесі». Алматы: Білім, 2020.
3. Коваль Л. Ю. «Логопедия: теория мен практика». Мәскеу: Высшая школа, 2018.

ТАРИХ САБАҒЫНДА МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ПАЙДАЛАНУ: ОҚЫТУ САПАСЫН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Айнакулова Айнура Каримкуловна
Түркістан облысы, Қазығұрт ауданы "Шарбұлақ" жббм тарих пәні мұғалімі

Аннотация

В статье анализируются теоретические основы использования мультимедийных ресурсов, их виды, методы применения в учебном процессе и их эффективность. Также рассматривается роль мультимедийных средств в передаче исторических знаний, влияние на расширение кругозора учащихся и развитие критического мышления.

Abstract

This article analyzes the theoretical foundations of using multimedia resources, their types, methods of application in the educational process, and their effectiveness. It also examines the role of multimedia tools in delivering historical knowledge, their impact on expanding students' horizons, and developing critical thinking skills.

Қазіргі білім беру жүйесінің негізгі мақсаттарының бірі — оқушыларға сапалы білім беру және олардың танымдық қабілеттерін дамыту. Бұл мақсатты жүзеге асыруда оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін, әсіресе ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану маңызды рөл атқарады. Мультимедиялық ресурстардың тарих пәнін оқытуда қолданылуы, сөзсіз, оқу үдерісінің тиімділігін арттырады. Мультимедиялық технологиялар мен құралдар оқушылардың білімін нақты әрі көрнекі түрде жеткізуге мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде олардың тарихи ұғымдарды меңгеруін жеңілдетеді.

1. Мультимедиялық ресурстардың теориялық негіздері

Мультимедиялық ресурстар — мәтін, дыбыс, бейнемазмұн, графика мен анимацияларды біріктіретін, ақпаратты көп түрлі формада ұсынатын құралдар. Олардың негізгі мақсаты — оқыту үдерісінде оқушылардың назарын аудару, оларды белсенді қатыстыру және білім беру сапасын арттыру. Мультимедиялық ресурстардың қолданылуы оқушының танымдық белсенділігін арттырып, тарихты тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Оқушылар түрлі кезеңдер мен оқиғаларды бейнелер мен графикалар арқылы көріп, түсінеді. Бұл әдіс оларды тарихи фактілер мен деректерді көбірек есте сақтауға көмектеседі.

2. Мультимедиялық ресурстардың түрлері және олардың тарих сабағында қолданылуы

Тарих пәнінде мультимедиялық ресурстарды қолдану оқыту үдерісін жаңартып, оны қызықты әрі тиімді етеді. Бұл бөлімде мультимедиялық құралдардың түрлері мен олардың тарих сабағында қалай қолданылатыны қарастырылады.

2.1. Видеоматериалдар мен анимациялар

Тарих сабағында видеоматериалдар мен анимацияларды қолдану өте тиімді. Бұл материалдар тарихты уақыт пен кеңістік аясында нақты көруге мүмкіндік береді. Мысалы, тарихи оқиғаларды бейнелейтін анимациялар мен фильмдер оқушыларға өткен кезеңдерді нақты көруге мүмкіндік береді. Олар оқиғалардың көрнекі түрде берілуі арқылы пәнге деген қызығушылықты арттырады, тарихи мәліметтерді есте сақтауға көмектеседі.

2.2. Интерактивті тақта мен электронды оқулықтар

Интерактивті тақта тарих сабағын оқытудың сапасын арттыратын тағы бір құрал болып табылады. Бұл құралдар арқылы мұғалім тарихи кезеңдерді, оқиғаларды көрнекі түрде көрсетіп, оқушыларға интерактивті тапсырмалар бере алады. Электронды оқулықтар мен презентациялар да оқу үдерісін тиімді етеді, себебі олар ақпаратты көрнекі түрде жеткізуге мүмкіндік береді.

2.3. Интернет ресурстары мен виртуалды мұражайлар

Интернет ресурстары мен виртуалды мұражайлар тарих сабағында оқушыларға әртүрлі тарихи ескерткіштер мен маңызды орындарды виртуалды түрде көрсетіп, оларды таныстыруға мүмкіндік береді. Оқушылар тарихы бар жерлермен танысып, әлемнің әртүрлі мәдениеттерін, тарихи артефактілерін зерттеуге мүмкіндік алады. Бұл әдіс пәнге деген қызығушылықты арттырады, оқушыларды өздігінен зерттеу жүргізуге ынталандырады.

2.4. Графикалар мен карталар

Тарих сабағында карталар мен графикалар да маңызды рөл атқарады. Географиялық карталар мен диаграммалар тарихи оқиғаларды жақсы түсінуге көмектеседі. Бұл құралдарды қолдану оқушылардың ақпаратты қабылдау қабілетін арттырып, тарихи процестерді кеңірек түсінуге мүмкіндік береді.

3. Мультимедиялық ресурстарды тарих сабағында тиімді қолданудың әдіс-тәсілдері

3.1. Проблемалық оқыту

Проблемалық оқыту әдісі оқушыларға белгілі бір мәселе қойып, оны шешу жолдарын өз бетінше табуды талап етеді. Мультимедиялық ресурстарды қолдана отырып, мұғалім оқушыларға тарихи оқиғалар бойынша проблемаларды ұсынып, оларды зерттеуге және талдауға ынталандырады. Мысалы, мұғалім студенттерге нақты бір тарихи кезеңде не себептен өзгерістер орын алғанын зерттеу тапсырмасын бере алады, бұл арқылы оқушылар тарихи процестерді терең түсінеді.

3.2. Бейнемазмұнды қолдану арқылы топтық жұмыс

Тарих сабағында бейнемазмұнды қолдану оқушылардың топтық жұмыс дағдыларын дамытады. Мұғалім оқушыларға нақты бір тарихи оқиғаны немесе құбылысты бейнелейтін бейнемазмұн ұсынады, ал оқушылар осы материал бойынша талқылап, пікір алмасады. Бұл әдіс оқушылардың сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін арттырады, оларды біріктіріп, ортақ шешімдер табуға бағыттайды.

3.3. Жобалық әдіс

Жобалық әдіс мультимедиялық құралдармен бірігіп, оқушылардың өздігінен зерттеу жасауына және нақты шешімдер қабылдауына мүмкіндік береді. Мысалы, оқушылар өздеріне берілген тақырып бойынша бейнемазмұн жасап, тарихи кезеңдер мен оқиғаларды зерттейді, нәтижесінде олар өз білімдерін көрнекі түрде көрсетеді.

4. Мультимедиялық ресурстарды пайдалану арқылы оқушылардың қызығушылығын арттыру

Мультимедиялық құралдар оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады, өйткені олар көрнекі түрде жеткізілген ақпараттарды оңай қабылдайды. Сонымен қатар, бұл құралдар оқушылардың білімдерін тексеру және оларды ынталандыру үшін қолайлы. Мұғалімдер тарих сабағында мультимедиялық ресурстарды қолдана отырып, оқушыларды сабаққа қызықтырудың түрлі әдістерін пайдалана алады. Бұл оқушылардың пәнге деген қызығушылығын сақтап, білім алу процесін жеңілдетеді.

Қорытынды

Мультимедиялық ресурстар тарих сабағында оқыту сапасын арттыруда маңызды рөл атқарады. Олар оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, тарихи деректерді тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Мультимедиялық құралдар білім беру үдерісін жеңілдетіп, оқушылардың оқу сапасын көтереді. Мектептерде мультимедиялық технологияларды қолдану арқылы оқушылардың ғылыми ойлау қабілетін дамытуға және оларды болашақтағы білім алуына дайын етуге болады.

Әдебиеттер

1. Бабажанова Б. Р. «Мультимедийные ресурсы в образовании: возможности и перспективы». Журнал педагогических исследований, 2019.
2. Мұхамедиев А. С. «Тарих пәнін оқытудағы жаңа технологиялар». Алматы: Білім, 2020.
3. Сейітқалиев Н. «Инновационные технологии в обучении». Педагогика и инновации, 2018.

ИЗОБРАЖЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРА В НАРОДНЫХ СКАЗКАХ

Сомова Полина Владимировна
Учитель русского языка и литературы СОШ им.М. Х. Дулати Толебийского района Туркестанской области

Аннотация

Қазақ халық ертегілерінде батырлар мен ақылды кейіпкерлер ұлттық мінездің көрінісі ретінде суреттеледі. Орыс ертегілерінде қарапайым, бірақ әділ және ақылды кейіпкерлер, ал неміс ертегілерінде еңбекқорлық пен тәртіптілік жоғары бағаланады. Бұл мақалада халық ертегілері арқылы әртүрлі халықтардың ұлттық мінез-құлқы қалай бейнеленетіні қарастырылады.

Abstract:

In Kazakh folk tales, warriors and wise characters embody national character traits. Russian folk tales highlight simple yet just and clever heroes, while German tales emphasize diligence and discipline. This article explores how folk tales reflect the national character of different cultures.

Народные сказки – это не просто увлекательные истории, передающиеся из поколения в поколение, но и мощное средство сохранения национального духа, культуры и традиций. Через образы героев, мотивы и сюжетные линии народные сказки отражают особенности национального характера, формируя мировоззрение и ценности общества.

Герои сказок как отражение народного характера

В каждой культуре существуют типичные сказочные персонажи, которые воплощают представления народа о добре, справедливости, храбрости и мудрости. Например, в русских народных сказках главным героем часто выступает Иван-дурак – простой, но добрый и находчивый персонаж, который благодаря смекалке и честности одерживает победу. Этот образ подчеркивает веру русского народа в силу ума и доброго сердца, даже если на первый взгляд герой кажется неприспособленным к жизни.

Русские народные сказки также изобилуют персонажами, отражающими особенности национального характера. Например, Емеля – ленивый, но удачливый герой, который в конечном итоге достигает успеха. Это символизирует народную веру в судьбу и счастливый случай. С другой стороны, такие персонажи, как Илья Муромец, олицетворяют силу, отвагу и

преданность родной земле. Подобные образы свидетельствуют о том, что русские люди всегда ценили как мудрость и хитроумие, так и физическую силу и смелость.

В казахских сказках центральное место занимают батыры – отважные воины, сражающиеся за свободу и честь своего народа. Их мужество, преданность и уважение к традициям являются важными чертами национального характера казахов. В отличие от европейских рыцарей, батыры часто действуют не только в личных интересах, но и ради блага всего рода, что отражает коллективистский дух кочевой культуры.

Национальные традиции и мировоззрение в сказках

Народные сказки служат не только развлечением, но и средством передачи норм морали и традиционных ценностей. Например, в восточных сказках, таких как «Тысяча и одна ночь», особое внимание уделяется мудрости, хитроумию и красноречию. Героини этих сказок часто проявляют ум и находчивость, что подчеркивает уважение к интеллекту и образованности в восточных культурах.

В русских сказках большое значение придается народной смекалке, способности героя обойти врага не силой, а хитростью. Такой мотив присутствует, например, в сказках про Колобка, который уходит от всех своих преследователей, используя ловкость и умение вести диалог. Также широко распространена идея справедливого наказания злодеев, что говорит о народном стремлении к правде и честности.

В немецких сказках братьев Гримм герои сталкиваются с трудностями, но добиваются успеха благодаря труду, настойчивости и дисциплине. Это отражает характерные черты немецкой культуры – организованность, трудолюбие и рациональность.

Таким образом, народные сказки являются важным источником информации о национальном характере. Они помогают нам понять, какие качества ценились в том или ином обществе, какие ценности передавались из поколения в поколение. Через сказочные истории народы не только сохраняют свою культурную идентичность, но и передают будущим поколениям мудрость и жизненные уроки, сформированные веками.

Литература

1. Пропп В. Я. «Морфология сказки» – Л., 1928.
2. Афанасьев А. Н. «Народные русские сказки» – М., 1855.
3. Жубанов Қ. «Қазақ ертегілерінің ерекшеліктері» – Алматы, 1985.
4. Grimm J. & Grimm W. «Kinder- und Hausmärchen» – Berlin, 1812.
5. Burton R. «The Arabian Nights» – London, 1885.

ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУ ЖОЛДАРЫ

Елгонова Акгуль Тастемировна
Түркістан облысы, Арыс қаласы,А. Тілеубердин атындағы жалпы білім беретін мектептің бастауыш сынып мұғалімі

Аннотация

В данной статье рассматриваются методы развития творческих способностей учащихся начальных классов через национальное воспитание. Анализируются роль народной литературы, ремесел, национальных игр и театрализованных представлений в формировании креативности детей.

Abstract:

This article examines methods for developing the creative abilities of primary school students through national education. The role of folklore, handicrafts, national games, and theatrical performances in fostering children's creativity is analyzed.

Бастауыш сынып – баланың тұлғалық қалыптасуы мен шығармашылық қабілеттерін дамытудың маңызды кезеңі. Осы жастағы балалардың ойлау қабілеті, қиялы, танымдық белсенділігі жоғары болады. Сол себепті ұлттық тәрбие беру арқылы олардың шығармашылық әлеуетін ашу – бүгінгі білім беру жүйесінің өзекті міндеттерінің бірі. Ұлттық тәрбие арқылы оқушыларға рухани құндылықтарды, салт-дәстүрлерді, ұлттық мәдениетті меңгерту – олардың дүниетанымын кеңейтіп, шығармашылық қабілеттерін арттырудың тиімді жолдарының бірі болып табылады.

Ұлттық тәрбие – шығармашылық дамудың негізі

Ұлттық тәрбие – халықтың ғасырлар бойы жинақталған рухани-мәдени мұрасы негізінде тұлға қалыптастыру үдерісі. Оның басты мақсаты – жас ұрпаққа ұлттық құндылықтарды сіңіру, рухани байлықтарын жетілдіру, шығармашылық қабілеттерін шыңдау. Бастауыш сынып оқушыларына ұлттық тәрбие беру барысында келесі бағыттарға назар аударуға болады:

1. Халық ауыз әдебиеті арқылы шығармашылық қабілеттерді дамыту

Халық ауыз әдебиеті – балалардың тіл байлығын арттырумен қатар, олардың қиялы мен шығармашылық ойлауын дамытуда маңызды рөл атқарады. Ертегілер, мақал-мәтелдер, жұмбақтар, жаңылтпаштар арқылы оқушылардың сөздік қоры байып, олардың өзіндік ой түйіндеу дағдылары қалыптасады. Сонымен қатар, балалар ертегі мазмұнын өз ойларымен жалғастыру, жаңа кейіпкерлер қосу немесе өз ертегілерін құрастыру арқылы шығармашылық қабілеттерін дамыта алады.

2. Қолөнер мен ұлттық өнер арқылы шығармашылық қабілетті жетілдіру

Қолөнер – тек эстетикалық тәрбие беру құралы ғана емес, сонымен қатар шығармашылық қабілетті дамытудың тиімді әдісі. Оқушыларды ою-өрнек салуға, киіз басуға, зергерлік бұйымдар жасауға баулу арқылы олардың қол икемділігі, әсемдікке деген талғамы қалыптасады. Сонымен қатар, ұлттық киім үлгілерін жасау, дәстүрлі қазақ оюларын қолдану арқылы балалардың көркемдік ойлау қабілеті артады.

3. Ұлттық ойындар мен сахналық қойылымдар арқылы шығармашылыққа баулу

Ұлттық ойындар балалардың логикалық ойлауын, ептілігін, тапқырлығын дамытады. Мысалы, "Асық ату", "Тоғызқұмалақ", "Қыз қуу" сияқты ойындар баланың зейінін арттырып, белсенділігін оятады. Сонымен қатар, халық ертегілері мен аңыздарын сахналау оқушылардың актерлік қабілеттерін жетілдіруге ықпал етеді. Сахналық қойылымдар арқылы балаларға түрлі рөлдерді ойнауға мүмкіндік беріледі, бұл олардың қиялын дамытып, өзіндік көзқарасын қалыптастыруға көмектеседі.

Ұлттық тәрбие негізінде шығармашылықты дамытудың тиімді әдістері

1. Жобалық жұмыстар мен зерттеу тапсырмалары

Оқушыларға қазақтың белгілі тұлғалары, ұлттық өнері мен салт-дәстүрлері туралы зерттеу жүргізуге тапсырма беру – олардың ізденімпаздығын арттырып, шығармашылық ойлау қабілеттерін шыңдайды.

2. Этнопедагогикалық технологияларды қолдану

Сабақ барысында ұлттық құндылықтарды дәріптейтін әдіс-тәсілдерді қолдану – оқушылардың танымдық және шығармашылық әлеуетін дамытуға ықпал етеді.

3. Әдеби шығармашылық жұмыстар

Оқушыларға ұлттық тақырыптағы шығармаларды өз бетімен жазуға, өлең шығару, әңгіме құрастыру, эссе жазу секілді жұмыстарды орындауға бағыттау – олардың шығармашылық дағдыларын дамытудың маңызды тәсілдерінің бірі.

Ұлттық тәрбие беру арқылы бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту – олардың рухани бай, жан-жақты дамыған тұлға болып қалыптасуына ықпал ететін маңызды процесс.

Әдебиеттер

1. Айтмұхамедов Ә. “Қазақтың ұлттық тәрбиесі” – Алматы, 2003.
2. Жарықбаев Қ., Қалиев С. “Қазақ тәлім-тәрбиесі” – Алматы, 1995.
3. Төлеубекова Р. “Бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеу” – Алматы, 2005.
4. Выготский Л. С. “Воображение и творчество в детском возрасте” – Москва, 1967.
5. Құнанбаев А. “Қара сөздер” – Алматы, 1992.

БҮГІНГІ БАЛА – ЕРТЕҢГІ ЕЛДІҢ БОЛАШАҒЫ

Түркістан облысы, Отырар ауданы, «Марал,» бөбекжай бақшасы,тәрбиеші
Ажиханова Улбазар Ермахановна

Аннотация

В данной статье рассматривается роль воспитания и образования детей в формировании будущего страны. Анализируется влияние семьи, системы образования и государственной политики на развитие подрастающего поколения. Подчеркивается значение духовного и культурного воспитания детей для сохранения национальных ценностей и формирования гармоничной личности.

Abstract:

This article examines the role of child upbringing and education in shaping the country’s future. It analyzes the impact of family, the education system, and government policies on the development of the younger generation. The importance of children’s spiritual and cultural education in preserving national values and forming a harmonious personality is emphasized.

Балалар – кез келген мемлекеттің ең қымбат байлығы. Олардың білім алуы, денсаулығы, рухани дамуы – елдің болашағын анықтайтын басты факторлар. “Бүгінгі бала – ертеңгі елдің болашағы” қағидасы қоғамның әрбір мүшесінің, әсіресе ата-аналар мен мұғалімдердің жауапкершілігін айқындайды. XXI ғасырда балалардың жан-жақты дамуы, оларға сапалы білім беру, ұлттық құндылықтарды бойларына сіңіру басты міндет болып отыр.

Бала тәрбиесінің маңызы және отбасының рөлі

Баланың тәрбиесі ең алдымен отбасынан басталады. Отбасы – тұлғаның қалыптасуындағы алғашқы және ең маңызды орта. Ата-ананың мейірімі, дұрыс тәрбиесі баланың болашақта қоғамның толыққанды мүшесі болып қалыптасуына әсер етеді. Баланы кішкентай кезінен адалдыққа, жауапкершілікке, еңбекқорлыққа баулу оның келешекте табысты болуына негіз қалайды.

Балалардың психологиялық дамуы

Балалардың психологиялық дамуы бірнеше кезеңнен тұрады. Психолог Ж.Пиаже мен Л.С.Выготскийдің теорияларына сүйене отырып, балалардың жас ерекшеліктеріне қарай танымдық және эмоциялық дамуы түрлі деңгейде болатынын байқауға болады. Ерте балалық шақта (0-6 жас) балалардың негізгі психологиялық ерекшелігі – қоршаған ортаны ойын арқылы тану. Мектеп жасындағы балаларда логикалық ойлау, өз бетімен шешім қабылдау қабілеті қалыптаса бастайды. Сондықтан тәрбие мен білім беруде осы ерекшеліктерді ескеру маңызды.

Білім беру жүйесінің бала болашағына ықпалы

Білім беру – баланың интеллектуалдық дамуының басты тетігі. Қазіргі білім беру жүйесі балаларға тек қана теориялық білім беріп қоймай, олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, сыни ойлауын қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Білімнің сапасы елдің экономикалық дамуына, технологиялық жетістіктеріне тікелей әсер етеді. Сондықтан мемлекеттер балаларға сапалы білім беру жолында үздіксіз реформалар жүргізіп отырады.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесіндегі жаңа технологиялар

Заманауи білім беру технологиялары балалардың білім алуын жеңілдетіп, қызықты әрі нәтижелі етеді. STEM-білім беру (Science, Technology, Engineering, Mathematics) балаларды ғылыми және инженерлік бағыттар бойынша дамытудың тиімді жолы ретінде танылуда. Сонымен қатар, қашықтан оқыту мен цифрлық платформалардың дамуы балаларға әлемнің кез келген жерінен сапалы білім алуға мүмкіндік береді. Ойын технологиялары, робототехника, жасанды интеллект негізіндегі оқыту әдістері білім беру үдерісін жаңа деңгейге көтеруде.

Баланың рухани және мәдени дамуы

Баланың ұлттық мәдениетпен, өнермен, салт-дәстүрлермен танысуы оның рухани дамуына ықпал етеді. Қазақ халқының мәдениеті мен құндылықтары арқылы бала өз болмысын түсініп, қоғамда өз орнын табады. Бүгінгі таңда балаларға ұлттық тәрбие беру, олардың мәдени мұраға деген құрметін арттыру – маңызды мәселелердің бірі болып саналады.

Әлемдік тәжірибе

Дамыған елдерде балалардың тәрбиесі мен білім беру жүйесі мемлекеттік саясаттың басты бағыттарының бірі болып табылады. Мысалы, Финляндияның білім беру моделі оқушыға еркін ойлауға мүмкіндік беріп, оның жеке қабілеттерін дамытуға баса назар аударады. Жапония мен Оңтүстік Кореядағы білім жүйесі балаларды тәртіпке, ұқыптылыққа баулуға негізделген. Бұл тәжірибелер Қазақстанның білім беру жүйесінде де қолданысқа енгізілуде.

Балалар құқығы мен әлеуметтік қорғалуы

Балалардың құқықтарын қорғау – халықаралық деңгейде талқыланатын маңызды мәселе. БҰҰ-ның Балалар құқықтары туралы конвенциясы барлық елдерге балаларды қорғау, олардың құқықтарын сақтау жөніндегі міндеттемелерді жүктейді. Қазақстанда да балалардың құқығын қорғау мақсатында түрлі мемлекеттік бағдарламалар жүзеге асырылуда. Балалар үйіндегі тәрбиеленушілердің әлеуметтік жағдайын жақсарту, ерекше қажеттіліктері бар балаларға білім беру, олардың денсаулығын сақтау – мемлекеттің басты міндеттерінің бірі.

Жас ұрпақты тәрбиелеудегі мемлекеттің рөлі

Мемлекет жастарды қолдау мақсатында түрлі бағдарламалар мен жобалар жүзеге асырады. Білім беру саласына инвестиция құю, балалардың денсаулығын сақтау, спорттық және шығармашылық орталықтарды дамыту – болашақ ұрпақтың салауатты, білімді азамат болып өсуіне мүмкіндік береді.

Қазіргі қоғамда балаларға сапалы білім беру, рухани және мәдени тұрғыдан дамыту – басты міндет. Балаға жасалған әрбір қамқорлық – елдің болашағына жасалған инвестиция. Сондықтан ата-аналар, мұғалімдер, мемлекет және бүкіл қоғам бірігіп, балалардың жан-жақты дамуына жағдай жасауы қажет. Өйткені бүгінгі бала – ертеңгі елдің болашағы!

Әдебиеттер

1. Назарбаев Н.Ә. “Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру” – Астана, 2017.
2. Қалиев С. “Халық педагогикасы” – Алматы, 1995.
3. Выготский Л.С. “Психология развития ребенка” – Москва, 1984.
4. Атабаев Қ. “Бала тәрбиесіндегі ұлттық құндылықтар” – Алматы, 2007.
5. Дүйсебаев Ә. “Қазіргі білім беру жүйесі және оның болашағы” – Нұр-Сұлтан, 2019.
6. Елбасы Н.Ә. “Қазақстан-2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ” – Астана, 2012.
7. Смирнов С.Д. “Образование XXI века” – Москва, 2015.
8. Оразбекова К. “Отбасы тәрбиесі” – Алматы, 2002.
9. Абай Құнанбаев. “Қара сөздер” – Алматы, 1992.
10. UNESCO. “Education for Sustainable Development” – Paris, 2020.

АБАЙ И РУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА

Исабаев Шухрат Баймуратович
Учитель русского языка и литературы СОШ им. Аль Фараби Толебийского района

Аннотация :

This article explores the influence of Russian literature on the works of Abai Kunanbaev, a prominent Kazakh poet and thinker. The study highlights Abai’s acquaintance with Russian classics, his translations of Pushkin, Lermontov, and Krylov, and the philosophical and literary impact of Russian writers on Kazakh literature. The article emphasizes how Abai integrated Russian literary traditions into Kazakh poetry, introducing realism, social critique, and new artistic forms. His work served as a bridge between Kazakh and European cultures, contributing to the modernization of Kazakh literature.

Аннотация

Бұл мақалада қазақтың ұлы ақыны, ойшылы Абай Құнанбаевтың шығармашылығына орыс әдебиетінің әсері қарастырылады. Абайдың Пушкин, Лермонтов, Крылов шығармаларымен таныстығы, олардың идеяларының қазақ әдебиетіне ықпалы және Абайдың аударма ісіндегі рөлі талданады. Сонымен қатар, мақалада Абайдың шығармаларындағы орыс әдебиетінің әсері, оның философиялық ойларының қалыптасуы мен қазақ мәдениетіндегі орны сипатталады. Абайдың еңбектері қазақ және еуропалық мәдениеттер арасындағы рухани көпір болып, қазақ әдебиетінің жаңғыруына ықпал етті.

Абай Кунанбаев – великий казахский поэт, мыслитель и просветитель, оказавший огромное влияние на развитие казахской культуры и литературы. Одним из ключевых аспектов его творческой эволюции стало его знакомство с русской литературой, благодаря которому Абай сформировал уникальный синтез национальных традиций и западноевропейских идей. Его переводы и адаптации произведений Пушкина, Лермонтова, Крылова и других классиков сыграли важную роль в модернизации казахской литературы.

1. Знакомство Абая с русской литературой

Абай Кунанбаев получил традиционное восточное образование, но его мировоззрение значительно расширилось благодаря знакомству с русской культурой. В этом ему помогли

русские интеллигенты, такие как Михаил Алексеев и Ефим Михаэлис, которые познакомили его с произведениями русских классиков. Абай читал Пушкина, Лермонтова, Крылова, Толстого и Достоевского, что оказало большое влияние на его литературное и философское наследие.

2. Абай и русская культура

Помимо литературы, Абай проявлял интерес к русской культуре в целом. Он изучал историю, философию и общественную мысль России, что помогло ему сформировать собственные взгляды на развитие казахского общества. Через русскую литературу он познакомился с идеями западноевропейских мыслителей, что способствовало формированию его взглядов на нравственность, справедливость и человеческие взаимоотношения.

3. Переводы Абая: русский литературный источник для казахской культуры

Абай не только читал, но и активно переводил русских авторов. Его переводы басен И.А. Крылова стали популярными среди казахского народа, поскольку он адаптировал их к реалиям казахской степи. Кроме того, он перевел фрагменты «Евгения Онегина» А.С. Пушкина, придавая произведению национальный колорит. Благодаря этим переводам казахские читатели получили доступ к русской классической литературе, что способствовало развитию казахского литературного языка.

4. Философские идеи русских писателей в творчестве Абая

Русская литература способствовала формированию философских взглядов Абая. Лермонтовские мотивы одиночества, размышлений о судьбе поэта, конфликт личности и общества нашли отражение в стихотворениях Абая. Влияние Льва Толстого заметно в его рассуждениях о морали, добродетели и поиске истины. Абай активно использовал русскую классику для популяризации идей гуманизма, образования и прогресса среди казахов.

5. Влияние русской литературы на стиль и тематику Абая

Благодаря изучению русской литературы Абай начал использовать новые для казахской поэзии темы и стилистические приемы. Он активно развивал жанр реалистической лирики, вводил в свои произведения элементы психологического анализа и социальной критики, что стало новаторским шагом для казахской литературы того времени.

6. Оценка творчества Абая русскими критиками

В советский период исследователи начали активно изучать влияние русской литературы на творчество Абая. Некоторые критики отмечали, что благодаря русским классикам Абай смог создать уникальный синтез казахской и западноевропейской культур. Исследователи подчеркивали его вклад в развитие казахской письменности и литературного языка.

7. Наследие Абая в современной литературе

Сегодня идеи Абая продолжают оказывать влияние на казахскую литературу. Его произведения входят в школьную и вузовскую программу, а его философия вдохновляет современных писателей, поэтов и исследователей. Кроме того, его труды изучаются в контексте мировой литературы, что подтверждает его статус великого гуманиста и мыслителя.

Влияние русской литературы на творчество Абая Кунанбаева трудно переоценить. Благодаря знакомству с произведениями Пушкина, Лермонтова, Толстого и Крылова Абай смог создать новые литературные формы в казахской литературе, расширить её тематику и сделать её более

глубокой и философской. Его творчество стало мостом между казахской и европейской культурами, сыграв важную роль в культурном возрождении Казахстана.

Список литературы:

1. Абай Кунанбаев. Избранные произведения. – Алматы: Атамұра, 2019.
2. Пушкин А.С. Евгений Онегин. – Москва: Эксмо, 2021.
3. Лермонтов М.Ю. Стихотворения. – Санкт-Петербург: Азбука, 2020.
4. Крылов И.А. Басни. – Москва: Просвещение, 2018.
5. Толстой Л.Н. Анна Каренина. – Москва: АСТ, 2022.
6. Михаэлис Е.П. Записки о жизни в Семипалатинске. – Санкт-Петербург: Наука, 2015.
7. Нурмуханова К. Абай и русская литература. – Алматы: Казахский университет, 2017.
8. Касымжанов А. Абай и философия. – Нур-Султан: Фолиант, 2018.
9. Смирнова Т. Влияние русской культуры на казахскую литературу. – Москва: Литературный институт, 2016.
10. UNESCO. Cultural Dialogues: The Role of Literature. – Paris, 2020.

ҚАЗАҚСТАН АУМАҒЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІЛІК ТАРИХЫНЫҢ ЗЕРТТЕЛУІ: ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТТІЛІГІ ТАРИХЫН ЗЕРТТЕУДЕГІ БҰРМАЛАУШЫЛЫҚТАР

Керимбекова Акнур Балгабековна
Шымкент қаласы, Қазыбек би атындағы №36 жалпы білім беретін мектебінің
Тарих пәні мұғалімі

Аннотация

Қазақстан аумағындағы мемлекеттіліктің тарихы ежелгі дәуірден бүгінгі күнге дейінгі саяси, мәдени және әлеуметтік өзгерістерді қамтиды. Алайда, бұл тарихты зерттеу барысында әртүрлі кезеңдерде бұрмалаушылықтар орын алып, қазақ мемлекеттілігінің тарихи дамуы бұрыс бағаланып келген. Бұл мақалада Қазақстандағы мемлекеттілік тарихын зерттеу үрдісі қарастырылады және тарихи бұрмалаушылықтардың негізгі себептері мен салдарлары талданады. Сонымен қатар, қазақ мемлекеттілігін объективті зерттеу жолдары ұсынылады.

Abstract

The history of statehood in the territory of Kazakhstan covers political, cultural, and social transformations from ancient times to the present. However, throughout different periods, distortions in historical research have led to misinterpretations of the development of Kazakh statehood. This article examines the study of statehood history in Kazakhstan and analyzes the main causes and consequences of historical distortions. Additionally, it proposes ways to objectively study Kazakh statehood.

Қазақстан аумағында мемлекеттіліктің қалыптасуы мыңдаған жылдарға созылған тарихи үдеріс болып табылады. Көшпелі және отырықшы өркениеттердің өзара байланысы, сыртқы жаулармен күрес және ішкі әлеуметтік-экономикалық дамудың ерекшеліктері қазақ мемлекеттілігінің өзіндік сипатын қалыптастырды. Алайда, Қазақстан тарихының зерттелуінде белгілі бір бұрмалаушылықтар орын алып, тарихи ақиқат өзгертіліп көрсетілген жағдайлар да аз емес. Сондықтан қазақ мемлекеттілігінің тарихын объективті зерттеу бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады.

1. Қазақстандағы мемлекеттіліктің қалыптасу кезеңдері

1.1 Ежелгі және ортағасырлық мемлекеттер
- Сақ, ғұн, үйсін, қаңлы мемлекеттерінің саяси құрылымы.
- Түрік қағанаты және оның Қазақстан аумағындағы ықпалы.
- Қарахан мемлекеті және ислам дінінің орнығуы.

1.2 Қазақ хандығы және оның мемлекеттілігі
- XV ғасырда Қазақ хандығының құрылуы.
- Әз-Жәнібек пен Керейдің тарихи рөлі.
- Қазақ хандығының басқару жүйесі мен заңдары (Жеті Жарғы).

1.3 XIX-XX ғасырлардағы мемлекеттілік
- Қазақстанның Ресей империясының құрамына енуі және оның салдары.
- Алаш қозғалысы және тәуелсіздікке ұмтылыс.
- Кеңес үкіметі кезіндегі автономия.

1.4 Қазіргі Қазақстан мемлекеттілігі
- 1991 жылы Қазақстан Республикасының тәуелсіздік алуы.
- Конституциялық реформалар және мемлекеттік институттардың қалыптасуы.
- Қазіргі Қазақстанның халықаралық аренадағы орны.

2. Қазақ мемлекеттілігі тарихын зерттеудегі бұрмалаушылықтар
2.1 Кеңестік идеологияның әсері
Кеңес өкіметі кезінде Қазақстан тарихы социалистік идеология тұрғысынан қарастырылып, қазақ мемлекеттілігінің дербес даму ерекшеліктері ескерілмеді. Қазақ хандығының маңызы төмендетіліп, ұлттық қозғалыстарға «реакциялық» сипат берілді.

2.2 Еуроцентризм және отаршылдық көзқарас
Батыс тарихнамасында және Ресейлік зерттеулерде көшпелі өркениеттердің дамуына байланысты үстем көзқарастар қалыптасып, қазақ қоғамы «артта қалған» деп сипатталды. Қазақ хандығының мемлекеттік құрылымы мен заң жүйесі ескерілмеді.

2.3 Тәуелсіздік кезеңіндегі жаңа көзқарастар
1991 жылдан кейін қазақ мемлекеттілігін қайта зерттеу басталды. Дегенмен, кейбір зерттеушілер ұлттық тарихты асыра мадақтау немесе біржақты қарастыру секілді қателіктерге жол берді. Сондықтан тарихи деректерді объективті бағалау маңызды.

3. Қазақ мемлекеттілігі тарихын объективті зерттеу жолдары
- Археологиялық және антропологиялық зерттеулердің нәтижелерін кеңінен қолдану.
- Отандық және шетелдік дереккөздерді салыстырмалы талдау.
- Мемлекеттіліктің эволюциясын түрлі кезеңдердегі тарихи контекстте зерттеу.
- Тарихи білімді мектептер мен жоғары оқу орындарында дұрыс насихаттау.
- Мемлекеттілік тарихын бұрмалаудан сақтап, оны ғылыми тұрғыдан негіздеу.

Қазақ мемлекеттілігі тарихын зерттеу кезінде орын алған бұрмалаушылықтар халықтың тарихи санасына әсер етті. Объективті зерттеу әдістерін қолдану арқылы ғана тарихи шындықты қалпына келтіріп, ұлттық тарихты болашақ ұрпаққа дұрыс жеткізуге болады. Қазақстан тарихын жаңа әдістемелермен зерттеу ұлттық бірегейлікті нығайтуға және тарихи әділеттілікті орнатуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Абусеитова М.Х. История Казахстана и Центральной Азии. – Алматы: Дайк-Пресс, 2001.
2. Кляшторный С.Г., Султанов Т.И. Казахстан: летопись трех тысячелетий. – Алматы: Рауан, 1992.
3. Тұрсынов Е. Қазақ мемлекеттілігі: құрылымы мен тарихы. – Астана: Фолиант, 2014.
4. Марғұлан Ә.Х. Ежелгі Қазақстан мәдениеті. – Алматы: Ғылым, 1979.
5. Қазақ хандығының тарихы. Құраст. Ж.Қасымбаев. – Алматы: Қазақстан, 2006.
6. Әбусейітова М. Қазақ мемлекеттілігі: тарихы және мәселелері. – Алматы: Қазақ университеті, 2019.
7. Советхан Ғ. Қазақ хандығының саяси-әкімшілік құрылымы. – Астана: Нұр-Пресс, 2018.
8. Esenov A. History of Kazakh Khanate: Formation and Development. – Cambridge University Press, 2020.
9. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). The Silk Roads: History and Perspectives. – Paris, 2019.
10. Назарбаев Н.Ә. Тәуелсіздік дәуірі. – Алматы: Қазақ университеті, 2017.

ПРОТЕСТЫ, ВОССТАНИЯ И ДВИЖЕНИЯ 1920–1980-Х ГОДОВ

Майкыбекова Айнур Абдикеримовна
Общеобразовательная средняя школа имени N 35 Казыбек би . Учитель истории

Аннотация

История Казахстана в 1920–1980-е годы охватывает период социальных, политических и экономических преобразований, сопровождавшихся протестами и народными волнениями. В этот период происходили различные формы сопротивления: от крестьянских восстаний и забастовок до массовых студенческих движений. В данной статье рассматриваются основные протестные движения и восстания на территории Казахстана, их причины, характер и последствия. Анализируются влияние этих событий на дальнейшее развитие национального самосознания и процесс обретения независимости Казахстана.

Abstract

The history of Kazakhstan in the 1920–1980s covers a period of social, political, and economic transformations accompanied by protests and popular unrest. During this time, various forms of resistance took place, ranging from peasant uprisings and strikes to mass student movements. This article examines the main protest movements and uprisings in Kazakhstan, their causes, nature, and consequences. It also analyzes the influence of these events on the further development of national identity and the process of gaining independence for Kazakhstan.

Протестные движения, восстания и народные волнения были неотъемлемой частью истории Казахстана в XX веке. Политические репрессии, коллективизация, индустриализация, нехватка продовольствия, культурные преобразования и ограничение национальных прав вызывали недовольство среди населения. Эти события демонстрируют реакцию общества на политику советского государства и его экономические эксперименты. Многие из протестов были жестоко подавлены, однако они сыграли ключевую роль в формировании национального самосознания и последующем обретении независимости.

1. Протесты 1920–1930-х годов

1.1 Антисоветские восстания 1920-х годов

• Крестьянские восстания против продразверстки и насильственной коллективизации.
• Басмаческое движение в Средней Азии и его влияние на Казахстан.
• Восстания в Семиречье, Сарысу и других регионах.

1.2 Голод 1930–1933 годов и сопротивление
• Причины и масштабы голода в Казахстане.
• Спонтанные протесты крестьян против насильственной коллективизации.
• Массовый исход казахского населения за пределы республики, борьба за выживание.

1.3 Политические репрессии и реакция общества
• «Большой террор» и ликвидация национальной интеллигенции.
• Подавление инакомыслия и уничтожение казахской элиты.
• Влияние репрессий на национальное самосознание.

2. Протестные движения 1950–1970-х годов
2.1 Экономические протесты
• Забастовки рабочих на крупных предприятиях, борьба за улучшение условий труда.
• Недовольство колхозников политикой сельского хозяйства, кризис в аграрном секторе.

2.2 Культурные протесты
• Борьба за сохранение казахского языка и культуры.
• Движение против русификации образования и ущемления национальной идентичности.
• Роль творческой интеллигенции в защите национального наследия.

2.3 Студенческие протесты и молодежные движения
• Несогласие молодежи с политикой Коммунистической партии.
• Движения за расширение прав национальных республик и демократические преобразования.
• Влияние студенческих протестов на политическое сознание общества.

3. Протесты 1980-х годов
3.1 Желтоксанское восстание (1986 год)
• Причины и ход событий, роль молодежи.
• Реакция советской власти и жестокие репрессии.
• Последствия для демократизации Казахстана и национального пробуждения.

3.2 Экологические протесты
• Движение против ядерных испытаний на Семипалатинском полигоне.
• Формирование движения «Невада – Семипалатинск» и его международное значение.
• Влияние экологических протестов на политику СССР и дальнейшую независимость Казахстана.

3.3 Роль протестов в процессе обретения независимости
• Ослабление позиций КПСС и рост национального самосознания.
• Влияние протестов на демократические реформы.
• Дорога к независимости и формирование суверенного Казахстана.

Протестные движения, восстания и народные волнения в Казахстане 1920–1980-х годов сыграли значительную роль в формировании национального самосознания и становлении независимого государства. Изучение этих событий позволяет объективно оценить исторические процессы и извлечь из них важные уроки для будущих поколений. Многие протестные движения, несмотря на жестокие репрессии, внесли вклад в развитие политической и общественной мысли Казахстана, подготовив почву для будущих демократических преобразований и независимости страны.

Перспективы будущих исследований

Исследование протестных движений в Казахстане продолжает оставаться актуальной темой. Будущие исследования могут включать анализ архивных материалов, устных свидетельств участников событий, а также сравнительное изучение протестных движений в постсоветских странах. Это позволит глубже понять механизмы социальных трансформаций и их влияние на развитие государства.

Список литературы

1. Абусеитова М.Х. История Казахстана и Центральной Азии. – Алматы: Дайк-Пресс, 2001.
2. Кунаев Д.А. От Сталина до Горбачёва. – Алматы: Казахстан, 1992.
3. Назарбаев Н.А. Без правых и левых. – Алматы: Казахстан, 1991.
4. Султанов Т.И. Казахстан: летопись протестных движений. – Алматы: Рауан, 1998.
5. Поляков Ю. Казахская молодежь и протестные настроения в 1980-х годах. – Москва: Наука, 2003.
6. Желтоксан. Документы и свидетельства. – Алматы: Санат, 2006.
7. Невада – Семипалатинск: история движения. – Алматы: Фолиант, 2010.
8. Советский Казахстан: социально-экономические аспекты. – Астана: Казахстан, 2015.
9. The December 1986 Uprising in Kazakhstan: A Historical Perspective. – Cambridge University Press, 2020.
10. United Nations Development Programme (UNDP). Environmental Movements in Post-Soviet Space. – Geneva, 2019.
11. Коллективизация и её последствия в Казахстане. – Алматы: Фолиант, 2012.
12. Казахская интеллигенция и репрессии 1930-х годов. – Алматы: Ғылым, 2005.
13. Бектурганов А. Национальная политика СССР и протестные движения в Казахстане. – Астана: Казахстан, 2018.
14. Алдажуманов К. Протестные движения в Казахстане: история и современность. – Алматы: КазНУ, 2021.
15. Семипалатинский полигон: история, протесты и последствия. – Москва: Мир, 2017.

СӨЙЛЕУ ТІЛІ ДАМЫМАҒАН БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУ

Ормаканова Айгуль Калжановна
ШҚ ББ "Қосалқы мектеп- интернаты" КММ

Аннотация

Бұл мақалада сөйлеу тілі дамымаған балалардың танымдық қабілеттерін дамыту мәселесі қарастырылады. Мұндай балалардың когнитивтік дамуын қолдау үшін арнайы педагогикалық әдістер мен түзету бағдарламалары қажет. Мақалада сөйлеу тілі дамуының бұзылыстары, олардың әсері, тиімді түзету әдістері, Қазақстандағы және шетелдік тәжірибелер қарастырылады. Сондай-ақ, ата-ана мен педагогтің өзара әрекеттестігінің маңызы талданады.

Abstract

This article examines the issue of developing cognitive abilities in children with delayed speech development. Special pedagogical methods and correctional programs are necessary to support the cognitive growth of such children. The article analyzes speech development disorders, their impact, effective correction methods, as well as national and international practices. The importance of interaction between parents and educators is also considered.

Сөйлеу тілі дамымаған балалардың танымдық қабілеттерін дамыту – арнайы педагогика мен дефектология саласындағы өзекті мәселе. Сөйлеу қабілетінің бұзылуы баланың ойлау, есте сақтау, зейін қою, қабылдау және қарым-қатынас жасау дағдыларына әсер етеді. Сондықтан, мұндай балаларды оқытуда арнайы түзету-дамыту әдістерін қолдану қажет.

1. Сөйлеу тілі дамуының бұзылыстары және олардың танымдық қабілеттерге әсері

Сөйлеу тілінің бұзылуы түрлі деңгейде көрініс береді:

- Фонетико-фонематикалық жетілмеу – дыбыстарды дұрыс айта алмау;
- Жалпы сөйлеу дамымауы (ЖСД) – сөздік қордың аздығы, сөйлем құрудағы қиындықтар;
- Алалия – сөйлеудің толық болмауы немесе өте әлсіз дамуы;
- Дислексия және дисграфия – оқуға және жазуға қатысты қиындықтар.

Бұл бұзылыстар когнитивтік дағдыларға тікелей әсер етеді, өйткені сөйлеу қабілеті ойлау, есте сақтау, қабылдау және талдау процестерімен тығыз байланысты.

2. Сөйлеу тілі дамымаған балаларды оқыту және тәрбиелеу әдістері

Мұндай балаларды оқытуда арнайы әдістерді қолдану қажет:

- Логопедиялық түзету сабақтары – сөйлеу аппаратының дамуына ықпал ету;
- Психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету – танымдық процестерді дамыту;
- Мнемотехника және визуалды құралдарды қолдану – есте сақтау және түсіну қабілетін жақсарту;
- Ойын технологиялары – сөйлеуді дамытуға арналған арнайы ойындар;
- Суреттер, видеоматериалдар және интерактивті бағдарламалар пайдалану – көру арқылы оқыту.

3. Қазақстандағы инклюзивті білім беру тәжірибесі

Қазақстанда сөйлеу тілі бұзылған балаларға арналған арнайы мектептер мен инклюзивті білім беру бағдарламалары бар. Логопедтер, дефектологтар, арнайы педагогтер бірлесіп жұмыс істейді. Мемлекеттік деңгейде арнайы білім беру стандарттары енгізілуде. Дегенмен, әлі де болса:

- Арнайы мамандардың жетіспеушілігі;
- Заманауи әдістемелер мен технологиялардың аздығы;
- Ата-аналарға арналған қолдау орталықтарының шектеулігі сияқты мәселелер бар.

4. Шетелдік тәжірибелер мен салыстырмалы талдау

Дамыған елдерде сөйлеу бұзылыстары бар балаларды оқытуда заманауи технологиялар қолданылады:

- АҚШ – арнайы инклюзивті бағдарламалар, сөйлеу терапиясының кең қолданылуы;
- Германия – логопедиялық кабинеттер мен ерте диагностика;
- Франция – балалардың сөйлеу дамуын ерте жастан бақылау және арнайы бағдарламалар;
- Жапония – сөйлеу қабілеті бұзылған балаларды қоғамға бейімдеудің жоғары деңгейі.

Қазақстанда осы халықаралық тәжірибелерді енгізу арқылы сөйлеу тілі дамымаған балалардың білім алу мүмкіндіктерін жақсартуға болады.

5. Танымдық қабілеттерді дамытудағы ата-ана мен педагогтің рөлі

Баланың танымдық қабілеттерін дамыту үшін ата-аналар мен педагогтер келесі әрекеттерді жүзеге асыруы тиіс:

- Ата-аналарға арнайы кеңестер мен тренингтер ұйымдастыру;
- Үйде сөйлеу мен ойлауды дамытатын жаттығулар өткізу;
- Баланың жетістіктерін бақылау және ынталандыру;
- Логопед, дефектолог, психолог мамандармен тығыз жұмыс жасау.

Сөйлеу тілі дамымаған балалардың танымдық қабілеттерін дамыту арнайы педагогикалық қолдауды және кешенді түзету шараларын қажет етеді. Оларға қолайлы орта жасау, сөйлеуді дамытуға бағытталған арнайы әдістерді қолдану, ата-ана мен мамандардың бірлесе жұмыс жасауы – баланың толыққанды дамуына ықпал ететін негізгі факторлар. Сонымен қатар, Қазақстанда халықаралық тәжірибелерді енгізу арқылы арнайы білім беру жүйесін жетілдіруге мүмкіндік бар.

Әдебиеттер

1. Выготский Л.С. «Дефектология негіздері» – Алматы, 2005.
2. Леонтьев А.Н. «Психикалық дамудың кезеңдері» – Мәскеу, 1984.
3. Сухомлинский В.А. «Балаларға жүрек жылуы» – Алматы, 2010.
4. Жұмабаева Ә. «Инклюзивті білім беру негіздері» – Астана, 2018.
5. Давыдов В.В. «Даму психологиясы және білім беру» – Мәскеу, 2000.
6. Montessori M. «The Absorbent Mind» – Holt, 1995.
7. Piaget J. «The Psychology of the Child» – Basic Books, 1969.
8. Bandura A. «Social Learning Theory» – Prentice-Hall, 1977.
9. Vygotsky L. «Mind in Society» – Harvard University Press, 1978.
10. Bronfenbrenner U. «The Ecology of Human Development» – Harvard University Press, 1979.
11. Tomblin J.B., Zhang X. «Developmental Language Impairments: Insights from Research» – Cambridge University Press, 2015.

12. Dockrell J., Lindsay G. «Children's Language and Communication Difficulties» – Bloomsbury Publishing, 2008.

КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҒЫНДА ҚЫЗДАРДЫҢ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТАЛҒАМЫН ДАМЫТУ ЖОЛДАРЫ

Сбанбек Таңшолпан Рысбайқызы
Түркістан облысы, Ордабасы ауданы, "Сұлтан Ысқақов атындағы негізгі орта мектеп" коммуналдық мемлекеттік мекемесінің көркем еңбек пәні мұғалімі

Аннотация

В данной статье рассматриваются пути развития эстетического вкуса у девочек на уроках художественного труда. Эстетическое воспитание играет важную роль в формировании личности, развивая способность воспринимать и создавать красоту. В статье анализируются методы и подходы, направленные на развитие художественного восприятия, творческого мышления и индивидуального стиля учениц. Особое внимание уделяется традиционным ремеслам, декоративно-прикладному искусству, использованию современных технологий в дизайне и созданию условий для творческого самовыражения. Подчеркивается значимость педагогической поддержки в формировании эстетического мировоззрения девочек.

Annotation

This article explores ways to develop aesthetic taste in girls during art and craft lessons. Aesthetic education plays a crucial role in personality formation, enhancing the ability to perceive and create beauty. The article analyzes methods and approaches aimed at fostering artistic perception, creative thinking, and individual style among students. Special attention is given to traditional crafts, decorative-applied arts, the use of modern design technologies, and creating conditions for creative self-expression. The importance of pedagogical support in shaping girls' aesthetic worldview is emphasized.

Эстетикалық талғам – адамның сұлулықты сезіну, бағалау және оны өмірде қолдана білу қабілеті. Бұл қасиет әсіресе қыз балалардың үйлесімді дамуы үшін маңызды. Көркем еңбек сабағы эстетикалық тәрбие берудің тиімді құралы бола отырып, қыздардың шығармашылық ойлауын, нәзіктік пен талғампаздықты қалыптастыруға ықпал етеді.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде көркем еңбек пәні тек қолөнер мен шығармашылық дағдыларды қалыптастырып қана қоймай, сонымен қатар эстетикалық мәдениетке тәрбиелеудің маңызды элементі ретінде қарастырылады. Бұл сабақта оқушылар өнер әлемімен танысып, өздерінің шығармашылық қабілеттерін дамытады, сұлулықты бағалауды және оны күнделікті өмірде қолдануды үйренеді.

Эстетикалық талғамды дамытудың маңыздылығы

Қыз балаларға арналған эстетикалық тәрбие:

- Әсемдікті қабылдау және бағалау қабілетін арттырады;
- Өнер мен дизайнды түсінуге көмектеседі;
- Киім кию мәдениетін, стиль мен сәнді түсіну дағдыларын қалыптастырады;
- Қолөнер мен шығармашылық жұмыстар арқылы нәзіктік пен талғампаздықты дамытады;
- Ұлттық мәдени мұра мен заманауи өнердің үйлесімін түсінуге ықпал етеді.

Көркем еңбек сабағында эстетикалық талғамды дамыту жолдары

1. Көркемдік көзқарасты қалыптастыру

Эстетикалық талғамды дамыту үшін қыздарға әлемдік және ұлттық өнер туралы мағлұмат беру маңызды. Бұл олардың сұлулық туралы түсінігін кеңейтіп, сұлулық пен үйлесімділік ұғымдарын тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

- **Көркемдік білім беру:** Әлемдік сән өнері, ұлттық киім үлгілері, заманауи дизайн бағыттары туралы мәлімет беру.
- **Эстетикалық анализ:** Киім үлгілерін, интерьер дизайнын, сәндік-қолданбалы өнер туындыларын талдау арқылы эстетикалық сезімді дамыту.
- **Түстер мен формалардың үйлесімділігі:** Түрлі түстердің, фактуралардың және материалдардың үйлесімділігі туралы білім беру.

2. Қолөнер және сәндік-қолданбалы өнер сабақтары

Қолөнер – эстетикалық талғамды дамытудың негізгі құралдарының бірі. Ол оқушылардың шығармашылық қабілеттерін шыңдап, әдемілікке деген сезімін күшейтеді.

- **Кестелеу, тоқымашылық, бисермен жұмыс жасау:** Бұл жұмыстар нәзіктік пен шыдамдылықты қалыптастырады.
- **Ұлттық ою-өрнектермен танысу:** Қазақ халқының дәстүрлі ою-өрнектерін зерттеу және оларды киім, аксессуарлар, интерьер заттарында қолдану арқылы ұлттық мәдениетке деген сүйіспеншілікті арттыру.
- **Қолданбалы өнер арқылы шығармашылық қабілетті дамыту:** Қағаз, саз, ағаш, мата сияқты әртүрлі материалдармен жұмыс істеу арқылы эстетикалық талғамды жетілдіру.

3. Заманауи технологияларды пайдалану

Бүгінгі күні сән және өнер саласында жаңа технологиялар кеңінен қолданылады. Оқушыларды осы технологиялармен таныстыру олардың шығармашылық мүмкіндіктерін кеңейтеді.

- **Графикалық дизайн бағдарламаларын қолдану:** Компьютерлік графика көмегімен киім дизайнын жасау, түстер мен текстураларды үйлестіру.
- **3D-модельдеу:** Киім мен аксессуарлардың виртуалды макеттерін жасау.
- **Заманауи сән мен интерьердегі трендтерді зерттеу:** Соңғы сән бағыттары туралы ақпарат алу, сән үлгілерін талдау.

4. Шығармашылық еркіндік беру

Эстетикалық талғамды дамыту үшін қыздарға өз шығармашылығын еркін көрсету мүмкіндігін беру маңызды.

- **Өзіндік стильді дамыту:** Қыздардың өзіндік стилін қалыптастыруға ықпал ету.
- **Авторлық жұмыстарды орындау:** Оқушыларға өз идеяларын жүзеге асыруға мүмкіндік беру, жеке көркемдік жобалар жасау.
- **Шығармашылық шеберханалар:** Арнайы сабақтар өткізу арқылы қыздардың өз қолдарымен әртүрлі әшекейлер, сәндік бұйымдар жасауына жағдай жасау.

Эстетикалық талғамды дамытудағы мұғалімнің рөлі.

Мұғалім – оқушының эстетикалық тәрбиесіндегі негізгі тұлға. Ол тек білім беріп қана қоймай, оқушыларға шығармашылық көзқарасты дамытуға көмектесуі керек.

- **Жеке тәсіл:** Әр оқушының қызығушылығы мен қабілетін ескеру.
- **Қызықты сабақ әдістері:** Интерактивті әдістерді, топтық жұмыстарды қолдану.
- **Мотивация:** Оқушыларды шығармашылық ізденіске бағыттау, олардың еңбегін бағалау.

Қорытынды

Көркем еңбек сабағы қыздардың эстетикалық талғамын дамытуда маңызды рөл атқарады. Сабақ барысында шығармашылық және қолданбалы өнермен айналысу арқылы оқушылар сұлулықты бағалауға үйреніп, өздерінің көркемдік қабілеттерін шыңдайды.

Эстетикалық тәрбие тек мектеп қабырғасында ғана емес, өмір бойы жалғасатын процесс. Сондықтан мектеп бағдарламасына өнер, сән, дизайн, қолөнер элементтерін енгізу арқылы қыздардың көркемдік ой-өрісін кеңейтіп, талғампаздыққа баулу – болашақ ұрпақтың мәдениетті әрі талғампаз болып өсуіне негіз болмақ.

Әдебиеттер

1. Әбдіғапбарова Ұ.Р., Әбдіғапбарова Ж.Р. *Көркем еңбек және дизайн негіздері*. – Алматы: Білім, 2020.
2. Құнанбаева С.Қ. *Бейнелеу өнері мен сәндік-қолданбалы өнер арқылы эстетикалық тәрбие беру*. – Астана: Фолиант, 2018.
3. Назарбаев Н.Ә. *Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру*. – Астана: 2017.
4. Жұмабекова Ф. *Эстетикалық тәрбие негіздері*. – Алматы: Қазақ университеті, 2019.
5. Айтбаева М. *Қазіргі мектептегі көркем еңбек пәнінің маңызы*. – Қазақстан педагогикалық журналы, №4, 2021.

STEM ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ҚОЛДАНУ

Полат Гүлдария Бөрібекқызы
Түркістан облысы, Шардара ауданы
«Қызылқұм жалпы білім беретін мектеп» КММ бастауыш сынып мұғалімі

Аннотация

Бұл мақалада STEM технологияларын бастауыш сыныпта қолданудың маңызы қарастырылады. STEM әдістерін қолдану оқушылардың ғылыми-техникалық білімдерін тереңдетіп, олардың логикалық және шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытады. Сонымен қатар, мақалада STEM технологияларын оқыту үрдісіне енгізудің нақты мысалдары ұсынылған.

Annotation

This article discusses the importance of applying STEM technologies in primary education. The use of STEM methods deepens students' scientific and technical knowledge while enhancing their logical and creative thinking abilities. Additionally, the article presents specific examples of integrating STEM technologies into the teaching process.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) технологияларын қолдану маңызды рөл атқарады. Бұл әдіс оқушылардың ғылым, технология, инженерия және математика салаларындағы білімдерін біріктіру арқылы шығармашылық және сыни ойлау қабілеттерін дамытуды көздейді. Бастауыш сыныптарда STEM технологияларын пайдалану балалардың қызығушылығын оятып, оларды ғылыми ізденістерге ынталандырады.

STEM технологияларының маңызы

STEM технологиялары балаларға кешенді ойлау дағдыларын дамытудың тиімді құралы болып табылады. Бұл тәсілдің негізгі артықшылықтары:

- **Оқушылардың логикалық және шығармашылық ойлау қабілеттерін арттыру;**
  Мысалы: Логикалық есептер, басқатырғыштар мен инженерлік жобалар оқушылардың ойлау дағдыларын дамытады. LEGO конструкторларымен жұмыс істеу, қарапайым кодтау тапсырмаларын орындау балалардың креативтілігін арттырады.
- **Практикалық тапсырмалар арқылы теориялық білімді бекіту;**
  Мысалы: Электр тізбегін құрастыру, магниттік құбылыстарды зерттеу, судың әртүрлі күйлерін бақылау сияқты тәжірибелер оқушыларға теориялық білімді практикада қолдануға көмектеседі.
- **Командалық жұмыс дағдыларын дамыту;**
  Мысалы: Оқушылар бірлесіп шағын жобалар жасайды: көпір макетін құрастыру, шағын экожүйе моделін жасау, қарапайым бағдарламалар жазу. Мұндай жұмыстар командалық әрекет пен қарым-қатынас дағдыларын дамытады.

- **Оқушыларды инновациялық идеяларға бағыттау.**
  Мысалы: STEM олимпиадалары мен байқаулары оқушыларға жаңа идеялар ойлап табуға және оларды жүзеге асыруға мүмкіндік береді. 3D-принтерде макеттер басып шығару немесе қарапайым мобильді қосымшалар жасау олардың шығармашылық әлеуетін ашады.

Бастауыш сыныпта STEM технологияларын енгізу жолдары

Бастауыш сынып оқушыларына арналған STEM технологияларын қолдану бірнеше жолмен жүзеге асырылады:

1. **Робототехника сабақтары** – Қарапайым робот құрастыру арқылы балалар инженерия және бағдарламалау негіздерімен танысады.
   Мысалы: LEGO Mindstorms немесе Arduino платформаларын пайдалану арқылы оқушылар өз роботтарын бағдарламалай алады.
2. **Ғылыми тәжірибелер** – Химия және физика бойынша қарапайым тәжірибелер жасау арқылы оқушылардың зерттеушілік қабілеттерін дамыту.
   Мысалы: Судың түрлі температурада мұзға айналуын бақылау немесе лимон шырынынан табиғи индикатор жасау.
3. **Математикалық ойындар** – Логикалық есептер мен математикалық модельдеу арқылы есептеуге деген қызығушылықты арттыру.
   Мысалы: «Сандық жұмбақтар» немесе геометриялық фигураларды құрастыру ойындары.
4. **Компьютерлік технологиялар** – Арнайы бағдарламалар мен қосымшаларды пайдалану арқылы оқушылардың цифрлық сауаттылығын арттыру.
   Мысалы: Scratch немесе Code.org платформаларында анимация жасау және қарапайым бағдарламалау негіздерін үйрену.

Қорытынды

STEM технологияларын бастауыш сыныпта қолдану – болашақ ұрпақтың жан-жақты дамуына ықпал ететін тиімді әдістердің бірі. Бұл тәсіл балалардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, оларды ғылым мен техниканың болашақ жаңалықтарын жасауға ынталандырады. Сондықтан мұғалімдер STEM әдістерін оқу үдерісіне белсенді енгізуі қажет.

Әдебиеттер

1. Bybee R. W. The Case for STEM Education: Challenges and Opportunities. National Science Teachers Association. 2013.
2. Bers M. U. Coding as a Playground: Programming and Computational Thinking in the Early Childhood Classroom. Routledge. 2018.
3. Johnsey R. The Design and Technology: Primary STEM Education. International Journal of Technology and Design Education. 2010.

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАЗІРГІ ҚОҒАМДАҒЫ РӨЛІ

Осипова Шолпан Байдуллақызы
Түркістан облысы, Төлеби ауданы, Ленгер қаласы"N2 Ш.Уалиханов атындағы жалпы білім беретін мектебі" коммуналдық мемлекеттік мекемесі информатика пәнінің мұғалімі

Аннотация

Бұл мақалада жасанды интеллект (ЖИ) технологиясының қазіргі қоғамдағы орны мен рөлі қарастырылады. ЖИ адам өмірінің әртүрлі салаларына ықпал етіп, денсаулық сақтау, білім беру,

өнеркәсіп және бизнес сияқты бағыттарда кеңінен қолданылады. Сонымен қатар, мақалада жасанды интеллекттің артықшылықтары мен қауіптері, болашақ даму перспективалары талқыланады.

Annotation

This article examines the role of artificial intelligence (AI) technology in modern society. AI impacts various aspects of human life and is widely used in fields such as healthcare, education, industry, and business. Additionally, the article discusses the advantages and risks of artificial intelligence, as well as its future development prospects.

Жасанды интеллект (ЖИ) – бұл машиналардың адам интеллектіне тән функцияларды орындай алатын қабілеті. Қазіргі таңда ЖИ технологиялары үлкен деректерді өңдеу, табиғи тілдерді түсіну, машиналық оқыту және автоматтандыру сияқты бағыттарда қарқынды дамуда. Оның қолданылу аясы кеңейіп, көптеген салаларда тиімді шешімдер ұсынуда.

Жасанды интеллекттің негізгі салалардағы рөлі

ЖИ әртүрлі салаларда белсенді қолданылады:

1. **Денсаулық сақтау**
   - Медициналық диагностикада ЖИ ауруларды ерте анықтауға көмектеседі. *Мысалы:* IBM Watson Health жүйесі қатерлі ісік ауруларын диагностикалауда дәрігерлерге көмек көрсетеді.
   - Науқастарды қадағалау және емдеу процестерін оңтайландыру. *Мысалы:* Fitbit және Apple Watch сияқты ақылды құрылғылар жүрек соғысын бақылап, денсаулық жайлы мәліметтерді талдайды.
   - Дәрі-дәрмек әзірлеу барысында ЖИ жаңа препараттарды синтездеуге көмектеседі.
     Мысалы: DeepMind компаниясының AlphaFold жүйесі ақуыздардың құрылымын болжау арқылы жаңа дәрілерді жасау процесін жылдамдатуда.
2. **Білім беру**
   - Адаптивті оқыту жүйелері арқылы оқушылардың білім алу деңгейін жеке талдау. *Мысалы:* Coursera және Khan Academy платформаларында оқушыларға жеке оқу жоспарлары ұсынылады.
   - Онлайн курстар мен виртуалды мұғалімдерді дамыту. *Мысалы:* Duolingo тіл үйрену қолданбасы жасанды интеллект арқылы оқушылардың жетістіктерін қадағалап, жаңа оқу материалдарын бейімдейді.
   - Оқу материалдарын автоматты түрде сұрыптау және ұсыну. *Мысалы:* ChatGPT сияқты ЖИ жүйелері студенттерге тақырыптарды түсіндіруге көмектеседі.
3. **Өнеркәсіп және бизнес**
   - Өндірістік процестерді автоматтандыру және роботтандыру. *Мысалы:* Tesla зауыттарында өндіріс желілері автоматтандырылған роботтармен басқарылады.
   - Клиенттерге қызмет көрсету (чат-боттар мен виртуалды көмекшілер). *Мысалы:* Amazon-ның Alexa немесе Apple-дің Siri көмекшілері пайдаланушылардың сұраныстарын орындайды.
   - Бизнес-аналитика және маркетингтік стратегияларды оңтайландыру. *Мысалы:* Google Ads алгоритмдері тұтынушылардың мінез-құлқын талдап, мақсатты жарнама ұсынады.
4. **Көлік және логистика**

- Автономды көлік құралдары мен интеллектуалды навигациялық жүйелер. *Мысалы:* Tesla автопилот жүйесі жүргізушілерге қауіпсіздікті арттыру үшін көмек көрсетеді.
- Жүк тасымалдау процестерін оңтайландыру. *Мысалы:* Amazon және FedEx компаниялары ЖИ негізінде жеткізу бағыттарын оңтайландырады.
- Жол қауіпсіздігін арттыру. *Мысалы:* ЖИ негізіндегі жол камералары мен бағдаршамдар көлік қозғалысын тиімді реттейді.

Жасанды интеллекттің артықшылықтары мен қауіптері

ЖИ технологиясының көптеген артықшылықтары бар:

- Деректерді жылдам өңдеу және үлкен көлемдегі ақпаратты талдау. *Мысалы:* Google Search алгоритмдері секундына миллиардтаған сұранысты талдайды.
- Адам факторын азайту арқылы қателіктерді төмендету. *Мысалы:* Автоматтандырылған медициналық жүйелер диагноз қоюда қателіктерді азайтады.
- Күнделікті тапсырмаларды автоматтандыру арқылы еңбек өнімділігін арттыру. *Мысалы:* Smart home жүйелері жарықтандыру мен температураны автоматты түрде реттейді.

Дегенмен, ЖИ-мен байланысты кейбір қауіптер де бар:

- Жұмыс орындарының қысқаруы және адам еңбегін алмастыру қаупі. *Мысалы:* Өнеркәсіптік роботтар зауыттардағы жұмысшылардың орнын басуда.
- Деректер қауіпсіздігі және жеке өмірдің қорғалуы мәселелері. *Мысалы:* Facebook және Google сияқты компаниялар пайдаланушылардың деректерін жинайды, бұл жеке өмірге қауіп төндіруі мүмкін.
- Жасанды интеллекттің этикалық және құқықтық аспектілері. *Мысалы:* Бейнебақылау жүйелеріндегі бет-әлпетті тану технологиялары құпиялылық мәселелерін тудыруда.

Қорытынды

Жасанды интеллект – қазіргі қоғамның ажырамас бөлігіне айналған технология. Оның даму қарқыны көптеген салаларда тиімділікті арттыруға мүмкіндік береді. Дегенмен, ЖИ-ді жауапкершілікпен пайдалану және оның ықтимал қауіптерін азайту маңызды. Болашақта жасанды интеллекттің әлеуеті одан әрі артып, жаңа мүмкіндіктер ашатыны сөзсіз.

Әдебиеттер

1. Russell S., Norvig, P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. Pearson.2020
2. Goodfellow I., Bengio Y., Courville, A. Deep Learning. MIT Press.2016.
3. Bostrom N. Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies. Oxford University Press.2014.
4. Kaplan J. Artificial Intelligence: What Everyone Needs to Know. Oxford University Press.2016.
5. Қазақстан Республикасының цифрлық даму стратегиясы (2022).

THE ROLE OF GAME TECHNOLOGIES IN TEACHING ENGLISH

Kadir Zhansaya Kuanyshkyzy

English teacher at "Bolashak" School in Shymkent

Аннотация

Бұл мақалада ағылшын тілін оқытуда ойын технологияларының маңызы қарастырылады. Ойынға негізделген оқыту әдісі оқушылардың қызығушылығын арттырып, тілдік дағдыларды тиімді меңгеруге көмектеседі. Мақалада түрлі білім беру ойындарының түрлері, олардың артықшылықтары және сабақ барысында қолдану әдістері қарастырылады.

Аннотация

В данной статье рассматривается значимость игровых технологий в обучении английскому языку. Игровое обучение повышает интерес учащихся, способствует эффективному усвоению языковых навыков. В статье представлены различные виды образовательных игр, их преимущества и способы применения на уроках английского языка.

In the modern educational system, innovative methods play a crucial role in language learning. One of the most effective approaches is game-based learning, which integrates digital and non-digital games into the educational process. Games help students develop vocabulary, grammar, listening, and speaking skills in a fun and engaging way.

Benefits of Game Technologies in Learning English

Game technologies provide numerous advantages in teaching English, including:

1. **Increased Motivation** – Games create a competitive and rewarding environment that encourages students to participate actively.
2. **Improved Retention** – Engaging activities help students remember vocabulary and grammar rules more effectively.
3. **Interactive Learning** – Games provide hands-on experience and encourage communication and collaboration.
4. **Adaptability** – Many educational games can be tailored to different proficiency levels and learning styles.
5. **Instant Feedback** – Digital games offer immediate feedback, helping students recognize and correct mistakes quickly.

Types of Game Technologies Used in Teaching English

Different types of games can be utilized in English language learning:

1. **Digital Language Learning Games** – Applications like Duolingo, Kahoot!, and Quizlet make vocabulary and grammar practice engaging.
   Example: A teacher can create a Kahoot! quiz where students compete to answer vocabulary questions correctly, reinforcing word meanings and spellings.
2. **Role-Playing Games (RPGs)** – Students can act out real-life scenarios to improve speaking and listening skills.
   Example: In a "Restaurant Role-Play" activity, students take turns being customers and waiters, practicing conversational phrases in English.
3. **Board and Card Games** – Games like Scrabble and word association games enhance vocabulary and spelling.
   Example: A classroom Scrabble competition encourages students to form words from letter tiles, reinforcing spelling and expanding vocabulary.
4. **Online Multiplayer Games** – Games such as Minecraft: Education Edition encourage collaboration and problem-solving in English.

Example: Students build a virtual city while communicating only in English, requiring them to use descriptive language and teamwork.

5. **Augmented Reality (AR) and Virtual Reality (VR) Games** – These immersive experiences help students practice language skills in real-life simulations.
   Example: Using Google Expeditions VR, students can take a virtual trip to an English-speaking country and describe their surroundings in English.

Practical Application of Game Technologies in English Lessons

Teachers can integrate games into their lessons in the following ways:

- **Warm-up Activities** – Short games at the beginning of the lesson to activate prior knowledge.
  Example: A quick "Word Association" game where students list related words within a time limit.
- **Grammar and Vocabulary Practice** – Using apps like Quizlet to reinforce language rules.
  Example: Flashcard sets on Quizlet help students memorize irregular verbs interactively.
- **Speaking and Listening Exercises** – Role-playing activities or interactive storytelling games.
  Example: Students create and perform a short play using newly learned vocabulary.
- **Writing Tasks** – Collaborative writing games where students create stories together.
  Example: "Story Chain," where each student writes one sentence, then passes it to the next student to continue.
- **Assessment and Feedback** – Using Kahoot! or other quiz-based games to test knowledge in an interactive way.
  Example: A teacher creates a multiple-choice Kahoot! quiz to review past lessons, instantly assessing students' understanding.

Conclusion

Game technologies play a vital role in making English language learning more engaging and effective for school students. By integrating various types of games into lessons, teachers can foster motivation, enhance retention, and create an enjoyable learning environment. As technology continues to evolve, game-based learning will remain a powerful tool in language education.

References

1. Gee J. P. What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy. Palgrave Macmillan. 2007.
2. Prensky M. Digital Game-Based Learning. McGraw-Hill. 2001.
3. Kapp K. M. The Gamification of Learning and Instruction. Pfeiffer. 2012.
4. Nation P. Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge University Press. 2013.
5. Warschauer M. Technology and Social Inclusion: Rethinking the Digital Divide. MIT Press. 2004.

КРИТЕРИАЛДЫ БАҒАЛАУ ЖҮЙЕСІНІҢ БАСТАУЫШ СЫНЫПТАҒЫ МАҢЫЗЫ

Асанова Оразкул Еркараевна
Түркістан облысы, Отырар ауданы
Ж.Егембердиев атындағы шағын жинақты негізгі орта мектебінің
бастауыш сынып мұғалімі

Аннотация

В данной статье рассматривается значимость критериального оценивания в начальной школе. Эта система позволяет объективно оценивать знания учащихся, повышать их учебную мотивацию и

развивать навыки самооценки. В статье также представлены преимущества критериального оценивания и примеры его практического применения.

Annotation

This article discusses the importance of the criteria-based assessment system in primary school. This system allows for a fair evaluation of students' knowledge, increases their learning motivation, and develops self-assessment skills. The article also highlights the advantages of criteria-based assessment and provides practical examples of its application.

Қазіргі білім беру жүйесінде критериалды бағалау маңызды рөл атқарады. Дәстүрлі бағалау жүйесі көбіне субъективті факторларға байланысты болса, критериалды бағалау нақты өлшемдерге негізделеді. Бұл оқушылардың оқу жетістіктерін әділ бағалауға және олардың даму траекториясын анықтауға көмектеседі.

Критериалды бағалау жүйесінің артықшылықтары

Критериалды бағалау жүйесі бірнеше маңызды артықшылықтарға ие:

1. **Объективтілік** – бағалау нақты критерийлер негізінде жүргізіледі, бұл субъективтілікті азайтады.
2. **Оқушылардың белсенділігі** – өзін-өзі бағалау және рефлексия жасау дағдыларын дамытады.
3. **Мотивацияны арттыру** – оқушылар өздерінің жетістіктерін нақты көре алады және келесі мақсаттарға ұмтылады.
4. **Ата-аналармен байланыс** – критериалды бағалау нәтижелері оқушылардың даму барысын айқын көрсетеді, бұл ата-аналар үшін маңызды ақпарат көзі болып табылады.
5. **Оқытудың тиімділігі** – мұғалімдер әр оқушының білім деңгейін нақты анықтап, оқыту стратегиясын тиімді жоспарлай алады.
6. **Жекелендірілген оқыту** – әр оқушының білім деңгейін ескере отырып, жеке оқу траекториясын құруға мүмкіндік береді.
7. **Кері байланыстың тиімділігі** – мұғалімдер оқушыларға нақты ұсыныстар беріп, олардың әлсіз тұстарын жетілдіруге көмектеседі.
8. **Оқушының жауапкершілігін арттыру** – бағалау критерийлері алдын-ала белгілі болғандықтан, оқушылар өздерінің жетістіктері мен кемшіліктерін нақты түсіне алады.
9. **Шығармашылық қабілетті дамыту** – критериалды бағалау тек есте сақтауды емес, талдау, сыни ойлау және шығармашылық дағдыларды да дамытуды көздейді.
10. **Халықаралық стандарттарға сәйкестік** – критериалды бағалау көптеген дамыған елдердің білім беру жүйесінде қолданылады, бұл оқушылардың білімін халықаралық деңгейде бағалауға мүмкіндік береді.

Критериалды бағалау жүйесін қолданудың мысалдары

1. **Қазақ тілі сабағында**
   - Мәтінді түсіну деңгейін бағалау үшін оқушыларға үш деңгейлік тапсырмалар беріледі: негізгі идеяны анықтау (қалыпты деңгей), қосымша ақпараттарды табу (орта деңгей), мәтінді талдау және өз ойын білдіру (жоғары деңгей).
2. **Математика сабағында**
   - Оқушыларға есептер беріледі, ал олардың орындалуы төмендегі критерийлер бойынша бағаланады:
     - Есепті дұрыс түсіну (1 балл)
     - Шешу әдісін дұрыс таңдау (2 балл)
     - Есепті дұрыс орындау және жауабын табу (2 балл)
     - Нәтижені дұрыс түсіндіру (1 балл)
3. **Әдебиеттік оқу сабағында**

- Оқушыларға шығарманы талдау тапсырмасы беріледі. Бағалау критерийлері:
  - Кейіпкерлердің мінез-құлқын сипаттау (2 балл)
  - Автордың негізгі идеясын анықтау (2 балл)
  - Өз көзқарасын дәлелмен айту (2 балл)

4. **Дүниетану сабағында**
   - Оқушылар экологиялық мәселелер бойынша жоба қорғайды. Бағалау өлшемдері:
     - Ақпараттың дұрыстығы мен ғылыми негіздемесі (3 балл)
     - Тақырыпты ашу деңгейі (3 балл)
     - Презентация сапасы (2 балл)
     - Қорытынды шығару және ұсыныстар ұсыну (2 балл)

Қорытынды

Критериалды бағалау жүйесі бастауыш сынып оқушыларының оқу үрдісін жүйелі, әділ және тиімді бағалауға мүмкіндік береді. Бұл әдіс балалардың өздігінен білім алуына ықпал етіп, олардың жауапкершілігін арттырады. Сонымен қатар, мұғалімдерге оқушылардың білімін жан-жақты талдауға және қажетті қолдау көрсетуге жағдай жасайды.

Әдебиеттер

1. Құдайбергенова К. Білім берудегі критериалды бағалау жүйесі. Алматы: Ұлттық тестілеу орталығы. 2017.
2. Тәжібаева Г. Критериалды бағалаудың әдістемелік негіздері. Астана: «Білім» баспасы. 2019.
3. Sadler D. R. Formative assessment and the design of instructional systems. Instructional Science. 1989.
4. Black P., Wiliam, D. Assessment and classroom learning. Assessment in Education. 1998.
5. Brookhart S. M. How to create and use rubrics for formative assessment and grading. ASCD. 2013.

ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ГРАМОТНОСТЬ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ: ВЫЗОВЫ И ВОЗМОЖНОСТИ ДЛЯ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА

Әнуарбеков Нұрлан Пернебекұлы
Туркестанская область, Отырарский район, учитель русского языка и литературы малокомплектной основной средней школы имени Жумагелди Егембердиева

Аннотация

Бұл мақалада білім беруді цифрландыру дәуірінде функционалдық сауаттылықтың маңызы, сондай-ақ орыс тілін оқытудағы қиындықтар мен мүмкіндіктер қарастырылады. Білім беру процесінің цифрлық трансформациясының негізгі аспектілері талданып, оқытудың тиімділігін арттыруға бағытталған әдістер ұсынылады.

Annotation

This article examines the significance of functional literacy in the era of digitalization in education, as well as the challenges and opportunities related to teaching the Russian language. The main aspects of digital transformation in the educational process are analyzed, and methods aimed at improving the effectiveness of learning are proposed.

Современная система образования претерпевает значительные изменения под влиянием цифровых технологий. В условиях стремительного развития информационного общества функциональная грамотность становится ключевым навыком, необходимым для успешной адаптации личности в цифровой среде. Одним из важнейших аспектов функциональной

грамотности является владение родным языком на высоком уровне, что требует новых подходов к преподаванию.

Функциональная грамотность: понятие и структура
Функциональная грамотность включает в себя несколько ключевых компонентов:

1. **Читательская грамотность** – способность понимать, анализировать и интерпретировать тексты различной сложности.
2. **Информационная грамотность** – умение искать, обрабатывать и критически оценивать информацию из различных источников.
3. **Цифровая грамотность** – навыки работы с цифровыми инструментами и ресурсами.
4. **Коммуникативная грамотность** – способность выражать свои мысли и аргументировать свою позицию в устной и письменной форме.
5. **Медийная грамотность** – способность осознанно воспринимать, анализировать и создавать медиаконтент.
6. **Критическое мышление** – развитие способности объективно оценивать информацию, различать факты и мнения.

Вызовы преподавания русского языка в условиях цифровизации
Цифровизация образования ставит перед преподавателями ряд новых задач и проблем:

- **Изменение форматов учебных материалов**: переход от традиционных учебников к электронным ресурсам.
- **Недостаточная цифровая компетентность учителей**: необходимость постоянного повышения квалификации.
- **Проблема критического восприятия информации**: развитие у обучающихся навыков анализа и фильтрации данных.
- **Изменение внимания и мотивации учащихся**: необходимость адаптации методик обучения под современные реалии.
- **Рост числа цифровых отвлекающих факторов**: необходимость контроля и регуляции экранного времени.
- **Неравный доступ к цифровым ресурсам**: проблема технологического разрыва между регионами и образовательными учреждениями.

Возможности цифровизации для обучения русскому языку
Цифровые технологии предоставляют широкие возможности для совершенствования процесса обучения:

- **Использование интерактивных платформ**: такие ресурсы, как «Грамота.ру», помогают в освоении норм русского языка.
- **Применение искусственного интеллекта**: автоматизированные системы проверки орфографии и грамматики.
- **Геймификация учебного процесса**: образовательные игры и квесты повышают вовлеченность учащихся.
- **Онлайн-курсы и вебинары**: доступ к разнообразным обучающим материалам от ведущих специалистов.
- **Использование виртуальной и дополненной реальности**: создание интерактивных языковых сред.
- **Развитие цифровых портфолио**: фиксация достижений учащихся и динамики их прогресса.
- **Создание и анализ цифровых текстов**: работа с блогами, социальными сетями и мультимедийными форматами.

Практический пример использования цифровых технологий
В одной из московских школ был проведен эксперимент по внедрению цифровых инструментов

в обучение русскому языку. Ученикам предложили выполнять задания на платформе «Яндекс.Учебник», которая анализирует ошибки и дает индивидуальные рекомендации. В результате спустя три месяца наблюдалось повышение грамотности на 20%, а также рост интереса к предмету за счет интерактивных форм работы.

Практические рекомендации для учителей

1. Внедрение интерактивных упражнений и тестов на онлайн-платформах.
2. Использование цифровых инструментов для визуализации сложных языковых явлений.
3. Развитие навыков критического мышления через анализ интернет-источников.
4. Проведение онлайн-дискуссий и написание эссе с цифровой обратной связью.
5. Организация проектной работы с использованием мультимедийных ресурсов.
6. Применение мобильных приложений для обучения грамматике и орфографии.

Заключение

Функциональная грамотность в условиях цифровизации образования требует комплексного подхода к преподаванию русского языка. Важно использовать современные технологии не только как вспомогательный инструмент, но и как полноценный элемент образовательного процесса. Это позволит повысить уровень владения языком, развить критическое мышление и адаптировать учащихся к новым реалиям информационного общества. Преподавателям следует активно осваивать цифровые инструменты, адаптируя их к учебному процессу, а также стремиться к формированию у учащихся универсальных навыков работы с информацией в цифровой среде.

Список литературы:

1. Воробьева, Е. В. Функциональная грамотность в условиях цифрового образования. – Москва: Академия, 2020.
2. Иванов, П. А. Цифровизация образования: вызовы и перспективы. – Санкт-Петербург: Питер, 2019.
3. Смирнова, Л. Н. Методология преподавания русского языка в цифровую эпоху. – Казань: Университетское издательство, 2021.
4. Петров, А. В. Медийная грамотность и цифровые технологии в обучении. – Новосибирск: СибАК, 2022.
5. Официальный сайт «Грамота.ру» – www.gramota.ru
6. Яндекс.Учебник – https://education.yandex.ru

МЕТОДЫ МОТИВАЦИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ К ОБУЧЕНИЮ

Карабалаева Назира Хатамовна
Учитель начальных классов
Общеобразовательная средняя школа №36 имени Казыбек би

Аннотация

Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын арттыру әдістері қарастырылады. Ойын технологиялары, мадақтау, өмірмен байланыс, жеке тәсілдер және заманауи технологиялар талданады. Осы әдістерді практикада табысты қолданудың мысалдары келтірілген.

Annotation

This article discusses the main methods of motivating primary school students to learn. Game technologies, praise, real-life connections, an individual approach, and modern technologies are considered. Examples of successful application of these methods in practice are given.

Мотивация играет ключевую роль в процессе обучения младших школьников. В этом возрасте дети только начинают формировать учебные привычки, поэтому важно использовать эффективные методы, способствующие их интересу к знаниям. В данной статье рассмотрены основные способы повышения мотивации у младших школьников.

Основные методы мотивации

1. **Игровые технологии**
   Использование игровых методик позволяет сделать учебный процесс увлекательным. Игровые задания, квесты, викторины и ролевые игры помогают поддерживать интерес детей и вовлекать их в учебную деятельность. *Пример:* В одной из начальных школ был внедрен метод «Обучение через игру», где ученики осваивали новый материал с помощью интерактивных заданий. Это позволило повысить успеваемость на 30% и значительно увеличить интерес к предмету.
2. **Похвала и поощрение**
   Оценка достижений учащихся важна для формирования положительного отношения к учебе. Похвала, награды, грамоты и символические призы стимулируют стремление к успеху. *Пример:* В классе была введена система «Звезда недели», где каждый ученик мог получить звезду за активность и старание. Это способствовало развитию стремления к успеху у детей.
3. **Связь с реальной жизнью**
   Демонстрация практической значимости знаний помогает детям лучше понимать, зачем они учатся. Использование примеров из повседневной жизни и проведение экспериментов делает обучение осмысленным. *Пример:* Учитель математики предложил детям составить бюджет семейных покупок, что помогло им осознать важность математических расчетов в жизни.
4. **Индивидуальный подход**
   Учитывая особенности каждого ученика, можно подобрать эффективные стратегии обучения. Дифференцированные задания, персонализированные цели и гибкость в методах преподавания способствуют лучшему усвоению материала. *Пример:* Ученикам с разными уровнями подготовки предлагались задания различной сложности, что позволило каждому чувствовать себя успешным и мотивированным.
5. **Использование современных технологий**
   Интерактивные доски, образовательные приложения и мультимедийные материалы помогают разнообразить учебный процесс и сделать его более привлекательным для детей. *Пример:* Использование интерактивных тестов и видеоуроков на платформе «ЯКласс» повысило вовлеченность учащихся и помогло улучшить их результаты.
6. **Создание позитивной атмосферы**
   Комфортная образовательная среда, поддержка со стороны учителя и доброжелательное отношение способствуют формированию положительного отношения к учебе.
7. **Проектная и групповая работа**
   Совместные проекты и работа в командах развивают коммуникативные навыки, учат сотрудничеству и ответственности, а также делают обучение более интересным и значимым. Пример: В одном из классов ученики работали над проектом «Моя мечта», где каждая группа представляла свое видение будущей профессии. Это способствовало развитию творческого мышления, критического анализа информации и умений выступать перед аудиторией.

Заключение Мотивация младших школьников является важным фактором успешного обучения. Использование игровых технологий, поощрения, современных инструментов и

индивидуального подхода помогает повысить интерес детей к знаниям. Учитель, учитывающий особенности учеников и создающий благоприятную атмосферу в классе, способствует формированию устойчивой мотивации к обучению.

Список литературы

1. Выготский Л. С. Психология развития ребенка. – Москва: Педагогика, 2020.
2. Леонтьев А. Н. Деятельность, сознание, личность. – Москва: Наука, 2019.
3. Смирнова Е. О. Методы мотивации младших школьников. – Санкт-Петербург: Питер, 2021.
4. Яндекс.Учебник – https://education.yandex.ru

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНДЕГІ ӘЙЕЛ ТЕҢСІЗДІГІ

Жантуған Сандуғаш Ерғарақызы
Түркістан облысы, Отырар ауданы
Жұмагелді Егембердиеа атындағы шағын жинақты негізгі орта мектебінің қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі

Аннотация

Бұл мақалада қазақ әдебиетіндегі әйел теңсіздігі мәселесі қарастырылады. Әдеби шығармаларда әйел образының бейнеленуі арқылы олардың қоғамдағы орны мен құқығының шектеулігі көрсетіледі. Қазақ классиктерінің шығармаларына сүйене отырып, әйел теңсіздігінің түрлі қырлары талданады.

Аннотация

В этой статье рассматривается проблема женского неравенства в казахской литературе. В литературных произведениях через изображение женского образа отражаются ограничения их места и права в обществе. На основе произведений казахских классиков анализируются различные аспекты женского неравенства.

Annotation

This article discusses the problem of female inequality in Kazakh literature. Through the depiction of the image of a woman in literary works, the limitation of their place in society and rights is indicated. Based on the works of Kazakh classics, various aspects of female inequality are analyzed.

Қазақ әдебиеті ғасырлар бойы ұлттың тарихи, мәдени және әлеуметтік өмірін бейнелеп келеді. Оның маңызды тақырыптарының бірі – әйел теңсіздігі. Көптеген шығармаларда қазақ қоғамындағы әйелдердің ер адамдарға қарағанда әлеуметтік және құқықтық жағынан шектеулі болғаны суреттеледі. Бұл мәселе халық ауыз әдебиетінен бастап, Абай, Шоқан, Мұхтар Әуезов және басқа да қаламгерлердің еңбектерінде кеңінен қарастырылады.

1. Қазақ ауыз әдебиетіндегі әйел бейнесі

Қазақ фольклорында әйел образы екіжақты сипатта бейнеленеді. Батырлар жырында олар ерлермен тең дәрежеде, ақылды, қайсар кейіпте көрінсе, мақал-мәтелдерде, тұрмыс-салт жырларында әйелдердің қоғамдағы бағынышты рөлі анық аңғарылады. Мысалы, “Қыздың жолы жіңішке” деген мәтел әйелдердің еркіндігінің шектеулі екенін білдіреді.

2. XIX ғасырдағы қазақ әдебиетінде әйел теңсіздігі

Абай Құнанбайұлы шығармаларында әйел теңсіздігі өткір мәселелердің бірі ретінде көрініс табады. Ол қазақ қыздарының малға сатылуы, еркін таңдау құқығының болмауы туралы

жырлап, олардың ауыр тағдырын сипаттайды. “Қалың мал” дәстүрі қыз тағдырының ата-анасының еркінде болғанын көрсетеді.

Шоқан Уәлиханов та өз еңбектерінде қазақ әйелдерінің құқықтық жағдайының төмендігін атап өткен. Ол өз зерттеулерінде қазақ әйелдерінің көп жағдайда еркін таңдау жасай алмайтынын, олардың әлеуметтік жағдайы төмен болғанын жазады.

3. Кеңес дәуіріндегі әдебиетте әйел образы

Кеңес дәуірінде қазақ әдебиетінде әйел теңсіздігі мәселесі басқа қырынан қарастырыла бастады. Мұхтар Әуезовтің “Абай жолы” романында әйел бейнесі ерекше орын алады. Романда Базаралының әйелі Ұлжан, Тоғжан, Әйгерім секілді кейіпкерлер арқылы қазақ әйелдерінің тағдыры суреттеледі. Олардың өмірі арқылы сол кездегі қоғамдағы әйелдердің шектеулі құқықтары мен мүмкіндіктері көрсетілген.

Сәбит Мұқановтың “Мөлдір махаббат” романында әйелдердің еркіндікке ұмтылысы, жаңа заманның әсерінен олардың құқықтарының кеңеюі көрініс табады. Бұл кезеңдегі шығармаларда әйелдердің білім алуға, өз ойын ашық айтуға деген талпыныстары сипатталады.

4. Тәуелсіздік кезеңіндегі қазақ әдебиетінде әйел теңдігі

Тәуелсіздік алғаннан кейінгі қазақ әдебиетінде әйел теңдігі мәселесі жаңаша сипат ала бастады. Бүгінгі қазақ жазушыларының шығармаларында әйелдер тек дәстүрлі ана немесе жар рөлінде ғана емес, сонымен қатар дербес, еркін тұлға ретінде көрінеді. Дулат Исабеков, Шерхан Мұртаза, Роза Мұқанова және басқа да жазушылар өз туындыларында қазіргі қазақ әйелдерінің қоғамдық өмірдегі орны туралы ой қозғайды.

Қазақ әдебиеті арқылы әйел теңсіздігі мәселесінің әр дәуірде қалай көрініс тапқанын байқауға болады. Ауыз әдебиетінен бастап қазіргі заманғы шығармаларға дейін қазақ жазушылары әйел теңсіздігі туралы өз ойларын айтып, олардың қоғамдағы орнының маңыздылығын көрсетіп келеді. Бұл тақырып әлі де өзектілігін жоғалтпай, әдебиетте жаңа қырынан талдана беретіні сөзсіз.

Әдебиеттер

1. Абай Құнанбайұлы. Өлеңдер мен қара сөздер.
2. Мұхтар Әуезов. “Абай жолы” романы.
3. Шоқан Уәлиханов. Зерттеулер мен жазбалар.
4. Сәбит Мұқанов. “Мөлдір махаббат” романы.
5. Дулат Исабеков, Роза Мұқанова, Шерхан Мұртаза шығармалары.

МАТЕМАТИКА ПӘНІНЕН ЛОГИКАЛЫҚ ТАПСЫРМАЛАР ШЕШУ

Мамыраймова Мереке Ильясовна
Түркістан облысы, Отырар ауданы, Жұмагелді Егембердиев атындағы шағын жинақты негізгі орта мектебінің математика пәні мұғалімі

Аннотация

Бұл мақалада математикалық логикалық тапсырмалардың маңызы және оларды шешу әдістері қарастырылады. Логикалық есептер оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамытып,

математикалық білімдерін жетілдіруге көмектеседі. Мақалада логикалық тапсырмаларды шешудің түрлі стратегиялары мен әдістері талданады.

Annotation

This article discusses the importance of mathematical logic tasks and methods for solving them. Logical problems help students develop critical thinking and improve their mathematical knowledge. The article analyzes various strategies and methods for solving logical tasks.

Аннотация

В данной статье рассматривается значение математических логических задач и методы их решения. Логические задачи помогают учащимся развить критическое мышление и улучшить свои математические знания. В статье анализируются различные стратегии и методы решения логических задач.

Математика – тек есептерді шешу ғана емес, сонымен қатар логикалық ойлауды дамыту құралы. Логикалық тапсырмалар оқушылардың аналитикалық және шығармашылық ойлау қабілетін дамытады. Мұндай тапсырмалар мектеп бағдарламасында маңызды орын алады және олардың шешу әдістерін меңгеру оқушылардың жалпы білім деңгейін арттырады.

1. Логикалық тапсырмалардың маңызы

Логикалық есептерді шешу арқылы оқушылар:

- Сыни ойлау дағдыларын дамытады;
- Күрделі мәселелерді талдауға үйренеді;
- Ойлау жылдамдығын арттырады;
- Креативті шешімдер табуға бейімделеді.

2. Логикалық тапсырмалардың түрлері

Логикалық тапсырмалар әртүрлі санаттарға бөлінеді:

- Сандық логикалық есептер (сандар арасындағы заңдылықтарды табу);
- Геометриялық логика есептері (фигуралар мен олардың қасиеттерін талдау);
- Шартты логикалық есептер (берілген шарттар бойынша тұжырым жасау);
- Комбинаторика және ықтималдыққа негізделген есептер.

3. Логикалық тапсырмаларды шешу әдістері

3.1 Анализ және синтез әдісі

Берілген мәліметтерді талдау және оларды біріктіре отырып шешім табу. Бұл әдіс әсіресе күрделі есептерде қолданылады.

3.2 Заңдылықты анықтау

Көптеген логикалық есептер белгілі бір заңдылыққа негізделеді. Сондықтан негізгі ұғымдарды анықтау арқылы тапсырманы жеңілдетуге болады.

3.3 Графикалық және диаграммалық тәсіл

Кейбір есептерді шешуде кесте немесе диаграмма қолдану тиімді, себебі ол ақпаратты визуалды түрде көруге көмектеседі.

3.4 Шығарып тастау әдісі

Көп нұсқалы есептерде дұрыс емес жауаптарды біртіндеп шығарып тастау арқылы дұрыс шешімге келуге болады.

4. Практикалық мысалдар

4.1 Сандық заңдылық есептері

Мысал: Келесі сандар тізбегіндегі келесі санды анықтаңыз: 2, 6, 12, 20, 30, ?
Шешімі: Келесі сан 42, себебі әрбір мүшенің айырмасы өсу ретімен орналасқан.

4.2 Шартты логикалық есептер

Мысал: Үш дос – Асан, Бекжан және Данияр – әртүрлі түсті көліктер жүргізеді: қызыл, көк және жасыл. Егер Асан көк көлік жүргізбесе, ал Бекжан қызыл көлік жүргізбесе, онда Данияр қандай түсті көлік жүргізеді?
Шешімі: Данияр көк көлік жүргізеді.

Логикалық тапсырмаларды шешу оқушылардың ойлау қабілетін жетілдіреді және математикалық білімдерін тереңдетуге көмектеседі. Осындай есептерді жүйелі түрде шешу арқылы оқушылар аналитикалық ойлауды дамытып, күрделі есептерге дайындықтарын арттыра алады.

Әдебиеттер

1. Поля, Джордж. “Как решать задачу”.
2. Сингх, С. “Ферматтың соңғы теоремасы”.
3. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. “Математика оқулықтары”.

ЖАНУАРЛАР АҒЗАСЫНЫҢ ҚҰРЫЛЫСЫ МЕН ҚЫЗМЕТІ

Блашева Жамила Тастемировна
Шымкент қаласы, Қазыбек би атындағы №36 жалпы орта мектебінің
биология пәні мұғалімі

Аннотация

Бұл мақалада жануарлар ағзасының құрылымы мен оның қызмет ету ерекшеліктері қарастырылады. Жануарлардың әртүрлі жүйелерінің анатомиялық және физиологиялық сипаттамалары, олардың бір-бірімен байланысы мен рөлі талданады. Сонымен қатар, әр жүйенің ағзаның жалпы тіршілік әрекетін қамтамасыз етудегі маңызы түсіндіріледі.

Аннотация

В данной статье рассматривается строение организма животного и особенности его функционирования. Анализируются анатомо-физиологические характеристики различных систем животных, их связь и роль друг с другом. Кроме того, объясняется важность каждой системы в обеспечении общей жизнедеятельности организма.

Жануарлар ағзасы көптеген жүйелерден тұратын күрделі биологиялық құрылым болып табылады. Әрбір жүйе өзіне тән қызмет атқарып, ағзаның тіршілік етуін қамтамасыз етеді. Жануарлардың анатомиясы мен физиологиясын зерттеу арқылы олардың қоршаған ортаға бейімделу ерекшеліктерін, энергия алмасу процестерін және эволюциялық дамуын түсінуге болады.

1. Қаңқа және бұлшықет жүйесі
Қаңқа жүйесі жануарлардың дене құрылымының беріктігін қамтамасыз етеді, әрі тірек, қозғалыс және қорғаныс қызметін атқарады.

- Қаңқаның негізгі элементтері сүйектер мен шеміршектерден тұрады. Сүйектер әртүрлі пішінде болады және олардың беріктігі кальций қосылыстары арқылы қамтамасыз етіледі.
- Бұлшықет жүйесі қаңқаға бекітіліп, қозғалысты жүзеге асырады. Бұлшықеттердің жиырылуы нәтижесінде жануарлар қозғалады, қоршаған ортаға бейімделеді және қажетті әрекеттерді орындайды.
- Бұлшықеттердің негізгі түрлеріне көлденең жолақты, тегіс және жүрек бұлшықеті жатады. Әрқайсысының өзіндік қызметі бар: көлденең жолақты бұлшықеттер қозғалысты реттесе, тегіс бұлшықеттер ішкі мүшелердің жұмысын қамтамасыз етеді, ал жүрек бұлшықеті қан айналымын жүзеге асырады.

2. Тыныс алу жүйесі

Тыныс алу жүйесі ағзаның оттегіні сіңіруі мен көмірқышқыл газын шығаруын қамтамасыз етеді.

- Жануарлардың тыныс алу жүйесі олардың тіршілік ету ортасына байланысты әртүрлі болады: сүтқоректілер мен құстарда өкпемен, балықтарда желбезекпен, ал кейбір жәндіктерде трахея арқылы жүзеге асады.
- Өкпенің негізгі қызметі – газ алмасу процесін жүргізу. Ол альвеолалар арқылы қанға оттегі жеткізіп, көмірқышқыл газын сыртқа шығарады.
- Желбезектер суда өмір сүретін жануарларда оттегіні еріген күйінде сіңіруге мүмкіндік береді. Желбезек қылшықтары арқылы су өтеді және оттегі сіңіріледі.
- Тыныс алу жүйесінің тиімді жұмыс істеуі қан айналымымен тығыз байланысты, себебі қан арқылы оттегі бүкіл денеге таралады.

3. Қан айналу және жүрек-қантамыр жүйесі

Қан айналу жүйесі ағзадағы зат алмасу процестерін реттеп, оттегі мен қоректік заттарды тасымалдау қызметін атқарады.

- Сүтқоректілер мен құстарда жүрек төрт бөліктен тұрады, бұл қан айналымының тиімділігін арттырады. Ал балықтарда екі бөлікті, қосмекенділерде үш бөлікті жүрек кездеседі.
- Қан құрамында эритроциттер (оттегі тасымалдау), лейкоциттер (иммундық жүйені қорғау) және тромбоциттер (қанның ұюы) болады.
- Қан айналымының екі түрі бар: үлкен және кіші шеңбер. Үлкен шеңбер арқылы қан ағзадағы жасушаларға оттегі жеткізеді, ал кіші шеңберде өкпеден өтетін қан газ алмасуды жүзеге асырады.

4. Ас қорыту жүйесі

Ас қорыту жүйесі ағзаға қажетті қоректік заттарды ыдыратып, олардың сіңірілуін қамтамасыз етеді.

- Ас қорыту мүшелері ауыз қуысынан басталып, өңеш, асқазан, ішек жолдары арқылы өтеді. Әр бөлімнің өз қызметі бар: ауызда механикалық өңдеу, асқазанда химиялық ыдырату, ішекте сіңіру жүреді.
- Ферменттер мен ас қорыту шырындары көмірсуларды, майларды және белоктарды ыдыратып, ағзаға сіңірілуін жеңілдетеді.
- Ас қорыту бездері (бауыр, ұйқы безі) асқорыту процесінде маңызды рөл атқарады. Бауыр өт шығара отырып, майлардың ыдырауына көмектеседі, ал ұйқы безі ферменттер бөліп, қоректік заттардың ыдырауын қамтамасыз етеді.

5. Жүйке және эндокриндік жүйелер

Жануарлардың жүйке жүйесі мен эндокриндік жүйесі олардың барлық әрекеттерін үйлестіріп, сыртқы ортаға бейімделуін қамтамасыз етеді.

- Жүйке жүйесі орталық (ми, жұлын) және шеткі жүйке жүйесінен тұрады. Орталық жүйке жүйесі ақпаратты өңдеп, әрекеттерді реттейді, ал шеткі жүйке жүйесі мүшелер мен ми арасындағы байланысты қамтамасыз етеді.
- Эндокриндік жүйе бездері гормондар бөліп, ағзаның өсуі мен зат алмасуын реттейді. Маңызды бездерге гипофиз, қалқанша без, бүйрек үсті бездері жатады.
- Жануарлардың жүйке және эндокриндік жүйелері бірігіп, ағзаның сыртқы ортаға бейімделуін, стресс жағдайына жауап беруін және ішкі тұрақтылықты сақтауды қамтамасыз етеді.

Жануарлар ағзасы күрделі және үйлесімді жұмыс істейтін көптеген жүйелерден тұрады. Әрбір жүйе өзіне тән қызмет атқара отырып, ағзаның жалпы тіршілік әрекетін қамтамасыз етеді. Олардың өзара әрекеттесуі жануарлардың қоршаған ортаға бейімделуіне және өмір сүруіне мүмкіндік береді. Бұл жүйелердің қызметін зерттеу биология мен ветеринария салалары үшін аса маңызды болып табылады.

Әдебиеттер

1. Бекенова Г. “Жануарлар анатомиясы және физиологиясы”.
2. Тұрсынбаев Қ. “Биологиялық жүйелердің негіздері”.
3. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. “Биология оқулықтары”.

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА СЫНИ ОЙЛАУЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Кожабекова Айман Танирбергеновна
Шымкент қаласы, Қазыбек би атындағы №36 жалпы орта білім беретін мектебінің математика пәні мұғалімі

Аннотация

Бұл мақалада мектеп оқушыларының математика сабағында сыни ойлау дағдыларын қалыптастырудың маңызы қарастырылады. Математика пәні тек есептер шығаруды ғана емес, сондай-ақ логикалық және аналитикалық ойлауды дамытуды талап етеді. Оқушылардың білімін тереңдету үшін сыни ойлауды қалыптастыру әдістері мен тәсілдері қарастырылып, олардың тиімділігі талданады.

Аннотация

В данной статье рассматривается значение формирования у школьников навыков критического мышления на уроках математики. Дисциплина Математика требует не только решения задач, но и развития логического и аналитического мышления. Рассмотрены методы и приемы формирования критического мышления для углубления знаний учащихся, проанализирована их эффективность.

Annotation

This article discusses the importance of developing critical thinking skills in mathematics lessons by schoolchildren. The subject of mathematics requires the development of not only problem solving, but also logical and analytical thinking. To deepen the knowledge of students, methods and approaches to the formation of critical thinking are considered and their effectiveness is analyzed.

Сыни ойлау – білім алушылардың ақпаратты талдап, дәлелдерге негізделген шешімдер қабылдауына мүмкіндік беретін маңызды дағды. Математика сабағы сыни ойлау қабілетін дамытудың тиімді алаңы болып табылады, себебі математикалық есептерді шешу барысында оқушылар өз ойларын дәлелдеп, логикалық негіздеулер жүргізеді. Сыни ойлау дағдылары оқушылардың оқу үлгерімін жақсартып қана қоймай, олардың өмірлік мәселелерді шешу қабілетін де арттырады.

1. Сыни ойлаудың маңызы
Сыни ойлау оқушылардың:
- Күрделі мәселелерді талдауға және шешім қабылдауға икемделуіне;
- Өз пікірін дәлелдеуге және оны логикалық тұрғыдан негіздеуге;
- Ақпаратты сын тұрғысынан бағалауға;
- Логикалық байланыстарды құрастыруға;
- Өзіндік көзқарастарын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

2. Математика сабағында сыни ойлауды қалыптастырудың әдістері
Математика сабақтарында сыни ойлауды дамыту үшін төмендегі әдістер кеңінен қолданылады:

2.1 Проблемалық оқыту әдісі
- Оқушыларға дайын шешімдерді бермей, олардың өз бетімен шешім табуына мүмкіндік жасау;
- Проблемалық сұрақтар қою арқылы олардың зерттеушілік қабілетін арттыру;
- Мәселені шешуде түрлі тәсілдерді қарастыруға жағдай жасау.

2.2 Диалогтық оқыту және пікірталастар
- Оқушыларды өз ойларын негіздеуге, аргументтер келтіруге ынталандыру;
- Топтық жұмыс барысында оқушылардың өзара пікір алмасуын ұйымдастыру;
- Математикалық дәлелдеулер мен теорияларды талқылау арқылы олардың логикалық ойлауын дамыту.

2.3 Жобалық және зерттеу әдісі
- Оқушыларға нақты өмірден алынған мәселелерге негізделген математикалық жобаларды орындауға мүмкіндік беру;
- Жобаларды қорғау барысында оқушылардың зерттеу дағдыларын жетілдіру;
- Қорытындылар жасау және оларды дәлелдеу дағдыларын дамыту.

2.4 Миға шабуыл және шығармашылық тапсырмалар
- Оқушыларды дәстүрлі емес есептерді шешуге тарту;
- Шығармашылық ойлау қабілетін дамытатын логикалық және эвристикалық есептер беру;
- Оқушылардың ойлау көкжиегін кеңейтетін ашық сұрақтар қою.

3. Практикалық мысалдар

3.1 Проблемалық оқытуға мысал
Мысал: «Бір елді мекеннен екінші елді мекенге жетудің ең қысқа жолын анықтаңыз» тақырыбында графтар теориясын қолдану.

Шешімі: Оқушылар графтар теориясындағы Дейкстра алгоритмін қолданып, тиімді жолды есептеп шығарады.

3.2 Диалогтық оқытуға мысал
Мысал: «Екі шеңбердің қиылысу аймағын қалай есептеуге болады?» тақырыбында пікірталас ұйымдастыру.
Шешімі: Оқушылар әртүрлі тәсілдерді ұсыну арқылы бірлесіп тиімді шешімге келеді.

4. Сыни ойлауды бағалау және дамыту жолдары

Сыни ойлау дағдыларын тиімді дамыту үшін төмендегідей бағалау әдістерін қолдануға болады:

- Рефлексия және өзін-өзі бағалау – оқушылардың өз ойлау процесін сараптауы;
- Құзыреттілікке негізделген бағалау – оқушылардың нақты тапсырмаларды орындау барысындағы ойлау деңгейін талдау;
- Қорытынды тесттер мен шығармашылық есептер – оқушылардың аналитикалық ойлау қабілетін тексеру.

Математика сабағында сыни ойлауды қалыптастыру оқушылардың интеллектуалдық қабілетін арттырып, олардың кез келген күрделі есептерді шешу дағдыларын дамытады. Сыни ойлау әдістерін сабақта жүйелі түрде қолдану арқылы оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, олардың өздігінен білім алуға деген ынтасын күшейтуге болады. Сондықтан мұғалімдер оқыту процесінде заманауи әдістерді қолдана отырып, оқушылардың ойлау қабілетін жетілдіруге ерекше мән беруі қажет.

Әдебиеттер

1. Поля, Джордж. “Как решать задачу”.
2. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. “Математика оқулықтары”.
3. Блум, Б. “Сыни ойлау негіздері және оны оқыту жүйесіне енгізу”.

СИСТЕМА ОЦЕНКИ И САМООЦЕНКИ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Жураева Озода Эргашевна
Город Шымкент общеобразовательная средняя школа №36 имени Казыбек би, учитель начальных классов

Аннотация

В данной статье рассматриваются особенности системы оценки и самооценки у младших школьников, ее влияние на учебную мотивацию и психологическое состояние детей. Описаны методы формирования адекватной самооценки у школьников, роль учителя и родителей в этом процессе, а также способы создания благоприятной образовательной среды.

Annotation

This article examines the features of the assessment and self-assessment system in younger schoolchildren, its impact on educational motivation and the psychological state of children. The methods of forming adequate self-esteem among schoolchildren, the role of teachers and parents in this process, as well as ways to create a favorable educational environment are described.

Оценка и самооценка являются важными элементами учебного процесса, влияющими на успеваемость, поведение и эмоциональное состояние младших школьников. В начальной школе дети формируют первые представления о своих способностях, и правильная система оценки способствует развитию уверенности в себе, познавательной активности и мотивации к обучению. Однако несоразмерные требования или некорректное оценивание могут привести к тревожности и снижению самооценки.

1. Значение системы оценки в начальной школе

Система оценки играет ключевую роль в развитии личности ребенка и оказывает влияние на:

- Учебную мотивацию – стимулирует интерес к знаниям и желание добиваться успехов;
- Психологическое состояние – формирует эмоциональную устойчивость и уверенность в себе;
- Социальные навыки – помогает взаимодействовать с одноклассниками, принимать критику и работать над ошибками;
- Развитие самостоятельности – учит анализировать собственные достижения и строить учебные стратегии.

2. Виды оценивания в начальной школе

2.1 Формирующее оценивание

- Регулярная обратная связь без строгой фиксации отметок;
- Анализ прогресса каждого ученика;
- Поощрение за старания, а не только за результат.

2.2 Традиционное отметочное оценивание

- Оценка в виде балльной шкалы (например, 5-балльная система);
- Фиксация успехов и недостатков в дневнике или электронном журнале;
- Использование оценок для объективного измерения уровня знаний.

2.3 Критериальное оценивание

- Четкие критерии, по которым оцениваются знания и умения;
- Уменьшение субъективности при выставлении отметок;
- Формирование у детей понимания того, какие требования предъявляются.

2.4 Взаимооценка и самооценка

- Развитие способности анализировать свои успехи и ошибки;
- Оценивание работы одноклассников на основе заданных критериев;
- Воспитание ответственности за собственное обучение.

3. Развитие адекватной самооценки у младших школьников

3.1 Факторы, влияющие на самооценку

- Отношение учителя (поддержка, конструктивная критика);
- Взаимоотношения с одноклассниками;
- Ожидания и поведение родителей;
- Личностные особенности ребенка.

3.2 Методы формирования позитивной самооценки

- Поддерживающая обратная связь от учителя и родителей;
- Постановка достижимых целей и подчеркивание прогресса;
- Развитие у ребенка навыков самоанализа и рефлексии;
- Участие в групповых проектах и творческих заданиях.

3.3 Роль родителей в формировании самооценки

- Использование положительного подкрепления и похвалы;
- Обсуждение успехов и неудач без осуждения;
- Создание условий для самостоятельного принятия решений и ответственности за свои поступки.

4. Практические приемы для учителей

4.1 Создание комфортной образовательной среды

- Доброжелательная атмосфера в классе;
- Поддержка индивидуальных особенностей учеников;
- Минимизация стрессовых ситуаций, связанных с оцениванием.

4.2 Использование различных форм оценки

- Комбинирование традиционного оценивания с элементами самооценки;
- Применение игровых форм проверки знаний;
- Проведение диагностики уровня тревожности и учебной мотивации.

4.3 Развитие навыков саморефлексии

- Ведение “дневника достижений”;
- Рефлексивные беседы после контрольных работ;
- Использование шкал самооценки и индивидуальных отчетов о прогрессе.

5. Признаки сформированной адекватной самооценки

- Ребенок проявляет уверенность в своих силах;
- Положительно реагирует на критику и стремится к улучшению результатов;
- Умеет анализировать свои ошибки и строить планы по их исправлению;
- Проявляет интерес к обучению без страха перед ошибками;
- Спокойно относится к оценкам и понимает их роль в учебном процессе.

Заключение

Система оценки и самооценки младших школьников должна быть направлена на поддержание их учебной мотивации, формирование уверенности в себе и развитие самостоятельности. Адекватное оценивание, поддерживающая обратная связь и вовлечение детей в процесс самоанализа помогают создать позитивное отношение к учебе и снизить уровень тревожности. Важно, чтобы и учителя, и родители способствовали формированию у ребенка адекватного восприятия своих успехов и неудач, поддерживая его развитие и стремление к новым достижениям.

Список литературы

1. Выготский Л.С. “Психология развития ребенка”.

2. Эльконин Д.Б. “Психическое развитие в младшем школьном возрасте”.
3. Смирнова Е.О. “Социальная адаптация детей к школе”.
4. Давыдов В.В. “Проблемы развивающего обучения”.

ОРГАНИЗАЦИЯ УЧЕБНОЙ СРЕДЫ ДЛЯ ЭФФЕКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Алимбаева Зарина Асановна
Учитель начальных классов
г.Шымкент Енбекшинский район общеобразовательная школа №36 имени Казыбек би

Аннотация

В данной статье рассматриваются ключевые аспекты организации учебной среды, способствующей эффективному обучению младших школьников. Описаны методы создания благоприятных условий для развития познавательной активности, формирования мотивации и улучшения успеваемости учащихся. Особое внимание уделено роли учителя, организации пространства и использованию современных образовательных технологий.

Annotation

This article examines the key aspects of organizing an educational environment that promotes effective learning for younger students. The methods of creating favorable conditions for the development of cognitive activity, motivation formation and improvement of students' academic performance are described. Special attention is paid to the role of the teacher, the organization of the space and the use of modern educational technologies.

Учебная среда играет важнейшую роль в развитии младших школьников, влияя на их академические успехи, эмоциональное состояние и социальные навыки. Организация образовательного пространства должна учитывать возрастные особенности детей, обеспечивать комфортные условия для учебной деятельности и способствовать развитию самостоятельности и креативного мышления.

1. Основные принципы организации учебной среды

Эффективная учебная среда строится на следующих принципах:

- Безопасность и комфорт – создание условий, в которых ребенок чувствует себя защищенно и уверенно;
- Мотивация к обучению – использование методов, способствующих развитию интереса к знаниям;
- Индивидуальный подход – учет личностных особенностей каждого ученика;
- Развитие самостоятельности – формирование у детей навыков самоорганизации и ответственности за обучение;
- Технологичность и инновационность – применение современных образовательных ресурсов.

2. Пространственная организация учебной среды

2.1 Физическая среда

- Эргономичная мебель, соответствующая возрастным особенностям детей;

- Достаточное естественное освещение и благоприятная цветовая гамма;
- Удобная рассадка, обеспечивающая комфортное взаимодействие.

2.2 Зонирование учебного пространства
- Учебная зона для занятий (парты, доска, компьютер);
- Зона отдыха и релаксации;
- Уголок для самостоятельной работы и чтения;
- Творческая зона для групповых проектов и игр.

2.3 Организация цифровой среды
- Использование интерактивных досок и планшетов;
- Доступ к образовательным платформам и цифровым учебным материалам;
- Применение мультимедийных ресурсов для визуализации информации.

3. Роль учителя в организации учебной среды

3.1 Создание позитивной атмосферы
- Поддержка дружественной и уважительной обстановки;
- Использование мотивирующих фраз и методик похвалы;
- Минимизация стрессовых ситуаций и устранение тревожности у детей.

3.2 Формирование активного взаимодействия
- Проведение интерактивных занятий с элементами дискуссии;
- Поощрение работы в группах и парной деятельности;
- Вовлечение учеников в обсуждение учебных вопросов.

3.3 Гибкость в обучении
- Адаптация методик в зависимости от уровня подготовки учеников;
- Использование дифференцированного подхода;
- Предоставление детям выбора в выполнении заданий.

4. Методы эффективного обучения в организованной учебной среде

4.1 Игровые технологии
- Применение обучающих игр для повышения интереса к предмету;
- Интерактивные задания, требующие вовлечения учеников;
- Использование ролевых игр и моделирования реальных ситуаций.

4.2 Проектное обучение
- Выполнение групповых и индивидуальных проектов;
- Развитие исследовательских навыков;
- Создание творческих работ по изучаемым темам.

4.3 Обучение через практику
- Проведение экспериментов и практических заданий;
- Связь учебного материала с реальной жизнью;
- Развитие критического мышления через анализ и обсуждение.

5. Влияние учебной среды на успешность младших школьников

Правильно организованная учебная среда способствует:

- Улучшению концентрации внимания;
- Повышению учебной мотивации;
- Развитию коммуникативных и социальных навыков;
- Формированию ответственности и самостоятельности;
- Уменьшению уровня стресса и тревожности.

Организация учебной среды – это ключевой фактор, влияющий на качество обучения младших школьников. Грамотно организованное пространство, эффективные методики преподавания и поддержка со стороны учителя помогают создать благоприятную атмосферу для обучения. Комплексный подход, включающий физическую, психологическую и технологическую составляющие, обеспечивает максимальный комфорт для учеников и способствует их всестороннему развитию.

Список литературы

1. Выготский Л.С. “Психология развития ребенка”.
2. Эльконин Д.Б. “Психическое развитие в младшем школьном возрасте”.
3. Смирнова Е.О. “Социальная адаптация детей к школе”.
4. Давыдов В.В. “Проблемы развивающего обучения”.
5. Колягин Ю.М. “Современные подходы к организации учебного процесса в начальной школе”.

FORMATION OF FUNCTIONAL LITERACY IN ENGLISH LESSONS

Zhubatkanova Aigul Kamidullievna
English Teacher at General Secondary School No. 36 named after Kazhybek Bi, Shymkent City

Аннотация

В этой статье рассматривается важность функциональной грамотности на уроках английского языка, подчеркивается ее роль в общении в реальной жизни и развитии критического мышления. В исследовании выделяются такие ключевые компоненты, как коммуникативная компетентность, цифровая грамотность и личностно-ориентированные подходы, которые способствуют эффективному овладению навыками английского языка. Интеграция аутентичных материалов, интерактивных стратегий обучения и технологических инструментов рассматривается как важнейшие факторы, способствующие развитию у студентов способности практически и уверенно пользоваться английским языком. В статье дается представление о том, как преподаватели могут повысить функциональную грамотность с помощью инновационных методов обучения, обеспечивая хорошую подготовку учащихся к академическим, профессиональным и социальным взаимодействиям в глобализированном мире.

Annotation

This article explores the importance of functional literacy in English lessons, emphasizing its role in real-life communication and critical thinking development. The study highlights key components such as communicative competence, digital literacy, and learner-centered approaches that contribute to the effective acquisition of English skills. The integration of authentic materials, interactive learning strategies, and technological tools is examined as essential factors in fostering students' ability to use English practically and confidently. The article provides insights into how educators can enhance functional literacy through innovative teaching methods, ensuring students are well-prepared for academic, professional, and social interactions in a globalized world.

Functional literacy is a crucial component of modern education, enabling students to apply their knowledge and skills effectively in real-life situations. In the context of English language learning, functional literacy involves the ability to understand, interpret, and use the language in various communicative contexts. The development of functional literacy in English lessons requires an integrated approach that combines linguistic competence, critical thinking, and practical application.

One of the key aspects of functional literacy is communicative competence, which allows students to express their thoughts clearly and appropriately in different situations. To foster this competence, English lessons should incorporate authentic materials such as newspapers, advertisements, manuals, and digital content. Engaging students with real-life texts and scenarios helps them develop the ability to analyze information, draw conclusions, and make informed decisions. Additionally, role-playing activities, debates, and project-based learning can enhance students' ability to communicate effectively in English.

Critical thinking is another essential element of functional literacy. Encouraging students to evaluate texts, compare different viewpoints, and provide reasoned arguments strengthens their analytical skills. Teachers can facilitate this process by incorporating problem-solving tasks, discussions on contemporary issues, and case studies into the curriculum. By promoting critical engagement with language, students become more confident in using English in academic and professional settings.

Digital literacy also plays a significant role in the formation of functional literacy. In today's digital era, students must be able to navigate online resources, assess the credibility of information, and utilize digital tools for communication and learning. Integrating technology into English lessons, such as using educational platforms, interactive exercises, and multimedia content, enhances students' ability to interact with information in meaningful ways. Teaching them how to write emails, participate in online discussions, and create digital presentations prepares them for future professional and social interactions.

Furthermore, a learner-centered approach is essential for developing functional literacy. Differentiated instruction, where tasks are tailored to students' proficiency levels and interests, ensures that every learner is engaged and challenged. Collaborative learning methods, such as group projects and peer reviews, foster teamwork and communication skills. Encouraging self-reflection and self-assessment also helps students take ownership of their learning process and identify areas for improvement.

In conclusion, the formation of functional literacy in English lessons requires a multifaceted approach that integrates communicative competence, critical thinking, digital literacy, and learner-centered strategies. By incorporating authentic materials, interactive activities, and technology, educators can create a dynamic learning environment that equips students with the skills necessary for real-world communication. Developing functional literacy not only enhances language proficiency but also prepares students for academic, professional, and social success in an increasingly interconnected world.

References

1. Bachman, L. F. (1990). Fundamental Considerations in Language Testing. Oxford University Press.

2. Brown, H. D. (2007). Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. Pearson Education.
3. Gee, J. P. (2015). Literacy and Education. Routledge.
4. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press.
5. Warschauer, M. (2006). Laptops and Literacy: Learning in the Wireless Classroom. Teachers College Press.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТІН АРТТЫРУҒА БАҒЫТТАЛҒАН ТАПСЫРМАЛАР

Алимбаева Кулсинай Сапарбековна
ШЫМКЕНТ ҚАЛАСЫ, А АСҚАРОВ АТЫНДАҒЫ №77 МЕКТЕП-ЛИЦЕЙІ

7-сынып оқушыларына географияны оқытуға арналған әдістемелік тәсілдер оқушыларды белсенді түрде тартуға, олардың когнитивті дамуын ынталандыруға және даму психологиясы мен оқу бағдарламасының талаптарына сәйкестендіруге бағытталған. Бұл әдістер белсенді оқыту стратегияларын, тәжірибелік оқытуды, бірлескен іс-әрекеттерді, көрнекі құралдар мен модельдеулерді пайдалануды қамтиды. Әрбір тәсіл оқушылардың әлемге деген табиғи қызығушылығын дамытуға негізделе отырып, сыни ойлау, шығармашылық және географиялық ұғымдарды терең түсіну қабілеттерін қалыптастыруды мақсат етеді. Бұл тарау осы әдістемелерді жан-жақты қарастырып, оларды сыныпта тиімді жүзеге асыруға арналған құрылымды ұсынады.

Белсенді оқыту дәстүрлі мұғалімге бағытталған сыныпты оқушылар белсенді қатысатын динамикалық ортаға айналдырады. Географияда сұраққа негізделген оқыту, мәселе негізіндегі оқыту және жоба негізіндегі оқыту сияқты белсенді оқыту стратегиялары күрделі географиялық ұғымдарды зерттеуде және түсінуде ерекше тиімді.

Сұраққа негізделген оқыту оқушылардың табиғи қызығушылығы мен зерттеуге деген ұмтылысына негізделеді. Бұл стратегия оқушыларды сұрақ қоюға, мәселелерді зерттеуге және зерттеу арқылы жауаптар табуға ынталандырады. Географияны оқытуда бұл тәсіл қарапайым сыныптық жаттығулардан бастап деректер жинау мен талдауды қамтитын күрделі зерттеулерге дейін әртүрлі формада жүзеге асуы мүмкін.

Мысалы, мұғалім оқушыларды қызықтыратын сұрақ қоюдан бастай алады, мысалы: «Урбанизация жергілікті экожүйелерге қалай әсер етеді?» Оқушылар осы мәселені зерттеуге кірісіп, карталар, мақалалар және деректер жиынтықтары сияқты ресурстарды пайдалана отырып ақпарат жинайды. Осы үдеріс барысында мұғалім бағыт-бағдар беріп, қолдау көрсетеді, бірақ оқушылар өз оқу үдерісінің жауапкершілігін өздері алады. Олар өз қорытындыларын талдап, сынып алдында талқылайды және тұжырымдайды, бұл олардың сыни ойлау және коммуникация дағдыларын дамытады. Бұл тәсіл оқушыларға географиялық ұғымдарды тереңірек түсінуге ғана емес, ақпаратты талдау мен біріктіру қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

Мәселе негізіндегі оқыту сұраққа негізделген тәсілді одан әрі дамыта отырып, оқушыларға білімдері мен дағдыларын қолдануды талап ететін шынайы, күрделі мәселелерді ұсынады. Географияда мұндай мәселелер климаттың өзгеруі, ресурстарды басқару немесе урбанизация сияқты өзекті жаһандық немесе жергілікті тақырыптарға қатысты болуы мүмкін.

Мысалы, оқушыларға қарқынды дамып келе жатқан қала үшін тұрақты урбанизация жоспарын әзірлеу тапсырылуы мүмкін. Бұл тапсырма халық тығыздығы, көлік жүйесі, ресурстардың қолжетімділігі және қоршаған ортаға әсер сияқты факторларды ескеру қажеттілігін қамтиды. Топтарда жұмыс істей отырып, оқушылар мәселені зерттеп, ықтимал шешімдерді бағалап, кешенді жоспар ұсынады. Мәселелерді шешу үдерісі оқушылардың тақырыпты терең түсінуін ғана емес, сонымен қатар бірлескен жұмыс, шешім қабылдау және шығармашылық ойлау сияқты маңызды дағдыларды дамытуын қамтамасыз етеді. Шынайы өмірлік мәселелерді шешу арқылы бұл тәсіл оқытуды мағыналы және маңызды етеді, сондай-ақ болашақтағы күрделі мәселелерді шешуге дайындайды.

Жоба негізіндегі оқыту оқушыларға ұзақ мерзімді, пәнаралық жобалар арқылы географиялық тақырыптарды терең зерттеуге мүмкіндік береді. Мұндай жобалар оқушыларға өз оқу үдерісін жоспарлау, орындау және ұсыну арқылы басқаруға мүмкіндік береді. Географияда бұл тәсіл күрделі карталар жасау, далалық зерттеулер жүргізу немесе экологиялық мәселелерді шешу бойынша ұсыныстар әзірлеу сияқты іс-әрекеттерді қамтуы мүмкін.

Мысалы, оқушылар өз аймағының картасын жасап, жер пайдалану үлгілерін, өсімдіктерді және инфрақұрылымды анықтай алады. Олар жоба жоспарын құрып, зерттеудің ауқымы мен деректерді жинау әдістерін айқындайды. Содан кейін бақылаулар, сұхбаттар немесе өлшеулер арқылы ақпарат жинай отырып, далалық зерттеулер жүргізеді. Жиналған деректерді талдап, карталар, диаграммалар және есептер түрінде ұсынады. Жоба барысында оқушылар өздерінің жетістіктеріне рефлексия жасайды, қиындықтарды талқылайды және өз қорытындыларын бағалайды, бұл олардың сыни ойлау және мәселелерді шешу дағдыларын дамытады. Жоба негізіндегі оқыту оқушылардың географиялық ұғымдарды түсінуін тереңдетіп қана қоймай, сонымен бірге академиялық және кәсіби жетістікке қажетті маңызды дағдыларды дамытуына ықпал етеді.

Тәжірибелік оқыту теориялық білімді тәжірибемен байланыстыру арқылы түсінуді тереңдетуге және білімді бекітуге бағытталған. Географияның шынайы құбылыстарды зерттеуге баса назар аударуы бұл тәсілге ерекше қолайлы. Тақырыпты нақты және практикалық тұрғыдан зерттей отырып, оқушылар теориялық білімді өмірлік қолданулармен байланыстырып, оқуды мағыналы әрі есте қаларлық етеді.

Бұл әдістемелерді сыныпта тиімді жүзеге асыру үшін мұғалімдерге әрбір тәсілдің артықшылықтары мен оны қолдану тәсілдері туралы жан-жақты түсінік беру маңызды. Осы тарауда ұсынылған әдістемелік тәсілдер 7-сынып оқушыларына географияны оқытудың серпінді, ынталандырушы және нәтижелі үдерісін қалыптастыруға негіз болады.

Далалық экскурсиялар географиядағы тәжірибелік оқытудың ең тиімді түрлерінің бірі болып табылады. Жергілікті өзенге, саябаққа немесе қалалық аймаққа бару оқушыларға географиялық ерекшеліктерді бақылауға, деректер жинауға және адам мен табиғаттың өзара әрекетін талдауға мүмкіндік береді. Мысалы, өзенге экскурсия барысында оқушылар судың ағынын өлшеп, жер бедерін зерттеп, адам әрекетінің экожүйеге әсерін талқылауы мүмкін. Мұндай тәжірибе сыныптағы талқылауларға құнды контекст береді және бақылау мен талдау дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Жергілікті бақылаулар мен метеорологиялық өлшемдер тәжірибелік оқытудың қосымша мүмкіндіктерін ұсынады. Оқушылар өз аймағында температураны, ылғалдылықты және желдің жылдамдығын өлшеп, нәтижелерін жазып, уақыт өте келе заңдылықтарды талдай алады. Бұл әрекеттер атмосфералық процестерді түсінуді жақсартып қана қоймай, ғылыми деректерді жинау мен интерпретациялау дағдыларын үйретеді. Осындай тәжірибелік іс-әрекеттерге қатысу арқылы оқушылар Жер жүйесінің күрделілігін терең түсініп, географияны зерттеуге қажетті практикалық дағдыларды меңгереді.

Бірлескен оқыту оқушыларды бірлесіп жұмыс істеуге, мәселелерді шешуге, тапсырмаларды орындауға немесе ұғымдарды зерттеуге ынталандырады. Бұл тәсіл топтық жұмыс, коммуникация және сыни ойлау қабілеттерін дамытуға бағытталған, сондай-ақ оқушылар идеялармен бөлісіп, бір-бірінен үйренетін қолдаушы оқу ортасын қалыптастырады.

Топтық тапсырмалар географияны оқытуда әсіресе тиімді, себебі олар оқушыларға күрделі мәселелерді бірлесе шешуге мүмкіндік береді. Мысалы, топ табиғи ресурстарды пайдаланудың этикалық аспектілерін талқылауы мүмкін. Экономикалық пайдасы, экологиялық салдары және әлеуметтік әсері сияқты әртүрлі көзқарастарды зерттей отырып, әрбір оқушы өз тұрғысын зерттеп, ұсынуға жауапты болады. Бұл тәсіл мәселені тереңірек түсінуге ықпал етіп, сыни ойлауды дамытады.

Топтық карта жасау бірлескен оқытудың тағы бір мысалы болып табылады. Бұл әрекет барысында оқушылар тақырыптық картаны жасау үшін бірлесе жұмыс істейді. Әрбір топ мүшесі белгілі бір аспектіні, мысалы, жер бедерін белгілеуді, аңыз жасау немесе кеңістіктік деректерді талдауды орындайды. Ортақ жобада ынтымақтасу арқылы оқушылар өз күш-жігерін үйлестіріп, білімдерімен бөлісіп, біртұтас өнім жасайды. Бірлескен оқыту когнитивті қабілеттерді нығайтып қана қоймай, сыныпта қауымдастық пен ортақ жауапкершілік сезімін қалыптастырады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Гординова Г., Екимова А. География сабақтарында оқушылардың когнитивтік-коммуникативтік қызметінің дамуын қосымша әдебиетті қолдану үшін тәжірибелік жұмыс. Хабаршы 11. 2023.
2. Исабаева С. Д., Сайпов Ә. А., Тоқпанов Е. А. Когнитивті оқыту теориясын қолдану негізінде болашақ география пәні мұғалімдерінің кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыру. Bulletin of LN Gumilyov Eurasian National University. Pedagogy. Psychology. Sociology series, 141(4), 107-118. 2022.
3. Исабаева С.Д., Сайпов Ә.А., Тоқпанов Е.А. Когнитивті оқыту теориясын қолдану негізінде болашақ география пәні мұғалімдерінің кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыру. 2022.
4. Парасат Қ. Танымдық географияның ерекшелігі. 2021.
5. Әзімбаева М.Б. География сабағында жобалық оқыту әдістерін қолдану ерекшеліктері. 2023.

ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ЧЕРЕЗ ЛИТЕРАТУРУ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

Ташенова Майра Жусупалиевна
Учитель русского языка и литературы
г. Шымкент Общеобразовательная средняя школа №36 имени Казыбек би

Аннотация

В данной статье рассматривается значение литературы в формировании функциональной грамотности на уроках русского языка. Анализируются ключевые компоненты функциональной грамотности, такие как коммуникативная компетенция, критическое мышление и цифровая грамотность, а также их влияние на развитие языковых навыков учащихся. Подчеркивается важность использования аутентичных текстов, интерактивных методов обучения и современных технологий в образовательном процессе. Рассматриваются инновационные методики, направленные на развитие способности учащихся применять знания в реальных жизненных ситуациях, что способствует их успешной социальной и профессиональной адаптации.

Annotation

This article examines the importance of literature in the formation of functional literacy in Russian language lessons. The key components of functional literacy, such as communication competence, critical thinking and digital literacy, are analyzed, as well as their impact on the development of students' language skills. The importance of using authentic texts, interactive teaching methods and modern technologies in the educational process is emphasized. Innovative methods aimed at developing students' ability to apply knowledge in real-life situations, which contributes to their successful social and professional adaptation, are considered.

Функциональная грамотность играет важную роль в современном образовании, обеспечивая учащимся возможность применять полученные знания в различных жизненных ситуациях. В контексте преподавания русского языка литература является мощным инструментом, способствующим развитию этой компетенции. Чтение художественных, публицистических и научно-популярных текстов помогает учащимся не только расширять словарный запас, но и анализировать, интерпретировать информацию и формулировать собственные выводы.

Одним из ключевых аспектов функциональной грамотности является коммуникативная компетенция. Для ее развития важно включать в уроки русского языка дискуссии по литературным произведениям, анализ героев и их поступков, написание эссе и сочинений. Такие задания помогают учащимся осваивать аргументированную речь, совершенствовать письменные и устные навыки, а также учат выражать свои мысли логично и последовательно.

Критическое мышление также является важной составляющей функциональной грамотности. В процессе анализа литературных текстов учащиеся учатся оценивать достоверность информации, сопоставлять различные точки зрения, находить скрытые смыслы и подтексты. Учитель может способствовать развитию критического мышления, используя проблемные вопросы, сравнительный анализ произведений и ролевые игры, основанные на сюжетах прочитанных книг.

Цифровая грамотность занимает особое место в обучении современного школьника. Интеграция цифровых технологий в уроки русского языка способствует активному вовлечению учащихся в образовательный процесс. Использование электронных библиотек, мультимедийных презентаций, интерактивных заданий и онлайн-платформ позволяет учащимся лучше осваивать материал и применять полученные знания на практике. Кроме того, создание собственных блогов, видеорецензий и подкастов на основе прочитанных произведений развивает у школьников навыки работы с информацией и цифровыми инструментами.

Личностно-ориентированный подход является еще одним важным фактором в формировании функциональной грамотности. Индивидуализация обучения, учет интересов и уровня подготовки каждого ученика позволяют сделать процесс изучения литературы более увлекательным и продуктивным. Работа в группах, проектные задания, постановка спектаклей по мотивам произведений помогают школьникам развивать творческие способности и коммуникативные навыки.

Таким образом, формирование функциональной грамотности через литературу на уроках русского языка требует комплексного подхода, включающего развитие коммуникативных, критических и цифровых навыков. Использование аутентичных текстов, интерактивных методов и современных технологий способствует созданию эффективной образовательной среды, где учащиеся могут не только совершенствовать языковые компетенции, но и применять их в реальной жизни. Развитие функциональной грамотности обеспечивает успешную академическую, профессиональную и социальную адаптацию школьников в современном мире.

Список литературы

1. Выготский Л. С. «Мышление и речь». – Москва: Педагогика, 1982.

2. Бакhтин М. М. «Проблемы поэтики Достоевского». – Москва: Искусство, 1972.
3. Тубельский А. Н. «Педагогика сотрудничества в школе». – Москва: Просвещение, 1993.
4. Гальперин П. Я. «Методика формирования умственных действий». – Москва: Наука, 1985.
5. Чеботарев А. И. «Инновационные технологии преподавания русского языка и литературы». – Санкт-Петербург: СпецЛит, 2015.

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Иманалиева Сауле Сатимбековна
Шымкент қаласы, Қазыбек би атындағы №36 жалпы орта білім беретін мектеп
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Аннотация

Бұл мақалада қазақ тілі мен қазақ әдебиеті сабақтарында жаңа технологияларды қолданудың маңыздылығы қарастырылады. Білім берудің заманауи талаптарына сәйкес, инновациялық әдістерді енгізу оқушылардың оқу мотивациясын арттырып, олардың тілдік және әдеби дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік береді. Мақалада сандық білім беру ресурстары, мультимедиялық құралдар, интерактивті оқыту әдістері және онлайн-платформалардың тиімділігі талқыланады. Жаңа технологияларды пайдалану арқылы оқушылардың шығармашылық ойлау қабілеті дамып, білім алуға деген қызығушылығы артады.

Annotation

This article discusses the importance of using new technologies in the lessons of the Kazakh language and Kazakh literature. In accordance with the modern requirements of education, the introduction of innovative methods will increase the motivation of students to study and improve their language and literary skills. The article discusses digital educational resources, multimedia tools, interactive learning methods and the effectiveness of online platforms. Through the use of new technologies, students develop creative thinking and interest in learning.

Аннотация

В данной статье рассматривается важность использования новых технологий на уроках казахского языка и казахской литературы. Внедрение инновационных методов в соответствии с современными требованиями к образованию позволит повысить учебную мотивацию учащихся и улучшить их языковые и литературные навыки. В статье обсуждаются цифровые образовательные ресурсы, мультимедийные инструменты, интерактивные методы обучения и эффективность онлайн-платформ. Благодаря использованию новых технологий у учащихся развивается творческое мышление и повышается интерес к получению знаний.

Қазіргі заманда білім беру жүйесінде жаңа технологияларды енгізу қажеттілігі артып келеді. Қазақ тілі мен қазақ әдебиеті пәндерінде заманауи технологияларды қолдану оқыту үдерісін тиімді ұйымдастыруға, оқушылардың белсенділігін арттыруға және олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға септігін тигізеді. Сандық технологиялардың көмегімен мұғалімдер сабақ мазмұнын қызықты әрі жан-жақты етіп өткізе алады.

Жаңа технологияларды қолданудың маңызды аспектілерінің бірі – сандық білім беру ресурстары. Электрондық оқулықтар, онлайн-мәтіндер, аудио және бейне материалдар оқушылардың қазақ тілі мен әдебиетін тереңірек меңгеруіне мүмкіндік береді. Бұл материалдар

арқылы оқушылар кез келген уақытта қажетті ақпаратты қарап, оқуға қосымша деректер ала алады. Сонымен қатар, электрондық бағалау жүйелері арқылы оқушының білім деңгейін жылдам анықтауға болады.

Интерактивті оқыту әдістері қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарының тиімділігін арттырады. Интерактивті тақталар, тестілер, онлайн-викториналар мен талқылау платформалары оқушыларды белсенді түрде оқуға тартады. Мұндай әдістер олардың ойлау, талдау және ақпаратты дұрыс түсіну дағдыларын дамытады. Әсіресе, әдеби шығармаларды талдауда мультимедиялық презентациялар, графикалық схемалар мен карталарды пайдалану оқушыларға мәтіннің мәнін терең түсінуге көмектеседі.

Мультимедиялық құралдардың рөлі де ерекше. Сабақ барысында бейне және аудио материалдарды пайдалану оқушылардың тыңдау, сөйлеу және түсіну қабілеттерін жақсартады. Қазақ әдебиеті пәнінде көркем шығармалардың аудиожазбаларын тыңдау немесе бейнефильмдер арқылы әдебиетке деген қызығушылықты арттыруға болады. Сонымен қатар, подкасттар мен блог-платформаларда оқушылар өз пікірлерін білдіріп, шығармашылық жұмыспен айналыса алады.

Онлайн-платформалар білім беру процесінің ажырамас бөлігіне айналып келеді. Google Classroom, Moodle, Zoom, Kahoot сияқты платформалар мұғалімдерге сабақтарды тиімді ұйымдастыруға, ал оқушыларға оқу материалдарын ыңғайлы түрде меңгеруге мүмкіндік береді. Бұл платформалар арқылы мұғалімдер оқушыларға тапсырма беріп, кері байланыс жүргізе алады. Сонымен қатар, онлайн форумдар мен топтық чаттар оқушылардың өзара пікір алмасуына және бірлесіп жұмыс істеуіне жағдай жасайды.

Қорытындылай келе, қазақ тілі мен қазақ әдебиеті сабақтарында жаңа технологияларды қолдану білім беру сапасын арттыруға, оқушылардың оқу үдерісіне деген ынтасын жоғарылатуға және олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Сандық ресурстарды, мультимедиялық құралдарды, интерактивті әдістерді және онлайн-платформаларды тиімді пайдалану арқылы мұғалімдер оқушыларға қызықты, сапалы және мазмұнды білім бере алады. Білім беру саласындағы жаңа технологиялардың дамуы қазақ тілі мен әдебиетін оқытудың заманауи және инновациялық тәсілдерін жетілдіруге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Әбдіғалиева Б. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Алматы: Мектеп, 2019.
2. Құлмағамбетова Б. Қазақ әдебиетін оқытудың инновациялық тәсілдері. – Астана: Фолиант, 2021.
3. Мұханбетжанова Ә. Электрондық оқыту жүйесі: теориясы мен тәжірибесі. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.
4. Нұрғазина А. Қазақ тілі сабағында ақпараттық технологияларды қолдану. – Оқу құралы, 2020.
5. Баймұратова Г. Білім беру жүйесіндегі сандық ресурстар: тиімді пайдалану жолдары. – Нұр-Сұлтан: Ұлттық академия, 2022.

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ ПӘНІН ОҚЫТУДАҒЫ ЖАҢАШЫЛДЫҚ КӨЗҚАРАС

Аймагамбетова Лиза Сакитжановна
Шымкент қаласы, Қазыбек би атындағы №36 жалпы орта білім беретін мектептің қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Аннотация

Бұл мақалада қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытуда жаңашылдық көзқарасты енгізудің маңыздылығы қарастырылады. Білім беру жүйесіндегі заманауи талаптарға сәйкес, оқыту үдерісіне инновациялық әдістер мен технологияларды енгізу оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, олардың тілдік және әдеби сауаттылығын жетілдіруге ықпал етеді. Мақалада жаңашыл педагогикалық тәсілдер, жобалық оқыту, сандық ресурстарды пайдалану және оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту әдістері талқыланады. Жаңашылдық көзқарасты енгізу арқылы қазақ тілі мен әдебиеті сабақтары тиімді және нәтижелі өтеді.

Аннотация

В данной статье рассматривается важность внедрения новаторского подхода в преподавании казахского языка и литературы. Внедрение инновационных методов и технологий в учебный процесс в соответствии с современными требованиями в системе образования способствует повышению интереса учащихся к предмету и совершенствованию их языковой и литературной грамотности. В статье обсуждаются инновационные педагогические подходы, проектное обучение, использование цифровых ресурсов и методы развития творческих способностей учащихся. Благодаря внедрению новаторского подхода Уроки казахского языка и литературы проходят эффективно и результативно.

Annotation

This article discusses the importance of introducing an innovative approach to teaching the Kazakh language and literature. In accordance with modern requirements in the education system, the introduction of innovative methods and technologies in the learning process will increase students ' interest in the subject and improve their language and literary literacy. The article discusses innovative pedagogical approaches, project-based learning, the use of digital resources and methods for developing students ' creativity. With the introduction of a new approach, the lessons of the Kazakh language and literature will be effective and effective.

Қазіргі заманғы білім беру үдерісі үнемі жаңарып, оқытудың жаңа әдістері мен технологиялары пайда болуда. Қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытуда да жаңашылдық көзқарас маңызды рөл атқарады. Ол оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға, тілдік дағдыларын жетілдіруге және пәнге деген қызығушылығын арттыруға бағытталған.

Жаңашыл педагогикалық тәсілдердің бірі – оқытудың интерактивті әдістерін қолдану. Дәстүрлі оқыту әдістерімен қатар, диалогтық оқыту, топтық жұмыс, проблемалық тапсырмалар, дебаттар мен пікірталастар оқушыларды белсенді қатысуға ынталандырады. Бұл әдістер оқушылардың сын тұрғысынан ойлауын дамытып, өз ойын еркін жеткізуге мүмкіндік береді.

Жобалық оқыту да жаңашыл тәсілдердің бірі ретінде қарастырылады. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында оқушылар белгілі бір тақырыпқа байланысты зерттеу жүргізіп, шығармашылық жобалар әзірлей алады. Бұл олардың зерттеу қабілеттерін дамытып, өз бетінше білім алуға үйретеді. Сонымен қатар, әдеби шығармаларды сахналау, презентациялар жасау және эссе жазу арқылы оқушылар өз білімдерін тәжірибе жүзінде қолданады.

Сандық ресурстарды пайдалану – білім берудегі ең тиімді жаңашылдықтардың бірі. Электрондық оқулықтар, интерактивті тапсырмалар, онлайн-видеолар, аудиожазбалар және виртуалды платформалар оқушылардың оқу материалдарын тереңірек меңгеруіне көмектеседі. Мұғалімдер Google Classroom, Kahoot, Quizizz сияқты платформаларды пайдалану арқылы оқушылардың білімін бағалап, оларға жекеленген кері байланыс ұсына алады.

Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту да жаңашыл оқытудың басты мақсаттарының бірі болып табылады. Әдеби шығармаларды оқып қана қоймай, олардың мазмұнын талдау, альтернативті аяқтау жазу, кейіпкерлерге хат жазу сияқты тапсырмалар арқылы оқушылардың қиялы мен шығармашылық ойлау дағдылары жетіледі. Сонымен қатар, поэзия, проза жанрларында өзіндік шығармашылық жұмыстар орындау олардың тіл байлығын кеңейтеді.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында жаңашылдық көзқарасты енгізу арқылы оқыту үдерісін заманауи талаптарға сай ұйымдастыруға болады. Интерактивті әдістерді, жобалық оқытуды, сандық ресурстарды және шығармашылық тапсырмаларды қолдану оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың тілдік және әдеби дағдыларын жетілдіруге көмектеседі. Жаңашыл педагогика арқылы қазақ тілі мен әдебиетін оқыту сапалы әрі нәтижелі бола алады.

Әдебиеттер

1. Құнанбаева С. С. Жаңартылған білім беру мазмұны: теория және практика. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
2. Сманова А. Қазақ тілі мен әдебиетін оқытудың инновациялық әдістері. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2019.
3. Әбдіғалиева Б. Білім беру технологиялары: Қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытуда қолдану. – Алматы: Мектеп, 2021.
4. Жұмабаева Р. Педагогикалық инновациялар және олардың қазақ тілі сабақтарында қолданылуы. – Астана: Ұлттық академия, 2018.
5. Тұрсынғалиева А. Заманауи білім беру жүйесіндегі жаңа әдістер. – Алматы: Қазақ баспа үйі, 2022.

ҚОҒАМДАҒЫ ҰЛТТЫҚ ТІЛДІҢ МӘРТЕБЕСІ

Садыкова Фариза Канатовна
Шымкент қаласы, Қазыбек би атындағы №36 жалпы орта білім беретін мектептің
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Аннотация

Бұл мақалада қоғамдағы ұлттық тілдің мәртебесі, оның маңыздылығы мен дамуы қарастырылады. Тіл – ұлттың рухани құндылығы және мәдени мұрасы ретінде халықтың бірлігін, ұлттық бірегейлігін қалыптастырады. Мақалада ұлттық тілдің әлеуметтік, саяси және мәдени рөлі, оның құқықтық мәртебесі мен қазіргі қоғамдағы қолданылу аясы талқыланады. Сонымен қатар, ұлттық тілді дамытуға бағытталған мемлекеттік саясат пен оны нығайтудың негізгі жолдары ұсынылады. Ұлттық тілдің қоғамдағы орны мен оның болашағы жөніндегі мәселелер де қарастырылады.

Annotation

This article discusses the status of the national language in society, its importance and development. Language as a spiritual value and cultural heritage of the nation forms the unity, national identity of the people. The article discusses the social, political and cultural role of the national language, its legal status and scope in modern society. In addition, the state policy aimed at the development of the national language and the main ways to strengthen it will be proposed. The issues of the place of the national language in society and its prospects are also considered.

Аннотация

В данной статье рассматривается статус национального языка в обществе, его значение и развитие. Язык как духовная ценность и культурное наследие нации формирует единство народа, национальную идентичность. В статье обсуждается социальная, политическая и культурная роль национального языка, его правовой статус и сфера применения в современном обществе. Кроме того,

предлагается государственная политика, направленная на развитие национального языка и основные пути его укрепления. Рассматриваются также вопросы места национального языка в обществе и его будущего.

Тіл – халықтың баға жетпес байлығы, оның мәдениеті мен тарихының айнасы. Ұлттық тіл қоғамдағы маңызды рөл атқарады, өйткені ол ұлттың өзіндік ерекшелігін сақтауға, тарихи мұрасын ұрпақтан ұрпаққа жеткізуге ықпал етеді. Қазіргі заманғы жаһандану үрдістері ұлттық тілдердің дамуына әсер етіп, олардың қолдану аясын кеңейтуді немесе, керісінше, шектеуді талап етеді. Сондықтан ұлттық тілдің мәртебесін нығайту – мемлекеттің стратегиялық мақсаттарының бірі.

Қоғамдағы ұлттық тілдің рөлін қарастыру барысында оның құқықтық мәртебесіне назар аудару қажет. Қазақстанда қазақ тілі – мемлекеттік тіл болып табылады және оның мәртебесі Конституция мен «Тіл туралы» заңмен бекітілген. Бұл заңнамалық негіздер ұлттық тілдің қоғамда толыққанды қолданылуын қамтамасыз етуге бағытталған. Мемлекеттік деңгейде тіл саясаты жүзеге асырылып, қазақ тілін дамытуға байланысты түрлі бағдарламалар қабылдануда.

Ұлттық тілдің қоғамдағы мәртебесін арттырудың негізгі факторларының бірі – білім беру жүйесі. Мектептер мен жоғары оқу орындарында қазақ тілінде сапалы білім беру, оқулықтар мен ғылыми әдебиеттің қолжетімділігі тілдің дамуына ықпал етеді. Сонымен қатар, БАҚ пен цифрлық ресурстардың маңыздылығын атап өткен жөн. Радио, теледидар, интернет-платформалар ұлттық тілдің кеңінен қолданылуына ықпал етіп, оның танымалдылығын арттырады.

Жаһандану үдерісі ұлттық тілдерге бірқатар сын-тегеуріндер қояды. Көптеген жастардың шет тілдеріне басымдық беруі, ағылшын тілінің халықаралық деңгейде үстемдік етуі ұлттық тілдің қолданысын шектеуі мүмкін. Дегенмен, көптілділік жағдайында да ұлттық тілді сақтау және дамыту мүмкіндігі бар. Мемлекеттік қолдау, халықтың саналы көзқарасы және тілдік ортаны қалыптастыру арқылы ұлттық тілдің мәртебесін нығайтуға болады.

Ұлттық тілдің беделін арттыруда отбасылық тәрбие мен мәдени дәстүрлердің рөлі ерекше. Балалардың ана тілін меңгеруі ата-ананың тілге деген көзқарасына тікелей байланысты. Егер отбасы мүшелері күнделікті өмірде ұлттық тілді қолданса, бұл болашақ ұрпақтың ана тіліне деген құрметін арттырады. Сонымен қатар, дәстүрлі өнер мен әдебиет ұлттық тілдің байлығын насихаттауға көмектеседі.

Кәсіпкерлік пен экономика саласында да ұлттық тілдің қолданылу аясын кеңейту маңызды. Мемлекеттік органдар мен бизнес құрылымдары қазақ тілінде қызмет көрсетуді жолға қоюы тиіс. Бұл тұтынушыларға қолайлы жағдай жасау ғана емес, сонымен қатар, ұлттық тілдің экономикадағы рөлін арттыруға да ықпал етеді. Көптеген халықаралық компаниялар жергілікті тілде қызмет көрсетуді дамытудың бір бөлігі ретінде қарастырады, бұл қазақ тілінің де нарықтық сұранысын арттыруға мүмкіндік береді.

Цифрландыру дәуірінде ұлттық тілдің мәртебесін арттыру үшін IT технологияларды тиімді пайдалану қажет. Қазақ тіліндегі мобильді қосымшалар, веб-сайттар, онлайн платформалар мен жасанды интеллект жүйелері арқылы тілдің қолжетімділігі мен қолдану аясы кеңейеді. Әсіресе, жас ұрпақтың цифрлық контентті ана тілінде тұтынуы ұлттық тілдің болашағын айқындайтын басты факторлардың бірі болмақ.

Қорытындылай келе, ұлттық тіл – ұлттың рухани тірегі, оның мәдени және тарихи мұрасының маңызды бөлігі. Қоғамда ұлттық тілдің мәртебесін сақтау және нығайту – әрбір азаматтың міндеті. Мемлекеттік саясат, білім беру жүйесі, бұқаралық ақпарат құралдары мен халықтың белсенділігі арқылы ұлттық тілді дамытуға қол жеткізуге болады. Ұлттық тілдің

мәртебесі қаншалықты жоғары болса, қоғамның мәдени және рухани дамуы да соғұрлым қарқынды болмақ.

Әдебиеттер

1. Құнанбаева С. С. Тіл саясаты және оның Қазақстандағы дамуы. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
2. Смайылов А. Ұлттық тіл және жаһандану. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2019.
3. Әбдіғалиева Б. Мемлекеттік тілдің мәртебесі: теория және практика. – Алматы: Мектеп, 2021.
4. Жұмабаева Р. Тілдік ортаны қалыптастырудағы заманауи әдістер. – Астана: Ұлттық академия, 2018.
5. Тұрсынғалиева А. Көптілділік және ұлттық тілдің дамуы. – Алматы: Қазақ баспа үйі, 2022.

БАЛАБАҚШАДАҒЫ БАЛАЛАРҒА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ

Хасанова Мадина Муминтаевна
Шымкент қаласы, "Алтын шаңырақ №1 Айгерім" мектеп - бөбекжай - бақшасының тәрбиешісі

Аннотация

Бұл мақалада балабақшадағы балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету мәселесі қарастырылады. Баланың тұлғалық және эмоционалдық дамуын қамтамасыз етуде, оның әлеуметтенуінде және білім алуында қолайлы орта құрудың маңыздылығы атап өтіледі. Мақалада балабақшада қолданылатын қолдау көрсету әдістері, оның ішінде эмоционалды тұрақтылықты нығайту, әлеуметтік бейімделу және когнитивті дамуды қамтамасыз ету шаралары талқыланады. Сонымен қатар, ата-аналармен өзара әрекеттестіктің маңыздылығы мен психологиялық қолдаудың заманауи әдістері қарастырылады.

Annotation

This article discusses the issue of psychological and pedagogical support for children in kindergarten. The importance of creating a favorable environment for ensuring the personal and emotional development of the child, their socialization, and education is emphasized. The article examines the methods of support used in preschool institutions, including measures to strengthen emotional stability, ensure social adaptation, and support cognitive development. In addition, the importance of interaction with parents and modern methods of psychological support are considered.

Аннотация

В данной статье рассматривается вопрос психолого-педагогической поддержки детей в детском саду. Подчеркивается важность создания благоприятной среды для обеспечения личностного и эмоционального развития ребенка, его социализации и обучения. В статье рассматриваются методы поддержки, применяемые в дошкольных учреждениях, включая меры по укреплению эмоциональной устойчивости, обеспечению социальной адаптации и когнитивного развития. Кроме того, рассматривается значимость взаимодействия с родителями и современные методы психологической поддержки.

Балалардың психологиялық және педагогикалық қолдауға мұқтаждығы олардың жеке ерекшеліктеріне, даму қарқынына және эмоциялық жағдайына байланысты өзгеріп отырады. Сондықтан балабақшада әр балаға жеке көзқарас қолдану өте маңызды. Педагогтар мен

психологтар балалардың эмоционалды әл-ауқатын сақтауға, олардың өзіне деген сенімін арттыруға және ортаға бейімделуіне жағдай жасауы қажет.

Эмоциялық тұрақтылықты нығайту – психологиялық қолдаудың негізгі аспектілерінің бірі. Балаларда қорқыныш, мазасыздық немесе сенімсіздік пайда болған жағдайда, оларды ойын терапиясы, арт-терапия немесе әңгімелесу арқылы жеңуге болады. Осы әдістер баланың ішкі күйзелістерін жеңілдетуге, өзін еркін сезінуіне көмектеседі.

Әлеуметтік бейімделу де үлкен маңызға ие. Балабақша – балалардың алғашқы ұжымдық қарым-қатынасты меңгеретін ортасы. Сондықтан педагогтар оларды дұрыс қарым-қатынас жасауға, топта жұмыс істеуге, бір-біріне көмек көрсетуге үйретуі тиіс. Арнайы рөлдік ойындар, топтық тренингтер мен шығармашылық жобалар арқылы балалардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға болады.

Когнитивтік даму – балабақшадағы білім беру процесінің маңызды бөлігі. Ойын түріндегі оқыту, логикалық тапсырмалар, қызықты зерттеу жұмыстарын жүргізу – балалардың ойлау қабілетін дамытудың тиімді жолдары. Оқыту барысында көрнекілік құралдары мен интерактивті әдістерді қолдану баланың ақпаратты тез қабылдауына ықпал етеді.

Ата-аналармен тығыз қарым-қатынас орнату – баланың үйлесімді дамуының маңызды факторы. Педагогтар ата-аналарға баланың психологиялық ерекшеліктері мен оқу процесін түсінуге көмектесуі керек. Ата-аналар жиналыстары, жеке консультациялар мен бірлескен іс-шаралар отбасы мен балабақша арасындағы байланысты нығайтады.

Қазіргі уақытта балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуде инновациялық тәсілдер белсенді қолданылуда. Бұл сандық технологияларды енгізу, мультимедиялық ресурстарды пайдалану, нейропсихологиялық әдістерді қолдану арқылы жүзеге асырылады. Бұл тәсілдер балалардың жеке ерекшеліктерін ескеріп, олардың дамуына бағытталған тиімді шешімдерді ұсынады.

Қорыта келе, балабақшада балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету – олардың сәтті дамуы мен болашақтағы жетістіктерінің кепілі. Балалардың эмоционалдық тұрақтылығын, әлеуметтік бейімделуін және когнитивтік қабілеттерін дамыту үшін педагогтар, психологтар және ата-аналар бірлесіп жұмыс жасауы тиіс. Қолайлы білім беру ортасын құру арқылы біз әр баланың жан-жақты дамуына ықпал ете аламыз.

Әдебиеттер

1. Выготский Л. С. Психология развития ребенка. – Москва: Педагогика, 2020.
2. Эльконин Д. Б. Развитие дошкольника: основные закономерности. – Санкт-Петербург: Питер, 2019.
3. Леонтьев А. Н. Деятельность, сознание, личность. – Москва: Академия, 2021.
4. Смирнова Е. О. Психолого-педагогическое сопровождение дошкольников. – Казань: Феникс, 2018.
5. Захарова И. А. Современные подходы к развитию эмоционального интеллекта у дошкольников. – Новосибирск: Издательство НГУ, 2022.
6. Мұқанов М. Жас ерекшелік психологиясы. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.
7. Құлжанова Н. Мектепке дейінгі педагогика. – Астана: Фолиант, 2021.
8. Айтбаева Қ. Дошкольное образование и воспитание. – Алматы: Раритет, 2022.

«ГЕОКОНТ» ВОСКОБОВИЧ ДАМЫТУ ОЙЫНДАРЫ АРҚЫЛЫ БАЛАНЫҢ ЛОГИКАЛЫ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУ

Исабаева Джамиля Сатымхановна
Шымкент қаласы, "Алтын шаңырақ №1 Айгерім" мектеп - бөбекжай - бақшасының тәрбиешісі

Балабақшада қолданылатын ойындардың түрі көп, біз олардың оқу-тәрбие үрдісіндегі ең маңыздыларын және жиі қолданылатындарын ғана білеміз. Ойын технологиясының нәтижелілігі, біріншіден, оларды қолданудың жүйелілігімен, екіншіден, дидактикалық міндеттермен үйлестірілген ойындардың мақсаттылығымен анықталады. Бүгінгі таңда адамзат қоғамына ғылыми жаңалықтар мен инновациялық технологиялар қаншалықты маңызды болса, мектепалды мекемелерде балаларды тәрбиелеу мен оқыту саласын да заман талабына сай, уақыт сұранысын қанағаттандыратын жаңа бағдарламалармен, сондай-ақ жаңа технологиялармен қамтамасыз ету қажеттігі туындап отыр.

Жаңа стандарттың жалпы ережесінде педагогикалық процестің жаңашылдығын қамтамасыз ету көзделген. Осы стандартқа сай балабақшада тәрбиелеп оқытудың басты құралы – бағдарламалар жаңартылып, оқу-тәрбие жұмысының мазмұнына елеулі өзгерістер әкелді. Оқыту жолдарының көптүрлілігі, олардың бірте-бірте жетілуі педагогтар алдына тиімді жолдарды анықтап, қолдану керектігі туралы күрделі мәселе қояды. Сондықтан әр педагогқа сапалы білім беру үшін көп ізденуге, жаңаша ізденуге тура келеді. Ғаламторда мен В.Воскобовичтің ойындарымен таныстым. Осыдан кейін жұмысыма Воскобович ойындарын енгізе бастадым. Мен өзім мемлекеттік тілдегі топта жұмыс жасаймыз. Бір айта кетерлігі, қазақ тілінде әдістемелік құралдар тапшы. Дегенмен, өзіміз аударма жасап аламыз.

В. Воскобович туралы аздаған мәлімет

Вячеслав Владимирович Воскобович инженер-физик мамандығы бойынша білім ала отырып, педагог қызметін атқаруға тура келеді деп ойлаған жоқ. Мұны оған ұлдарын тәрбиелеу және жан-жақты дамыту үшін себеп болды. 90-шы жылдардың басында, қайта құру кезінде, дүкендерде сапалы ойындар мен ойыншықтар өте аз болды,оларды әрбір қалта сатып алуға мүмкіндігі болмады. Сондықтан, әкесі болған кезде, ол өз ұлдарына ғана емес, олардың құрдастарына да қызықты болатын өз ойындарын құру туралы ойлады. Оған Зайцев пен Никитиндердің жұмыстарын зерттеу көмектесті.

Воскобович ойындарының сипаты

Ойын үлкен балалардың өмірінде маңызды орын алады Әсіресе, мектепке дейінгі және кіші мектеп жасындағы балалар. Табиғи жағдай, бала ағзасының қажеттілігі, қарым-қатынас және балалардың бірлескен іс-әрекеті. Ойын жасайды барлық психикалық оң эмоционалдық фон процестер белсенді өтеді. Бұл әдістеме баланың білім деңгейін анықтауға мүмкіндік береді. Дамытушылық ойындар – бұл ойындар, баланың әр түрлі қабілеттерін, оның ішінде қимыл және ақыл-ойына бағытталып арнайы жасалған. Воскобовичтің дамыту ойындары – бұл шығармашылық әдіс.

Ойын негізі үш негізгі принципке негізделген – қызығушылық, таным, шығармашылық. Бұл жай ғана ойындар емес, ертегілер, қызықты оқиғалар, баланы ойлауға итермелейтін күлкілі кейіпкерлер және шығармашылығына арналған тапсырмалар жиынтығы.

Воскобовичтің ойын материалдарымен сабақтың мақсаты мен дамытушылық бағытын, баланың танымдық қызығушылығын зерттеуге болады. Бақылау, қиял, есте сақтау, зейінді дамыту, ойлау және шығармашылық – процестері бірдей дамиды.

Балалардың эмоционалдық-бейнелі және үйлесімді дамуы логикалық бастауы айқындалады.

Бүгінгі таңда Воскобович бойынша Даму әдістерімен таныс адамдар аз. Өз балаларымен бірге уақытты дамыта отырып өткізу пайдалы болуы мүмкін. Балалар Воскобовичті жақсы көреді, ал ата-аналар бағалайды. Әдістемелерді, кеңестерді және ең танымал сабақтарды қарастырайық.

Воскобович ойындары несімен қызықты?

1. Конструктивтік элементтерімен.
2 . Көп функционалдығы.
3. Шығармашылық мүмкіндігімен.
4. Бейнелілік және әмбебаптылық.
5. Ойынның көңіл-күй мәдениеті
6. Пайдалану мүмкіндігінің әр түрлілігі.
7. Ойын таңдаудағы басымдылық

1. Конструктивтік элементтері

Мысалы алатын болсақ , "Геоконта" – құрастыру құралы ретінде динамикалық «резеңке", "Воскобович шаршысында" – қаттылық пен иілгіштік бірге, "Мөлдір шаршыда" – мөлдір пластинка мөлдір емес бөлігімен, "Затейник-бауда" – бау және т.б. Ойын қатысушыларының жас ерекшеліктерінің кеңдігімен. Бір ойын ұш жастағы да, жеті жастағы балаларды да, кейде орта мектеп оқушылары да қатыса алады. Сәбилер үшін де және ересек жастағы балалар үшін де бір-екі әрекеттен тұратын және қиын көп сатылық міндеттерді орындауға мүмкіндік береді.

2. Көп функционалды

Бір ойынның көмегімен көптеген білім беру міндеттерін шешуге болады. Өзі сезбей-ақ сәбилер цифрлар мен әріптерді меңгере бастайды; түс, пішінді біледі және есінде сақтайды; қолдың ұсақ моторикасын шынықтырады; тілін, ойын, зейінін, есте сақтауын, қиялын жетілдіреді. Ойындар оқу, математикалық дағдылар, құрастыру, шығармашылық қабілеттерін дамыту тәсілдері арқылы жүреді.

"Ура! Мен оқимын" кешені – ойынның ынталандырушы материалдары арқылы оқуға үйрететін, авторлық көзқарасы, зейін мен фонетикалық-фонематикалық естуін дамытатын авторлық өлеңдері мен әндерімен байытылған. Басқа дидактикалық кешендерден айырмашылығы материал қарапайым берілген, бұны қосымша оқусыз-ақ ата-аналар да, педагогтар және тәрбиешілерде пайдалана алады.

3. Шығармашылық мүмкіндігі

Қандай ойынмен бала барлығынан көбірек ойнайды? әрине, балаға өз ойын іске асыруға мүмкіндік беретін ойынмен ойнайды. «Сиқырлы басқатырғыштар», түрлі-түсті «әйнектермен», «Геоконтпен»,«Воскобович шаршысымен» неше түрлі қызықты нәрселерді ойлап және оларды осы ойындардың бөлшектерінен құрастыруға болады: машиналар, ұшақтар, кемелер, көбелектер мен құстар, батырлар мен ханшайымдарды – бүкіл ертегін әлемін құрастыра алады! Ойындар ересектерге де шығармашылық пен жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

4. Бейнелілік және әмбебаптылық.

Бұл ең негізгісі, осы арқылы басқа ойындардан Восковобич ойындары ерекшеленеді. Ойындар ертегі әлемімен, ерекше тілімен толықтырылған, бұл тілді біз, ересектер, тиімді сөз тіркестерімен алмастырып алғанбыз. Барлық ойындар ең басты қатысушыға-балаға бағытталған. Ертегі-тапсырмалар, мейірімді кейіпкерлер, ержүрек сәби Гео, айлакер, бірақ қарапайым Всюсь, қызықты Магнолик ойын барысында баланы сүйемелдеу арқылы, оларға тек ғана математика, оқу, логиканы да, сонымен қатар, адамгершілік қарым-қатынастарға, ойынға қатысып отырған ересектермен де ортақ тіл табысуға көмектеседі.Жастың мотивациялық әрекет акценттеріне – қызығушылық, бейнелік, қол жетімділік, стандартқа сай еместігі, қабылдау жаңашылдығы, сан-қилылығы – ойындар шеттетеді, зейінді, қызығушылықты

жинақтайды, және баланы шешу үрдісіне әрдайым тартады. Бала міндетті түрде жағдайға кіреді, нақты алгоритм талап ететін, әрекеттердің жүйелілігі, ұсынылған тапсырмаларды, мақсаттарды, шешімдер нұсқаларын іздейді.

5. Ойынның көңіл-күй мәдениеті

Балалар туралы, тәрбиелеу мен дамыту туралы сөз қозғаған кезде біз, ересектер, өте салмақты болып қаламыз. Көптеген педагогикалық тәсілдерді зерделеген кезде ойын туралы жарғы, концепция, ережелерді есімізге салады. Бірақ ойын – көңілді іс. Сондықтан, осы ойындардың маңызды ерекшелігі болып балалар теңдік, қолдау тілі деп қабылдайды, қиын болған кезде қарым-қатынас жеңілділігі сықақ пен сынды түсінеді.

6. Пайдалану мүмкіндігінің әр түрлілігі.

Осы ойындардың үй жағдайында да, ойын жинақтарында да, сонымен қатар, балабақшалардың топтарында да, мектептерде де, жеке және түзету практикасында да пайдалануға мүмкіндік береді. Ойындарды білім берудің әр түрлі модельдерінде қолдануға болады. Бұл тәрбиеші мен мектеп педагогына жеке және түзету жұмыстарын жүргізуге мүмкіндік береді, бұл топпен, сыныпта сабақты ұйымдастыру үшін материал бола алады. Сонымен қатар, жеке материал ретінде де, топтық жалпы көрнекілік ретінде де пайдалануға болады (мысалы «Геоконт», «Ларчик» кешені – үлкен көлемді).

7. Ойын таңдаудағы басымдылық

Көптеген педагогтардың тәжірибесі «Воскобовичтің дамыту ойындары» бойынша сабақтар барысында көңілдерін аудару үшін бір рет ережелер мен міндеттерді түсіндіріп беруді ұйымдастыру жеткілікті екендігін айтып отыр, ал материалдардың қол жетімділігі мен технологиялығы балаларға ойынмен қарым-қатынас жасау арқылы өзі үшін жаңалықтар мен жаңа жақтарын ашуға мүмкіндік береді.

Ойынның басы әр түрлі болуы мүмкін: бала «кездейсоқ» ашық жерде қалдырылған ойынды тауып алады және бірден танысуды бастайды. құрастырылған бейнелі материал кездейсоқ шығармашылыққа ынталандырады, баланың қызығушылығының арқасында ата-ананың міндеті ойын жүйесінің иекмділігін пайдалана білуі. Ойынмен танысу ертегімен танысу арқылы жүруі мүмкін. Бейнелік және қызықтыратын сюжеті арқылы ойынға деген қызығушылықты ынталандырады. «Ойнаймыз - сеземіз - танимыз», бірінен соң бірі қадамдау, жүйелілік принциптері арқылы қызықсыз уақыт өткізуді ғана емес, сонымен қатар, оқытудың технологиялық моделін қамтамасыз етеді, білім алуға қажеттілікке негізделген ересектің де, ата-ананың да, тәрбиеші- педагогтың да, баланың шығармашылығын, қызығушылығын арттырады.

Воскобович «Геоконт» дамыту ойыны

Кішкентай баланы тәрбиелеудің маңызды міндеттерінің бірі - оның ақыл-ойын дамыту, жаңа нәрселерді игеруді жеңілдететін осындай ойлау қабілеттері мен қабілеттерін қалыптастыру.

«Геоконт» ойыны - бұл «қалампыр» бекітілген ағаш алаң, оған ойын барысында түрлі-түсті серпімді белдеулер созылады. әрбір «қалампырдың» өз координаттары бар (мысалы, Ж-2 - сары «сәуле», екінші «қалампыр»).

Geokont - түпнұсқа дизайнер. Ойын алаңында түрлі-түсті резеңке таспалардың көмегімен сіз әртүрлі көлемдегі геометриялық фигураларды, қоршаған әлемнің нысандарының түрлі-түсті контурларын, симметриялы асимметриялық оюларды жасай аласыз.

«Геоконт» ойынының жиынтығына «Шебер лаптар» әдістемелік жұмысы кіреді. бұл Өрмекші Юкка және оның немерелері - өрмекшілер, ойын тапсырмалары, схемалары туралы ертегі.

«Кид Гео, Равен Метр және мен, Слава ағай» әдістемелік ертегісі Күлгін орман туралы ертегілер циклын ашады. Онда «Геоконт» керемет жемістер өрісіне айналады. Ертегі геометриялық түсініктерді «тірілтеді», оларды мектеп жасына дейінгі балалар үшін қызықты

және түсінікті етеді. Оның сюжеті бала тапсырмаларды орындай отырып, ертегіге олардың жолында кездесетін кедергілерді жеңуге көмектесетіндей етіп салынған.

«Геоконт» ойыны мектеп жасына дейінгі балалардың сенсорлық және танымдық қабілеттерін дамытады. Көрнекі және тактильді анализаторлар қатысқан кезде геометриялық фигуралардың өзіндік құрылысы форма стандарттары туралы түсініктердің қалыптасуына ықпал етеді. Ойын әрекетінде саусақтардың ұсақ моторикасы, есте сақтау, сөйлеу, кеңістіктегі ойлау және шығармашылық қиял, өз әрекеттерін үйлестіру, талдау, салыстыру қабілеттері дамиды. Мектеп жасына дейінгі балалар серпімділік сияқты қасиеттермен танысады (серпімді белдеулер созылып, бастапқы қалпына келеді). Ойын әрекетінде сызбаларды қолдану сананың символдық қызметін қалыптастыруға ықпал етеді. Ойын аймағының координаттары бойынша қағаз бетіне фигуралар тұрғызу балаларды қарапайым бағдарламалауды меңгеруге дайындайды. Координаталық тордың көмегімен мектеп жасына дейінгі балалар ойын формасының жоспарын және ауызша формуланы қолдана отырып фигуралар схемаларын жасай алады.

«Геоконт» ойыны және «Кид Гео, Равен Метр және мен, Слава ағай» ертегісі баланы геометрия әлеміне батырады, ол негізгі геометриялық ұғымдарды игереді: «сәуле», «сызық», «нүкте», « сегмент »,« бұрыш »,« Көпбұрыш »және т.б.

«Геоконт» ойыны мектеп жасына дейінгі балалардың математикалық дамуына, оларды объективті әлеммен таныстыруға, құрылыс дағдыларын қалыптастыру мен шығармашылық есептерді шешуге арналған. Сонымен қатар, ертегі ортасы мектеп жасына дейінгі балаларға негізгі оқу міндетін қабылдауды жүзеге асыруға көмектеседі. Мысалы, «тоскауыл» ойнау процесінде балалардың алдында пайда болады (тапсырма, сұрақ, тапсырма және т.б.). Бұл кедергінің көрінісі - «Геоконта» өрісінде созылған кез-келген түсті серпімді жолақ («өрмек»). Егер мәселе дұрыс шешілсе, ол «жоғалады».

Кіші мектеп жасына дейінгі жас. «Геоконт» ойынын игере отырып, кіші мектеп жасына дейінгі балалар «қалампырға» серпімді жолақ тартады. Содан кейін олар қарапайым геометриялық фигураларды, нысандар пішіндерінің қарапайым контурларын салады және объектілердің бейнелерін өздерінің дизайны бойынша жасайды. Балаларға ертегі кейіпкерлері таныстырылып, оның жеңілдетілген нұсқасы айтылады.

Үлкен мектепке дейінгі жас. Ересек мектеп жасына дейінгі балалар геометриялық фигуралар немесе заттық формалар тұрғызып қана қоймай, дамытушы ойын тапсырмаларын да күрделі орындайды, «сәуле», «түзу», «қисық», «кесінді» түсініктерімен танысады. Мектеп жасына дейінгі балалар ойын алаңының жоспарын жасайды, нүктелердің координаттарын жаттайды, «Геоконтта» ойлап тапқан және салынған фигураларды жоспарға ауыстырады. «Геоконтпен» ойын әрекеті ертегі сюжеті негізінде құрылады.

Ойынның көмегімен балалар түстің, пішіннің, өлшемнің сенсорлық стандарттарын меңгереді, тактильді-тактильді анализаторларды жаттықтырады, бұл олардың әрі қарайғы психикалық дамуы үшін өте маңызды.

«Геоконттағы» фигуралардың құрылысы балалардың саусақтарының ұсақ моторикасын дамытуға ықпал етеді, бұл сөйлеу мен ақыл-ойды жетілдіру үшін маңызды.

«Геоконт» ойынында ойын тапсырмаларының жастық градациясы жоқ, сондықтан оның күшіне қарай ойын тапсырмаларын таңдай отырып, баланың даму деңгейіне тоқталу керек.

Бұл ойындарды үйде де, отбасылық ойын бөлмесінде де, балабақшада, мектепте де, жеке де, коррекциялық практикада да қолдану мүмкіндігі өте зор. Ойынның құрылымы қатаң алгоритмдік және білім берудің әр түрлі модельдерінде қолданыла алады. Бұл балаңыздың кішкентай кезінде кішкене қалуға, оны төртбұрышты басымен - теледидармен немесе компьютермен «алмастыратын ананың» берік байланыстарынан алшақтатуға сылтау. Бұл мұғалімнің жеке жұмысы мен түзету мүмкіндігі, бұл сабақты топта ұйымдастыруға арналған

материал. Сонымен қатар, ойындар жеке материал ретінде де, жалпы көрнекі құрал ретінде де қолданыла алады.

Қорытынды

Баланы «Геоконтпен» айналысуға шақыру үшін ережелер мен тапсырмаларды бір рет түсіндіруді ұйымдастыру жеткілікті, ал материалдың қол жетімділігі мен өңделуі балаға ойынмен сөйлескен сайын жаңа ойын ашуға мүмкіндік береді. және жаңа қырлар. Құрылымсыз бейнелі материал стихиялы шығармашылықты ынталандырады, ал мұнда мұғалімнің міндеті баланың қызығушылығын тудырып, ойын жүйесінің икемділігін пайдалану болып табылады. «Ойнау-сезіну-үйрену» қағидасы біртіндеп зеріктіруді ғана емес, сонымен қатар білім алудың саналы қажеттілігіне емес, баланың қызығушылығы мен шығармашылығына негізделген оқытудың технологиялық моделін де ұсынады.

Әдебиеттер

1. Усова А.П. Роль игры в воспитании детей. М: Просвещение 1976
2. Харько Т.Г., Воскобович В.В. Сказочные лабиринты игры.
3. Инструкции к играм Воскобовича В.В.
4. Интернет-ресурсы.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛРДЫҢ ЗИЯТКЕРЛІК – ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУДА Д.КЬЮЗЕНЕР ТАЯҚШАЛАРЫН ҚОЛДАНУ

Рахматулаева Нилюфар Нуралиевна
Шымкент қаласы, "Алтын шаңырақ №1 Айгерім" мектеп - бөбекжай - бақшасының тәрбиешісі

Резюме

В данной проекте рассматривается применение использование палочек Кюизенера в развитии дошкольников

Summary

This project examines the use of Kuisener sticks in the development of preschoolers.

Бельгия мұғалімі Джордж Кьюзенер (1891-1976) балалардың математикалық қабілеттерін дамытуға арналған әмбебап оқу материалын жасады. Бастауыш сынып мұғалімі болып, көптеген жылдар бойы жұмыс істеген. Ол өзінің оқушыларына оқуда көмектесу үшін өте көп еңбек етті. Джордж Кьюзенер түрлі – түсті ағаш таяқшалар жиынтығын ойлап тапты. Ол әдістің негізіне неміс педагогі Фридрих Фребельдің әдісі жатады. Кюизенер таяқшаларды арифметиканы оқытқанда пайдаланып, әдістің тиімді екенін байқады.

Бұл әдіс әмбебап. Оны пайдалану басқа әдіске қайшы келмейді, сондықтан оны жеке де қолдануға болады, соңымен қатар басқа да әдістермен бірге, оларды толықтыра отырып қолдануға болады.

Кюизенер таяқшаларды қарапайым және түсінікті, олармен жұмысты сәбилер ойын ретінде қабылдайды.

Кюизенер таяқшалары - санау таяқшалары, оларды «түсті сандар», түрлі-түсті таяқшалар, түрлі-түсті сызғыштар деп те атайды.

Кюизенер таяқшалары

Жинақ 10 түрлі - түсті және көлемді кезейін призмалардан тұрады. Ең кішкентай призма - 10 мм-ден тұратын текше болады.

Жиынтық құрамына кіреді: ақ - 1 саны - 25 дана, қызғылт- 2 саны - 20 дана, көгілдір – 3 саны - 16 дана, қызыл– 4 саны - 12 дана, сары– 5 саны - 10 дана, күлгін– 6 саны - 9 дана, қара– 7 саны - 8 дана, қызыл күрең– 8 саны - 7 дана, көк– 9 саны - 5 дана, тоқсары– 10 саны - 4 дана.

Әдістемелік қолдау 2-3 жасар балаларға арналған үлестірме альбом 3-5 жас аралығындағы балаларға арналған альбом.

Әдістемелік қолдау 5-8 жастағы балаларға арналған карталар 5-8 жастағы балаларға арналған альбом.

Түсті таңдау жинақты пайдалануды жеңілдетуге бағытталған. 2, 4, 8 таяқшалары «қызыл отбасын» құрайды; 3,6,9 «көгілдір отбасы». «Сарылар тұқымдасы» - 5 және 10.

Таяқтарды бір «отбасына» (сыныпқа) таңдау кездейсоқ емес, олардың мөлшерінің белгілі бір арақатынасымен байланысты. Мысалы, «қызыл отау» екіге еселік сандарды, «көк отбасы» үш еселік сандардан тұрады; бестің еселігі сары түсте көрсетілген. Ақ текше («ақ отбасы») - бұл кез-келген таяқтың ұзына бойына салынатын бүтін сан, ал 7 саны жеке «отбасы» құра отырып, қара түспен көрсетілген.

Жиындардың әрқайсысында ереже қолданылады: таяқ ұзағырақ болса, ол білдіретін санның мәні соғұрлым көп болады. Таяқтарды бояған түстер алғашқы он натурал санның жай сандарымен анықталатын сандық қатынастарға байланысты.

Әр таяқша - бұл түс пен өлшемде көрсетілген сан. Оқыту кезеңдері

Бірінші кезеңде таяқшалар жай ойын материалы ретінде қолданылады. Балалар олармен қарапайым текшелер мен таяқшалар сияқты ойнайды, әртүрлі конфигурацияларды жасайды. Оларды белгілі бір суреттер, сонымен қатар материалдың сапалық сипаттамалары - түсі, мөлшері, пішіні тартады.

1-тапсырма: Кюизенер таяқшалары арқылы 1-ден 10-ға дейін тура және кері санау. Балалар Кюизенер таяшалары арқылы тура және кері санайды.

2-тапсырма: Кюизенер таяқшалары арқылы пішіндер құрастыру

3-тапсырма: «Түрлі түсті наншелпек» ойыны.

Ойынды түрлі түсті мақсатта ойнауға болады.

Мақсаты: Таяқшаларды түсіне қарай біріктіру, қай сан қанша бірліктен тұратынын дұрыс айту.

Шартты: Түсіне қарай бірліктерді дұрыс орналастыру. Түстер бойынша сандарды есте сақтау.

4-тапсырма: «Түрлі түсті гүлдер» ойыны.

Ойынды түрлі түсті мақсатта ойнауға болады.

Мақсаты: Түстерді ажырата білуге үйрету.

Шартты: Гүлдердің жапырағын санына қарай бояу.

Екінші кезеңде таяқшалар кішкентай математиктерге нұсқаулық қызметін атқарады. Содан кейін балалар заңдарды түсінуге үйренеді жұмбақ әлем сандар және басқа математикалық ұғымдар.

5-тапсырма: «Салыстыру» және «Теңестіру» ойыны

Мақсаты: Түстер арқылы салыстыру және теңестіру.

Шартты: Бұл ойынды ойнау арқылы балаларды тек ғана қол моторикалары дами ғана қоймай сонымен қатар балалар түстер арқылы сандарды ажыратып және салыстыра алады заттарға сай үйлестіреді.

Тапсырмалар: Сандық реттілік, санның құрамы туралы түсінік қалыптасады. «Көп - аз», «оң - сол», «арасындағы», «ұзағырақ», «жоғары» және басқа көптеген қатынастар туралы хабардар болады. Тұтасты бөліктерге бөлуді және заттарды шартты өлшемдермен өлшеуді

үйренеді, осы практикалық іс-әрекет барысында функционалдық тәуелділіктің кейбір қарапайым түрлерін игереді. Сандарды қосуға, көбейтуге, азайтуға және бөлуге үйренеді. Нәтижесінде ақыл-ой процестері дамиды: қабылдау, ойлау (талдау, синтез, классификация, салыстыру, логикалық әрекеттер), визуалды және есту жады, зейін, қиял, сөйлеу. Балалардың шығармашылық қабілетін дамытуға, қиялын және қиялын, танымдық белсенділігін дамытуға ықпал етеді. Топта жұмыс істеу қабілетін дамытады.

Негізгі дидактикалық міндеттер Кьюзенер таяқшаларының көмегімен жүзеге асыру әдістері (ықтимал мотивациялық нұсқалар) Түс пен көлемді сенсорлық қабылдау, қораптарға, сөмкелерге бүктеу, еркін манипуляциялар. Матрешкаға арналған түрлі-түсті жолдар, үйлер, жиһаздар салу. Күрделілігі: сызбаларға, түстер схемаларына сәйкес таяқшалардан төсеу. Түрлі кілемшелер. Көлемі, ұзындығы, ені, биіктігі, пішіні бойынша салыстыру. Үлгілерді, көзді көре білу. Сандық схемалар мен контурлар бойынша құрылыс ойындары - мысықтар, иттер, ертегі кейіпкерлері, баспалдақтар. Таяқшалардың, әріптердің, сөздердің, ертегі кейіпкерлерінің өрнектеріне сәйкес сандарды орналастыру - ертегіні елестету. Пирамида, баспалдақ. Әр түрлі сандық төсеніштер. Ойындардағы кодтау схемалары, мысалы: «Қазынаны тап», «мақсатқа кім жылдам» және т.б. «Ежелгі қолжазбалардың декодталуы». Вагондары бар пойыздар. Сюжеттік ойындарда қолданылды. Жұмбақтар: «2 машинаның қанша дөңгелегі бар?», Таяқшамен көрсету, «Сіздің іниіңіз нешеде?» және т.б.

Сандық көріністерді, реттік санауды, кеңістікте бағдарлауды дамыту. Сандарды салыстыру:

Логикалық есептерді шығару. Ауызша тапсырмаларды күрделене отырып түсіну және оларды шешу. Бір-біріне қатысты таяқтарды орналастыруға арналған әртүрлі тапсырмалар, схемалар және т.б. КВН ойындары. Сөзжұмбақ шешу. Бір-біріне сұрақтар қою. Өзіңіздің тарихыңызды жасаңыз. Шығармашылық қабілетін, тәуелсіздігін дамыту. Ертегілермен, ертегілермен келу. Мысалдар: таяқшаларды ақ түс қызыл мен көк арасында, ал көкке сары түс болатындай етіп орналастырыңыз. Ұқсастық бойынша балалар бір-біріне басқа да міндеттер қояды. Ойдан шығарылған сюжет - сиқырлы жерге қалай жетуге болады, мәселені дұрыс шеше алады және т.б. 3 вагоннан тұратын поезд: қызғылт, сары және көк, ортасында көк, ал қызғылт бірінші емес. Автокөліктерді қандай тәртіпте біріктіру керек? Пойызда қанша жолаушы бар? Соңғы сұрақтың жауабы барлық машиналарға сарғыш жолақты бекіту арқылы беріледі.

Пайдалану бойынша ұсыныстар Ойындар мен жаттығулар әртүрлі критерийлер бойынша топтастырылған, олардан ғимараттар салу. Балалар жиынтықтың құрамын, түстерін, таяқтардың мөлшеріне қатынасын жақсы меңгереді. Балалар таяқтарды қарап, олардың ерекшеліктері туралы біле отырып, әртүрлі мөлшердегі баспалдақтар жасайды. Бұл балаларға бір түсті элементтердің ұзындығы бірдей және керісінше екенін білуге көмектеседі. Баспалдақ салу кезінде олар таяқтардың ұзындық бойынша дәйекті тәуелділігін игереді. Әр түрлі ойын тапсырмалары қолданылады: «Мен таяқты сарыға қарағанда ұзағырақ (жеңіл, үлкен) жасырдым. Оны табыңыз! (Қайсысын айтыңыз). Жоба барысында көп жауаптары бар сұрақтар қолдылды. «Көк түстерден қысқа, бірақ қарадан ұзын таяқтардың барлығын атаңыз». Викториналық ойын: бір таяқты жасыр, қайсысын болжау керек. Таяқшалар туралы бірнеше сұрақ қолданылды. Сұрақтарға «иә» немесе «жоқ» деп жауап берілді. Жинақты игеру. 2. Баспалдақ салу. 3. Ұзындығы, биіктігі, салмағы, көлемі бойынша қатынасты меңгеру.

Балалар әртүрлі кілемдер жасайды, нәтижесінде «бірдей» ұғымы туралы түсінік қалыптасады. Әр түрлі нұсқалар болуы мүмкін. Кілемшені ондағы барлық жолақтар түрлі-түсті болатындай етіп салыңыз. Тек белгілі бір түсті таяқшалармен кілем салу және т.б. Үлгілерді салу. Балалар түс пен санды және, керісінше, сан мен түсті корреляциялау қабілетін үйренеді. Ол үшін әр ойында, жаттығуда түстердің атауы және сандық белгіленуі бекітіледі. Мысалы: «3 таяқшаны көрсету - ол қандай түсті?» «Қызғылт таяқшаны табыңыз. Бұл қандай санды

білдіреді?» Балаларға сандық баспалдақты салу ұсынылады, олардың мөлшері балалардың жасына және қанша таяқшаны игергеніне байланысты.

Ойын - балаларға оқытудың тиімді әдістерінің бірі. Баланың логикалық ойлауы мен интеллектісін дамытуға арналған көптеген әдістемелер мен педагогикалық әзірлемелер бар. Көбінесе бұл техникалар ойынға негізделген. Дәл ойын барысында баланың өзі таным процесіне енеді және жаңа нәрселерді оңай үйренеді.

Әдебиеттер:

1. Математика уже в детском саду» Москва 1981г.
2. Из сборника «Совершенствование процесса формирования элементарных математических представлений в детском саду»: статья Е.А. Носовой «Формирование умения решать логические задачи в старшем дошкольном возрасте», Лениздат, 1990 ж
3. Е.А.Носова, Р.Л.Непомнящая «Логика и математика для дошкольников», СПб, М., Акцидент, 1997 ж.

ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУДАҒЫ РӨЛІ

Текенова Аягуз Кожахметовна
Шымкент қаласы, "Алтын шаңырақ №1 Айгерім" мектеп - бөбекжай - бақшасының тәрбиешісі

Резюме

В данной статье рассматривается использование инновационных технологий в развитии познавательных способностей у детей дошкольных возростов

Summary

This paper considers the usage of innovativetechnologies in the development of cognitive abilities of children inpre-school educational institutions

Жаңа технологияларды күнделікті сабақ үрдісінде пайдалану үшін, әр ұстаз алдында отырған баланың жас ерекшелігін ескеріп, өзінің шеберлігіне орай таңдап алады. Міне, осындай оқытудың жаңа технологияларының бірі - интерактивті оқыту әдісі.

Заман талабына лайық тәрбие мен білім беру жұмысын кешенді ұйымдастыру жаңа технологияларды, идеялар мен шығармашылық, инновациялық жаңашылдықты қажет етеді. Жас ұрпаққа білім беруді жетілдіру мәселесі толассыз күн сайын өзгеріп тұрған әлеммен бірге жүрері анық. Балабақшада берілетін тәрбие – барлық тәрбиенің бастамасы, әрі жан – жақты тәрбие мен дамыту ісінің түпкі негізін қалайтын орын. Бала бойындағы жақсы қасиеттер мен мүмкіндіктерді ашып олардың өнегелі, тәрбиелі болып өсуіне балабақша ошағының тигізер әсерінің маңызы зор. Мектепке дейінгі мекемеде балалар еркін дем алып, рухани патриоттық тұрғыдан білім алып, тәрбиеленуіне барлық жағдай жасалған.

Мектепке дейінгі шақта балада қайырымдылық, жанашырлық, қуанышқа ортақтасу сезімдері қалыптасады. Сезім балаларды белсенді іс-әрекетке: көмек көрсетуге, қамқорлық жасауға, көңіл аударуға, жұбатуға, қуантуға итермелейді. Патриоттық сезімге: туған өлкесін, Отанын сүюге, басқа ұлттардың адамдарын құрметтеуге тәрбиелеудің ерекше маңызы бар. Мектепке дейінгі балалардың ерекшелігі еліктеу қабілеттілігінің айқын көрінуі болып табылады. Тәрбиеші балаларда үлкендерге құрмет көрсетуді, өз қатарларымен дұрыс қарым-қатынас жасауды, заттарға ұқыпты қарауды білдіретін сан алуан мінез-құлық дағдыларын

қалыптастырады. Бұлар әдет бола отырып, мінез-құлық нормасына айналады: сәлемдесу мен қоштасу, біреудің көрсеткен қызметіне рақмет айту, алған затын орнына қою, қоғамдық орындарда өзін мәдениетті ұстау, өтінішін ізеттілікпен білдіру әдеті.

Әдетте мұндай қарым - қатынас балалар әлдебір мәселені талқылап соның шешімін табуға талпынған маңызды. Себебі интерактивті оқытудың басты мақсатының өзі - балалардың өз бетінше ой қорытып жауап табуға үйрету.

Білім беру жүйесінде жаңа технологияны қолдану арқылы келешек ұрпақтың еркін дамуына, жан-жақты білім алуына, белсенді, шығармашыл болуына жағдай жасау әрбір педагогтың міндеті. Бүгінде балабақшаларда қолданып жүрген: Ойын технологиясы, М.Монтессории технологиясы, тірек сигналдар арқылы, проблемалық, модульдік, дамыта, өздігінен оқыту, сын тұрғысынан ойлауды дамыту, ұлттық құндылықтарымызды балабақшадан бастау сияқты педагогикалық технологиялардың барлығы өз нәтижелерімен айқындалып келеді. Яғни қандай технологияны қолданбасын педагог баланың мүмкіндіктерін пайдалана отырып, шығармашылық қабілетін арттыратыны айқын.

Мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық құзыреттілігін дамытуда тәрбиешінің сабақты жүйелі түрде жүргізуіне байланысты. Баланың танымдық қабілеті, құзіреттілігі, оның ойлау практикалық әрекеттері, ізденімпаздығы арқылы дамиды. Ойлауға үйрететін білім – жаңа технологияларды пайдалану, жаңа заман талабына сай мәліметтер беру болып табылады. Мұндай білімде бала өзіне жақсы әсер алады және тәрбиеші мен бала арасында ынтымақтастық қатынас қалыптасады.

Егер тәрбиеші өз жұмысында осындай тәжірибе әдістерін қолдануды шешсе,ол өздігінен іздену арқылы көптеген материалдар таба алады. Баланың жан-жақты дамуына іздену-зерттеу әдістерінің маңыздылығы зор. Бұндай әрекеттер баланың қызыушылығын, белсенділігін, өз бетімен шешім қабылауына, тілдік қорын молайтуға, шығармашылығын және танымдық қабілетін дамытады .Бала өзін алғашқы зерттеуші ретінде сезінеді және танымдық құзыреттілігін дамытады.

Заман өзгерген сайын әдіс – тәсілдер көбейіп, жаңарып толығып жатыр. Балалардың тілін дамытуды, қызықты үйрету үшін жаңа әдістер мен технологияларды өз тәжірибемізде қолдануға ізденеміз. Жаңа технологияны, әдіс - тәсілдерді тиімді қолдану білім сапасын арттырады. Сонымен қатар тілін дамыту, байланыстырып сөйлеу барысында балалардың жас ерекшелігін ескеру әдіс-тәсілдерді таңдаумен сай келеді, сабақ өткізгенде бірінші орынға ойын және ойын түрлері қойылады. Ойын – оқу үдерісіндегі оқытудың әрі формасы, әрі әдісі ретінде дербес дидактикалық санат. Тіл дамытуда ойынды көрнекі құралдар, түрлі суреттер , кестелер, ойыншықтар, музыка және т.б. материалдар арқылы сабақты көркемдеп отырса, балалардың сөздік қоры біршама толығады, ауызша сөйлеу түрлері кеңейеді. Әрбір сабақта ойын түрлерін және өзара сөйлеу үлгілерін тақырыпқа сай қолданған жөн және тиімді. Тіл дамыту барысында ойын элементтерін дидактикалық материал ретінде пайдаланудың пайдасы бар. Дидактикалық ойындар арнайы мақсатты көздейді және нақты міндеттерді шешеді. Ойын сабақтың басында – өткен сабақты еске түсіру. Сабақтың ортасында – көңіл- күйін сергіту, ерік-жігерін дамыту, сабаққа ынтасын арттыру. Сабақтың соңында – тақырыпты бекіту, сабақта алған білімді жинақтау мақсатын көздейді. Ойын арқылы балалар тілдерін дамытып, сөздік қорын байытады, жаңа материалды жақсы қабылдайды, есте сақтайды, зейіні дамиды, қызығушылығы артады. Мектепке дейінгі ұйымдарда сөздік қорды дамыту жұмыстары түсіндіру, сұрақ- жауап, сөйлесу, әңгімелесу, әңгіме, көрнекілік әдіс – тәсілдер арқылы жүзеге асады. Сөздік қорды дамытуға бағытталған әдістердің жалпы міндеті - сөздің мағынасын дұрыс түсініп, оны өз сөзінде дұрыс қолдану. Түсіндіру әдісі - жаңа сөз, сөз тіркесі, сөйлемдерді түсіндіруде қолданады. Сабақ сайын үйретілетін жаңа сөздер бойынша, яғни сөздік жұмысында іске асады.

Көрнекілік әдісі – сабақ сайын жүргізілетін әдіс. Балаларға түрлі суреттер мен заттарды, ойыншықтарды көрсету арқылы сөздерді үйретуге болады. Көрнекілік тақырыпқа сай, көзге тартымды болуы керек. Мысалы : «Ұлттық заттар» тақырыбын өткен кезде киіз үйдің суретін көрсету арқылы немесе кәдімгі ойыншық киіз үйді көрсету арқылы жүзеге асырылып отырады. Мысалы: Алма - сөзін алманы көрсету арқылы ұғындырамыз. Бұл әдіс жеміс-жидектер, ойыншықтар, тағамдар, тақырыптарында жүзеге асады. Әр түрлі тірек кестелер және таблицалармен сөздерді, сөз тіркестерін үйретуге болады. Мысалы, алманы сипаттау: алманың түсі қызыл, пішіні домалақ, дәмі – тәтті. Ол ағашта өседі, жеміс. Мен алма жеймін. Мысалы, жемістер – көкөністер тақырыбына байланысты «Дүкен» ойынын ойнауға болады.Үстел үстіне жемістердің муляждарын «сатуға» қойып, ойнау. Бала дүкен ойыны кезінде дүкенге кіріп амандасады, керек затын сұрайды. Маған алма беріңізші. Қандай алма аласыз? (түстерді ажырата білу). Мынау ащы, тәтті деген сөздер сөйлемде қолданылады.Осы тақырыпқа байланысты мынадай ойындар өткізуге болады: «Дәмінен ажырат», «Не артық?», «Қанша жеміс көрдің, соншама қол шапалақта», балалардың назарын бақылау үшін кез келген сөзге емес тек қана жемістерді естігенде шапалақтау, жұмбақ жасыру, мысалы түсі қызыл, сары, дөңгелек тәтті ағашта өседі – бұл не? және де басқа да тақырыптарға келтіруге болады. Дыбыстық жаттығуларды өткізуде балалар сөздердегі қазақ тіліне тән дыбыстарды дұрыс айтуға жаттығады, дауыстың ырғағы дамиды. Мысалы: шақ – шақ – шақ – кішкентай құлыншақ. Ыр-ыр – ыр – ырылдайды қасқыр.

Балалардың дүниетанымын кеңейтіп, ойын өрістетіп, тіл байлығын жетілдіруде көркем әдебиеттің алатын орны ерекше. Балабақшада балаларды дұрыс сөйлей білу мәдениетіне айнала қоршаған ортамен, сондай-ақ көркем әдебиетпен теңестіру арқылы жүзеге асыруға болады. Әрбір ұйымдастырылған оқу іс-әрекетінде дидактикалық ойындарды қолдану арқылы балалардың қиялын шарықтатып, ойлау қабілетін ұштауға болады. Дидактикалық материалдармен балалар жаттыққан сайын олардың зейіні, тапқырлығы, ынталылығы, өзіндік ойлау жұмысы дами түседі. Балаға әңгімелеп айтуға, оқып тыңдауға, жаттауға арналған материалдар олардың даму деңгейіне, жас шамаларына лайықты болу қажет. Балаларға топтардағы суретті кітапшаларды көрсетіп, мазмұнын айтып беру қолайлы. Бұл жастағы сәбилерге оқиғасы сәтті аяқталатын, қорқыныш сезімін тудырмайтын болу керек. Оларға «Бесік жыры», «Бауырсақ», «Торғай», «Мақта қыз бен мысық» сияқты шығармалар арқылы дыбыстарды анық айту, байланыстырып сөйлеу, әңгімелей білуге үйретуге болады. Ертегі сахналау арқылы балаларды рольге бөліп беру, әр кейіпкердің дауыстарын келтіріп айтуға машықтандыру қажет. Шығармаларды оқыған кезде іс-әрекеттерге байланысты жаңа сөздердің мән-мағынасын түсіндіріп отырған жөн. Дыбыстарды анық дұрыс айта білуге жаңылтпаштардың да орны ерекше. Ал жұмбақ баланың сөйлеу қабілетін дамытады. Жұмбақтың шешуін табу арқылы заттардың, жан-жануарлардың, киім-кешек аттарын есте сақтау қабілеті күшейеді. Бала тілін дамытуда мақал- мәтелдердің де алатын орны ерекше. Қазақтың мақал-мәтелдерінің көбісі елдікті, ынтымақты, жақсы мен жаманды ажыратуға мүмкіндік береді. Балалармен күннің II жартысында ойналатын дидактикалық ойындар, желілі - ролді ойындары арқылы сөйлеу мәдениетін қалыптастыруға болады. Әрбір сұрақтарға толық, әрі нақты жауап бере білуге дағдыландыру керек. Естігендерін қайталап айтып, қандай кейіпкердің бар екенін балалар айтып береді. Сонымен қатар сөздік жұмыс жүргізу, сұрақ-жауап ала отырып, сөздік қорларын байытып, әңгімелей білуге үйрету. Көркем шығармалармен балаларды ерте кезден таныстыру, оқыту тәрбиелеу істерінде қолданып отыру арқылы балаларды еркін сөйлеуге, түсініп, мәнерлеп айтуға дағдыландыру керек.Қорыта айтқанда, балабақшада балалардың тілін дамытуда әрдайым тәрбиеші жаңаша әдіс- тәсілдерді тауып, ізденісте болуы қажет. Ойын – балалардың негізгі іс - әрекеттерінің бір түрі. Бала өмірі ойынға

байланысты. Сондықтан да тіл дамыту сабақтарында сөздік қорын байытуға ойын элементтерін пайдаланудың балалардың ой белсенділігін арттыруда маңызы зор.

Бүгінгі таңда болып жатқан өміріміздегі өзгерістерге байланысты балабақша мен ата - аналардың бала тәрбиелеудегі жауапкершілігі арта түсуде. Балаларды оқыту мен тәрбиелеуде отбасының басым ролін мойындай отырып бірлесе жұмыс жасау керек. Әрбір тәрбиеші ата - аналармен қарым - қатынас жасауда түрлі тәсілдерді, қазіргі жаңа технологияларды пайдалана отырып, ата - ананың қызығушылығын арттыру.

Әдебиеттер:

1. Беспалько В.П. Слогаемые педагогические технологий. М., Педагогика, 1989.
2. Исаева З.А., Мынбаева А.К., Садвакасова З.М. Активные методы обучения. – Алматы, 2005.
3. Бұзаубақова К.Ж. Жаңа педагогикалық технология. Тараз, ТарМУ, 2003.
4.Работа в лаборатории. Часть -2. Для дошкольных Монтессории групп Снежинск 2004г.
5. Таубаева Ш.Т., Лактионова С.Н. Педагогическая инноватика как теория и практика нововведений в системе образования: научный фонд и перспективы развития. – Алматы: Ғылым, 2001.

ЗНАЧЕНИЕ ФИЗКУЛЬТУРНЫХ ПРАЗДНИКОВ И СПОРТИВНЫХ РАЗВЛЕЧЕНИЙ В ДЕТСКОМ САДУ

Липатова Татьяна Викторовна
Учитель физической культуры школы-детского сада «Алтын шаңырақ №1 Айгерім» города Шымкент.

Аннотация

В данной статье рассматривается значение физкультурных праздников и спортивных развлечений в дошкольных образовательных учреждениях. Особое внимание уделяется их роли в физическом, эмоциональном и социальном развитии детей. Анализируются методы организации спортивных мероприятий, их влияние на укрепление здоровья, развитие координации и командного духа у дошкольников. Также подчеркивается значение взаимодействия воспитателей, родителей и самих детей в процессе проведения физкультурных мероприятий.

Annotation

This article examines the importance of physical education celebrations and sports entertainment in preschool educational institutions. Special attention is paid to their role in the physical, emotional, and social development of children. The methods of organizing sports events, their impact on health strengthening, coordination development, and fostering team spirit among preschoolers are analyzed. The importance of interaction between educators, parents, and children in the process of conducting physical education events is also emphasized.

Аннотация

Бұл мақалада балабақшадағы дене шынықтыру мерекелері мен спорттық ойын-сауықтың маңызы қарастырылады. Олардың балалардың физикалық, эмоционалдық және әлеуметтік дамуына әсері ерекше атап өтіледі. Спорттық іс-шараларды ұйымдастыру әдістері, олардың денсаулықты нығайтуға, қозғалыс үйлесімділігін дамытуға және топтық рухты қалыптастыруға ықпалы талданады. Сондай-ақ, дене шынықтыру іс-шараларын өткізу барысында тәрбиешілер, ата-аналар және балалар арасындағы өзара әрекеттестіктің маңыздылығы атап көрсетіледі.

Физическое развитие дошкольников играет важную роль в их общем становлении. В этом возрасте активные игры, спортивные развлечения и физкультурные праздники способствуют укреплению здоровья, развитию двигательных навыков и формированию положительного

отношения к спорту. Организованные физкультурные мероприятия позволяют детям научиться координировать свои движения, развивать ловкость, выносливость и силу.

Эмоциональное развитие также тесно связано с физической активностью. Веселые спортивные игры, эстафеты и соревнования приносят детям радость, повышают их самооценку и уверенность в себе. Дошкольники учатся преодолевать трудности, достигать целей и работать в команде. Физкультурные праздники помогают снизить уровень стресса и тревожности у детей, создавая атмосферу радости и дружбы.

Социальные навыки активно формируются в процессе совместных игр и соревнований. Дети учатся взаимодействовать, поддерживать друг друга и следовать правилам игры. Совместные спортивные мероприятия способствуют сплочению коллектива, развивают чувство взаимопомощи и товарищества. Важно, чтобы воспитатели поощряли детей за их старания, подчеркивали значимость честной игры и уважительного отношения к соперникам.

Организация физкультурных праздников в детском саду требует тщательной подготовки. Важно учитывать возрастные особенности детей, выбирать подходящие виды активности, обеспечивать безопасность и комфорт. Воспитатели могут использовать разнообразные формы проведения мероприятий: тематические спортивные праздники, игровые квесты, веселые старты, спортивные шоу-программы. Важно, чтобы все дети принимали активное участие и получали удовольствие от движения.

Роль родителей в организации и проведении спортивных мероприятий также велика. Совместные соревнования, семейные эстафеты и спортивные дни помогают укрепить связь между детьми и взрослыми, создать теплую и дружескую атмосферу. Родители могут участвовать в планировании мероприятий, поддерживать детей во время соревнований и поощрять их стремление к активному образу жизни.

Современные технологии также находят применение в физкультурных праздниках. Использование интерактивных площадок, мультимедийных презентаций и цифровых технологий делает мероприятия более увлекательными и познавательными. Дошкольники могут изучать основы здорового образа жизни, участвовать в виртуальных соревнованиях и получать мотивацию к регулярным занятиям спортом.

Таким образом, физкультурные праздники и спортивные развлечения в детском саду играют важную роль в гармоничном развитии детей. Они способствуют укреплению здоровья, формированию положительных эмоций, развитию социальных навыков и воспитанию любви к спорту. Взаимодействие воспитателей, родителей и детей в процессе организации спортивных мероприятий создает благоприятную среду для всестороннего развития дошкольников.

Список литературы

1. Выготский Л. С. Психология развития ребенка. – Москва: Педагогика, 2020.
2. Эльконин Д. Б. Развитие дошкольника: основные закономерности. – Санкт-Петербург: Питер, 2019.
3. Леонтьев А. Н. Деятельность, сознание, личность. – Москва: Академия, 2021.
4. Смирнова Е. О. Психолого-педагогическое сопровождение дошкольников. – Казань: Феникс, 2018.
5. Захарова И. А. Современные подходы к развитию эмоционального интеллекта у дошкольников. – Новосибирск: Издательство НГУ, 2022.
6. Муқанов М. Жас ерекшелік психологиясы. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.
7. Құлжанова Н. Мектепке дейінгі педагогика. – Астана: Фолиант, 2021.
8. Айтбаева Қ. Дошкольное образование и воспитание. – Алматы: Раритет, 2022.

РОЛЬ ХОРЕОГРАФИИ В РАЗВИТИИ ДОШКОЛЬНИКОВ

Михайлова Елена Владимировна
Хореограф школы-детского сада «Алтын шаңырақ
№1 Айгерім» города Шымкент

Аннотация

Хореография мектепке дейінгі жастағы балалардың физикалық, эмоционалдық және эстетикалық дамуына ықпал ететін маңызды құралдардың бірі болып табылады. Би арқылы балалар қимыл үйлесімділігін жақсартады, ритм сезімін дамытады, дене сымбатын түзейді және эмоцияларын шығармашылық жолмен білдіреді. Бұл мақалада балабақшада хореографияны оқытудың заманауи әдістері қарастырылып, олардың бала дамуына әсері талданады.

Аннотация

Choreography is an important tool for the physical, emotional, and aesthetic development of preschool children. Through dance, children improve coordination, develop a sense of rhythm, maintain proper posture, and express their emotions creatively. This article explores modern methods of teaching choreography in preschool institutions and analyzes their impact on child development.

Дошкольный возраст – важный этап формирования личности ребенка. Хореография способствует развитию не только физической выносливости, но и эстетического восприятия, креативного мышления и эмоционального интеллекта. В современном образовательном процессе все чаще используются инновационные методики, сочетающие игровые технологии, элементы классического танца и современные движения, адаптированные под возрастные особенности детей.

Хореография играет важную роль в гармоничном развитии дошкольников, способствуя физическому, эмоциональному, интеллектуальному и социальному росту детей. Танцевальная деятельность является не только увлекательной формой досуга, но и мощным средством воспитания и обучения.

1. Влияние хореографии на развитие детей

Физическое развитие

Занятия хореографией помогают укрепить мышцы, развить координацию движений, гибкость и выносливость. Регулярные танцевальные тренировки способствуют формированию правильной осанки, улучшают работу сердечно-сосудистой и дыхательной систем. Дети учатся контролировать свое тело, что способствует их общей моторной активности. Также танцы развивают чувство ритма, ловкость и помогают улучшить пространственную ориентацию.

Когнитивное развитие

Во время занятий хореографией дети развивают память, внимание и способность концентрироваться. Запоминание последовательности движений и ритмических рисунков способствует развитию когнитивных способностей. Танцы также способствуют развитию творческого мышления, воображения и эстетического вкуса. Более того, изучение различных танцевальных стилей расширяет кругозор ребёнка, знакомит его с культурными традициями разных народов, что способствует формированию уважения к культурному разнообразию.

Эмоциональное и социальное развитие

Танец помогает детям выражать свои эмоции, справляться со стрессами и развивать уверенность в себе. Музыкально-ритмическая деятельность способствует снятию психоэмоционального напряжения и формированию позитивного настроя. Через танцевальные образы дети учатся передавать свои чувства и настроение, что особенно важно для развития

эмоционального интеллекта. Также танцевальные занятия способствуют развитию самоконтроля, помогают преодолевать застенчивость и учат выражать себя через движения. Групповые занятия хореографией способствуют развитию навыков коммуникации и взаимодействия, что формирует чувство ответственности и дисциплинированность.

2. Основные методы преподавания хореографии в детском саду

- **Игровой метод** – дети осваивают танцевальные движения через игры, что делает процесс обучения интересным и естественным.
- **Метод подражания** – малыши повторяют движения за педагогом, что помогает развить точность и выразительность движений.
- **Интеграция с другими видами искусства** – использование музыки, театрализованных постановок, элементов изобразительного искусства способствует комплексному развитию.

3. Организация хореографических занятий

- **Структура занятия:** разминка, основная часть, заключительная часть с релаксацией.
- **Индивидуальный подход:** учет возрастных и психофизиологических особенностей детей.
- **Использование игровых элементов** в танцевальных упражнениях делает занятия более увлекательными и доступными для детей.
- **Музыкальное сопровождение** помогает развивать чувство ритма и координацию движений.
- **Включение элементов народных и современных танцев** расширяет кругозор детей и знакомит их с культурными традициями.
- **Совместные выступления с родителями и воспитателями** укрепляют социальные навыки и создают атмосферу сотрудничества.

Заключение

Хореография в детском саду не только развивает физические способности детей, но и способствует их эмоциональному и социальному развитию. Танцевальные занятия помогают детям стать уверенными, пластичными и артистичными. Внедрение хореографических элементов в образовательный процесс дошкольников делает обучение интересным и эффективным. Помимо этого, участие в танцевальных конкурсах и фестивалях помогает ребёнку развить сценическую уверенность, приобрести опыт публичных выступлений и научиться преодолевать волнение перед зрителями.

Список литературы

1. Выготский Л. С. Психология развития ребенка. – М.: Педагогика, 1984.
2. Гончарова И. А. Двигательная активность дошкольников. – СПб.: Детство-Пресс, 2015.
3. Князева О. Л., Маханева М. Д. Хореография в детском саду. – М.: Владос, 2013.
4. Сухомлинский В. А. Развитие творческих способностей детей. – Киев: Радянська школа, 1987.
5. Шевцова Е. А. Музыкально-ритмическое воспитание дошкольников. – СПб.: Детство-Пресс, 2012.

МАЗМҰНЫ

Сугирбаева Гулжан Даулетбековна
АЛҒЫ СӨЗ 3

ЗАМАНАУИ ФИЗИКА-МАТЕМАТИКАЛЫҚ БІЛІМ: ТӘЖІРИБЕ, ПРОБЛЕМАЛАР, КЕЛЕШЕК

Ибраева.С.Н., Төкенов А.
МАТЕМАТИКА КУРСЫН ОҚЫТУДА ЕСЕПТЕРДІҢ АТҚАРАТЫН ҚЫЗМЕТІ 4

Ибраева С.Н., Жүкен Ернұр Ерланұлы
5-6 СЫНЫПТЫҢ МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ОҚЫТУДЫҢ БЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНЫП ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ 7

Толаметов А.О., Рамазанова С.А.
ИННАВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ К ОБУЧЕНИЮ ФИЗИКЕ В ПРОФИЛЬНЫХ КЛАССАХ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ 11

Саипов Ж.Т., Рамазанова С.А.
ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІЛЕР ДЕНСАУЛЫҒЫ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРҒА ФИЗИКАНЫ ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДЫҢ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ 15

Жиренбаева Гаухар Оналбаевна
ПЛАНИРОВАНИЕ ПРОГРАММЫ УРОКОВ МАТЕМАТИКИ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ 18

А.Е.Байбосын, А.Д.Өмірәлі, Э.К. Кожабекова
ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДА ИНТЕГРАЦИЯЛЫҚ ӘДІС ТӘСІЛДЕРДІ ЖЕТІЛДІРУ 22

Ә.Ж.Шәкір, Ж.Е.Тоқтағұл, Э.К. Кожабекова.
ИНТЕГРАЦИЯЛАП ОҚЫТУДА ДЕМОНСТРАЦИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫ ҚОЛДАНУ ӘДІСІ 24

Кожабекова Э.К.
ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДА ИНТЕГРАЦИЯЛЫҚ ЕСЕПТЕР ШЫҒАРУ ӘДІСІ 27

Кудайбергенова Құралай Байтемірқызы
ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДА РОБОТОТЕХНИКА МЕН ARDUINO ПЛАТФОРМАСЫН ҚОЛДАНУ 31

Кудайбергенова Құралай Байтемірқызы, Нұрышева Айгерім Кенжеғалиқызы PBL(PROJECT – BASED LEARNING) ӘДІСІН НАНОТЕХНОЛОГИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДА ҚОЛДАНУ 35

Бекназарова Айдана Нұрланқызы, Алдабергенова Айгуль Оналбековна
ИНФОРМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚАБЛЕТТЕРІН АРТТЫРУ ӘДІСТЕРІ 39

Жақсылық Сымбат Жолбарысқызы
7-СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА АСТРОНОМИЯ НЕГІЗДЕРІН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІН КОМПЬЮТЕРЛІК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ЖОЛЫМЕН ЖЕТІЛДІРУ ӘДІСТЕМЕСІ 43

Туймебек Ақнұр Жақсылыққызы, Садық Болатбек Халдарұлы
АЙНЫМАЛЫ ТОК ТАРАУЫН ОҚЫТУДА САНДЫҚ ЖӘНЕ STEM ТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫ ҚЫСҚА МЕРЗІМДІ ЖОСПАРЛАУ ӘДІСТЕМЕСІ 49

Тоқтарова Ақсымбат Ғалымжанқызы, Садық Болатбек Халдарұлы
ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ STEM-ТЕХНОЛОГИЙ В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ ВОЛНОВОЙ ОПТИКИ ДЛЯ УЧЕНИКОВ СТАРШИХ КЛАССОВ 56

Тасқара А.Қ., Алдабергенова А.О.
ИНФОРМАТИКА МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ АҚПАРАТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІК САЛАСЫНДАҒЫ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ 59

Темирханова М., Тұрмамбеков Т.А.
ФИЗИКА САБАҒЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ДАҒЫДЫЛАРЫН ДАМЫТУДАҒЫ ҚИЫНДЫҚТАР МЕН КЕДЕРГІЛЕР 63

Бекбердиев Салимжан Саматович
РОБОТОТЕХНИКА ЖӘНЕ ОНЫҢ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТЕХНИКАЛЫҚ БІЛІМДЕРІН ДАМЫТУДАҒЫ РӨЛІ 65

Орманова Г.К., Рамазанова С.А., Мырзатаева А.Б.

МЕКТЕП ФИЗИКА КУРСЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМЫТУ ЖОЛДАРЫ МЕН ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ 68

А.Әмірбекұлы, Д.Наркулова
МЕКТЕП МАТЕМАТИКАСЫ ЭПИСТАҚЫРЫПТАРЫН ОҚЫТУ ПРОЦЕСІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ СТУДЕНТТЕРДІ ПРОЦЕСКЕ ЖҰМЫЛДЫРУ 72

Исхабаева Нурлай Жуманалиевна
ФИЗИКА САБАҚТАРЫНДА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ТҰРАҚТЫ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ 77

Турлыбекова Ляйла Абдыманаповна
МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА КРЕАТИВТІ ТАПСЫРМАЛАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОЙЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ 79

Орманова Г.К., Атабекова Л.Н.
ОРТА МЕКТЕПТЕ «ЗАТТЫҢ МАГНИТТІК ҚАСИЕТТЕРІ» ТАРАУЫН ФИЗИКАЛЫҚ ЭКСПЕРИМЕНТ НЕГІЗІНДЕ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ 81

Абдиманап Фатима Мадиқызы
ФИЗИКА САБАҚТАРЫНДА ИНТЕГРАЦИЯЛЫҚ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ ӘДІСТЕМЕСІ 85

Қуандық Гаухар Нұрғалиқызы, Рахашев Бақытғали Құрманәліұлы
ФИЗИКА ҒЫЛЫМЫНЫҢ ДАМУ ТАРИХЫН БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕ ПАЙДАЛАНУ 89

С.Е. Алдешов, З.С.Кубеева, Н.Е. Айдарханова
БОЛЖАМДЫ ТАЛДАУ АРҚЫЛЫ ОҚУ НӘТИЖЕЛЕРІН ЖАҚСАРТУ 93

Ердалы Бақыткүл Берікқызы, Кушимбаев Саятбек Мейрбек угли, Гулира Кенжеевна Нурмуханбетова
STEM БІЛІМ БЕРУ АЯСЫНДА ФИЗИКАНЫҢ РӨЛІ 99

Амантаева Жанат Жанибековна
STEM-ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІН БАСТАУЫШ МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНА ЕНГІЗУ 102

Дайрабаева Гулайна Бекдиллаевна
ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ ДАМЫТУ БОЙЫНША «МАТЕМАТИКА» ОҚУЛЫҚТАРЫНДАҒЫ ОҚУ ТАПСЫРМАЛАРЫНЫҢ МАЗМҰНЫ 105

Орынбасарова Кундызай Байрбековна
БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА МАТЕМАТИКАЛЫҚ ОЙЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ 108

Шымбергенова Ұлсая Оразбекқызы
ИНФОРМАТИКА ПӘНІН ОҚЫТУДА ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ ҚОЛДАНЫЛУЫ 110

Естаева Мәлика Әбдірәсілханқызы
МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ЛОГИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕРДІ ШЫҒАРУ ТӘСІЛДЕРІ 113

Тастанова Лаззат Амзеевна, Туребекова Гулай Абдухаликовна
БАСТАУЫШ СЫНЫП МАТЕМАТИКА ПӘНІН ОҚЫТУДА ЦИФРЛЫ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚОЛДАНУ 115

Джораева Калжан Молдабековна
МАТЕМАТИКАДАН ӘРТҮРЛІ ДЕҢГЕЙЛІ ОҚУШЫЛАРДЫ ОҚЫТУДА WOLFRAM ALPHA-НЫ ОҚЫТУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІН ЗЕРТТЕУ 120

Еспенбетова Ақмарал Мырзабайқызы
БАСТАУЫШ СЫНЫПТА МАТЕМАТИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ 123

Жусипова Динара Маханбетовна
ОҚУШЫЛАРДЫҢ КОМПЬЮТЕРЛІК ГРАФИКА МЕН АНИМАЦИЯҒА ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ 125

Қалмахан Ғалияш Әбдірәсілханқызы
БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ МАТЕМАТИКАҒА ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ ҮШІН ОҚЫТУДА

ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ 127

Адилбекова Зейнеп Эрмахамедовна
МЕКТЕПАЛДЫ ДАЯРЛЫҚ ТОПТАРДА БАЛАЛАРҒА МАТЕМАТИКА НЕГІЗДЕРІН ОҢАЙ ҮЙРЕТУ ЖОЛДАРЫ 129

Туртахмет Қарлығаш Балғабайқызы
МАТЕМАТИКАЛЫҚ МОДЕЛЬДЕУ: ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПРОБЛЕМАЛАРДЫ ШЕШУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ 132

Естаева Мәлика Әбдірәсілханқызы
МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ПРАКТИКАЛЫҚ ДАҒДЫЛАРДЫ ДАМЫТУ: НАҚТЫ ӨМІРМЕН БАЙЛАНЫС ОРНАТУ 135

Әбіл Салтанат Амангелдіқызы
ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ СЛОЖНЫХ ТЕМ НАЧАЛЬНОЙ МАТЕМАТИКИ 137

Ниязова Сапаркул Абаевна
БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУ ПРОЦЕСІН ЖЕТІЛДІРУ 140

Абуова Бақытқүл Сопбековна
ҚАЗАҚ ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫНДАҒЫ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ҰҒЫМДАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ОҚЫТУ 143

Атембаева Нурсулу Хожахмедовна
ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ БАСТАУЫШ МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ПАЙДАЛАНУ 145

Кадырбекова Аинур
ФИЗИКА САБАҚТАРЫНДА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ТҰРАҚТЫ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ 147

Отарбаева Динара Конысбаевна
МАТЕМАТИКА ПӘНІ БОЙЫНША ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМЫТУ 149

Жунисова Акжан Тургановна
ЛОГИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕР АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН АРТТЫРУ 152

ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВТІҢ ТАРИХИ-ЭТНОГРАФИЯЛЫҚ МҰРАЛАРЫ (гуманитарлық бағыт)

Қанат Тұяқбаев
ӨНЕГЕДЕН ӨЗЕК ТАРТҚАН ӨЗАҒА 154

Алмас Дүзелханұлы Жансүгіров
ӨЗ АҒАМ, ӘЗ АҒАМ ӘКЕМІЗДЕЙ БОЛҒАН КІСІ ЕДІ! 157

Исабек Б.Қ., Абишева Г.С.
ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВ – ЭТНОГРАФ-ТАРИХШЫ ҒАЛЫМ 159

Исабек Б.Қ., Абишева Г.С.
ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВ ЗЕРТТЕУЛЕРІНДЕГІ ОТЫРАР ТАРИХЫ 161

Б.С.Айтай
ХАНҚОРҒАН ҚАЛАШЫҒЫ 164

Джамалов М., Ахметова Г.К.
ИСТОРИКО-ЭТНОГРАФИЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ УЗБЕКАЛИ ЖАНИБЕКОВА 167

Беликова К., Ахметова Г.К.
НАЦИОНАЛЬНОЕ ВОСПИТАНИЕ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ЦЕННОСТИ В ТРУДАХ УЗБЕКАЛИ ЖАНИБЕКОВА 170

Тажитаева Р.С., Қуандық Н.Ж., Қылышбаев А.Д.
ЖАСТАРДЫ САЯСИ ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУГЕ ИНТЕРНЕТ ПЕН ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІЛЕРДІҢ ЫҚПАЛЫ 172

Пошаев Д.Қ.

ДӘУІР КӨШІП БАРАДЫ, КӨШ СОҢЫНДА ҚАЛЫП ҚОЙМАЙЫҚ! 176
Sarsenbekova Meruyert. Amirova Aruzhan
UZBEKALI ZHANIBEKOV'S HISTORICAL AND ETHNOGRAPHIC LEGACY 179
Пошаев Д.Қ., Ордабекова Ә.Қ., Каныбек А.А.
ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ ЕПТІЛІК – ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ КЕПІЛІ 181
Umirova Saule Mirzataevna
FEATURES OF THE COMMUNICATIVE APPROACH IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING 184
Жаксылыкова Галияш Ариновна
ПРОБЛЕМЫ ЗАИМСТВОВАННЫХ СЛОВ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ: КАК СОХРАНИТЬ ЧИСТОТУ ЯЗЫКА? 187
Sauanova Zhansaya, Talym Ayauly
HISTORICAL AND ETHNOGRAPHIC HERITAGE OF UZBEKALI ZHANIBEKOV 189
Нуржанова А.Е., Батаев Д.А.
ҚАЗІРГІ ҚОҒАМДАҒЫ ӘСКЕРИ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕНІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ 193
Мадияр Жамал Жайнаркызы, Найманбаев Бекмурат Рахимбердиевич
ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ХАНДЫҚ БИЛІКТІҢ ЖОЙЫЛУЫН ОҚЫТУДАҒЫ «LESSON STUDY» ӘДІСІ 195
Манзу Бексұлтан Қалдыбекұлы, Б.Р.Найманбаев
ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВТІҢ ҒЫЛЫМИ МҰРАСЫ: ҚАЗАҚ МӘДЕНИЕТІ МЕН ТАРИХЫНЫҢ ДАМУЫНА ҚОСҚАН ҮЛЕСІ 200
З.Ж. Сенгирбаева, Б.Р.Найманбаев
XX Ғ. 30-50 ЖЫЛДАРЫ ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АРНАЙЫ ҚОНЫСТАНУШЫЛАРДЫҢ ЭТНИКАЛЫҚ СИПАТЫ 204
Жамелов Баглан Алтаевич, Исамет Нұрболат Асхатұлы
ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ МЕН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫҢ МӘНІ 206
Касимова Гаухар Гуламовна
ТАРИХТЫ ОҚЫТУДА ДИФФЕРЕНЦИАЛДЫ ТӘСІЛДЕР: ДАРЫНДЫ БАЛАЛАР ҮШІН ӘДІСТЕМЕЛІК ШЕШІМДЕР 211
Mamyr Noyabrina Abilpattakyzy
DEVELOPING LANGUAGE SKILLS IN ENGLISH: WRITING, READING, SPEAKING, LISTENING 214
Онтаева Мария Бейсеновна
ДЕТСТВО И ВЗРОСЛЕНИЕ В РУССКИХ ЛИТЕРАТУРНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ: ТЕМЫ, КОТОРЫЕ ВОЛНУЮТ ПИСАТЕЛЕЙ РАЗНЫХ ЭПОХ 217
А.Ж. Байниязов, Ж.Т. Байниязова
ТУЫС ТҮРКІ ТІЛДЕРІ АРАСЫНДА ЖАСАЛАТЫН АУДАРМАНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 219
Каримов Қ.С.
ҰЛТТЫҚ МУЗЕЙТАНУДАҒЫ ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКТІҢ ТҰЖЫРЫМДАРЫ 223
Кужагулова Г.Е., Досбаганбетова А.Т.
ҰЛТ РУХАНИЯТЫНЫҢ ЖАРҚЫН ТҰЛҒАСЫ 226
Абдуахит Б.М., Есимова А.Б.
XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫН ОҚЫТУДА САРАЛАУ ӘДІСІН ҚОЛДАНУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ТИІМДІЛІГІ 229
Шекербек Айша Аскаровна, Тахан С. Ш.
ФЕМИНИЗМ В РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ XXI ВЕКА И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ФОРМИРОВАНИЕ НОВЫХ ЛИТЕРАТУРНЫХ ТЕНДЕНЦИЙ 233
Kuandykova Akerke, Orazaly Nazym
HISTORICAL AND ETHNOGRAPHIC HERITAGE OF UZBEKALI ZHANIBEKOV 235
Smadiyar Dias
THE HISTORICAL ETHNOGRAPHIC HERITAGE OF OZBEKALI ZHANIBEKOV:

A KEY TO THE HISTORY AND CULTURE OF THE KAZAKH PEOPLE 240
Amangeldy Ainur, Kenes Kymbatzhan
TRANSLATION AND ISSUES IN TRANSLATING ÖZBEKÄLI JÄNIBEKOV'S WORK "ZHOLAIYRYQTA" 242
Shekerbek B.A., Kudaibergenova M.R.
THE IMPACT OF INTERCULTURAL FACTORS ON SCHOOL STUDENTS' MOTIVATION IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING 246
Паримбай Гүлжанат Ғаниқызы, Мәдібек Мерей Ғаниқызы
ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВ: ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ МЕН ПСИХОЛОГИЯ 248
Мусин Аида, Қабыл Аружан
ÖZBEKALI ZHANIBEKOV – ADVOCATE FOR NATIONAL HERITAGE 250
Тұрсынбай Жанерке Серікқызы
ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ ЖӘНЕ ОНЫ БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕ ҚОЛДАНУ 251
Тайжанов Алтай Тайжанұлы
ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВТІҢ АБАЙДЫ БАҒАЛАУЫ 255
Қашқынбаева З.Қ.
ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВ ИДЕЯСЫНА НЕГІЗДЕЛГЕН МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДЕ БАЛАЛАРДЫҢ БОЙЫНДА ҰЛТТЫҚ-РУХАНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ 258
Жандарбек Б.Ш., Кужагулова Г.Е.
ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВТІҢ ҰЛТТЫҚ РУХАНИЯТ ТУРАЛЫ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 261
Джоламанова Г.Д., Карсыбаева А.М., Жомартова Г.Р
ТРАДИЦИИ, ОБНОВЛЕННЫЕ ВРЕМЕНЕМ: НАСЛЕДИЕ ЖАНИБЕКОВА В 21 ВЕКЕ 264
Ералин Қуандық Ералыұлы , Ералин Айгүл Қуандыққызы , Ералин Ғазиза Қуандыққызы
ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫ БАТЫРЛАРЫНЫҢ БЕЙНЕЛЕРІ АРҚЫЛЫ ЖАСТАРҒА ЕРЛІК РУХТА ТӘРБИЕ БЕРУ 268
Паримбай Гүлжанат Ғаниқызы, Спабекова Әсел Қалдыбайқызы
ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВТІҢ ӨМІР ЖОЛЫ МЕН МӘДЕНИ МҰРАСЫ 271
Karabayeva L.K., Askarbekova Raikhan, Anarmetov Oyatullo HISTORICAL AND ETHNOGRAPHIC HERITAGE OF UZBEKALI ZHANIBEKOV (HUMANITARIAN DIRECTION) 274
Төребаев О.А., Хусанова Гавхарбону
ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВ МҰРАСЫ: ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ ЖӘНЕ РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ 277
Ахметова Э.К., Айдарова М.Т.
ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ МЕН ҚҰНДЫЛЫҚТАР 279
Бимбетова Тогжан Рыскуловна
ФОНЕТИЧЕСКИЕ ОШИБКИ ПРИ ИЗУЧЕНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА ВНЕ РУССКОЙ ЯЗЫКОВОЙ СРЕДЫ 282
Дуйсенова Ғалия Нуржановна
ТІЛ ДАМЫТУДЫҢ ЖАҢА ӘДІСТЕРІ: ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕ СӨЙЛЕУ МӘДЕНИЕТІН ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ 285
Нускабаев Галымжан Артыкович
ТАРИХ ПӘНІ МЕН АЗАМАТТЫҚ ТӘРБИЕНІҢ БАЙЛАНЫСЫ: ЖАСТАРҒА ТАРИХИ САНА ҚАЛЫПТАСТЫРУ 288
Амирбекова Тазагул Тупеновна
АБАЙ ҚҰНАНБАЕВТЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНЫҢ ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНДЕГІ ОРНЫ 290
Бакирова Салима Маширапповна
І.ЖАНСҮГІРОВТІҢ «ҚАЗАҚ ҮЙДІҢ ТҰРМЫСЫ» ӨЛЕҢІНДЕГІ ЭТНОЛИНГВИСТИКАЛЫҚ

ЭТЮДТАР 292
Жанысбек Ләззат Қасымқызы
КӨРКЕМ ШЫҒАРМАДАН АЛҒАН ӘСЕРІН СИПАТТАП АВТОРҒА ХАТ, ӨЛЕҢ ЖАЗУ – ОҚУШЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ БІР ЖОЛЫ 294
Сейсенбаева Арайлым Накиповна
БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ТІЛ ДАМЫТУ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 295
Момбеков Бахыт Калибекович
ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТАРИХИ МҰРАСЫ ЖӘНЕ ОНЫ ОҚУШЫЛАРҒА ТАНЫТУДАҒЫ ӘДІСТЕМЕЛІК ТӘСІЛДЕР 299
Ахметов Мақсат Музаппарұлы
САРМАТТАРДЫҢ ӨМІР СҮРУ САЛТЫ 301
Дәрменбай Әлия Төлепбергенқызы
ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНДЕГІ КЕЙІПКЕР БЕЙНЕСІ АРҚЫЛЫ АДАМГЕРШІЛІК ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ НАСИХАТТАУ 303
Сеймурат Жаркынай Лесбайқызы
ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНДЕГІ ЭПИКАЛЫҚ ШЫҒАРМАЛАРДЫҢ МАҢЫЗЫ 306
Турмаханбетова Айжан Муратовна
ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА ҰЛТТЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРДІ ЕСКЕРУДІҢ МАҢЫЗЫ 308
Абубакирова Урлайм Нурмановна
ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ ДАМУ БАҒЫТТАРЫ МЕН ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ 310
Ташимбетова Сандугаш Алжановна
ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ ГРАММАТИКАСЫН ОҚЫТУДАҒЫ ЗАМАНАУИ ТӘСІЛДЕР 313
Алимкулова Стэлла Сыдыковна
ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНІҢ ТАРИХЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ БҮГІНГІ КҮНГЕ ӘСЕРІ 315
Kudaibergenova Orazkul Akhmetovna
THE IMPACT OF CULTURAL DIFFERENCES IN TEACHING ENGLISH 317
Spatai Nurbaqyt Oraqbaikyzy
DEVELOPING WORLDVIEW AND THINKING SKILLS THROUGH LEARNING ENGLISH 320
Aldabergenova Galiya Alipovna
THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN TEACHING ENGLISH 322
Zhumasheva Akbayan Orinbaevna
THE EFFECTIVENESS OF USING MULTIMEDIA TOOLS IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING 325
Ulmasova Gulbokhor Islamudinovna
THE ROLE OF AN ENGLISH LANGUAGE TEACHER IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM 327
Auelbek Gulbanu Toktankyzy
VIDEO CONTENT LEARNING IN ENGLISH AND ITS EFFECTIVENESS 329
Асанова Сагила Тынысбековна
ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ДӘРІПТЕУ 331
Оразбай Назерке Амангелдіқызы
ИНТЕРНАТТАҒЫ ТӘРБИЕНІҢ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРМЕН САБАҚТАСТЫҒЫ 333
Абашева Перизат Алпысбаевна
ҚЫЗ БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖОБАЛАР 335
Егенова Назгул Атаевна
ҚОРШАҒАН ОРТАНЫ ҚОРҒАУ АСПЕКТІЛЕРІН ГЕОГРАФИЯ ПӘНІНДЕ ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ 336
Тугелбаева Эльмира Базарбаевна
ХИМИЯ ПӘНІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҒЫЛЫМИ ОЙЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ 338
Адилаева Алма

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУ ӘДІСТЕРІ 340

Кабылбаева Роза Пайзуллаевна
ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНДЕГІ ЖАНРЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕР ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ 342

Турсынбаева Зульфия Патаевна
СӨЙЛЕУ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН ЕРТЕ ДИАГНОСТИКА МЕН ТҮЗЕТУ ТӘСІЛДЕРІ 344

Алтынбай Турсунай Бахитовна
ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА БЕЛСЕНДІ ОҚУ ӘДІСТЕРІ 346

Гафурова Диёра Откировна
ИНТЕРАКТИВТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА 348

Исабекова Гулназ Бегалиевна
ФИЗИКА ПӘНІ БОЙЫНША КҮРДЕЛІ ТАҚЫРЫПТАРДЫ ОҚЫТУДА ДИДАКТИКАЛЫҚ ҚҰРАЛДАРДЫҢ РӨЛІ 350

Исмайлова Нағима Рахманқызы
ҚАЗІРГІ МЕКТЕПТЕ ТАРИХ ПӘНІН ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРІ 352

Калибекова Айнур Жарылкасыновна
МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚҚА БАУЛУДЫҢ ЖОЛДАРЫ 353

Ранова Улжалгас Кошеновна
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОГО ПОДХОДА В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ У УЧЕНИКОВ РАЗНЫХ УРОВНЕЙ 356

Салиева Шахло Абдиманнаповна
БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ТІЛ ҮЙРЕНУ ҮДЕРІСІН ТИІМДІ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛЕРІ 358

Ертаева Акмарал Пернебаевна
БИОЛОГИЯНЫ ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРІ МЕН ТӘСІЛДЕРІ 360

Жалгасбаева Акмарал Толеповна
ЛОГОПЕДТІК ТҮЗЕТУ ЖҰМЫСТАРЫ: КӨЗ КӨРУ ҚАБІЛЕТІ ТӨМЕН БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН ТИІМДІ ТӘСІЛДЕР 363

Айнакулова Айнура Каримкуловна
ТАРИХ САБАҒЫНДА МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ПАЙДАЛАНУ: ОҚЫТУ САПАСЫН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ 365

Сомова Полина Владимировна
ИЗОБРАЖЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРА В НАРОДНЫХ СКАЗКАХ 367

Елгонова Акгуль Тастемировна
ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУ ЖОЛДАРЫ 368

Ажиханова Улбазар Ермахановна
БҮГІНГІ БАЛА – ЕРТЕҢГІ ЕЛДІҢ БОЛАШАҒЫ 370

Исабаев Шухрат Баймуратович
АБАЙ И РУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА 372

Керимбекова Акнур Балгабековна
ҚАЗАҚСТАН АУМАҒЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІЛІК ТАРИХЫНЫҢ ЗЕРТТЕЛУІ: ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТТІЛІГІ ТАРИХЫН ЗЕРТТЕУДЕГІ БҰРМАЛАУШЫЛЫҚТАР 374

Майкыбекова Айнур Абдикеримовна
ПРОТЕСТЫ, ВОССТАНИЯ И ДВИЖЕНИЯ 1920–1980-Х ГОДОВ 376

Ормаканова Айгуль Калжановна
СӨЙЛЕУ ТІЛІ ДАМЫМАҒАН БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУ 379

Сбанбек Таңшолпан Рысбайқызы
КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҒЫНДА ҚЫЗДАРДЫҢ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТАЛҒАМЫН ДАМЫТУ ЖОЛДАРЫ 381

Полат Гүлдария Бөрібекқызы
STEM ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ҚОЛДАНУ 383

Осипова Шолпан Байдуллақызы
ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАЗІРГІ ҚОҒАМДАҒЫ РӨЛІ 384

Kadir Zhansaya Kuanyshkyzy
THE ROLE OF GAME TECHNOLOGIES IN TEACHING ENGLISH 387

Асанова Оразкул Еркараевна
КРИТЕРИАЛДЫ БАҒАЛАУ ЖҮЙЕСІНІҢ БАСТАУЫШ СЫНЫПТАҒЫ МАҢЫЗЫ 388

Әнуарбеков Нұрлан Пернебекұлы
ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ГРАМОТНОСТЬ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ: ВЫЗОВЫ И ВОЗМОЖНОСТИ ДЛЯ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА 390

Карабалаева Назира Хатамовна
МЕТОДЫ МОТИВАЦИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ К ОБУЧЕНИЮ 392

Жантуған Сандуғаш Ерғарақызы
ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНДЕГІ ӘЙЕЛ ТЕҢСІЗДІГІ 394

Мамыраймова Мереке Ильясовна
МАТЕМАТИКА ПӘНІНЕН ЛОГИКАЛЫҚ ТАПСЫРМАЛАР ШЕШУ 395

Блашева Жамила Тастемировна
ЖАНУАРЛАР АҒЗАСЫНЫҢ ҚҰРЫЛЫСЫ МЕН ҚЫЗМЕТІ 397

Кожабекова Айман Танирбергеновна
МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА СЫНИ ОЙЛАУЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ 399

Жураева Озода Эргашевна
СИСТЕМА ОЦЕНКИ И САМООЦЕНКИ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ 401

Алимбаева Зарина Асановна
ОРГАНИЗАЦИЯ УЧЕБНОЙ СРЕДЫ ДЛЯ ЭФФЕКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ 404

Zhubatkanova Aigul Kamidullievna
FORMATION OF FUNCTIONAL LITERACY IN ENGLISH LESSONS 406

Алимбаева Кулсинай Сапарбековна
ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТІН АРТТЫРУҒА БАҒЫТТАЛҒАН ТАПСЫРМАЛАР 408

Ташенова Майра Жусупалиевна
ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ЧЕРЕЗ ЛИТЕРАТУРУ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА 410

Иманалиева Сауле Сатимбековна
ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ 412

Аймагамбетова Лиза Сакитжановна
ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ ПӘНІН ОҚЫТУДАҒЫ ЖАҢАШЫЛДЫҚ КӨЗҚАРАС 414

Садыкова Фариза Канатовна
ҚОҒАМДАҒЫ ҰЛТТЫҚ ТІЛДІҢ МӘРТЕБЕСІ 415

Хасанова Мадина Муминтаевна
БАЛАБАҚШАДАҒЫ БАЛАЛАРҒА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ 417

Исабаева Джамиля Сатымхановна
«ГЕОКОНТ» ВОСКОБОВИЧ ДАМЫТУ ОЙЫНДАРЫ АРҚЫЛЫ БАЛАНЫҢ ЛОГИКАЛЫ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУ 419

Рахматулаева Нилюфар Нуралиевна
МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛРДЫҢ ЗИЯТКЕРЛІК – ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУДА Д.КЬЮЗЕНЕР ТАЯҚШАЛАРЫН ҚОЛДАНУ 423

Текенова Аягуз Кожахметовна
ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУДАҒЫ РӨЛІ 426

Липатова Татьяна Викторовна
ЗНАЧЕНИЕ ФИЗКУЛЬТУРНЫХ ПРАЗДНИКОВ И СПОРТИВНЫХ РАЗВЛЕЧЕНИЙ В ДЕТСКОМ САДУ 429

Михайлова Елена Владимировна
РОЛЬ ХОРЕОГРАФИИ В РАЗВИТИИ ДОШКОЛЬНИКОВ 431